ERBİL TUŞALP

Eylül İmparatorluğu

Doğuşu ve Yükselişi

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ YAYINLARI/BİLGİ DİZİSİ : 55

Birinci Basım
Nisan 1988

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46/A
Tel: 1 31 81 22 - 1 31 16 65
Yenişehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19/2
Tel: 5 22 52 01
Cağaloğlu - İstanbul

ERBİL TUŞALP

EYLÜL İMPRARATORLUĞU

Doğuşu ve Yükselişi

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

ISBN 975-494-003-7
88.06. Y. 0105.0043

aslımlar
ofset - tipo matbaacılık
tel: 1 31 87 52 - 2 29 40 75 - ankara

Kızımın mektupları
olsun istedim hep;
doğduğu günden başlayan...

İÇİNDEKİLER

YALANSIZ YAŞAMAK İÇİN

Türkiye'deki Askeri Ataşe	23
Aydın Bir General Olarak	24
Aldıkları Bahşişler	26
Merhaba Arkadaşlar, Selam!	27
Bir Asker Olarak	28
Kilit Noktalardaki Generaller	29
Taşkesilmiş Susuyordu	31
Komünizan Örgütler Var	33
Bir İç Çatışmadan Korkuluyordu	35
Önünde Slogan Atılan Komutan	37
Ordunun Nabzını Tutan Ağabeyler	38
Göreceksiniz Latin Amerika Modelini	40
Herkes Cezasını Çekecekti	40
Yetenekli Kurmayın Sıcak Notu	41
Yarın Son Gününüz	42
Birinci Başkana Arz Dosyasına	42
İki Gün Geciken Bildiri	43
«Ben Biliyordum» Dedi Turan Hoca	45
Her Darbeden Önce Amerika	45
Darbe İçin Gelen Gözlemci	47
Bu Bir İhtilal Provasıdır	48
Onlar Yönetiyorlar Sizi	50
Konya Valisi Köşkte	53
1989 Yılına Kadar İktidarda Kalacaktı	53
Yıllardır Yapamadıklarını Bir Günde Yapmışlardı	54
Artık, Kimin Nereye Basacağı Belirlenmişti	56

«Görevimi Deruhte Etmem» Münasebetiyle 57
Otoriter Bir Rejimin Karanlığında... 59

SANDIKSIZ, SEÇİMSİZ BİR İKTİDAR DAHA...

Ordu, Anayasal Bir Kuruluş Değil miydi? 68
Hava Kuvvetlerinden Destek... 69
Hareketin İçinden, Harekâtın İçine... 71
Ulusal, Laik ve Demokratik Bir Görüş... 74
«...Hain Lafı Bile Az...» 77

PASİF KOLLAMADAN, AKTİF KOLLAMAYA

Kitap, Makale Yazmak İçin 89
Önlem Alındı... 91
Yönetimin Bilgi ve Onayı İle 92
Atılanlar YÖK'e Bildirilecekti... 93
İzlenecek Milyonlarca İnsan... 96
Kamuoyuna Duyurmak... 97
Önce «Vekilleri» Sonra «Millet» 98
Anne, Baba, Eş ve Kardeş... 105
Yurtdışında Türkiye 106
Jandarmaca Aranıyorsa... 109
Herkes... Her Şey... 111
Kurumlarda İstihbarat Üniteleri... 113
«b. a. a. d»ciler Karşıt Görüşlü... 114
Kesin Kanıt Olmasa Bile 115
Sovyet Uzmanları, Eş ve Çocukları 118
AP'li Olarak Tanındığı 119
Devlet Güçlerine Yardımcı Sağ Çete... 121
Zihinlerdeki Karanlık İzler 124
Çay Fabrikasında İstihbarat... 125
Yargı Merciine Başvurulamazdı... 128
Milletin Geleceği 131

ÖL DEDİN DE, ÖLMEDİM Mİ BEN?

Öldürülmüş mü, Şehit mi Edilmiş? 137
Kastı Mahsusadan Şikâyetçi 138
Ben Yoksam, Genelkurmay Başkanı da Yoktur 140
Devlet Demek, Hepimiz Demektir 142
Atatürk'ün Hiyaneti Vataniye Kanunu Gibi 143

Sözleri... Anayasa Oldu 147
Zaman Tünelinden Geçercesine... 148
Öl Dedin de, Ölmedim mi?... 153
Havadan Şimşek Gibi... 157
«Boşuna Yorulmayın!..» 160
Bağış Yarışı 161
Ekonomiyi Düzeltmenin Tek Yolu 162
Sola Karşı Büyük Darbe... 164
Paraları Altın Kaçakçılarına... 168
Üç Yüz Binlik Fino Köpeği 170
Lizbon Tariki ile Türkiye 172
Celasun Paşanın Oğluyla 174
Fazla Vergi Ödeyen Çavuş 178
Zengin Generaller... 179

PALAMUT, MEYANKÖKÜ, KÂĞIT, ÇÖP VS...

27 Mayısta, 12 Martta ve 12 Eylülde 196
Hazin ve İbret Verici... 198
1,5 Milyon Odacı, Kapıcı ve Çaycı... 201
Halkın Saflığından Faydalanarak... 203
Tefecilerden Çok Vergi... 205
Küçük Bir Anımsatma... 207
5252 Öğretmen Aynı Saatte 210
Kızılyıldızın Simgesi... 213
Defterlere Yapıştırılsın... 222
Milli Değerler, Hedefler... 226
Yoldaşların Sığınağı... 230
Şarlatanlar Döneminde Bile... 233
Bomba Gibi Gençler... 236
İdi Amin Gibi... 241

ÖZGÜR TÜRKİYE'NİN SESİ

Füsun Erbulak Olayını Bile 248
Otobüs Durağında Bekliyorsunuz... 250
Gençlere Siyasi Nitelik 253
Militan Olmayanları da... 255
Erzurum'a Gelene Dek... 261
Bir İğne Yapılıyor, Konuşuyor... 263
«Biz Lenin Rejimini Benimsedik» 266
...300 Bin Kadar Yazar Kadrosu 267

Korkunç Olay Dizisinin «Tesadüfen» Olduğu... 269
Psikolojik Harekâtta Radyo ve TV... 272
Burası Özgür Türkiye'nin Sesi 277

BİR SÜRAHİ DÖRT BARDAK

Dizgicilerin, Baskıcıların Okuduğu Kitap 286
Biraz Tuhaf Bir Erkek 290
Makul Ölçü Sınırı... 295
Yönetim Aleyhine Yazı... 298
Sanki 50 Yıl Geçmemişti 300
133.607 Kitap 304
Herkes Biliyor Ama... 307
Komutana Bağışlanan Kusur mu? 308
Kilit Altında Olsunlar, Ama... 309
Kitaplar Yakılmamıştı 310
Düzey Düşüyor, Saldırganlık Artıyor... 312
Umudun Katilleri... 314
Aydın Sorumluluğu, Sanatçı Namusu 317
48 Yıl Önceki İlk Valsle... 321
Atatürk'ü Tanımayan Üsteğmen 324
100. Yıl Değil, 101. Yıl 325
Atatürk'ün Tahnidinde Kullanılan Aletler 326
Kültür Politikasının Tespiti 327
Küçük Risalelerden Olursa... 329
Cuma Vaazı, Konferanstır... 334
Evren'den Özal'a Kadar 337
İkamete Rapt Nakşibendi 338
Dini Kisve Altında 339

ŞAŞIRDIK, BUNALDIK, TEK TEK DELİRECEĞİZ

Emir Niteliğinde Yasaklar 346
Herhangi Bir Yerde, Evlerinde... 349
MHP ve DİSK İlgilileri 350
Suçların Tespit Edilen Sorumluları 350
Görüldükleri Yerde... 352
Politika ve Politikacı Olmayınca... 354
160 Üyelik İçin, 11.125 Başvuru 356
Komünistlerin İftirası... 357
Bizim Demokrasimiz 358
Gecenin Ortasında Deniz Gezmiş 360

Kabul Ettireceksiniz Bu Anayasayı... 366
«Hayır»lar Düşüktü Ama... 373
Yeni Önlemler Demeti..... 375
Herkesin Geleceği... 380
Muktedir Komutan 383
«Hoş Geldiniz Paşam» 386
Yasama Yetkisi de MGK'ye... 387
Boşluk Dolduranlar 388
Müdahale Ettiğimiz Anlaşılmasın... 390

SENDİKALARDAN MAHKEMELERE DEK, HER YER...

Sıkıyönetim ve Bakanlık Görüşleri 401
Komutanın Kabul Töreninde 404
Komünizm Eğitimi Yaptıracaklardır... 406
Silahlı Kuvvetlerle, Türk - İş 409
Türk İşçisi Olgun ve Akıllıdır 413
Güçlü Devlete, Güçlü Sendikacılık 417
Bu Belgenin Anlamı 419
Bir Türkle, Bir Ermeni 427
«İşte Babanız» 430
Seks İhtiyaçlarının Karşılanması 432
Kızların Bakire Raporu 435
Savunurken Savunmaya Muhtaç 437
MHP ve ÜGD'yi Karıştırmayın 441
Başvuru Olursa 448

COŞKUYLA KARŞILANAN
KORKUYLA YAŞANAN DARBELER

Niçin Neyi Kurtarıyorlardı... 454
Başlarını Eğmediler 460

Sevgili Ekin, Ekin'in Sevgili Arkadaşları;
Yürekleri sevgi dolu insanlar için, yaşamın en acımasız olduğu günlerde aramıza katıldınız.

Doğduğunuz yıllardaki olayları gizleyerek, bir dönemin gerçeklerinden sizleri uzak tutmayı amaçladılar. O günleri; resmi açıklamalardan öğrenmenizi istediler.

Onlar gibi düşünmenizi, onlar gibi davranmanızı istediler. Senin ve arkadaşlarının 1980 Eylülünden sonra yaşanan yılların, bilinmeyen yanlarını öğrenme hakkınız olduğunu düşünüyorum. Küçük birer insan olarak aramıza katıldığınızda; büyüklerin anlamadıkları, belki de anlamak istemedikleri, toplumsal ve siyasal olguları sorgulamadan Eylül İmparatorluğu yöneticilerinin çağdışı amaçlarını kavramanız olanaksız.

Geleceğinizi, çağdışı yöntemlerle biçimlendirmek isteyenleri tanımadan büyüyüp, gelişirseniz; arkanızda, acısı sonradan çıkacak bir çocukluk ve gençlik dönemi bırakırsınız. «Neden bu acılar?» sorusuna, resmi tarihin sayfalarında yanıt aramakla geçer, en güzel yıllarınız.

Sizin için tartışmasız, başkaldırısız, kavgasız, kitapsız, şiirsiz, bilimsiz ve politikasız... bir gelecek öngörüldü. Geleceğinizi araştırıp, sorgulamak için ipuçlarına gereksiniminiz olduğunu sanıyorum. Geleceğinizin nasıl hazırlandığını bilmek istersiniz diye yazıyorum. Yalansız yaşamanızı istiyorum.

Hepinizi kucaklıyorum, öpüyorum.

Erbil Tuşalp
15 Ekim 1987 - Ankara

YALANSIZ YAŞAMAK İÇİN

Kibrit çöpü gibi parmaklarınla elime ilk kez uzandığında, ikimiz de dünyanın en zor işini yapıyorduk.

Sen yaşamı yakalamış gülüyordun. Ben, yaşamın sana neler getireceğini düşünüyor, gülemiyordum.

Doğmak ister miydin, bilmiyorum. Bize merhaba demeden önce sana bu soruyu durmadan sordum. Yanıt vermedin. Yanıt vermeni çok isterdim.

Ama bu soru hiç kimseye sorulamadı bugüne dek. Hiç kimse de yanıt veremedi böyle bir soruya.

Bize doğru yolculuğunu, başından beri bu düşüncelerle izledim. Sana yarattığımız dünyanın ağzına kadar korkuyla dolu olduğunu biliyordum. Kuşkularım, sevincimi boğuyordu.

Seni ilk kez kucağıma aldığımda, aklımdan geçenleri biliyormuşsun gibi bir «aldırma» gülücüğü koptu dudaklarından. Elime sıkıca sarılıp «İşte yaşıyorum ya!» dedin. Kuşkularım, yaşama sevincinle dağılıp gitti.

Varlık haberinin bize ulaştığı ilk günden beri Eylül İmparatorluğunun sana nasıl bir gelecek hazırladığını biliyordum. Geleceği yakalamayı belki başarabilirdin ama, 1980 sonbaharında yaşanmaya başlanan olayları hiç öğrenemeyecektin. Büyüdüğünde, yaşaman ve gelişmen için gerekli olan, geçmişten belki hiç haberin olmayacaktı. Doğduğun yıllardan başlayarak, büyük bir yalanı yaşatacaklardı çünkü sana.

Yalanlarla besleyeceklerdi seni.

Yıllar sonra, «Yalansız yaşamak isterdim» dediğinde, söyleyebilecek sözüm olmalıydı.

Yalanla yaşamanın yükünü biliyordum. Kendi yalanımızı da, başkalarının yalanını da yaşamıştık yıllarca. Büyük bir yalanı yaşamanın acısını çekmiş, bedelini ödemiştik.

Evrensel bir gerçekti yalan.

Yalan söylendi hep; devlet büyükleri yalan söyledi, siyaset adamları yalan söyledi. Ders kitapları, gazeteler, radyo ve televizyon yalan söyledi. Kutsal kitaplar bile...

Yalan uğruna öldü insanlar. Yalan için yaşadılar.

Yalanla gerçek karıştı birbirine. Gerçeği söyleyenlere yalancı dendi. En büyük yalancılar saygınlık kazandı. Yalanın kolayına sığınanlar, gerçeğin zorunu yeğleyenlere düşmanlık beslediler. Özgürlüğe yalan dediler. Bağımsızlığa da, sevgiye de. İnsana yakışan her şey yalandı onlar için.

Yelin üfürdüğü, selin götürdüğü bu kargaşayı nasıl anlatırdım sana.

Baskıyla, güçle geleceğini karartan bu büyük yalanı olduğu gibi anlatmak en doğru yoldu.

Yalanla ürettikleri korkunun üstüne kurdular Eylül İmparatorluğunu. Senin doğduğun yıldan başlayarak yalan, sürekli korku üretti. Korkuysa, yürekleri karartti. Yalanla beslenen, korkuyla doyurulan insanlar geleceklerinden kolayca koparıldılar.

İmparatorluk yalanlarının en ayırt edici özelliği; bilinçli, sistemli ve baskıcı olmasıydı. Bir odaktan ve büyük bir özenle hazırlanıyordu yalanlar. Bir gün önce söylenenin, bir gün sonra tam tersi savunulabiliyordu. Çelişki olan yerde yokmuş gibi, olmayan yerde varmış gibi davranıyorlardı. Çünkü yalana gereksinimleri vardı. Çünkü insana saygıları hiç yoktu. Her imparatorlukta olduğu gibi, insan bilincini dondurmak için büyük söylencelere ve akıl almaz yalanlara dayanmaktan başka çözümleri yoktu.

Ülkeyi kendi yalanlarına inanarak yönetmeye başladılar.

Halk kısa bir süre sonra yalanlarına aldırmaz oldu Eylül İmparatorluğunun. Aralıksız beslendikleri resmi yalanlara kusacak kadar doymuşlardı çünkü.

Parmaklarımı sımsıkı yakaladığın gün, böylesine bir ölümcül hastalığın tutsağıydık hepimiz.

İmparatorluk yalanlarını yakalamana yardımcı olabilirsem, seni böyle bir hastalıktan kurtarabilirim diye düşündüm.

Doğduğun yıllardan başlayarak senin için yazmaya karar verdim. Geleceği erken görebilmeni sağlamanın tek

yolu, yaşananları yalanlardan arıtarak sana ulaştırabilmekti.

Salt yok etmek için yola koyulan Eylül İmparatorluğunda, uygulanan baskıların tüm ayrıntılarını anlatmam gerekiyor sana. Çok sayıda insanın ölmesine ve acı çekmesine neden olan yalanlarla oluşturulan ortam, ölümlerden ve acılardan daha önemliydi, bence. Çünkü baskı; baskı politikalarının kaynaklarına inilmedikçe anlatılamıyor, anlaşılamıyordu.

Sen aramıza katılmadan önce, ülke yönetiminde bulunanlar, bizim istek ve dileklerimizle toplumsal ve siyasal koşulları hiç karşılaştırmadılar. Ne istiyoruz, niçin istiyoruz, nasıl istiyoruz bilmek istemediler. Bizi yok sayarak, en kolay yolu seçtiler. İmparatorluk güçleri ellerine geçince, bizi yok sayanların tek uğraşı, bizi yok etmek oldu. Aslında yapay olarak gözetilen denge arayışlarına artık hiç gerek yoktu. Eylül İmparatorluğu yöneticileri kavganın, karşı tarafın yok edilişi ile kazanılacağına inandırılmışlardı. Güçlerini karşı tarafın yıkımına bağlamışlardı.

Büyük ölçüde başarılı oldukları yıkımın öyküsünü anlatacağım sana.

Günün birinde yıkılmaman ve yok sayılmaman için uyguladıkları baskı politikalarının perde arkasını bilmen gerekiyor.

Şunu hiç unutma; geleceği değiştirebilmek öncelikle geçmişi bilmekten ve onu irdelemekten geçiyor.

Sen ve arkadaşların, sizin kuşağınız yani, 1980 sonbaharında yaşanmaya başlanan imparatorluk serüvenini en küçük ayrıntılarına dek bilmek zorundasınız.

Sizlerden saklanacakların boyutunu düşündüğüm için yazıyorum. Yazdıklarımın; imparatorluk gerçeklerinin çok küçük bir bölümü olduğunu da biliyorum.

Eylül İmparatorluğunun hazırlıkları yıllar önce başlamıştı.

Siyasal yelpazenin solunda yer alan yığınları, bir daha canlanamayacak biçimde tarihe gömmek istiyorlardı.

İnanılması güç bir saldırı başladığında 1970'li yıllara giriliyordu.

Faşistler saldırıyor, demokrasi yanlıları savunuyordu. Siyasal iktidarın desteği ile savunanlar, toplum içinde öne çıkarılıyor, görünür hedef durumuna getiriliyorlardı. Fa-

şist saldırılara karşı çıkanlar, yeteri kadar siyasal ve toplumsal gücü seferber edemedikleri için, görünür durumlarına yeni sıfatlar eklenmesi karşısında çözümsüzdüler.

Halkı savunan insanların adlarının başına resmi tarihin saldırganlık sıfatı eklenmişti.

O günlerin bilinmeyen, belki de bilinmek istenmeyen, bir gerçeği vardı. Faşist saldırılar karşısında, halkın gücünü iyi - kötü örgütleyebilen bu genç insanlar, yürekleri ile tarihi bir görevin sorumluluğunu üstlenmişlerdi. Halkı savunuyorlardı.

Eylül İmparatorluğunun saldırısı başladığında, yılların biriktirdiği kin, suçlu - suçsuz herkesi hesaplaşma masasında birleştirdi. Kendilerine karşı olanları, kendileri gibi düşünmeyenleri temizlemeyi yönetimlerinin temel görevi saydılar.

Bununla da yetinmediler, senin de geleceğini etkileyecek yeni ve geri yapılanmalar oluşturmaya kalktılar. Gerçekleştirdikleri yeni oluşumlarla, gerçek demokrasiyi kurma savlarının büyük bir yalan olduğu geç olsa da anlaşılacaktı.

Büyüdüğünüzde Eylül İmparatorluğunun yaptığı her şeyi olumlayacak insanlar olmanız için akla gelmeyecek yalanlara başvurdular. Tarihi yeniden yazdılar, belgelerini sakladılar. Kitap yaktılar, film yaktılar; yasakladılar. Türkçe sözlükler ve ansiklopediler tarandı; sözcükler değiştirildi, sözcükler yasaklandı.

İmparatorluk günlerinde yapılanları onaylayan, başkaldırıyı tanımayan, hesaplaşmayı tarihe bırakan bir kuşak yetiştirmekti amaçları.

Sen ve arkadaşların, sizler, bu kuşağın çocukları olacaktınız. Geleceğinizin; perde arkasından nasıl ve kimler tarafından güdümlendiğini bilmek istersin diye yazıyorum.

Bize varlık haberinin verildiği eylül günlerinden, yaşamaya başladığın mayıs günlerine dek geçen sürede; anne, baban ve onların sevgili arkadaşları, can yoldaşları çok zor günler yaşadılar.

Acıları içlerinden taştı, acılarla boğuldular. Ama bütün olumsuz koşullara karşın, tarihin bu en büyük saldırısı karşısında yenildilerse de, direnmeyi de bildiler.

Kibrit çöpü gibi parmaklarınla elime ilk kez uzandı-

ğında, işte bu nedenlerle sevinememiştim. Yenilen tarafta açıyordun dünyaya gözlerini.

O yılları sana bir masal gibi anlatabilir miyim diye uzun uzun düşündüm. Ama masal yaşına geldiğinde bir tek masal bile hazırlayamadım sana. Her şey çeliğin yüzü, bıçağın sırtı gibi gerçekti. Masalların inandırıcılığı olmadığı için fazla direnmedim sana masal anlatmak için. Masallarla söylemek istenileni anlatmaktansa, söylemek istenileni masal gibi anlatmak daha geçerli bir yoldu.

Anlayabilirsen anlar, anlayamazsan yalanlarla yaşayıp giderdin. Birçok insan öyle yapmadı mı? Karşı koyamadıkları yalanlara, gerçekmiş gibi inanmadı mı?

Hani o «Şeytan Uçurtması» masalındaki çocuk gibiydik, birçoğumuz...

Bulutlara değmesini istediği uçurtmasının, ağaçlara takılıp kalmasından yakınan çocuk gibiydik. İpi çekse uçurtması yırtılacak, çekmese uçurtmasız kalacaktı. Onun duyguları ile yaşadık imparatorluk günlerini.

Bir masalın daha vardı; dinlerken dudaklarını büzüp ağladığın; «Kuğuların Göçü.» Kuğularını ve balıklarını severdin masalın en çok. Gözlerinden yaşlar süzülürken, ne güzel sorular sorardın:

«Yazık değil mi kuğulara?»

«Balıkların ne günahı var ama?»

«Yaramazlık mı yapmışlar?»

Yüz binlerce insan, yıllarca, o masaldaki kuğular ve balıklar gibi yaşadı Eylül İmparatorluğunda. Göller ülkesinin, bir zamanlar mutlu kuğuları ve balıkları ile yazgılarımız çok benziyordu.

Onları kötü yürekli bir kasırga, bizi uzun süredir fırsat kollayan kurnaz bir fırtına savurup atmıştı.

Bir gün karabulutlar toplanıvermişti kuğuların ülkesinin üstüne. Hafiften başlayan esinti, kabardıkça kabarmış, tozu toprağı birbirine katarak suları havaya kaldırmış, ağaçları devirmiş, damları uçurmuştu.

Kuğular; boyunlarını kanatlarının altına sokup korkudan büzülmüşler; balıklar, suların en derin yerlerine kaçmışlardı.

Kimse sesini çıkaramaz olmuştu.

Kasırga kudurdukça kudurmuş, hiç suçu günahı olmayan göllere, derelere saldırmıştı. Kuğuları ve balıkları ile

birlikte suları havalara kaldırıp, yerden yere vurmuştu.

Kanadı kırılan kuğular, yüzgeçleri kopan balıklar köşelerinde sessizce dinlemişlerdi kasırgayı. Kuğularla balıkların suskunluklarına bakan kasırga, bir gün gücünü anımsamıştı yeniden.

Kuğuların kanat sesinden, balıkların sessizliğinden bıktığını söylemiş, akıldışı bir buyruk vermişti. «Bundan böyle» demişti, «kuğuların kanatlarından ses çıkmayacak, uçarken. Balıklar da konuşmaya başlayacaklar.»

Ağzından her çıkan sözün tartışmasız buyruk olduğunu anlayan kasırganın canı sıkılmaya başlamış, başını kaldırmıştı gökyüzüne. Göllerden, ormanlardan yükselen sislere bakmıştı. Dağların doruklarında kümelendiklerini görmüş, yeniden kükremişti. «İster sis olun, ister bulut» demişti, «bir araya gelip toplanmayacaksınız bundan böyle.»

Bulutlar da buyruğuna uymuştu kasırganın. Kimi başka ülkelere göçmüş, kimi haklı bulmuştu kasırganın isteğini.

Öfkesi geçince kasırga, «Gücümü arasıra göstermem gerek» diye yeni yeni önlemler düşünür olmuştu. Danışmanlarına da danışmaz olmuştu bir süre sonra. Aklına her geleni istemeye başlamıştı, alanlara toplattırdığı halktan, çoluk çocuktan.

Konuşmayı öğrenen balıklardan, ağaca tırmanmalarını istemişti, bir kezinde. Kuğular da kertenkeleler gibi sürüneceklerdi, bundan böyle. Kuzularla, köpeklerin seslerini değiştirmelerini istemişti. Kuzular havlayacak, köpekler meleyecekti artık. Ağaçlara meyve vermelerini, çiçeklerin tomurcuklanmalarını yasaklamıştı. Ekinler de başağa durmayacaklardı artık.

En çok korktuğu insanlardan da bir tepki gelmeyince, onlara da el uzatmıştı kasırga.

İnsanların yüzlerini değiştirip, eğlenmeye, kahkahalar atmaya başlamıştı. Kimini papağana, kimini bukalemuna, kimini tilkiye benzetmiş, günlerce gülmüştü. Kurda, çakala benzettikleri ile övünç duymaya başlamıştı.

Bütün bunları yaparken, acımasızlıklarının unutulacağını sanıyormuş, kasırga. Gökyüzündeki bulutların, tek başlarına dolaşsalar da, her şeyi görüp duyduklarını hesaplayamamıştı.

Bulutların bir gün yeniden bir araya gelip, kuğuların

ve balıkların çektikleri acıların hesabını soracaklarını unutmuştu, kasırga.

Kanadı kırık kuğu, yüzgeci kopuk balıklarla doluydu Eylül İmparatorluğu.

Bir masal gibi anlatılabilirdi, sana. Masalları sonuna dek dinlerdin. Bitmediğini bilir, mutlaka bitirilmesini isterdin. Çoğu zaman, senin yerine sana masal anlatanlar uykuya dalardı. Yatağından iner, kendine yeni bir masalcı bulmak için ortalıkta dolaşıp dil dökerdin.

İşte böyle, bir masal gibi anlatılabilirdi Eylül İmparatorluğu sana. Masalların çözümü vardı, yaşadıklarımızı çözememiştik ama. «Şeytan Uçurtması»ndaki çocuk ya da «Kuğuların Göçü»ndeki kuşlar gibiydik.[1] Ama biz onlar gibi bir masalı değil, gerçeği yaşıyorduk.

Yaşadıklarımızı anlatmanın bir başka yolu da, Eylül İmparatorluğu yıllarını, bir gün masalmış gibi algılanması dileğiyle, yaşandığı biçimiyle anlatmaktı.

Dallara takılan uçurtmasını kurtarmak için, bir kartal inmişti gökyüzünden çocuğun ayaklarının dibine...

Bulutlar korkusuzca bir araya gelip, çözüm bulmuşlardı kasırganın acımasızlığına...

Kuğular, kanatlarını koruyacak kadar deneyimliydiler artık. Balıklar, yüzgeçlerinin bilincine varmışlardı.

Türkiye'deki Askeri Ataşe...

1980 yılı kışıydı. Sen bir damlacıktın daha... Son günlerde bazı İspanyol subayları huzursuzdular. Cumhuriyetçilik adı altında gelişen olayları sevmiyorlardı. Tepki duyuyorlardı üstelik. İspanya'nın yaşamı hep kargaşa içinde mi geçecekti? Bazı bölgelerde halk, ayrılıkçı isteklerle eylemlere başlamıştı. İspanyol subayları olayların bir an önce durdurulmasını istiyorlardı.

Madrit'te yayımlanan bir gazete, İspanyol subaylarının düşünceleriyle Türkiye'nin yönetiminde bulunan subayların düşünceleri arasında çarpıcı benzerlikler bulunduğunu yazdı. «Türk Cuntası ile Franco yönetimi arasında benzer-

---

1) Şeytan Uçurtması, İhmal Amca (Vartan İhmalyan) Cem Yayınları, Çocuk Dizisi, 1982.

lik» diye üstelik. Bizimkileri çok kızdırmasına karşın, batı dillerinde karşılığı olmadığı için Milli Güvenlik Konseyi yerine «cunta» sözcüğü kullanılıyordu.

Çeviriyi annen getirdi. Annen, o günlerde dünyaya açılan tek penceremizdi. Çantasına doldurduğu gazete ve dergi çevirilerini düzenli olarak getiriyordu. Bir kez iş çıkışında ufak bir tehlike atlattı. Heyecanlanmasının, sana zararı dokunacağını düşünerek bir süre getirmemesini istedik. O günden sonra annenle senin gazeteye uğrama saatlerinizi beklerken, ben de çok heyecanlanmaya başladım.

İspanyol subaylarıyla Türk subaylarının benzerliklerini savlayan gazeteye göre, yazının çok önemli bir kaynağı vardı: İspanya'nın Türkiye'deki askeri ataşesi Federico Koirdero.

Askeri ataşe, Türk cunta yönetiminden övgüyle söz ediyordu. Federico Koirdero, yönetimdeki Türk subayları ile iyi ilişkiler içindeydi. Onlarla dostluğu eskilere gidiyordu. ABD'nin Arizona Eyaletindeki askeri eğitim günlerinden beri dosttu onlarla. Federico Koirdero öteden beri ilgi duyduğu «Ayaklanmalara karşı savaş» derslerinde onlarla aynı sıralarda oturmuş, onlarla aynı görüşleri paylaşmıştı.[2]

Düşman, aynı düşman olunca Federico Koirdero onları onlar Federico Koirdero'yu çok iyi anlıyorlardı.

Dünyanın birçok ülkesinde aynı oyun sergileniyordu. İspanya'da, Yunanistan'da, Türkiye'de...

Oyunun çok kısa bir anlatımı vardı. Durmadan iç barıştan söz ederek, devlet terörüyle beslenen bir iç savaş ortamı yaratıp ülkeyi yönetmek üzere iktidara gelmek...

Aydın Bir General Olarak...

Eylül İmparatorluğunun kuruluş çalışmaları çok uzun sürdü.

Ülkeyi tarihin karanlıklarına gömecek uygulamalara, birçok devlet ve siyaset adamının dolaylı dolaysız katkıları oldu. Yönetime el koyma planları başka merkezlerde yapıldığı için, yeni askeri darbeye verilen katkılardan kimse-

2) El Pais, 19 Kasım 1980.

nin haberi yoktu. Yönetime el koyma isterisine bir kez kapıldıktan sonra, toplumsal ve siyasal yaşamdaki pürüzlerin dolaysız etkileri, imparatorluk güçlerine yarıyordu.

Sivil yönetim, demokrasiye inancı tartışılmaz bir insanın Türk Silahlı Kuvvetlerinin başına geçirilmesinden yanaydı. Yönetime el konulmasını isteyenler de, uzun sürecek darbe hazırlığının güven içinde yapılması için, aynı şeyi istiyorlardı.

Başbakan Bülent Ecevit, ordunun üst kademesinde yapılacak değişiklikler için, en küçük kuşkuya yer bırakmayacak ayrıntılı bir çalışma içine girdi.

1978 yazıydı. Yüksek Askeri Şûra toplantısına çok az bir süre kalmıştı. Hasan Esat Işık ile İrfan Özaydınlı'nın da katıldıkları son toplantı iki gün sürdü. Özaydınlı'nın Cinnah Caddesindeki evinin ışıkları sabahlara dek yanıyordu. Tartışmalar noktalanırken, herkes ülkenin demokratik geleceğinin güven altına alındığına inanıyordu.

Toplantı sonuçları kısa sürede duyuldu. Genelkurmay Başkanı Semih Sancar'ın görev süresi uzatılmayacaktı. Rejime olan inancını kanıtlayan Kenan Evren, «Türk ordusunun demokrasiye inanan aydın bir generali olarak» Genelkurmay Başkanlığına atanacaktı.

Yüksek Askeri Şûra üyesi olduğu yıllarda Evren, İrfan Özaydınlı'nın göz göre göre hakkının yenmesine hiç ses çıkarmamıştı. 12 Martın da din devleti kurmak için çalışanların da korkulu düşü olan İrfan Özaydınlı hava kuvvetleri komutanlığına getirilmeyecekti. Evren, İrfan Paşanın kendisinin Genelkurmay Başkanı olmasından yana tavır takındığını duymuş ve duygulanmıştı.

Kenan Evren'in Genelkurmay Başkanlığı koltuğuna oturduktan sonra, ziyaret ettiği ilk hükümet üyesi İrfan Özaydınlı oldu. Kendisine gösterilen güvene teşekkür etti.

Türk ordusunun demokrasiye inanan yeni Genelkurmay Başkanının, demokrasi anlayışı Tamgün Yasası görüşmelerinde ortaya çıktı.

TBMM Bütçe - Plan Komisyonunun AP'li eski başkanını ziyarete gelen üç general, yasa tasarısından Silahlı Kuvvetlerin duyduğu rahatsızlığı dile getirmişlerdi.[3]

---

3) Mehmet Buyruk, Nejat Serim, T. Fikret Alpaslan kuvvet kurmay başkanları olarak, AP Ankara Senatörü Yiğit Köker'i ziyaret ettiler

Bütçe Komisyonu başkan ve üyelerinin duymasını istedikleri bir konu vardı. Tamgün Yasası nedeniyle ordunun disiplini bozuluyordu. Bir liste bıraktılar masanın üstüne. Genelkurmay Başkanının öfkelendiğini söyleyip gittiler.

Ne hükümet, ne de TBMM, ordunun geleneklerini bozabilirdi:

«Genelkurmay Başkanının Silahlı Kuvvetlerin en büyük komutanı olmasına karşın, otuzuncu sırada maaş alması, emir komuta anlayışına uymuyordu.»

Kendisinden fazla maaş alan 29 kişi vardı önünde.

«Tabip tuğgeneral 31369 lira, hava pilot orgeneral 27798 lira, tabip yarbay 28665 lira, tabip tümamiral 25681 lira, tabip tuğgeneral 25470 lira, tabip kıdemli binbaşı 25070 lira, tabip kıdemli albay 25022 lira, hava pilot korgeneral 24938 lira, diş tabibi albay 24764 lira...» diye uzayıp gidiyordu liste.

Hava pilot önyüzbaşı 18752 lira, tabip kıdemli yüzbaşı 17599 lira alırken, Genelkurmay Başkanı bir orgeneralin 16734 lira alması, ordunun disiplinini bozuyordu. Genelkurmay Başkanının bir yüzbaşı kadar maaş aldığı başka bir ordu görülmemişti dünya yüzünde.

Ucuçu subaylara, denizaltıcılara bir diyeceği yoktu, ama bu askeri doktorlara daha fazla hoşgörü gösterilemezdi.

Aldıkları Bahşişler

Yönetimi ele geçirdikten sonra, bu soruna değinmekten kendini alamayacak, «Memlekette yapılan toplu sözleşmelerde bir adalet göremiyoruz» diyecekti.

«Ayrı şehirde aynı işi yapan vatandaşlarımız başka türlü para alıyorlar. Türkiye'nin neresinde çalışırlarsa çalışsınlar işçilerin aynı parayı almalarını sağlayıcı tedbirlerin üzerinde durmaktayız» diyerek, ücretleri de «hizaya sokma» amaçlarını açıklayacaktı.

Ücret ve maaşa dayandırdığı sosyal adalet ilkesinin, örneklerini verirken, kendisini alkışlayanlar bile gülüyorlardı.

«Sayın vatandaşlarım, muhtelif işkollarında çalışan işçiler arasındaki bir farktan bahsetmiştim. Şimdi birkaç örnek vereceğim. İstanbul'da bir otelde çalışan metrotelin ücreti 100 bin lira, eline geçen ise 57 bin lira. Benim elime geçen 40 bin lira sayın vatandaşlarım. Bu adalet değildir.

Bir otelde çalışan şef garsonun eline geçen net 57 bin liradır, diğer bir garsonun eline geçen net 36 bin lira, başka bir otelde 35 bin lira, öbür otelde 30 bin lira. Bunlar ellerine geçen net paralar, ayrıca aldıkları bahşişleri buna dahil değil.

Ondan sonra tutuyorlar, bunları yapanlar karşımıza geçip sosyal adaletten bahsediyorlar. Bu mu sosyal adalet?»[4]

Kendisinden fazla maaş alanların önüne, bir de metrotelin geçmesini kabul edemiyordu, Türk ordusunun demokrasiye inanan aydın generali.

Merhaba Arkadaşlar, Selam!..

Hükümet, «ulusal savunma kavramı, ulusal savaş sanayii» gibi akıl almaz işlerle uğraşırken, silahlı kuvvetlerin en büyük komutanı başka zorluklarla uğraşıyordu.

Başkent Ankara'ya subay atamaları gün geçtikçe olanaksızlaşıyordu. Kimse gelmek istemiyordu. 8-9 bin lira aylıkla 3-4 bin lira kira vermek gerçekten güçtü. «Devletin şerefini temsil eden bir kişi, üniformasıyla gecekonduda oturmaya mecbur edilemezdi.» Konut sorununu çözemeyen genç bir subayın Genelkurmay bahçesine çadır kuracağı haberleri dolaştırılıyordu TBMM kulislerinde.

Tuzla Piyade Okulunda temel öğrenimlerini yapan teğmenlerin geceleri evlerine gidemeyeceklerine ilişkin bir emir ortalığı karıştırdı. Teğmenler evlerine gidiyordu. Emre itaatsizlik nedeniyle 94 subay tutuklanıp, Davutpaşa Askeri Cezaevine konuldu. Yüksek Askeri İdare Mahkemesince açılan davayı teğmenler kazandı. Genç subayların aklanmaları, üzerlerindeki baskının artmasına neden oldu. Bu

4) Kenan Evren, Adana Konuşması.

durumu protesto etmek için subaylar «bıyık» bırakmaya başladılar. Ordunun tabanındaki siyasal kamplar eylemlerine başlıyordu.

Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları Tuzla Piyade Okulunda, olayı yerinde görmeye gittiler. Genelkurmay Başkanı Evren'in, «Merhaba arkadaşlar!» selamına, karşılık verilmedi. Orgeneral Evren büyük bir hoşgörü ile konuşmaya başladı. Subayların sosyal hakları düzeltilecek, herkese lojman verilecek, yetkiler en kısa zamanda arttırılacaktı.

Disipline çok önem veren bir komutan, genç subayların haşarılıklarına anlaşılmaz biçimde göz yumuyordu. Ama Evren, ince bir hesabın içindeydi. Anlaşılacaktı...

Bir Asker Olarak...

Kahramanmaraş olayları yaşanırken, Evren'in demokratik görünümü altına ustalıkla gizlediği yönetime el koyma amacına dönük ipuçları ortaya çıkmaya başladı.

Kentte kan gövdeyi götürüyordu. Olayların önlenmesi için canla başla çalışan İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı, Korgeneral İbrahim Şenocak'ın önerilerini reddetme söylemini garip karşılamıştı:

«Paşam eğer kuvvetiniz yetişmiyorsa, Sayın Başbakanı, Sayın Genelkurmay Başkanını hemen arayıp, yeniden kuvvet isteyeyim.»

«Sayın Özaydınlı, size saygım ve sevgim sonsuz ama, ben emirleri Genelkurmay Başkanından alırım.»

Böylesine anlamlı bir karşı çıkıştan sonra İçişleri Bakanı susmaktan başka hiçbir şey yapamazdı. Ya susacak, ya da «Genelkurmay Başkanı acaba olayların durmasını istemiyor mu?» diye soracaktı. İçişleri Bakanı ilkini yapıp, sustu. Cinnah Caddesindeki evinde iki gün süren toplantıyı anımsadı. Seçilişinde etken olduğu Genelkurmay Başkanına öneri götüremeyecek bir ilişki doğmuştu. İnsanların kendi vatandaşlarını acımasızca öldürdüğü bir ortamda, hükümet üyesi bir bakan, Genelkurmay Başkanına öneri bile götüremiyordu.

Kendisi de emekli bir asker olan CHP Hükümetinin İç

işleri Bakanı Irfan Paşa, ordu ve politika ilişkilerinin vardığı bu olumsuz aşamadan çok etkilendi. TBMM ve CHP ortak grubunda yaptığı konuşmada, «bir asker olarak gerekli önlemlerin alınmadığını görmekten çok üzüldüğünü» söyledi.[5]

İçişleri Bakanı birkaç gün sonra istifa ederek görevinden ayrıldı.

O günden sonra İrfan Paşa, ordu politika ilişkilerini daha yakından izlemeye başladı.

12 Eylül sabahı Ecevit'in telefonu çaldı. Korgeneral Nihat Özer- Genelkurmay Harekât Daire Başkanı olarak, eski başbakanlardan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e darbe haberini «tebliğ» ediyor ve evinden ayrılmamasını söylüyordu.

Sıkıyönetim eşgüdüm toplantılarındaki uygar tavrını beğendiği bir generaldi Nihat Paşa. «Peki paşam» dedi Ecevit. «Sayın Ecevit» dedi Nihat Paşa, «İrfan Paşamdan sizi evinizden almasını rica ettik» diye ekledi.

Ecevit, Or- An kentindeki evinin kapısında İrfan Paşayı karşılarken karmaşık duygular içindeydi. En güvendiği sıkıyönetim komutanı Nihat Paşa askeri darbeyi yönetiyor, en çok saygı duyduğu bakanlarından biri İrfan Paşa güvence altına alınması için bir darbe sabahı evine geliyordu.

«Türk ordusunun demokrasiye inanan aydın generali» ise, emir komuta zinciri içinde yönetime el koyuyordu. Unuttuğu ya da hiç aklına getirmediği bir şey vardı Ecevit'in; içindekiler tek tek demokrat yurttaşlar olsalar da, ordu bir kurum olarak politikaya demokratça giremiyordu. Bu, yapısına, işlevine ve meslek anlayışına aykırıydı.

Kilit Noktalardaki Generaller

Ülkede gerçekten büyük kargaşa yaşanıyordu. Olaylar

---

5) CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit yıllar sonra «Kanımca, Kahramanmaraş olayları hükümetimizi sıkıyönetim ilanına zorlamak için düzenlenmiştir» diyecekti. 63 yıllık Türkiye Cumhuriyeti'nde sıkıyönetim olağan bir yönetim biçimi olmuştu. 29 Ekim 1923'ten 19 Mart 1987'ye kadar geçen sürenin, 25 yıl 4 ay 19 gününde ülke, sıkıyönetimle yönetildi.

etkisi azalarak sürüyordu. Maraş'ın üstünde, acımasızlığın dumanları hâlâ tütüyordu. Ürpertici bir sessizlik egemendi kente. Son yılların en hesaplı kitaplı kıyımına karşı, toplumun çok duyarlı birkaç kesiminden ses yükselmişti. Halk, ülkenin her yanında korku ve kuşku içindeydi.

Başkanlık makamına, İçişleri Bakanlığına, Başbakanlık Sıkıyönetim Askeri Hizmetler Eşgüdüm Başkanlığına, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığına ve İçişleri Bakanlığı Ana Komuta Merkezi Daire Başkanlığına 6 Ocakta gelen bir sarı zarf, aynı saatlerde açıldı. Milli İstihbarat Teşkilatı, «Eski İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'ya bir suikast girişimi olasılığını» duyuruyordu.

«Henüz teyit edilmemiş olmakla beraber ülkücü kesimde yer alan militan kadronun, yeni ve etkili bir eylem koyabilmek amacı ile, eski İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'ya yönelik bir suikast girişiminde bulunacakları öğrenilmiştir.

Anılan haber önemi nedeniyle makamlarına sunulmuş olup teyidi çalışmaları sürdürülmektedir.»

İçişleri Bakanlığını vekâleten yürüten Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu, «Okunduktan sonra imha edilmesi» istenen raporun arka yüzünü çevirip bir şeyler yazdı:

«Konu ile bizzat meşgul olmanızı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara Valiliği ile temasa geçerek gereken tedbirleri Sayın Özaydınlı'yı ve ailesini tedirgin etmeyecek şekilde, ancak eksiksiz aldırmanızı ve zaman zaman beni bilgilendirmenizi rica ederim.»

Görevinden birkaç gün önce ayrılan İçişleri Bakanı İrfan Paşa, Maraş olaylarını açığa çıkaracak çok önemli belgeler mi ele geçirmişti?

Senaryonun bu aşamada ortaya çıkması, onulmaz yaralar açabilirdi.

Deneyimli, yılların politikacısı Orhan Eyüboğlu, bir askeri darbenin hazırlıklarını ilk kez o gün sezdi. Başbakandan İçişleri Bakanına kadar uzanan «suikast zincirini» düşündü... Maraş olaylarının önlenemeyişini düşündü...

Ordunun yönetime el koymasını isteyen MHP Genel Yönetim Kurulunun açıklaması geldi aklına.

İrfan Özaydınlı Kahramanmaraş raporunun sonucunu beklemeden istifa etmişti. Oysa rapor her şeyi aydınlatıyordu.

Eyüboğlu, engin politik sezgisi ile ordunun kilit noktalarındaki generalleri anımsamaya çalıştı tek tek... Tanıdıklarını düşündü...

Köşebaşları çoktan tutulmuştu...

Taş Kesilmiş Susuyordu

Kulağı kirişte bekleyenler, darbe kokusunu 1980 baharında almışlardı. Geniş kapsamlı bir Anayasa değişikliği hazırlıkları sürdürülüyordu gizliden gizliye. Seçilecek yeni cumhurbaşkanının öngörülen değişiklikleri yasama organına empoze etmesi, meclislerin bir kurucu meclis gibi çalıştırılması isteniyordu.

Gazeteciler gizliliği bozmuş, karanlık amaç ortaya çıkmıştı. Yapılacak şey, Anayasa değişikliği sorununu açık açık dile getirmekti artık. Tercüman gazetesinin başını çektiği ekibin çalışmaları radyo ve televizyon aracılığı ile halka duyurulmaya başlandı.

Seçildiklerinde 1961 Anayasasına bağlılık sözü veren Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil, Meclis Başkanı Cahit Karakaş, Senato Başkanı Mehmet Ünaldı Anayasa değişikliği seminerine başarı mesajları gönderiyorlardı.

Anayasa değişikliğinin sivil güçlerce gerçekleştirilemeyeceğini çok iyi bilen özgürlük düşmanları yanlarına bir de çok yıldızlı bir general bulmuşlardı. Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya da 1961 Anayasasını değiştirmek için uğraş verenlere başarı telgrafı yolluyordu. Tahsin Paşa ortağı olduğu işadamlarının bu küçük dileğine karşı gelememişti.

Darbe geliyordu. Doğal olarak siyasal gerekçelerinin hazırlanması da gerekiyordu. Çoktan beri süregelen Anayasa düşmanlığına açıklık kazandırılarak gerçekleştirilecek bir darbenin inandırıcılığı, çok yüksek olabilirdi.

Geliyorum diye diye yaklaşan darbe için geriye sayma işlemi çoktan başlamıştı. Ordunun cumhurbaşkanlığı seçimlerine «karışmayacağı»nı söylüyordu Kenan Evren. Özenle yedinci cumhurbaşkanının «asker olmayacağını» vurguluyordu.

Politikayı yalnızca yüzeysel boyutlarıyla algılayanlar için verilmiş bir sözdü Genelkurmay Başkanının ağzından çıkanlar. Kendilerini bu sözlerle rahatlatıyorlardı. Muhtıranın, salt uyarı niteliğinde olduğuna inanmak istiyorlardı. 1961 Anayasasının yapımcılarından asker kökenli bir grup parlamenter aynı görüşte değildi. Muhtıra ile başlayan serüvenin, bir darbe bildirisiyle sonuçlanacağından endişeliydiler. Muhtıra ile «gayri meşru» duruma düşen ordunun «meşruiyet» kazanmasının tek yolunun «darbeden» geçtiğini biliyorlardı.

Askeri bürokrasinin kulislerinde dolaşmaya başladılar Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin makam odasında aktif politikaya yıllarını vermiş eski bir ihtilalci ile konuşuyordu. Türkiye'nin yedinci cumhurbaşkanının kim olması gerektiği konusunda bir tartışma başladı. Sırrı Atalay'ın adı geçti önce. «Cık, cık» dedi dudaklarını ileri doğru uzatarak Orgeneral Ersin Paşa. Hasan Esat Işık dendi sonra. Tek sözcükle reddedildi «eskidi» diye. Turan Güneş'e karşı evet ya da hayır anlamında bir tepki görülmedi Ersin Paşanın aşağı doğru uzanmış donuk yüzünde. Durdu, yemek listesi sorar gibi «Başka kimler var?» dedi. İhsan Sabri Çağlayangil'in, Saadettin Bilgiç'in adları sıralandı. Ersin Paşa, «Yaşlandılar» diye tek sözcükle reddetti yine.

Bir süre sonra gerçekleştirilecek darbenin bir numaralı adamı Evren Paşa, ordunun seçimlere karışmayacağını söylerken, iki numaralı adamı Ersin Paşa makam odasında cumhurbaşkanı adayı beğeniyordu.

1977 iktidar değişiminden bir yıl sonra Yüksek Askeri Şûra üyeliğinden emekli olmayı beklerken, «1. Ordu Komutanlığı mı, Genelkurmay İkinci Başkanlığı mı?» önerisi ile karşılaşan Orgeneral Necdet Üruğ'un makam odasında da aynı sorun tartışılıyordu o günlerde. Renk vermeden dinliyor, ordunun cumhurbaşkanı seçimlerine karışmayacağının «ifade edildiğini» söylemekle yetiniyordu.

8 Eylül 1980 günü, darbeden dört gün önce Senatör Suphi Karaman'ı makamında kabul etti Necdet Paşa. Karaman, Barış Derneği Başkanı Büyükelçi Mahmut Dikerdem için randevu almaya gelmişti. Baskıları anlatacaktı Mahmut Dikerdem.

Karaman'ın bütün ustaca yaklaşımlarına karşın, dört gün

sonra ordusunun başında darbeye katılacak Necdet Paşa, küçük bir ipucu bile vermiyordu. Semih Sancar'ın genelkurmay başkanlığından uzaklaştırılmasında, Evren'in önünün temizlenmesinde birlikte oturup konuştukları eski silah arkadaşının önünde taş kesilmiş, susuyordu.

O günden sonra ordunun doruklarındaki insanları düşündü Suphi Karaman tek tek.

Ecevit bir gün, İsmet İnönü'nün başlattığı geleneği sürdürerek, Milli Birlik Grubu odasının kapısından içeri süzülüvermişti, sessizce. Semih Sancar'ın görev süresinin uzatılması sorununu tartışmak istiyordu. Koltuğunda alkolle oturabilen bir genelkurmay başkanıydı Sancar. Katıldığı NATO toplantılarında elektrikli makinelerde kumar oynamaya başlamıştı. Başkanlık ettiği son askeri şûrada üç değerli generali kızağa çekmek istemişti. Birinde başarılı da olmuştu. En yüksek notu alan Necdet Üruğ'u bir yıl sonra emekli etmeyi düşlüyordu. Vecihi Akın'ı, Kara Kuvvetleri Komutanı yapmaktı Sancar'ın en büyük amacı.

12-13 Nisan 1974'te, Konya'da, 2. Ordu Komutanlığı karargâhında işadamları ile «Ecevit'ten kurtulma» toplantısı düzenleyen Orgeneral Vecihi Akın'dan da kurtulmalıydı ordu, diye birlikte düşünmüşlerdi uzun uzun.

Kıbrıs Harekâtının önemli kişilerinden Haydar Saltık geleceği konusunda rahatlatılmalıydı. Hükümete göre, o da çağdaş bir generaldi, Evren Paşa gibi. TBMM Bütçe Komisyonu üyelerinin 1978'de Kıbrıs'a yaptıkları bir ziyaret sırasında, «Seçilecek generaller arasına dahil değilsiniz» dedi bir parlamenter Haydar Paşanın kulağına. «Sahi mi?» dedi Haydar Saltık. «Evet» dedi parlamenter. «Siz tasnif dışısınız, önünüzde hiçbir engel yok» diye anlatmaya başladı. Haydar Paşa o gün mutluluğun tadına varıyordu kahkahalarıyla.

Komünizan Örgütler Var

Senin varlığından bile habersizdik. Seçim yenilgisinden sonra, Ecevit Hükümeti istifa etmişti. Demirel'in azınlık hükümeti yeniden işbaşındaydı. İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil'in parlamentoda yaptığı konuşma, kendisinin de ayrı-

mında olmadığı, «yönetime el koyma» oyununu çok güzel anlatıyordu.

İçişleri Bakanı askeri ve sivil haberalma örgütlerince eline tutuşturulan verilerden hareket ederek konuşuyordu: «*Düşmanın ilk hedefi, Türk gençliğini Atatürk gençliği olmaktan çıkarmak olmuştur*» diyordu. Düşman dediği kendi yurttaşlarıydı. Siyasal yelpazenin solunda yer alan da kendi halkının insanlarıydı. «*İlericilik, devrimcilik adına, bir kısım gençlik devletini, milletini, bayrağını, vatanını, milli marşını inkâr edecek kadar yozlaştırılmıştır*» diyordu. Yozlaşanlar kafalarında çağı kapatanlardı aslında. «*Kurulan bazı öğretmen dernekleri ve sözde demokratik sol kuruluşlar yeni bir devlet fikrini oluşturmuşlar, Atatürk Cumhuriyeti yerine, gençlerde halk cumhuriyetleri özlemi yaratmışlardır*» diyordu. Siyaset, soldan gelecek tüm önerilere kapalı tutulacaktı; son genel seçimlerde oyların yarısına kadar tırmanma eğilimi gösteren sol, patlama noktasına getirilerek, istenen sonuç elde edilecekti.

İçişleri Bakanı, «bütün bunları, sıkıyönetim uygulaması 14 ayı bulduğu halde, olayların hâlâ tamamen önlenememesinin nedenlerini gözler önüne sermek için» söylüyordu. Bu süre içinde ülke yönetimi üç kez el değiştirmişti. Değişmeyen tek olgu Silahlı Kuvvetlerin varlığıydı. Sıkıyönetim uygulamaları başarısızdı, ama hiç kimse bunu açık açık söyleyemiyordu. Çok partili parlamenter demokratik rejimin vardığı aşamada, sıkıyönetim uygulamalarını eleştirmek düşünülemezdi. İç güvenlikten sorumlu bakan, olayların kaynağını belirtiyor ve döndürüp dolaştırıp sözü, 14 aydır bu bir avuç solcu ile baş edilemediğine getiriyordu.

Dinleyici localarında üniformaları ile oturan generallerle amiraller küçümser bakışları ile genel kurul salonunu izliyorlardı. Eleştirilemeyen bir uygulamanın özneleri olmaktan güven içindeydiler. Kürsüdeki bakan konuşuyordu, onlar dışında hepimiz dinliyorduk.

Hükümeti devraldıktan sonra anarşi ve terörle mücadelede devletin tüm olanaklarının harekete geçirildiğini söylüyordu bakan. Sıkıyönetim komutanlıklarının hiçbir siyasi etki olmadan görevlerini başarı ile yürütmeleri için gerekli koşulları hazırladıklarını söylüyordu.

Devlet tüm olanaklarını her zaman sıkıyönetim güvenlik güçlerine vermiyor muydu?

Bir büyük planın gereği olarak eline tutuşturulan güvenlik raporlarından çıkarılan verileri anlattıkça, ülkedeki kargaşanın sol siyasi düşünce çevresinde toplanan insanlardan geldiğine inanmaktan başka çare kalmıyordu.

Onların olmadığı bir dünya, bir ülke ne güzel olurdu!.

«Yurt sathında ortaya çıkarılan komünizan illegal örgütler» diye konuşmasını sürdürüyordu. Devrimci Yol, Devrimci Sol, Acilciler, Kurtuluş, Devrimci Savaş, Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği, Türkiye Devrimci Komünist Partisi İnşa Örgütü, Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği, Partizan ve Devrimci Halkın Birliği gibi illegal örgütlerden 756 kişi tutuklanmış, 107 kişi aranıyordu.[6]

Demokratik yöntemlerle işbaşına gelen Demirel'in azınlık hükümetinin İçişleri Bakanı Gülcügil, sayfalar dolusu konuştu. Örgütler, militanlar, silahlar tek tek anlatıldı. Söz, çok sonraları «Yurt sathında ortaya çıkarılan sağ kesime ait» verilere geldi. Her nedense bakan, «illegal faşizan örgütler» dememeye özen gösteriyordu.

Eylül İmparatorluğu öncesi faşizme her gün biraz daha «legalite» kazandırılıyordu.

Kahramanmaraş, Malatya, Sıvas, Gaziantep, Elazığ ve Erzurum'da yaşanan gerçekler unutturulmak isteniyordu. Eylül İmparatorluğunun varlık nedenini oluşturacak adres, artık verilmişti.

Solda örgütlenen insanların varlığı, devletin varlığına karşıydı. Sağda örgütlenenler ise, «bizim çocuklar»dı.

Eylül İmparatorluğu «hayati kimya mütehassısı» Dr. Mustafa Gülcügil'i çok kısa süre sonra kendisine bağlayacaktı. Eski İçişleri Bakanı Gülcügil, bir zaman yaptığı konuşmaları unutup «Demirel ve arkadaşlarının siyasi yaşamdan uzaklaştırılmalarının» bir zorunluk olduğunu anlatmak için kapı kapı dolaşan, eski partililer listesine katılacaktı.

Bir İç Çatışmadan Korkuluyordu

Eylül İmparatorluğu çok önceden düşlenmişti. Solun iktidara doğru yola çıktığı günlerden beri, ülkenin adım adım

6) TBMM tutanakları.

bir uçurumun kenarına doğru gittiği görüşü egemendi.

Ege'nin bir tatil kentinde buluştuklarında, ülkede can ve mal güvenliği yoktu. Alevler ortasında iki silah arkadaşıydılar. Yalçıner Paşa konuşuyor; Evren Paşa dinliyordu:

Gerçi uyarı mektubu verilmişti, ama değişen bir şey olmayacaktı. Cumhuriyeti koruma ve kollama görevi yerine getirilmeli, yönetime el konulmalıydı. Sorumluluk bunu gerektiriyordu. Kimse bundan kaçamazdı. Ancak, daha çabuk davranılamaz mıydı? Eski silah arkadaşları bu görüşteydiler. Daha çok insanın ölmesine göz yumulamazdı. Yönetime bir an önce el konulmalıydı.

Evren Paşa konuşuyor; Yalçıner Paşa dinliyordu:

Mektubun son uyarı olduğunu herkes biliyordu. Mektup bir çözüm değil, çözümün başlangıcıydı. Yönetime el koyma çalışmaları başlatılmıştı. Ordu ve kolordu komutanlarından şu ana kadar aksi görüşte olan yoktu.

Zamanlama açısından ortaya çıkan belirsizliğin bir tek nedeni vardı. Sağ-sol ayrımı ordunun genç kesiminde çok ciddi boyutlara ulaşmıştı. Yönetime el koymak için hemen hareket edilirse, Silahlı Kuvvetlerin genç subaylarının karışacağı bir iç çatışmadan korkuluyordu. Ordu içinde çıkabilecek bir çatışmayı ortadan kaldıracak önlemlerin alınması için zamana ve özel düzenlemelere gereksinim vardı.

Yönetime el koymaya kararlı olsalar da, şimdilik beklemekten başka bir çözüm yoktu. Hiç kimsenin elinden başka bir şey gelmiyordu. Koşullar olgunlaşıncaya dek bekleyeceklerdi.

Ordunun tabanındaki güçlü siyasal eğilimin, yönetime el konulması karşısında tutumunun ne olacağı hesaplanmadan, düğmeye basılmayacaktı.

Genç subaylar silahlarını temizliyorlardı. Sağ görüşlü bir teğmen tabancası ile oynarken kendini vurmuştu. Yöneticiler olayın çok ucuz atlatıldığını söylüyorlardı. Vurulan karşı görüşten biri olsaydı, istenmeyen gelişmelerden söz ediliyordu.

Tuzla Piyade Okulunda yöneticiler birbirlerine geçmiş olsun dileklerini iletiyorlardı.

Böyle bir ortamda, koşulların olgunlaşmasını beklemekten başka çıkar yol yoktu.

Önünde Slogan Atılan Komutan

Son görevi olacağına inandığı Ege Ordu Komutanlığındaki anıları daha dün gibi yakındı. Emekli olup, kıyılarında yaşamayı düşlediği kentte, şimdi neler konuşuyorlardı. Ordu komutanlığı anılarına döndü; birini hiç unutamıyordu.

Yarım yüzyıl önce Kurtuluş Savaşı süvarilerinin gönderine bayrak çektiği hükümet konağının önünde Ege Ordu Komutanı olarak törenleri selamlıyordu. Ege Ordu Komutanıydı, ama önünden geçen insanlar slogan atıyorlardı. Başkaları söylese inanmazdı. Kendi yaşıyordu. «Bağımsız Türkiye», «NATO'ya CENTO'ya Hayır!», «Faşizme ölüm, halka Özgürlük!», «Tek Yol Devrim!» diye bağırıyorlardı.

O günü düşündükçe, yüreğinde hep aynı sızıyı duyacaktı.

İzmir'in düşmandan kurtuluş günü törenlerinde yaşadıklarını anımsadığında göğsünün tam orta yerinden öfkesinin ateşi yükseliyordu. Önünden slogan atıla atıla geçilen bir ordu komutanı olmanın acısını hep duydu.[7]

Ordunun içi daha mı iyiydi?

1975'lerden başlayarak sola açılan Silahlı Kuvvetlerin insan gücünü kaynaklarından başlayarak denetleme gereği duyulmuştu. Sivil liselerden önemli sayılarda öğrenci alımı başlamıştı harp okullarına. Sağ eğilimli öğrencilerle bir dengeleme politikası izleniyordu.

Kara Harp Okulundaki bir sınavda, öğrencilerin bir bölümüne soruların önceden verilmesiyle başlayan olaylar, hiç bitmeyecekti. Sağcı öğrenciler istatistik sorularını ele geçirmişlerdi. İlk dilekçe o gün verildi: Siyasal ayrım gözetiliyordu.

Bir dilekçe savaşı başladı. Mustafa Kemal'den bu yana hakların böylesine savunulduğu bir dönem görülmemişti Harbiyede. Sular mı akmıyor; 500 öğrenci dilekçe veriyordu. Yemekler mi beğenilmedi; 500 dilekçe daha geliyordu.

Suların akmaması ya da yemeklerin beğenilmemesi için dilekçe verilebilirdi ama, Kahramanmaraş olayları için protesto yapılması düşünülemezdi. Maraş'ta soykırım yaşanır-

---

7) Kenan Evren, 9 Eylül 1981 İzmir konuşması.

ken, ilk protesto Harp Okulu sinema salonundan yükseldi. Harbiyeliler faşistlerce öldürülen insanlar için saygı duruşunda bulunuyorlardı. Film yeni başlamıştı. Salonun dört bir köşesinden sırayla yükselen seslerde, soykırım protesto ediliyordu. Harp Okulunda da slogan atılıyordu.

Elebaşlarından biri bulundu, ancak bu nedenle okuldan atılmanın getireceği sonuçlar düşünülerek bir işlem yapılmadı. Disiplin notu düşürülerek okuldan uzaklaştırılması planlandı. Sıfırın altına düşürüldü disiplin notu. Gerginleşen ortam herkesi etkiliyordu. Bir yönetici subay, öğrencilere hakaret edince başkaldırı yeniden alevlendi. Öğrenciler yöneticilerinden yargı önünde hesap sormaya kalktılar. Avukatlara vekâlet vermek için okula gelen noter, idarece içeri sokulmadı. Tartışma büyüyordu. Sorun, öğrenci alay komutanı kurmay albayın, öğrencilerle görüşmesi ile çözümlendi: Öğrenciler yargı yoluna gitmekten vazgeçecekler, buna karşılık disiplin notu sıfırın altına düşen öğrenci okuldan atılmayacaktı.

1978 yılında böylesi pazarlık sonucu teğmen olan bu öğrenci, 1982 yılında siyasi görüşleri nedeniyle; yargısız, sorgusuz ordudan uzaklaştırılacaktı.

Yalnızca meslek kuralları içinde boğulmamaya kararlı bir grup sol görüşlü genç subay, siyasal hareketlere katılmakta hiç sakınca görmüyorlardı. Kitap okuyor, ülke sorunlarını düşünüyor, seminerler düzenliyorlardı.

Hareketin içindeydiler, Bayrak Harekâtının içinde olacaklardı.

Ordunun Nabzını Tutan Ağabeyler

İstanbul'un güvenliğinden sorumlu yüksek rütbeli bir subaydı. Emir subayı, sivil giysili paşaların geldiklerini duyurdu. Yerinden kalkarken, «Bu kaçıncı acaba?» demekten kendini alamadı. Ali Fethi Esener ve Hayri Yalçıner Paşaları selamladı. «Hoş geldiniz» dedi. Sırtını okşadılar; geçerken şöyle bir uğramışlardı.

İmparatorluğun kuruluş aşamasında görevde olup da emekliye ayrılan bazı generaller, Türkiye'nin geleceği ile ilgilenmeyi bırakmamışlardı. Uzun süredir İstanbul ve çev-

resindeki askeri birlikleri dolaşıyorlardı. Sordukları sorulardan ve getirdikleri önerilerinden bir tek sonuç çıkıyordu. Ülke kötü yönetiliyordu, hatta yönetilmiyordu. Darbeye evet diyecek birlik komutanlarını araştırıyor olmalıydılar.

Bir asker olsa da, 1960 Mayısından bu yana politikanın tam içindeydi. Ne zaman yönetime el konulmaya karar verilse, bir neden uydurup ona mutlaka bir şeyler sorar, danışırlardı. Danışılmaktan bıkmıştı. Çok güçlü olduklarına inandıkları 9 Mart sabahının keskin ayazındaki yenilgilerini unutamıyordu. İttihat ve Terakkiyi seviyordu, ama Yakup Cemil'in modası geçeli neredeyse yüzyıl oluyordu. 27 Mayısta Milli Birlik Komitesinin irtibat subaylarından en genci, en deneyimsiziydi. O da yıllar önce, küçücük rütbesiyle aynı şeyi yapmış, gezip dolaştığı yerlerdeki silah arkadaşlarının nabzını tutmuştu. Aynı işi yapan koca koca paşalara, şimdi diyecek hiçbir şeyi yoktu. Renk vermeden dinlemek tek çözüm yoluydu.

Terör ortamı, siyaset ortamı, partiler, meclis, hükümet, pahalılık ve işsizlikten konuşuldu bir süre. Binlerce insan ölüyor, önlenemiyordu. Cumhurbaşkanı bile yoktu koskoca devletin, seçilemiyordu. «Daha ne bekliyorlar?» dedi emekli paşalardan biri. «Tam zamanı bence» dedi öteki. Sonra ikisi birlikte yüzüne baktılar, «Sen ne diyorsun?» gibisine. Anlamazlıktan geldi. En başa dönüp yeniden konuşmaya başladılar aynı şeyleri, bir tur daha. «Anayasayı değiştirmek zorundayız» dedi paşalardan biri. «Terör başka türlü önlenemez» dedi öteki. Yeniden soruyormuş gibi yaptılar, «Yetkilerim bana yetiyor» dedi kestirmeden. Darbeleri, darbe öncelerini iyi bilen bir asker için en akıllıca yanıtı vermişti.

«Ulubatlım» diye gürledi paşalardan biri, «Sen ne diyorsun bu işlere?»

«Uyarı mektubu...» diye başladı, sonunu getiremedi. Paşalar gülüyorlardı.

«Karar verilmiş» diye dudakları kımıldadı genç subayın, «ağabeyleri, Genelkurmay Başkanının, ordunun nabzını tutuyorlar.»

Duyduklarını bir bir aktarıyorlardı.

Darbeye karşı olanların, darbeden yana olanların çeteleleri tutuluyordu.

Göreceksiniz Latin Amerika Modelini...

«Tribünlerdeki işçileri sahaya çağırmak için geldim, demokrasi sahasına çağırmak için...» dediğinde salonun ortasına bomba düşmüş gibi oldu. Petrol işçilerinin gülümsemeleri, suratlarının orta yerine asılı kaldı.[8]

CHP Genel Başkanı, ana muhalefet lideri Bülent Ecevit'e göre, Türkiye'de sanki bir maç oynanıyordu. Sahada siyasi partiler ve siyaset adamları vardı. Toplumun büyük bir kısmı tribünlerde izleyici durumundaydı. Ecevit, önce işçi haklarının üzerine gidileceğini, sonra da demokrasinin kısırlaştırılacağını savlıyordu. Türk toplumuna bir Latin Amerika modeli gömlek giydirilmek isteniyordu.

Siyaset merkezlerinde gün boyu Ecevit'in kimi nereye, niçin çağırdığı tartışıldı.

Hükümet komiserinin Petrol - İş Sendikası Genel Kurul raporu, 1. Ordu Karargâhına ulaştığında «İşçileri sahaya çağıran» sosyal demokrat siyaset adamı için hiç iyi şeyler söylenmedi.

«Haberi mi var, yoksa?» diye dudakları kımıldadı genç subayın, «Görecekler Latin Amerika modelini» dedi, «hele biraz bekleyin.»

Herkes Cezasını Çekecekti

Ordu Komutanlığının Selimiye Kışlasındaki yüksek tavanlı büyük salonunda yapılan günlük olağan toplantının sonuna gelinmişti.

Sıkıyönetimin basın ve halkla ilişkiler sorumlusu subay, Tercüman gazetesi yazarlarından Nazlı Ilıcak'ın eleştirilerini özetledi. Ses tonundan ve kaşlarının çatıklığından biraz öfkelendiği anlaşılıyordu. Ilıcak'a göre, sıkıyönetim uygulaması başarısızdı.

Toplantıya katılan Emniyet, MİT, jandarma ve sıkıyönetim karargâh görevlilerinin hemen hepsi, eleştiriyi haksız buldular. Bu kadarı da fazlaydı. Herkes canını hiçe sa-

8) Petrol - İş Sendikasının 6 Eylül 1980'de İstanbul'da yapılan 17 Genel Kurul toplantısı.

yarak görev yapıyor ama, kimseye beğendiremiyordu. Öneriler bölümüne geçildi. Nazlı Ilıcak'ın yazısına çok içerlediği anlaşılan bir görevli ayağa kalkarak ateşli bir konuşma yaptı. Kadın, yazar sıkıyönetime «getirilmeli» ve kendisine «suç işlediği» anlatılmalıydı.

Gelişmeleri serinkanlılıkla izleyen Korgeneral Sebahattin Akıncı konuşmaya başlayınca, herkes sustu. Öncelikle konunun üzerinde fazla durulmamasını istedi. Duyarlıklarını anlıyordu. Haklıydılar. Ama içinde bulunulan «nazik koşullarda» fazla alıngan olmamak gerekliydi, «zamanı gelecek herkes cezasını çekecek»ti.

«Herkesin cezasını çekeceği bir zamanlama» diye dudakları kımıldadı genç subayın «Anlaşılan darbe yaklaşıyor» dedi; söylentiler doğrulanıyordu.

Yetenekli Kurmayın Sıcak Notu

Yüksek Askeri Şûra toplantısı 9 Ağustosta bittiğinde, bazı generallerin gözlerindeki parıltı kimsenin dikkatini çekmemişti. Atamalar istendiği gibi gerçekleşmiş, pürüz çıkmamıştı.

Haydar Saltık Paşa masasını bile toplamaya olanak bulamadan, yeni görev yerine gidiyordu.

Zorunlu bir veda ziyareti yapması gerekiyordu. Cinnah Caddesinde oturan bir büyüğüne uğramadan Ankara'dan ayrılamazdı. Kendisine gereksinim duyulacak günler yaklaşıyordu. Kapıyı uzun uzun çaldı, açan olmadı. Bir not bırakmayı düşündü.

«Sayın Komutanım Ege Ordu Komutanlığına atandım, çok yakında geriye döneceğim, sizinle uzun uzun görüşeceğimizi umuyorum,» diye yazdı kartvizitinin arkasına.

Sadi Koçaş, 12 Martta MİT'in «başına geçirmeyi» düşündüğü, bu yetenekli kurmayın notuna çok sevindi. Yıllar sonra Haydar Saltık'ı bu göreve getirmemekle ne denli doğru karar verdiğini düşünecekti Koçaş, «Harcanıp giderdi» diyecekti.

Ege Ordu Komutanlığına atanan Haydar Paşa, çok yakında niçin Ankara'ya dönecekti? Uzun uzun görüşecek ne vardı?

Haydar Saltık «çok yakında» Ankara'ya döndü. Çok kısa bir süre sonra Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği Danışmanlığı görevi için Koçaş'ı yeniden aradı.

Yarın Son Gününüz

Erzurum, Ağrı, Kars illeri Sıkıyönetim Komutanı Selahattin Cambazoğlu Paşa çok sabırsızdı.

Erzurum ve çevre illeri mülki idare amirleri ile «çok partili demokratik rejimin» son toplantısını yaptığını kendisinden başka bilen yoktu.

Cambazoğlu Paşa, durup dururken sıkıyönetim yönetimi ile uyumlu ve dinamik bir çalışma düzeni içine girilmesini istiyordu.

Başbakanlık özel kalemine ulaşan, kendi elleri ile hazırladıkları asayiş raporlarına göre Erzurum, Ağrı ve Kars illerinde olağandışı bir durum olmadığını bilen valiler, Cambazoğlu Paşanın durup dururken «Dinamik ve uyumlu çalışma düzeni» istemine bir anlam veremediler.

«Yakında anlarsınız» diye dudakları kımıldadı genç subayın, «yarın son gününüz» dedi, gözlerinin içi gülüyordu.

Eylül İmparatorluğu, 3. Ordu Karargâhında bir gün önce karşılanıyordu. Tez canlıydı Cambazoğlu Paşa. Darbeyi bir gün önce başlatmıştı.

Birinci Başkana Arz Dosyasına...

Masanın üstünde Başbakan Süleyman Demirel'in Genelkurmay Başkanına bir mesajı vardı. Demirel, Adana'da çatışmada ölen bir askerin acısını Evren Paşa ile paylaşmak istiyordu:

«Size, şahsınızda silahlı kuvvetlerimizin değerli mensuplarına taziyetlerimi sunuyorum.»

«Bu saatten sonra, çok geç» diye dudakları kımıldadı genç subayın, «faydası yok artık» dedi.

Mesajı, «Birinci başkana arz» dosyasına koydu. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in son Başbakan Süleyman

Demirel'in bu duygulu mesajından hiç haberi olmayacaktı.

Genç subay saatine baktı. Doyulmaz bir eylül akşamı daha başlıyordu Ankara'da. Günlük işler, biri dışında bitirilmişti. Genelkurmay Başkanı Evren Paşa, Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil'le haftalık olağan görüşmesini yapacaktı.

Eylülü seviyordu... Köşkün bahçesindeki kasımpatların tomurcukları patlamaya hazır gibiydiler.

Başbakan Süleyman Demirel, İhsan Sabri Çağlayangil'i aradı. «Bir yoklasan iyi olur» dedi. Çünkü darbe haberlerinin sabahtan beri ardı arkası kesilmiyordu.

İhsan Sabri Çağlayangil, bir içki sunmak istedi Genelkurmay Başkanına. «Yorgunum» dedi. Akşam yemeğini birlikte yemeği önerdi. Gülhane Hastanesine gidip eşini ziyaret edeceğini söyledi. Yararı yoktu.

Darbe haberi alınan birçok siyasi merkezde, Genelkurmay Başkanının telsiz kanalları açık tutuldu. Orgeneral Kenan Evren normal saatinde evine döndü. Çağlayangil, Demirel'e «tekmilini» verdi.

Gece 00.45'te Genelkurmay Başkanı konutundan çıktı ve ülke yönetimine el koydu.[9]

Darbe haberinin erken açığa çıkmaması için her türlü önlem alınmış, kimi aldatmacalara başvurulmuştu.

Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin saat 20.30'da Başbakanlık konutuna geldi. Süleyman Demirel'le görüştü. Siverek'e gönderilmesini istediği askeri birliğin yola çıktığını söyleyip ayrıldı. Ersin de «tekmilini» vermişti Demirel'e.

Birkaç saat sonra ülke yönetiminin iki numaralı insanı olacağına ilişkin hiçbir ipucu yoktu. Saygılıydı. Görev süresinin uzatılmasından dolayı Süleyman Demirel'e şükran duygularını belli ediyordu.

İki Gün Geciken Bildiri

CHP, Türkiye'ye demokrasiyi getiren partiydi. Demokratik devrimciliği ile Atatürk ilkeleri doğrultusunda kendi-

9) Kenan Evren daha sonra, «Yarın darbe yapacağız diyemezdim ya» diyerek açıklayacaktı bu soğukkanlılığını.

sini sürekli yenileyen ve toplumsal değişime öncülük eden bir partiydi.

CHP'nin 57. kuruluş yıldönümü bildirisi, iki günlük bir gecikme ile genel yönetim kurulunda tartışmaya açıldı.

Parti içi muhalefeti oluşturan sol kanattaki grubun, örgüte yayımladıkları açık mektuba da yanıt niteliğini taşıyan bildiriyi Mustafa Üstündağ okudu:

«Ulusal birliğin sarsıldığı, yıllardır kışkırtılan iç kavgaların yer yer iç savaş ve katliam ölçülerine eriştiği, cumhuriyetin temellerine ve özüne saldırıldığı, sömürünün ekonomik terör boyutlarına vardığı ve faşizmin iktidardan da güç alarak devleti ele geçirmeye, yer yer kentleri, mahalleleri işgal altına almaya kalkıştığı bir ortamda, devletimizin, demokrasimizin kurucusu ve siyaset alanındaki başlıca koruyucusu olan CHP'ye büyük görevler düşmektedir.

İşbaşındaki hükümetçe benimsenen ve halkı yoksulluğa, ekonomiyi çöküntüye götüren, Türkiye'yi giderek daha bağımlılaştıran Güney Amerika benzeri model, ancak demokrasiyi yıkarak, demokratik işçi haklarını kaldırarak veya işlemez duruma getirerek ve halkı baskı altına alarak uygulanabilir.»

Çok değil 12 saat sonra demokrasi yıkılacaktı!..

Bülent Ecevit darbe haberini alsaydı, «Türk Silahlı Kuvvetleri yarın yönetime el koyacak» diye bir açıklamada bulunur muydu?

Halkı direnişe çağırır mıydı?

Kuruluş bildirisinin bir bölümünde, partililerin gerektiğinde «her türlü can tehlikesini de göze almayı, özgür ve bağımsız yaşamanın onurlu bir bedeli saymaları» gereği üzerinde duruluyordu.

Eylül İmparatorluğu dönemindeyse; değil her türlü can tehlikesini göze almak, en küçük bir karşı ses bile çıkmayacaktı CHP'den. Bülent Ecevit'in kişisel çabalarını aşamayan kavga, parti içi çekişmelerin çamurunda boğulup gidecekti.

Bir zamanlar, parti meclisinde ortanın solu politikalarının tartışıldığı günlerde, «Beni Allende mi yapmak istiyorsunuz?» diyen Ecevit'in, demokrasiye olan inancı tamdı. Ama Ecevit, artık yalnız bir adamdı.

«Ben Biliyordum» Dedi Turan Hoca

Sabahın yaklaştığı saatlerde, Paris'te bir otel odasında uzun uzun çalan telefona uzanan el, Profesör Muammer Aksoy'undu. Uğur Alacakaptan arıyordu. Uğur Hoca söylediklerine, Muammer Hoca duyduklarına inanmak istemiyordu, ama Türkiye'de Silahlı Kuvvetler yeniden yönetime el koymuştu.

«Belliydi» dedi Muammer Aksoy; belliydi, ama bilinmiyordu.

Paris'te bir başka otelin telefonu da çalıyordu aynı saatlerde. Haber bir başka demokrasi hocasına, Turan Güneş'e ulaşıyordu.

«Biliyordum» dedi Turan Güneş; biliniyordu, ama söylenemiyordu.

Avrupa Konseyi Hukuk Komisyonu toplantılarına katılmak için yurtdışında bulunan Prof. Aksoy ile Prof. Güneş gün boyu yeni askeri darbeyi konuştular.

Turan Güneş, «Sen siyasi sezginle yönetime el koyacaklarını varsayıyordun, ama ben biliyordum» diye inandırıcı kanıtlar sıralıyordu tek tek.

«Askerlerin yönetime el koyacaklarını mı biliyordun?» diye üsteliyordu Muammer Hoca; «Evet yönetime el koyacaklarını biliyordum,» diyordu Turan Hoca.

Turan Güneş uyarı mektubundan sonra, dönemin en güçlü generallerinden Haydar Saltık'la görüşmüştü.

«Niçin söylemedin o zaman, niçin açıklamadın?» diye soruyordu Muammer Hoca. «Bülent'e söylesem, neler olabileceğini kestiremiyordum» diyordu Turan Hoca. «Söylememekle de iyi yaptım» diyerek ekliyordu: «Askeri darbeden başkalarının da haberi vardı, Bülent'in yakınıydılar üstelik.»

Ulusu Hükümetinin oluşturulması sırasında, Bülent Ecevit'in yakın arkadaşlarından Orhan Eyüboğlu'nun da telefonu çalmıştı. Ok yayından fırlamadan önce, güven her şeyi çözebilirdi. Güvensizlik Turan Hocaya çok ağır geldi.

Her Darbeden Önce Amerika

Görev süresi uzatılarak Hava Kuvvetleri Komutanlığın-

da kalan Tahsin Şahinkaya, darbeden bir gün önce ABD'deki inceleme gezisinden döndüğünde, artık MGK üyesi olduğunu biliyordu.

ABD'nin üst düzeydeki komutanları ile, «Faydalı görüşmeler yaptığını» söyledi Yeşilköy Havaalanında. Amerikan Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Lew Ellen ile yaptığı görüşmeler sonunda Türk Hava Kuvvetlerinin daha da güçleneceğini söyledi.

Tahsin Şahinkaya saat 16.30'da İstanbul'dan, Ankara'ya doğru uçuyordu. Doğruca Hava Kuvvetleri Komutanlığına geldi. Son hazırlıkları gözden geçirdi. Saat 19.00'da TBMM'nin önünden geçerek, Hava Kuvvetleri Komutanı konutuna gidiyordu. AP'li iki parlamenterle karşılaştı. «Görüşemiyoruz» dedi. İşlerin yoğunluğundan yakındılar parlamenterler. «Görüşelim» dedi Tahsin Şahinkaya, makam arabasının penceresinden gülümseyerek.

Her darbeden önce hava kuvvetleri komutanlarına, kuryelik görevi düşüyordu. Darbe kararlarının hava kuvvetleri komutanlarınca ABD'ye bildirilmesi, kural olmuştu bir bakıma. Belki de bir gizli anlaşma vardı.

12 Martta Muhsin Batur, 12 Eylülde Tahsin Şahinkaya darbe haberi için nabız yoklamaya gittiler ABD'ye.

Miami Herald gazetesinin 12 Eylül günlü sayısında, bir gün sonra Türkiye'de neler olacağı yazılmıştı. Tahsin Paşanın, bir Amerikalı generalle yaptığı sabah kahvaltısında söyledikleri kaynak gösteriliyordu.

NATO'nun Trakya'daki Anvil Ekspres-80 tatbikatı da o gün başladı. NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanı Sedat Güneral Paşa herkesin bildiği şeyleri söylüyordu:

«NATO müttefik çevik kuvvetlerinin intikal hızı, caydırma gücü» denenecekti. İlk kez söylenen bir söz kimsenin dikkatini çekmedi. Sedat Paşa, «olası bir savaştan» söz ediyor; Türk kuvvetleriyle NATO birliklerinin gerçekleştirecekleri işbirliğinin deneneceğini söylüyordu.

Eylül İmparatorluğunun ilk gününde NATO'nun, 3 bin kişilik bir askeri gücü bulunuyordu Türkiye'de.

Zırhlı araçların başkent Ankara'nın içine girmelerine izin veren belgenin altında İçişleri Bakanı Orhan Eren'in

imzası vardı. Önüne uzatılan kâğıdı imzalaması için, «NATO tatbikatı sayın bakanım» demişlerdi.

Başkent Ankara'nın sokaklarına, on yıl aradan sonra, izlerini bırakacak tanklar; devrilecek hükümetin bir bakanının izniyle mevzilenecekti.

NATO, tarihinde ilk kez, bir askeri darbe için böylesine umursamazlıkla kullanılıyordu. ABD böyle işlerin hep içindeydi ama NATO'nun kararlılığı garip karşılanıyordu. Brüksel'deki NATO karargâhına iletilen darbe haberi, sevinçle karşılanmıştı.

Darbe İçin Gelen Gözlemci

ABD'nin Ankara Büyükelçisi James Spain, 11 Eylülü, 12 Eylüle bağlayan gece hiç uyumadı. Önce, müsteşarının Şehit Ersan Caddesindeki evinde verdiği yemekli toplantıya katıldı. Geç saatlere dek süren toplantıda, konuşulanları düşünüyordu. Seçkin konukları vardı müsteşarın. Amerikan Dışişleri Bakanlığı Türkiye Masasından gelen diplomatın kırdığı potlar dışında, güzel bir geceydi. Genç diplomat Williams, biraz daha viski içseydi, darbeyi izlemek için gözlemci olarak Türkiye'de bulunduğunu bile söyleyebilirdi, rahatlıkla.

Spain'in telefonu çaldığında; 11 Eylül bitmiş, 12 Eylüle çoktan girilmişti. Türk Silahlı Kuvvetleri adına konuştuğunu söyleyen bir general, Amerikan Büyükelçisine, bir saat içinde yönetimi devralacaklarını söylüyordu.

Darbeden birkaç saat önce, yönetime el konulacağı bildirilmişti, ABD'nin Ankara'daki büyükelçisine.

Diplomaside, darbe yapılacağını önceden bildirmek başka şeydi, darbenin gerçekleştirildiğini bildirmek başka şeydi... Darbeden önce bilgi vermek, darbecilerin bağımsızlık anlayışını anlatıyordu.

Darbeden 5 gün sonra, 17 Eylülde ABD Kongresinden bir grup parlamenter, darbeyi incelemek için Türkiye'ye geleceklerdi.

Birkaç gün sonra Brüksel'de Türkiye'deki son gelişmelerle ilgili sorunlar uluslararası bir forumda tartışılacaktı. Basın Yayın Genel Müdürlüğünün Ankara'ya ulaşan raporuna göre, foruma çok sayıda Amerikalı uzman katılıyordu.

Darbe gözlemcisi genç diplomat Williams'tan, Amerikan Ulusal Güvenlik Komitesi üyesi CIA'lı Paul Henze'ye kadar herkes, Türkiye'yi düşünüyordu. Forumda ilginç konular tartışıldı. «Terörizmde, siyasi şiddet, Türk Ordusunun Türk Siyasi Yaşamındaki Rolü, Türkiye'nin NATO ve ABD ile İlişkileri, Türkiye'nin Ortadoğu Tutumu»na ilişkin görüşler dile getirildi. Bir hafta bile geçmeden 12 Eylül politikalarının uzmanı gibi davranıyorlardı.

Toplantıyı izleyenler, konuşmacıların Türkiye'nin gerçek dostları olduğuna inanmaya başlamışlardı.

Çok değil; imparatorluğun birinci yılı dolmadan, darbe günlerinde Türkiye'deki ABD Büyükelçisi James Spain, ülkesinin «demokrasiye dönüş için Türk ordusunu sıkboğaz etmeyeceğini» söyleyecekti.

NATO'nun askeri çıkarları ve IMF'nin dayattığı kararlar çerçevesinde kaçınılmaz olarak Türk halkının omuzlarına çöken Eylül İmparatorluğuna, dünya demokrasi güçlerinin baskısının arttığı bir sırada, eski Büyükelçi Spain yeni şeyler söylemek için ağzını açacaktı:

> *«Biz yeni yönetimi, yani Türk ordusunu, demokrasiye dönüş konusunda sıkboğaz etmiyoruz, etmek de istemiyoruz. Rejimin restorasyonu tamamen sizi ilgilendirir. Bunun yanında, Amerika ve batı, topluluğun çıkarlarını düşünmek zorundadır. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Türkiye'ye karşı bazı çıkışlar yapabilir. Bu çıkışların etkisi altında kalınarak, demokrasiye dönüş aceleye getirilmemelidir. Önemli olan varılacak sonuçtur.»*[10]

Eylül İmparatorluğu, dost ve müttefiki ABD'den aldığı bu güvenceyi sonuna kadar kullanacaktı.

Bu Bir İhtilal Provasıdır...

Süleyman Demirel, «Türkiye'nin gündeminde ne varsa, Bakanlar Kurulunun gündeminde de o vardır» diyerek, Başbakanlığın merdivenlerini son kez çıkıyordu. Gündemin öncelikleri, anarşi ile mücadele, ekonomik sorunlar ve dış ilişkiler olarak belirlenmişti.

---

10) Yeni Asır, 18 Haziran 1981.

Demokrtaik kurallar içinde işbaşına gelen son hükümetin bakanları, Başbakan Süleyman Demirel'in başkanlığında 11 Eylül 1980 günü saat 11.00'de toplanmışlardı.

İçişleri Bakanı Orhan Eren, Güvenlik Komisyonunun çalışmalarından çıkan sonuçları gözden geçiriyordu. Bakan, komisyonun 16 başlıkta topladığı önerilerini, Süleyman Beye bir gün sonra sunmayı düşünüyordu. Devlet Güvenlik Mahkemeleri Yasası ile Olağanüstü Hal Yasasının bir an önce çıkartılması öneriliyordu. Bankaların korunmasına ilişkin yasa ve Sahil Muhafaza Örgütü Yasasının da zaman geçirilmeden yürürlüğe girmesinde yarar umuluyordu.

Anlaşılmayan bir önerisi vardı Güvenlik Komisyonunun; 1402 Sayılı Yasada değişiklik yapılarak sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin arttırılması isteniyordu. Daha yeni arttırılmamış mıydı?

Ya yanlış anımsıyordu, ya da yetkiye doymuyorlar, yeni yetkiler istiyorlardı.

Bir ara dışarı çıktı.

Şili'deki Pinochet rejimini kınamak için Ankara'nın on ayrı yerine bombalı pankartlar asılmıştı. Başkenti süsleyen pankartlara kızan İçişleri Bakanı Orhan Eren telefonda, «Bu bir ihtilal provasıdır!» diye bağırıyordu.

Kimin ihtilal provası yaptığını ise, kısa bir süre sonra anlayacaktı.

Milli Savunma Bakanı Ahmet İhsan Birincioğlu alı al, moru mor bir yüzle çıktı Bakanlar Kurulu toplantısından. Yeni imparatorluğun gelişine ilişkin söylentiler üzerinde de konuşulmuştu son Bakanlar Kurulunda.

Hükümetin devlet demek olmadığını anlatmaya çalışıyordu Başbakan Süleyman Demirel. Anarşi hükümetin tüm çabalarına karşın durmuyordu. Öyleyse sorun, bir devlet sorunuydu.

Bu görüşün açıklanması istendi... Anlayan anlardı.

Demirel son açıklamasını yaptı:

«Bakanlar Kurulu, anarşi ve terör, yıkıcılık ve bölücülükle devletin mücadelesinde ne yapıldığını, nerede olunduğunu, ne çeşit olayların cereyan ettiği ve bunun karşısında devletin ne yaptığını gözden geçirmiştir.»

Demirel'in bu sözlerinden devletin hiçbir şey yapmadığı, yapamadığı anlamı mı çıkıyordu?

Son başbakan, son açıklamasında anarşi ve terör sorununu «Milli bir mesele» olarak ilan ettiyse de, sonuç değişmeyecekti. Yine geç kalınmıştı!..

Onlar Yönetiyorlar Sizi

12 Martın aşılmak üzere olduğu günlerdi. Darbenin acıları, yeni cumhurbaşkanı seçiminin hareketliği içinde unutulup gitmişti. Demokrasiye geçişin ölçüsü, ordunun adayı Faruk Gürler'in seçilip, seçilmemesiydi.

Ana muhalefet partisi lideri Bülent Ecevit masasına konulan «açık mektup»a tiksinerek bakıyordu. Nurettin Ersin, Rüştü Kazandağı ve Recep Ergun'a açık mektup başlıklı metnin her dizesinde biraz daha şaşırıyordu.

Ulusal haberalma örgütü, siyasal bir güce dönüştürülmüştü. Faruk Gürler'in seçilememesinden «galeyana» gelen bir grup MİT'çi başarısızlığın sorumlularını bulmuş, açıklıyorlardı.

«Ne yapabilirim?» diye sordu Ecevit. Kullanabilirsiniz dedi, belgeyi getiren parlamenter. Gücümüz yeter mi, diye sordu yeniden. Belgenin, sıkıyönetimin uzatılması görüşmelerinde TBMM'de dile getirilmesi kararlaştırıldı. Kısa bir not yazdı Ecevit, grup sözcüsü Hüdai Oral'a, «Konuşmanızda bu konuya da değinin» diye. Ne Oral, ne de Oral'ı dinleyenler bir şey anladılar haberalma örgütünde çevrilen siyasal dolaplardan...

Darbelerin haber alınmasında sürekli geç kalınıyordu. Askeri darbeler politik sezgilerle açığa çıkarılamazdı. Kanıt, tanık, belge ve bilgi gerekliydi bu tür oyunların bozulması için. Devletin haberalma örgütünün göreviydi, geliyorum diyen darbeleri haber vermek.

Odasında tek başınaydı. Önemli bir konuk bekliyordu. «Kendilerindeki dosyasının», oldukça kabarık olmasına karşın Milli Birlik Grubunun güncel yorumlarını eğilimlerini öğrenmekte yarar vardı.

MİT Müsteşarı Korgeneral Nurettin Ersin konuğu ile uzun uzun görüştü. İşkenceden yakınıyordu önemli konuk. «Senin adamların yapıyor» diye suçluyordu Nurettin Paşayı ve örgütünü. Nurettin Paşa kabul etmiyordu. «Belki ay-

rımında değilsindir» diye üsteliyordu önemli konuk. Korgeneral Ersin'in inadı tutmuştu, yadsıyordu. «Yok» diyordu, «olamaz» diyordu. Önemli konuk «Bak, Nurettin Paşa» diye sesini yükseltti «Sen MİT'i yönettiğini sanıyorsan, yanılıyorsun. Onlar yönetiyorlar sizi» dedi ve odadan çıktı.

Nurettin Paşa, solculukla suçladı Milli Birlik Grubu üyesi parlamenteri arkasından.

...Ve Ecevit'i tiksindiren açık mektup, o günlerde çıktı ortaya. Bir grup MİT mensubu, Nurettin Paşa ve arkadaşlarına 15 gün süre tanıyorlardı. Ya görevlerinden ayrılırlar, ya da fena olurdu...

Ana muhalefet lideri Ecevit'i tiksindiren mektup Başbakan Ferit Melen'i korkutmuştu.

«...Son tutum ve davranışlarınızla gerçek niyet ve düşüncelerinizi bütün ayrıntıları ile ortaya sergilemiş bulunuyorsunuz. Sizin kafanızda bulunan şahısların bu görevde bulunması bizler için büyük bir şanssızlıktır.

Daha dün, operasyonlardaki hedefler arasında ismi geçen şahıslarla birlikte oyun tezgâhlayarak 'Çankaya Operasyonu'nu yürütmek için AP ileri gelenleri ile bazı devlet adamlarımızın telefonlarını dinlettiğinizi yoldaki çöpçüler bile bilmektedir. Cuntal faaliyet yürüten bazı şahısların konuşmalarında 'MİT'teki adamımız' dedikleri Recep Ergun'u cuntacılar bilmekte ve ona güvenmektedirler.

...

Sizler, daha önceki Müsteşar Fuat Doğu ile MAH Başkanı İ.C. ve arkadaşlarını hırsızlıkla, ırz düşmanlığı ile itham etmek küstahlığını göstermiş müfteri durumuna düşmüştünüz. Asıl siz

R.K'nin eşine tahsis edilen otoyu, devletin herhalde size bu iş için vermediğini idrak edebilecek durumdasınız. Bayan S ile sizlerin de bir ilişkisi olmalı ki, bu kadını yeniden işe aldınız.

...

Sizlerin önceki dönemde kurulan şube müdür muavinlikleri kadroları için konulan öğrenim mecburiyetini unutarak ne idüğü belirsiz, kara cahil bir K. T'yi Personel Daire Başkan Yardımcılığına tayin ettiniz. Bütün intibak ve tayinler dururken personelde

memur olarak çalışan 'Erat'ın şube müdür muavinliklerine tayinini çıkarttınız.

...

MİT'in selameti için açıklarınızı ve yolsuzluklarınızı şimdilik açıklamakta fayda görmüyoruz. Ancak sırtınızdaki üniformanın şerefini kurtarabilmek için bulunduğunuz makamlardan istifa ettiğinizi, çekildiğinizi 15 gün içinde açıklarsanız, yukarıda bir kısmı açıklanan çalışmalarınız umuma açıklanmayacaktır. Aksi halde bütün oyunlarınız hem MİT içinde, hem de MİT dışında açıklanacak ve rezil edileceksiniz. Bu açıklama Türkiye'de de bir Watergate olayı yaratacaktır.»

Kısa bir süre sonra «İdealist MİT mensupları»na yazılıp gazete bürolarına dek dağıtılan «1 Numaralı Bildiri», «Açık Mektup» olayının üstüne tüy dikiyordu.

İdealistlere göre ücretlerine yapılan birkaç yüz liralık zam, onların «memleket ve MİT gerçeklerini» görmelerine engel olamayacaktı.

«...Faruk Gürler'i tutup, Süleyman Demirel'in ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın telefonlarını dinleten, Başbakan Naim Talu'ya Ermeni çocuğu dedirten, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün akıl hastası olduğu söylentisini çıkarttıran ve genel sekreteri ile emir subayını MİT'i idarede söz sahibi yapan...» Ersin ve Ergun'un «Gaflet ve ihanet içinde oldukları» anlatılıyordu.

Ulusal haberalma örgütü, siyasal güce dönüştürülmüştü. Kazan kaldırıyor, kelle istiyorlardı. Kendilerini «memleket meselelerine» öylesine kaptırmışlardı ki, darbe hazırlıklarının hiçbirini emrinde bulundukları Başbakana haber bile vermiyorlardı. Onların telefonlarını dinlemek, onlarla görüşenleri izlemekti asıl görevleri.

«Açık Mektup» ve «1 Numaralı Bildiri» bir süre daha elden ele, kulaktan kulağa dolaştı. Mektubu Bülent Ecevit'in masasına koyan parlamenter bir sabah erkenden yeniden Bülent Ecevit'in odasındaydı. MİT Müşteşarı Korgeneral Nurettin Ersin ile Recep ve Rüştü Paşaların görevlerinden alındıklarını duyuruyordu.

Görevden alınan generaller, birliklerinin başına gidiyor, MİT ile Silahlı Kuvvetler arasındaki organik bağ, sağlanmış oluyordu böylece.

Askeri darbelere ilişkin sezgiler son ana kadar doğrulanamıyordu.

Sezgi yetmiyordu, bilgi gerekiyordu...

Konya Valisi Köşkte

Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil, siyasal sezgilerinin dürtüsü ile Konya Valisi Lütfi Tuncel'i köşke çağırmıştı. Kudüs'ü kurtarma mitinginde çıkan olayların birinci elden bilgilerini alıyordu. Darbeyi kollayanlar için, bardağı taşıran son damla olabilir miydi Konya mitingi?

Vali Tuncel bembeyaz yüzle girdiği çalışma odasında boncuk boncuk terleyerek MSP'li parlamenterlerin isimlerini sıralıyordu. Atılan sloganları, taşınan pankartları anlatıyordu.

Çağlayangil'in merakı, ordu ile ilgili bir taşkınlık yapılıp yapılmadığındaydı.

Genelkurmay Başkanlığında Konya mitingi ile ilgili raporlar üzerinde görüşülüyordu. 2. Ordu Komutanlığından gelen raporlar iç açıcı değildi.

Konya Belediye Başkanı Mehmet Keçeciler'in pasaport işlemlerinin tamamlanma tarihi 11 Eylüldü. İsviçre vizesi de alınmıştı. Keçeciler 17 Eylülde Ordu Komutanı Bedrettin Demirel Paşayı makamında ziyaret edecek, yurtdışına çıkmasında bir sakınca olup olmadığını soracaktı.

Demirel Paşa da «Hiçbir sakınca olmadığını» söyleyecekti. Konya Belediye Başkanının bile haberli olduğu askeri darbeden, darbe meraklısı 2. Ordu Komutanının haberi olmaz mıydı?

Konya mitinginde yandaşları ile kol kola yürüyen Belediye Başkanı Keçeciler, darbecilere göre, Türk - İslam sentezinin sevilen bir simgesiydi.

1989 Yılına Kadar İktidarda Kalacaktı

Gerilimli bir geceden sonra olsa da, yeni bir gazete çıkarılacaktı. Gazeteciler darbeyi masalarının başında karşılamışlar, 12 Eylül baskılarına «darbe» haberini yetiştirmişlerdi.

Yeni gazeteler çıkarılacaktı. Askeri yönetimin bildirileri ile doldurulacaktı birinci sayfalar. Elden geldiğince resmi haberlere ağırlık verilecekti.

Yaşam soluk alıp veriyordu...

«O da ne?» diye gözleri fırladı yerinden. Anadolu Ajansının bir haberi iki parmağının arasında sıkışıp kaldı. Ajansa göre, «Şili'de yeni anayasa büyük çoğunlukla kabul edilmiş»ti. Şili Devlet Başkanı General Pinochet'nin 1989 yılına dek iktidarda kalmasını öngören yeni anayasa, halkın büyük çoğunluğunca benimsenmişti.

Bir gün önce ülkesinin her yanında Pinochet yönetiminin protesto edildiğini düşündü. Ülkenin birçok kentinde bombalı pankartlar asılmıştı Pinochet'ye karşı. Bakanlar Kurulu toplantısında bile Ankara'nın çeşitli yerlerine asılan pankartlar konuşulmuştu.

12 Eylülde satışa çıkacak gazetelerin birinci sayfalarında «Şili'deki kara darbe kınandı» haberleri vardı. İlk baskılardan sonra yeni gazete hazırlama zorunluğu çıktı. Türkiye'de de rengi belli olmayan bir darbe yapılmıştı. Sayfalar boşaltıldı. «Türkiye'de askeri yönetimin başladığı» duyuruldu.

Yaşam soluk alıp veriyordu...

Agousto Pinochet, 1989 yılına kadar işbaşında kalmayı halkın oylarıyla sağlama almıştı.

Kendi ülkesinde olacakları düşündü, önündeki teleks kuyruklarını okurken. Gecenin yorgunluğu çöktü gözlerine, harfler küçülüp büyümeye başladı.

Uzun bir süre askeri yönetimin bildirileriyle ilgilenmeyi en önemli görev saydı kendine. Arasıra gömleğinin üst cebine yerleştirdiği Anadolu Ajansının Şili ile ilgili haberine bakıp, kendi ülkesinde olacakları düşünüyordu.

Sıkıyönetim bildirileri ile doldu masasının üstü. Aklı 1989'a takılıp kalmıştı. Aklına gelen başına gelirdi, hep. «Yok canım» dedi; «orası Güney Amerika.»

Yıllardır Yapamadıklarını, Bir Günde Yapmışlardı

Ankara, Çankırı, Kastamonu illeri komutanı cezaevindeki tutukluların kendi arzuları ile kucaklaşıp barıştıklarını duyuruyordu:

«Yüce Türk milletinin can ve mal güvenliği 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren Türk Silahlı Kuvvetlerinin uhdesine tevdi edilmiştir.

Sorumluluğun deruhte edildiği andan itibaren vatandaşların güvenlik kuvvetlerine yardımları artmış, yasadışı örgüt mensuplarının masum halk topluluğu içinden ayıklanarak yakalanmaları hızlanmış ve bölgede huzur teessüs etmiştir.

Bu arada Mamak Askeri Ceza ve Tutukevinde bulunan yasadışı örgüt mensupları, bu hava içerisinde aralarındaki husumeti unutarak, kardeşlik gösterileri ile birbirlerine sarılmışlar ve kendi arzuları ile koğuşlarını birleştirmişlerdir. Bu gençlerin kısa sürede, kendilerini yasadışı yollara sürükleyenleri açıklamaları beklenmektedir.»

İkinci gün varılan bu başarı, askeri yönetimin ömrünün çok kısa olduğu görüşünü doğrulayabilirdi.

Yıllardır yapamadıklarını bir günde yapmışlardı!..

Konya, Niğde, Kayseri, Nevşehir, Yozgat, Kırşehir illeri komutanı «Düğünlere izin veriyor ancak, aşırı taşkınlık istemiyordu.» Düğün yapmak bile sıkıyönetim komutanının iznine bağlanmıştı. Sosyal sorunlara da eğilinecekti, anlaşılan...

Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Hatay illeri komutanı daha ayrıntılı düşünüyor, işe yerel yönetimlerden başlıyordu.

Yerel yönetimlere uzunca bir anımsatmada bulundu:

İl ve ilçeler, temiz ve düzenli olacaktı. Yeşil alanlar, çocuk park ve bahçeleri, spor tesisleri yapılarak vatandaşların kardeşlik ve dayanışma içinde mutlu olmaları sağlanacaktı. Her çeşit malın ucuz fiyatla satılması sağlanacak, tartı ve ölçü aletleri denetlenecekti:

«Vatandaşın zaruri ihtiyaç maddelerinin sağlanmasında bu emre aykırı hareket edenler, Sıkıyönetim Komutanlığınca gözaltına alınacak ve soruşturma evrakı Cumhuriyet Savcılığına gönderilecek, şüpheli görülenler bölge dışına çıkarılacaktır.»[11]

---

11) Ülke sorunlarını çözmek için başlatılan yarışa herkes katılıyordu.

İçişleri Bakanı Emekli General Selahattin Çetiner, E-5 karayolunun

Anarşi ve terörle ilgili önlemleri de vardı sıkıyönetim açıklamasının:

«Halk düşmanı teröristlerden bir kısmının şehirlerden ayrılarak kırsal kesimlere gittikleri ve buralarda yeni eylemlere başvurabilecekleri değerlendirildiğinden, tarlalarda çalışan, köylerinde oturan vatandaşlarımızın bu gibi kişileri en yakın jandarma karakoluna veya güvenlik kuvvetlerine bildirmeleri gerekmektedir.»

Artık; Kimin Nereye Basacağı Belirlenmişti

Eskişehir, Afyon, Kütahya illeri komutanı fırsat bu fırsat diyerek, trafik sorunun düzeltilmesini emretti:

«Tüm yaya vatandaşlar yaya kaldırımlarından yürüyecek ve karşıdan karşıya geçişler mutlak surette yaya geçitlerinden yapılacaktır. Aksine hareket edenlere mevcut yasalar uygulanacaktır.

At arabaları anacaddelere girmeyecek, daima ara sokaklardan yararlanarak icraatlarını sürdüreceklerdir. Plakasız ve kayıtsız at arabaları trafikten men edilecektir.»

Eskişehir'de artık, kimin nereye basacağı belirlenmişti...

«Bu bildiri, bir hafta süre ile, basın, hoparlör ve görevlilerce halka duyurulacak, bu süre sonunda gö-

---

çevresindeki evlerin beyaza boyanmasını istedi. Çünkü evler, «Çirkin, derbeder ve iptidai» bir durumdaydı.

Ankara Belediye Başkanı Emekli General Süleyman Önder ise «yollardaki sol şeridi sıkıyönetim araçlarına bırakma kararı alan» özverili şoförlerin her gün sakal tıraşı olmalarını istiyordu. Sakallı şoförlerin çalışma karneleri geri alınacaktı. Şoförler tıraşlı, simitçiler eldivenli olacaklardı.

Uyarıları dinlemeyenlere ceza yağdırılıyordu. Trafik sorununu çözmek için de, ilköğretim sorunu için de cezalandırma tek yoldu. Hatalı park edenler 5-10 bin lira para cezası ödeyeceklerdi. Hız sınırını aşanlar 15-60 gün cezaevine gideceklerdi.

Çocuğunu ilkokula göndermeyenlere sorgusuz sualsiz 2 aya kadar hapis cezasına çarptırılacakları duyuruldu.

revlilerin emirlerine uymayanlar, karşı gelen ve direnişte bulunanlara sıkıyönetim yasaları uygulanacak» tı.

Yaşam soluk alıp veriyor, gazeteler çıkıyordu...

Aklı, Pinochet'nin, 1989'a dek sürecek yönetimine takılmıştı gazetecinin...

O sabah Eylül İmparatorluğuna biçilen ömür de, 1989'a dek uzuyordu.[12]

«Görevimi Deruhte Etmem» Münasebetiyle...

Günlerdir beklenen ilk kutlama, Pakistan Devlet Başkanı Orgeneral Ziya-Ül Hak'tan geliyordu.

Kısa bir süre sonra Eylül İmparatorluğunun «kadim» dostları arasında «müstesna» yerini alacak olan «Biraderim Ziya» iki ülke arasındaki tarihten kaynaklanan güçlü dostluk bağlarının daha da güçleneceğinden söz ediyordu. Bu bağda onların yeri hiç yoktu.

Türkiye ile Pakistan arasında, Adnan Menderes ve Zülfikar Ali Butto'nun sonlarının benzerliğinin dışında hiç de tarihi bağlar yoktu. Ancak, 20. yüzyılda başbakanlarını asan iki ülke için, bu bağlara tarihi bir bağ denilebilirdi belki...

Orgeneral Ziya-ül Hak'kın kutlamasına yanıt veren Orgeneral Kenan Evren, bölgede yeni dengeler oluşturulmasına emek verenleri çok sevindirecekti.

---

12) Milli Güvenlik Konseyince yapılan bir düzenleme ile 1982 Anayasasının Geçici 1. maddesine göre, Orgeneral Kenan Evren de 1989'a dek cumhurbaşkanı oluyordu.

Cumhuriyet tarihinde ilk kez, bir general, üniformasını çıkartmadan Cumhurbaşkanlığı makamına oturuyordu. Kenan Evren, bu anlaşılması güç gelişmeyi şöyle açıklayacaktı:

«Dünya Kanuni Sultan Süleyman'a bile kalmamıştır; kimseye kalmaz. Eğer ben, tutkunu olmadığım halde 7 Kasım 1982'den bu yana görevde kalmışsam, bu 12 Eylülün icabatındandır.»

Akıldışı olayları açıklamanın tek yolu, 12 Eylülü gerekçe göstermekten geçiyordu...

«Görevimi deruhte etmem münasebetiyle göndermiş bulunduğunuz nazik mesaj için içten teşekkürlerimi sunmak isterim. Belirttiğiniz gibi, ülkelerimiz ortak tarihi, geleneksel, kültürel manevi ve ahlaki değerlere dayanan ebedi dostluk ilişkileri ile sıkı sıkıya bağlıdır.

Türkiye ile Pakistan arasında halen mevcut sıkı işbirliğinin daha da, gelişip kuvvetlenmeye devam edeceğine inanıyorum. Bu amaca ulaşmak için şahsen elimden geleni yapacağım şüphesizdir.

Bu vesile ile ekselanslarına şahsım ve Milli Güvenlik Konseyindeki meslektaşlarım adına zatı âlilerinizin şahsi sağlık ve mutluluğu ve Pakistan halkının sürekli refah ve gelişmesi için iyi dileklerimi sunarım.»

«Görev deruhte» ediliyordu. Ziya-Ül Hak da bir süre önce kendi görevini deruhte etmiş, iktidar olmuştu. Bölgenin güvenliği için görev deruhte etmeler sürüp gidecekti Pakistan sırasını savmıştı, sıra Türkiye'deydi.[13]

Halkına sözünü geçiremeyen Şah; İran'da sırasını savmış, iktidarını kaptırmıştı. İran halkı monarşi ile mollarşi arasındaki seçimini yapmıştı. Yeryüzü Tanrılarından bıkmış, gökyüzü Tanrılarına sığınmıştı.

Dünyanın birçok ülkesi yeryüzü Tanrıları ile yönetiliyordu o sırada.

Milli Güvenlik Konseyinin ilk kutlama mesajı da, bir yeryüzü Tanrısına yollanıyordu.

Etiyopya ulusal bayramı nedeniyle Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Etiyopya Geçici Askeri Konseyi Başkanı M. Haile Mariam'ı kutluyordu.

Eylül İmparatorluğunun getirip götüreceklerini iyi hesaplayamayanlarsa, bir sosyalist ülkeye giden mesajdan bile iyimser yorumlar üretebiliyorlardı.

Çok sayıda kutlama mesajı gelmedi ama, Milli Güvenlik Konseyine başarılar dileyen ülkeler arasında Pakistan'la daha ilk günlerden başlayarak çok iyi ilişkiler geliştirildi. İki ülkenin devlet başkanları nerede karşılaşsalar, sarılıp, kucaklaşıp öpüşüyorlardı.

---

13) Deruhte etmek: Üstüne alma, bir şeyi kabul ederek yüklenme (Osmanlıca Türkçe Sözlük, Bilgi Yayınevi, s. 52).

Sevgi ve saygı işbirliğine zorluyordu iki ülke yönetimini.

Pakistan «huzur ve istikrara» kavuşmuştu, Türkiye'nin de kavuşturulması için üzerine düşen görevi yapmaya hazırdı.

Siyasi faaliyetlerin yasaklanmasından, parti liderlerinin güvence altına alınmasından sonra, Pakistan'ın üzerine düşen görevin kokusu çıkmaya başlıyordu.

Her ne kadar «İnanmayın dedikodu» deniliyorsa da, dedikodu da düş kurularak yapılabilirdi.

Düş kurma özgürlüğü yeterince vardı. Yazamayan, konuşamayan ve hatta düşünemeyen insanlar dedikodu yapıyorlardı.

Eski politikacıların Pakistan'a gönderilecekleri konuşuluyordu gizliden gizliye.

193 kişilik bir liste hazırlanmıştı, yurtdışında zorunlu «ikamete tabi» tutulacaklarla ilgili, AP ve CHP'nin yönetim organlarında görev alanların tümünü içeren listenin 70 kadarı CHP'den, ötekiler AP'dendi. Ayrı ayrı ülkelere gönderilmeyebilirlerdi. Tümü de gönderilmeyebilirdi. Uzmanlar çalışıyorlardı. Örneğin, her iki partinin ileri gelenleri, Pakistan'a gönderilebilirdi. Ziya-Ül Hak onlara görev verir, pasaportlarını ellerinden alırdı. Türkiye'de kalan milletvekilleri ve senatörlerden de doğulu olanlar, batıda; batılı olanlar doğuda «ikamete tabi» tutulabilirlerdi.

Günler ilerledikçe 193 kişilik liste 50'ye indirilecekti. Aradan aylar ve yıllar geçecek liste 16'ya düşürülecekti. AP ve CHP'den 16 politikacı «ortalığı karıştırmak»la suçlanıp bir askeri kampa kapatılacak ve Pakistan'a sürgün dedikoduları böylece yalanlanmış olacaktı.

İki ülke arasındaki «tarihi, geleneksel, kültürel, manevi ve ahlaki» değerlere dayanan dostluktu önemli olan. Ülke yönetiminde olanlar böyle düşünüyorlardı. Yönetimden uzaklaştırılanlar ise; kendi yurtlarında tel örgüler arkasında olduklarına seviniyorlardı.

Otoriter Bir Rejimin Karanlığında...

«Teşhiste güçlü, tedavide yetersiz» olan Türkiye solunun ilk değerlendirmesi, imparatorluk süresince doğruluğunu kanıtlayacaktı.

Brüksel'den 12 Eylül 1980 günü yükselen ses, imparatorluk süresince geçerliğini koruyacaktı.

«...Sabah saat 01.00'de yıllardan beri sistematik bir biçimde faşist güçlerin tahrikleriyle ve Pentagon planları çerçevesinde hazırlanan askeri darbe gerçekleşti. Böylece Türkiye 45 milyon nüfusu ile bu sabah otoriter bir rejimin karanlığına atıldı. Parlamento feshedildi. Siyasi partiler ilerici sendikalar ve demokratik kuruluşlar kapatıldı.

Toplu olarak tutuklananlar ülkeyi 770 bin kilometre karelik bir cezaevi durumuna getirecekler. Tutuklananlar arasında eski Başbakan ve Ana Muhalefet Partisi Lideri Ecevit, ilerici sendikalar konfederasyonu Başkanı Abdullah Baştürk (DİSK), sosyalist partilerin liderleri de bulunuyor.

...

Milli Güvenlik Konseyinin yayımladığı bildirilerde, Silahlı Kuvvetlerin insan avına çıkması öneriliyor.

Bu durum ülkemizde faşist tırmanışın son noktasıdır.

1960, 1971 yıllarında ve 1980 sonunda çeşitli askeri müdahaleler geçiren Türk ulusu, inançlı bir mücadele ile bu karanlığı yırtacaktır» (Demokrasi İçin Birlik Avrupa Komitesi Bildirisi).

Sevgili Ekin, Ekin'in sevgili arkadaşları; Eylül İmparatorluğu tüm çabasını, bu karanlığın koyulaşması için harcadı. İnançlı bir mücadele yapılıp yapılmadığına gelince, bu konudaki kararı senin, sizin vermeniz gerekiyor.

SANDIKSIZ, SEÇİMSİZ BİR İKTİDAR DAHA...

Aramıza katılma sevincine yeni alışıyorduk darbe haberini aldığımızda.

Sevincimiz, korkuya dönüştü birden. Sana da, darbeye de hazırlıksız yakalanmıştık.

Senin bize doğru başlayan yolculuğunla, darbenin gelişi arasındaki bağlantı, o güne dek, hiç duymadığım bir korku üretiyordu.

Eylül sevinçle başlamıştı, korku ile sürecekti...

Korkmanın, korkulacak bir yanı yoktu. Herkesin korku ile bir alışverişi olmuştu. Herkes korkabilirdi. Tanklarıyla, toplarıyla bütünleşmiş insanlar bile... Onlar korktuktan sonra, benim korkumun ayıplanacak bir yanı olmamalı diye düşünüyordum.

Darbeye katılan iki askerin korku ile örülen ilk saatlerinde biz, hem darbenin, hem de senin geleceğin için korkuyorduk.

Bizim korkularımız pek önemli değildi. On yılda bir büyük, arada bir de küçük darbelere alışmıştık. Darbeler oluyor, insanlar doğuyor, insanlar öldürülüyordu yıllardır.

Onların korkusu önemliydi...

«Dosyasını bilen» bir kurmay subay olarak Bayrak Harekât Emrini son bir kez daha okumak gereğini duydu. Darbe emri iki ay önce 15 Temmuzda yayımlanmıştı. Kırmızı kapağını kaldırıp gözucuyla baktı dosyaya. «Halka nezaket kuralları içinde davranılacak, başvurular sabırla dinlenecek, güven duygusu yaratılacak»tı. Güldü. «Nezaket kuralları içinde bir askeri darbe» diye kımıldadı dudakları.

Politikayı çok seviyordu. Orduyu politikanın dışında tutmak için gösterilen yapay çabalara oldum olası inan-

mamıştı. Ordu, bal gibi politikanın içindeydi. Darbenin emir komuta zinciri içinde yapılması neyi değiştiriyordu? Eskiden bir kısım subay katılmamazlık edebiliyordu askeri darbelere hiç olmazsa. Şimdi hep birlikte siyasete atılıyorlardı; emirle, komutayla, zincirle üstelik...

Renkli kalemlerini çıkardı çantasından, «Darbe niçin yapılıyor» sorusuna yanıt aradı.

«Yüce milletimizi içinde bulunduğu çok yönlü huzursuzluk ve endişeden kurtararak en kısa zamanda güven ve refah sağlayıcı düzeye çıkarmayı ve kaybolan devlet nizamını yeniden tesis etmeyi amaçlayan bu harekâtın tüm sorumluluğunu Türk Silahlı Kuvvetleri yüklenmiş bulunmaktadır.

Silahlı Kuvvetlerimiz, bu kutsal ve tarihi sorumluluğu yüklenirken, bütün gücünü şerefli saflarında yer alan personelinin yüksek vazife ve sorumluluk şuuru ile karşılıklı sevgi, saygı ve güvene dayalı disiplin ruhundan almıştır.»

Güven sağlamayı anlıyordu da, refah sağlamanın ne anlama geldiğini çözemiyordu bir türlü. Refah sağlamanın politik tercihleri olacaktı. Refah için, politika üretmek gerekecekti. Refah sağlamayı amaçlayınca, politikaya girmek kaçınılmazdı.

Bu bölümün üstünü sarı kalemi ile çizdi. İlk bakışta göze çarpıyordu. Güven ve refah sağlama amaçlarının birleştirilmesi ile, o, çok korkulan politikanın tam ortasına giriyordu ordu.

Ordu yönetime el koyuyordu. Kalemini değiştirip mavi renklisini eline aldı. «Ne kadar süre ile yönetimde kalınacak?» sorusuna yanıt aramaya başladı. Bu soruya yanıt olabilecek bir tek satır bile bulamadı altını çizmek için. Yanıtı yoktu bu sorunun. Sandıksız, seçimsiz yeniden iktidara gidiliyordu...

Sarı renkle işaretlediği yerden okumaya başladı yeniden:

«Bu şuur ve ruhla yürütülecek Atatürkçü hamlelerde başarı, Silahlı Kuvvetler personelince aşağıdaki ilkelere sımsıkı bağlı kalınması ve bu ilkelerin her kademede büyük bir titizlik içinde uygulanması ile mümkün olacaktır:

Bütün görevler emir ve komuta kanalı içerisinde yerine getirilecek; bunun dışında şahsi gayret ve icraat gibi münferit davranışlara yer verilmeyecek; müsade ve müsamaha edilmeyecektir.

Ülkemizin bu kargaşadan çıkmasını kendi menfaatlerine zarar sayan çeşitli mihrak ve gruplar, Silahlı Kuvvetlerimizin en büyük gücü olan disiplin bağını kırmaya ve onu parçalamaya yönelik sinsi faaliyetlerini sürdürebileceklerdir. Bu tür faaliyetlerden Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin ve onun şahsında bütün Silahlı Kuvvetlerimizin etkilenmemesi için;

1 — Her personel bu harekâtı büyük bir tevazu, kesin kararlılık, üstün vatanseverlik duygusu ve tam bir disiplin anlayışı içerisinde icra edecektir. Hiçbir komutan, disiplinden asla taviz vermeyecektir.

2 — Harekât bütün yurtta Silahlı Kuvvetler personelinin üstün görev tutkusu ile başarılacaktır. Her kademedeki personelin görevi birbiri ile kıyaslanmayacak kadar önemlidir. Bu hal istismar edilmemelidir. Sinsi mihrakların sabırsızlıkla bekledikleri 'bilinçsiz beyan ve ifadelerden', 'olumlu veya olumsuz sohbet veya tartışmalardan', 'lüzumlu veya lüzumsuz beceri, cesaret ve kahramanlık hikâyelerinden' mutlaka kaçınılacak ve Silahlı Kuvvetler adına sözcülük yapar duruma girilmeyecektir. Gerektiğinde sadece ve sadece 'Silahlı Kuvvetlerimizin Atatürk ilkeleri doğrultusunda ve emir - komuta kanalı içerisinde her türlü problemi ülke ve millet yararına çözümleyecek güçte olduğu' vurgulanacaktır.

İçinde bulunduğumuz bu dönemde her kademedeki Silahlı Kuvvetler personelinin sivil halkla teması olacaktır. Halihazırda halkımızın büyük bir çoğunluğu, ülkenin bir an önce her türlü dertten kurtularak huzura kavuşması özlemi ile dolu bulunmakta ve Silahlı Kuvvetlerimizin yanında yer alarak onu desteklemektedir. Gerek Silahlı Kuvvetlerimizin halk üzerindeki güven ve itibarına gölge düşürmemek, gerekse büyük çoğunluğun sempatisini yitirmemek maksadı ile şu konular üzerinde hassasiyetle durulacaktır.»

Her türlü problemi çözecek güçte olduklarına sevindi.

Okuduğu metin, bir harekât emrinden çok, bir siyasi programı çağrıştırıyordu.[14]

Anlamakta güçlük çektiği bölümlerin üzerini kırmızı kalemiyle son kez boyadı:

«Demokratik parlamenter nizam içinde halkın herhangi bir siyasal parti ve yasal görüşe sahip olması en doğal hakkıdır. Kişi veya grubun ülke zararına faaliyetleri tespit edilmediği sürece, herkese, tarafsız ve eşit muamele yapılacaktır.»

Sıra herkese gelecek anlamı çıkıyordu, bu yaklaşımdan.

«Bölücü, halkı yönetime karşı kışkırtıcı, devlet otoritesine ve yasalara saygınlığı engelleyici, asılsız

---

14) Osmanlıdan bu yana güncel politikanın içinde olan Türk ordusunun darbe alışkanlığının en gerçekçi kanıtı, Halâskâr Zabitan Grubu Beyannamesidir. Beyannamenin, «Vaziyet-i esasiye-i memlekete dair bir iki söz ve münevver, hamiyetli Osmanlı zabitanına bugün düşen vazife-i hamiyyet» başlıklı bölümü Türk Silahlı Kuvvetlerinin darbe bildirilerinin, muhtıralarının kaynağını gösteriyor.

«...İşte ey muhterem zabitler, ey muhterem silah arkadaşları ;

Tekrar ve açık olarak söyleriz vatanın inkizara uğramasına karşı bilhassa biz zabitler titremeliyiz; çünkü idare-i hükümetteki manzara-ı elime Osmanlı ordusu zabitanı yüzünden mütehassıl ad ve telakki olunuyor; çünkü bu tarz-ı sakim idareye sebeb ve alet olan heyet-i zabitan olduğu kanaatı efrad-ı muhtereme-i millet arasında maateessüf câ-i kabul bulmuş oluyor. Bu kanaattan dolayı bütün mes'uliyet zabitana atfolunuyor. Çünkü bilhassa ordu ve zabitanı Abdülhamid'in istibdanını yıkarak memlekette Meşrutiyet-i idareyi istihsal etmiş olduğundan şimdiki suiidareye karşı yine onlar evvelce ne istemiş olduğunu bugün derin derin düşünmeye mecbur bulunuyoruz. Çünkü hiçbir refah ve saadet yüzü görmeyen genç ve münevver zabitan manen, maddeten bu vatanın felaketinden herkesten evvel müteessir olacak bir hal-i içtimada bulunuyor. Çünkü mürur-u ar ile ahlaka tari olan zaaf ve gevşeklikten ve münevver tabakayı teşkil eden efrad-ı milletin ekseriyetle hükümet memuru ve binaenaleyh her türlü idareye alet olmaya müstaid bulunuşundan vatanı tahlis vazifesi maateessüf yine en ziyade zabitana düşüyor. Çünkü hükümetin suiidaresinden muhterem ordu hariçteki düşmanlara karşı hazırlanmaya vakit bulamıyor; oradan oraya —hem de hiçbir netice istihsal edememek üzere— beyhude koşuyor.

İşte ey muhterem kardeşler... Bütün bu âşikâr sebeplerle vatan bugün bilhassa bizden fedakârlık, yalnız kavlen değil fiilen hamiyyet-i

haberlerle halkı veya devlet güçlerini yanıltıcı, illegal örgütlerle teması muhafaza ederek terörist eylemci karakterinde ısrarla duranlar hakkında, onları diskalifiye edici ve yasal yollara başvurarak şiddetle cezalandırıcı tedbirler alınacak ve bu faaliyetler aralıksız sürdürülecektir.»

Devletin yanında olan güçlerin adresi açık açık bilinirken, devlet için var olduklarını her fırsatta açıklayanların kimler olduğu bilinirken; harekâtın ne için yapıldığı artık anlaşılıyordu. Bölücüler belliydi, halkı yönetime karşı kışkırtanlar da; orduyu parti bildirileriyle iktidara çağıranlar da.

«Harekâtı tereddütle karşılayan veya karşı tavır takınanlarla, aşırı bölücü fikirleri benimseyenler hakkında gerekli yasal işlem yapılacaktır.»

Ordunun içindeki siyasal kamplaşmanın sol tarafına küçük bir gözdağı veriliyordu.

Genç subay kırmızı kapaklı dosyasını kaparken, demokratik parlamenter yaşamın son gününe giriliyordu.

Bayrak Harekât Emri ile birlikte, darbe gününden tam 14 gün önce kapalı zarfları verilmişti harekâtın kilit personeline.

«G» günü gelecek, «S» saati vuracaktı. Her darbede olduğu gibi görev zarfları açılacak «darbe görev yerlerine» gidilecekti.

---

hakikiye, secaat-i medeniye bekliyor. Bu vazife-i medeniyemizi bütün vicdanımızla ifaya şitap etmek mecburiyetindeyiz; tâ ki memleket inkiraza yaklaştığı halde ya cehalet ve gafletlerinden veya menfaat-i şahsiye peşinde dolaşmalarından bîhis ve hareket duran, vaktile Meşrutiyet-i idareyi ve Kanun-i Esasiyi istemiş, bunlar uğruna yemin etmiş, bugünkü Osmanlı ordusu zabitanına ahlâf ilelebed lânethan olmasın; ta ki bizi yetiştiren ve besleyen muhterem millet boyunduruk ve inkirazdan kurtulsun, ta ki tam felaket zamanı aklımız başımıza gelerek ancak ah-ü eninler içinde müthiş hakikatı derketmek bedbahtlığına uğramayalım. Tâ ki şeref-i insani ve vazife-i vataniye icabatını yapmış olmakla bizlerin de yaşamaya lâyık, hakk-ı hayata mâlik insanlar olduğumuzu ispat edelim.»

İktiham gazetesinin 12 Temmuz 1328 tarihli sayısında yayımlanan bu «beyannamenin» Türkçeleştirilmiş biçimlerini; sen de ben de birçok kez dinleyecek; ordunun Osmanlıdan bu yana politikanın içinde olduğunu anlayacaktık.

Dolu dolu yaşanacak, yeni bir boşluğa doğru ilk adımını attı. Pencereden uzaklara baktı. Göz gözü görmez, koyu bir karanlık vardı. Yaşamında belki ilk kez, korkuyordu. Darbeden başka şey düşünmezdi, eskiden. Oysa şimdi, başka şeyler düşünmeye başlıyordu, gün ışırken...

Ordu Anayasal Bir Kuruluş Değil miydi?

Kulakları, daha önceki darbelere katılan büyüklerinin anlattıkları öykülerle doluydu. Canı eve gitmek istedi. Çocuklarının kokusunu duydu birden. Cipine atladığı gibi yola koyuldu.

«Hep aynı gerekçe» diye düşünüyordu: «Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar yanında, her geçen gün hızını biraz daha artıran anarşi, terör ve bölücülük devletimizin bekasını tehdit eden boyutlar kazanmıştır. Bizim görevimizdi anarşi ve terörü önlemek» dedi.

Uykulu gözleri ile şoförü «Anlamadım komutanım» diye karşılık verdi, genç subayın sesine.

«Ülkemizin mevcut sorunlarından başka yakın çevremizde her an bir silahlı çatışmaya dönüşebilecek ciddi gelişmeler cereyan etmesine rağmen, bugüne kadar başta parlamento olmak üzere tüm siyasi partiler ve bazı anayasal kuruluşlar verimli ve uyumlu çalışma düzenine ısrarla girmeyerek ülkenin acil sorunlarına köklü önlemler almamış, yasaların uygulanmasında komünizm, faşizm ve şeriat düzeni gibi ideolojik tercihlere ağırlık vererek ülkeyi uçurumun kenarına getirmişlerdir.»

Ordu, anayasal bir kuruluş değil miydi? Bu soruyu, değil sormak, aklından bile geçirmemeye karar verdi. «Bu sorunun yanıtını düşünseler, darbe yapmazlar» dedi.

Şoförü yine söze karıştı, «Buyur komutanım» diye.

«Sen bana bakma oğlum; ezberlemem gereken bir şey var» dedi, yumuşak bir sesle. Şoförün uykusu kaçtı. Nasıl da yumuşamıştı, alayın en sert subayı.

«Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkenin bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, siyasi ve sosyal sorunları kısa sürede kesin çözümlere ulaştır-

mak, iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak maksadıyla 'G' günü 'S' saatinden itibaren, Türkiye Cumhuriyeti'nin kara, deniz ve hava hükümranlık sahalarını dış tehdit ve tehlikelere karşı koruma görevini sürdürürken, Türkiye Büyük Millet Meclisini ve hükümeti feshederek ülke yönetimine yüce Türk milleti adına el koyacak ve iç güvenlik ve düzeni sağlayacaktır.»

Gecenin karanlığında iliklerine kadar ürperdiğini duyumsadı. Bu amaçlara ulaşmak için katlanılacak olayları düşündü. Bayrak Harekât Emrinin sayfaları uçuşuyordu gözlerinin önünde. Aklında kalanlar salt acıyla, acımasızlıkla dolu isteklerdi.

*«...Kritik bölgeler ve Türk Silahlı Kuvvetlerine mukavemet etmesi beklenen kişiler, Silahlı Kuvvetlere mensup birliklerce kontrol altına alınacaklar, yasaklara ve emirlere her türlü direniş, münferit ve kişisel hareketler müsamahasız bir şekilde, kesin bir kararlılıkla, sürat ve şiddetle kırılacak»*tı.

«Silahlı kuvvetlere mensup birliklerce» ne demekti? Silahlı Kuvvetlere mensup olmayan birlikler de mi, harekâta katılıyordu?

*«...Sorumluluk bölgesi içinde mevcut siyasi parti, dernek, sendika, meslek kuruluşları ile bunların yan örgütlerinin faaliyetleri durdurulacak; istisnasız hepsinin kapısı mühürlenecek ve kullanılıp kullanılmadıkları devamlı kontrol edilecek, buraların kayıtlarına el konulup, suç unsuru aranacak»*tı.

Demokratik düzenin işlemesine «mani olan sebepler» diye sıralananlar arasında siyasi parti, dernek, sendikaların bulunması, demokrasinin de askıya alınması anlamına gelmiyor muydu?

*«...Polis ve öğretmenlere özel bir önem atfedilecek, aşırı uçlara mensup kamu görevlileri devamlı olarak takip ve tespit edilecek, muzır faaliyetleri tespit edilenler derhal görevinden alınacak»*tı.

Hava Kuvvetlerinden Destek...

Böyle bir önlem, sağcı subayların, sağcı polis ve öğret-

menleri; solcu subayların da solcu polis ve öğretmenleri korumalarını engelleyebilir miydi?

Elbette, «sıkıyönetim idaresine karşı her türlü fesat ve mukavemet kesin ve kararlılıkla, sürat ve şiddetle kırılacak»tı. Ama «gerektiğinde bu gibi bastırma operasyonları için Hava Kuvvetlerinden destek istenebilecek»ti, neyin nesiydi?

İşler hava desteğiyle bastırılabilecek noktaya tırmanıncaya kadar beklendiyse, bu yakışıksız bir gelişmeydi. Hava Kuvvetlerinden destek alınması düşünülen bir askeri harekâtla, demokratik düzen nasıl sağlanacaktı? Örneğin, bir F-5 filosu kalkıp, bomba mı yağdıracaktı «sıkıyönetim idaresine karşı fesat ve mukavemet» besleyenlerin üstüne?

Böylesine ayrıntılı planlamanın sonunda, «bölgede muzır faaliyette bulundukları bilinen veya belirlenen, şüpheli veya yeni idareye karşı direniş beklenen, bu yönde çeşitli gizli yöntemlerle faaliyet gösteren kişiler ast komutanlıklarca bu emrin alınması ile birlikte, ikinci bir emre kadar gözaltına alınacak»tı.

Çocukları çoktan uyumuşlardı. Yataklarının sıcağı ile yoğunlaşan kokularını bir solukta içine çekti, sarıldı; kucakladı tek tek.

«Gerektiği kadar, yeterli ölçüde» anlattı sonra karısına, gece yarısından sonra olacakları. «Korkulacak bir şey yok» dedi, «bizim için» diye ekledi.

Kışlaya dönerken, uzun bir süre bütün ülkenin kışla gibi yönetileceğini düşünüyordu.

*«Aşırı uçların yayın organı olan gazete, dergi ve kitapların yayını sıkıyönetim komutanlıklarınca yasaklanacak, yasağa uymayanlar tutuklanacak»*tı.

«Bizim böyle bir yetkimiz vardı, aslında» dediğini duydu, yine sesli düşünüyordu. Kendi kitapları aklına geldi sonra. Güldü...

«Harekâtın hedefinin saptırılması yönünde yapılacak maksatlı propagandalara meydan vermemek ve yapılanları etkisiz kılmak ve olumsuz kamuoyu oluşturmak üzere bölgede yayımlanan gazete dergi ve öteki yayın araçlarının ordu sıkıyönetim karargâhlarında oluşturulacak bir sansür kurulu tarafından sansüre tabi tutulması» ise tek kelimeyle anlamsız buldu. Türkiye'de basılı yayının odağı olan İstanbul'da iki yıl-

dan bu yana sıkıyönetim vardı ve sıkıyönetim yasası komutanlara bu yetkiyi veriyordu. Karargâha döndüğünde, herkes koşuşturuyordu. Zarfını açan, yeni görev yerine doğru hareket ediyordu.

Devleti, bir baştan bir başa, güçlü elleri ile yönetecekleri artık.

Hv. Plt. Kur. Bnb. E. Çataloğlu, Dışişleri Bakanlığına; Müh. Alb. N. Özakçe, Bayındırlık Bakanlığına; Alb. N. Tokatlı, Ticaret Bakanlığına; Alb. N. Demirok, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına; Alb. Necmi Turgut, Gümrük ve Tekel Bakanlığına; Alb. Sedat Şenbaşaran, Ulaştırma Bakanlığına; Alb. R. Güçlü, Tarım ve Orman Bakanlığına; Müh. Alb. M. Dayar, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına; Müh. Alb. D. Anlagan, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına; Bnb. S. Mutlu, Turizm ve Tanıtma Bakanlığına; Alb. A. Turan, İmar ve İskân Bakanlığına; Bnb. E. Salman, Çalışma Bakanlığına; Alb. L. Esen, Kültür Bakanlığına; Lv. Alb. E. Önoral, TC Merkez Bankasına doğru yola çıktılar.

Gün yükselirken, devlet ele geçirilmişti!..

Başbakanlığın önünde, resim çekmek için inatlaşan gazeteciler de olmasaydı; darbe yaptıklarının ayrımında bile olamayacaktı. Heyecanı yatışmıştı, ama kuşkuları sürüyordu.

Hareketin İçinden, Harekâtın İçine...

Saat 03.59'da gazetede televizyonun önüne dizildiğimizde, seni düşünüyordum Ekin... Varlık haberini aldığımızdaki sevincim, yerini karmaşık duygulara bırakmıştı. Gün doğmadan önceki karanlık, içimi de kaplamıştı.

Hiç bilmediğin bir yolculuğa başlamıştın. Biraz sonra ilk masalını dinleyecektin yaşamının. Yolculuğun başlamıştı, ama nereye geldiğini bilmiyordun. «Gelme» diyebilir miyiz diye geçirdim içimden. «Gelme» demeliydik sana. Başkaları da yola çıkmıştı çünkü. Senin hiçbir şeyin yoktu. Onların her şeyi vardı. Birçok kez dinlediğimiz masallarını anlatacaklardı yine. Gelmeyebilir, dinlemeyebilirdin...

Masal başlamıştı bile; «Yüce Türk Milleti» dendiğinde, annenin karnında olmana karşın, artık sen de bu tanım içine giriyordun. Annenin, elini karnının üzerinde dolaştırdı-

ğını görür gibi oldum. Yaşamımın en büyük çözümsüzlüğünü o an yaşadım; sana «Yüce Türk Milleti» denildiğinde artık yapacak hiçbir şey olmadığına inanıyordum. Masal başlamıştı, hep birlikte yeniden dinleyecektik. «Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği, ülkesi ve milletiyle bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti son yıllarda...» diyen sesin sahipleri, yeni kurtarıcılarımızdı. Senin yaşamının tümüne gözlerini dikmişlerdi; bizimse, geri kalan günlerimize...

Sen hiç duymamıştın ama, biz kaçıncı kez dinliyorduk bu masalı. Üstelik, karşılarına oturtup zorla dinletiyorlardı.

Gözlerini açtıktan sonra senin ilk düşün olacaktı bu masal, hayra yoracaktın belki. Ama bizim kaçıncı karabasanımızdı bu, bilsen. Üç büyük darbe ve sayısız darbecikler görmüş bir babam var benim diyecektin. Annen ilkini anımsamıyor. Ben hepsini biliyordum.

«Masalcı baba»; senin de, bizim de geleceğimizi karartan nedenleri anlatıyordu, kendine göre.

Devlet başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmişti. Anayasal kuruluşlar suskunluğa bürünmüşlerdi. Siyasi partiler kısır çekişmeler içine girmişlerdi. Devleti kurtaracak gerekli önlemleri almamışlardı. Yıkıcı ve bölücü mihraklar azıtmışlardı. Vatandaşın can ve mal güvenliği kalmamıştı.

«Masalcı baba» ne güne duruyordu. Yönetime el koyup bütün sorunları çözebilirdi. Ona göre; ilkokulundan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik örgütü, işçi kuruluşları ve siyasal partiler... hepsi suçluydu.

Bir damla gibi küçücükken, senin bile bunlara inandığını sanmıyorum.

Suçlu olmayan iki kuruluş vardı, masalcı babaya göre; biri Silahlı Kuvvetler, öteki işverenler. Silahlı Kuvvetleri bu olumsuz tablonun içine sokmak, elbette olanaksızdı. Yeni, ancak alışkın olduğumuz bir yöntemi deniyorlardı; Türkiye Cumhuriyeti'ni koruyor ve kolluyorlardı. Yoksa, «Türk Silahlı Kuvvetleri hiçbir zaman, siyasal iktidar olma hevesine kapılmamış»tı. Onun «temel görevi yalnızca yurt savunması»ydı. Yazgı utansındı!..

Gün ışırken ilk bildiri yayımlanıyor, sen annenin karnında mışıl mışıl uyuyordun. Kim bilir belki de; televizyo-

nun karşısında ilk masalını dinliyordun masalcı babanın.

Hiç kimse yeni bir imparatorluğun kurulduğunu düşünmüyordu. Çünkü, herkes biliyordu ki, «hemen hemen dünyanın hiçbir ülkesinde silahlı kuvvetler, Türk Silahlı Kuvvetleri kadar 'demokratik düzenin' koruyuculuğunu üstlenmemiş ve 'demokratik düzen'in savunuculuğunu yapmamıştı.»

Milli Güvenlik Konseyi bildirilerini dinlemekten başın dönüyordu belki. Biri bitmeden, biri başlıyordu çünkü.

Siyasi partiler ve sendikalarla ilgili açıklık yoktu hâlâ. 1, 2, 3, 4 ve 5 Numaralı Bildirilerde açık açık bir şey söylenmiyordu. Ya kapatılacak, ya da çalışmaları durdurulacaktı. 6 Numaralı Bildirinin okunacağı duyuruldu. «Kahraman silah arkadaşlarım» diye başladı.

Jandarma Subay Okulunun gazinosunda oturan, silah arkadaşları birbirinin yüzüne baktılar. Bir kısım genç subay, yola çıkma hazırlığı içindeydi. Üniformalarını çıkarıp, «siyasi hareketlerine» katılmaya karar vermişlerdi. Eylül İmparatorluğunun bu yanında kalıp ölmektense, öte yanına geçip gelecek için yaşamak daha inandırıcıydı.

6 Numaralı Bildiri okunuyordu; «üstün disiplin anlayışı, sınırsız yurt ve ulus sevgisi, ulu Atatürk, kutsal emanet, sapık ideoloji» gibi sözcükler uğulduyordu kulağında.

İzmir'deki eşine, uzun bir süre haberleşemeyeceklerini bildiren mektubu karalamaya uğraşıyordu. Askerlik günlerini soyunuyordu artık... Bir tek tabancası kalacaktı, belinde. Satırlarının sonuna doğru daha açık oldu: «Ben gidiyorum» dedi; «televizyonda senin de dinlediğini umduğum, kahraman silah arkadaşlarım masalına inanmayı çok isterdim.»

İnanmıyordu, inandığı şeyler için gidiyordu...

Eşine ve çocuğuna sarılmadan «siyasi hareketine» katılıyordu, genç subay. 1975'lerden beri toplandıkları eve gitti doğruca. Duyduklarına inanamadı. Konuşulanlar onu 6 Numaralı Bildiriden daha çok sarsmıştı. «Herkesten işinin başına» dönmesi isteniyordu.

İnanmıyordu, inanmadığı şeyler için geri dönüyordu...

Askerliğini yeniden kuşandı. Hareketin içindeydi, harekâtın içinde oldu. 6 Numaralı Bildiriyi bir gün sonra gazetelerden okurken, sicim gibi yaşlar süzülüyordu yanaklarından:

«Ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların yarattığı sayısız bunalımlar, ulusal varlığımıza kastederken, bu tarihi karara başvurulmasaydı, ulu Atatürk'ün kutsal emanetleri ve ilkeleri sapık ideolojilerin kölesi olacak Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurduna geleneksel ve sınırsız bağlılığı, eşsiz kahramanlık ve fedakârlığı, şanlı tarihinin ve ulusunun önünde, bu felaketin ağır vebali altında kalacaktı.»

«Operasyona!» diye bir ses yankılandı duvarlarda...

Önce içinde yer aldığı siyasal hareketi düşündü, sonra da; verilen her buyruğa uyacağı yönetime el koyma harekâtını...

Gücünü, bildirinin dördüncü paragrafından alacaktı. başka çare yoktu:

«Gücünüzü, aziz Türk ulusunun vefa dolu kalbin de sizler için yaşattığı büyük güven ve gururdan, damarlarında yurt sevgisi ile alevlenen asil kandan ve bayrağınızla birlikte ebediyete kadar götürmeye andiçtiğiniz Atatürk ilkelerinden alacaksınız.»

Bir yıl sonra, Ankara Merkez Komutanlığında sorgulanırken, üstünden 6 Numaralı MGK Bildirisi çıkmıştı. «Kahraman silah arkadaşlarım» diye başlayan satırın altı çizilmişti. «Senin gibi hainler için söylenmiş değil bu sözler..» diye bağırmıştı sorgusunu yapan subay.

Yakalanmadan önceki günlerini düşünmüştü Merkez Komutanlığında. En iyi sıkıyönetim bildirisini kim hazırlayacak diye yarışma açmışlardı, kendi aralarında. Seçici kurul; 8. Kor. Elazığ, Malatya, Bingöl, Tunceli, Muş, Bitlis Sıkıyönetim Komutanlığının hazırladığı bildiriyi ödüle değer bulmuştu. Bildiride, «yeni yönetime karşı telakki edilecek her hareketin süratle ve şiddetle bastırılacağı» belirtiliyordu.

Operasyona giderken karmaşık duygular içinde olduğunu anımsadı. Omuzlarındaki yükü biliyor ve belki de altında eziliyordu. Ayrımında değildi...

Ulusal, Laik ve Demokratik Bir Görüş...

Birkaç yıl sonra «Anarşist - terörist, Marksist - Leninist» suçlamalarıyla yargıç karşısına çıkarıldığında da bu kar-

maşık duygulardan arındıramamıştı benliğini...

Savunmasının bir yerinde gerçeği yakalamıştı ama, söylediklerini duyan ve duyuran olmayacaktı. Binlerce genç subay yargılanıyordu, binlerce suçlamaya yanıt veriliyordu çünkü...

«Harp Okulunda eğitim ve öğretim süresi, 1971 yılında 3 yıla, sonra da, yanlış anımsamıyorsam Okullar Daire Başkanı Korgeneral Kenan Evren tarafından esasları hazırlanan plan ve program uyarınca, 1974 yılında 4 yıla çıkarıldı.

Askeri derslerin yanı sıra; hukuk, ekonomi, işletme, elektrik ve elektronik bölümleri açıldı. Henüz YÖK karanlığına mahkûm edilmemiş üniversitelerden değerli hocalar getirtildi. Bilimsel denilebilecek bir ortam yaratıldı. O zamana kadar tabu sayılabilecek konular bile, eğitim programları gereği ders olarak okutuluyordu.

Yalnız bir yarı yıl boyunca, bugün benimsemekle suçlandığım Marksist öğreti etüt edilmişti. Hukuk, ekonomi Biliminin Temelleri, Azgelişmişlik ve Kalkınma, Uluslararası İktisat, Ekonomik Doktrinler Tarihi, Siyasi Tarih, Türk Devrim Tarihi, Kamu Maliyesi, Kamu Yönetimi, Muhasebe, Maliyet ve Fayda Analizi, İşletme Yönetimi, Ekonometri ve İstatistik, Para Teorisi, Bilgiişlem Programlaması, Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 4 yıl boyunca işlenen derslerin başında geliyordu.

...

Öğrencilerin araştırma yeteneklerini geliştirmek için seminer dersleri konulmuştu. Faşizm ve Demokrasi, NATO ve Ulusal Savunma, Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve OYAK'ın Yeri, Türkiye'de Gelir Dağılımı, Tekeller, Ekonomik Sistemler ve Azgelişmiş Ülkeler, Çokuluslu Şirketler ve benzeri araştırma konuları veriliyordu.

...

Örneğin Maliyet ve Fayda Analizi dersini veren öğretim üyesi bir binbaşı, Öğretim Kurulu Başkanlığı kanalıyla öğrencilere dağıttığı ders notunda; savunma hizmetlerinin maliyet ve faydasının analizi konusunda şunları anlatıyordu:

'Savunma anlaşmalarının ortak faydasını değerlendirmek için, anlaşmayı yapan hükümetlerin o devleti oluşturan halkın hangi sınıfını temsil ettiği üzerinde de durmak gereklidir. Bazen uluslararası askeri sözleşmeler, her iki ülkedeki halkın bütünü için ortak yarar sağlar. Bu tür anlaşmalara örnek olarak İkinci Dünya Savaşında ABD ile SSCB arasında yapılan anlaşmayı, söyleyebiliriz. Buna karşılık bazen de savunmada maliyet paylaşımı için yapılan anlaşmalar, ülkedeki egemen sınıfların çıkarlarının ve iktidarının sürmesine hizmet etmek için yürürlüğe konulmuş olabilir. Bu türe örnek olarak, Türkiye ile ABD arasında Savunma İşbirliği Anlaşmasını verebiliriz... Yöneticilerin uluslarının bütünü adına hareket ettikleri, onların çıkarlarını, onların anladığı biçimde savundukları söylenemez.'[15]

...

Milli iradenin temsilcisi olan TBMM'nin hiçbir rolü olmadan dünyanın jandarması ABD ile ülkemiz arasında Savunma İşbirliği Anlaşmasının kotarılması karşısında, ders notundan aktardığım bu bölümün anlamı daha çarpıcıdır.

...

Bu arada bir ordu kitabı olan 'Psikolojik Harekât Teknik ve Usulleri' adlı kitaptan bir alıntıyı dikkatinize sunmak istiyorum.[16] *Şöyle diyor: Türk devletinin izlediği politika doğrultusundaki oryantasyon (uyum) programlarının başarı ve başarısızlık derecesi saptanır. Kolej ve okullardaki gizli emniyet teşkilatları araştırılır. Türk devletine karşı yönelen dersler ve teoriler eleştirilerek incelenir. Öğrencilerin bu tip derslere ve teorilere karşı tepkileri çözümlenir.*

Öğrencilerin, kendi okullarının da bu tekniğin kapsamına girip girmediğinden haberleri yoktu; olsa bile böyle bir tekniğin varlığı önemsizdi. Çünkü, öğrenciler, düzenin pisliği ile tanışmalarına, mesleklerine ve ülkelerine ihanet etmelerine imkân verecek yaş-

15) Kara Harp Okulu Maliyet ve Fayda Analizi Ders Notları, s. 5.

16) FM-33-5 Amerikan Talimnamesinin Türk Silâhlı Kuvvetleri için çevirisi olan ST-33-5 adlı kitabın 18. Ek bölümündeki madde.

ta ve ortamda değillerdi. Ve bu nedenle herhangi bir art niyetle düşünmeyecek kadar saf ve temiz yürekliydiler. Genç bir insanın saflığında ve temiz inancı içinde oldukları içindir ki, bilim ortamı kısıtlı da olsa, yaşadıkları toplumu kendi deneyleriyle kavrayarak, insani yaradılışlarının doğal bir sonucu olarak, ulusal, laik ve demokratik bir yaşam görüşüne yönelmişlerdi.»[17]

«...Hain Lafı Bile Az...»

Ordunun geleceği olan Harp Okulu öğrencilerine önce bir kapı aralanıyor; kapıdan başını uzatanlar, tek tek avlanıyordu. Dünyaya açılan pencereler, yüzlerine kapatılıyor, binlerce yurtsever asker, vatan haini ilan ediliyordu.

Eylül İmparatorluğunun gücünün dorukta olduğu günlerde, Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, *«Her millette olduğu gibi biz de de hainler çıkmıştır, türemiştir. Fakat, eğer bu hainler Silahlı Kuvvetlerin içinden ve hele Harbiyenin içinden çıkarsa, ben onlara hain lafını bile az bulurum,»* diyordu.

Eğitim ve öğretim programlarını; Marksizmden, Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihine kadar her tür çağdaş bilgi ile donatıp, bunları öğrenenleri, benimseyenleri vatan haini ilan etmenin, bir tuzak olduğunu söylemeye gerek var mı, bilmiyorum?..

Dünya jandarmasının bu tuzağı, yıllar önce kurulmuştu. ABD Savunma Bakanı Robert McNamara ta 1967'lerde anlatıyordu da, nedense anlamak istenmiyordu:

«Askeri dış yardım yatırımlarımızdan aldığımız en büyük karşılık ABD ve denizaşırı ülkelerdeki eğitim merkezleri ve askeri okullarımızda yetiştirilen seçme askerler ve uzmanlardan gelmektedir. Bu öğrenciler kendi ülkeleri tarafından, ülkelerine döndüklerinde eğitmen olarak seçilmişlerdir. Bunlar ülkenin gelecek-

17) 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinde görülen THKP-C Üçüncü Yol Davası sanıklarından Rahmi Yıldırım'ın savunması.

teki liderleri, iş yapmasını bilen ve bunu liderlik ettikleri kuvvetlere öğretebilecek kişilerdir. Liderlik mevkiinde Amerikalıların hareket tarzlarını ve nasıl düşündüklerini yakından bilen kişilerin olmasının değeri üzerinde fazla durmama gerek yoktur. Böyle insanlarla arkadaşlık kurmamızın değeri ölçülemez.»[18]

Ordunun içindeki sol eğilimleri kaynağında ortaya çıkarmak için izlenen bu yöntemle, sayıları binlere varan insanın geleceği elinden alınıyordu.

Politik yelpazenin sağından yansıyan durum ise, başka ölçülerle yorumlanıyordu.

Düşünceleri nedeniyle bir çift sözle «vatan haini ilan» edilen sol görüşlü bir subayın yargıç karşısında söyledikleri, bu ölçüyü anlamak için yeterliydi:

«Mustafa Kemal Atatürk'ü mezun eden bu okulda, Kemalist düşüncenin egemen olduğunu söylemek güçtü. 1976 - 1977 öğretim yılı başında okul komutanı Korgeneral Kemal Gökçe, ülkedeki kısır siyasi çekişmeden söz ederek, izlenmesi gereken yolun Atatürkçülük olduğunu söylüyor, 'Ancak okul yönetimi olarak biz sizlere Atatürkçülük konusunda yeterli bilgi veremiyoruz, Atatürk'ü siz kendi çabalarınızla araştırıp öğrenmelisiniz', diyordu.

Bu öğütlere karşın, 1977 - 1978 öğrenim yılında dersliklerin kitaplıklarındaki 'Söylev'ler okul yönetimince kaldırılıyordu. 'Söylev'lerin kitaplıklara konulmasına ilişkin istekler reddediliyordu. Kemalizm konusundaki bilgilenme, görünüşte, öğrencilerin kişisel çabalarına bırakılıyor, bu konuda yetersiz olduğunu söyleyen okul yönetimi; ırkçı, Turancı düşüncelerin resmi ve resmi olmayan propagandasına engel olmuyor, ya da olamıyordu.

...

MC hükümetleri kanalıyla, iktidara ortak olduktan sonra, MHP, devlet kurumlarında ve kitleler içinde süratle örgütleniyor, buna bağlı olarak, ülke çapındaki terörü kitlesel katliam boyutlarına vardırıyordu. MHP'nin ülke genelindeki ve devlet kurumla-

---

18) Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı, Bilgi Yayınevi, H. Magdoff'un «Emperyalizm Çağı» yazısı.

rındaki, resmi ve resmi olmayan destek ve hoşgörü ile karşılanan faaliyetlerinin kapsamı içerisinde Harp Okulu da yer alıyordu. Okul içerisinde, özellikle sivil kaynaklı öğrencileri kapsayan ve başından itibaren örgütlü izlenimi veren bir grup vardı. Askeri savcının öne sürdüğü gibi, okul içindeki bölünme, bu davanın sanıklarınca yaratılmadı. Bölünme; Hitler ve Türkeş hayranı, işi birbirleri ile aynı yöntemle selamlaşmaya vardıran öğrenciler tarafından, başından beri yaratılmıştı.

Büyük öğrenci çoğunluğunun... demokrat bir yaşam görüşünü benimsemelerinde, ülkücü görüşü benimseyen böyle bir grubun varlığı da neden olmuştu. Bu davanın sanıkları, ileri sürüldüğü gibi 'hatta ders sırasında bile, malum ideoloji doğrultusundaki yayınların okunmasını temin' etmediler. Her saniyeleri denetim altında geçen öğrencilerin bunu yapabilmesine olanak yoktu. Ama MHP güdümünde hareket eden grup, hoşgörü ve desteğin elvermesiyle, ırkçı Turancı yazarların kitaplarını ve MHP yayınlarını okuyabiliyorlardı. Bu hoşgörü, daha sonra, 'bu grubun azınlıkta olması nedeniyle ezilmesini önlemek' gibi bir gerekçeyle açıklanmıştı.

MHP'nin örgütlediği insanlar, devlet katında güvenlik güçlerinin yardımcıları, komünistlere karşı savaşan milliyetçiler olarak kabul ediliyor ve sırtları sıvazlanarak cesaretlendiriliyorlardı. Harp Okulundaki ülkücüler ise, okul yönetiminin resmi propagandasından, bazı öğretmenlerin konuşmalarından ve kimi yöneticilerin açıkça yan tutan davranış ve uygulamalarından cesaret alıyorlardı.

15 Mart 1975 günü, sinema salonunda, kimliği belirtilmeyen bir konuşmacı aşırı sol ve komünizm konusunda vereceğini söylediği konferansta, yeryüzünde gelmiş geçmiş faşist rejimlerin propagandasını yapmıştı. Konuşmacıya göre, Yunan Cuntası, Şili Cuntası, İspanya'nın Franko'su ile Güney Kore ve Vietnam' da iktidarda bulunanlar sapına kadar milliyetçiydiler. Dünyanın her yanında komünistler hür demokratik

rejimlere saldırıyorlardı. ABD, her zaman milliyetçilerin yardımına koşuyordu.

28 Mart 1975 perşembe günü, 'Tamer Bey' olarak tanıtılan bir başka konuşmacı 'aşırı sağ' konusunda bir konferans vereceğini söyleyerek kürsüye geldi. Anlattıklarına göre, aşırıların içinde bölücüler, Kürtçüler, irtica yanlıları her şey vardı ama, MHP ve yan örgütleri yoktu. Onlar, güvenlik güçlerine yardım eden milliyetçilerdi.

Öğrencilere yönelik propagandanın başını çeken, taktik öğretmeni bir kurmay binbaşı (R.G.), dersleri sırasında birçok kez açık açık Türkeş'ten söz edebiliyordu. 'Harp Akademilerinde okuyan Amerikalı arkadaşları, Amerikalıların Türklerden geldiğini söylemişlerdi; ona. Tanrı Türkleri kırbacı olarak yaratmıştı. Ona göre, Kanuni Sultan Süleyman' dönemi sınırları ötesine taşan beş aşamalı bir milli hedefimiz olmalıydı.»

«Moskof ve Türklük Mücadelesi», «Allah Vardır» gibi kitaplar Harbiyeye sokulabiliyordu. Harbiyelilerden bir kısmının üniformaları ile Ülkü Ocaklarına girip çıkması hoşgörü ile karşılanıyordu.

Öğrenci Alay Komutanına göre, bu kitaplar «yasaların sınırları ötesindeki aşırı solu yeriyor, aşırı sağı telkin etmiyorlar»dı.

Yargıç karşısındaki bir kişinin anımsayabildikleri ile ortaya çıkan görünüm, bütün olanları yansıtabilecek güçteydi.

Türk devletine yönelen tehlikenin soldan geldiği görüşü kanıksanıyor, faşizmin bir tehdit oluşturmadığına inanılıyordu. Sol görüşü benimseyen öğrencilere, yaşamlarına mal olacak tuzaklar hazırlanıyordu. Irkçılık ve Turancılık peşinde koşanlara ise göz yumuluyordu.

Bu bölünmeyi sağlamak için de Amerikan askeri doktrininden yararlanılıyordu.

PASİF KOLLAMADAN, AKTİF KORUMAYA

Sana ne şimdi, ne de daha sonra «askeri darbelerin» niçin yapıldığını, doğru dürüst anlatabileceğimi sanmıyorum sevgili Ekin. Benim işim değil bu. Darbe günlerinde yaşanılanları gözlemekten, irdelemekten öteye gidemeyecek bir uğraşım var. Baban gazeteci, biliyorsun. Gazetecinin işi de bu kadarla sınırlı.

Askeri darbelerin niçin yapıldığını, nasıl yapılması gerektiğini bir el kitabı olarak yayımlayabilecek uzmanları var artık evrenin.

«Askeri Darbe» kitabının önsözü, «*Bu bir el kitabıdır*» diye başlıyor. «*Gerekli istek, araç ve gereci olan herkese kendi darbesini yapma olanağı verir; önemli olan kuralların bilinmesidir*» diye sürüyor. Yemek kitabı gibi bir yapıt.[19]

Birçok soruya yanıt verebilen bu kitapta yazar, önce darbeyi tanımlıyor.

«*Emir - komuta zinciri dışında, küçük bir grubun meşru hükümeti devirerek iktidarı ele geçirmesi*»ne hükümet darbesi, ya da askeri darbe diyor.

12 Martın ya da 12 Eylülün niçin bir askeri darbe olmadığı böylece anlaşılıyor. Üniformalı devlet adamlarının darbe sözüne niçin kızdıkları da...

Darbe için en uygun ülkelerin, azgelişmiş Üçüncü Dünya Ülkeleri olduğunu söyleyen yazar, «*İşe nereden başlamalı?*» sorusunu da yanıtlıyor:

«*Amacımız sistem içinde siyasal gücü elde etmek olduğuna göre, biz, devrimin yok etmek istediği sta-*

---

19) **Coup D'Etat: A Practical Handbook**, Edward Luttwak, Penguin Books, 1969.

Mayınlı Tarlada Dış Politika, Dr. Haluk Gerger, Hil Yayınları, s. 157 - 162.

tükocu güçlere dayanmak zorundayız. Onların bir bölümüne biz de karşıysak, onlarla hesaplaşmayı sonraya bırakmalıyız. İki ana ilkemiz olmalı. Birincisi, hızlı hareket etmeliyiz. İkincisi, bize karşı çıkması olası güçleri pasifize etmek için siyasal rengimizi belli etmemeliyiz.

Gücümüzü oluşturacak kişileri elde etmek için genellikle tek kaynak vardır; o da yasal güçlerdir. Örneğin, halkın gereksinimlerini, günlük olarak sağladığı yoksul ülkelerde, esnaf kepenk kapatarak hükümet üzerinde büyük baskılar oluşturabilir. Ya da güçlü bir sendikanın grevleri ile hükümetin otoritesi sarsılabilir. Bu nedenle; yeni hükümeti kurunca, bu güçleri kesinlikle etkisizleştirmeliyiz.»

Önemli bir uyarısı var yazarın. Darbenin herhangi bir siyasal akımla özdeşleştirilmemesini istiyor. Burada, «*Duruma göre bir taktik hazırlanır,*» diyor. Ve örnek olarak Latin Amerika'da «ulusal kalkınma»dan, «politikacıların yarattığı pisliği temizlemek»ten söz edilebileceğini yazıyor.

Kitabın bence en ilginç yanı, askeri darbeyi gerçekleştiren güçlerin de muhalefete gereksinim duymaları gerektiğini anlatan bölümü. Bunların korunmasını öneren yazar, «onlara belli bir eylem özgürlüğü» verilmesini bile istiyor:

«Onların muhalefeti bizim açımızdan iki olumlu sonuç doğurur.

Birincisi; bizden çok, onlardan korkan politik güçlerin desteğini kazanırız. İkinci olarak da; bir süre sonra onları, daha önce sözünü ettiğimiz aşırı gruplarla berabermiş gibi gösterip, yine onlarla savaşırız.»

Daha sonra da, bir askeri darbenin planlanmasında özen gösterilecek ayrıntıları anlatıyor. Haritalar, şemalar, liste ve çizimlerle darbe planının nasıl yapılması gerektiğini öğretiyor. Bu arada, siyasi partilerin, hükümet üyelerinin, önemli kişilerin, basının, sendikaların nasıl etkisizleştirileceğini; yol kavşaklarının, havaalanlarının, ulaştırma istasyonlarının ve kamu binalarının nasıl ele geçirileceğini anlatıyor.

«*Bunlar kolay*» sözleriyle başlayıp, «*askeri darbelerin nerede yapılacağını saptamak güç olanı,*» diye sürdürüyor:

«1945'ten bu yana sömürgeciliğin gerilemesi, bağımsız devletlerin sayısını iki kat daha arttırdı. Böyle-

ce bize açılan fırsatlar da sevindirici bir biçimde artmış oldu. Bununla birlikte, her ülkenin bizim için iyi bir hedef olmadığını bilmeliyiz. Bizi, örneğin İngiltere' de bir darbe yapmaktan alıkoyacak bir şey yoktur. Ama, orada çok kısa bir süreden fazla iktidarda kalamayız. Kamuoyu ve bürokrasi, iktidarın niteliği ve yasal temeli konusunda temel bir anlayışa sahiptirler ve meşru liderliği geri getirmek için karşı tavır alırlar. Bu karşı tavır, darbenin ilk başarısını anlamsızlaştırır ve darbe öncesi hükümeti popülerleştirir.»

En iyi hedeflerin, «*Geniş bir işsizlik ya da yüksek enflasyonla birlikte sürekli ekonomik bunalım yaşayan, çok partili bir sistemi istikrarsızlıkla sürdüren*» ülkeler olduğunu vurguluyor.

Bu ülkelerde, pasif kollamadan, aktif korumaya geçişin yani darbeyi gerçekleştirmenin, daha kolay olduğunu siz çocuklar bile onaylarsınız sanıyorum.

Birbirinden ilginç yaklaşımlarla dolu bu kitabın yazarının kim olduğunu söylemeyi unuttum. Dünyanın en güçlü devletlerinden biri olan ABD'nin Başkanı R. Reagan'ın Ortadoğu ve Üçüncü Dünya Ülkeleri Danışmanı, hükümet darbesi uzmanı; *Edward Luttwak.*

Askeri darbelerin niçin yapıldığını, nasıl yapıldığını anlatmaktansa, «pasif kollamadan, aktif korumaya» nasıl geçildiğini anlatmak istiyorum.

Darbenin ilk ayı göz açıp yumuncaya kadar geçti. Çok değil, bir ay sonra herkes görevini biliyordu. Yasama da, yürütme de, yargı da tıkır tıkır işliyordu.

Anarşi de durmuştu, ekonomide ise bir geriye gidiş gözlenmiyordu. Her şey iyiydi ama, göz göre göre ordu politikanın içine giriyordu. Kendi deyişleri ile «politikanın batağına» doğru yadsınamayacak adımlar atılıyordu.

Bir emir yayımlandı, olumsuz gidiş önlendi.

Hep böyle olurdu, ordudaki işler. Emir, her şeyden önemliydi, her şeyden etkiliydi, her şeyden üstündü...

«Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görev ve Sorumlulukları ile Askeri Personelin Politika Dışında Kalması» Milli Güvenlik Konseyi Başkanı, Devlet Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in imzası ile yayımlanan 7 sayfalık bir emirle sağlandı.

*«Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir bütün olarak tüm ülke yönetimine el koyma kararı ve bu kararı uygulamak için hazırladığı planları Atatürk ilkelerine, ulusun bütünlüğüne ve bölünmezliğine inanan kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından emir ve komuta zinciri içerisinde başarı ile gerçekleştirilmiş»*ti.

*«Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma vazifesini gerçekleştirmesi hususu en üst düzeydeki kuvvet komutanları ve tarafımdan bütün koşullar titizlikle incelenmiş karara bağlanmış»*tı.

*«Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980 tarihinde devletimizin ve cumhuriyetimizin önemli sorunlarını anlamada, alınacak tedbirleri saptamada ve uygulamada acze düşen kişi, kurum, organ ve siyasi partilerin anlamsız, milli hedeflerimize ters düşen çekişmelerine son vererek; işleyen, etkili ve yeterli bir yönetim sistemini Atatürk ilkelerine uyan özgür, demokratik ve laik bir politik düzeni gerçekleştirmeye başlamış»*tı.

Öngörülen bu düzeni sürekli kılmak için, gerekli olanları anımsatmakta yarar vardı.

Türkiye Cumhuriyeti, öncelikle içinde bulunduğu durumdan kurtarılacaktı. Daha sonra Atatürkçü politik düzen gerçekleştirilecekti. *«Kurtarma ve düzenleme safhasında; Türk Silahlı Kuvvetlerinin en üst düzeyindeki komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi, devletin en yüksek ve yetkili organı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri ve diğer konularda gerekli kanun ve kararnameleri çıkarma, bütün faaliyetlerin icrasını takip ve kontrol etme görevine devam edecek»*ti.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin temel görevleri ikiye ayrılıyordu. İlki, askeri görevler; ikincisi, sivil işlere ilişkin görevlerdi. Askeri görevler dörde ayrılıyordu: savaşma niteliğini üstün tutmak, gerektiğinde savaşmak, askeri teknolojiyi geliştirmek gibi görevlerdi bunlar. Askeri görevlerin dördüncüsü ise, Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamaktı. Bu görev ilk bakışta sivil işlere ilişkin gibi görünüyorsa da, değildi. Türk Silahlı Kuvvetlerinin sivil işlere ilişkin görevlerinin başında *«Anarşi, terör, bölücülük ve her türlü yaygın şiddet eylemlerini ortadan kaldırarak iç güvenliği ve barışı sağlamak»* geliyordu. Türk Silahlı Kuvvetlerinin sivil işlere ilişkin bir görevi daha vardı. Silahlı Kuvvetler,

*«Türk devletinin merkezi ve mahalli yönetiminin etkili ve verimli olarak çalışmasına katkıda bulunacak»*tı.

Askeri görevlerin yapılmasında göz önünde bulundurulacak, *«Temel unsur, her zaman olduğu gibi sarsılmayan bir disiplin içerisinde İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliği esaslarının eksiksiz uygulanmasıy»*dı.

Sivil görevlerin yerine getirilmesinde de İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliği ile 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunundan yararlanılacaktı. Sivil görevlerin başında, *«yurt sathında örgütlü, örgütsüz bütün anarşistleri, teröristleri ve bölücüleri etkisizleştirmek»* vardı.

*«Merkez ve mahalli idarelerde görevlendirilen askeri personel bulundukları teşkilatın amaç ve vazifelerine uygun olarak teşkilatlanması, personel kullanması, yönlendirilmesi, koordinesi ve kontrol edilmesine ilişkin esasların saptanmasını ve uygulanmasını sağlayacaklar»*dı.

Bütün bunlar iyiydi de, politikanın içine girmeden nasıl gerçekleştirilirdi?..

Askeri personelin politika dışında kalması için davranış biçiminin ne olacağı da anlatılıyordu:

«Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin devlet işlerinin nasıl yürütüleceğine ilişkin değişik fikirler etrafında gruplaşması gibi bir durum, hep birlikte komutanın kanuni yetkilere ve liderlik niteliklerine sahip olması ilkesine dayanır. Ayrıca, ülkemizde yabancı etkilerle oluşan, fakat bünyemize uymayan değişik fikirlerin Silahlı Kuvvetlere nüfuz etmesi, ileride Silahlı Kuvvetlerin birbirine hasım gruplara bölünmesi anlamına da gelebilir.

Ülkemizin içinde bulunduğu savaş ve buhran devrelerinde Türk milletinin birlik ve beraberlik içinde düze çıkması 'Türk Birliğinin kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş ifadesi' olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin çok güçlü bir disipline sahip olması gerçeğine dayanmaktadır. Ne zaman, hangi nedenlerle olursa olsun disiplinin sarsılması milli felaketlere neden olmuştur. İçinde bulunduğumuz dönemde Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına dönük niteliklerinden, birlik ve beraberliğinden kayıplar vermemesi en başta gelen amacımızdır. Memleketimizde her

konuda ve sorunda meydana gelen farklı yaklaşımların düşmanlık haline gelmiş olmasının önemli ve telafisi zor olan olumsuz sonuçlar doğurduğu açık bir gerçektir. Bu durumun normal hale gelmesi sırasında Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının politik faaliyet dışında kalması hayati önemi haizdir. Sonuç olarak; disiplini sarsacak eylemlerin ve davranışların başında askeri personelin politika içerisine girmesi gelir.

Pasif kollama görevinden, aktif koruma durumuna giren Türk Silahlı Kuvvetleri, bu ara devrede ve tekrar bütünüyle kollama durumuna geçinceye kadar politikada aktif görev almayan bütün personeli ile politika dışında kalmaya özen gösterecektir. Bu nedenle Silahlı Kuvvetlerin politika dışında tutulması, komuta ve yönetim sistemindeki bütün görevlilerin en önemli vazifesidir.»

Askerler Başbakanlıktan DPT Müşteşarlığına; Merkez Bankasından Maliye Bakanlığına, yerel yönetimlerden, Basın Yayın Genel Müdürlüğüne kadar her yerde görev alacaklar, ancak politikanın içine girmeyeceklerdi.

Emre göre, «*Atatürkçülüğü benimseyerek bütün sapık ideolojilerle savaşarak*» gerçekleştireceklerdi bu işi.

Bir de «*yanlış anlamalar ve yorumlara sebep olmamak için, askeri personel, aşağıdaki davranışlardan kaçınacaklar*»dı:

1. Vicdan hürriyeti mutlaktı, vicdan hürriyetine saygılı olmak gerekirdi. Askeri personel, kendi dini inançlarını ve uygulamalarını başkalarını etkileyecek biçimde açıklamayacak ve herkesin dini inançlarına ve uygulamalarına saygı gösterecekti.

2. Askeri personel, devlet yönetimine ilişkin hususları açıkça münakaşa etmeyecekti. Bilerek veya bilmeyerek belirli fikirleri benimseyip bu fikirleri üst makamlara iletmeyecekti. Belirli görüşler doğrultusunda gruplar oluşturarak baskı grupları gibi hareket etmeyecekti.

3. Askeri personel, yönetime ilişkin bilgi sahibi olabilirdi ancak, resmi kisvesi altında özellikle kışlada ve hatta özel hayatında bu bilgisini ve benimsediği fikirleri başkası ile tartışamazdı. Bu hususta kamuoyu oluşturmaya katkısı bulunamazdı.

4. Bazı faaliyetler politik nitelikteydi, kaçınılması gerekirdi: Siyasi partilerle her türlü ilişki kurulamazdı, partililerle müzakere ve tartışmalara girilemezdi. Açık veya kapalı olarak politik baskı grubu gibi hareket eden dernek, birlik, grup ve benzeri teşkillerle ilişki kurulamazdı.

5. Benimsedikleri devlet yönetimine ilişkin fikirleri yayamazdı. Bu konuda tartışmalara giremezdi.

6. Hükümet programında, politikasında ve icraatında kendi görüşlerine göre saptayacağı noksanlıkları ve alternatifleri çevresindekileri etkileyecek biçimde açıklayamazdı.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'e göre; din özgürlüğü vardı. Düşünce özgürlüğü yoktu. Din özgürlüğü öteki özgürlüklerle karıştırılmamalı «Yanlış anlama ve yorumlara sebep olunmamalı»ydı. «Açıkça münakaşa» yoktu, gizlice tartışılabilirdi. Bilerek veya bilmeyerek, «belirli fikirleri benimsemiş» olabilirlerdi ama, «*Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının sahip olduğu tek ideoloji Atatürkçülüktü.*»

Seçimlerde oy kullanılabilirdi ama, siyasi partilerle ilişki kurulamazdı.

Hükümet programı bile eleştirilemezdi. Hele hele emekli bir oramiralin kurduğu hükümetin programı hiç eleştirilemezdi...

Kitap, Makale Yazmak İçin...

6 Ocak 1982 tarihinde yayımlanan 12 Eylül harekâtı ve politik konularla, konuşmalarla ilgili bir emirde akıl almaz bir yanlış yaptılar. Çok bilen çok yanılırdı...

«Harekâtı müteakip; TSK personelinin bilerek veya bilmeyerek takınacağı tutum ve davranışlarla. bu başarılı harekâtın üzerine gölge düşürmesi ihtimaline karşılık personel uyarılmış ve konunun her kademedeki komutanlar tarafından takip ve kontrolü istenmiştir.

Ancak; Genelkurmay Başkanlığına intikal eden bazı duyumlardan; bir kısım subay ve astsubayların hat-

ta eş ve yakınlarının, aile ve iş çevreleri ile umuma açık yerlerde muhtelif beyanlarda bulundukları, idarenin çeşitli tasarruflarını eleştirdikleri veya mütalaa beyan ettikleri kendileri ve yakınlarının bu harekâtta ne derece etkin görev yaptıklarını, olayları kendi görüş ve çıkarlarına göre yorumlayarak anlattıkları, bundan prestij sağlamayı umdukları, bir kısım basın mensuplarının da bu konuşma ve beyanların doğruluğunu incelemeye gerek görmeden makale ve kitap yazmak için kaynak olarak kullandıkları öğrenilmiştir.»[20]

1982 yılındaysa, kitap yazmak bir yana, doğru dürüst haber bile yazılamıyordu...

Orduyu politikanın dışında tutabilmek için düş gücüne sığınmışlardı. Yanlış üstüne yanlış yapıyorlardı. Yanlışlara gömülmüş bir politikanın içindeydiler. Benzeri emirlerin sonu her ne kadar, «*Bir asker için en büyük milli ve askeri değer; politikanın dışında kalmaktır*» diye bitiriliyorsa da, burunlarının ucuna dek politikanın içine girmişlerdi.

«Örgütlerle İlişkisi Olan Askeri Personel» için emirler yayımlanıyor; siyasal düşüncelerinden dolayı binlerce genç subay, astsubay ve askeri okul öğrencisi yargı kararı olmadan ordudan uzaklaştırılıyordu.

«*Genelkurmay soruşturma heyetlerince soruşturması yapılan askeri personelden, Silahlı Kuvvetlerden ilişiği kesilenler, ilgili sıkıyönetim mahkemelerince tahliye edilmiş ve yurdun çeşitli yerlerine dağılmışlar*» dı.

«*Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı sorumluluk bölgesinde THKP-C DEV-YOL örgütü ile ilgili olarak yapılan soruşturmada, Genelkurmay Soruşturma Heyetlerince soruşturmaya alınan personelin Silahlı Kuvvetlerle ilişkilerinin kesildikten sonra da sivil kesimde faaliyetlerine devam ettiği tespit edilmiş*»ti.

«*İllegal örgüt faaliyetlerine devam edeceği değer-*

---

20) Ordu politika ilişkileri konusunda, darbeden iki gün öncesinden başlayan yoğun bir emir trafiği gözleniyordu. 10 Eylül 1980 tarihinde başlayan 10 Ekim 1980, 21 Kasım 1981, 6 Ocak, 27 Ocak 1982, 16 Aralık ve 23 Aralık 1983 tarihlerinde yayımladıkları emirleri ile Silahlı Kuvvetlerin komutanları konuya özellikle önem verdiler.

lendirilen Ek-A'daki personelin, kıtalardaki subay ve astsubaylarla teması önlenecek»ti.

«İlişiği kesilenler kıta veya askeri garnizon ve askeri mahfel gibi yerlere sokulmayacak»tı.

Meydan kendilerinindi, paşa gönüllerinin istediği gibi siyaset yapabilirlerdi artık...

Yargılanmadan sokağa atılan binlerce kişinin hakkını arayamadığı bir ortamda, güçlü olan istediği her şeyi yapacaktı elbet...

Türkiye yasa ile yönetilen bir ülke olmaktan çıkmıştı. İmparatorluk hukuku geçerliydi çoğu yerde.

Önlem Alındı...

Ankara Subay Orduevindeki tatsız bir olay, komutanları uzun uzun düşündürdü.

Bir albayın eşi Kara Kuvvetleri Komutanı ve MGK üyesi Nurettin Ersin'le tartışmış, sol görüşlü yurttaşlara yapılan uygulamaları sert bir dille eleştirmişti.

Önlem alındı, zaman yitirmeden de yeni bir emir yayımlandı.

«Bütün subay, astsubay ve sivil memurlar ve bunların aile fertleri, evlerde ve işyerlerinde bu tür konuların görüşülüp konuşulmasına müsaade etmeyeceklerdir. Ayrıca, bu konuları açarak tartışmaya giren ve 12 Eylül harekâtı ile yönetimin tutumu hakkında asılsız haberleri yaymaya çalışanları tespit ederek bağlı bulundukları komutanlıklara bildirmeyi bir yurt görevi kabul ederek üzerinde hassasiyetle durmalıdırlar.

Son zamanlarda 12 Eylül harekâtına karşı olanların olumsuz propaganda (harekât ve yönetimin uygulamaları hakkında) yöntemlerini değiştirerek, birinci öncelikle 'Fısıltı Gazetesini' işletmeye önem verdiklerine dair inanılır kaynaklardan haberler alınmaktadır. Alınan, duyulan bir haberin doğruluğuna bakılmadan en yakınları kabul edilen kişilere bile söylenmesi, bu propagandaya alet olmanın kendisidir.

Kara kuvvetleri personelinin bu konuda çok hassas olduklarını bilmekle beraber, bir kere daha bunun

üzerinde bilhassa ve önemle durmalarını ve böyle kötü bir propagandanın yayılmasına sebep ve alet olmamalarını ve bu emrin Bağımsız Bl. ve Tk. K. lıkları seviyesine kadar yayımlanmasını ve bütün personele duyurulmasını rica ederim.»

Yönetimin Bilgi ve Onayı ile...

«Yetkili organlar ve yurtsever aydınlar» diye başlayan bildiriyi okurken bir süre önce görüştüğüm genç subayları anımsadım. Mamak Askeri Cezaevinden yeni çıkmışlardı. Soluk yüzlerindeki derin izler, olduklarından daha yaşlı gösteriyordu onları. Yasa tanımaz, hukukdışı bir işlemle karşı karşıya kalmışlardı. Yasadışı bir örgüte üye oldukları savıyla gözaltına alınmışlar, gözaltında acı dolu günler geçirmişlerdi. Ucu idama kadar uzanan bir bekleyişin, bitkinliği vardı gözlerinde. Kaç kişi olduklarını sordum; «yüzlerceyiz» dediler.

Mamakta yaşamına kendi elleriyle son veren arkadaşlarını anlatırken gözlerinden yaş süzüldü birinin. Gözaltındayken sarılık geçirmişti. Otururken zorluk çekiyordu. Sırtında rütbeleri sökülmüş bir pardösü vardı; yıldızlarının izleri duruyordu. Üşüyor gibiydi... Yaşamın sürpriz dolu olduğunu söylemek istedim. Bir önceki darbede ordudan ayrılanların yaşamın her alanında başarılı olduklarını söyleyecektim ki; «*O çok başkaydı*» diye sözümü kesti. 12 Martla, 12 Eylülün iç ve dış dinamiklerini karşılaştırdı yorgun bir anlatımla... Her şeyi biliyordu, Eylül İmparatorluğunun iç yüzünü de kuşkusuz. Suçsuz olsa da işi yoktu böylelerinin ordu içinde. Okuyor, anlıyor ve anlatıyorlardı. Evrene çağdaş bir gözle bakıyorlardı:

«ABD'nin direktifleri ile gerçekleştirilen 12 Eylül darbesinden bu yana, bilindiği gibi, TC. Silahlı Kuvvetleri subayları belirli zamanlarda ve gruplar halinde sorgulanmaktadır.

Herhangi bir hukuksal dayanaktan yoksun olarak başlatılan ve sürdürülen sorgulamalar sırasında ise, sorgulanan subaylara en aşağılayıcı işkence yöntemleri uygulanmaktadır.

Sorgulamalarda subayların gözleri bağlanmakta, kendilerine hakaret edilmekte ve her türlü fiziksel işkence pervasızca yapılmaktadır.

Egemen güçlerin ve onların baş temsilcisinin Türkiye'de işkence olmadığı ve olamayacağı yolundaki tüm açıklamaları yalandır. İşkence Türk Silahlı Kuvvetlerinin kendi öz personeline ve en yüksek boyutlarda uygulanmaktadır.

Havacı albay (O.Y.) emrindeki ekiplerin işkenceleri 12 Eylül yönetiminin bilgi ve onayı ile yapılmaktadır...

Bu koşullarda, TBMM'den, yargı organlarından, basından, aydınlardan, tüm legal baskı gruplarından, Türkiye'nin her şeye rağmen bir hukuk devleti olduğunu kanıtlayıcı yardım istiyoruz. TBMM'nin sorumlular hakkında başlatacağı işlemler, yetkili yargı organlarının takınacakları tavır, basın ve aydınların tepkileri, söz konusu organların hâlâ birer kukla olup olmadıklarının belgesi olarak tarihe yazılacaktır.»

Genç subayların bildirisi postadan çıkmıştı.

Atılanlar YÖK'e Bildirilecekti...

Ordu ile ilişiği kesilenlerin «kıta veya askeri garnizonlara girmeleri» yasaklanabiliyordu. Ama, durumlarını halka anlatmalarına engel olunamıyordu.

Çok sonra bir yasa çıkacak «Harp Okullarından atılanların» yükseköğrenim hakları ellerinden alınacaktı.

«Türk Silahlı Kuvvetlerinin manevi şahsiyetine gölge düşüren, siyasi, yıkıcı, bölücü hareketlerde bulunan öğrencilerin» kimlikleri YÖK ve bütün yükseköğretim kurumlarına bildirilecekti.[21]

Harp Okullarından da yüzlerce öğrenci atılmıştı, siyasi görüşleri nedeniyle. Onları da üniversite gençliği arasına karıştırmamak gerekiyordu.

Annesi babası sol görüşlü olanların da öğrenim hakla-

21) 20 Temmuz 1985 tarihinde çıkarılan bir yönetmelikle, uygulamanın 17 Kasım 1983 tarihinden başlatılması isteniyordu.

rının ellerinden alınmasına şaşmamak gereken günler yaşayabileceğimize inanmaya başladım.

Küçücüktünüz daha, ama senin de arkadaşlarının da böyle sorunları olabilirdi ileride...

Senin adını bile bilmiyorduk o günlerde ama, rejimin adı belliydi artık. «Demokratik rejimin sosyal yapımıza uydurulacağını» açıkladıkları gün, takvimler 14 Ekim 1980'i gösteriyordu.

60 yıllık cumhuriyetten tersyüz edilecek İmparatorluk günlerini yaşayacaktık... Program çok kısa; kesindi...

Öncelikle terörün üzerine gidilecek, sonra ekonomik durum iyileştirilecek, siyasal barış sağlanacaktı.

«Harekât planlarında bir (G) günü yoktu, ama demokratik rejimin sosyal yapımıza uydurulması için hazırlanmış ayrıntılı bir program vardı ve bu program ağır ağır gerçekleştirilecekti.»

Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, yıl sonuna doğru ağzından baklayı çıkardı. *«Geride bırakılan acı yılların, demokratik düzeni işlemez duruma getiren ve çalışma imkânlarını kısıtlayan şartları, tamamen ortadan kaldırılmış»* tı.

Ama giderek yoğunlaşan, «Demokrasiye ne zaman döneceğiz?» kampanyası gözünden kaçmıyordu. İç ve dış mihrakların başlattığı bu kampanya için de önlem alınmalıydı. Dış baskılarla söyletemezler «bunu bize» diyordu. İç tarafı karıştıranların başında eski siyasiler geliyordu. Önce herkes şunu bilmeliydi ki, *«Bugüne kadar Silahlı Kuvvetler içerisinden diktatörlüğe heveslenmiş kimse çıkmamış»* tı.

Geldikleri gibi gideceklerdi, ama daha erkendi...

Eski siyasilere anlatılmalıydı bu düşünce. Önce bir bildiri ile kulaklar çekilmeliydi. Candamarları kesilmeliydi. Basından başlandı. Genelkurmay Sıkıyönetim Askeri Hizmetler Koordinasyon Başkanlığından bildirildi:

«Bazı yazarlar ve diğer basın mensupları siyasi partilere ilişkin kendi görüşlerini ve sempati duydukları veya mensup oldukları muhtelif kademelerinde hizmet ettikleri partilerin faaliyet ve görüşlerini savunan, bunlardan örnekler veren, diğer partilileri itham eden makaleler yazarak ve haberler vererek, geç-

mişe ait de olsa belirli konularda bir nevi parti mücadelesi sürdürme çabasındadırlar.

MGK'nin 7 Numaralı Bildirisi ile her türlü parti faaliyeti yasaklanmıştır. Yukarıda belirtilen türde haber ve makaleler ve diğer yazılar aynı yasak kapsamındadır. Her türlü basın faaliyeti düzenleyen sorumluların MGK'nin bütün karar ve bildiri ile yasaklarına itina ile uymaları hatırlatılır.»

Bu uyarıya, MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık neden olmuştu. Yabancı gazetecilerden rejimin gerçek yüzünü saklamak için sık sık başvurulan yalan yöntemine sığınmıştı, Genel Sekreter. «*Siyasi çalışmalara izin verildiğinde Bay Demirel ve Bay Ecevit'in diğer vatandaşlar gibi siyasi yaşamlarını sürdürebileceklerini*» söylemişti. Ancak «herhangi bir partinin lideri olacaklarına ilişkin bir beyanda bulunmamış»tı. Kurnazlık ediyordu Haydar Paşa...

Adım adım izlenmeliydi Bay Demirel, Bay Ecevit ve öteki baylar... «*12 Eylül harekâtını gerektiren olaylar arasında, siyasi partilerin demokratik kurallara uygun olarak işlemesine olanak verecek yolları onlar tıkamamış mıydı?*»

Eylül İmparatorluğunun yollarını da tıkayabilirlerdi...

Soluk alışlarını bile bilmek gerekiyordu. Samsun siyasi polisi, «12 Eylüle hak verdiren» MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ı izleme raporunu büyük bir özenle hazırladı:

«*İlimize gelerek 10 gün süre ile Büyük Samsun Otelinde kalacağı öğrenilen MSP Genel Başkanı ve yanındakiler, 1.9.1981 günü saat 19.50 sıralarında 06-SR-827 plakalı açık yeşil Mersedes ve 06-UN-608 plakalı kırmızı renkli Volswagen-golf marka otomobille geldiler.*

MSP Samsun İl Başkanı Ali Rıza Öztürk, eski İl Başkanı İslam Varlı, Hasan Albayrak, Haşim Bektaş isimli şahıslar tarafından karşılandılar.

Necmettin Erbakan ve eşi 116 no'lu odada, çocukları 117, yanındakiler ise 114 no'lu odada kalıyorlar. 114 no'lu odada Osman Yılmaz, Mehmet Şafak ve Osman Akgün isimli kişiler kalıyor.

Otel odalarını Güneş Optik'in sahibi Şerafettin Albayrak'ın ayırttığı, otel giderlerini ise Selamet Kitabevi sahibi, MSP İl Başkanı Ali Rıza Öztürk'ün karşılayacağı öğrenildi.

Söz konusu misafirler otele geldikten sonra, odalarında istirahate çekildiler ve ihtiyaçlarını odalarına getirmek suretiyle giderdiler.

Adı geçen bu şahısların durum ve temaslarının kontrol altına alındığını ve gelişmelerden günlük olarak bilgi verileceğini arz ederim.»

Devletin eli siyaset adamlarının ensesindeydi:

«Oğlu Fatih Erbakan ile saat 09.45 ve 11.45'te otelden iki kişi ayrıldılar. Yarım saat yürüyüp meyve alıp otele döndüler.

İl Başkanı Öztürk ile birlikte gelen kişi Erbakan'ın bir emri olup olmadığını sordu, ayrıca kendisini davet etti, ama davet edilen yer anlaşılamadı (duyulamadı).

Saat 12.10'da Erbakan'ın yanına gelen gencin elinde bir paket vardı.

114 no'lu odada yatanlardan biri gazeteciden Milliyet, Cumhuriyet, Tercüman ve Milli Gazete alarak geri döndü.

Üç araba ile otelden ayrılarak Matasyon Güzelyalı Sokağında 15 numaralı kısmen bitmiş binaya geldiler. Müteahhit Lütfi ve Şükrü Karaca ile binayı gezip otele döndüler.

114 no'lu odadaki iki kişi saat 21.15'te 06-UN-608 plakalı oto ile Birtat Pastanesine gidip pasta aldılar.

15944 numaralı telefonla görüşülüp Sinop'a gidileceği bildirildi. Ordu'nun Aybastı ilçesinden 158 numaralı telefon arandı. Dört kişilik bir heyetin geleceği bildirildi.

Ali Rıza Öztürk 114 no'lu odayı arayıp pide yaptırdığını söyledi. Saat 20.20'de pideler geldi.

Samsun Tekeköy'den Kemal Aksoy gelip, Erbakan'la görüştü.»

İzlenecek Milyonlarca İnsan...

Bunlar kendiliğinden olmuyordu. Ülke yönetimine el koyan Silahlı Kuvvetlerin ilkeleri arasına girmişti, eski siyasileri izlemek:

«Kapatılan siyasi partilerin gizli ve sistemli olarak sürdürebilecek olan çalışmaları yakınen izlenecek ve

gerekli yasal işlemler yapılacak, alınan duyumlar Genelkurmay Başkanlığına bildirilecek»ti.[22]

Aslında herkesin izlenmesi ne iyi olurdu!.. Ülke ikiye ayrılmalı; insanların yarısı ötekileri izlemeliydi...

«Çeşitli örgütsel veya siyasi eylemlerden dolayı yakalanıp gözaltına alınan veya tutuklanıp delil yetersizliğinden serbest bırakılanlar ile mahküm olup da infazı müteakip serbest bırakılan sakıncalı kişilerden bir kısmının, aynı bölgede veya başka bölgelerde benzer eylemlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Bu gibi kişiler takip altına alınacak ve şayet bu kişiler başka sıkıyönetim komutanlığı bölgesine giderse, o bölgedeki sıkıyönetim komutanlığına bilgi verilerek takip altına alınması sağlanacaktır. Bu nedenle bu kişiler emniyet teşkilatının olduğu yerlerde emniyetçe, olmadığı yerlerde jandarmaca gözlenecektir.»

Ülkede yıllardır siyaset yapılıyordu... Doğal olarak siyasi eylem de olacaktı. Ülkede yıllardır kitle ve meslek örgütleri vardı. Doğal olarak örgütsel eylem de olacaktı. Emir verildi; tümü yasaklandı...

Gözaltına alınanlar, tutuklananlar, serbest bırakılanlar ve hüküm giyenler vardı.

Koskoca bir ülkede, izlenecek milyonlarca insan vardı. Devletin eli yurttaşlarının ensesindeydi...

Bay Demirel, Bay Ecevit ve öteki bayların hepsinin ve herkesin ne yaptığından «haberdar olmalıydı» Eylül İmparatorluğu...

Kamuoyuna Duyurmak...

«Bay»lı açıklama en çok Bülent Ecevit'i üzmüştü. İşin sonunu görüyor gibiydi. İmparatorluğun istekleri, adım adım gerçekleştiriliyordu. CHP Genel Başkanlığından istifa ederek gelişmelere karşı bir tavır alınabilir diye düşündü. İstifa etti.

---

22) 23-26 Aralık 1981 tarihleri arasında Sıkıyönetim Koordinasyon Toplantısında belirlenen ilkelerden.

«Siyasi maksatlı demeç niteliğini taşıyan bir açıklama metni ile, girişimini kamuoyuna duyurmak teşebbüsünde bulundu.»

Genel Sekreter Haydar Paşa yılların adamıydı, kül yutmazdı...

«Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğinden bildirilmiştir» diye başlandı yazılmaya:

«MGK Genel Sekreterinin yabancı basın temsilcileri ile 28 Ekim günü yaptığı toplantıda faaliyetleri durdurulmuş siyasi partilerden CHP ile AP genel başkanlarının gelecekte siyasi faaliyetlerinin ne olabileceği hususunda sorulan bir soruya verdiği cevap, bazı basın organlarında kamuoyunu yanıltıcı nitelikte değişik ve yanlış manşetler ve haberler tarzında yayımlandığından, genel sekreterlikçe 29 Ekimde bir bildiri ile gerçek durumun açıklanması gerekli görülmüştür.

Bu bildirinin yayımlanmasından sonra Bülent Ecevit CHP Genel Başkanlığından istifa ettiğini, siyasi maksatlı bir demeç niteliğini taşıyan bir açıklama metni ile kamuoyuna duyurmak teşebbüsünde bulunmuştur.

12 Eylül 1980 günü 1 Numaralı Bildiri ile bütün siyasi faaliyetler durdurulmuş bulunduğundan, kişisel bir istifa kararının duyurulması maksadını aşan böyle bir açıklama metni, 12 Eylül 1980'e kadar geçen olayların akışı içinde, Bülent Ecevit'in vaki beyan ve davranışlarını ister istemez bütünüyle tartışma konusu haline getirebileceğinden, bu metnin yayımlanması, memleketin muhtaç olduğu huzur açısından Milli Güvenlik Konseyince uygun görülmemiştir.»

İmparatorluk konuşuyor, «teba» dinliyordu!

Önce «Vekilleri» Sonra «Millet...»

«28.10.1980 tarih ve Em. Gn. Md. Pas. Hd. K. 41933-11/36-3-205370 sayılı genelge» ya da «2.11.1980 tarih ve Em. Gn. Md. Pas. Hd. K. 41196-7019-205875 sayılı yazı» veya «Dışişleri Bakanlığının 2.2.1984 gün ve Protokol D. Bşk. 11.386-84/953 sayılı yazı» ve benzeri birçok emir, genelge ve yazı eski siyasilerle ilgiliydi.

*«Eski parlamenterlerin, kapatılmış bulunan eski siyasi partilere mensup olduğu bilinenlerin, belirli dernek, sendika ve teşekkül mensupları ile haklarında suç duyurusu olan, tahkikat açılan ve mahkemesi tutuksuz devam edenlerin pasaport talepleri halinde, mahalli sıkıyönetim komutanlıklarına ve bakanlığımıza sorulmadan pasaport taleplerinin yerine getirilmemesi istenmiş»*ti. Politikacılarla da kesin bir hesaplaşmaya gidiliyordu...

*«12 Eylül 1980 tarihinden itibaren haklarında suç duyurusu olan, tahkikat açılan, mahkemeleri tutuksuz olarak devam edenlerle, sıkıyönetim komutanlıklarınca haklarında yurtdışına çıkma yasağı konulan eski parlamenter, aşırı bölücü, yıkıcı faaliyetlerde bulunan dernek, sendika ve kuruluş mensupları, ilgili sıkıyönetim komutanlıklarınca bakanlığımıza ve valiliklere bildirilerek bu kişiler hakkında, bütün valilikler nezdinde tahdit fişi tanzim ettirilmiş olup, bundan sonra alınacak kararlar da valiliklere duyurulmak üzere bakanlığımıza intikal ettirilecek»*ti.

Türkiye'de görülmemiş bir fişleme kampanyası başlatılıyor, önce «vekilleri» sonra, «millet» fişleniyordu...

Bir belgeden söz edeceğim sana. «Takip edilecek şahıslar hakkında» bir imparatorluk emri bu. «Fişlemenin» nasıl yapılacağını ayrıntılı biçimde anlatıyor.

Yüzyılın sonunda, Türkiye halkının nasıl bölünüp parçalandığını anlaman için sana yardımcı olacak bu belge, başka şeyler de anlatıyor. Her zaman örnek aldığımızı söylediğimiz batılı insanların, korkudan kurtulma özgürlüğü savaşımının tadına vardığı yıllarda; insanlarımız, fişlenerek büyük bir korkunun içine itiliyorlardı.

Bu belgeyi, titizlikle incelersen, «takip edilmeyecek» insanların kimler olduğunu kolayca çıkarabilirsin. Eylül İmparatorluğunun yaratmayı amaçladığı insan ve vatandaş tipi de, böylece, ortaya çıkmış olur. 12 Ağustos 1981 tarihli «takip edilecek şahıslar hakkında» başlıklı belgeyi, olduğu gibi aktarıyorum, tek sözcüğüne dokunmadan...

Emrin başına sıralanan tarih ve kısaltmalardan konuya ne denli önem verildiğini anlamanı istiyorum. Bu konuda daha yüzlerce emir yayımlandığını da biliyorum.

İLGİ: (a) 2 nci Or. ve Synt. K. lığının 29 OCAK 1981 gün ve İSTH: 7130-116-81/SYNT (229) sayılı emri.

(b) 2 nci Or. ve Synt. K. lığının 27 ŞUBAT 1981 gün ve İSTH: 7130-173-81/SYNT (461) sayılı emri.

(c) 2 nci Or. ve Synt. K. lığının 27 NİSAN 1981 gün ve AD. MÜŞ: 1981-265 (MÜT) sayılı emri.

1. Suçluların, suç işlemeye mütemayil kişilerin, 12 EYLÜL harekâtıyla yakalanıp serbest bırakılan veya şüpheli olarak nitelendirilen şahısların takibi ve tarassut altında bulundurulması, Emniyet ile Jandarmanın asıl ve en önemli görevi olmasına rağmen, yapılan tetkik ve kontrollerde bu konuda gerekli hassasiyetin gösterilmediği, ilgi de belirtilen emirlerde, kimlerin, nasıl ve ne şekilde takibe alınacakları açıklanmasına karşın, emir isteklerinin tam olarak yerine getirilmediği görülmüştür.

2. Bundan böyle, standart bir usul uygulamak, uygulamada bir aksaklığa sebebiyet vermemek, Emniyet ve Jandarma Kuvvetlerinin, şahısları takip etmede etkinliğini sağlamak amacıyla, aşağıdaki esaslar içinde hareket edilecektir.

3. Takip altına alınacak şahıslar:

a. Siyasi ve örgütsel suçlardan dolayı yakalanıp;

(1) Hüküm giyip cezasını çektikten sonra tahliye edilenler,

(2) Gözetim altında kalıp bilahare serbest bırakılanlar,

(3) Sorgulamayı müteakip bir süre tutuklu kaldıktan sonra veya mahkemeden delil yetersizliğinden beraat ederek serbest bırakılanlar.

b. Örgütsel faaliyetler içinde olduğu bilinen fakat suç üstü yakalanamayan şahıslardan:

(1) Synt. K. lığınca tespit edilerek takibi istenen kişiler,

(2) Synt. K. Yrd. lığı, Garnizon K. lıkları, J. Alay K. lıkları, Merkez K. lıkları ve Emniyet Müdürlüklerince tespit edilip, takip altına alınması için Synt. K. lığının onayının alındığı şahıslar,

c. Diğer Synt. K. lıklarının isteği üzerine bölgemize atandırılan kamu görevlileri ile; bölge dışına çıkarılan şahıslar.

d. Mahkeme kararı ile bölgemizde ikamete mecbur edilen şahıslar.

4. Takip edilecek şahısların ilgili makamlara teslimi ve bildirilmesi sorumlulukları:

Takip altına alınacak şahıslar fişlenmek üzere aşağıdaki makamlarca, ilgili mercilere teslim edilecek veya bildirilecektir.

a. 3 ncü madde de belirtilen şahısların tahliyelerinde; Askeri ve umumi ceza ve tutukevleri müdürlüklerince:

(1) İllerde Emniyet Müdürlüğüne,

(2) İlçelerde Emniyet Amirliğine veya Komiserliğine,

(3) Emniyet teşkilatı olmayan yerlerde Jandarma Komutanlığına,

İki nüsha tanzim edilecek teslim-tesellüm belgeleri ile teslim edilecekler ve fişlemeyi müteakip serbest bırakılacaklardır.

b. Fişlemeyi yapan makam; şahıs hakkındaki bilgileri; mahallin Jandarma, Emniyet ve MİT Teşkilatına, şahsın adresi, başka mahalde ise mezkur bilgiler, o yerin Jandarma ve MİT teşkilatına gönderecektir.

5. Takip altına alınan şahısların fişlenmesi:

a. 3 ncü maddede belirtilen şahıslar için, en küçük Jandarma ve Emniyet ünitelerinden başlamak üzere sıralı makamlarca Ek'de gönderilen bilgi fişi tanzim edilecektir.

b. Fişde yazılı olan hususlar noksansız olarak doldurulacaktır. Özellikle, şahsın alameti-farikası (vücudundaki değişmeyen izler, belirgin vücut azasındaki noksanlıklar, derin yara izleri, boyu, ağırlığı, göz rengi, saç rengi vs. gibi) belirtilecektir.

c. Şahsın ikamet ettiği adrese ilaveten, bulunabileceği diğer adresler, yakın akrabalarının adresleri, iş yerinin adresi de tespit edilecektir.

d. Şahsın fotoğrafı; cepheden, profilden, saçlı, saçsız gibi birden fazla çekilerek fişe eklenecektir.

e. Şahsın özelliğine göre ilave bilgilerde yazılacak-

tır (devamlı arkadaşlık ettiği ve hakkında kimler tarafından veya kimlerden haber alınacağı, örneğin; bir öğrenci için okul müdüründen, hademeden, mahalli makamlardan ve ilgili polis karakollarından hergün veya gün aşırı telefonla veya şifahen gibi).

6. Şahısların ne şekilde takip edileceği:

Takip altına alınan şahıslar, ilgili makamlarca ya gizli olarak ya da açık olarak takibe alınacaktır.

Gizli takipten gaye; şahsı delilleri ile birlikte suç üstü yakalamak, açık takipte ise; şahsın suç işlemesine mani olmak ve caydırıcılık sağlamaktır.

a. Açık takibin yapılması:

(1) Fişlenmiş şahıslar; mahalle muhtarına, çalıştığı yerin müdür veya amirine, bağlı olduğu teşkilin amirine, okuyorsa okul müdürüne bildirilecek ve onlardan şahıs hakkında her zaman bilgi vermesi istenecektir.

(2) Şahıs ayrıca ilgili makamlarca (Emniyet ve Jandarma) da zaman zaman, evinden, işyerinden veya okulundan takip edilecektir.

(3) Lüzum görüldüğünde; onbeş günde veya ayda bir şahıs celbedilerek karakolda ifadesine başvurulacak, imzası alınacaktır. Şahıs hergün veya sık sık karakola getirilerek tedirgin edilmesine de meydan verilmeyecektir.

(4) Yukarıdaki ilgililerce, şahısların yaşantılarındaki önemli değişiklikler (mahalden ayrılması, işe veya okula mazeretsiz gelmemesi, vb.) sürekli olarak konuştuğu kişiler, takip edilecek ve şahsın bilgi fişine, YER - OLAY - ZAMAN belirtilerek işlenecektir. (Örnek: Şahıs, A günü okula gelmedi, B ile görüştü, C ile devamlı görüşüyor, şu tarihten şu tarihe kadar Kasabasında kaldı gibi).

b. Gizli takibin yapılması:

Suç üstü yakalanması düşünülen şahıslar ise; takip olunduğu kendisine hissettirilmeden yalnız Jandarma ve Emniyet görevlilerince gizlice takip edilecektir. Suç üstü yakalanmasına çalışılacaktır.

Bu amaçla, Polis ve Jandarma açık faaliyetten çok gizli çalışarak istihbarata önem verecek, yeraltı örgütleri ile yer altında mücadeleye daima hazır olacaktır.

Örneğin; Caddelerde resmi olarak dolaşmak yerine, kıyafet değiştirerek illegal örgüt toplantılarına, mitinglere, camilere, okullara, hapishanelere, işçi toplantılarına ve bunun gibi yerlere girmek suretiyle haber toplamaya önem verilecektir.

c. Şahıslar hakkında elde edilen bilgiler, sürekli olarak bilgi fişine işlenecek, dolduğu zaman sayfa ilave edilecektir. Bu bilgiler her ayın 5'inde Synt. K. lığına bildirilecektir. (Gizli takipler: «KİŞİYE ÖZEL» ve «GİZLİ» gizlilik derecesi ile bildirilecektir ve her şüpheli şahsın her an, nerede, ne yaptığı Polis ve Jandarma tarafından bilinecektir. Bu bakımdan güvenlik kuvvetlerinin açık faaliyetinden önce gizli faaliyeti ile bilgi toplaması ön planda tutulacaktır.

7. 12 EYLÜL sonrası haklarında soruşturma açılmış olan milletvekili, senatörler ile siyasi kişiler de fişlenecektir.

8. Her güvenlik makamı, Emniyet Md. lükleri, J. K. lıkları, Mrk. K. lıkları kendi bölgesinde kimlerin takibat altında tutulduğunu veya arandığını kesinlikle tespit etmiş olarak her an bilecek, tanıyacak ve son durumlarını dosyalarına işlemiş olarak Sıkıyönetim K. lığına bildirmeye hazır olacaktır.

Bu husus yapılacak denetlemelerde titizlikle aranacaktır.

9. Emrin esaslarına göre fişlerin tanzim edilmesini, şahısların açıklandığı şekilde ve mevcut yasalar da ihlal edilmeden takip edilmesini, 30 AĞUSTOS 1981' den itibaren anılan konularda Komutanlık denetlenmesine hazır olunmasını, rica ederim.»

Böyle bir emrin altına imza koyanlar, ülkeye demokrasi getirmek savlarını dillerinden düşürmeyenlerdi.

Türkiye düzeyinde başlatılan bu çalışma ile okuyan, yazan ve düşünen insanlar, akın akın bilgisayarların konuğu olmaya başlıyorlardı.

İmparatorluğun ilk günlerinde gerçekleştirilmesi için

yoğun çaba harcanan «fişleme» işleri, süreç içinde geliştirilecek, halkın yarısına yakın bölümü «fişli» olacaktı.[23]

Seninle, ilk kardan adam yaptığımız 1983 kışında Ekin, ülkenin tüm karakollarına karton kapaklı bir genelge dağıtıldı. İçişleri Bakanlığının «Sorumluluk Bölge Rehberi» genelgesinde «milletin nasıl fişleneceği» ayrıntıları ile anlatılıyordu. Bölgedeki «önemli, sakıncalı ve şüpheli şahısların» saptanması isteniyordu. Ayrıca «Siyasi, ideolojik amaçla suç işlemesi muhtemel, bu faaliyetlerinden ötürü evvelce hakkında takibat yapılmış kişiler» de, saptanıp, sürekli izlenecekti.

«Vekillerini» boş bırakmayan devlet, «milletin» omzuna çöküyordu...

---

23) Güvenlik Soruşturmaları da fişleme eylemlerine yardımcı oluyordu. Güvenlik soruşturmaları olumsuz çıkanlar için toplanan bilgiler fişlere aktarılarak sakıncalı yurttaşlar üretiliyordu. Bu işe öylesine önem veriyorlardı ki, Başbakanlığın güvenlik soruşturmalarına ilişkin 5.11.1982 gün ve 08-M, G ve MİL, İŞL. D. 03164 sayılı genelgesinin birinci sayfası konuyla ilgili yazı emir ve genelgelerin tarih ve sayıları ile doldurulmuştu:

a — MİT Müsteşarlığının 17 Eylül 1982 gün ve Güv. Tah. D. Bşk: 2951/2 149 sayılı yazısı,

b — 30.3.1964 tarih ve 6/2860 sayılı Bakanlar Kurulu kararı,

c — Başbakanlığın 5.3.1974 gün ve 48-1515 sayılı genelgesi,

d — Başbakanlığın 3.3.1981 gün ve ÖYGM-383-10911 sayılı genelgesi (1981/66),

e — Başbakanlığın 3.3.1982 gün ve DGM: 19-393-04139 sayılı genelgesi (1982/17),

f — Başbakanlığın 26.11.1981 gün ve ÖYGM-383-14141 sayılı genelgesi (1981/82),

g — Başbakanlığın 29.11.1981 gün ve 1981/95 sayılı genelgesi,

h — Başbakanlığın 20 Mayıs 1982 gün ve 08-M, G, KON-I. İLŞ. D-01874 sayılı genelgesi/1982/42.

1964 yılından 1982'ye gelinceye dek çıkarılan 8 güvenlik soruşturması genelgesinden 6'sı son askeri yönetim dönemine denk düşüyordu.

Küçücüktün ama, sen de korkuyordun. Uyurken düş görüp korkuyordun. Uyanıkken ses duyup korkuyordun. Seni bile korkutan neydi? Korkuyu kim yaratmıştı? Ne yararı vardı korkunun?

Sen de korkutmayı öğrendin bir süre sonra. Oyun olsun diye yapıyordun ama, korkutuyordun. İşaretparmağını ileriye doğru uzatıp, elini sallıyordun karşındakine; «Hıı» diye. Korkan olursa da, gülüyor, eğleniyordun.

Korkunun yok edilemeyeceğini senden öğrendim. Korku insanın içindeydi. Kimileri için bir oyundu, korku. Kimileri için de bir varlık nedeni. Korkunun üstünde yükselenler, kendini güçlü sanıyorlardı. Güçlerini düşündükçe, korku üretiyorlardı. Onun için korku ile dost olanlar, ondan yana olanlar vardı.

Ürettiği korkudan çok yararlı sonuçlar alan Eylül İmparatorluğu için korku; en büyük yandaş, en yakın dost oldu.

Savaş korkusu vardı, nükleer saldırı korkusu vardı insanların. İnsanlık bizim hiç düşünmediğimiz, aklımızın kenarından bile geçmeyen korkularla baskı altında tutuluyordu. İşsizlik korkusu, geleceğe güven duyamama korkusu gibi türleri vardı korkunun. Biz bu korkulardan korkmayacak kadar, yürekliydik. Biz bu korkulara çok uzaktık. Bizim imparatorluk korkumuz vardı, yetiyordu.

Eylül İmparatorluğu günlerinin en belirgin özelliğini, insanların yüreklerine saldığı yeni türeyen, iki korku ile anlatabilirim sana. İnsanlar fişlenme ve sakıncalı sayılma ile korkutuluyorlardı. Bu iki kavram yeni değildi, ama Eylül İmparatorluğu, polis devleti olmaya yönelince, hiçbir dönemde olmadığı kadar etkin ve yaygın bir korku oluşturdu. Fişlenmekti; sakıncalı sayılmaktı korkuların belli başlısı...

Sakıncalılığın tam tanımını da yapamıyorlardı. Kimin sakıncalı, kimin sakıncasız olduğu hiç belli değildi. Herkes her an sakıncalı olabilirdi. Üç yaşını bitirdiğinde yuvada ezberlediğin «Çocuklar Ölmesin» dizeleri seni, ileride sakıncalı yapabilirdi. Sana o dizeleri öğreten öğretmenin de sakıncalı sayılabilirdi.

Son seçimlerde mahalle ya da köy muhtarına oy vermeyen bir kimse, apartman kapıcısının sevmediği bir insan, evinin yakınındaki bakkaldan alışveriş etmeyen bir yurttaş, sendikanın işyeri temsilcisi, özlük haklarına duyarlı bir memur, soruşturma görevlisinin beğenmediği gazeteyi okuyan bir kişi; sakıncalı sayılabiliyordu.

Siyasi bir davadan yargılanan yurttaşlar ise, kesinlikle sakıncalı olmaktan kurtulamıyordu. Aklanması ya da cezasını çekmesi de yetmiyordu. Yargıçların akladığı insanlar, imparatorluğun gözünde salt yargılanmış oldukları için suçluydular. Sakıncalılıkları onlarla da sınırlı değildi. Anne, baba, kardeş, eş, çocuklar ve akrabalık bağı ile saptananların tümü sakıncalıydılar artık.

5-6 yaşındaki çocukların bile sakıncalı olup olmadıklarını araştırıyordu Eylül İmparatorluğu. Senin kadar bir bebekti «*Tamer ve Nebahat kızı; Tüba Yanar.*» Fotoğrafının yapıştırıldığı kâğıtta «*ilimizde aranan şahıslardan olmadığı, sakıncalı durumunun bulunmadığı*» yazılıydı.

Dolaylı olarak sakıncalı olduklarını öğrenenlerin sayısı yüz binleri buluyordu. İşe girmek, pasaport almak gibi başvuruları sonucu 300 bin kişinin sakıncalı olduğu ortaya çıkmıştı. Sakıncalı olabileceklerini varsayıp, köşelerinde oturanları da katarsak birkaç milyon sakıncalısı olduğu söylenebilirdi Eylül İmparatorluğunun.

Sakıncalılığın dayandırıldığı güvenlik soruşturmasında polis, akıl almaz ölçüler uyguluyordu yurttaşlar için. Suçluluğu kanıtlanamayan, hüküm giydirilemeyen insanlar; suçlu sayılıyor ve cezalandırılıyordu. İnsanlar kendilerine uygulanacak kuralları bilmiyorlardı. Eylül İmparatorluğunun hukuku açık seçik değildi; isteyen, istediğini yapabilme gücüyle donatılmıştı. İmparatorluk belli hukuk kuralları içinde yürümüyor; kendi koyduğu kuralların bile dışına çıkabiliyordu; Eylül İmparatorluğu bir polis devletiydi...

Polis devletleri de dünyanın neresinde olursa olsun, baskı demek, acımasızlık demekti...

Yurtdışında Türkiye

Beyhan'ın öyküsü, bilenlerin içini çürütüyordu. Beyhan iki yıl önce katılmıştı aramıza. Bizim çocuklarımızdan bi-

riydi. Sevimli mi sevimli bir kızdı; pırıl pırıl saçları, maviş gözleriyle öpülesi koklanası bir küçük insandı.

Sen hiç konuşmazken, Beyhan birkaç sözcüklü anadili oldukça ilerletmişti. Anne, baba demeyi çoktan öğrenmişti, 12 Eylül sabahı zil sesleri ile uyandığında. Evin içine doluşan, orayı burayı karıştıran insanlara sevecen gözlerle bakmıştı da, «Ne bu samimiyet?» diye sormuştu içlerinden biri, sesini yükselterek.

Birkaç mutlu gün daha yaşayabildi Beyhan anne ve babasıyla. Bir sabah uyandığında artık ne annesi vardı, ne de babası. İmparatorluk zulmünde «un ufak olmaktansa...» deyip, yurtdışına gitmeyi yeğlemişlerdi.

Beyhan günlerce anne ve babasını aradı. Oda oda dolaşıyordu evi. Tutamağına uzanabildiği kapıları açıyordu tek tek, parmaklarının ucunda yükselerek. Kapı arkalarına, dolap içlerine uzatıyordu başını. Kapının zili çalmayagörsün; sevinç çığlıkları atarak ok gibi fırlıyordu yerinden. Anne diye, baba diye... bir solukta dikiliyordu kapının önüne. Gelenlerin hüznüne boğulup gidiyordu coşkusu. Soran gözlerle bakıyordu. Susarak soruyordu; bir şeyler anlatsınlar istiyordu. Anne diye, baba diye dil dökerek bir şeyler anlatıyordu. Konuşarak soruyordu. Taş kesilmişti herkes. Konuşamıyordu ama, «Gelecek» deseler anlardı. Kimse konuşmuyordu, kimse hiçbir şey söylemiyordu.

Bir süre sonra Beyhan'ın da sesi soluğu kesildi. Hüzün boğdu gözlerini. Herkes gibi o da konuşmamaya başladı. Yemiyor, içmiyordu artık. Ağzına kilit vurup anne, baba demekten de vazgeçti. Değil kapının zili, çalan telefonlar bile yerinden kıpırdatmaz olmuştu Beyhan'ı. Kocaman buğulu gözlerinin arkasına kaçmaktı tek çözümü. Gözlerinin buğusuna saklandı...

Bir ressam, yaşamında gördüğü bu en anlamlı gözleri çizdi sonra. Anne ve babasına kavuşursa, anneannenin olacaktı resim. Ayrılık yazgı olursa, anne ve babaya gönderilecekti resim. Serginin duvarlarına asıldı bir süre Beyhan'ın yüzü. Satılırsa diye telaşlandı anneanne. «Böyle bir hüznü kimse satın almaz,» dedi ressam, «meraklanmayın.»

Resim eve gelince, kendi hüznüne bakmayı, oyun bildi Beyhan. Günlerce sustu ve kendi yüzüne baktı. Suskunluğun tutsağıydı artık Beyhan. İki yaşında anne ve babasından koparılarak susturulan bir yurttaşıydı imparatorluğun.

...Ve bir gün küçücük ayakları ile tıpış tıpış yürümeye başladı. Annesine babasına gidiyordu Esenboğa Havaalanının kapısından çıkıp. Belki milyonlarca insanın yüreği onun için atıyordu ama, o küçük insan tek başınaydı pasaport polisinin önünde.

Damarlarındaki Fransız direniş hareketinin ateşini söndüremeyen bir diplomatın, dördüncü çocuğu olarak aile pasaportuna eklenip, yurtdışına kaçıyordu Beyhan. Ülkesine dinlenceye giden bir diplomatın çocuğu oluvermişti. Adının Lisette olduğunun ayrımında bile değildi. Beyhan dese biri, dönüp «Ependim» diye bir gülücük atardı belki.

F'leri bile söyleyemeyen Beyhan'a bir ay içinde Fransızca öğretilecekti. Günlerce «Oui» ve «Non» diye çırpındı insanlar. On sözcüklük anadiline, iki yabancı sözcük ekleniverince sorun kalmayacaktı sanki.

Karnı acıkınca, susayınca ya da çişi gelince susması gerektiği de öğretildi. Türkçe ağlamayacak, Türkçe gülmeyecekti Beyhan...

Kaçış hazırlıklarını gülücüklerle karşılıyordu. Anneye gidiyordu Beyhan; anne demek yasaktı. Babaya gidiyordu; baba demek yasaktı.

Havaalanında, üç yeni kardeşinin arasında boy sırasına girdi. Bir eliyle sımsıkı tutuyordu, kendisini anne ve babasına götürecek «ataşe»nin elini. Başı önündeydi. Gözlerindeki buğu gitmiş, yerine korku gelmişti. Boncuk boncuk terlemişti. Anneannesine son bir kez baktı. Yürüyüp gitti.

Uçağa girer girmez uyudu. Uyandığında ne su istedi, ne de çişi geldi. Söz dinliyor, uçakta da konuşmuyordu. Onunla konuşanlara gözlerinin içiyle gülüyordu yalnızca...

Her şeyi en ince ayrıntısına değin hesaplanmıştı kaçışın ama, Orly'de 24 Nisan tarihinin çıkaracağı sorunlar görmezlikten gelinmişti. O gün Türkiye'den gelen tüm uçaklar, küçük büyük ayırmadan didik didik sorgulanmıştı.

İki yaşındaki Beyhan'ın, Lisette olmadığı ortaya çıktı. 24 Nisan 1981 tarihinde saat 22.00'de gözaltına alındı Beyhan, yaşamında ilk kez. Fransız polisi çaresiz geri gönderecekti Beyhan'ı. «Hiç değilse» dedi ataşe, «bir kez kucaklarına alsınlar çocuklarını.»

Beyhan'ın sığınma istemi gece yarısı kabul edildi. Paris'te, Orly yollarında büyük bir insanın hıçkırıklarıyla, rahat rahat ağlıyordu Beyhan. Anne ve baba kucağında ağla-

manın tadı, yıllar sonra anımsayacağı tek şey olarak kalacaktı. Nasıl da özlemişti annesini, babasını... Susmaktan nasıl da bıkmıştı... Durmaksızın anne, baba diyordu. Küçüçük ellerini ıslak yüzlerinde gezdiriyordu onların...

Eylül İmparatorluğu için sakıncalı binlerce insan, böyle koparıldı çocuklarından. Binlerce çocuğun yüreğine böyle ekildi düşmanlık tohumları. Pek azı yenebildi imparatorluğun inadını. Binlerce insan yıllar sonra hâlâ çocuklarının kokusuna hasret, binlerce çocuk anne ya da babasının yüzlerini unuttu çoktan.

Beyhan'ı önce anne babası, sonra Fransa bağrına bastı. Konuşsa, konuşabilse, «*Terörü önlemek, ekonomiyi düzeltmek ve demokrasiyi yeniden kurmakla*» ne ilgisi olduğunu soracaktı Beyhan.

Ama «annen...» ama «baban...» ülkelerini düşman bellemişler diyeceklerdi.

«Hayır» diyecekti konuşabilseydi Beyhan; benim annem ve babam düşman değildi ülkelerine. Ülkelerindeki yönetim düşman kesilmişti onlara.

Bir süre sonra Beyhan'ın anne ve babası «Yurtdışında Türkiye aleyhine çalıştıkları» savıyla yurttaşlıktan çıkarılacaktı.

Beyhan'ın anne ve babası yaşamları boyunca «Türkiye aleyhine» hiç çalışmamışlardı ki. Türkiye'nin geleceği sevdası biçimlendirmişti yaşamlarını. Tanığıydı Beyhan...

Doğduklarından bu yana Türkiyeli bir anne ve babanın çocuğuydu Beyhan. Bu gerçeği hiç kimse, hiçbir yönetim, hiçbir rejim değiştiremezdi...

Eylül İmparatorluğu değiştirmeye kalktı ama...

Senin de özgür ve mutlu geleceğin için uğraş veriyorlardı Beyhan'ın anne ve babası. Ve onlar, kendilerini vatandaşlıktan çıkaranlardan çok daha fazla yurtsever insanlardı.[24]

Jandarmaca Aranıyorsa...

Ulusu Hükümeti dönemindeki başbakanlık genelgeleri-

24) 12 Eylülden sonra siyasi nedenlerle yurtdışına çıkanlardan 29 bini için yurda dön çağrısı yapıldı. Çağrıya uymayanların 14.000'i yurttaşlıktan çıkarıldı.

nin çözümlenmesi ile Eylül İmparatorluğunun bir polis devleti mantığı ile ülkeyi yönettiği kolayca anlaşılabiliyor.

«Son yıllarda devletin temel nizamını yıkmaya, ülke ve milletin bütünlüğünü bozup parçalamaya, can ve mal güvenliğini ortadan kaldırmaya yönelik olaylarda tırmanış olmuştur.

Buna karşın işlenen suçlar ve bu suçlara karışan kişilerin ve suç delillerinin saptanmasına yarayacak aydınlatıcı bilgi ve haberlerin güvenlik ünitelerine ulaşmasında güçlüklerle karşılaşılmıştır.

Güvenlik kuvvetleri ile devlet daireleri arasında bu konuda arzu edilen işbirliği sağlanamamıştır. Bu boşluklardan yararlanan sanık ve suçluların kolayca yer değiştirerek, başka bir yerde devlet dairelerine memur veya işçi olarak girebildikleri ve günlük işlerini rahatlıkla takip edebildikleri de müşahade olunmuştur.»[25]

Durum «vahim»di, önlem alınması gerekiyordu...

«Milli Savunma Bakanlığı Askere Alma Dairesi, askerlik daireleri, şube başkanlıkları, nüfus müdürlük ve başmemurlukları, maliye, vergi ve tapu daireleri, banka, sigorta ve PTT şubeleri ile iş ve işçi bulma kurumlarının» işbirliği sağlanmalıydı.

Aranan kişiler bu yerlere bildirilecekti. «Jandarmaca aranıyorsa J, polisçe aranıyorsa P» damgası vurularak işe başlanacaktı.

*«Her türlü siyasi ve ideolojik nitelikteki suçlar, casusluk ve sabotaj suçları, Atatürk ve devlet büyüklerine karşı işlenmiş suçlar ile görev esnasında güvenlik kuvvetlerine karşı işlenmiş suçlar, kaçakçılık suçları, kasten adam öldürme, gasp, soygun, hırsızlık, kasten yangın, dolandırıcılık, sahtekârlık, kadın ticareti, ve kumar oynamayı itiyat haline getirme suçları, cebren veya hile ile ırza geçme, cebren kız, kadın ve erkek kaçırma suçları»*nın sanık ve hükümlüleri için rengârenk fişler açılacaktı.

Suçların sıralanmasında izlenen öncelik Eylül İmparatorluğunun niteliğini ortaya koyuyordu. Önce siyasi suçlular fişlenecekti, sonra ötekiler...

---

25) Başbakanlığın 15.1.1981 tarih ve 383-02300 sayılı, 1981/2 numaralı genelgesi.

Yalnızca insanlar için değil, kentler için de fişleme yöntemi başlatılmıştı. İlin ya da ilçenin, «Hassasiyetini Değerlendirme Raporu» adı altında raporlar istiyordu Başbakan Bülend Ulusu. Bu raporlar, «kitlesel eylemler olabilecek toplu yerleşim merkezlerinin hassasiyetini değerlendirmek» amacıyla kullanılacaktı.

Valilerce düzenlenen raporlarda bulunması istenen bilgiler de korkutucuydu.

«Etnik ayrılıklar, mezhep ayrılıkları, aşiretler ve bunlara ait özellikler, adedi bilgiler, vilayet dahilinde dağılma ve yerleşme şekilleri.

Bölgeye dışardan gelmiş ve gelen göçler, çoğunlukla nerelerden geldiği ve bunların etnik ve mezhep özellikleri, bunların dağılma ve yerleşme şekli, mevsimlik olarak çalışmaya gelenler, hepsi üzerinde adedi bilgiler.

Nüfusun yerleşme şekli, gecekondulara ait bilgiler.

Etnik ve mezhep gruplarının mülk edinme eğilimleri.

Etnik ve mezhep ayrılıkları, dışardan göçler, işsizlik ve sağlıksız yerleşme şekil ve güçlüklerinin yarattığı istismara elverişli konular.

Ziraate elverişli arazi, özel mülkiyetteki büyük toprakların işletme sorunları, işgalde olanların sorunları.

Arazinin etnik ve mezhep gruplarına dağılımı.

Çevre arazinin coğrafi ve topoğrafik yapısı, gerilla faaliyetine elverişli olup olmaması.

Bölgedeki büyük sanayi kuruluşları, yöneticilerinin durumu, sendikaların durumu, işçi ve işveren ilişkileri, varsa işçilerin sorunları, işçiyi sapık fikirli sağ ve sol eğitime tabi tutma ve beyin yıkama faaliyetleri, üretimi köstekleyici ve durdurucu maksatlı faaliyetler, belirli eğilimdeki sendikaların yaratabileceği sorunlar.

Bölgede mevcut ve dışardan büyük öğrenci kitleleri toplayan orta ve yüksekokullar. Buralardaki aşırı akımlar, biçimlendirme faaliyetleri, para toplama ve örgütsel faaliyetler.

Muzır ve yıkıcı faaliyette bulunan dernek ve benzeri kuruluşlar, üye sayıları, bunların yasadışı ve tüzüklerine aykırı faaliyet ve propagandaları, derneklerin birbirlerine karşı ve halkın bunlara karşı tutumu.

Bölgede muzır faaliyette bulunan kişilerin meslek grupları, sosyal durumlarını gösterir liste, etnik ve dini liderler.

Yasadışı ve terörist örgütler, temayülleri ve eylemleri, nerelerden ve ne şekilde mali destek sağladıkları, dernek veya diğer legal kuruluşlarla ilişkileri.

Yararlanılabilecek nüfuzlu kişiler, serbest meslek sahipleri, dini ve etnik sebeplerle lider durumunda olan o il veya ilçede nüfuz sahibi olup, kendilerinden müspet yönde psikolojik savunma ve diğer surette yararlanılabilecek kişileri, bunların özellikleri.»[26]

Halkının yarısına karşı açılmış, ama ilan edilmemiş bir savaşın askeri gerekleriydi bunlar. Son genel seçimlerde oyların yüzde 41'ini alan sosyal demokrat bir partinin iktidara yönelmesiyle «geliyorlar» korkusu salınmıştı içlerine. Sosyal demokrat partinin dışındaki sosyalist partiler ve devrimci hareketteki canlılık, artık sonlarının geldiğini söylüyordu. Önlem alınması gerekiyordu. Alındı ve 12 Eylül sabahı yürürlüğe konuldu.

Bilgi bankası dolan devlet, ülkenin siyasi geleceği için zararlı gördüklerini ortadan kaldıracak senaryolar hazırlamak için kendini yeniliyordu.[27]

Gün gelecek, perde arkasına çekilen Eylül İmparatorluğuna gönülden bağlı siyasal iktidar, «*ilkokuldan başlaya-*

---

26) Başbakanlığın 16.3.1981 tarih ve 925/01380/81 sayılı, 21 numaralı genelgesi.

27) Fişlenenlerin varlığını, kendi varlıkları ve süreklilikleri ile eşdeğerde tuttuklarından, bu işi bugüne dek sürdürdüler. 1985 yazında Çukurova'da kırsal kesimde dağıtılan bir ankette yurttaşların «siyasi eğilimleri ve ideolojik durumları gibi» çağdışı sorular vardı. Verilen yanıtların doğruluğunun köy muhtarları ve aile reislerince onaylanması isteniyordu.

Yıllar geçtikçe işi bir devlet politikası olarak görmeye başladılar. Bugün artık her türlü toplantı, gösteri ve yürüyüş polis kameramanlarınca filme alınarak, fişli insanların olası suçlarının kanıtları şimdiden oluşturuluyor.

rak ortaöğretim sonuna dek öğrencilerin fişlenmesi» gerektiğini savunacaktı.

Sen, ilkokula başlayacağın yıl kızım, «Öğrenci Toplu Dosyaları» uygulaması yaygınlık kazanacaktı ülkede...

Kurumlarda İstihbarat Üniteleri...

Başbakanlığın «sıkıyönetimle ilgili konular» genelgesinde ise, bakanlıkların tümü bir anlamda Genelkurmay Başkanlığına bağlanmış oluyordu. Genelkurmay Başkanlığının görüşü alınmaksızın çıkarılan genelgelerin işleme konulmamasından, bakanlık örgütüne yayımlanan genelgelerden Genelkurmay Başkanlığına bilgi verilmesine dek daraltılan yönetim çemberi söz konusuydu.

Bülend Ulusu, «güvenlik tahkikatı yapılmadan işe alınmalara» kızıyordu. «Sıkıyönetim komutanlıkları koordine edilmeden yayımlanan genelgelere» kızıyordu. Ve düşlerini süsleyen bir projenin gerçekleştirilmemiş olmasına öfkeleniyordu:

«Kamu kurum ve kuruluşlarında, daha önce belirtilmesine rağmen istihbarat ünitelerinin kurulmadığı tespit edilmiştir. Yıkıcı faaliyetlerin önlenmesinde ve iç terör olaylarında güvenlik kuvvetlerine yardımcı olmak maksadıyla bu birimler, acilen kurularak faaliyete geçirilecektir.»

Eylül İmparatorluğu geleceğinin, herkesin ne yaptığının bilinmesine bağlı olduğu, her gün biraz daha iyi anlaşılıyordu. Eskiye dönülmemesi için, yüz binlerce insana acı çektirilmesi gerekiyordu. Tarihteki imparatorluk örneklerinden çıkarılan tek ders buydu. Suçlu yaratmanın yöntemleri araştırılıyor, teknikler geliştiriliyordu. Başbakanlığın yayımladığı 65 genelgeden Eylül İmparatorluğunu, bence, en iyi anlatanı, «Anarşik Olayların Önlenmesi» başlığını taşıyanıydı.

«Vuku bulan olaylarda faillerin şahitler tarafından teşhis edilmesi ve yakalanmasını temin etmek üzere kurum, kuruluş ve okullarda personel ve öğrenci albümü hazırlanması istenmişti.

Suç işleyen ve aranan kişilerle ilgili olarak, Ge-

nelkurmay Başkanlığınca albüm yayımlanmakta, İçişleri Bakanlığı bilgi toplama merkezinde ise yeterli bilgiler toplanmaktadır.

Bundan böyle kamu kuruluşlarında çalışanların tamamı için resimli ve kimlikli albümlerinden sadece birinin kendilerinde, diğerinin Mahalli Emniyet Müdürlüklerinde bulundurulacak şekilde tanzim edilmesine devam edilmesini bilgi ve gereği için arz ve rica ederim.»[28]

Binlerce albümle potansiyel suçlu bir toplum yaratıyordu Eylül İmparatorluğu. İstedikçe seçilip alınacak, sorgulanıp yargılanacak insanların; resimleri ve kimlikleri polis arşivlerini dolduruyordu.

«b.a.a.d»ciler Karşıt Görüşlü...

Üniversitelerle yükseköğrenim kurumlarındaki fişlemeye esas alınacak bilgiler, aracısız toplanmaya başlandı. Yönetimler soruyor, öğrenciler yanıtlıyordu. Sürekli oturma adresi... öğretim durumu... aileye ilişkin bilgiler... son 10 yıl içinde çalıştığı yerler... hakkında bilgi verecek kişiler... herhangi bir suçtan dolayı tutuklanıp tutuklanmadığı... mahkemeye çağırılıp çağırılmadığı ve benzeri soruları, «Doğru yanıtlamayanlar»a uygulanacak yaptırım da Eylül İmparatorluğuna yakışıyordu. Sorulara doğru yanıt vermemek «İşten çıkarılmak için kati sebep teşkil ediyor»du.[29]

Bir başkent üniversitesinde, öğrencilerin, «üniversiteye bakış açılarını, tarihi değerlendirmelerini ve düşünce yapılarını» ortaya çıkaran daha kapsamlı bir anket uygulanarak fişlenme yöntemi geliştirilecekti.

Güvenlik güçlerini hiç yormayacak soru ve seçeneklerden bazıları şöyleydi:

«Bilgi ve kültür birikiminize göre, insanlık tarihini nasıl değerlendiriyorsunuz?

a. İnsanlık tarihi işbirliği ve dayanışmanın tarihidir.

---

28) Başbakan Bülend Ulusu'nun 11.3.1982 tarih ve 19-383-04288, 1982/19 sayılı genelgesi.

29) 9 Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesinde uygulandı.

b. İnsanlık tarihi sınıf çatışmasının tarihidir.

c. İnsanlık tarihi, milletlerin milli menfaatlerinin çatışması tarihidir.

d. Hiçbir fikrim yok.

Toplumdaki gelişmeyle, değişmeyle birlikte dildeki gelişmeyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

a. Dilde devrimci ve hızlı bir değişme olmalıdır.

b. Yenileşme ve sadeleşme olmalıdır.

c. Zaman içinde kendi kendini yenileyen, halkın konuştuğu ve anladığı şekilde olmalıdır.

Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için sizce aşağıdakilerden hangisine öncelik verilmelidir?

a. Batı kültür ve hayat görüşüne,

b. Batı teknolojisine,

c. Milli kültürümüze ve batı teknolojisine.

Gençliğin ahlaki değerleri üzerinde önemli etkileri olduğu kabul edilen müstehcenlikten ne anlıyorsunuz?

a. Ferde göre değişir.

b. Topluma göre değişir.

c. Suç sayılmaz.

d. Cinsel özgürlüktür.

e. Sosyal ahlaksızlıktır.»[30]

Bu soruların yanıtlarını, «b. a. a. d.» olarak verenlerin karşıt; «c. c. c. e» olarak verenlerin ise, yandaş kabul edildiği bir düzen özleniyordu.

En sonunda yeni doğan çoocukların isimlerine de el attılar. Türkiye'de doğan çocukların anne ve babaları çocuklarına isim koyarken, «Milli kültürümüze ve ahlak kurallarına uygun düşmeyen, örf ve âdetlere aykırı, kamuoyunu inciten» isimlerden seçemeyeceklerdi.

Senin adının Ekim olmadığını, Ekin olduğunu anlatıncaya değin, çok çaba harcamıştım.

Ekim, antikomünist ahlaklarına uygun düşmüyordu!..

Kesin Kanıt Olmasa Bile...

Sen, altı ayını doldurmadan Evren Paşa ve arkadaşları Türkiye'yi çok kolay ele geçirdiklerini anlamışlardı. 1981

30) Gazi Üniversitesinde uygulanan anket.

yılında ülke bir baştan bir başa imparatorluğun güvenli ellerine teslim olmuştu.

Sorunları çözmeye koyuldular...

Temel sorun; Eylül İmparatorluğuna karşı çıkanlar ve karşı çıkma eğiliminde olanların temizlenmesiydi. Solu ortadan kaldırmanın planlarını yapıyorlardı.

«1402» vazgeçilmez bir yasaydı, yine ondan yararlandılar. Kamuoyuna yapılan açıklamalarda, meydan mitinglerinde, basın toplantılarında ve gazetecilerle ikili görüşmelerinde siyasal görüşler arasında hiçbir ayrım yapmadıklarını söylüyorlarsa da, gerçek öyle değildi.

1402 Sayılı Yasaya göre, sıkıyönetim komutanlarının atama, işine son verme ve görevinden uzaklaştırma istemleri ile görevlerine son verilenlerin durumlarının incelenmesi ve göreve iade işlemlerine ilişkin ilkeler yazılı olarak dağıtılmıştı. Genelge ya da başka deyişle, «uygulama yönergesi» temizlikte dikkat edilecek konulara açıklık getiriyordu.

Komutanlar, «bölgelerinde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin, statülerine göre atanması veya işine son verilmesi, yerel yönetimlerde çalışanların görevlerinden uzaklaştırılması veya işlerine son verilmesi hususunda ilgili kurum ve organlara istemde bulunmaya» yetkili kılınmışlardı.

İlgili kurum ve organlar, komutanların istemlerini yerine getirmekte zorunluydular, ama kokuyu alıyor ve sakıncalı personeli atama yolu ile başka bir sıkıyönetim bölgesine gönderiyorlardı. Ayrıca, atanan bu personele verilecek yol paraları çoğu kez zamanında verilmiyor, bu nedenle uzun süre bekleyen insanlar, çevrelerine kötü örnek oluyorlardı.

Her iki durumda da zararlı ve yıkıcı çalışmalarını sürdürebiliyorlardı.

Uyanık olmak gerekiyordu! Kül yutmamak gerekiyordu!

Uygulamada, yanlışlara neden olunmasın diye, konu bir kez daha anlatılıyordu:

«1402» kapsamına giren suçlardan sıkıyönetim askeri mahkemelerinden ceza alanların, cezaları ertelense bile, işlerine son verilecekti.

Aşırı uçlardan birine üye olduğuna, eyleme katıldığına

ilişkin kesin kanıt bulunanlar; soruşturma sonucunu beklemeden görevlerinden uzaklaştırılacaklar, bölge dışına atanabileceklerdi.

Kesin kanıt gerekmeyebilirdi de...

Aşırı uçlara üye olduklarına veya herhangi bir eylemde bulunduklarına ilişkin kesin kanıt bulunmayanlarla, eylem yaparken suçüstü yakalanmayanların çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerde; ideolojik, zararlı, bölücü çalışmalarda bulunduğuna ilişkin istihbarat varsa; önce, bir fırsat daha tanınması amacıyla, sıkıyönetim bölgesi içinde görev yerleri değiştirilebilecekti. Yeni görev yerinde de zararlı faaliyetlerini sürdürdüğünün saptanması halinde, suçluluğunu kanıtlayacak kesin kanıt olmasa bile, görevine son verilebilecek ve bölge dışına atandırılabilecekti.

Kamu düzeni açısından görevlerinde yararlı olmayanların, devlete boş yere yük olması istenemezdi. Onların da «usulü dairesinde» icaplarına bakılmalıydı. Bu yararsız insanlar bir kez denenmeli, olmuyorsa; yasal süresini doldurmuşlarsa resen emekli edilerek, doldurmamışlarsa işlerine son verilerek, devletin sırtından indirilmeliydiler.

Kendini bilmez bazı kamu kurumu yöneticileri, sıkıyönetim komutanlarının; atama, yer değiştirme, görevden uzaklaştırma isteklerini yerine getirmezlerse, durum zaman yitirmeden Genelkurmay Başkanlığına bildirilecekti.

Temizlik genelgesi, bakanlıkların da uymaları zorunlu olan yaptırımları içeriyordu. Sıkıyönetim komutanının önerisi ile görev yeri değiştirilenler, sanki ödüllendirilircesine daha üst kademelere atanıyorlardı. Çok iyi bölgelerde, çok daha iyi görevlere getiriliyorlardı. Ya da görevlerine son verilenler, öteki kamu kuruluşlarında işe alınıyorlardı.

Uyanık olmak gerekiyordu! Kül yutmamak gerekiyordu!..

Yeni işe alınacakların durumları, varsa daha önce çalıştıkları kurumlardan araştırılacaktı.

Sakıncalılık nedeniyle görev yerleri değiştirilenlerin adları, yeni atandığı kuruma ve o bölgenin sıkıyönetim komutanlığına bildirilecek, komutanlıklar da o kişiyi yakından izleyeceklerdi.

Bakanlıkların kendi örgütüne atayacağı veya görevine son vereceği insanlar hakkında sıkıyönetim komutanlıklarından görüş sorma zorunlulukları yoktu. İçişleri Bakanlı-

ğı ve MİT'ten gelecek güvenlik soruşturması sonuçları yeterliydi.

Sıkıyönetim komutanlıklarının ellerindeki sakıncalı listede yer alan, ancak haklarında herhangi bir işlem uygulanmayanlar için komutanlıklardan görüş sormak gerekmiyordu.

Ancak, TÖB - DER'li öğretmenlerle POL - DER'li polisler çok iyi araştırılmalıydı.

TÖB - DER'in 1979 yılında Türkiye genelinde aldığı boykot kararına katılan öğretmenlere uygulanacak işlemlerde «birlik ve beraberlik ve verilen cezalarda etkinlik» sağlanmasında ve uygulanmasında etkin rol alan ve mahkemelerde boykota katıldıkları için cezalandırılan öğretmenlerin, cezaları ertelense bile, işlerine son verilecekti. Bu konuda acıma yoktu...

Boykota katılmakla birlikte etkin rol almayan öğretmenler de cezasız kalmamalıydı; hiç değilse, boykota katıldıkları ilin dışına atanmalıydılar...

POL - DER'in eylem kararlarının alınması ve uygulanmasında etkin rol aldıklarına ilişkin haklarında kesin yargıya varılanların da «icabına bakılmalı»ydı.

Eylül İmparatorluğu varlığını tehlikeye düşürecek siyasal örgütlenmenin soldan geleceğine inanıyordu. Onlar için Ülkücü Öğretmenler Derneğinin eylemleri önemli değildi, ülkücü polislerin eylemleri de önemli değildi.

Şunun şurasında kaç alanda örgütlenebilmişlerdi ki; Ülkücü Gençlik Derneği (ÜGD), Türkçü İntikam Tugayı (TİT), Esir Türkleri Kurtarma Ordusu (ETKO), Şeriatçı İntikam Tugayı (ŞİT), Ülkü Yolu Derneği (ÜYD)'den başka neleri vardı...

Nakşibendilik, Süleymancılık, Nurculuk, Biberilik, Ticanilik, Kadirilik, Rifailik çok mu önemliydi, koca bir devlet için...

Milliyetçiler, dinciler de olmasa bu toplumu birbirine bağlayacak ne kalırdı?..

Sovyet Uzmanları, Eş ve Çocukları...

İki tür düşmanı vardı Eylül İmparatorluğunun. Sosyalistler ve devrimcilerle, siyasi görüşü ne olursa olsun, 12

Eylüle evet demeyenler. Bunlar, «iç ve dış düşmanlar» olarak anılıyorlardı.

TÖB - DER'li öğretmenlerle, POL - DER'li polislerin peşine düşen imparatorluk, Türkiye'de çalışan Sovyet uyruklu uzmanları boş bırakamazdı.

Bir genelge yayımlandı; İskenderun'da Demir ve Çelik Fabrikalarında çalışan uzmanların, eş ve çocuklarının listeleri Sanayi Bakanlığınca, Etibank Genel Müdürlüğü Alüminyum Tesislerinde çalışanların listeleri ise Enerji Bakanlığınca Genelkurmay Başkanlığına hemen gönderilecekti.

> *«İskenderun ve Seydişehir dışında nerelerde Sovyet uzman ve teknisyenlerinin bulunduğunun Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından sürekli izlenmesi gerekiyor»*du.[31]

Yabancı uyruklu personel çalıştıran bakanlıklar bundan böyle; MİT Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğüne, Genelkurmay Başkanlığına ve Başbakanlığa «her ay bir rapor» göndereceklerdi.

İç düşmanlarını, kaynaklarından başlayarak kurutacaklardı.

AP'li Olarak Tanındığı...

«Bir ve beraber» olmayı ilke edinen Eylül İmparatorluğu, insanları bölük bölük ayırmaya başladı. Valilerden, kaymakamlara kadar herkes; ya kendilerindendi, ya karşı taraftandı.

Üç beş satırlık yazılarla ocaklarına incir ağacı dikiliyordu insanların:

> *«3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı sorumluluk bölgesine dahil Sivas ilinde 4.9.1981 tarihinden beri Vali Yardımcısı olarak görev yapan Rahim Yaldız'ın 'görevine yansıtır şekilde sağ eğilimli olduğu ve AP'li olarak tanındığı' sicil dosyasının tetkikinden anlaşılmıştır.*
>
> *Adı geçenin anılan komutanlık sorumluluk bölgesinde de bu tür hareketlere devam edip etmediğinin, gene tutum ve davranışlarının hakkında yapılacak iş-*

31) Başbakan Bülend Ulusu'nun 26.3.1981 tarih ve 1981/25 sayılı genelgesi.

leme esas olmak üzere araştırılmasını emir ve müsaadelerinize arz ederim.»

«İnsanların ruhlarını doyurmak, midelerini doyurmaktan daha iyiydi.» Kendi korkularını, yeni korkular yaratarak yenmeyi denediler. Herkes izleniyordu, herkesin ne olduğu biliniyordu. Eylül İmparatorluğu böyle bir doyumun geçerli olduğunu, kısa sürede anladı. Sağcıları vardı, solcuları da ülkenin...

Sıvas'ın vali yardımcısı sağcı ise, Tokat'ınki solcuydu. Sonuçta ikisi de imparatorluğa karşı değil miydi?

«3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı sorumluluk bölgesine dahil Tokat ilinde 24.8.1981 tarihinden beri Vali Yardımcısı olarak görev yapan Osman Yılmaz'ın 'Aşırı sol eğilimli olduğu, sol tandanslı kuruluşlarla yakın ve devamlı temas halinde bulunduğu, mezhep çatışmalarına ve toplumsal olaylara yol açacak davranışlarda bulunduğu, SBF'de öğrenci olduğu yıllarda SBF Fikir Kulübü ve TİP Çankaya İlçe Teşkilatına üye olduğu' emniyet tahkikatı ve sicil dosyasından anlaşılmıştır.»

Osman Yılmaz için de küçük bir araştırma rica ediliyordu...

Rica eden, İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner Paşa; rica edilen makam da Genelkurmay Başkanlığı...

Genç bir subayken Kayseri'de Himmetdede İstasyonunda İsmet İnönü'yü gericilerin saldırısından kurtaran Çetiner Paşa, başında bulunduğu bakanlığa güvenmiyordu. Tabancasını çekerek, siyaset yaptığını çok çabuk unutmuştu, siyasete karışan valilerle kaymakamlarla uğraşıyordu şimdi.[32]

Rahim Yaldız ve Osman Yılmaz'la ilgili yazıları imzaladıktan sonra, uzun bir liste daha uzattılar Selahattin Paşanın önüne, «Bir süre takip altına alınması gereken idareciler»in adları sayılıyordu bunda tek tek.

Eylül İmparatorluğunun halkına açtığı savaşı İçişleri Bakanı her konuşmasında «resmileştiriyor»du:

«Neyi kurtarmaya savaştığımızı, kimlerle mücadele ettiğimizi, savunmada değil, taarruzda olmamız gerektiğini biliyorsunuz.

---

32) İçişleri Bakanı S. Çetiner'in 20.1.1983 tarih ve M.İ.A. Atama 731-A ve A/1 sayılı yazıları.

İdarede zaman ve fırsat gözleyen, sinmiş, zararlı, sakıncalı, hatta militan elemanlar hâlâ mevcuttur. Ya onları kazanın, ya da teşkilatın dışına atın.»[33]

Ya susturacaklardı, ya kan kusturacaklardı!

Susturulacaklar ve kan kusturulacaklar saptanmıştı. Çağını kavrayanlar susturulacaklardı, bağımsızlığı ve özgürlüğü savunanlara kan kusturulacaktı.

12 Eylül öncesinin, Silahlı Kuvvetleri yönetime çağıran politik hareketi, MHP ve yan kuruluşları için sürdürülen soruşturmalarda, devleti teslim almak isteyenlerin kimler olduğu ortaya çıkıyordu:

«...Ordu Valisi Reşat Akkaya, Merkez Valisi Fuat Çobanoğlu, Hakkâri Hukuk İşleri Müdürü A. Murat Pınar, Hatay Hâkim adayı Hayrettin Neşeli, Emniyet Müfettişi Nihat Ülkekul, Komiser Muavini Cemal Ersoy, Polis Memurları Ahmet Özdemir, Mustafa Dilci ile Kemal Ünlüer'in MHP'nin faal bir üyesi gibi» davrandıkları saptanacak, haklarında suç duyurusu yapılacaktı.[34]

Ama her şeye karşın, 12 Eylül öncesi gerçeğine ulaşılamayacaktı.

Sorumlular ortaya çıkarılamayacak, cezalandırılamayacaktı.

Devlet Güçlerine Yardımcı Sağ Çete...

Gerçeğe ulaşanların olduğunu da söylemek gerekiyor. Gerçeğe ulaşanların sesleri, ancak aykırı görüşlerini dile getirirken çıkabiliyordu.

Aybastı davası kararına aykırı görüşünü yazan bir yargıcın söyledikleriydi, gerçek.

---

33) Onların istedikleri devlet yöneticileri başka türdendi. Valiler, büyükelçiler, müşteşarlar ve yardımcıları, genel müdürler yeni bir «ruhla» yetiştirilmeliydiler. 657 Sayılı Devlet Memurları Yasasında bir değişiklik yaparak öngördükleri koşulları sağladılar. Anılan görevlere atanacaklara Milli Güvenlik Akademisini bitirme zorunluğu getiriliyordu. Milli Güvenlik Akademisi, Harp Akademileri bünyesinde eğitim veren bir kuruluştu.

34) MHP ve Ülkücü Kuruluşlar İddianamesi, s. 255.

«1980 yılı Ağustos ayında Aybastı operasyonlarının başlatıldığı ve bu operasyonlarla birlikte sağ çetenin seri şekilde öldürmelere giriştikleri görülür. Operasyonlarda yapılan yanlışlıklar, devlet güçlerine yardımcı olduklarına inandırılan sağ çete mensuplarının, özellikle operasyonlar döneminde işledikleri suçlardan, sanıkların yanında operasyon yapanların da sorumluluk payı vardır. Hatta sağ çete mensuplarının operasyonlar sırasında kendilerine komiser veya polis demeleri anlamlıdır. Belki de kendilerine bu unvanlar başkaları tarafından verilmiştir.

Böyle bir unvanın verilmesi halinde, herhangi bir kişiye devlet memurunun taşıdığı sıfat ile birlikte yetkinin de verilmesi söz konusu olabilir. Yani böyle yapılmış ise, kendisine, 'Sen komisersin veya sen polissin' diye unvan verilen kişi, devletin polisinin yetkilerini de kullanmaya kalkar. Sağ çetenin başkanı Nevzat Karayün'ün Aybastı'ya getirilişindeki giz, henüz çözülebilmiş değildir. Kısaca sağ çetenin Aybastı'da gerçekleştirdiği olaylarda başkalarının etkileri açıkça görülmektedir.»[35]

Yargıç verilen ölüm cezalarına «hafifletici nedenler» uygulanmasını istiyordu. «Başkalarının neden olduğu olayların» açığa çıkarılamamış olmasını, istemine gerekçe gösteriyordu:

«Yine, Aslan Demir'in yaralanması olayından gıyabi tutuklu Feridun Aydınlı, polisten kaçarken yaralanmış ve devlet hastanesinde bir süre tedavi görmüştü. Her nedense yakalanıp gıyabi tutuklama müzekkeresi infaz edilememişti. O zaman yakalanıp infaza başlanmış olsaydı, büyük bir olasılıkla 1980 yılında tutuklu olarak kalacak ve suç işlemesi önlendiği gibi, operasyonlarda ölmeyecek, belki de şimdi yaşayacaktı. Feridun Aydınlı, 1980 yılında Aybastı'da DEV - YOL örgütünün gerçekleştirdiği birçok olayda başrolü oynamıştı. Devletin görevi kişilerin suç işlemesini önlemekti.»

---

35) Erzincan Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 1981/383 Esas, 1984/68 karar sayılı gerekçeli kararına Yargıç Galip Güzel'in karşıoy yazısı.

Karadeniz'in kıyılarından yükselen Eylül İmparatorluğunun görünmeyen elleri, 12 Eylül öncesine dayanıyordu.

Neyin kurtarılmaya çalışıldığı, artık çok iyi anlaşılıyordu. Askeri yargıçların bile 1402 Sayılı Yasa ile ordudan uzaklaştırıldıkları bir dönemde; 12 Eylül öncesinin mimarlarından Ordu Valisi Reşat Akkaya görevde tutulabiliyordu. Sanık sandalyesine oturtulamayan Vali Akkaya, merkeze alınarak eleştiriler önlenmeye çalışılıyordu.

Göreve başlamasıyla Ordu'nun kana bulanması arasında yakın ilişki kurulan valinin Ankara'ya bir kahraman gibi uğurlanması sırasında yaptığı konuşma ile Eylül İmparatorluğu başka bir anlam kazanıyordu. Akkaya, «yaptığı hiçbir şeyden pişmanlık duymadığını» söyleyecek kadar inatçı ve inançlıydı:

> *«Ben Ordu'da tarihi bir görev yaptım, Fatsa ve Aybastı ilçelerini ihanet şebekelerinin elinden kurtarmak için devleti Fatsa'ya sokmak şerefi, devletin valisi olarak bana nasip oldu.»*

Akkaya ve onun gibi düşünenler için her yol geçerliydi. Devlet de Fatsa'ya her yol denenerek sokulacaktı. İçişleri Bakanlığı dururken, MHP Genel Başkanından yardım diliyordu devleti Fatsa'ya sokan vali.

«İstenilen kadro talep ve takviyelerinin yapılması,» diye başlamıştı Türkeş'e el yazısı ile ulaştırdığı mektubuna Akkaya. «Araç, gereç ve silah ve mühimmat bakımından takviye» de istiyordu. «Fatsa, Aybastı ve Gölköy'le ilgili özel tedbir taleplerimizin yerine getirilmesi; istihbarat grubu ile ilgili taleplerimiz; MİT bölge müdürlüğü ile ilgili taleplerimiz...» gibi başlıkları vardı mektubunun.[36]

MHP yanlılarından oluşturulan «maskeli muhbirlerle» girilecekti Fatsa'ya. İstihbarat toplamak için, hayat kadınlarından bile yararlanılabileceğini söyleyecekti devletin valisi. Eylem üstünde yakalanan ülkücülerin bırakılmaları için çaba harcanacak, görevlerini yapan polisler tutuklanacaktı.

Yaşadığın ve Eylül İmparatorluğunu sorguladığın süre ce sık sık duyacaksın Fatsa adını. Fatsa gibi somut birkaç olay üstüne kurgulanmıştı Eylül İmparatorluğu. Fatsa'da

---

36) MHP ve Ülkücü Kuruluşlar İddianamesi, s. 243 - 245.

çıkarlarını korumaya kararlı bir halk vardı, sömürüye hayır diyen bir halk vardı.

Fatsa'nın karışması, kana bulanması gerekiyordu.

Devletin valisi Reşat Akkaya göreve başlamadan önce, 11 Temmuz 1980'e dek 14 öldürme olayı olmuştu Fatsa'da. 11 Temmuz 1980'den, 12 Eylül 1980'e kadar ise tam 56 öldürme olayı yaşanacaktı.

1977 Haziranında Fatsa Halkevleri Şube Başkanı Kemal Kara'nın öldürülmesi ile başlayan saldırı; üç yıl sonra amacına ulaşmış, Fatsa'nın kararlı direnişi bir askeri müdahalenin somut nedenleri arasına sokulmuştu.

Zihinlerdeki Karanlık İzler

Susturulacak olan yalnızca işçiler, memurlar, öğrenciler ve politikaya bulaşmış kamu görevlileri değildi.

İçişleri Bakanı, «12 Eylül öncesinin zihinlerde bıraktığı kötü ve karanlık izleri de silmek» kararındaydı.

Cadde, sokak, alan ve parklara verilen adların da değiştirilmesi isteniyordu.

«Bazı şehirlerimizde, cadde, sokak, meydan ve parklara 12 Eylül 1980 tarihinden önce verilmiş aşırı uçlara mensup kişi adlarının ya da bunların ideolojik fikirlerini yansıtan sloganların hâlâ muhafaza edildiği görülmektedir.

İnsanlık hak ve özgürlüklerine saygılı ve demokratik hukuk devleti kavramına inançla bağlı olan devletimizin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olmanın bilinci içinde, vatandaşı kaderde, kıvançta ve tasada ortak duygulara sahip kılmak için 12 Eylül 1980 öncesinin zihinlerde bıraktığı kötü ve karanlık izleri silmek kararındadır.

Bu amaçla valiliklerce aşağıdaki tedbirler kısa zamanda alınıp uygulanmalıdır.

1. Cadde, sokak, meydan, park gibi kamu mülklerine 12 Eylül 1980 tarihinden önce verilmiş, milli birlik ve bütünlüğümüzle bağdaşmayan adlar, derhal değiştirilecek ve bunlara yeni adlar verilecektir.

2. Ayrıca şehir ve kasabalarımızda bir kısım ev

ve apartman binalarının kapı numarası yoktur. Kapı numarası bulunmayan hiçbir ev ve apartman bırakılmayacaktır.»

Eski adlar sökülmeye başlandı birer birer

Kenan Evren meydanları, bulvarları, liseleriyle doldu ülke...

27 Mayıs alanları, 27 Mayıs parkları olmayacaktı artık. 12 Eylül alanları, 12 Eylül parkları olmalıydı.[37]

Çay Fabrikasında İstihbarat...

Başbakan Bülend Ulusu Paşa, işini hemen kavramış, «kamu yönetimi esasları» konusunda bir genelge yayımlamıştı. Hükümetinin, *«devletin bütün görevlilerini Atatürkçü, çağdaş ve akılcı bir yönetimle ülkemizin menfaatlerine uygun olarak ve büyük milletimizin arzusu istikametinde yerine getirmek azim ve kararında»* olduğunu açıklamıştı. Bütün memurlar, *«üstün bir görev anlayışı içinde, devletin ve milletin bütünlüğünü, birlik ve beraberliğini muhafaza edecek bir şekilde, siyasi fikir ayrılıkları gözetilmeden, adalet prensiplerine uygun olarak»* görev yapacaklardı.

Gümrük ve Tekel Bakanlığı Çay Kurumu Genel Müdürlüğü «irtibat» subaylığına atanan Ulş. Kd. Alb. Ahmet Dölgen de aynı şeyleri düşünüyordu Bülend Paşayla. Devlet işçisiyle, memuruyla hizaya getirilmeliydi! Başımıza ne geldiyse onların yüzünden gelmemiş miydi?

49 kamu kurumuna atanan irtibat subaylarının gönderdikleri raporlar sevindiriciydi:

«Bir başkan ve üç üyeden oluşturulan denetleme kurulu vasıtasıyla işletmelerde yapılan denetlemelerde müspet sonuçlar alınmaya başlanmıştı. Bu arada bütün personelin yarınından emin bir duygu içinde bulunması, hiçbir yan etki olmaması ile kendilerini rahat bir çalışma içinde görmeleri sonucu, verimli olabilmek için mesaiye bağlı kalmadan çalışmaları bilhassa dikkat çekiciydi.»

---

37) İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğünün 24.3.1982 gün, Araştırma 1982/530.020/4103 sayılı yazısı.

İşçisiyle memuruyla canla başla bir çalışma düzeni içine girilmişti...

İrtibat subayı raporunun sayfaları ilerledikçe, olumlu gelişmenin gerçek nedenleri daha iyi anlaşılıyordu:

«Genel olarak her kademedeki personelin tutum ve davranışları müspettir. Verimli, yoğun bir çalışmaya girilmiştir. Üretimde de tam kapasiteyle çalışıldığı gibi iç pazarlama konusunda etkili bir gayret içinde bulunulduğu izlenmektedir.

Bu arada kurumdaki memur ve işçilerin her türlü faaliyetleri de istihbarat elemanları tarafından yakınen izlenmektedir.

Sakıncalı veya taraflı davranışta bulunan personelin listesi daha önce arz edilmişti. Bunlardan başka, kurumda olabilecek kişilerin tespiti için de istihbarat elemanları ile yakın işbirliği içinde bulunulmaktadır. Tespiti halinde bilahare arz edilecektir.»[38]

Güçlükle geçinebildiği gündeliğine, hakkında yapılan istihbaratla bağlı çay işçisine, yoksulluğunu hiçbir şey unuttura**mı**yordu. Bir gün kapı dışarı edilmek korkusuna, elleri kelepçeli kapı içeri alınmak korkusu da eklenmişti. Herkesin peşine bir istihbarat görevlisi takılıyor, korku ile doyuruluyordu toplum.

Canını dişine takarak çalışan irtibat subaylarının gönderdiği raporlar, başbakanlığı canından bezdiriyordu. Ayda iki kez istenen raporlar, ayda bire indirilecekti.

Korkunun ölçüsü kaçırılmamalıydı...

Yeteri kadar kurban bulunamadığından yakınıyordu hükümet. Bülend Paşa *«Kamu, kurum ve kuruluşlarının merkez ve taşra birimlerinde çalışıp da 12 Eylül 1980 öncesi anarşi ve terör olayları suçlusu bulunan personel hakkında kanuni işlem yapılmadığı anlaşılmıştır»* diye başlıyordu 51 numaralı genelgesine.

Alışılan genelgeler gibi değildi 51 numaralı genelge; halkı bir şeylere zorluyor gibiydi:

«Milletimizi kaderde kıvançta ve tasada ortak, milli şuur ve ülküler etrafında birleştirmek üzere hükümetimiz gerekli her türlü tedbirin alınmasında kararlı bulunmaktadır.

---

38) Çaykur irtibat subayının; 15.2.1981 tarih ve 2 sayılı raporu.

Devletimizin, ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, milli birlik ve beraberliğimizi yıkmayı hedef alan dış mihrakların tesiri altında kalan anarşi ve terör olayları suçluları yakalanmış, ülkemiz huzur ve güvene kavuşmuştur.

Asayiş ve huzurun sağlanmasında bütün vatandaşlarımızın güvenlik kuvvetlerine yardımcı olması şarttır.

Kamu, kurum ve kuruluşlarında çalışan personel, görevini yaptığı sırada muttali olduğu kamu adına kovuşturmayı gerektiren olayları bildirmek mecburiyetindedir.»

Görüp de söylememek, duyup da bildirmemek artık resmen suç oluyordu... İhbarcılık bir uğraş haline getiriliyordu...

Eylül İmparatorluğunun ilk yılında 20.921 ihbar yapılmıştı, alaşağı edilen TBMM'nin alt katındaki «Müracaat ve Şikâyetler» Dairesine.

İhbarcılığı bir uğraş yapan Eylül İmparatorluğu, ipin ucunu kaçıran halkımızı uyarmaya başlamıştı. *«Sıkıyönetim komutanlığı sorumluluk sahasında, her gün çok sayıda isim ve adresi olmayan mektup ve telefonla ihbarlar gelmektedir. Vatandaşların geleceğinin Silahlı Kuvvetlerin teminatı altında olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle isim ve adresi olmayan mektuplara ve telefonlara yapılan ihbarlara hiçbir işlem yapılmayacaktır.»*

Milli Eğitim Bakanlığı ise «ihbarcıların» cezalandırılacağını bildirmek zorunda kalıyordu:

«İstek ve şikâyetler isimli olsalar dahi, ileri sürülen iddiaların doğru çıkmaması durumunda; şikâyetçi hakkında mukabil bir soruşturma yapılabileceği düşünülerek dayanaksız şikâyetlerden kaçınılması sağlanacaktır.»

İhbarın özendirildiği imparatorluk günlerinde, siyasi polis kayıtlarına göre kaç kişi emniyete götürülmüş, kaç kişi hakkında dava açılmış, kaç kişi serbest bırakılmıştı?

Hesabı tutulmuyordu ama, serbest bırakılanlar hakkında uyulması zorunlu hukuk kuralları vardı. Serbest bırakılanlar için asılsız suç duyurusunda bulunanlara *«gerek kişisel muhbirler, gerekse emniyet istihbarat elemanları hakkında Türk Ceza Yasasının 285/2. maddesi gereğince*

*müfteri olmaktan, 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasasının 18/c maddesi uyarınca soruşturma açılması gerekir»*di.

1402 Sayılı Yasanın ilgili maddesi, «ihbarın suç teşkil etmesi durumunda, muhbirin kovuşturmayı yapan mercilere bildirilmesi» zorunluğunu getiriyordu.

Bunlar yasal güvenceydi, ama devlet hukuk devleti değildi. Üstelik de muhbirliği meslek edinenleri ödüllendiriyordu.

Başbakan Bülend Paşanın genelgesinde bu konulara hiç değinilmiyordu.

Senin ve arkadaşlarının inanması belki çok güç ama, «muhbir güvenliği» konusunda bir başbakanlık genelgesi bile yayımlandı.[39]

Eylül İmparatorluğuna göre, devletin sağladığı bu güvenli ortam içinde «muhbirler» kendilerine gösterilen ilgiye değer, görevler yerine getiriyorlardı. 1981 Ocağı başında 20.921 ihbara karşı, 18.525 kamu görevlisi hakkında işlem yapılmıştı.

Binlerce insanı yurttaşlıktan soyundurup; açlığa zorunlu kılarak, sağlanan bir ortama damgasını vuruyordu Eylül İmparatorluğu. Rejim; işsiz anne babalarla, aç ve yoksul çocuklarla özdeşleşti. Üretilen acılar yetmiyormuş gibi, insanlar açlıkla terbiye edilmeye, denetlenmeye kalkılıyordu.

Yargı Mercline Başvurulamazdı...

Türk Ceza Yasasının 235. maddesinde kamu adına kovuşturmayı gerektiren olayları bildirmek zorunluğu vardı. Günün birinde, kendi karıştıkları olayları bildirmek kararında olanlar ortaya çıkarsa ne olacaktı?

Bir yasa çıkarıp, işin içinden şimdiden sıyrılmak olanağı bulunabilirdi. Eylül İmparatorluğunun en kudretli olduğu günlerde çıkarılan yasaya, nasılsa hiç kimse bir şey diyemezdi.

Sedat Celasun Paşa bir yasa önerisi kaleme aldı.

«12 Eylülden sonra kurulan ve TBMM toplanıp ye-

---

39) Başbakan Bülend Ulusu'nun 26.11.1982 tarih ve ilgi SYNT KOOR: 15-6086, 82/64, 1982/100 sayılı genelgesi.

ni Bakanlar Kurulu kuruluncaya kadar geçecek süre içinde görev alan Bakanlar Kurulunun; personel atanmasına, yer değiştirmeye, geçici yetki vermeye, görevlendirmeye, görevinden uzaklaştırmaya, göreve son vermeye ilişkin işlemleri ile ilgili karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali ve hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu amaçla haklarında herhangi bir yargı merciine başvurulamaz»dı.

Ceza sorumsuzluğunun amacı, görevlerin yürütülebilmesiyle sınırlıydı. Devlet katında temizlik yapanların korku içinde olmamaları gerekiyordu. Görevleri nedeniyle çıkar sağlayan yöneticiler için, daha sonra bir çözüm bulunurdu.

Anayasanın geçici 15. maddesi ile, «MGK'nin, konseyin görevlendirdiği hükümetin, Danışma Meclisinin her tür karar ve eylemi hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk savı ile dava açılamayacağı» sağlama bağlanacaktı. Önce kendilerini güvence altına aldılar.

Kendilerine güvenli bir ortam yaratan imparatorluk yöneticileri, iç güvenlik konusunda aldıkları önlemleriyle ilgilerini, halktan esirgeyemezlerdi. Esirgemediler de...

Akıl almaz önlemler aldılar. İki İngiliz kuş gözlemcisini Trakya'da, bir Alman turist rehberini Diyarbakır'da yakalayarak içeri attılar. Onlara göre, her ikisi de 12 Eylül ruh ve felsefesine karşıydı.

Lufthansa'nın İstanbul bürosunda bulunan tarihi yerküre, önündeki masada oturan Franz Reissing'in üç yıl hapis cezası istemiyle yargılanmasına neden olacaktı.

İstanbul Rotary Kulübünün bir dergisinde; Lutfhansa'nın tanıtımı için kullanılan fotoğrafta yer alan kürede; iç ve dış düşmanların propagandası yapılıyordu aslında. Kürenin antik bir değeri vardı ve 1. Dünya Savaşı sonunda kısa bir süre egemen olan Rum Pontus Devletine yer verilmişti. Türkiye'nin doğusu, Irak'ın kuzeyi ve İran'ın batısını kapsayan bir alana da Kürdistan denilmişti.

Ankara müzeler rehberinde yer alan Helenistik küçük Asya haritası ile inşaat müteahhitleri için basılan rehberde yer alan Times'ın tarih atlası, basımcılarının yargılanmalarına, cezalandırılmalarına neden oluyordu.

Alman turist rehberi Ralp Raymond Braun'un başına gelenlere ise, kimse inanmak istemiyordu. Ermeni sözcüğü-

nü tamamlayamadan kendisini Diyarbakır Bağlar Askeri Cezaevinde bulan R. Raymond, yaşamının altı ayını bu cezaevinde geçirdi. Havalandırmaya tek başına çıkarılan Alman tutsak, cezaevinin tüm kurallarına uymak zorundaydı. Havalandırmaya çıkarıldığında, «Bir Türk dünyaya bedeldir», «Her Türk asker doğar» ya da «Ben Türkoğlu Türküm» sözlerinin hecelerine uyduruyordu adımlarını. Bunları hem söylüyor, hem yürüyordu. İstiklal Marşından, Andımızdan, Atatürk'ün gençliğe hitabesinden ezberlediği bölümler bile vardı. Eskişehir, Harbiye, Cenk, Türkiyem, Topçu marşlarını mırıldandığı oluyordu arasıra. R. Raymond tek başına konulduğu hücresinde Bağlar Cezaevinin koşullarına uyum sağlayamayacaktı. Ülkesini kana bulayan Hitler iktidarının ilk yıllarında yurdun her köşesinde mantar gibi biten toplama kamplarındaki olaylarla, yaşamını karşılaştıra karşılaştıra, psikolojik bir bunalıma girecekti.

Onu en çok korkutan, ürküten de bir gün buradan çıktıktan sonra anlatacaklarına inanılmamasıydı. Günlerce düşündü. Bulunduğu cezaevinin Dachau, Ausehwitz, Belsec, Trebilinka, Mauthausen, Oranienburg toplama kamplarından ayrımını. Bulamadı. Kırk yıl önce yaşanılanların, kırk yıl sonra yaşanabileceğine inanamazdı. O acılardan sonra, yaşadığı toplumda ona insanlığın gelişimini, evrimini öğretmişlerdi. Yaşadıklarına inanamamak bir süre sonra ona, taşıyamayacağı kadar ağır bir yük gibi gelmeye başladı. Söylenenleri yapıyor ama, yaptıklarına inanmıyordu. Havalandırmalarda «Türküm, doğruyum, çalışkanım» derken, gülüyordu yalnızca...

Şimdi düşünüyorum da, bir Almana Türküm dedirten güç, her şeyi yasaklayabilir, güvenlik adına her önleme başvurabilirdi.

Bir sıkıyönetim komutanı aklına geleni, isteklerini bir sayfalık kâğıda dökebiliyordu:

«...Bölge halkı tarafından bugüne kadarki sıkıyönetim yasaklarına gösterilen titizlik takdirle karşılanmakla birlikte, aşağıdaki hususlar da yerine getirilecektir.

Devlet ve kamu müesseseleri, görevlerinin gereği tüm faaliyetlerini halkımıza müşkülat göstermeksizin

ve hiçbir menfaat karşılığında olmadan yerine getireceklerdir. Bu hususlaki aksaklıkların giderilmesinde öncelikle, o müessesenin amirleri sorumlu olacaktır.

Bölge halkından zorla para toplayacaklarla, bunlara para verenlerin, kanun karşısında aynı derecede suç işledikleri herkes tarafından bilinecektir.

Hangi ideolojiye ait olursa olsun, slogan yazmak, pankart asmak, afiş yapıştırmak ve bunun gibi propagandayı içeren kanundışı hareketler yasaktır. Bu sebeple şehir içinde şahıslara ait olmayan yerlere yazılan yazılar belediyelerce, öteki yerlere yazılan yazılar ev ve işyeri sahiplerince, şehir dışındakiler ise Karayolları, DSİ ve YSE kuruluşları tarafından valiliklerce alınacak tedbirlerle silinecektir.

Kamu hizmeti gören bütün müesseselerde nöbet hizmeti ihdas edilecektir.»

Öğrenci yurtlarından, devlet dairelerine kadar her yer, nöbetçilerle doldurulmuştu. Yarısı nöbete dikilen halkın, öteki yarısı suça itilecekti.

Emri yazan, genelgeyi çıkaran ceza sorumluluğundan kurtuluyordu. İş, siyasi sorumluluktan kurtulacak nedenler yaratmaya kalmıştı.

Halkın yarısı suçlu varsayılarak böyle bir sorumluluktan da kurtulunabilirdi.

Sen bile daha sorumluydun, o küçücük aklınla...

Milletin Geleceği...

Suçlu varsayılanlar, Eylül İmparatorluğunun kötülüğü için her şey yapabilirlerdi.

«İstihbarat» bunun için önemliydi. «İhbar» bunun için önemliydi...

1981 yılının başlarında yayımlanan bir emirde «koruyucu güvenlik önlemleri» yeni baştan anımsatılıyordu.

«...bilindiği gibi milletlerin geleceği, evrak dediğimiz yazılı belgelerin çok iyi muhafaza edilmesini icap ettirmekte»ydi. Kötü maksatla kullanılmasını önlemek için teksir, fotokopi ve daktilo makineleri mesai sonunda kilitli yerde emniyete alınacaklar»dı. «Üniteler arasında evrak akımında dikkat edilecek hususlar açıklanmış»tı. «Gizlilikle ilgili

bölümlerde çalışan veya çalışacak görevlilerin mutlaka güvenlik soruşturmaları yapılacak»tı.

Telefonlara gelince, çok önemliydiler; telefon konuşmalarında «emniyet tedbirlerinin ihmaline yol açmamak» için bazı önlemler alınmıştı.

«Teknik elemanlar tarafından yapılan kontrol ve tedbirlere rağmen, telefon görüşmelerinin yabancı istihbarat unsurları veya güvenlik belgeleri olmayan kimseler tarafından dinlenebileceği unutulmamalı»ydı. «Çok Gizli ve Gizli» konular telefonlarla kesinlikle konuşulmayacaktı. «Gizli'den daha aşağı dereceli konularda ise «çok kısa konuşulacak, konuyu ifşa edecek münakaşa ve müzakereler yapılmayacak»tı.

Eylül İmparatorluğunun, dört bir yanını casuslar sarmıştı!..

O küçücük görünüşünle sen bile, güvenebileceklerinin seçimini, çoktan yapmıştın. Güvendiklerine gülücükler dağıtıyordun...

Güvensizlik çok kısa bir sürede doruğa çıktı. Başbakan Bülend Ulusu, bakanlarına bile güvenmiyordu artık. Nasıl güvenebilirdi? Başbakanlığa gönderilen yazıları imzalamayan bakanları vardı... Nasıl güvenebilirdi? Kendisine sormadan Ankara dışına çıkan bakanları vardı...

«Bakanların zaman zaman bakanlıklarına bağlı merkez ve taşra teşkilatlarında inceleme ve denetleme yaptıkları, vatandaşların dert ve şikâyetlerini dinledikleri biliniyor»du.

Ama, «12 Eylül 1981 tarihinden sonra bakanların, yurtiçinde Ankara dışına hangi maksatla çıktıkları ve buralarda ne kadar süre kaldıklarının bilinmesine lüzum hasıl olmuş»tu. 12 Eylül «tarihinden itibaren» kim nereye, ne amaçla gittiyse bir listesini Ulusu'ya göndermeliydi. Bundan böyle de her aklına gelen, istediği yere gitmeyecekti. «Seyahate çıkmadan bir hafta önce pazartesi veya salı günleri gidecekleri yerleri Başbakanlığa bildirecekler»di.[40]

Eylül İmparatorluğu daha bir yaşını bile doldurmadan, 1981 yazında, güvensizlik bir kurt gibi içlerini kemirmeye başlamıştı.

---

40) Başbakan Bülend Ulusu'nun 26.6.1981 tarih ve 383-08409 sayılı yazısı.

ÖL DEDİN DE, ÖLMEDİM Mİ BEN?

Varlığın gün geçtikçe belirginleşiyordu. Annenin karnı büyüdükçe sana daha çok alışıyorduk. İlk kuşkularımız, yerini dayanılmaz bir bekleyişe bırakmıştı. Seni dört gözle bekliyorduk...

Annenin gözleri, zaman zaman, uzaklarda bir noktaya takılıp kalıyordu. Geleceğin için kendisini sorumlu tutuyordu belki. Belki de korkuyordu...

Senin için yapılan hazırlıkların içine öyle dalmıştık ki, bir süre sonra seninle konuşmaya bile başladık. Artık annenin karnını tekmeliyordun. Yüreğinin sesini duyuyorduk.

Senin için hazırlanıyorduk. Çamaşırların, yatağın, yastığın, yorganın her şeyin hazırdı. Ama ne ben, ne de annen geleceğin için bir tek söz edebiliyorduk. Geleceğini, başkalarının hazırladığını düşündükçe, karamsarlığımız koyulaşıyordu.

Hepimizin geleceğini, başkaları hazırlıyordu çünkü. Bir sabah gelip oturdukları koltuklarından, emirler yağdırıyorlar, yasalar çıkarıyorlardı. Hazırlıklı oldukları belliydi. Hazırlıksız yakalananlar bizlerdik...

Zaman yitirmeden çalışmaya başladılar. Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılına denk gelmişti imparatorluğun ilk günleri. Doğumunun yüzüncü yıl kutlamaları ve «Atatürk Kültür Merkezi» kurulmasına ilişkin yasa önerisi, en önce açıldı masaya.

İmparatorluk dönemini inceleyecek tarihçiler sırası geldiğinde, yüce konseyin ilk işinin Atatürk Yasası olduğunu göreceklerdi.

Milli Güvenlik Konseyinin ilk görüştüğü, yasanın ilk maddesi henüz bitmişti ki, ikinci maddeye geçildiğinde bir tartışma çıktı.

«Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık — *Sayın Başkanım, madde metinlerinde kullanılan bazı kelimeler üzerinde durmak istiyorum. Mesela maddede geçen 'bilinç' kelimesini kişisel olarak tam kavramıyla anlamış değilim. 'Bilinç' kelimesi dilimize mutlaka girdi mi diye düşünüyorum. Müsaade ederseniz o fıkrayı bir daha okuyorum: Atatürkçü anlayış ve davranıştan hareketle, milli birlik, beraberlik ve bütünlük duygusunu, düşüncesini ve bilincini... Burada bilinç kelimesi 'İdraki' anlamında mı kullanılıyor? Komisyondan bunun açıklanmasını istiyorum.*

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *'Bilinci' kelimesi çok kullanılıyor ama. Artık çok girdi Türkçemize. Bilinçlendirmek başka manaya da kullanılabilir. Anlıyorum ben sizin tereddütünüzü.*

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık — *Duru Türkçeyi konuşmakta sıkıntımız olduğundan değil de, kelimelerin yasa dilinde kullanılması itina bakımından ifade ettim.*

Emin Bilgiç (Kültür Bakanlığı Temsilcisi) — *Muhterem Başkan, muhterem genel sekreterimizin kanaatlerine iştirak ediyorum. Bilinç kelimesi hattızatında Türk dilinin kaidesine ve zevkine tamamen uygun olarak teşkil edilmiş bir kelime değildir. Esas olan, dilimizin zenginliği ve zevkliliğidir. Mantığına uygunluğudur. Bu bakımdan buradaki bilinç kelimesiyle buyurdukları şekilde kakofoniye vesile olunabilir. Bu bakımdan 'şuur' kelimesinin bilinç yerine tercihi çok tabii olacaktır. Dil zenginliği bakımından da, mananın ihatası bakımından da buna bendeniz de lüzum görüyorum.*

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *O halde, bilinci kelimesi yerine 'şuur' kelimesini teklif ediyor Genel Sekreterimiz. Oylarınıza vazediyorum: Kabul edenler.. Kabul etmeyenler. Kabul edilmiştir.*»

O hiç çalışmayan TBMM'den sonra, karıncalar gibi çalışkan bir yasama organı vardı artık ülkenin. Yüzlerce kişinin yaptığını beş kişi de yapabiliyordu demek. Tartışma bile çıkmıştı, ama yumruklaşan küfürleşen olmamıştı.

İmparatorluk sürdükçe, kendilerini hep böyle aldatacaklardı.

Öldürülmüş mü, Şehit mi Edilmiş?..

«Allah taksiratını affetsin» diye diye ölüm cezası onaylıyorlardı. «Veysel Güneş hakkındaki Ölüm Cezasının» yerine getirilmesine ilişkin yasayı görüşüyorlardı.

Baharın yaza dönüştüğü günlerdi; doğa yaşam üretirken, beş insan can almak için toplanmışlardı bir masanın çevresine. Yasa, üç maddelikti. Kısacıktı... 1957 yılında Malatya'nın Hekimhan ilçesi Davulgu köyünde doğan Veysel'in ölümü için hazırlanan yasanın birinci maddesinin son cümlesi «Ölüm cezası yerine getirilir» diye noktalanıyordu.

«Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *1. madde üzerinde söz almak isteyen?.. Yok.*

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Edilmiştir. 2. maddeyi okutuyorum.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *2. madde üzerinde söz almak isteyen?.. Yok.*

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

3. maddeyi okutuyorum:

Madde 3 — Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *3. madde üzerinde söz almak isteyen?.. Yok...*

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Tasarının tümünü oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir. Allah taksiratını affetsin!

Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Orgeneral Nurettin Ersin — *Efendim orada bir kelime kullandılar; 'Üsteğmen Şahin Akkaya, hükümlü Veysel Güney tarafından başından vurularak öldürülmüştür' diye. Öldürül-*

müştür mü demeli, 'Şehit edilmiştir mi?' Yani bu kanunla ilgili değildir, özel olarak soruyorum.»

Genç bir insanın yaşamına; tüm ayrıntılarına titizlik gösterilerek son veriliyordu!..

Beş kişinin oyları ile ölüme gönderilmek bir yazgıysa, bu ölüm için parmak kaldırmak da sonucundan kaçınılmayacak bir suçtu.

Ölüm cezalarının yürürlükte olduğu ülkelerde yasa koyucular; ölüm cezasına yol açabilecek kadar ağır suçlarda göz önünde bulundurulması gerekli siyasal, sosyal etkenlerin varlığını düşündüklerinden, ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusunda parlamentoları yetkili tanımışlardı. İmparatorlukların en acımasızca hüküm sürdüğü ülkelerde bile böyle bir ilke yürürlükte olmuştu. Üç beş kişiye, «asılsın» deme yetkisi verilmemişti.

Kendi yasama organlarını kurmayı bile bekleyememişlerdi, birçok kişinin idam edilerek öldürülmesi için. Ölüm korkusu; terörün önlenmesinde, ekonominin düzeltilmesinde ve demokrasinin kurulmasının vazgeçilmez aracıydı.

1980 Şubatında Demirel Hükümetinin arttırdığı yetkilere doymamışlardı. Yeniden arttırılsın demişlerdi. Şimdi kendileri arttırıyordu yetkileri.

Atatürk Yasasının hemen ardından, Sıkıyönetim Yasasını görüşmeye başladılar. Bir maddedeki para cezalarının 500 liradan, 1000 liraya çıkarıldığını söyledi Yargıç General Muzaffer Başkaynak. «Tensip buyurursanız para cezalarını daha yukarıya çıkarabiliriz» dedi.

MGK Başkanına göre, azdı cezalar:

«Bin lira bugün nedir ki? Ben öğleye kadar harcıyorum bin lirayı.»

Cezalar arttırıldı bu uyarı üzerine; bin lira neydi ki?..

Kastı Mahsusadan Şikâyetçi...

Gerçekdışı ve abartmalı haber yazmak, Sıkıyönetim Yasasının ünlü 16. maddesine göre suçtu. 6 aydan başlıyor, 2 yıla kadar uzanıyordu.

Haberdeki «kasıt unsuru» nasıl saptanacaktı? MGK üyelerinin yanıt aradığı bu soruya, yargıç general, imparator-

luğun «Adalet tarihine» geçecek bir yanıt veriyordu.

«Mahkemelerimiz bu kastı mahsusadan rahatsız değillerdir sayın başkanım, cezaların azlığından şikâyetçidirler.»

Cezalar arttıkça sıkıyönetim komutanlarının yetkileri de artıyordu.

Tarih bilinçleri, Orta Asya'dan Anadolu'ya getirip bırakmıştı hepsini. Tarihin, zora dayalı önlemlerin çözüm olmadığının örnekleriyle dolu olduğunu bilmiyorlardı.

Sıkıyönetim askeri mahkemelerince verilen 2 yıla kadar «hürriyeti bağlayıcı» ceza hükümlerinin «temyiz» olunmamasını bir önlem olarak düşünüyorlardı. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık, «Yepyeni bir unsur bu» dedi. Evren'e göre hiç de öyle değildi. Hazırlıklar çok eskiye dayanıyordu. 19 Eylül 1980 tarihinde, yönetime geldikten bir hafta sonra Milli Güvenlik Konseyinin birinci birleşim, üçüncü oturumunda tarih, şu konuşmalara tanık olacaktı:

«Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *Bu, ilk hazırlanışında 5 seneye kadardı, sonradan niye 2 seneye kadar indirildi acaba?*

Hâkim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak — *Sayın Başkanım, bidayette kısa hapis cezaları, 6 aya kadar diye düşünülmüştü. Sonra, bunun yukarı haddi 2 yıla çıkarıldı. Özellikle konu çok suiistimal edilebilir. Yeterli delil bulunamaması nedeniyle 2 seneden fazla hürriyeti bağlayıcı ceza verdiğimiz takdirde, temyiz yolunu da kapalı tuttuğumuz zaman, sanıklar mağdur olabilirler. Bir, 2 seneden fazla hapis cezası alan kişiler temyiz etsinler; bir de yüksek yargı organının, mahkeme kararları denetiminden geçsin diye düşündük. 5 sene olduğu zaman mahkemeler bunu suiistimal edebilecekleri gibi, 5 seneye kadar hürriyeti bağlayıcı cezalar temyiz edilemeyecek, böylelikle, yeterli delil de yoktur diye özellikle beraat kararı verebilirler diye sınırı 2 yılda tuttuk.*

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *Ancak, o takdirde biz komutana temyiz etme hakkı tanıdık. Onun için o tereddüt varit değil bence. Biz, sıkıyönetim mahkemelerinin verdiği kararların süratle yerine getirilmesi için bunu koymuştuk.*

O yönüyle, 5 seneden fazla cezalar gelsin Yargıtay'a, Yargıtay'ın görevi azalsın demiştik. Büyük davalar, büyük suçlar gelsin; diğerleri hemen infaz edilsin diye 5 seneyi koymuştuk.

Hâkim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak — *Bendeniz endişemi ifade ettim. Eğer 2 seneyi az buluyorsanız, komisyon başkanı sıfatıyla 3 senede bu konuyu sınırlayalım derim.*»

Kenan Evren Askeri Yargıtay temsilcisine dönüp «Askeri Yargıtay temsilcisi acaba ne der buna?» diye sordu. 3 yıl yanıtı geldi. «Evet Saltık» dedi Evren, «3 yıl» dedi Saltık Paşa. «Cezaları uygulayamaz hale gelmekten korkuyordu Genel Sekreter Saltık Paşa. Söz sırası, Orgeneral Tahsin Şahinkaya'ya geldi.

«Sıkıyönetim döneminde bir kişi suç işlemişse, bu suç herhalde öyle adi suçlardan falan olmaması gerekir. Bu nedenle 5 yıl olmasına taraftarım ben. Çünkü bu normal bir idare tarzı değil. Sıkıyönetim ilan edilmiş. Kişi sıkıyönetimin istemiş olduklarını veyahut emretmiş olduklarına karşı, belki de ısraren bu işi yapma yoluna gitmiştir. Öyleyse, askeri mahkemenin vereceği cezanın böyle çok az olmaması lazım. Sıkıyönetim askeri mahkemesi böyle ceza verdiği zaman, bunun artık temyizi olmaması lazım. 3 yıldan daha yüksek olması taraftarıyım efendim.»

Çok ceza verilecek, verilecek cezalar temyiz edilemeyecek ve demokrasi kurulacaktı. İmparatorluk sürdükçe, kendilerini hep böyle aldatacaklardı...

Ben Yoksam, Genelkurmay Başkanı da Yoktur...

Anlatılanlara göre hiç kimse kendini düşünmüyordu. Önce devlet, sonra millet ilkesinin her aşamasında Atatürk vardı. Görülmemiş bir kutlama yapılmalıydı. Görülmemiş bir kutlama da «bir komite marifetiyle» gerçekleştirilebilirdi. Yasaya göre, komiteye devlet başkanı başkanlık edecekti. Komitede Genelkurmay Başkanı, Başbakan, bakanlar olmalıydı. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterinin suçu neydi, o da olmalıydı. Bu maddede bir karışıklık vardı, çö-

züldü: Evren, «*Maddede Başbakan, Genelkurmay Başkanı, MGK Genel Sekreteri deniyor. Şimdi ben, hem Devlet Başkanı, hem Genelkurmay Başkanıyım. Ben yoksam, Genelkurmay Başkanı yok demektir,*» dedi.

Sorun, hükümet katında ele alınmalı, «Hem devlet başkanı, hem Genelkurmay Başkanı, hem de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı»na ne denileceği bir kurala bağlanmalıydı, birbirine karışıyordu unvanları.

> «*Sayın Devlet Başkanı ile ilgili TRT ve basında haberlerin verilmesi sırasında 'Devlet Başkanı Kenan Evren' veya sadece 'Kenan Evren' gibi ifadeler kullanıldığı görülmüştür.*
>
> *Sayın Devlet Başkanı halen aynı zamanda Genelkurmay Başkanlığını da uhdesinde bulundurduklarından rütbesinin de belirtilmesi gerekmekteydi.*
>
> *Sayın Devlet Başkanı; kamu kurum ve kuruluşlarının basın bültenlerinde, TRT ve basın organlarında isimlerinin kullanılması gerektiği durumlarda 'Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren' şeklinde ifade kullanılmasını uygun görmüşlerdi.*»[41]

Sorunun çözümü, bir başbakanlık genelgesiyle ülkenin bir ucundan, öteki ucuna duyurulmuştu...

Kenan Evren'e ne denileceği karara bağlandıktan sonra sıra, Kenan Evren'in nasıl selamlanacağı sorununa gelmişti.

> «*Sayın Devlet Başkanımız her zaman ve her yerde, kendilerinin gelmekte oldukları istikamete doğru cephe alınarak ve durarak selamlanacaklar*»dı.[42]

Oramiral Ulusu'nun Başbakanlık görevleri arasında, Orgeneral Evren'in nasıl selamlanacağı sorununun çözümü de yer alıyordu. Vatandaşlar Devlet Başkanını ayakta selamlayacak ve «bilahare İstiklal Marşımız çalınırken de bu durumlarını aynen muhafaza edecekler»di.

12 Eylülün liderini kutsallaştırmak için, her çözüme başvuruluyordu.

---

41) 31.5.1982 tarih ve 1982/44 sayılı ve «Devlet Başkanına Hitap Şekli» konulu genelge.

42) Başbakan Bülend Ulusu'nun 14.5.1981 tarih ve 1981/34 sayılı genelgesi.

Hiç kimsenin kendini düşünmediği, atılan her adımdan, söylenen her sözden belliydi.

Sivil yargı, askeri yargının yardımına koşuyordu. Konsey toplanmış, başkan konuşuyordu:

«Efendim, bu suçlar ortada, buna ister askeri mahkemeler baksın, ister sıkıyönetim olmadığında sivil mahkemeler baksın. Sıkıyönetim mahkemelerine büyük bir görev verdik. Çok sayıda dava dosyaları intikal ettirildi.

Sıkıyönetim mahkemelerine düşen dosya adedi ötekilerden çok daha fazladır.

Eğer adliye mahkemelerindeki dosyaların çokluğu bizi korkutuyorsa, bunun bir sebebi de, ufak kabahatler de dahil her türlü uyuşmazlığın mahkemelere gitmesindendir.

Kadro bugüne kadar doldurulamamış. Doldurulabilirdi. Eğer hukuk fakültesinden mezun olanların sayısı noksan ise, talebe miktarı az ise yeni hukuk fakültesi açılır... Hukuk fakültesi açmamışız. Fakülteler kapasitesini de çoğaltmamış. Bunu da yapmıyoruz. Tabii bunların yolları var, bu yapılacak. Bunun başka çaresi yoktur.

Başka çaresi vardır; herhangi bir dönemi silah altına alırız. Yine aynı şeydir. Ben Silahlı Kuvvetlerde yeniden askeri hâkim yetiştiremeyeceğime göre, mevcut hâkimlerden istifade edilecektir. Mevcut hâkimler ya sivil olacaktır, ya da silah altına alınmak suretiyle elbise giydirilecektir. Onu da düşündük, ama aleyhine olur. Çünkü, birinci derecedeki hâkim arkadaş teğmen ya da üsteğmen rütbesiyle gelip oturacak. Maaşında bir azalma olacaktır. Onun için uygun görmedik.»

Başkandan sonra Hâkim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak söz alıyor; Türkiye genelinde içinde bulunulan ortamda «asker - sivil tefriki» yapmaksızın, yargıyı bir bütün olarak «teçhiz ve organize etmenin» kaçınılmazlığını vurguluyordu.

«Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan

Evren — *Efendim, bu devletin işidir. Silahlı Kuvvetlerin işi değildir. Devlet demek, hepimiz demektir.*

Kemalettin Ali Kâşifoğlu (Adalet Bakanlığı Temsilcisi) — *Sayın Başkanım sanıyorum yanlış anlaşıldı; ben maddeye karşı çıkmadım, ihtiyacı kesinlikle belirtiyorum; bu biraz da bizim görevimizi yapmamamızın bir neticesidir, bunu da kabul ediyorum. Ama ben Sayın Devlet Başkanıma ve Konsey üyelerime meselenin bir başka açısını sundum, takdir yüce heyetinizindir.*

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *Onu sonra düşüneceğiz; birçok sahalar var ki, Türkiye'de, görev veremiyoruz veya kâfi miktarda yetiştiremiyoruz.*

Kemalettin Ali Kâşifoğlu (Adalet Bakanlığı Temsilcisi) — *Hepimiz emrinizdeyiz.*»

Aslında; onlar yoksa, devlet yoktu ve onlar devlet demekti...

Atatürk'ün Hiyaneti Vataniye Kanunu Gibi...

Her derde deva bir ilaç olmaya başlayan 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasasının en büyük eksikliğinin MGK ile ilgili bir yaptırımının bulunmayışıydı.

Ek bir geçici madde ekleniverdi.

Yasalara eklenen her madde, yasalarda düzeltilen her madde, Türkiye'yi bir hukuk devleti olmaktan her geçen gün biraz daha uzaklaştırıyordu 1980 Eylülünde.

Her şeyi yasal kılıflara sokuyorlardı, ancak yasal olan her şey hukuk temeline dayandırılamıyordu.

Tarih, «Kanun ve Führer'in iradesi aynı şeydir» anlayışının acı dolu örnekleri üzerinde yükseliyordu. Tarih, Alman hukuk adamlarının «Hitler kanundur, diye övünme» örnekleri ile doluydu.

Geçici ek madde de tarihe benzer içerikte bir örnek bırakıyordu:

«Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *Madde 14 - 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununa aşağıdaki ek geçici madde eklenmiştir.*

Ek Geçici Madde 1 — Milli Güvenlik Konseyinin varlığına, kararlarına, üyelerinin şahıslarına karşı

kavlen veya fiilen tecavüz edenler hakkında TCK'nin Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisine, hükümete, bakanlara ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına karşı suç işlenmesine ilişkin hükümler uygulanır.

Soruşturma, Sıkıyönetim Askeri Savcılığı tarafından öncelikle yapılır. Zorunlu sebepler dışında en geç üç gün içerisinde bitirilip iddianame tanzimi halinde duruşma yapılmak üzere Sıkıyönetim Mahkemesine sevk edilir.

Sanığın duruşmasına hemen başlanır.

Duruşma bir celsede bitirilir, kanuni zaruretler sebebiyle duruşma, ancak tehir edilebilir.

Sanığın isteği üzerine, mahkeme savunma için en çok üç günlük müddet verir.

Bütün makamlar, sıkıyönetim savcısının yazılı veya sözlü emri ile istenilen delilleri mahkemede hazır bulundurmaya mecburdurlar.»

O toplantıya katılan hukukçuların aklından geçmiş midir bilinmez, ama bu yeni düzenlemenin tek eksiği vardı. «Sanıklara 10 yıldan az olmamak üzere ceza verilmesi zorunludur» diye bir satırcık bir fıkra ile, Türkiye daha kolay esenliğe çıkardı.

Geçici ek maddenin öneminin büyüklüğü gözleniyordu toplantıda:

«Hâkim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak — *Sayın Başkanım, Türk Ceza Kanununda, cumhurbaşkanına, bakana ve parlamenterlere ait özel hükümler var. Mahkemeler bir tereddüt içine düşer diye düşündük. 'Cumhurbaşkanı' diyemiyoruz, 'bakan' diyemiyoruz, 'parlamenter' diyemiyoruz zatı devletlerinize karşı. Bu tereddüdü gidermek istedik.*

Atatürk'ün 2 sayılı bir Hiyaneti Vataniye Kanunu var, böyle bir koruyucu hüküm vazetmiş, aynı yasadan esinlenerek ve mahkemelerin de bir tereddüde düşmemesi gayesiyle, maddeyi bu tarzda tanzim ettik. Arz ederim efendim.

Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Oramiral Nejat Tümer — *Bir şey sorabilir miyim?*

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *Buyurunuz.*

Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Oramiral Nejat Tümer — *Efendim, acaba bu, yalnız sıkıyönetim bölgesi ilan edilmiş yerler için mi geçerli kabul edilir, yoksa Türkiye'nin her yerinde geçerli kabul edilebilir mi bu şekilde yazılırsa.*

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *Evet Başkaynak.*

Hâkim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak — *Sıkıyönetim mevcut olduğu sürece bir endişemiz yok; sıkıyönetim kalktığı zaman umumi hükümlere tabi olacaktır; tabi ki, savcılar bu işle meşgul olacaklar, ama öyle zannediyorum ki, sıkıyönetimin kalkmasıyla beraber, bir seçim sistemi de gelebileceği için, bir Bakanlar Kurulu da teşkil edilebileceği için, zaten maddeye geçici hüküm uygulandı.*

Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Oramiral Nejat Tümer — *Bu sıkıyönetim bölgeleri bazı yerlerde kalkabilir ve bu sayılan şahıslar o bölgede olabilir. Bu hüküm, sıkıyönetim kalkmasından sonra devam edeceği manasında değildir.*

Hâkim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak — *Evet, buyurduğunuz endişe vardır. Şimdi, ben de o endişeye katılıyorum, çok özür dilerim. Eğer tensip buyurursanız, o tarzda bir karar alınırsa, maddeyi bu tarzda düzeltebiliriz.*

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — *Evet.*

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık — *Bu yaklaşımın amacı, sıkıyönetimin ilanına ilişkin, Anayasanın 124. maddesiyle bağlı ve bağımlı kalmamalı. Eğer Atatürk'ün öngördüğü gibi, bir Hiyaneti Vataniye Kanunu hazırlanması gerekiyorsa, bunun arkasına konmasında sakınca görürüm.*[43]

---

43) Hiyaneti Vataniye Kanunu Ulusal Kurtuluş Savaşı Meclisince çıkarılmıştı. 25 Nisan 1920 tarihinde, Karahisar Mebusu Mehmet Şükrü Bey tarafından hazırlanan yasa gerekçesinde bile daha gerçekçi yaklaşımlar vardı. Gerekçede «Büyük Millet Meclisinin otoritesine Osmanlı tebasının uyması için, Milli Meclisin kararları aleyhinde bulunanlar veya uymayanlar ancak vatan haini olabiliyorlardı. Bu kişilerin vatana ihanetle suçlandırılmaları gerekiyordu (Ergun Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s. 47).

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren — ...*Kanunun arkasına eklenerek değil değil, ayrı bir kanun olarak çıkmasında ben de fayda görüyorum. Onun için, bunun —çok çabuk çıkmak kaydıyla— buradan çıkarılmasını ve ayrı bir kanun teklifi haline gelmesini ben de uygun görüyorum.*

Hâkim Tuğgeneral Muzaffer Başkaynak — ...*Eğer yüksek heyetiniz, bu kanunun çok ivedi çıkarılmasını ve kaleme alınmasını bize direktif olarak verirse, biz 12 Eylülden geçerli olarak özel bir yasa çıkarırız. Asıl amacımız, buyurduğunuz gibi, Hiyaneti Vataniye Kanununu biraz daha genişletmek ve özel bir yasa ile bu konuyu takdim etmektir. Yoksa buraya geçici bir hüküm vazetmenin anlamı yoktur. O yasanın çıkması endişesi ile bunu yapmıştık. Bunu arz ederim.*

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık — *Bu yasayı o dönemde Hiyaneti Vataniye Kanunu çıkarılmasındaki zabıtları da inceleyerek, bu hafta içerisinde hazırlamalarının mümkün olacağı inancındayım; gelecek celseye alınabilir.*»[44]

Eylül İmparatorluğu, yasalardan kaynaklanan güvencelere dayanmak zorunda olduğunun bilincindeydi.

MGK'nin varlığına, kararlarına ve üyelerine karşı «Kavlen veya fiilen» tecavüz etmenin engellenmesinin bir yolu daha vardı 1933'lerden kalma.

Theodor Eick elli yıl kadar önce şöyle bir önlem almıştı: «*Politika yapanlar, kışkırtıcı sözler söyleyenler, muhalefet propagandası yapanlar, zulüm öyküleri anlatanlar, toplama kampları hakkında bilgi toplayanlar, yürürken ya da çalışırken homurdananlar, bağıranlar, kışkırtanlar, ya da söz söylemeye kalkanlar*» hemen öldürülmeli, ya da asılmalıydı.

---

44) MGK'nin bu işleri gerçekleştirmek için paraya gereksinimi vardı. 1981 bütçesinden 5 kişilik yasama organı için 1.602.615.000 lira ödenek ayrılıyordu. Devlet Başkanlığına 275.621.000 lira yeterdi. Rejimin temel direkleri olan kurumların bütçelerindeki artış kimsenin dikkatini çekmedi. MİT Müsteşarlığına 3.980.673.000, Emniyet Genel Müdürlüğüne 36.986.071.000, Jandarma Genel Komutanlığına 34.754.483.000 lira ödenek ayrılıyordu. Para ile doyuruluyor, acı üretiyorlardı.

Eick, öyle söylendiği gibi, acımasız bir insan değildi; verilen emirleri yapıyor ve ülkenin koşullarının gerektirdiği önlemleri alıyordu. İnsancıl önlemleri de vardı: Bir mektupta ya da başka bir belgede Nasyonal Sosyalist liderlere, devlet ve hükümet hakkında herhangi bir kötü dokundurmada bulunanlara veya eski demokrat partilerin Marksist veya liberal liderlerini övenlere «2 hafta hücre hapsi ve 25 sopa» gibi hafif cezalar öngörüyordu.[45]

Eick'in önlemlerine benzer uygulamalar, Eylül İmparatorluğunun tutsaklarına yapılacaktı; gözetimevlerinde, polis merkezlerinde ve cezaevlerinde. Bu, çok kolaydı. Önemli olan, tutsak edilmeden önce insanların korkuya baş eğmelerinin sağlanmasıydı.

Sözleri... Anayasa Oldu...

Anayasasız olmuyordu. Bir gece sabaha karşı tüm anayasal kuruluşların kapısına kilit vuran iradenin ayakları, boşlukta sallanıvermişti.

Anayasa düzenine ilişkin bir yasa hazırlandı.

*«Türk Silahlı Kuvvetlerinin emir ve komuta zinciri içinde ve emirle gerçekleştirdiği harekâtın gereği olarak, MGK, yasama ve yürütme görevlerini geçici olarak üstlenmiş, içinde bulunulan şartların icaplarına uygun hukuk kurallarını, bildiri, karar ve kanun halinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe koyuyor»*sa da insan beşerdi, zaman zaman şaşardı.

MGK üyeleri de insandılar, şaşırabilirlerdi... Her şey güvenlik içinde ve yasal olmalıydı.

MGK bildiri ve kararlarında yer alan hükümlerin Anayasa düzeni hakkındaki yasaya uymayanları, Anayasa değişikliği olarak kabul edilir; sorun kalmazdı. Yürürlükteki yasalara uymayanlar da, yasa değişikliği olarak kabul edilir; yine sorun kalmazdı.

Tarih, onları nasıl olsa haklı çıkaracaktı. Haklı çıkacak-

45) Dachau toplama kampının ilk komutanı Theodor Eick'in 1 Kasım 1933 tarihli genelgesinden.

ları bir kavganın ortasında tarihi, onlar yapıyorlardı. Sözleri de yasaydı, yanlışları da, doğruları da... Türk halkının en yüksek yargıçları olduklarını açıklamadılar bir tek.

Eylül İmparatorluğunun karşısında hukukun bağımsızlığı yoktu. Verilecek her kararda, uygulanacak her emir de «Eylüle inanmışlık» ölçü olmalıydı.

Sözleri yasa olan bir grup silahlı güç, arzularınca ülkeyi yönetmeye başladıklarında, siyaseti kötülemeyi geçerli bir yol saydılar. Siyaseti kötüleyerek, siyaset yapmadıklarını anlatıyorlardı...

«Diktatörün sözü yasadır» deyişini anımsatan uygulamaları gerçekleştiren insanların, «Sakın ola ki siyasete bulaşmayın» türünden uyarıları ne denli inandırıcı olabilirdi!

Eylül İmparatorluğunun en güçlü adamı, 12 Eylülden 18 gün sonra, darbenin temel gerekçesini açıklıyordu:

«Biz orduyu siyasetten kurtarmak ve siyaset çamurunun içerisine bulaşmaması için emir - komuta zinciri içerisinde harekâtı yapmak zorunda kaldık.»

Orduyu siyasete bulaştırmamak için darbe yapılıyordu da, kimsenin haberi olmuyordu. Ağızlarından çıkan sözün yasa olmasını isteyenler, siyaseti kötüleyerek kurnazlık yapıyorlardı.

Zaman Tünelinden Geçercesine...

Milli Güvenlik Konseyinin «geçici bir süre için kullanacağı yasama yetkisi, Anayasayı değiştirme yetkisini de kapsayacak»tı. Bu yasayı onun için çıkarmışlardı. Bu basın toplantısını da yasayı açıklamak için düzenlemişlerdi.

Gözlükleri tel çerçeveli ve yuvarlak olsaydı, diye düşündüm. Yüzü daha köşesiz, gözleri mavi olsaydı. Teni de sarı. Saçlarını ıslatıp, ortadan ayırsaydı. Çizmeleri olsaydı ayaklarında. Başı ile değil de, eli ile selamlasaydı bizleri...

Zaman tünelinden geçmiş gibi olurduk. 1940'lara dönüp dünyayı kana bulayan insanların basın toplantısını izlemiş gibi olurduk...

Dış görünüşü böyle değildi ama, ağzından çıkan sözlerle 1940'ları anımsamamızı istiyor gibiydi.

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık otoriter tavrı ile, darbenin beyni olduğunu görmemizi istiyor gibiydi.

Ona göre, «MGK'nin yok olmuş devlet otoritesini bir an önce tesis etmek çabaları, hürriyetleri kısıtlayıcı anlamda yorumlanamaz»dı.

«Basın toplantısının amacı 12 Eylül harekâtının yürürlüğe koyduğu hükümleri tartışmaya teşebbüs etmek değil»di.

Hiç kimsenin aklından böyle şeyler geçmiyordu ama, herkesin gözlerinden fışkıran öfke ile toplantı salonu biraz daha sessizliğe gömülmüştü. Sinek uçsa, sesi duyulacaktı; sineklerin uçması bile yasaklanmıştı. Sinek bile uçmuyordu. Sessizliğin sesinden başka, madeni tınılı bir ses duyuluyordu.

*«Yapılan çalışmaları görüp anlayacak olanlar, Türk milletine ve hür demokratik düzene düşmanlık duygusu taşımıyorlarsa, 12 Eylül harekâtını er geç takdirle karşılayacaklar»*dı.

Saygısızlığın böylesi; ne görülmüş, ne de duyulmuştu.[46]

Siyasetin sinsiliğinden bezmişlerdi. Ülkenin bunca sorunu çözüm beklerken, üç beş tane adamla uğraşmak zorlarına gidiyordu. Örneğin, koca ülkede herkesin bir bayrağı bile yoktu doğru dürüst.

Bayramlarda kâğıt bayrak asılması yasaklandı önce.

---

46) MGK'nin ünlü Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık'ın gerçek değeri yıllar sonra, Türkiye'nin İsviçre Bern Büyükelçiliğine atanmasından sonra ortaya çıktı. Türkiye'nin diplomasi tarihinde ilk kez bir Türk Büyükelçisi görevli bulunduğu ülkenin halkı tarafından istenmiyordu. 7071 İsviçreli, Haydar Saltık'ın ülkelerini terk etmesini isteyen dilekçelerini Dışişleri Bakanı Pierre Aubert'in önüne koyduklarında, batı kamuoyu, Saltık'ın gerçek kişiliğini öğreniyordu.

Büyükelçi Saltık'ı ülkelerinde istemeyenler onun «komutanların emirlerini uygulayan alt rütbeli bir subay olmadığını, eylemleri doğrudan yöneten bir darbeci general olduğunu» ileri sürüyorlardı. Saltık'ın İsviçre'ye atanmasının ardında bazı nedenler olduğunu da söyleyen İsviçreliler, onun «en önemli görevinin Avrupa'da yaşayan Türklerin denetlenmesi için yürütülen çalışmaların eşgüdümünü sağlamak ve geliştirmek olduğunu» da belirtiyorlardı. Saltık'ın İsviçre'de yaptığı ilk iş, Türk - İslam adını alan derneklerin bir federasyon çatısı altında birleştirilmesi oldu.

Cumhuriyet Bayramı İzmir İl Kutlama Komitesi, bayrak denetimine başladı. 24 kişi savcılığa gönderildi, 643 işyeri ve konut sahibi uyarıldı. Bayrak sevgisinin önemini vurgulayan bir de açıklama yapıldı:

«Yaptığımız denetimlerin sonuçları, bu konuyu ne ölçüde ciddiye aldığımızı kanıtlamıştır. Önümüzdeki günlerde Sümerbank satış mağazalarında ve diğer işyerlerinde bayrak satışları devam edecektir. Ayrıca 5-21 Aralık 1980 tarihinde düzenlenecek '5. İzmir Giyim Fuarında' da özel bayrak reyonu açılacaktır.

İzmirliler, bayrak gereksinmelerini buralardan temin etmelidirler. Çünkü, bundan sonra bayramlarda kâğıt bayrak asılmasına müsaade edilmeyecektir. Amacımız, herkesin bir bayrak sahibi olmasıdır.»

Konu daha üst düzeylerde de ele alındı. MGK'den sonra hükümet de bir genelge yayımladı. Bayrağımızın kullanılışında ve İstiklal Marşımızın söylenmesinde gereken özen gösterilmiyordu. *«Devletimizin, milletimizin ve istiklalimizin sembolü olan Türk bayrağının kullanışında gereken duyarlığın gösterilmediği ve İstiklal Marşımızın resmi bandolarımız da dahil olmak üzere yanlış söylendiği vaki müracaatlardan anlaşılmış»*tı.

«Türk Bayrağı Kanunu» vardı, «Türk Bayrağı Tüzüğü» vardı...

Türk bayrağının «biçimi, boyutları ve kullanılması»na ilişkin esaslar orada belirtiliyordu.

İstiklal Marşının aslına uygun nota ve usülde söylenmesi için İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı birer rapor hazırlayıp alınması gereken önlemleri Başbakanlığa göndereceklerdi.

İstiklal Marşının aslına uygun nota ile söylenmesi konusunda verilen raporları, çok aramama karşın bulamadım. Ama, bu konu ile ilgilenirken İstiklal Marşının okunmasının gerçekten zor olduğunu bir kez daha anladım. Büyüdüğünüzde sizler de anlayacaksınız Ekin.

Türk bayrağı ve İstiklal Marşı ile o kadar çok ilgilendiler ki, sonunda, o alanda da suçlular türetildi. İddianameler hazırlandı, yargılamalar yapıldı. İstiklal Marşı söz konusu olduğunda, Adana'da bir cezaevinde olmakla, Ankara'da bir parkta oturmak arasında hiçbir ayrım yoktu. Cezaevinde de, parkta da «Türk milletinin hâkimiyet alametle-

rinden olan İstiklal Marşına saygısızlık yapmak suretiyle hakaret etmek» olanaklıydı. Ya da «İstiklal Marşımız okunurken laubali bir durumda oturdukları ve ayağa kalkmadıkları herkesin görebileceği bir yerde olmaları ve durumları itibariyle ulusal onuru tezlil eder bir vaziyet ve durum yaratarak» TCK'nin 145. maddesine aykırı davranmak kolaydı.[47] Suçlu ürettiğimiz kadar çelik üretebilseydik diye düşünüyordum...

Bir üniversitenin açılış töreninde İstiklal Marşı söylenirken üç dört öğrencinin ayağa kalkmamasını «yönetime el koyma» nedenleri arasında sayanlar, İstiklal Marşı konusundaki titizliklerini, anlamsız bir biçimde cezaevlerinden parklara kadar her yerde sürdürüyorlardı. Suçlu üretiyorlardı...

Yargı makamlarına verilen bir dilekçede, konunun nasıl saptırıldığını anlamak çok kolaydı:

> *«Müvekkile Mürüvvet Çakırerk' Adana kapalı cezaevinde mahkûm ve tutuklulara zorla söyletilen İstiklal Marşının söylenmesine katılmadığı için TCK'nin 145/1. maddesi uyarınca 1 yıl hapis cezasıyla cezalandırılmış bulunmaktadır.*
>
> *TCK'nin 145. maddesi aynen 'Türk Bayrağını veya devletin diğer bir hâkimiyet alametini tahkir kastıyla bulunduğu yerden söküp kaldıran veya yırtan, bozan veyahut herhangi bir suretle tezlil eden kimselerin cezalandırılmasını öngörmektedir.*
>
> ...
>
> *Öncelikle İstiklal Marşı bulunduğu yerden sökülebilen, yırtılabilen, bozulabilen bir nesne, bir madde olmadığı gibi, devletin hâkimiyet alameti de değildir. Yargıtay Başsavcılığı İstiklal Marşının Türk devleti fikrini ifade etmekle beraber, hâkimiyet alameti olmadığını belirtmiş bulunmaktadır.*[48]

---

47) Adana Cumhuriyet Savcılığınca 1984/5254 sayılı iddianame ile Adana Cezaevinde bulunan Mürüvvet Çakırerk ile Zeynep Erdoğan, Ankara Cumhuriyet Savcılığının 1981/16706 sayılı iddianamesi ile Funda Çelebioğlu ve H. Akın haklarında açılan davalar.

48) Yargıtay Başsavcılığının 12.5.1983 gün ve 9/441 sayılı tebliğnamesi.

Yargıtay 9. Ceza Dairesinin 17.5.1983 gün ve 1983/1439 - 1506 sayılı ilamı.

...

İstiklal Marşı yerinden sökülebilen, yırtılabilen, bozulabilen bir madde olmadığından olayımızda; TCK' nin 145/1 maddesinin tarif ettiği suçun oluşabilmesi için öngörülen maddi öğeler var olmadığı gibi, suçun manevi öğesi olan tahkir kastı da bulunmamaktadır. Müvekkile, 'Siyasi düşüncelerime ters düştüğü için İstiklal Marşının söylenmesine katılmıyorum' demiştir.

Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin hepsi aynı statüye tabidir. Bu cezaevlerinde Türk uyruklu olmayan Suriyeli, Lübnanlı, Almanlar da bulunmaktadır. Bunlar İstiklal Marşını söylemek zorunda değillerdir.

...

İstiklal Marşının bambaşka bir anlamı ve kutsallığı vardır. Bu nedenle de her yerde rasgele söylenmez ve söylettirilemez, tutuklu ve hükümlülere bir baskı aracı olarak kullanılamaz.

Bazı tutuklu ve hükümlüler sırf bu zorlamayı protesto etmek için marşın söylenmesine katılmadıklarını söylüyorlar. Bu zorlamayı 'Tuhaf bir zulüm' olarak nitelendiriyorlar.

...

Günümüzde zor ve ceza tehdidi ile sevgi ve fikir aşılanamayacağı gibi cebir ve tehditle islah metotları da uygar ülkelerde tarihe karışmış bulunmaktadır.»[49]

Herkesi bir bayrak sahibi yapma amacını taşıyanlar, İstiklal Marşının söylenmesini, söylenirken ayağa kalkılmasını, put gibi dimdik durulmasını da «devleti yönetme» amaçları içine katıyorlardı.

Devleti yönetmek için içten çalıştıklarının en belirgin kanıtı, en küçük ayrıntılara dek inmeleriydi. «Ay'ı sola açık bulunan resmi mühürlerin kullanılmaması»ndan, Türk ordu musikisinin simgesi olan «2500 yıllık bir geçmişe sahip bulunan Mehter müziğini icra eden mehter takımlarının gelişigüzel kurulmasının yasaklanması»na dek, bütün ülke sorunlarıyla ilgiliydiler.

---

49) Avukat İbrahim Açan'ın Yargıtay 9. Ceza Dairesine yaptığı başvuru.

«Ay'ı sola açık bulunan eski resmi mühürlerin, anarşik faaliyetlerde legal ve illegal teşkilatlarca kullanıldığı, yapılan aramalardan ve elde edilen belgelerden anlaşılmış»tı. «Ay'ı sola açılmış mühürleri kullanan daireler tertibat alacaklar»dı.[50]

«İzinsiz mehter takımı kıyafeti taşımak, 2596 Sayılı Kanunun 2. maddesine göre suç»tu. Mehter takımı oluşturulması, *«Türk Silahlı Kuvvetlerinin manevi şahsından ayrılmaz bir yetki olduğundan, Silahlı Kuvvetler dışındaki resmi ve özel kuruluşların mehter takımı kurmaları ve bunları resmi ve özel törenlere iştirak ettirmeleri kesinlikle yasaklanıyor»du.*[51]

İşler büyük ölçüde yerli yerine oturtulmuş, devlet çarkı yeniden dönmeye başlamıştı...

Öl Dedin de, Ölmedim mi?...

Yapılanlara herkes şaşırıyor, herkes kızıyordu. Öyleki, birçok insan da Eylül İmparatorluğuna karşı görünüyordu. Ama, yaşam imparatorluk yöneticilerinin öngördükleri ve söyledikleri gibi düzenli ve disiplinli sürüp gidiyordu.

Nasıl da çözümlemişlerdi dağ gibi sorunları!..

Sıkıyönetim Askeri Hizmetler Koordinasyon Dairesinden Hayri Ündül Paşayı, 16 Kasım 1980 gecesi dinlerken, imparatorluğun gücünü herkes daha iyi anlıyordu.

«Bugün görünen odur ki, devlet otoritesi etkinleşmekte, memlekete barış havası getirilmekte, kırgınlıklar giderilip, yaralar sarılmakta ve tarafsız idare düzeni ile devletin geleceği sağlam temeller üzerine oturtulmakta»ydı. «Bu çalışmalar sürerken millet artık tedirgin değil»di. «Anaların gözyaşlarına yenileri eklenmiyor»du. «Yaşam normale dönmüş ve geleceğe güven artmış»tı. «Her yerde dalganan Türk bayrağı altında okullarımız faaliyet gösteriyor»du. «Anar-

---

50) Başbakan Bülend Ulusu'nun 8.7.1981 tarih ve 1981/48 sayılı genelgesi.

51) 25.6.1981 tarih ve 1981/43 sayılı mehter takımı genelgesi.

Mehter takımı sorunu öylesine önemsendi ki, İstanbul'da sadece onların konser verebileceği özel bir salon bile yaptırıldı.

şist terörist ve bölücü unsurlar yavaş yavaş eriyor ve milletin ebedi nefretinde cezalarını buluyorlar»dı.

Televizyonun etkisinden yararlanarak, herkesi Türkiye'nin bir anda güllük gülistanlık olduğuna inandırdılar. Konuşmalarını grafiklerle, şemalarla ve sayılarla süslediler. Bir süre sonra insanlar kulaklarının dibinde patlayan dinamitlerin sesini duymaz oldu. «Cuntaya Hayır» pankartlarını, afişlerini gören yoktu. Oysa, Ündül Paşa televizyondan silahlı saldırı ve çatışmalarda yüzde 80 bir azalma olmasına karşın ekim ve kasım aylarında pankart asma, bildiri dağıtma ve patlayıcı madde atma olaylarında artış olduğunu söylüyordu.

İmparatorluğun hesaplı ve sürekli propagandasının öldürücü sonuçları daha ilk günlerden başlayarak etkisini gösterdi. Sıradan insanlar da, en aydın insanlar da imparatorluğu onaylıyorlardı. Ya da en azından, yönetime el koymanın kaçınılmaz bir sonuç olduğunu söyleyerek dolaylı bir yol izliyorlardı. Şaşırtıcı bir durum da; herkesin televizyonda radyoda dinlediklerini, gazetelerde okuduklarını bir papağan gibi yinelemesiydi. Arada bir, ileri gitmek, gerekeni söylemek ya da yazmak isteyenler çıkınca, herkesin yüreğine gözaltına alınmak ya da «Silahlı Kuvvetlerin güvencesinde olmak» korkusu geliyordu.

Korku, ülkeyi bir baştan bir başa kuşatmıştı...

Korku ile bütünleşecek ideolojik saldırının, tam zamanıydı.

Sazlı, sözlü, öykülü, şiirli sıkıyönetim bildirileri yayımlanmaya başlandı. Sanatın gücü de katılmalıydı, Eylül İmparatorluğunun gücüne.

6. Kolordu Adana - İçel - Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman ve Hatay illeri sıkıyönetim komutanlığının «aşırı sağ ve sol uçların bugüne kadar memleketimizde yarattıkları huzursuzluk, yaptıkları zarar ve tahribatı özetleyen» bildirisi bir dörtlükle bitiyordu.

«Kadir kıymetini bilmedim mi ben?
Senin için ağlayıp gülmedim mi ben?
'Öl' dedin de, sanki ölmedim mi ben?
Sevgimi, aşkımı anla bayrağım.»

Bildiri halkın anlayabileceği yalınlıkta hazırlanmıştı.

«Güzel yurdumuz, dünya üzerinde üç büyük kıtanın en önemli yerinde bulunmaktadır. Önemlerin-

den birisi, üç kıtayı birbirine birleştirmesi ve birçok devletlerin kapısı durumunda olmasıdır. Yurdumuz üzerinde söz sahibi olabilecek bir devlet, dünyaya daha kolay söz geçirecektir. Yabancılar bundan dolayı memleketimiz üzerinde oynanan oyunları aşırı sağ ve sol uçları ortaya çıkararak emellerine alet etmişlerdir.

Yüce Türk milleti; aşırı sağ ve sol uçların yalan sözlerine ve aldatıcı ifadelerine aldanma. Onların yalan vaatlerle memleketi cennet yapmak istemeleri aldatmacadan başka bir şey değildir. Yaptıkları ortadadır.

Ülkemizin gelişmesini ilk önce kaygı ile izleyen yabancılar, daha sonra bunu eyleme dönüştürdüler. Çok iyi biliyorlardı ki, bir ülkede iç huzursuzluk olursa, o ülke parçalanır, bölünür, sonra da kolayca yutulur. Bir taşla iki kuş. Hem gelişmesini durdur, hem de yut. Bu düşünce ile harekete geçtiler.

Cumhuriyeti koruma ve yükseltme görevi verilen gençlere el attılar. Onların çok azının da olsa beynini yıkayarak memleketine ve milletine düşman ettiler

Ne yaptılar yabancıların kölesi olan bu satılmışlar?

Yaşlı genç demeden gece gündüz halkımızı öldürdüler. Hırsızlık yaptılar, banka soydular. Gemilerimizi yakıp batırdılar. İşyerlerini yakıp yıktılar veya işgal ettiler. Hiç yoktan ekmek yediği sofraya bıçak sapladılar. Ormanlarımızı yakarak tahrip ettiler. Okulları işgal ederek kendi düşüncesinde olmayanları sokmadılar. Öğrenim özgürlüğüne engel oldular Hedef gözetmeksizin halkın üzerine ateş ettiler. İşçilerimizin servis otobüslerini, halkın oturduğu kahveleri devamlı taradılar. Bir semtte oturan, diğer semtlere gidemez oldu. Yabancı bir memlekete gidiliyormuş gibi, pasaport yerine hüviyet sordular. Evinden yurdundan huzursuz edilen vatandaşlarımız, yerine göre evini ve yurdunu da terkedip başka yerlere göç ettiler. Adam kaçırdılar, elleri ve gözleri bağlı olarak vatandaşlarımızı öldürdüler. Bütün cinayetlerin ve suçların faili meçhul kaldı. Halkımız akşamları sokağa çıkma yasağı varmış gibi evlerine hapsedildi. Örgütler adına zorla para toplandı. Halka dehşet ve korku verilmek

isteniyordu. Bununla da kalmayan bir avuç satılmışlar, halkın manevi duygularına da el attılar. Aile fertleri arasında sevgi, saygı, din, büyük, küçük kavramlarını eritmeye çalıştılar. Çok iyi biliyorlardı ki, bir milletin çökmesi için manevi duygularının da ortadan kalkması lazım. Bununla da kalmadılar, toplumumuzu bölmek için 'Ben Türküm' diyen vatandaşlarımıza 'Sen Türk değilsin' diyerek, onlara ayrı bir devlet kurdurma çabasına giriştiler. Mezhep kışkırtıcılığı ile bir olan milletimizi bölmeye çalıştılar. Dini istismar ederek Atamızın laiklik prensibine karşı geldiler. Türk bayrağı yerine, yabancı devletlerin bayrağını astılar. İstiklal Marşı yerine, Enternasyonali söylediler veya oturarak karşı geldiler.

Rengini kanımdan alan bayrağım
Atamdan yadigâr kalan bayrağım
Gözüme, gönlüme dolan bayrağım
Selam sana halden, maziden selam
Sayısız şehitten, gaziden selam...

İşte yabancıların aşırı sağa ve sola yaptıkları bunlar. Bunları kime yaptırdılar? Aldattıkları Türke. Yani Türkün kanını Türke döktürdüler.»

Bu bildiriyi hazırlayan bir insanın, ülkenin yönetimini üstlenmesi düşünülemezdi. Böyle güzel bir Türkçe, böyle geniş bir kültür ve böyle bir çağdaş görüşe kurban ediliyordu toplumun tümü...

Bu bildiri ile birlikte Eylül İmparatorluğu politikalarında şiir, yer yer ağırlık kazanmaya başlayacaktı.

Eylül İmparatorluğunun «amigolar» görevlendirdiği, ilkokul çocuklarının «zorunlu» getirildiği miting alanlarında, ülkenin geleceğini üstlenmiş koca koca generallar ceplerinden çıkardıkları şiirleri okuyup, halkı coşturacak, alkış toplayacaklardı:

«Çok davet aldım, hatta biraz da sitayişkâr bir şiir aldım, Kırşehirli Şemsi Yatsıman'ın şiiri. Şöyle diyor Yatsıman şiirinin bir bölümünde:

Arzumuz var Evren Paşa
Bir yolda Kırşehir coşa
Karşılarız koşa koşa
Kırşehir'e kûs müsünüz?

Ahi Evren adaşınız
Ziyaretle bağdaşınız
Bizler ise çağdaşınız
Kırşehir'e küs müsünüz?

Tabii hepsini okumuyorum. Birkaç yerini okuyacağım. Şöyle devam ediyor:

Sevginizi bekliyoruz
Sonsuz saygı ekliyoruz
Konsey ile bekliyoruz
Kırşehir'e küs müsünüz?

Politikanın döndüğü
Herkesin masum bildiği
Atatürk'ün çok geldiği
Kırşehir'e küs müsünüz?

Halk ozanı Şemsi Yatsıman'ın bu mektubunu alınca doğrusu çok duygulandık hepimiz. Biz Kırşehir'e hiç küs olur muyuz sevgili vatandaşlarım.»

Konseyin güçlü adamı Orgeneral Necdet Üruğ, 1983 Temmuzunda «Olur mu, devlet başkanı meydanlarda şiir okur mu?» sorusunu, çaresiz bir durumda ellerini iki yanına açarak, «Ne yapayım?» der gibi yanıtlıyordu.

Politikacısız politika, şiir ve fıkra ile yürüyordu. Sevgili Ekin ve arkadaşları, alanlarda dokunaklı şiirler okunuyor, evlerde de fıkralar anlatılıyordu...

Havadan Şimşek Gibi...

Eline kalem alan, «Aziz ve muhterem vatandaşlarım» diye yazmaya doyamıyordu... Zorunlu azizlik dönemi başlıyordu böylece.

Tunceli Sıkıyönetim Komutan Yardımcısı da yazdı, «aziz ve muhterem vatandaşlar»ına. Gülmek mi gerekir, ağlamak mı bilemem ama, aziz ve muhterem vatandaşlarına söyleyeceklerinin üstüne kocaman bir «gizli» damgası vurdu.

«Asırlardan beri hür yaşamış ve yaşayacak olan aziz milletimize musallat olan üç buçuk eşkıya bozuntusu; onun hoş görüsünden, affediciliğinden cesaret

alarak vefakâr ve fedakâr Tuncelili vatandaşlarımıza da maalesef musallat olmuş, onun rahat ve huzurunu kaçırmış, kendi emellerine alet olacakları fikrine kapılarak her türlü hiyanet ve ahlaksızlığı yaparak bu eylemlerini sürdüreceklerini zannetmişlerdir. 'Asker sizi ne zamana kadar koruyacak, sonra ne yapacaksınız?' diyecek kadar ileri giderek.

...

Milletimizin göz bebeği, onun fedakâr evlatları; askerlerimiz, güvenlik kuvvetlerimiz sizinle beraberdir. Onlar her zaman ve her yerde yanınızdadır. Ve yanınızda olacaktır. Karda, kışta, mezrada, köyde, kasabada emrinizde ve hizmetinizdedirler. İcap ederse havadan şimşek gibi ineceklerdir.

...

Vatandaşlarımız şehit vermişlerdir, verebilirler. Çocuklarımıza güzel yurdumuzu daha güzel bırakmak için bu olacaktır. Gene o hainler bazı muhtar ve vatandaşlarımızın devlet dairelerinde iş takip ederken, güvenlik kuvvetlerimizden köyleri için istekte bulunurken görüp, ihbarcı diye adice tuzağa düşürüp katletmişlerdir.

Alevi - Sünni yüzyıllarca kardeşçe yaşamış, vatan için kan dökmüş yurttaşlarımızı birbirine düşman ettiler, kahvede, bakkalda taradılar. Mezrada vurdular. Eğer sizler tevekkülle beklerseniz gene yapabilirler.[52]

...

Her şeye rağmen onlar da gelsinler Atatürk'ün 100. doğum yılında onun ilkelerinde aramıza karışsınlar.

...

Onlar artık ezberlediğiniz sloganlarını kendi eşkıyalık ve katilliklerini örtmek için, korkaklıkları kalelerini yakarak gene söyleyecek, olmadık şeyler uydurarak bunları yayacaklardır.

Gene onlar vatan için görev yaparken hainçe şehit ettikleri evlatlarınız Mehmetçiğin kanının yerde kalacağını zannettiler. Gene onlar üç buçuk satılmış hain, bölücü, her türlü insan haysiyetinden yoksun eş-

52) Milli Güvenlik Kurulunun isteği üzerine, öğrenciler 1984 Kasımından başlayarak mezheplerine göre fişlenecekti.

kıya; tertemiz Tuncelili vatandaşın kanının yerde kalacağını zannettiler, bilemediler ki, bu vatan hainleri akıttıkları kardeş kanının günahı içinde boğulup gideceklerdir.

İşte bunları bize teslim ediniz. İstediğiniz kadar aranızda ve hizmetinizdeyiz. Şehit kanının temizlenmesi, şehitlerin huzur içinde olmaları sizin de onurunuzdur.

...

Köylerinize dikilen Atatürk büstleri, bizi ilkelerinde birleştirmiş, kardeş kanı akıtarak güzel yurdumuzu bölmeye çalışan hain, aldatılmış, kanmış, insan kanı dökmekten zevk alan sadistleri bile yaptıklarına pişman etmiştir.

...

Sonbahar tatbikatı yapmakta olduğumuz bölgede vatandaşlarımız Tunceliler; sizler, 1. Dünya Harbinde düşmanı buraya sokmadınız, İstiklal Harbinde 'buraya kaçmaya değil savaşmaya geldik' diyen sizlersiniz, Kore'de, Kıbrıs'ta şehit verdiniz.

...

Türk oğlu Türk olan insanımız hâlâ, dede ve ninelerimiz sabah aydınlığında doğan güneşe doğru Türkçe dua ederler, size vatanseverliği kimse öğretemez, gayretinizle en güzel yurt köşesi burası olacaktır. Ne mutlu Türküm diyene; ne mutlu Atatürkçüyüm diyene.»

Her geçen gün, özgürlüğün anlamı daha da somutlaşıyordu.

Benzeri bir metni hükümetinin programına alacak bir başbakan aranıyordu.

Haberi Mucip Ataklı duydu önce, Suphi Karaman'ı aradı. Prof. Turhan Feyzioğlu başbakan yapılacaktı. Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek Paşa, Kenan Evren'e telefon edip durumun «vehametini» anlatmalıydı.

Fahri Paşa, Kenan Paşaya telefon etmezdi. Suphi Karaman Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Necdet Öztorun'u aradı: «Doğru mu?» diye sordu. «Doğru komutanım»

dedi telefonun ucundaki ses. «Bir şeyler yapmak gerekiyor» dedi Karaman. Öztorun Paşa hiçbir şey yapamayacağını söyledi. Genelkurmay karargâhını ikiye ayırmışlardı. Bir kısmı Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğinde devlet yönetimiyle uğraşıyordu. Bir kısmı da askeri görevleri yerine getiriyorlardı. Öztorun Paşanın askeri görevleri vardı. Feyzioğlu sorunu ile ilgilenemezdi. «Sen bilirsin paşam,» dedi Suphi Karaman. «Ama biliniz ki tarihe not düşüyorum senin adınla.» Telefonun ucundaki ses, «Bir şeyler yapmaya çalışırım komutanım» dedi.

Feyzioğlu masasının başında hükümet kurma çalışmalarına çoktan başlamıştı bile. Adnan Başer Kafaoğlu konseye çağrılmıştı. Odadan başını uzatıp başbakan edasıyla masada oturan Turhan Feyzioğlu'nu görünce, çok bozuldu. «Feyzioğlu'nun içinde bulunduğu bir hükümette görev almam» deyip, odaya bile girmeden gerisin geri dönüyordu.

Eylül İmparatorluğu yöneticileri ilk düş kırıklığını yaşıyorlar, tescilli bir Atatürkçüden yoksun kalıyorlardı.

«Boşuna Yorulmayın!..»

Askeri darbelerin önlenmesi için bir çözüm olmalıydı. Yasaklanmalıydı, örneğin. Güler geçerlerdi böyle bir çözüme.

Darbe girişiminde bulunanların tümünü yargı karşısına çıkarmak gerekliydi. Ama ordunun yarısını yargılamak gerekirdi o zaman.

Askeri darbeleri yasal olmaktan çıkarmaktı, belki de en doğru çözüm. Yasaldılar çünkü. Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yasasının 35. maddesine göre yapılıyordu darbeler.

Silahlı Kuvvetlerin görevi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktı.

Buraya bir şeyler eklenip sorun çözülebilir miydi?

«Silahlı Kuvvetler; Türk yurdunu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni, Anayasayı ortadan kaldırmadan kollamak ve korumakla yükümlüdür» denilebilir miydi? Ya da «Silahlı Kuvvetlerin görevi, Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni parlamento ve hükümetin em-

rinde olarak kollamak ve korumaktır» denilebilir miydi?

Yüksek sesle düşünüyorduk. Birkaç askeri darbeye katılmış, bir kez de darağacından dönmüş «eski bir ihtilalci» bu tür çözümlerin geçersiz olacağını söyledi. «Boşuna yorulmayın» dedi. Bir de berber fıkrası anlattı.

En büyük komutan, saç tıraşı olmaktan hoşlanmıyordu. Berberi ise tıraşın güzel olmasını istiyordu.

Komutan koltuğa oturduktan üç dakika sonra, «Hadi bitsin» demeye başlıyordu.

En büyük komutanın siyasete meraklı olduğunu öğreniyordu, berber. Ufak ufak yoklamaya başlıyordu; siyasi partiler, meclis, yasalar derken «demokrasi» sözcüğü çıkıyordu ağzından. Demokrasi der demez berber, komutanın saçları dimdik oluyordu.

Tıraşı zorluk çekmeden bitiriyordu berber; arasıra «demokrasi» diyerek.

Ordu için tek çözüm; tıraş olmayı sevmeyen en büyük komutanları silahların güçsüzlüğüne, oyların gücüne inandırmaktı.

Bağış Yarışı

Kumkapı Motorcular Esnafından, Düzce Avcılar Kulübü üyelerine değin herkes, elini cebine atarak, ülkeye barış ortamını getiren Silahlı Kuvvetlerin vakıflarına bağış yarışına girdi. Konya'dan 17 milyon, Diyarbakır'dan 16 milyon, Ağrı'dan 12 milyon diye bir koşturmaca başladı.

Rekoru, Erzurum kırdı. Erzurumlular, «Son zamanlarda ülke çapında meydana gelen huzur ve güvenin neticesi olarak, Türk Silahlı Kuvvetlerine duydukları sevgi, şükran ve bağlılıklarını ifade etmek için savunma gücüne katkıda bulunuyorlar»dı.

Erzurum Yardım Komitesi, Kara Kuvvetleri Güçlendirme Vakfına 3 saatte 34 milyon 500 bin lira toplayarak erişilmesi güç bir rekor denemesi yaptı. Herkes gönlünden kopanı veriyordu, zorlama yoktu kesinlikle. Ama arada sırada bu konuda genelgeler de yayımlanmıyor değildi:

«Türk Kara Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı Genel Müdürlüğünden alınan 20.11.1980 gün ve 1209.5 - 756-80

sayılı yazıda, Bakanlığımızın ve bağlı genel müdürlükler personelinin de vakfa bağış yoluyla yardımcı olmaları istenmektedir.»

Bağışlar maaş ve ücretlerin yüzde birinden daha aşağı olmayacaktı. Ve tüm personel yardımda bulunmak zorundaydı.

O günlerde, zorunlu olmayan pek az şey vardı ülkede. 80 bin lirasının 800 lirasını maaş bordrosu üzerinden vakfa kaptıran bir yurttaş, vakfın yönetim kurulu başkanının televizyonda yaptığı konuşmayı da dinlemek zorundaydı sanki.

«Özellikle 12 Eylül harekâtıyla ülke düzeyinde sağlanan huzur ve güven ortamı vakfa yapılan bağışlara büyük boyutlar kazandırmış, vakfımızın öz varlığı 4 milyarı aşmış»tı.

Çok veren maldan, az veren candandı!..

Ekonomiyi Düzeltmenin Tek Yolu...

İmparatorluk yönetimine göre, ekonomiyi düzeltmenin tek yolu vardı: İşçilerin ücret artışını önlemek; onları grev, toplu pazarlık gibi «ülke ve devlet yararına olmayan» kötü alışkanlıklardan vazgeçirmek. Bir de kaçakçılık önlenebilirse, ülke ekonomisi tıkır tıkır işlerdi.

12 Eylül sabahından beri işçilerle ilgili sorun yoktu.

Aralık ayı başlarında kaçakçılık suçlarından gözaltında bulundurulan 23 sanık, yargı karşısına çıkarılıyordu. Sanıklar 70 günden beri Kabakoz Deniz Piyade Üssündeki askeri cezaevinde gözaltındaydılar.

Kaçakçılık önlenebilirdi de önlenmedi mi, önlenemeyeceği için mi önlenmedi, bilinmiyor. Ama, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının Mensucat Santral olayı ile ilgili olarak yaptığı açıklama; bu sorunun yanıtı olabilecek bir içerik taşıyordu.

«Geçen hafta içinde kamuoyunu meşgul eden Mensucat Santral hakkında yürütülen mali takibat ile ilişkin olarak basında yer alan haberlerin çeşitliliği ve özellikle 20 Aralık 1980 tarihli bazı gazetelerde, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneğine mensup bazı ki-

şilere atfedilen ve devletin resmi makam ve kuvvetlerini kınama şeklinde tezahür eden beyanatlar muvacehesinde, kamuoyunun gerçek yönde aydınlatılması maksadıyla aşağıdaki açıklamanın yapılması zorunlu görülmüştür.

Mensucat Santral hakkındaki işlemler; Maliye Bakanlığına yapılan bir ihbara istinaden, bu bakanlıkça talep edilen uzmanlar ve talep üzerine mali polisten oluşan ekiplerle icra edilmiştir. Ancak, bizatihi operasyonun ve uygulayıcıların güvenliğini sağlamak ve yardımda bulunmak maksadıyla bir kısım inzibat kuvvetleri de kullanılmıştır.

Bugünkü safhada, ihbarla ilgili inceleme ve sorgulamalar münhasıran mali uzman ekiplerle yürütülmektedir. Komutanlık ilgilileri tarafından şimdilik herhangi bir soruşturma yapılmamaktadır. Sanıklar halen mali polisin gözetimi altında Gayrettepe'de bulunmaktadırlar. Sonuçta, devletin mali ve ekonomik güvenliğini 1402 Sayılı Yasa şumulünde ihlal edici bir durum ortaya çıktığı takdirde soruşturmanın sıkıyönetim açısından da sürdürüleceği tabiidir.

Baskının yapılışı ve operasyonun sürdürülüş biçimini takdir, bu görevi üstlenmiş sorumlu devlet memurunun en tabii hakkıdır. Bu sorumlunun planladığı operasyonun biçimi ve şekli üzerinde hakkında takibat yapılacak kişinin veya kurumun önceden mutabakatını alması herhalde beklenemez. Hak ve hukukun çiğnendiğine inanan herkes için, yasa yolları en geniş biçimde açık bulunmaktadır.

Operasyonun başlangıcından bugüne kadar geçen sürede hiçbir yetkili makam ve kişi, olayla ilgili olarak basına ne bir beyanat vermiş, ne de en ufak açıklamada bulunmuştur. Buna göre de, olayın özel sektörü yıpratmak şeklinde basına yansıtıldığı iddiası varit değildir.

Gazetelerin kendi görüşlerine göre olayı yorumlamaları, kendi istihbarat faaliyetlerine göre haberleri değerlendirmeleri şüphesiz hiçbir resmi makama ve görevliye mal edilemez.

TÜSİAD'a mensup bazı kişiler tarafından verildiği anlaşılan bu beyanın nasıl bir cezai takibata tabi

tutulacağı hususu üzerine komutanlıkça ayrıca tahkikat yapılmaktadır.»[53]

Ayrıca «bir cezai takibat hususu» o günlerin tozu dumanı arasında, yeniden gündeme getirilmeyecek, unutulup gidecekti. Taraflar birbirlerini «hiç haketmedikleri şekilde» üzmüşlerdi. Aracıların, taraflara ulaştırdıkları mesaj buydu.

«Bir cezai takibata» neden olabilecek boyutta olduğu söylenen TÜSİAD açıklamasında «Operasyonun yapılış tarzının özel sektörü yıpratacak» nitelikte olduğu belirtiliyor «özel sektörün tahkir edildiği» ileri sürülüyordu.

Açıklamanın hazırlandığı toplantıda, bazı işadamlarının Silahlı Kuvvetler vakıflarına yapacakları bağışlarla ilgili tartışmalar da yapılıyordu: Hemen mi verilsin, yoksa biraz bekletilsin mi?

TÜSİAD Başkanı Ali Koçman'ın Mensucat Santral baskınını kınayan açıklamasından sonra Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ'un karşısında geçirdiği sıkıntılı dakikaları anlatırken, gözlerinden yine yaşlar süzülecekti.

Eylül İmparatorluğu ilk büyük yanlışını yapıyor, sanayici ve işadamlarını üzüyordu.

Sola Karşı Büyük Darbe...

Aralık ayında İstanbul'da yeraltı ve yerüstü dünyasına yönelik sürdürülen operasyonlar, her iki dünyanın kirli ilişkilerini bilenleri 1973'lere geri götürüyordu. Her askeri darbeden sonra onlara bir gözdağı veriliyor, sonra da can ciğer kuzu sarması ilişkilere giriliyordu.

1973'ün Haziran ayında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının yürüttüğü «Martı» operasyonunda da beklenmeyen pürüzler çıkmıştı:

«...MİT ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü Mali Şube Müdürlüğünce, İstanbul Merkez Komutanlığında müştereken sorgulanan yeraltı dünyasının ünlü bir ismi; İstanbul Emniyetinden bir üst düzey yöneticisinin 200 bin lira karşılığında bir silah kaçakçısını serbest bıraktığını söylemişti.

Bir başka silah kaçakçısının yakalanmak üzereyken, ay-

53) 21 Aralık 1980.

nı emniyet görevlisi, kaçakçı ile irtibat kurduğunu ve aranmasından vazgeçilmesini istediğini, buna karşılık 50 gün içinde bir parti silah yakalatma sözü aldığını duyurmuştu.

Böyle bir isteğin garip karşılandığının belirtilmesi üzerine ise, kendisinin bir müddet sonra ABD'ye gideceğini ve operasyonun dönüşünde yapılmasını istemişti.

Daha sonra yakalanan silah kaçakçısı, emniyet yetkilisi ile bir otelde buluşulduğunu ve kendisi için yardım istediğini söylemişti.

Aynı tarihlerde İstanbul Sıkıyönetim Komutanı olan Orgeneral Faik Türün, soruşturmayı yapanları makamına çağırmış; o anda İstanbul Emniyetinde önemli bir mevki işgal eden bu kişinin aşırı sola karşı büyük darbeler vuran bir kimse olduğunu, yolsuzluklarının duyulması durumunda, bunun sol mihraklarca istismar edilebileceğini belirtmişti.

O emniyet görevlisi ile ilgili bölümlerin, sorgu metinlerinden çıkarılmasını, ayrı bir dosya haline getirilmesini, kendisinin de idari soruşturma açtırarak, sonuçta bu emniyet görevlisini cezalandıracağını belirtmişti.»

Bu görevlinin adı 12 Eylülde de gazete manşetlerinden inmedi. «*Ekim 1982 tarihinde Konya 2. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı kanalıyla intikal eden ve özellikle İstanbul'da yaşayan azınlık faaliyetlerini içeren bir ihbar mektubunda*» da adı geçiyordu.

Kimsenin gücünün yetmediği bir insan olarak, Türk yönetim tarihine geçen bu başarılı bürokrat için yapılacak hiçbir şey yoktu:

> «*Ermenilerin bu yıkıcı faaliyetlerde bulunmaları sırasında en büyük desteği gördükleri bir makamdan ve bu makamın başında bulunan bir şahıstan bahsetmek istiyorum*» diye başlıyordu ihbar mektubu.
>
> «*Yiğidin harman olduğu bir ilimizin bir köyünde dünyaya gelmişti. Galatasaray Lisesinde ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğrenim gördü. Amerika'da çeşitli kurslardan geçerek iki yıl mesleki eğitimden geçirilmişti. Sevgi Birliği içinde ilişkilerini geliştirdi. Türkiye'nin bir ara rejim döneminde, 12 Martta, İstanbul'da yürüttüğü siyasi operasyonlarla iyice ünlendi. Mardin ve Siirt'teki Kürtçülük operasyonlarında görev aldı.*»

İhbar mektubunun en ilginç savı, kaçakçılık operasyon-

larındaki başarısızlık nedenlerinin irdelenmesinde ortaya çıkıyordu.

«Mardin - Midyat'taki Süryani Kadim Kilisesi papazları ile ilişkiler kurduğu, bu tarihten sonra da geldiği İstanbul Kapalı Çarşıdaki Süryani kuyumcularla sıkı bir işbirliği içerisinde bulunduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu şahsın örgütlerin operasyonlarında, örgütlerin beyinlerine ulaşılmadan gazetelere haber sızdırdığı veya açıkça yakalananları açıklaması yüzünden periyodik buluşmalar kopmakta ve beyin takımlarına ulaşılamamaktadır. Bu strateji uygulandığı takdirde Türkiye'de en az 3 milyon kişinin hapse atılması gerekir.

Türkiye'de bütün büyük kaçakçılık işlerinde hissesi vardır. Sağ ve sol örgütlere ayırt etmeden silah temin eden Çayırovalı bu şahsın ortağıdır. Bugüne dek yurtdışına 8-10 milyar lira civarında bir para transfer ettiği söylenmektedir. Yurtdışında bir göreve atanacağı sırada 12 Eylül Harekâtı vuku bulmuş, yurtdışına gitmesi kalmış, kendi ilişkileri içine soktuğu bazı sıkıyönetim görevlilerini de büyük paralarla rüşvete alıştırmış ve onların da meslekten anlar, vatanı kurtaran bir aslanı durumuna gelmiştir.

Bu şahsın aile fertlerinden neden bir tek kişi bile Türkiye'de değildir? Karısı, kızı ve oğlu yurtdışındadır. Aile fertlerini neden 4 yıldır dışarıda tutuyor, düşünmüyor musunuz? Bu şahsın Türkiye'de neden dikili bir tek ağacı yoktur, düşünmüyor musunuz?

Bu şahsın iki pasaportlu olduğunu, askeri yönetimden dış görev koparmak üzere olduğunu, koparamaz ve sıkışırsa kaçacağı bilinmektedir.

Bu şahıs hakkında haberalma örgütlerinin İstanbul kanadından bilgi toplamaya kalkmayın, çünkü kilit noktalarında çalışanlar onunla sıkı bir işbirliği içindedirler. Onun için istihbarat yaptırırsanız, askeri istihbarat kanalını kullanmanızı tavsiye ederim.»

İhbar mektubu, «sizleri vicdanınızla baş başa bırakıyorum» diye bitiyordu. İmza yerinde ise, «Herşey vatan için» yazılıydı.

İhbarı da, darbeyi de vatan için yapan insanların yönetimde ağırlıkta olduğu bir ülkede yaşıyorduk. «Herkesin

her şeyi vatan için yapmasına karşın,» devlet yalnızca genç insanların yakasına yapışıyordu.

Eylül İmparatorluğunun ilk yıllarında; yeraltı ve yerüstü dünyasında kimin elinin kimin cebinde olduğunu bulup çıkarmak çok kolaydı.

Kabakoz'da, yeraltı dünyasının ünlü bir adının açıklamalarını dinleyen bir görevli, duyduklarına inanamıyor, aklını oynatacak gibi oluyordu. Bu çok ünlü babanın sorgusunu yapan görevliye, «Nasıl gidiyor?» sorusunu yöneltenler, bir tek yanıt alıyorlardı: Eliyle yukarıları gösteriyor, dudaklarını ileriye uzatıp, «Oooo» diyordu.

Daha sonra, sorgu metni tüm aramalara karşın bulunamayacaktı.

Yeraltı dünyasının ilişkilerine el değmiyor, akıl ermiyor, yerüstü dünyasının başdöndürücü hızla gelişen ilişkilerinden sıra da gelmiyordu. Eylül İmparatorluğu, özel sektörün yanında olduğunu kanıtlamak istercesine birbiri ardına şirket kurtarmaya girişti. Asil Çelik, Güney Sanayi, Başak Grubu, Oyak Kutlutaş, Meban, Hisarbank, Odibank, İstanbul Bankası, Bağbank, Paktaş ve Transtürk bir bir kurtarılıyordu. Eylül İmparatorluğunun akıl hocalarına göre; birbirini kovalayan iflasları, ticareti terk eden şirketleri, protesto olan senetleri ile ekonomi tıkırındaydı. Büyüklerin kalması, küçüklerin batması üzerine kurulan, serbest piyasa ekonomisi, silahların güvencesi altında tıkır tıkır işliyordu.[54]

Kur farklarına dayanamayan şirketlere Merkez Bankasından ucuz kredi sağlanıyordu. Bankerliğe soyunan bankalara para aşısı yapılıyordu. Vergiler erteleniyor, yeniden anlaşma yoluna gidiliyor, alacaklar silinip, borçlar affediliyordu.

Bankerlerin birbiri ardına batmalarından sonra, silahların gücü bir kez daha anlaşıldı.

Vakıflar Bankasının milyonlarca liralık sertifikasını pi-

---

54) Ekonomi öylesine tıkırındaydı ki, 1979'da 14,2 milyar dolar olan dış borç 1980'de 16,2 milyar dolara; 1981'de 16,8 milyar dolara; 1982'de 17,6 milyar dolara yükselmişti. İpin ucu artık kaçmıştı; dış borç tutarı 1983'te 18,4; 1984'te 21,3; 1985'te 25,3; 1986'da ise 31,2 milyar dolara ulaştı. 1987 yılında ise 36 milyar dolar dış borcumuz vardı. Ülkeyi yönetenler bunu bir saygınlık göstergesi olarak anlatıyorlardı.

yasaya sürüp, ortadan kaybolan Borsaş'ın yöneticileri, «adamlı olarak» Türkiye'ye geri getiriliyorlardı.

Ortadan kaybolurken, iki önemli kişinin ödemelerini unutup gitmişlerdi!..

O gün, Kuğulu İşhanındaki Banker Borsaş'ın bürosunda alışılmışın dışında bir hareketlilik vardı. Borsaş çalışanları patronlarının yurtdışından dönmüş olmasına seviniyorlardı. Bir de Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin'in eşinin bürolarını onurlandırmasına... Bayan Ersin'i görenler, görmeyenlere anlatıyorlardı.

Söylenenlere göre, Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya da o gün kurtulmuştu banker batağından.

Ortaya çıkıp, iki önemli kişinin ödemelerini yaptıktan sonra, Borsaş'ın yöneticileri yeniden kayboldular. Yer yarılmış, içine girmişlerdi sanki. Paralarını kurtaranlar, paralarını kurtaramayanlar için önlemler alıyor, nutuklar atıyorlardı.

Eylül İmparatorluğunun yasama organı, Danışma Meclisinin Başkanı Ordinaryüs Profesör Sadi Irmak, bankerlerle ilgili hükümet bildirisi, daha radyodan duyurulmadan makam arabasına atladığı gibi Banker Eko'nun kapısına dayanmıştı.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Zeyyat Baykara'nın 7 milyon lirası hükümet zoru ile geri alınıyordu.

Eylül İmparatorluğunun ağa babasının parası ise, Banker Başak'tan kurtarılacaktı.

Bir yandan zor durumdaki şirketler, bir yandan zor durumdaki banker alacaklıları kurtarılıyordu. Zor durumdaki banker alacaklılarının seçimi, güçlerine göre yapılıyordu.

Paralar Altın Koçakçılarına...

Askeri savcı 1980, 1981, 1982 ve 1983 yıllarında 60-90 ton altın kaçırıldığını söylüyordu.

Sanıklar, «piyasadan ve kuyumculardan topladıkları iş-

lenmiş ve hurda altınları ucuz fiyatla satın alarak yurtdışına kaçırıyorlar ve altın fiyatının yüksek olduğu Batı Avrupa ülkelerinde satıyorlar»dı.

Altın satışından elde edilen dövizleri Türkiye'ye sokarak, karşılığında piyasadan yeniden altın toplayıp yurtdışına kaçırmak için bir seçenek arıyorlardı. Buldular...

«*...Altın satışından elde edilen dövizler NASCOR ve SHARKARGO A.G. adlı şirketler ve öteki paravan şirketler aracılığı ile ihraç bedeli peşin döviz havalesi gibi göstererek Türkiye'ye gönderiyorlar*»dı.

Dövizler banka hesabına akmaya başlıyor ama sorun bitmiyordu. Türkiye'ye gelen dövizlerin bankalardan çekilmesi için bir seçenek aradılar.

Askeri Savcının savına göre, bu soruna da çözüm bulunuyordu:

«*Türkiye'ye gönderdikleri, Türkiye'deki Uluslararası Sanayi Bankası, Ticaret Bankası ve Yapı Kredi Bankasının İstanbul Kapalıçarşı - Sultanhamam, Şişli, Kadıköy, Elmadağ, Galatasaray şubelerine gelen dövizlerin bu bankalardan çekilmesi için ayrı bir formül arandığı ve sonunda canlı hayvan ihracatçısı olan diğer sanıklara satılmasının kararlaştırıldığı, bu konuda adı geçen bankaların genel müdürleri olan ve aşağıda eylemleri anlatılacak olan sanıklar Halil Soydan, Erol Aksoy, Hüsnü Mustafa Özyiğen ile anlaşarak dövizleri akborsa ile karaborsa arasındaki fiyat farkı üzerinden sattıkları*» anlaşılıyordu.

«*Banka şubelerine verilen talimatta hileli şekilde döviz alım bordroları düzenleniyor, bordrolarda miktarları yazılı olan dövizlerin Türk parası karşılıklarının, ihracatçılara değil, altın kaçakçısı sanıkların ellerine geçmesi sağlanıyor*»du.[55]

Eylül İmparatorluğunda akıl almaz yolsuzluk ve rüşvet öyküleri konuşuluyordu. İmparatorluk anarşi ve terör sorununa çözüm getiriyor, kapitalist düzen gereği yapılan bu tür işlere göz yumma ilkesini sürdürüyordu. Arada bir kızıp kükreyen olursa, «Serbest piyasa ekonomisinde olur böyle şeyler!» diye yatıştırılıyordu.

---

55) Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 21.11.1983 tarih ve 1983/333 karar sayılı iddianamesi.

Yolsuzluk ve rüşvet savlarının yazılamadığı, konuşulduğu günlerden geçiliyordu.

Danimarka'ya 21 milyon dolarlık borcu olan bir denizcilik şirketinin üç Ro-Ro gemisine el konulmuştu. Merkez Bankasının borcu üstlenmesi için yapılan girişimlerde, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğinde görevli bir amiralin etkili olduğu söyleniyordu.

Mersin'de jandarmanın karıştığı kaçakçılık olayından, çok sayıda üst rütbeli subayın çıkar sağladığı ortaya çıkmıştı.

Kayseri'de ortaya çıkarılan ihale yolsuzluğu, büyük ölçekli bir yolsuzluktu.

İki askeri yargıç, Gölcük'te rüşvet alırken suçüstü yakalanmıştı.

Binbaşı Halit Cengiz topladığı paralarla büyük bir servet sahibi olmuştu. Askeri Yargıç Halit Cengiz'e göre, başkaları da yapıyordu bu işi. Halit Cengiz bunların da ortaya çıkarılmasını istiyor, ordu komutanından, Genelkurmay Başkanına kadar herkese başvuruyordu.

«...Bu konu ile ilgili yazılı belgelerin incelenmesinde» öyle savlar ortaya atılıyordu ki, araştırılmaması, kovuşturulmaması bile insanı suçlu duruma düşürebilirdi.

«...Halit Cengiz tarafından Genelkurmay Başkanına yazılan mektupta Amasya'da iken Tuğgeneral Yusuf Haznedaroğlu ile yaptığı bir telefon görüşmesinde, ona, 'Şerefli bir Türk generali örgüt'ün avukatı olamaz, sizin için de Maraş'ta rüşvet aldı yolsuzluk yaptı diyorlar' demişti. Bu yolsuzluk savlarını ismen ve olay olay biliyordu.

3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanına yazdığı mektupta ise 'İddia ediyorum ve ispat da edeceğim ki, Sayın General Yusuf Haznedaroğlu Maraş'ta büyük yolsuzluklar yapmış, halkı haraca kesmiş, bu paralarla şimdi ismini saklı tuttuğum bir konsomatris ile beraber dost hayatı yaşamış ve şimdi de yavuz hırsız ev sahibini bastırır örneği, hakkımda hücuma geçmiştir,' diyordu.

...

Bir başka dilekçesinde General Haznedaroğlu'nun Maraş'taki yolsuzluklarını tek tek Genelkurmay Başkanlığına arz ettiğini, 300 bin liralık fino köpeğini Türk askerine baktırdığını, hakkında Askeri Ceza Kanunu gereğince işlem yapılmasını, 700 bin liralık altın çakmağı nereden temin ettiğinin sorulmasını istiyordu.

Halit Cengiz'e göre; İşkence ve küfür için emir veren General Yusuf Haznedaroğlu'nun 50 günlük Paris ataşeliği kadın zaafı yüzünden son bulmuş ve geri çağrılmıştı. Oysa bu sayın general Halit Cengiz'in dostu bulunduğu söylentilerini yayıyordu. 'Hatta bazı köpekleri aracılığı ile eşine telefon ettirerek' onu kışkırtmak istemişti.

...

Askeri Yargıç Halit Cengiz yargılandığı askeri mahkemeye verdiği dilekçesinde 'Ben kimi askeri yargıçlar gibi paralı şark ve memleketinde harcırahlı görev devlet rüşveti yemedim. Beni itham edenler gibi zamparalık yüzünden dış görevden refüze edilmedim. Maraş'ta Belediye ve Maraş Spor adına makbuzsuz para toplayıp vermeyenleri gözaltına almadım. Kuyumculardan altın kemer almadım,' diyordu.»[56]

Halit Cengiz, «devlet rüşveti» yememişti, servetini «hür teşebbüs ruhu» ile eline geçirdiği sanıklar aracılığı ile edinmişti. O, devletine öylesine bağlıydı ki Cumhurbaşkanı Evren'e yazdığı bir mektupta, «işkence yapanların devlete yardımcı olduklarına inanarak, haklarında soruşturma açmadığını» söylüyordu.

Küçük bir isteği de vardı cumhurbaşkanından. Başka bir göreve atanmasını arzuluyordu.

Mektubun üstüne bir not düşüldü, isteğinin yerine getirilmesi için.

O günlerde yazılamayanların, bir gün yazılacağı umuduyla aylar ve yıllar geçecekti...

Halit Cengiz 32 ayrı suçtan tutuklu olarak yargılandığı

---

56) 3. Ordu Komutanlığı Erzincan Askeri Mahkemesi'nin H. Cengiz hakkında verdiği 12.3.1986 tarih ve 1986/22 Esas, 1986/99 karar sayılı gerekçeli kararı, s. 48, 49.

bir dönemde, salıverilip yurtdışına kaçacaktı.

Kahramanmaraş katliamı ile ilgili olarak yeni bir sol örgütün ortaya çıkarılmasında büyük katkıları olan General Yusuf Haznedaroğlu için öne sürülen savlar, araştırılmayacaktı bile. O görevini yapmış; Kahramanmaraş katliamının sorumluları olarak sol görüşlü yüzlerce insanı, suçlu diye Eylül İmparatorluğuna sunmuştu.

Lizbon Turiki ile Türkiye...

Herkesin adı, her yerde geçiyordu... Devletin en üst düzey yöneticilerinden, küçük bir gümrük memuruna dek insanlar; tuttukları köşebaşlarında imparatorluğun «nimetlerinden» yararlanma yolunda tam bir güven içindeydiler.

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, 12 Eylülden sonra ilk kez İstanbul'a geliyordu. Selimiye Kışlasındaki bir toplantıda 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ'a, damdan düşer gibi, «Senin polis müdürün hırsızmış, görevden al» diyordu.

Bu sorunun yanıtı, Orgeneral Necdet Üruğ'un Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğine atandığı 1983 yılından sonra, Cumhurbaşkanlığı Köşkünde Evren'le yaptığı ikili görüşmede verilecekti. Orgeneral Üruğ, bir Genelkurmay Başkanı olarak ordunun rahatsızlıklarını dile getiriyordu. Devlet Başkanının yurt gezilerinde, adı yolsuzluklara karışan MGK üyeleri ile birlikte görünmelerini «Şahsen kendisinin de» doğru bulmadığını söylüyordu. Evren, herkes için «iftira» atılabileceğini söylerken «Senin içinde...» diye söze başlıyor ve tıpkı birkaç yıl önce yaptığı gibi, «polis müdürünü» anımsatıyordu.

Genelkurmay Başkanının, «Elinizde devlet yetkisi var, araştırın» diye verdiği yanıt ise, köşkün duvarlarında yankılanıyordu.

Orgeneral Necdet Üruğ, bütün yetkileri elinde toplayan Devlet Başkanını, soruşturma yapmaya çağırdıktan sonra, uçağına atladığı gibi NATO Genelkurmay Başkanları toplantısına katılmak için Lizbon'a uçuyordu.

Türkiye'nin ABD'deki büyükelçiliğinde, ortaelçi sıfatıyla bulunan İstanbul eski Emniyet Müdürü Şükrü Balcı ise,

«Lizbon tariki» ile Türkiye'ye dönüp, aklanıyordu.

Herkesin adı, her yerde geçiyordu... Herkes herkes için bir şeyler söylüyor, kulisler yolsuzluk ilişkilerinin açığa çıkarılabileceği fısıltılarla dolup taşıyordu.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının kovuşturma kararı ile gözaltına alınan bir sanığa, «Tanıdığınız kamu görevlileri ile ilgili bildiklerini anlat» sorusunun sorulduğuna daha sonraları çok pişman olunacaktı:

«İstanbul eski Emniyet Müdürü Şükrü Balcı halen Amerika'dadır. Duyduğuma göre oğlu da Amerika' daymış. Orada bir çiftlik satın aldığını da duydum. Şükrü Balcı'nın İstanbul gazinocular kralı diye tanınan Fahrettin Aslan ile yakın münasebeti vardır. Duyduğuma göre, kendisi Fahrettin'le birlikte, birtakım gayri Müslimlere baskı yapıp korkutarak, 2 milyara yakın veya daha fazla para toplamışlar. Bana bu konu şöyle intikal etti. Benim ortağı bulunduğum Nişantaşı'ndaki kumarhane kulübünün hissedarı ve yöneticisi Tarık Ümit, iki yıl kadar önce, yani 1982 yılında, kumarhaneye gayri Müslim müşterilerin Fahrettin Aslan yüzünden gelmediklerini, Fahrettin'in 40'a yakın gayri Müslimi korkutarak, polise alınacaklarını ifade edip, bunlardan para sızdırdığını, bu konuyu kendisine Ermeni asıllı bir müşterimizin anlattığını söyledi. Tarık Ümit bu Ermeninin kendisinden de 150 milyon lira alındığını da söyledi. Bu işin yapılması sırasında 5 gayri Müslim vatandaşın gözaltına alındığını, gayri Müslimlerin kaçak yollardan döviz transferi ve hammadde kaçakçılığı yaptıkları için kendilerinin bu sebeple sıkıştırılıp şantaj yolu ile bu paranın toplandığını da anlattı.

...

Ben Fahrettin ile Şükrü Balcı'nın 20 yıdır tanıştıklarını bilirim. Zaten bu konularda 12 Eylül 1980'den sonra Kabakoz'da gözetim altına alındığım zaman da bazı açıklamalarda bulundum. Ve Şükrü Balcı ile onun yakın adamı Mali Şube Müdürü Hikmet Yapar'ı suçladım. Bu konuda herkesin ifadesini de aldılar. Ben ifademde Şükrü Balcı ile Hikmet Yapar'ın esas suçluların yurtdışına kaçışlarına göz yumduklarını ve bizleri yok yere buraya getirdiklerini söyledim. Ancak bu

ifadeler hasıraltı edildi. Ve Ankara'ya bildirilmedi.

...

Fahrettin Aslan, Şükrü Balcı zamanında her ay bazı kumarhaneler ile lüks randevuevlerini paraya bağlamıştı. Buralardan aldığı paraları her ay Şükrü Balcı'ya verirdi. Bu paraya 'Polis Parası' denir. Benim ortağı bulunduğum kumarhaneden de her ay 1 milyon lira ödeme yapılırdı.

...

Şükrü Balcı ile Kabakoz olayından sonra aramız gergindi. Benim bir anarşiste 10 bin lira para verdiğimi söyleyerek beni Emniyet 1. Şube Müdürlüğüne aldırttı. Sorgulandığım sırada kendisi de geldi. Bana karşı sert ve alakasız bir tutum gösterdi. 4 saat sonra serbest bırakıldım. Bu olaydan çok sonra Fahrettin beni bir gün bürosuna çağırdı. Gittiğimde Şükrü Balcı'nın da orada olduğunu gördüm. Bu sefer bana yakınlık göstererek Fahrettin ile iyi geçinmemi istedi.

...

Bu tarihten sonra da kendisiyle olan gerginliğimiz azaldı, yani barışmış olduk.»

Celasun Paşanın Oğluyla...

Sanığın anlatımlarının geri kalan 5 sayfası, tanıdığı güvenlik görevlilerinin adları ile doluydu. Kimini 20, kimini 30 yıldır tanıyordu. Kimine yardım yapmış, kimine rüşvet vermişti; anlatıyordu.

Yakalandığında, üzerinde ele geçen telefon defterinde bazı MİT mensuplarının da adları yazılıydı.

«Haluk Akder, Mustafa ve Cengiz Abaoğlu hakkında bildiklerim şunlardır» diye anlatmayı sürdürüyordu.

«...Mustafa'yı 1975 yılında Toptaşı Cezaevi Müdürü Süleyman Arıcan'ın odasında tanıdım. Bana ilk önce, kendisinin bir bankada çalıştığını söyledi.

Bundan 1-1,5 yıl kadar önce Mustafa, Adana'da Çukurova Seramik Fabrikasının sahibi olan akrabası Yüksek Mühendis Erkan ve Sedat Celasun Paşanın oğlu Yalçın Celasun ile geldiler. Daha doğrusu Yalçın

Celasun İnter Otelde kalıyordu, biz oraya gittik. Bana Çukurova Seramik'te yüzde 40 hisse verilmesine karşı ortaklık teklif ettiler. Konu ticari yönden bana cazip geldiği için prensipte anlaştık.

...

Ben bu arada Mustafa'nın MİT'te üst düzeyde bir görevi olduğunu ve İstanbul'da çalıştığını öğrendim. Mustafa ile birlikte Haluk Akder'de gidip geliyordu. Esasında Haluk Akder daha önce İstanbul Emniyet Müdürlüğü 2. Şubede görev yapmış ve beni o zamandan tanıyormuş. Ancak, ben kendisini tanımadım. Bu ticari ortaklık konusu daha sonra, İstanbul MİT Başkanının duyması üzerine bozuldu.

...

Bu ticari ortaklık gerçekleşseydi, ayrıca Ankara'da da aynı kişilerle bir ithalat - ihracat şirketi de kuracaktık, yurtdışına bu şirket aracılığı ile Çukurova Seramik'in ürünlerini yollayacaktık. Haluk Akder bilebildiğim kadar emekli bir generalin oğludur.

5•4

İstanbul'da MİT'te kaçakçılık olaylarına baktığını bildiğim Cengiz Abaoğlu'nu 1980 yılı barış harekâtından sonra 27 kişiyle birlikte Kabakoz'da sıkıyönetimce gözaltında tutulduğumuz zaman tanıdım. Burdaki sorgu ekiplerinin başında MİT'ten Cengiz Bey, Emniyetten Mali Şube Müdürü Hikmet Yapar vardı. Ancak, sona doğru polisleri bu görevden aldılar. Ben Cengiz Beyi ilk olarak, o tarihlerde tanıdım. Kabakoz'dan çıktıktan üç ay sonra Yaşar Yamak (Topal Yaşar) İstanbul'da Kabataş Setüstündeki bir büroya beni çağırdı. Gittiğimde Cengiz Bey de oradaydı.

...

Kabakoz'da bulunan Nizamettin Aytemiz (Laz Nizam), mahkemede Cengiz Beyin aleyhinde ifade vermişti. Kendisine işkence yapıp zorla ifade aldığını, buna karşılık başkalarını koruduğunu söylemişti. Cengiz Bey, Nizamettin Aytemiz'in bir açığını yakalamak istiyordu. Yaşar Yamak'a onun için gelmişti. Ama Yaşar Yamak'la Nizamettin Aytemiz'in araları bozuktu. Benden yardım istiyorlardı. Ben teklifi olumlu karşıladım.

...

Cengiz Abaoğlu ile bu şekilde gelişen bir yakınlığımız oldu. İlişkilerimiz bir dostluk ve onun işyeriyle ilgili konularda oldu. Hatta birkaç kez kendisine, 'Ağabey para filan lazım olur mu?' diye sordum. Reddetti.

1984 yılbaşından 3-4 gün önce Cengiz Bey beni ziyarete geldi. Yılbaşı nedeniyle kendisine iki adet Lonjin marka saat verdim. Bir tanesini İstanbul MİT Şefi Nuri Gündeş'e götürmesini, bir tanesini de kendisinde alıkoymasını istedim. Bu saatlerden Güneri Civaoğlu'na, Güneş Gazetesi Muhasebe Müdürüne, ayrıca Avukat Erdem Kaşıkçı'ya, Mehmet Ali Yılmaz'a, Avukat Şenol Birinci'ye, Dr. Ali Mert ve ismini unuttuğum ciğerlerimi tedavi eden topal bir doktora da hediye ettim. Cengiz Abaoğlu'na herhangi başka hediye vermedim.

...

Ankara'dan Hacettepe'den gençlik arkadaşım olan Ali Aslan, yaklaşık 4 yıl kadar önce İstanbul'da büroma geldi. Kendisi İstanbul Başkanı Nuri Gündeş'in akrabasıymış. Nuri Gündeş'i telefonla aradı, konuşurken benden de söz etti. Telefonu bana verdi, ben de Nuri Beye hürmetlerimi sundum.

...

Oflu İsmail'in adamlarının adı karıştığı bir olayda benden yardım istedi ve iki adamını göndererek bir Renault Station ile beni aldırdı. Kendisinin elini öptüm ve bana yakınlık gösterdi, cay ikram etti. Yanımda çalışan eski MİT mensubu olan Şemsi Ülengin' in iyi bir insan olmadığını, yanına yabancı uyruklu kişilerin gelmesi halinde kendisine bilgi vermemi istedi. Bunun dışında, ben Nuri Beyin bürosuna gitmedim. Ancak kendisi ile birkaç kez Maksim, Bebek Belediye ve Taşlık gibi yerlerde karşılaştık. Bir kez de Erdoğan Demirören'in bürosunda karşılaştım. Ancak, beni orada tanımadı veya tanımazlıktan geldi.

...

Ali Aslan'ı 30 yıldır tanırım, kendisi benim gibi Ankara Hecettepelidir... Geçen yaz, bana mecburi ikamet uygulanacağını ve bütün mallarıma devletce el

konulacağını duyduktan sonra kendisini aradım. İstanbul'a gelmesini istedim. Böyle bir şeyin mümkün olmayacağını ve İstanbul'a gelemeyeceğini söyledi. Ve Milliyetçi Demokrasi Partisinden üst düzeyde bir kişiyle görüştüğünü, bu partiye yardım yaparsam herhangi bir şey olmayacağını söyledi. Bu konuda MDP yetkilisinin emir verdiğini, partililerin İstanbul'a gelip beni bulacaklarını anlattı.»[57]

Bunca sava karşın, tıpkı 12 Mart Martı Operasyonunda olduğu gibi korkutucu bir sessizliğe büründürülmüştü bu büyük soruşturma.

Kabakoz Deniz Piyade Üssündeki gözetimevinden başlayan ve dünyanın herhangi bir ülkesini ayağa kaldırabilecek boyutta savları öne süren insan, ellerinde tutsaktı. Ve her insan belirli bir süre yaşayabiliyordu.

Sıkıyönetim yargılamaları kapsamına alınan kaçakçılık suçları, sıkıyönetimler kaldırıldıkça mahkeme mahkeme dolaşıyordu... Kaçakçılık ile ilgili davalar, sıkıyönetim uygulamasının kaldırıldığı illerden başlayarak mahkeme mahkeme dolaşıyordu...

Bu soruşturmaya ilişkin elime son olarak geçen belgede de; 12 Eylül öncesi ve sonrasını çok iyi anlatacak kadar açık bir anlatım var.

İçişleri Bakanlığı, Başbakanlığa yazmış; başka bir deyişle Emniyet Genel Müdürlüğü, Milli İstihbarat Teşkilatına.

«Ankara Sıkıyönetim Komutanlığınca gözaltına alınan Dündar Ali Kılıç'ın ifade tutanağında adı geçen 'Bazı kamu görevlilerinin kaçakçılarla ilişki kurduğu, bazılarının İstanbul'da gayri Müslimlere baskı yaparak para topladığı, döviz ve hammadde kaçakçılığı yaptığı iddiası ile bazı kişilere şantaj yaparak para sızdırdığı, bazı kumarhaneleri ve lüks randevuevlerini haraca bağladığı, bazılarının sağlanan bu paralarla yurtdışında çiftlik aldığı, bazı görevlilerin kaçakçılara bilgi sızdırdığı, hakkında yakalama emri çıkartılan

57) Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının 28 Şubat 1984 gün ve Adli Müşavirlik 1984/Kaç 39 sayılı kararı ile gözaltına alınan Dündar Ali Kılıç'ın 16-24 Mart 1984 tarihlerindeki sorgu ifadelerinden.

kaçakçılara yakalanacağını duyurduğu ve kaçakçılar tarafından maaşa bağlandığı, lüks otellerde misafir edildiği, emirlerine koruma görevlisi ve özel araba tahsis edildiği ve bazılarının kaçakçılardan hediyeler kabul ettiği' konularını incelemek ve soruşturmakla görevli Mülkiye Müşavir Müfettişi Ö. Erdal Tüzün ve Mülkiye Başmüfettişi Umut K. Akan'ın yazılarında;

Merkez Mali Şube Müdürü Tahsin Gürdal hakkında ileri sürülen 'kaçakçılardan Dündar Ali Kılıç'ın gözaltına alınmasından çok kısa bir süre önce, Berber Osman ismini kullanmak suretiyle bu konuda adı geçen kişiye haber sızdırdığı' iddiasının açıklığa kavuşturulabilmesi açısından MİT'te görevli olduğu anlaşılan Hacı Ali Arslan'ın bilgisine başvurulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Belirtilen konuda adı geçen MİT görevlisinin ifadesinin alınabilmesi için gereğine müsaadelerinizi arz ederim.»[58]

Bir yanda; sorgusuz yargısız ölüme götürülen binlerce insan vardı. Öte yanda; ünlü bir kaçakçının MİT görevlisi çıkan 30 yıllık arkadaşının ifadesinin alınabilmesini izne bağlayan kurallar.

İmparatorluklar ancak bu yöntemlerle ayakta kalabiliyorlardı...

Fazla Vergi Ödeyen Çavuş

Onlar başka şeyle uğraşıyorlardı; gazeteciler başka şeyle; «Türk Silahlı Kuvvetleri Personeline ilişkin yanödemelerin yeniden düzenlendiği»ni yazıyorlardı.

«Adı geçen haberlerin veriliş tarzı, Silahlı Kuvvetler mensuplarına yeni bir olanak sağlanmış intibaını uyandırmış»tı.

Bir sayfalık açıklama bütün gazete ve haber ajanslarına gönderildi.

Bununla da yetinilmedi, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğince hazırlanan özel not zaman yitirilmeden yola çıkarıldı.

---

58) İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Galip Demirel'in 14.5.1984 tarih ve 34-2/1612 sayılı yazısı.

Silahlı Kuvvetler mensuplarının gelirlerinin artması bir yana, onlar, bir kısım meslek sahibinden bile daha çok vergi ödüyorlardı. Yazılacak şey bulunamıyorsa «bu gerçekler» yazılmalıydı.

«Maliye Bakanlığının çıkarabildiği istatistiki rakamlardan özetlenmiştir. Özetler iki yılda bir çıkarıldığından rakamlar 1978 yılı ile ilgilidir,» diye başlıyordu özel not.

«1978 yılında Ankara'da serbest meslek faaliyetinde bulunan 1756 avukattan 356'sı hiç vergi ödememiştir. 107'sinin yıllık vergi ödentisi 605 liradır. 291'i bir yıl içinde toplam 2955; 468'i 10105; 318'i 25480; 141'i, 69580; 29'u, 180655; 9'u, 317055; 2'si, 580865; 5'i, 1.185.930 lira vergi ödemişlerdir

1978 yılında en az vergi ödeyen, okuldan yeni mezun bir astsubay çavuşun yıllık vergisi 25000 liradır.

Buna göre bir astsubay çavuş, Ankara'da vergi mükellefi olan 1756 avukatın 1261'inden daha fazla vergi ödemiştir. Bir astsubay çavuş Ankara'da vergi mükellefi olan avukatların 318'i ile aynı vergiyi ödemektedir. Avukatların ancak 186'sı astsubay çavuştan fazla vergi ödemektedir.»

Bu «gerçeklerin» yazılabilmesi için, uzun uzun çıkar bir yol düşünülmüş ama, bulunamamıştı.

Kamuoyuna «gerçek» diye benimsetilmek istenen şeyler, asıl gerçeklerin konuşulmasını engelleyemiyordu.

Zengin Generaller...

Gerçekler, 1983 baharında daha korkusuzca konuşulmaya başlandı. Konuşulanlar gazetelere yansımıyordu ama, gazeteciler kulislerin bir tek sözcüğünü bile kaçırmadan, küçük küçük notlar alıp; bilgi dağarcıklarını dolduruyorlardı.

Sana, o günlerin notlarından bir bölüm aktarmak istiyorum.

Defterimden bir sayfa olarak değerlendirme bunu sevgili Ekin... Ve çalıştığım gazetenin sayfalarına niçin yansımadığını sorma. O günlerde böyle şeyler haber, ya da yazı konusu olamıyordu. İmparatorluğun baskılarının doruğa

çıktığı günlerdi. İnandırıcı gerekçelerini belki tek tek sıralayamam ama, defterlerimize böyle notlar almamızın bile zor olduğu günlerden geçildiğini söyleyebilirim.

Tarih, 9 Nisan 1983. Sen mışıl mışıl uyurken, bak neler yazmışım sarı kapaklı telli defterime:

«Necdet Üruğ Paşa Turgut Özal ile TBMM'deki odasında görüştü. Aynı gün, Ali Fethi Esener'le de görüştü. Esener'i, Esenboğa'da karşılamış. Süleyman Demirel'i 'ikna' etmesi için dilekte bulunmuş.

Konseyde tartışılan bir konu: Kim kalacak, kim gidecek. Ordunun önü nasıl açılacak?

Bir görüş; 12 Eylüle karışan, başlangıcından beri görev alanların tümü görevlerinden ayrılsın.

Necdet Üruğ Paşa ile Haydar Saltık Paşa 'şiddetle karşı çıkıyorlar' bu çözüme.

30 Ağustos 1983'e bir hafta kala Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları emekli olacaklar. Evren, Genelkurmay Başkanlığı görevini 30 Ağustosa dek sürdürecek. Necdet Paşa bir hafta kadar Kara Kuvvetleri Komutanı, sonra da Genelkurmay Başkanı olacak. Bu görüşe Ege Ordu Komutanı Süreyya Yüksel Paşa ve Genelkurmay İkinci Başkanı Öztorun Paşa katılmışlar.»

Sayfayı çeviriyorum; şimdilerde unutulup giden bir gelişme ile karşılaşıyorum. Küçük bir not ama, önemli. Deniz Kuvvetleri ile ilgili:

«Askeri Şûra toplantısından sonra Tümamiral Hasan Sarıoğlu istifa etti. Hâlâ istifa edenler var demek ki. Bir süre önce ölen Doğan Toktamış Paşanın yerine, Hasan Paşanın getirilmesi gerekiyordu. Oysa Kuzey Saha Deniz Komutanlığına Orhan Karahanlar getirildi. Onun yerine de Işık Biren getirilecek. Anlaşılmayan bir nedenle MGK Genel Sekreterliğindeki görevinden alınan Işık Paşanın gönlünü hoş tutmak için yapılan bir operasyon deniliyor. İstifa eden Hasan Sarıoğlu Paşanın evinin ve gemisinin arandığı söyleniyor.»

Sayfanın ortalarına doğru, öznesi belirtilmeyen bir başlık var. Büyük harfle yazılmış; «Zor Durumda,» diye. Kimin zor durumda olduğunu ilk bakışta anlamak zor. Yazandan

başka kimsenin anlayamayacağı bir biçimde alınan bu notlar, korkunun ve baskının ürünüydü.

«Zor durumda» olanla ilgili notlar şöyle:

«1. Yeşilyurt'ta köşk; İrfan Bey...

2. Kadıköy Sular İdaresinin yanında İşhanı; T Kaya...

3. Bodrum ya da Datça'da yazlık...

4. Ankara'da Emek Mahallesinde bir daire...

5. Caterpiller olayı; ilginç...

6. Kızına düğün hediyesi kat; Fahrettin Bey...

7 Kale bodur, Kaleterasit'te hisseler...

8. Yat, Bodrum'da demirli...»

1983 baharında konuşulmaya başlanan gerçekleri yansıtan bu notlar, Eylül İmparatorluğunun çatısındaki çatlağın giderek büyüdüğünü kanıtlıyordu.

O günlerde yazılamıyordu ama, bir gün mutlaka haber ya da yazı olarak hazırlanacak, dizilecek ve basılacaktı.

İlk kez 1984 yılının Ocak ayında yurtdışında yazıldı. 1986'da Türkiye'de yayımlanan bir derginin kapak konusuydu «Zor Durumda»ki adam; adıyla, sanıyla ve yaptıklarıyla. Sonra da, günlerce gazetelerde manşet oldu.

«Zor durumda»ki adam, Milli Güvenlik Konseyi Üyesi, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya'ydı. Adı, akıl almaz yolsuzluklara karışmıştı.

«Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm Yolunda Gerçek» gazetesi böyle büyük bir olayı sırtlanmış, zarflara girip ülkesinin insanlarını aydınlatmak için çoktan yola çıkmıştı.

Zarfı açıp da «Şahinkaya Olayı» başlığını görünce; kibrit çöpü gibi parmaklarınla elime ilk kez uzandığın gün duyduğum sevinci, yeniden yaşamıştım.

Yaprak kımıldamaya, toprak kabarmaya başlamıştı.

Rotatifler, entertipler ve baskı makineleri, zoru bir kez daha yenmişlerdi.

«Şahinkaya Olayı»nı anlatan «Gerçek»in özel sayısını senin için sakladım.

Özetleyerek aktarıyorum. Özetliyorum, çünkü, bazı şeylerin yazılıp çizilmesi, demokrasiye geçtiğimiz savlarına karşın hâlâ yasak.

«..... dergisinin Amerikan baskısında dünyanın en zengin 10 generalinin adı yayımlandı. Yedinci sırada Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya'nın ismi yer alıyor.

Ayrıca Şahinkaya'nın Florida Miami'deki villasına kadar ABD'deki mal varlığının kısa bir dökümü de veriliyor. TİME Dergisinin adı geçen sayısının Türkiye'ye sokulması yasaklandı (bkz. Hürriyet, 9 Aralık 1983).

...

Bilindiği gibi Tahsin Şahinkaya sadece 12 Eylül darbesinin şeflerinden biri değildi; aynı zamanda darbeden 48 saat önce Washington'a gidip ABD Genelkurmay Başkanı Rogers ve diğer 'bazı yetkililerle' görüşme yapan bir kişiydi. Bir başka deyişle Şahinkaya, askeri darbenin harekât planı ile çeşitli ayrıntılar ve darbeden sonra izlenecek yol hakkında bilgi vermiş ve Pentagon ve ABD'nin bu konudaki son direktiflerini almış bir kişiydi.

...

Şahinkaya, kendisini MGK diye isimlendiren cunta konseyinde üç yıl süre ile çalıştı. Bu konsey, şimdi de Cumhurbaşkanlığı Konseyi adı altında, sivil elbiseler içinde ve yeni üst komutanlarla işbirliği içinde, işlevini sürdürüyor.

Tahsin Şahinkaya'nın Türkiye iş çevreleri ile doğrudan ilişkileri kendisinin Bandırma'da Hava Taktik Üs Komutanı olarak tümgeneral rütbesiyle görev yaptığı yıllara dayanıyor (1968 - 72) ve Şahinkaya yöredeki bazı sanayici işverenlerle kurduğu yakın ilişkiyi iş ilişkisine dönüştürüyor.

...

İş dünyasına girişi, Çanakkale Seramik Yönetim Kurulu Başkanı İbrahim Bodur ile Bağfaş'ın kurucusu Recep Gencer ile başlıyor.

...

Kamuoyunda Kalebodur Seramikleri ile tanınan Çanakkale Seramik ile Bağfaş sıkı ortaklık içinde olan, birbirlerine ait hisse senetlerine sahip bulunan iki firmadır. Bağfaş, Bandırma'nın Erdek yolu üzerinde Fosfattan suni gübre üreten bir fabrikanın sahibidir.

...

Bağfaş'ın sahibi Recep Gencer İşkur adlı yeni bir şirket kurar. Kükürt işleyip sülfürik asit üretecek te-

sislerin yapımı sırasında; hafriyat ve tesfiye işlerini, Şahinkaya kendi emri altındaki askeri birliğe yaptırır.

...

Şahinkaya 'O yıl emekli olması olasılığı üzerinde durmuş ve geleceğinin güvenceye alınmasını' bu iki işadamından istemiştir. Hava tümgeneralinin bu ricası, işadamları tarafından kabul edilmiş ve generalin eşi Sema Şahinkaya İşkur'a ortak yapılmıştır.

...

Şahinkaya ailesinin işverenliği bununla kalmamış, Çanakkale Seramik'in patronu da Sema Şahinkaya'yı Kalebodur'a ortak yapmıştır.

...

Tahsin Şahinkaya'ya artık iş dünyasının kapıları açılmıştır. Şahinkaya'nın bir kapitalist olarak yükselişi, onun askeri yükselişi ile at başı gitmiştir. Özellikle, Hava Kuvvetleri Komutanı olduktan sonra, Hava Kuvvetlerinin tüm inşaatlarında Kalebodur seramikleri kullanılmaya başlanmıştır. Şahinkaya, bu işte o kadar ileri gitmiştir ki, eskiden yapılmış askeri binalara da olur olmaz seramik fayans koydurtarak, ortağı olduğu şirketlere yeni kâr kapıları açmıştır.

Orduda başlayan bu Kalebodur modası her subayın dikkatini çekmiştir. Yani, Şahinkaya'nın Kalebodur ortaklığı öyle birkaç kişinin bilgisi içinde tutulmuş ve kapalı kapılar ardında kalmış değildir.

...

Ama bütün bunlar Tahsin Şahinkaya'yı dünyanın en zengin yedinci generali yapmaya yetmez. Özellikle batılı büyük devletlerde, ülke ekonomilerinin askeri sanayi kompleksleri tarafından yönlendirildiği, komutanların ve üst rütbeli generallerin silah sanayicileri ile, nükleer silah üreten kartellerle iç içe bulundukları biliniyor.

...

Şahinkaya'nın asıl serveti, Hava Kuvvetleri Komutanı olduktan sonra büyük çaplı askeri uçak siparişlerinden ve Hava Kuvvetlerinin çeşitli dışalımlarından sağladığı büyük komisyonlarla oluşmuştu.

...

Bu olay Türk Hava Kuvvetlerinin sipariş verdiği ünlü F-16 uçaklarıyla ilgilidir Bilindiği gibi Türkiye, 1981 yılı içinde ABD'ye başvurarak, savaş uçağı almak için Başkan Reagan ve Senatodan onay istemiş ve olay Türkiye kamuoyundan gizli tutulmuştu.

...

Reagan yönetimi ve Amerikan Senatosu 'Dünyada son yıllarda en büyük toplu silah siparişi' olarak adlandırılan projeyi onaylamıştı.

F-16 uçaklarının yapımcısı General Dynamics ile görüşmeler başladı. Görüşmeleri Türk tarafı adına, bizzat Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya yönlendirdi.

...

160 adet F-16 uçağının General Dynamics tarafından Türkiye'de monte edilmesi için görüş birliğine varıldı. 5 Eylül 1983 günü Kenan Evren başkanlığında yapılan toplantıda olay Türkiye açısından resmiyet kazandı. F-16'ların satın alınması projesi kamuoyuna 'Türkiye ABD ile ortaklaşa uçak sanayi kuruyor' biçiminde tanıtıldı.

...

Bundan sonrası artık formaliteydi. Türk Hükümeti, General Dynamics ile vardığı anlaşmayı, kendisinin teklif mektubu olarak Reagan yönetimine ve firmaya bildirdi. ABD Savunma Bakanlığı yine formalite gereği iki hükümetçe alınan kararı Amerikan Kongresine bilgi olarak sundu. Kongreden gerekli süre içinde itiraz gelmeyince, anlaşma, ABD tarafından otomatikman onaylanmış oldu. 9 Aralık 1983 günü anlaşma Türk tarafınca kesinleştirildi. Sonuç, Ulusu Hükümeti tarafından aynı hafta sonu Washington'a mektupla iletildi.

...

Kenan Evren işi sağlama almak için yeni kabinenin atanması işini uzatıyordu. F-16 projesi 9 Aralıkta kesinleştirilmişti. Evren yeni hükümeti, 13 Aralıkta atamıştı.

...

Olayın ayrıntılarına girmeden önce, anlaşmanın koşullarını özetleyelim: 160 adet F-16'nın 'Türkiye'de üretim' adı altında ABD'den satın alınması bugünkü cari fiyatlarla 4,2 milyar dolar tutacak ve uçakların peyderpey montajı 11 yıl sürecektir.

Projenin bir kısım finansmanı ABD'nin verdiği yıllık askeri yardımlardan sağlanacaktır. Bu miktarın 1984 yılı içinde 200 milyon dolar olması bekleniyor. Bir başka deyişle, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı 'askeri yardımın' önemli bir bölümü General Dynamics firmasına gidecek, yani ABD bir eliyle verdiğini, öbür eliyle geri almış olacak, bunun adına da yardım denilecek.

Siparişin geri kalan finansmanı Türkiye tarafından karşılanacak. Batının çokuluslu büyük firmaları bir ülkeye veya o ülkenin bir şirketine tutarı yüksek bir mal satarken, bu malın fiyatının bir kısmını nakit döviz olarak peşin alırlar. Ama, adıgeçen devletin fonları genellikle peşin ödeme için yetersiz olduğundan ödemenin geri kalan kısmını off-set denilen bir yöntemle yapılmasını sağlarlar.

...

Off-set yöntemi şöyle işler: Satışı yapan batı firması alacağının bir kısmını nakit olarak alır. Geri kalan alacağını tahsil edebilmek için, ya o ülkenin herhangi bir ürününü kendisi alır, ya da o ürünü başka ülkelere pazarlar. Bunu da genellikle paravan şirketler aracılığı ile yaparak ayrıca ticari kâr sağlar Yani alacağına karşılık, o ülkenin bir veya birkaç kalem ürününü ucuza kapatır, böylelikle kendi silah satışından elde ettiği yüksek kârlara, ek kârlar katar.

...

General Dynamics firması da F-16'lar anlaşmasını yaparken böyle bir amaç gütmüştü. Ve aralarında Şahinkaya ailesinin de bulunduğu şöyle bir tezgâh kurulmuştu:

General Dynamics firması, F. Almanya'daki ünlü kimya ve ilaç firması Höchst'ü kontrolü altında tutuyordu. Türkiye'de de tesisleri bulunan Höchst firması F-16'ların off-set ödemesi için bir paravan şirket kurmuştu. Bu paravan şirket, Sema Şahinkaya'nın da or-

tak olduğu azot ve gübre fabrikası Bağfaş'a, yüzde 35 oranında ortaktı.

Öte yandan, General Dynamics kendisine bağlı bir şirket olan Philips - Dodge aracılığıyla Rize Çayeli'ndeki bakır ve çinko kompleksine ortak olmuştu. Bu amaçla kurulmuş olan Rize Çayeli Bakır Çinko Şirketinde, General Dynamics'e bağlı Philips - Dodge şirketi yüzde 49 paya sahipti. Etibank yüzde 45 hisseyi almıştı. Üçüncü ortak olan Gama adlı bir şirket de, kuruluşun yüzde 6 payına sahipti. Ve Tahsin Şahinkaya'nın kızı ise Gama'nın ortağıydı. Böylece Philips - Dodge ve Etibank'ın ortak olduğu Rize Çayeli Bakır Çimento Şirketinin yüzde 2'si Gama Şirketi aracılığı ile Tahsin Şahinkaya'ya ait olacaktı. İşletmenin başlangıç kapasitesinde günümüz cari fiyatlarıyla Şahinkaya'nın kârı, şimdilik yılda 200 milyon liradır.

...

General Dynamics ile görüşmeler sırasında projenin off-set ödemesinin hazırlıkları da yapılmıştı. 1981'de yapılan bir anlaşmayla Çayeli'nde elde edilecek olan kükürtü İşkur alacak, böylece kâra ortak olacaktı. Off-set ödemesinde Şahinkaya ailesinin payı bu kadar da değildi. General Dynamics ayrıca kendisine bağlı Alman Wohle Metal Gesselschaft adlı şirket aracılığı ile Kalebodur'a yatırım yapacaktı. Alman Wohle ile Kalebodur seramiklerinin dışsatımını arttırmak ve yeni pazarlar bulmak için yeni bir ihracat şirketi kuracaklardı. Böylece off-set'in geri kalan kısmı seramiğin pazarlanması ile sağlanacaktı. Kalebodur'un ortağı olan Şahinkaya ise, hem kendi şirketinin mallarına yeni pazar bulunması nedeniyle üretimden pay alacak, hem de bu yeni dışsatım şirketine ortak olarak ticari kârdan pay alacaktı.

Görüldüğü gibi tezgâh öylesine sağlam kurulmuştu ki, dünyada hâlâ yankıları süren Locheed rüşvet skandalından ders almış olan Amerikan silah tekellerinden General Dynamics rüşveti son derece 'meşru' yollardan veriyordu.

...

F-16 projesiyle ilgili Gama, Bağfaş, Kalebodur ve

İşkur gibi şirketlerin tümünde Şahinkaya'nın payı vardı.»[59]

Gerçek'in öne sürdüğü savlar arasında off-set kapsamına girdikten sonra 1983'lerde iflas noktasına gelen İşkur'un kurtarılması öyküsü de yer alıyordu. İşkur'un ortaklarından Sema Şahinkaya'nın ortaklık payları, iflastan önce satın alınarak kurtarılmıştı. İşkur, eski patronu Recep Gencer'in deyişiyle «gerçek değerinin çok üstünde» Denizcilik Bankasına satılmıştı. İşin anlaşılmayan yanı ise, İşkur'un patronu Recep Gencer'in İşkur'u icra aracılığı ile almak isteyen Bağfaş'ın da patronu olmasıydı.

Konu, 1986'nın Ağustosunda Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi Tahsin Şahinkaya'nın, cin bakışlı bir fotoğrafı ile bir derginin kapak konusu oluyordu.[60]

«Uçak alımında kişisel çıkar sağladığı», «nüfuzunu kullanarak dört büyük şirketin ortakları arasında yer aldığı», «Hava Kuvvetlerinin yaptırdığı tüm inşaatlarda belli bir şirketi kolladığı», «bu ve benzeri yollardan elde ettiği haksız kazançla çok sayıda taşınmaz mal sahibi olduğu» savlarına TBMM aracılığı ile yanıt isteniyordu.[61]

Meclis araştırması istemine kadar gelen tırmanış, iktidar partisinin oyları ile reddedilecekti...

«Senin polis müdürün hırsızmış, görevden al» çıkışını unutmayan Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ Paşa, o günlerin hızlı trafiğinin en yakın izleyicisiydi. Masasının üstündeki Şahinkaya dosyasına her gün yeni bir belge ekleniyordu. Genelkurmay Başkanı Necdet Paşaya ulaşabilenler, duyduklarına inanamıyorlardı. Top, bu kez Necdet Paşanın ayağındaydı; Meclis genel kurulunda araştırma önergesinin kabul edilmesi durumunda, dosyayı güvendiği gazetecilere açacaktı Necdet Paşa.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necdet Üruğ, Silahlı Kuvvetlerin yıpranmasına yol açacağı savlanan bu girişimini «ordunun kışlaya dönüşünde önemli bir adım» olarak

---

59) Milliyet gazetesi, Gerçek dergisinin kapağını 3 Ağustos 1986 sayısında yayımladı.

60) Nokta dergisi, 3 Ağustos 1986, yıl 4, sayı 30, s. 12.

61) SHP Milletvekili Cüneyt Canver'in 25 Temmuz 1986 tarihli soru önergesinde Tahsin Şahinkaya'ya yönelik savların kovuşturulmasını istiyordu.

savunuyordu. Orduda kimlerin, neler yaptığı önce; erinden, en büyük rütbeli komutanına kadar sonra da; halk tarafından bilinmeliydi. Necdet Paşa dayısı Orgeneral Faruk Gürler'i cumhurbaşkanı seçmeyen Meclisten yine çok şey bekliyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi emekli Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın yolsuzluk yaptığı savlarını içeren araştırma önergesinin görüşülmesini istemedi.[62]

Dosya Necdet Üruğ Paşanın masasını kısa bir süre daha süsledi.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necdet Üruğ, emeklilik töreninde Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in verdiği armağanı fırlatıp, köşesine çekilecekti.

Dayısının yazgısında gidiyordu. Cumhurbaşkanlığına

---

62) Tahsin Şahinkaya, 4 Ağustos 1985 tarihinde beklenen açıklamayı Anadolu Ajansı Genel Müdürü Hüsamettin Çelebi'ye yaptı. Tahsin Şahinkaya'nın verilmeyecek hesabı yoktu. Ortaya atılan savların gizli ve yıpratıcı amaçlara yönelik olduğunu söyledi. Emekli Orgeneral Şahinkaya'nın kendi adına kayıtlı Bodrum'da bir yazlık evi, Bakırköy'de bir dairesi, Kadıköy'de eşi ile ortak bir dairesi, Honda marka bir binek otomobili ve bankalardaki hesaplarında toplam 1 milyon 100 bin lira parası vardı. Ayrıca Kartal'da 496, Bandırma'da 539, İzmir Çeşme'de 200 metrekare olmak üzere toplam 1235 metrekare arsanın da sahibiydi.

Şahinkaya, Uyum Kooperatifi ile Antalya Liman Kenti Kooperatifine 1985 yılında katılmıştı.

Kadıköy tapusuna kayıtlı iki dairesinden birini kızı Sevgi Şahinkaya'ya, ötekini ise oğlu Serdar Şahinkaya'ya bağışlamıştı.

Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi, eski Hava Kuvvetleri Komutanı emekli Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın ayrıca nominal değeri 600 bin lira olan Kaleflex A.Ş. hisse senedi ile, çocukları adına 5000'erden toplam 10 bin liralık Çanakkale Seramik A.Ş. hisse senetleri vardı.

«Gizli ve yıpratıcı amaçlarla» ortaya atılan savlar durmamıştı, sürüyordu. Yeşilköy Askeri Havaalanı uçuş pistinin yakınındaki bir araziye konut yapılmasına izin verilmesinden, komutanlığı döneminde yapılan 49 milyar 298 milyonluk ihaleye kadar her şeyden aleyhinde sonuç çıkarılmaya çalışılıyordu. Ankara'da Emek Mahallesinde elden çıkardığı dairesinden, Caterpiller'den alınan iş makinelerine kadar her akçalı işte Tahsin Şahinkaya'nın ilişkisi olduğu savlanıyordu.

soyunan Orgeneral Faruk Gürler, politikacıların sözüne güvenmişti. O, silah arkadaşlarına güvendi.

Üç metrelik sandalıyla balık tutmaya çıktığı günlerin birinde, «Bizim herkes gibi yatımız yok...» diyerek Tahsin Şahinkaya'nın kulaklarını çınlatacaktı.

Emekli Orgeneral Necdet Üruğ, «sırlarıyla ölmeye» karar verdiğini açıkladığında; Türkiye'de bunca bedel ödenmesine karşın, her şey eskisi gibiydi...

Birlikte ölmeye karar verdiği sırları arasında bir de mektup vardı Necdet Paşanın. Önemini yıllar sonra anlamıştı. Güçlü olduğu günlerde bile arasıra masasının çekmecesinden çıkarıp okuyor, hak veriyordu yazılanlara.

Darbeden 46 gün sonra, 18 Kasımda, dile getirilen görüşler aslında küçük bir uyarıydı. Üstelik eski bir darbecinin uyarılarıydı.

«...Demokrat Parti görüşü ile Atatürkçülüğün yorumlanmasını yapanlar ile Adalet Partisi bakışı açısından 27 Mayısın tanımlanmasını yaparak 1961 Anayasasını uygulamayanlar ve tahrip edenler Türkiye'yi 11 Eylül 1980'e getirmekte başrolü oynadılar» diyordu bir zamanlar devletin yönetiminde görev alan silah arkadaşı.

«...12 Eylülden beri devletin var olduğu inancı her yönü ile kamuoyunda yaygınlaşıyor. Bu ortamda 12 Eylülün başarılı olması şarttır» diyordu.

Ülke sorunlarını çoğu kez birlikte düşünüp, çözüm aradıkları silah arkadaşı, izlenmesi gereken yolu da söylüyordu.

«...35 yıllık demokratik politik hayatı 1946 - 1950 - 1965 doğrultusundaki dejenerasyonu özümlenerek çözüm yolu aramadan cumhuriyetin Kemalist ilkeleri ile zıtlaşılarak geliştirilen ve geliştirilmek istenen demokrasi anlayışını tepelemeden, ülkemiz ve ulusumuz mutluluğa ulaşamayacaktır.»

1980'in Kasım ayında Eylül İmparatorluğunun tehlikeli gidişini görenler olmuştu... Ödenecek bedellere karşın, hiçbir şeyin değişmeyeceğini görenler olmuştu...

Sana o günlerin notlarından bir başka bölüm aktarmak

istiyorum. Defterimden bir sayfa olarak değerlendirme bunları. Ve çalıştığım gazetenin sayfalarına niçin yansımadığını sorma. Ne bizim gazetede, ne de ötekilerde böyle konuları haber yapma olanağı vardı...

Milli Güvenlik Konseyi Tuzla'daki Deniz Harp Okulu yapımının tamamlanmasına 22 Ekim 1981 tarihinde karar vermişti. Haber, 3 Aralık 1983'lerde ulaştı. Deniz Harp Okulunun yapıları 35 milyar liraya ihale edilmişti. İhaleye Ayduk Koray, Enka, İntes gibi uluslararası alanda deneyimli firmaların girmesine karşın, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer yetkisini kullanıp dünya çapında deneyimli bu kuruluşları her nedense yeterli görmemişti.

Yıllar sonra gazetelere yansıyan bir başka haberle bu bilgileri yan yana getirince, akıl almaz bir sonuç çıkarılabilirdi. «Sekiz sütuna manşet» tüm gazetecilerin düşünü süsleyen bir deyimdi...

27 Ağustos 1986 tarihinde bir gazetenin sekiz sütuna manşetini «Şahinkaya'dan sonra Tümer» sözcükleri süslüyordu.[63]

SHP Genel Başkan Yardımcısı Fikri Sağlar, Meclis Başkanlığına Deniz Kuvvetleri eski Komutanı ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi Nejat Tümer hakkında bir soru önergesi vermişti.

1983 yılında kurulan Hudem Denizcilik AŞ'nin ortaklarının kimler olduğu, şimdiye değin kaç gemi yaptığı, yaptıkları işlerle ilgili olarak banka kredisi kullanıp kullanmadığı gibi sorular vardı önergede.

Şirketin ortakları arasında bulunan Çetin ve Yalçın Tümer'in Eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi Nejat Tümer'le ilişkileri olup olmadığı sorusuna sıra gelince ortalık birden karışacaktı.

Yalçın Tümer bir gün sonra, Tümer soyadını karalamaya çalışanlara gerekli yanıtı verdi. «Babasının da kendisinin de alnı açıktı.»

Bomba gibi patlayan haberin etkisi bir günde yitip gitti. İçel'de sol siyasette ağırlıklı Tümer'in dostu CHP'li bir eski politikacı, «Bu kadar yeter» deyince, dosyanın üstüne sünger çekildiği söyleniyordu.

O dönemde, devletin en tepesinde yer alan yöneticiler sıra ile gazetelerin manşetlerine konuk olmaya başladılar

63) Sabah gazetesi.

Eski Başbakan Bülend Ulusu'yu, yeni Başbakan Turgut Özal ağır bir biçimde suçladı.

200 milyar lira fazla para basılıp bunun kayıtlara geçilmediği savlanıyordu. Başbakan Özal, «elinde önemli belgeler olduğunu, istenirse Ulusu'ya gösterebileceğini» söylüyordu.

Ulusu yalanlıyor, Maliye Bakanlığı yetkilileri doğruluyordu.

Ankara kulislerinde ise Özal'ın savına; bu paranın devlet partisi kurma çalışmaları sırasında çarçur edildiği de ekleniyordu.

Milli Güvenlik Konseyi Üyesi, eski Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun'la ilgili benzer bir haber de basında yer alacaktı, yazısıyla fotoğrafıyla.

Celasun Paşanın oğlu Yüzbaşı Mustafa Celasun'un Ankara Ümitköy'de yaptırdığı özel villasında askerlik görevini yapan erler çalışıyordu.[64]

Sıra Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e de geldi.

Beşiktaş Tapu Dairesinin kayıtlarına göre «Ahmet Kenan» kızları Nebahat Şenay Gürvit, Semahat Gülay Alpaslan ve Miray Emine Göksu'nun İstanbul'un seçkinlerinin oturduğu Etiler - Ulus semtinde 2 daireleri vardı.

Tapu defterinde yazılanlar 30 Kasım 1984 tarihinde Müteahhit Tekin Günver'den alınan iki dairenin satış fiyatının akıl almaz bir biçimde düşük olduğunu gösteriyordu. Biri 750 bin, öteki 1 milyon 350 bin liraydı. Anlaşılan, bunca özverisine karşı, büyük bir indirim yapılmıştı Devlet Başkanına. Ya da vergi değerini düşük gösterme yöntemine başvurulmuştu. Bir teki ayda 3 milyon lira kira getirecek iki daire için 2 milyon 100 bin lira ödemek, usta bir pazarlıkçının becerisi olabilirdi. Etiler - Ulusta bir dairenin karşılığı 200 milyondan başlıyor 750 milyon liraya tırmanıyordu.

Haber haftalık bir derginin kapağında, «Evren'in kızlarına 2 milyona 2 daire» başlığıyla veriliyordu.[65]

---

64) Sabah, 19 Haziran 1987, Canpolat.

65) 2000'e Doğru, 18 Ocak 1987, 3. sayı.

Derginin sorumlu yazı işleri müdürü Fatma Yazıcı'nın bu haber nedeniyle yargılanması sürüyor.

Sırlarıyla ölmeye karar verenler, bu kararlarından dönmedikçe, benzer birçok olayın dosyası elden ele dolaşarak belki bir gün sizin kuşağınıza bile ulaşabilirdi.

Türkiye'de bunca bedel ödenmesine karşın, her şey eskisi gibiydi. Belki de eskisinden daha kötüydü...

PALAMUT, MEYANKÖKÜ, KÂĞIT, ÇÖP, VS...

Van Gölünün üstünden esen rüzgâr, baharı anlatmıyordu artık. İnsanın boğazına çöken, sıcak ve nemli bir esinti olmuştu. Arasıra ortaya çıkıyor, kasıp kavuruyordu.

Doğuda, Van'da; 1981 yazı yaşanıyordu. Sen daha çok küçücüktün. Anneni tanıyor, bana da arasıra gülüyordun.

Acıkınca, attığın çığlığa dayanamıyordum. Hem seni beslemekte geciktiğimiz için üzülüyordum, hem de çığlığının ülkenin dört bir yanından yükselen haykırışları anımsatmasından etkileniyordum.

Çığlığının, bir gün, haykırışa dönüşebileceğini bile bile seni büyütmek çok zordu. Çığlığını, acımasızlıkları ile haykırışa dönüştürmeye kararlıydılar. Ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı.

Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren yurt gezilerinden birini daha yapıyordu. Devlet yönetiminde kazandığı deneyimlerden bir tek sonuç çıkarmıştı. «Devlet yeniden teşkilatlanmalı»ydı. Her gittiği yerde komutanlara düşüncelerini açıyordu. 2. Ordu Komutanı Bedrettin Demirel Paşa da, «Haklısınız başkanım» dedi. Ve aldığı «şifahi emrin» gereklerini yerine getirmek için kurmaylarını topladı; «Devletimizi yeniden teşkilatlandıracaklar»dı.

Günlerce çalışıldı. İlk veriler belirmeye başladığında, geleceğe umutla bakmaya başladı Bedrettin Paşa.

«Gerçekte Anayasa önemli değil»di. «Anayasaya sahip çıkacak devlet başkanı»ydı. «İstikrar ve demokratik sistemin temel kilit taşı da devlet başkanı»ydı.

Saptamalar böyle sürüp giderken önemli bir dosyanın kapağını kaldırdığını anladı; imparatorluğun geleceğini etkileyecek bulgular vardı içinde.

«Çok partili bir sistemden kurulu TBMM ve onun

üyeleri bugün Türk halkının vicdanında mahkûm olmuşlardı. Halkımız, politikacıların 'demokrasi' diye adlandırdıkları çok partili siyaset dönemi ortamına dönmek istemiyordu.»

Konya'da 2. Ordu Karargâhında, devlet yeniden teşkilatlandırılıyordu. «Devlet teşkilatımızın karışıklık ve dağınıklığının ne derece büyük boyutlara ulaştığını anlamak için telefon rehberine bakmak yeterli»ydi.

Bin yıllık tarihi içinde Türk ordusu politikayı, politika Türk ordusunu içine sindirememişti. İttihat ve Terakki'den gelen politika ile yakın ilişki, bir geleneğe dönüşmüştü. Genelkurmay Başkanı kimi zaman üniformalı bir bakan olarak bakanlar kurulundaki koltuğuna oturmuş, kimi zaman milli savunma bakanının darbe hazırlıklarından haberi bile olmamıştı.

Ordu kurmaylarının «teşkilatlandırdıkları» kurum, ne bir tank tabur, ne de bir piyade tümeniydi; koca bir devleti, «şifahi bir emirle» teşkilatlandırıyorlardı.

*«Devletin tüm fonksiyonları ve örgütleri ile işlemez hale gelmesi yüzünden yıkıcı ve bölücü siyasi parti mücadelelerine yol açılmış ve neticede 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül harekâtlarında görüldüğü gibi, Silahlı Kuvvetlerin devleti kurtarma hareketlerine mecbur kalınmış»*tı.

Politikacılar kötüydü, 2. Ordunun kurmaylarına göre. *«Oy almak için her fırsatta Atatürk ilkelerinden taviz vererek sağda Ticanilik, Nurculuk, solda Lenincilik, Maoculuk gibi çağ ve akıldışı görüşlere yer veriliyor»*du.

Devletin yeniden teşkilatlandırılması olanaklıydı, yeter ki, önerilenler yerine getirilsindi. Devletin önce «ana sorunları» vardı; çözümü devleti güçlü kılmaktan geçiyordu.

27 Mayısta, 12 Martta ve 12 Eylülde...

Devleti yeniden kurmak sanıldığı kadar kolay bir iş değildi. Anarşinin, terörün ve pahalılığın nedenini bularak işe başlamak gerekiyordu:

«Yurdumuzda Atatürk'ün ölümünden sonra kamu hizmetlerini yürütmek için devlet teşkilatımız; si-

yasi ve şahsi çıkarlar uğruna, zaman zaman yetersiz görülmüş, yeni partiler, yeni bakanlıklar, yeni genel müdürlükler, yeni başmüdürlükler, bölge müdürlükleri kurulmuş, fakat buna rağmen devlet hizmetlerini daha iyi yürütmek şöyle dursun, bu hizmetler giderek aksatılmıştır. Devlet hizmetleri aksadıkça bürokrasi artmış, hizmetler arasında işbirliği güçleşmiş, devletin personel ve işletme masrafları yükselmiş, devlet kadroları doldurulup gizli işsiz ve memur sayısı çoğaltılmıştır. Kadrolar şiştikçe devlet daireleri iskân sıkıntısı içine düşmüş ve şişen kadrolar zamanla daha fazla şişme temayülü göstermiş, bu durum enflasyonun, hayat pahalılığının anarşi ve terörün başlıca nedeni ve hatta amili olmuştur.»

Anarşi ve terörle gelen zorlukları çözmenin yolu ise, hiç arzu edilmeyen askeri darbelerden geçmekteydi.

«Devletin tüm fonksiyonları ve örgütleri ile işlemez hale gelmesi yüzünden, yıkıcı ve bölücü siyasi parti mücadelelerine yol açılmış ve neticede 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül harekâtında görüldüğü gibi, Silahlı Kuvvetlerin devleti kurtarma hareketlerine mecbur kalınmıştır.»

Son darbedeki haklılık payı çok yüksekti. Darbe kaçınılmazdı sanki:

«Devlet kuruluşlarına ve Anayasaya hâkim olan sorumsuzluk düşüncesi o kadar büyümüştür ki, cumhurbaşkanına kadar her makam sahibi Türkiye'nin 12 Eylül öncesi düştüğü felaketlerden, kendisini sorumlu görmemiştir.»

Önce bir cumhurbaşkanı bulmak gerekiyordu. Etkin, vurduğu yerden ses getiren ve deneyimli:

«Devlet başkanının; bir partiye kayıtlı veya parti mensubu olmaması, kesinlikle tarafsız olması, Atatürkçü, muktedir, dirayetli bir devlet adamı olarak, devletin yasama, yürütme ve yargılama fonksiyonlarının başkanı ve Türk milletinin başkomutanı olmasını kesinlikle ortaya koymuştur. Yıllardan beri çekilen ıstıraplar ve şikâyetlerin başlıca nedeni, cumhurbaşkanının tarafsız olmamasında ve devletin, yasama, yürütme ve yargılama fonksiyonları üzerinde herhangi bir koordinasyon, yetki ve otoriteye sahip bulunmamasın-

dan ve sorumsuz bir makam olarak gözükmesindendir. Cumhurbaşkanının, büyük görev ve yetkilerinin yanında, sorumluluğunun da kesinlikle belirtilmesi gerekir. Cumhurbaşkanının görevini kötüye kullanması, ihmal ve ihaneti gibi suçlar söz konusu olduğu zaman; bunların takdiri, şüphesiz yine Türk milletinin bizzat kendisidir. Bu bakımdan ilk akla gelen sistem, cumhurbaşkanının seçiminin ve tekrar seçiminin ve görevden uzaklaştırılmasına ait karar merciinin milletin bizzat kendisi olmasıdır.

Fakat milletimizin cumhurbaşkanınını doğruca seçmesinden, adayların tespitinde, ihmal ve ihanetinde, çözülmesi pratik olmayan birçok sorunlar ortaya çıkabilir. Cumhurbaşkanı adaylarını eğer partiler tespit ederse, ister halk, ister Meclis tarafından seçilsin, o cumhurbaşkanı bir partinin adamı gibi görünür. Ve adaylığını koyduğu partiye ister istemez borçlu ve bağlı kalabilir. Öte yandan; adaylık serbest bırakılırsa, aday sayısı çoğalabilir, oylar dağılabilir. Cumhurbaşkanının seçilmesi veya görevinden uzaklaştırılması gerektiği zaman özellikle halkoyu söz konusu olursa, ***büyük çapta seçim hazırlıkları*** *yapmak gerekir. Halkın çoğunluğunun oyunu kazanmak, yurdumuzda psikolojik akımların etkisi altında da kalabilir.»*

Ne güzel bir raslantıydı ki, 12 Eylül 1980 sabahından başlayarak, «Türk milletinin bir başkomutanı» vardı artık. Üstelik çok da seviliyordu. «Siz giderseniz biz ne oluruz?» diye yalvarıyordu halk. Şiirler gönderiyordu, çiçekler atıyordu kucak dolusu...

Hazin ve İbret Verici...

Temel saptamaları sürüyordu. 2. Ordunun «yeniden teşkilatlanmaya esas» olacak:

«Kıbrıs sorunu uzatılmış, devletin kilit noktalarına liyakatsız kişiler getirilmiş, büyük şehirler gecekondularla sarılmış, güvenlik kuvvetleri bölünmüştür.»

Anlaşılır bir biçimde yazılmamıştı bu madde. Kıbrıs sorununu uzatan, devletin kilit noktalarına getirilen liyakatsız kişiler miydi? Yoksa büyük şehirlerin gecekondularla sarılmasından onlar mı sorumluydu? Bir de; güvenlik kuvvetleri Kıbrıs sorunu nedeniyle mi bölünmüştü, yoksa gecekondular mı neden olmuştu bu bölünmeye, pek anlaşılmıyordu.

Ama; Kıbrıs sorunu, gecekondular, liyakatsız kişiler ve güvenlik kuvvetleri gibi sorunların her biri bir çıkmaz içindeydiler; çözüm bekliyorlardı.

Yeniden teşkilatlanmayı başarabilmek için eskiye şöyle bir bakmak gerekiyordu. Özellikle politika alanında olanları bilmeden, devlet yeniden kurulamazdı:

«Yasama, yürütme ve yargı organlarının yetersizliği, yurdumuzda yalnız ekonomik ve ideolojik krizler yaratmakla kalmamış; sosyal ve psikolojik bünyemizde uzun yıllar tedavisi mümkün olmayan derin yaralar açmıştır.

Oy almak için her fırsatta Atatürk ilkelerinden taviz verilerek sağda Ticanilik, Nurculuk; solda Leninçilik Maoculuk gibi çağ ve akıldışı görüşlere yer verilmiştir.

Çok sayıda, hesapsız, kontrolsüz, uzun vaadeli büyük ve hayali yatırımlar ve devlet kredileri ile milli gelir ve dış krediler heba edilmiş, belirli zümrelerin devlet bütçesinden haksız büyük kazançlar sağlamasına göz yumulmuştur. Devlet, müteahhitlerle anlaşan memurları ve gizli işsizler tarafından kolayca soyulmuştur.

Bütün bunlarla da kalınmayarak Silahlı Kuvvetlerimizin eğitim, disiplin ve moralinin zedelenmesine yol açılmıştır.

Çok partili siyaset döneminde, politikacılar iktidarı ele geçirmek için bir yandan gizlice veya açıkça devlet kuruluşlarını tahrip ederek yasama, yürütme ve yargılama müesseselerini işlemez hale getirmişler, öte yandan bu suçları işlememiş gibi millete dönerek devletin ve devlet organlarının yetersizliğinden yakınmışlardır.

Bu dönemin en hazin ve en ibret verici yönü milletin çektiği ıstırapların, politikacılarca, demokrasinin

tabii bir icabı imiş gibi gösterilmesi ve bu ıstırapların çekilerek tedavi edilebileceğinin ileri sürülmesidir.

Devleti güçsüz kılan ve sorumsuzluğu fırsat bilen politikacıların her ne pahasına olursa olsun, sadece oy toplamak için yaptıkları yatırımlar ve devletten verdikleri tavizler milletimizin yalnız ekonomik potansiyelini yıpratmakla kalmamış, aynı zamanda şeref ve haysiyetini zedelemiş, milli ahlakı bozmuştur.»

Devleti kurtarıp, yeniden örgütlenmesini sağlayacak planın daha ikinci sayfasında her şey birbirine karışıyordu. Buraya dek ana düşünce, politikacıların «her melanette» büyük pay sahibi olduklarıydı. İyi gidiyordu, «Başkan beğenecekti» belki de. Dernekler, sendikalar da buralarda bir yere yerleştirilmeliydi.

6. maddenin sonunda uygun bir yer bulundu:

«Devletin yetersizliğini gidermek amacıyla kurulup çoğalan belediyeler, dernekler, kurumlar, sendikalar, sigortalar ve vakıflar gayelerinden sapmışlar ve yapılan yardımları istismar etmişler ve devletimizin büsbütün güçsüz kalmasına neden olmuşlardır. Bunların telafisi çok uzun bir zamana bağlı görülmüştür.»

Bir uyarı görevi yapmak gerekiyordu burada. Milli Güvenlik Konseyi üyeleri bunca sorun arasından, en önemlisini göremeyebilirlerdi. Akıllarına gelmezdi; gelse de kendileriyle ilgili olabileceği izlenimi uyandırmasından çekinir, söyleyemezlerdi.

7. madde Türkiye'nin geleceği ile ilgiliydi, bu bakımdan,

«12 Eylülden sonra sağlanan huzur ve sükûn dönemi sıkıyönetim kanunu ve anarşiye karşı yapılan açık mücadelenin yanı sıra, hatta daha çoğu ile terör ve anarşinin kaynaklandığı TBMM'nin, siyasi partilerin, sendikaların, derneklerin kapatılması sayesinde kazanılmıştır.

Zira devletin ve devlet teşkilatının yıllarca gördüğü tahrip yüzünden yurdumuzda zaman zaman ve 30 yıldan beri uzun süreler sıkıyönetim ilan edilmiş ve fakat birer anarşi kaynağı olan partiler, dernekler kapatılmadığından ve devlet teşkilatında gerekli reform yapılmadığından anarşi ve terör giderek tırmanmış ve durmamıştır.

O halde, 12 Eylülden sonra hizmete devam eden ve yılların tahribatına uğramış olan aynı devlet teşkilatında köklü değişiklik yapılmadığı ve teşkilat sağlam bir teminata bağlanmadığı takdirde konsey idaresi kalktıktan sonra devlet teşkilatının bugünkü yetersizliği yurdumuzda yakın bir gelecekte yeniden terör ve anarşi dönemlerinin doğmasına neden olabilir. Devletimizin karışıklığı ve güvenlik kuvvetlerimizin dağınıklığı dolayısıyla gelecek bir savaşta, basit bir doğal afette ve Kıbrıs harekâtında görülen karışıklıklardan daha vahim olaylar meydana gelebilir. Çünkü çok partili sisteme dönüldükten sonra herhangi bir idari reform ve reorganizasyonun yapılamayacağını şimdiden kabul etmek gerekir.»

Bedrettin Paşa, gitmeden bütün işlerin tamamlanmasından, bütün pisliklerin temizlenmesinden yanaydı.

1,5 Milyon Odacı, Kapıcı ve Çaycı...

Devlet dairelerinin durumuna oldum olası içerliyordu. Boş oturan memurlar, aylak gezen işçilerle bir yere varılmazdı. Geleceğini karartıyordu ülkenin bu adamlar:

«Tüm devlet dairelerinde askeri hiyerarşide olduğu gibi, müteselsil bir gözetim ve denetim sistemi ile istikrarlı kadrolar uygulanmadığından, devlet memurları ile işçilerin sorumsuzca boş oturmalarına veya yolsuzluklarına meydan verilmiştir. Teşkilat boşluğundan faydalanan bazı kişiler, rüşvet, iltimas, görevi kötüye kullanma gibi hareketlere devam etmektedirler.

Bugün devlet dairelerinde ve işyerlerinde vakit geçiren veya gündüz yalnız 1 ile 8 saat kadar hafif işler yapan 1,5 milyondan fazla memur ve işçi vardır. Bunların çoğu odacı, kapıcı, hademe, bekçi, temizlikçi, çaycı, ayak işçisi gibi vasıfsız işçi ve memurlardır.

Devlet dairelerini işgal eden çok sayıda başkan, müdür ve memurlar, geleceğe dönük araştırmalar ve projeler, yapacak yerde herhangi bir sorumluluk yüklenmeden, kendilerince makul ve yasal gerekçelere dayanarak, sadece günlük yazı işlerini yürütmekten

başka bir iş yapmamaktadırlar. Yazışmalarda daima bürokratik bir sistem ve ruh hâkim görünmekte ve 'ancak' kelimesi ile birbirine bağlanan daima sorumluluğu bir başkasına yüklemeye çalışan çelişkili paragraflara yer verilmektedir.

Kamu kuruluşlarını işgal eden ve sayıları milyonları aşan vasıfsız ve sorumsuz işçi ve memurların her biri, devletten ayda en az 15.000 TL. ve ayrıca, ayrılışlarında milyonlara varan ikramiye almasına rağmen, hayatlarından da memnun görünmemektedirler.»

Koskoca devlet öylesine yoldan çıkmıştı ki, düzelt düzelt bitmiyordu. Bakanlıkların sayılarının azaltılması ile son rötuşlar yapıldı. Oluşturulacak iki yeni bakanlıkla, toplam sayı, 14 olacaktı. Koskoca ülkeye bir «Ordu Bakanlığı» gerekmez miydi? Bunca iç ve dış düşman varken «İstihbarat ve Propaganda Bakanlığı» gereksiz miydi?

Birleştirilecekler birleştirilmeli, dağıtılacaklar dağıtılmalıydı:

«Devlet teşkilatımızın, bakanlıkların karışıklık ve dağınıklığının, ne derece büyük boyutlara ulaştığını anlamak için sadece ilgi (e)'de yazılı T.C. Devlet Teşkilatı Rehberine, bugünkü telefon kataloğuna göz atmak yeterlidir.

Teşkilatı karışık bakanlıklardan bazı örnekler: Dışişleri Bakanlığından: Bakan, Bakan Özel Kalem Müdürü, Bakan Özel Müşaviri, Genel Sekreterlik, Müşavir, Özel Kalem ve Yardımcıları ile Yüksek Müşavirler, Baş Hukuk ve Müşavirleri, Genel Sekreterlik Siyasi İşler Yardımcılığı ve buna bağlı Müşavirler, Sekreterlikler, İkili İşler Genel Müdürlüğü, Batı Dairesi Reisliği, Doğu Dairesi Reisliği, Ortadoğu - Afrika Dairesi Reisliği, Çok Taraflı Siyasi İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uluslararası Kuruluşlar ve Sorunlar Dairesi, Etüt Dairesi, Kıbrıs - Yunanistan İşleri Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Reisliği, Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü. Ayrıca hizmetleri birbirinden iyice tefrik edilemeyen ve birbirine tedahül eden, dublikasyonlar yaratan 20 kadar genel müdürlük ve ayrıca sekreterlikler, kurullar, müşavirler ve akademiler bulunmaktadır. Bunlara ilave ola-

rak yurtdışında da, gereğinden fazla elçilikler, konsolosluklar ve görevliler vardır.»

Devleti yönetmek için gelmişti sanki dünyaya! Ne güzel şeydi ülkesine hizmet etmesi insanın, ne güzel şeydi devleti yeniden kurması insanın!..

Halkın Saflığından Faydalanarak...

Yasama organı nasıl olmalıydı o zaman? Oy ve parti kavgalarının da yeri olmamalıydı politik yaşamda.

«...30 yıllık denemeler göstermiştir ki, esasında bir yasama organı olan TBMM'nin en büyük zaafiyeti; oy almak için anarşi ve terör dönemini doğurmuş ve körüklemiş olmasıdır. Bir siyasi partinin sultası altına girmesi ve bir parti meclisi haline gelmesidir. Oy ve parti mücadelesi yüzünden, koalisyonlara mecbur kalınarak küçük partilerin memleketin kaderinde yıkıcı roller oynamasıdır. Mecliste ve meydanlarda istikrarsız ve seviyesiz tartışmalara meydan verilmesidir. Milletvekili pazarlığına gidilmesidir.

Her sınıf halkın hoşuna gitmek ve oyunu almak için devletin yasama, yürütme ve yargılama organlarının tahrip edilerek, işlemez hale getirilmesidir. Gelecekte de halkımızın saflığından ve geleneksel tutucu duygularından faydalanarak yıkıcı ve bölücü siyasi faaliyetlere meydan verilmemesi ve devletimizin tahrip edilmemesi, çözümlenecek en önemli sorunların başında gelmektedir.

Milletimizin arzu ve iradesini en yüksek derecede temsil etmek ve devleti tahrip etmemek için en kestirme yol: TBMM'de tercihan iki büyük partinin bulunması ve devlet başkanına geniş çapta yasal, idari, ve yargısal yetkiler tanınmasından geçmektedir.

İstikrarlı ve demokratik bir sistemin temel ve kilit taşı, devlet başkanıdır.

TBMM'de tercihan iki büyük partinin bulunması ve devlet başkanına geniş yetkiler verilmesi demokrasinin esaslarına da uygundur. Bu sistem küçük partilerin, oy toplamak için halkı aldatıp büyümesine ve

memleketi bölmesine engel olur. Halk zaman zaman iki büyük parti arasında oyunu ve tercihini tereddütsüz kullanabilir.

Asıl olan TBMM'nin milletin psikolojik eğilimlerini, emellerini, ve isteklerini en yüksek düzeyde temsil edebilmesidir. TBMM, milletin psikolojik ve ideolojik bakımdan temayüllerini, kaderde ve kıvançta birlik ve bütünlüğünü sağladığı oranda asıl görevini yapmış olur. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, milletin çocuklarını birbirine düşüren ve milleti ayrı sınıflara bölen, iltimas ve imtiyazlara yol gösteren çok partili bir sistemden kurulu TBMM ve onun üyeleri bugün Türk halkının vicdanında mahkûm olmuşlardır.»

Ordu Komutanı Bedrettin Paşanın karargâhı, işi biraz ileri götürüyordu. Neredeyse, «Millete ideolojik eğilim vermeyen parlamento olmaz» diyeceklerdi.

Anayasa konusundaki önerileri ile bu konudaki bilgeliklerini gösterme olanağını yakalamışlardı:

«...Gerçekte Anayasa önemli değildir. Anayasa mevcut olmayabilir. Anayasaya millet adına sahip çıkacak olanlar; seçim sistemi, Meclis, hükümet, yargılama organları ve bunların başındaki devlet başkanıdır. Eğer seçim sistemi, milletin gerçekten ehliyetli ve liyakatli temsilcilerini seçebilirse, Anayasanın en büyük teminatı sağlanmış olur. Gerekirse Meclis tarafından Anayasa bile değiştirilerek, yurtta huzur sağlanabilir.

Bir bakımdan yetersiz Anayasa, hiç olmamasından daha zararlıdır. Çünkü, Anayasanın insan haklarının dışında kalan bağlayıcı maddeleri gelecek kuşakların yarınki ihtiyaçlarını karşılamayabilir ve devamlı olarak değişiklik ihtiyacı doğarak, yasama ve yürütme organlarını birbirine düşürebilir. Geçmiş 40 yılın tecrübeleri bu hususu açıkça doğrulamıştır. Son 40 yıl süresince aksaklıkların başında mevcut Anayasa ileri sürülmüş, Anayasada birçok değişiklikler yapılmış, bununla her şeyin düzeleceği sanılmıştır. Fakat yapılan devamlı değişikliklere rağmen devlet idaresi yoluna girmemiştir.»

Cumhurbaşkanı, siyasi partiler, seçim sistemi, parlamento ve Anayasa sorunlarının çözümü kolaydı. Asıl sorun «idari organların adam edilmesi»ydi.

«Devletten herhangi bir görev yapmadan karşılıksız maaş ve ücret alan kişileri, hizmet ihtiyacına göre, o müessesenin, bölgenin ve Türkiye'nin herhangi bir yerinde, ihtiyaca göre, elastiki olarak istihdam etmek bir dereceye kadar tasarruf sağlayabilir. Özellikle belediyelerde, hastanelerde, okullarda ve büyük işyerlerinde bulunan gizli işsiz ve memurları toplayarak bunları hizmet ihtiyacına göre, istenilen yerde çalıştırmak faydalı olur.

Bu meyanda yurtiçinde veya yurtdışında fakülte ve yüksekokullardan mezun olanlara, asgari 5 yıl olmak üzere mecburi hizmet konulabilir ve bu mükellefiyet 40 yaşına kadar 1 ile 2 dönem halinde ödenebilir.

Yurtdışındaki işçilerimizin, yurda kaçak mal ve eşya yerine, kolayca döviz getirmesi sağlanabilir.

Lüks eşyalardan, zevk, eğlence ve haksız kazanç sahiplerinden, aracı ve tefecilerden daha çok vergi alınabilir.

Dıştan alınan borçlar, krediler ve petrol ürünleri bir plan dahilinde azaltılabilir. Milli petrol ihtiyacının, yurtiçi üretimle karşılanması hedef alınabilir.

Milletin 30 yıldır çektiği idari ve ekonomik sıkıntıların gerçek nedenleri, milli olanaklarla kalkınmanın yolları, her gün, TRT, basın, okul, fabrika ve ana kucağında her sınıf ve yaştan halkımıza anlatılabilir.

İç tehdit, kaide olarak iç güvenlik kuvvetleri ve dış tehdit Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından karşılanabilir. Mecbur kalınmadıkça Silahlı Kuvvetler ve Seyyar (Sahra) Ordu Birlikleri iç güvenlik hizmetlerinde kullanılmayabilir. Bu maksatla emniyet ve jandarma bir kuruluş olarak 'Tevhidi zabıta gereğince' il il birleşip bütünleşebilir.

Devlet kadrolarını pasif şekilde işgal eden milyonlarca insanın, bu kadrolardan ayrılması halinde, yalnız bütçedeki personel ve işletme harcamalarından bü-

yük ölçüde tasarruflar sağlanmakla kalınmaz; devletin teknisyen kadroları doldurulur. Aslında devlet teşkilatı sadeleşerek işleyen ve sayılan bir kuruluş haline getirilmiş olur. Çalışmayan, sorumsuz bir kitle yavaş yavaş üretim alanlarına aktarılarak, israf kazanca dönüştürülerek milli refah artırılabilir.

Kamu İktisadi Teşekküllerine 5 yıl daha vasıfsız işçi ve memur alınmaması bir çözümdür. İşçi ve memurların kâr ve zararlara ortak kılınması, işçilerin emeklilik yaşının uzatılması gereklidir.

Aracı, istifçi ve komisyoncuya ve haksız kazançlara fırsat verilmemelidir.

Petrolden başka, güneş ve mağma enerjisinden de faydalanılmalıdır.

Büyük masraflara, hafriyata ve uzun beklemelere bağlı olan dev barajlardan önce çok sayıda küçük mevzii Şut'lardan elektrik istihsal edilmelidir.

Tarımsal ve hayvansal ürünlerimizin tümünün bir elden üretilip yönetilmesi, örneğin; Süt Endüstrisi Kurumu, Et-Balık, Tiftik, Yapağı, Tariş, Çukobirlik, Fiskobirlik, TMO, SEKA, TEKEL, gibi kuruluşlar bir elden koordine edilerek birbirini bütünlemeli, ürün, emek ve enerji israfına meydan verilmemelidir.

Tahıl, pancar, kepek, saman, et, yağ, kemik, meyve, palamut, meyankökü, kâğıt, çöp vs. Milli İktisadi Politikamızın, değişmez ilkeleri olarak gözükmektedir.»

Bedrettin Paşa ve kurmayları, «devleti yeniden teşkilatlandırma» çalışmalarını bitirdiklerinde, sen de iki ayını doldurmuştun.[66]

---

66) 2. Ordu Komutanlığının 16 Temmuz 1981 tarih HRK: 1221-5.81/Pln sayılı Devletimizin Yeniden Teşkilatlanması (İdari Reform) konulu emrin dayanakları çok ilginçti:

İlgi a — Sayın Başkanımızın 22, 23, 24 Haziran 1981 günlerinde verdikleri şifahi direktifleri.

b —

c — 2. Ordu Komutanlığının 11 Mayıs 1981 gün ve HRK: 1705-5-81/Plan 46 sayılı Başkomutan Atatürk-81 plan tatbikatı sonuç raporu.

d —

e — T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi 1972 (Amme İdaresi Enstitüsü).

Ankara yanıyordu. Sıcaktan bunalmış bir yüzle uyuyordun.

Devleti yeniden teşkilatlandırma planını, yüzünde sallayarak, serinletmeye çalışıyordum seni.

Genç bir kurmay çıktı yaprakların arasından. Çakmak çakmak gözleri vardı. Yapılan çalışmalardan hoşnut değildi. Daha başka şeyler yapılmasını istiyordu. Önlemleri yetersiz buluyor, kızıyordu. Devlet ve hukuk üzerinde konuştuk bir süre. Bomboştu. Orduyu devlet, söylediklerini hukuk biliyordu.

Senin yirmi yaşına geldiğini düşündüm.

Yirmi yıl sonra, bu genç kurmayın «aldığı feyzle» yeni darbe hazırlıkları içinde olmayacağını kim söyleyebilirdi.

Ağlayarak uyandın, avazın çıktığı kadar bağırıyordun.

Düş gördüğünü söyledi annen; üç aylık çocuklar düş görebilirlermiş; annesi söylemiş ona da...

Küçük Bir Anımsatma...

Eylül İmparatorluğunun gücünü göstermek için, başlangıçta çok katı davrandılar. İyiden, güzelden yana ne varsa eriyip gidecekti, acımasızlıklarının karşısında. Eski yanlışları yinelemezlerdi.

İnsanların beklentileri, güzel günlere olan inançları ve tüm umutları yıkılmalıydı. İmparatorluk anıtı, başka yöntemle ayakta tutulamazdı.

O kurumlarda sen de öğrenim görecek misin, bilmiyorum. Ama, ilkokulundan, üniversitesine dek, ellerinin uzanmadığı alan kalmadığını biliyorum.

İstanbul Üniversitesi yönetim kurulunun toplantısı sonucunda 12 Eylül yönetimine kutlama ve başarı dileklerinin kaleme alındığı saatlerde, Hacettepe Üniversitesinde duyuru panolarına bir sıkıyönetim bildirisi asılıyordu:

> *«Kampüsümüzde 15.9.1980 günü öğle saatlerinde sıkıyönetim aleyhinde elle yazılmış bildiri atıldığı, güvenlik kuvvetlerince tespit edilmiştir. Bu olayı yaratan kişiler ortaya konuluncaya kadar araştırma sürdürülecek, bulunmadığı takdirde grubun tümünün öğrencilik hakkı silinecektir.*

Bu gibi olayların her halükârda kesin şekilde bir ay içinde bitirileceğinden emin olunmasını ve hiç çekinilmeden güvenlik kuvvetleri ve idareye yardımda bulunulması gerekmektedir.»

Büyüdüğünü, üniversiteye gittiğini düşündüm bir an; duyuruyu getiren öğrencinin korkulu gözlerine bakarken. Güzel günlere olan inancınla, gelecek için umut ürettiğin yıllarda böyle bir sorunla karşılaşsan nasıl çözerdin?

Nazi üniversiteleri geldi aklıma. Böyle bir bildiri o rejimde yazılmış olsaydı, fazla bir ayrımı olmazdı. «Öğrencilikle ilişkisi kesilecek» yerine, «Kurşuna dizilecek!» derler, olur biterdi.

Eğitim ve öğretim sorununun çözümü için bir ay süre tanımışlardı kendilerine. Sorunun çözümü için, önce tek tek sonra da bütün bir ulusu teslim almak gerekliydi.

Teslim olmayı kolaylaştırıcı öylesine doğal bir ortam yaratılmıştı ki, herkes coşku ile karşılıyordu askeri darbeyi. Birbiri ardına kutlama mesajları yağmaya başladı. Kutlamayı unutanlara ya da 10 yılda bir askeri darbeyi içine sindiremeyenlere, Ankara'dan küçük bir anımsatma yapılıyor, sonuç alınıyordu:

«Tüm bildiri ve buyruklarınıza aynen ve içtenlikle katıldığımı ve bunların, başında bulunduğum akademi mensupları ve çevremdeki herkesçe sevinçle karşılandığını arz ederim.»

Ankara'ya ulaşan tüm kutlama metinleri aynı yaklaşımla yazılmıştı. Beklemekten bunalan insanların, özlemle dolu duygularını yansıtıyorlardı.

Üniversiteden bir ses çıkması gerekiyordu. Bilim adamlarından küçük de olsa bir uyarı gerekiyordu. Üniversiteden ulaşan ilk gerçekçi ses Karadeniz kıyılarından yükseldi.

Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörünün sesi değişikti. Anayasanın temel ilkeleri doğrultusunda, insan hakları korunarak amaca ulaşılabileceğini vurguluyordu.

«Gözümüz yollarda kaldı, neredeydiniz?» demiyordu. Çoğulcu demokrasi ortamının sağlanması, demokratikleşmenin gerçekleştirilmesi, üniversite özerkliğinin gerçekleştirilmesi ile başarıya ulaşılabileceğini anlatıyordu.

Eylül İmparatorluğunun ilk günlerinde, insanın içini ısıtan bu kutlama telgrafı, kolay kolay yenilmeyeceğimizin ilk göstergesi gibi algılandı.

Karadeniz kıyılarından yükselen bu ses, tek ses olarak kaldı... ve biz bir kez daha yanıldık...

Özerk üniversitenin kapılarına kilit vurulduktan; bilim, Eylül İmparatorluğu güdümüne girdikten sonra Rektör, Prof. Erdem Aksoy ve arkadaşları Sıkıyönetim Yasasının bir maddesi ile ülkenin geleceğinden koparıldılar.

Üniversitenin koşulsuz olarak desteklediği Eylül İmparatorluğu, en büyük direniş odağı olarak değerlendiği gücü, daha ilk günlerden yanına alıyordu.

Türkiye'de tüm eğitim kurumları, ilkokulundan üniversitesine dek eğitim ordusunun tümü hiç zaman yitirmeden imparatorluk güdümüne giriyordu. Her sorun, yayımlanan bir bildiri, ya da emirle çözümleniveriyordu:

«Öğretim kurumlarımız gerçekten okumak isteyen tüm çocuklarımız ve gençlerimiz için açık bulundurulacak ve öğretim programlandığı şekilde hiçbir aksaklığa sebebiyet verilmeden yürütülecektir.

Hiçbir kimse siyasi görüşleri ve fikri inançları dolayısıyla başka bir kimsenin öğrenme özgürlüğünü ve öğretme görevini kısıtlamayacak veya engellemeyecektir.

Öğrenciler öncelikle birbirlerini sevip sayacaklar, öğretici ve yöneticilerine, yürekten ve fakat mutlak bir itaatla ve hürmetle bağlı olacaklar, öğretim görevlileri ve yöneticiler de öğrencilerini büyük bir şevkat ve ilgi ve sevgi ile himayelerine alacaklardır.

Çocuklarımızın ve gençlerimizin fikir ve ruh varlıkları yalnızca Atatürk ilkeleri çerçevesinde şekillenip, geliştirilecek suni fikir bölüntülerine kesinlikle müsaade ve müsamaha edilmeyecektir.»

«Öğretim üye ve yardımcılarına» diye bir bildiri asıldı duyuru tahtasına DTCF'nin. YÖK'ten Ankara Üniversitesi Rektörlüğü kanalı ile geldiği belirtiliyordu. Bazı öğrencilerin kılık ve kıyafetlerinin yönetmeliğe uygun olmadığı anlatılıyordu. «Sayın Cumhurbaşkanımızın bu gibi öğrencileri himaye eden öğretim elemanlarının tespit edilmesini» emir buyurdukları ifade edilmekteydi. «Kılık kıyafetle ilgili olarak öğrencilerimiz başörtülü, sakallı, uzun saçlı, aşırı makyajlı, mini etekli, dar pantolonlu ve fazla açık yakalı

olduklarında derslere alınmayacaklardır. Bıyıkların aşırı biçimlerden uzak, yönetmeliğe uygun olması şarttır.»[67]

Eylül İmparatorluğu ile devletin nitelik değiştirdiğinin en büyük kanıtını oluşturuyordu üniversitenin duvarına asılan duyuru. «Bilgi edinilmesini ve gereğinin buna göre yapılmasını» diye biten bildiride küçük bir uyarı da yer alıyordu: «...bu konuda tartışmaya girmeden, isteklerin bir devlet emri olduğunun anlaşılmasını önemle rica ederim,» diyordu DTCF Dekanı Prof. Oluş Arık.[68]

Tartışmaya girmek bile yasaklanıyordu imparatorluğun merkezinde...

5252 Öğretmen Aynı Saatte...

Öğretim ve eğitimi demir pençesine alan imparatorluğun gerçek yüzünü sergileyen emir, daha birçok isteği sıralayarak uzayıp gidiyordu; ...cek ...cak ve ...cuk'ların sonu gelmiyordu.

29 Eylül 1980 günü 6. Kolordu Komutanlığı bir bildiri yayımladı. Komutanlık, okulların açılışı nedeniyle öğretmenlerin öğrencilere yapacakları konuşmayı hazırlayarak okul yöneticilerine «tebliğ» etmişti. Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman ve Hatay'ın tüm okullarında; aynı saatte, aynı konuşmalar yapılarak «birlik ve beraberlik» konusunda, tarihte eşine ender raslanan bir olay yaşatılacaktı.

---

67) Ulusu Hükümeti 18.2.1982 tarihinde kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan personelin giyim biçimlerini ve bu konuda uymaları gereken esasları bir yönetmelikle belirledi. Düzenlemeden işçiler de paylarını alıyorlardı. Toplu iş sözleşmelerinde anılan giyim kurallarına aykırı hüküm konulamayacaktı.

68) Devlet emrinin bilinen ilk kurbanı ODTÜ Mimarlık Fakültesinden Doç. Dr. Erhan Acar oldu. Doç. Acar sakallarını kesmediği için «görevden çekilmiş sayılma cezası» alarak üniversiteden uzaklaştırıldı. Bu, Doç. Acar'a üniversite yönetimince verilen, «nihai cezaydı.» Erhan Acar görevden ayrılmış sayıldığı 1 Aralık 1984 tarihine kadar aynı nedenle «kınama, aylıktan kesme, uyarma ve kademe ilerlemesini durdurma» cezaları da almıştı.

Adana, İçel, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman ve Hatay illerindeki yüzlerce okulda, yüzlerce öğretmen şöyle konuşacaktı:[69]

«Değerli veliler ve kıymetli öğretmenler, sevgili öğrenciler, 1980/1981 öğretim yılı başlamış bulunuyor, hepinize hayırlı ve uğurlu olsun.

Sevgili öğrenciler,

Okul hayatınızda sizleri bekleyen sorumluluklar var. Bunun bilinci içinde olduğunuzdan asla kuşkumuz yok. Ancak bazı şeyleri de tekrar etmekte yarar görüyoruz. Sizler yalnız annenizin, babanızın değil, bütün Türk milletinin en değerli varlıklarısınız. Geleceğin yöneticileri olarak kendinizi buna şimdiden hazırlamanız gerekir.

...

Sizler Türk milletinin canısınız, kanısınız.

...

Bir toplumun düzenini sağlayan kanunlar ve nizamlardır. Bunlar okullarda yönetmeliklerle belirlenir. Disiplin ve nizamın olduğu yerde, başarı, birlik ve ahlak vardır. İnsanların hayatta elde etmek istedikleri şeyin başında başarı gelir. Başarı, bir kimseyi toplumda sevdirir ve saydırır. Bu da kanunlara nizamlara uymakla olur.

...

Her öğrencinin ilk ve asıl işi, görevini günü gününe yapmaktır. Bilginin birdenbire kazanılmadığı bir gerçektir. 'Damlaya damlaya göl olur' atasözü sizin için de geçerlidir.

...

Tek düşüncesi sizleri yetiştirmek olan öğretmenlerinizin gayretine hız verecek, çalışkan, dürüst, geleceğin yükünü omuzlarında hisseden, sorumluluk duygusu ile dolu gençlik olmanızı diliyorum. Türk gençliğine yakışan budur.

---

69) Adana, İçel, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman ve Hatay illerinde 4899 ilkokul, 259 ortaokul ve 94 lise olmak üzere toplam 5252 ortaöğretim kurumu vardı. 5252 öğretmen aynı saatte sıkıyönetim komutanının hazırladığı metni okuyarak tarihe geçiyordu.

...

Şöyle bir söz vardır: 'Düzgün bir kıyafet iyi bir takdimdir, iyi bir kartvizittir.' Gençlerimizin şahsına yakışan okuluyla bağdaşan kıyafet ve şekille, kendilerinin kişiliğini topluma kabul ettirecektir.

Bazı güçler yurdumuzu ve bizi parçalamak istemektedirler. Bu maksatla esasen Türk olan bölge halkını ayrı bir devlet kurmak gerektiğine inandırmaya çalışmaktadırlar. Hiç kimse bizim kuvvetli devlet olmamızı istemez. Hangi yönden gelirse gelsin bu gibi bölücü faaliyetlere karışmayın. Sizin tek yönünüz Atatürkçülük yoludur. Bunun da kaynağı, bilgi, ilim, vatan ve millet sevgisidir. Onların gayelerine alet olmayın.

...

Bugüne kadar aldatılan gençlerimizden yüzlercesi hayatını kaybetti. Yüzlercesi istikbalinden oldu. Olanlar yine sizlere ve yurdumuza oldu. Sizi aldatanlara ise hiçbir zarar olmadı.

...

Eğitimimizin temeli Atatürk ilkelerine dayanmaktır. Atatürk devrimlerini ve milliyetçiliğini benimsemek temeline dayanmaktadır. Bu ilkelerin dışında görüş ve çözüm aramaya kalkanlar, Atatürk devrimlerine ve milliyetçiliğine karşı gelenlerdir.

...

Değerli veliler: Sık sık okulla ilişki kurarak, yavrularınızın iyi yetişmesini sağlayınız. Kontrolünüzden çıkan bir gencin ne hale gelebileceğini, sizlere en güzel örnekleri ile geçmişteki olaylar ortaya koymaktadır.

...

Kıymetli öğretmenler; içinde bulunduğumuz ortamdan çıkmak için sizlere büyük görevler düşmektedir. Bunun bilinci içinde görevinize büyük bir şevkle sarılmalısınız.»

Bir gün sonra gelen Sıkıyönetim Komutanlığı emrinde ise olaysız bir öğretim yılı geçirebilmenin temel koşulları sıralanıyordu.

«Olaysız bir öğretim yılı geçirebilmenin temel şart-

larından biri de, okul disiplin kurulunu çalıştırmaktır. Okul içinde öğretmenlik ve öğrencilik sıfatlarıyla bağdaşmayan hareketlerde bulunan kişileri tespit ederek, gereken cezaya çarptırmak, bu tip kişilerin okulla olan bağlarının kesilmesini sağlamak disiplin kurullarının görevleri arasındadır. Ayrıca bu kişiler hakkında sıkıyönetim komutanlığına ve en yakın güvenlik görevlilerine bilgi verilerek suç duyurusunda bulunulması, okul içi huzurun temininde en büyük unsuru teşkil etmektedir.

Sıfatları ile bağdaşmayan hareketler içinde bulunan, komutanlık emirlerine aykırı hareket eden kim olursa olsun, okul idarecisi ve yöneticisinden, öğrenci ve müstahdemine kadar bütün ilgililer, dikkat ve titizlikle takip edilecek, suç işleyenlere gereken ceza geciktirilmeden verilecektir.»

Atatürk, «pedagoji sisteminin değişmez bir kılavuzu» oluyordu. Baskı ise, imparatorluğun simgesiydi artık.

Kızılyıldızın Simgesi...

Bir yasa ile kutlanacak bayram olmaktan çıkardıkları; bir başka yasa ile yeniden kutlamaya karar verdikleri 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlanıyordu.

Samsun, 100. Yıl Türk - İş İlkokulunun küçük öğrencileri şeref tribününün önünden geçiyorlardı ilginç giysileriyle.

Samsun İli Sıkıyönetim Komutan Yardımcısı Coşkun Paşa, kulaklarına dek kızardı.

Törenden sonra, Milli Eğitim Müdürlüğüne bir yazı yazmayı düşündü Coşkun Paşa.

«23 Nisanda yapılan merasim geçidinde, ilimiz 100. Yıl Türk - İş İlkokulu öğrencilerinden bazılarının giydikleri beyaz spor formalarının üzerinde Kızılyıldızı simgelemesi muhtemel olabilen, kırmızı renkli yıldızın bulunduğu, resmi geçit esnasında bizzat tarafımdan görülerek, ilgililere olaya müdahale edilmesi için anında emir verilmiştir.

Bugünkü ortamda bu tür davranışın, bilinçsizce de olsa affedilemeyecek derecede tehlikeli ve üzücü olduğu aşikârdır.

Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı tüm okullarda bu ve buna benzer hadiselere sebebiyet vermemek ve varsa yok etmek maksadıyla periyodik arama ve taramalar bizzatihi Milli Eğitim Müdürlüğünce yapılmalı ve gerekli önlemler zamanında alınmalıdır.»[70]

Coşkun Paşa uyarıyordu. Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Operasyon Bölümü, gerekli araştırmayı yapmış, öğrencilerin spor giysileri üzerindeki kırmızı yıldızın, «kızılyıldız»ı simgelemediği yargısına varmışlardı.

Samsun Milli Eğitim Müdürlüğüne gönderilen yazıda sözü edilen «Bugünkü ortam»dan amaçlanan tarih 1984 yılının, Nisan ayının 26'sıydı.

«Bugünkü ortam» hiç bitmeyecekti ve Eylül İmparatorluğunun sürüp gitmesi için her fırsatta, «bugünkü ortam»a sığınılacaktı.

12 Eylül ikinci ayını doldurduğu günlerde, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı TÖB - DER yöneticilerinden 64'ü hakkında verdiği tutuklama kararı ile Türk Milli Eğitimini kurtarıyordu.

Dördüncü Genel Kurul toplantı tutanaklarından, TÖB - DER yayınlarına dek her şey incelenmiş, *«Türkiye'de yaşayan herkesin öz diliyle eğitim görmesini, eğitim üzerindeki dil ve kültür yönünden şoven ve asimilasyoncu baskının kırılmasını ve kaldırılmasını isteyerek»* ulusal duyguları yok etmeyi amaçladıkları ortaya çıkarılmıştı. Üstelik «iktisadi ve sosyal bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki tahakkümünü tesis etmek için» de çalışmışlardı.

Senin öğretmenlerin olmasını çok isterdim hepsinin. Evreni çok iyi anlatırlardı sana; insanı, emeği ve barışı öğrenirdin su gibi...

Gültekin Gazioğlu, Süleyman Yaşar, Mustafa Düzgün, İsmet Özdemir, Rasim Aktaş, Ömer Aslan, Bayram Ayaz, Ayhan Kutlay, Cafer Akyüz, Doğan Oğuzer, Turan Yılmaz, Ali Kemal Yaylı, İbrahim Şen, Faruk Atalar, Abdülkadir Yıldız, Sami Baluken, Turgut Yılmaz, Necip Bektaş, Cemal Saygılı, Mustafa Deprem, Ahmet Melek, İbrahim İşyar, Hü-

---

70) Samsun Sıkıyönetim Komutan Yardımcılığının 26 Nisan 1984 gün ve 7130/19-84 sayılı yazısı.

seyin İsen, Rıza Duru, Aydın Şenliyurt, İbrahim Çerçi, Ahmet İnce, Mustafa Çetin, Kenan Aras, İsmet Yalçınkaya, Ali Rıza Aydın, Kemal Uzun, Abdullah Gülbudak, İbrahim Sevimli, Öner Yağcı, M. Tekin Üstün, Hicabi Temur, Selahattin Yetkin, Fahri Bıçak, Nesil Ünal, Selçuk Arhan, Halil Uslu, M. Yaşar Alagündüz, Haşim Çiçek, Mustafa Ergeldi, Ahmet Fuat Özkan, Hasan Yiğit, Celal Baloğlu, İhsan Kapusuz, Yılmaz Apaydın, Osman Akman, Enver İnceler, Mustafa Duru, Kemal Yüksel, Olgun Delikanlı, Şeref Şanlıçay, Turgut Haskan, Osman Çoban, İbrahim Nacar, Firuz Çetin Över, Hüseyin Selçuk, Vural, Hulusi Top, Mehmet Yalçın, Nebil Felekoğlu'na «öğretmenim» diyebilseydin; sevgiyi öğrenirdin.

Elinden tutsaydım bir sabah; siyah önlüğün, beyaz yakan ve kelebek gibi kordelelerinle uçup gitseydik Gültekin Hocanın önüne, Süleyman'ın, Mustafa'nın, Ayhan'ın, Öner' in ya da...

Kaydını yapsalardı bir güzel, evreni anlatsalardı tüm çıplaklığı ile. Ata'yı anlatırlardı, yurdu öğretirlerdi, bayrağı belletirlerdi...

Öğretmendi onlar. Bozguncu dediler. Bozguncuydular gerçekten; kardeşlerini onlar milyoner ettiler. Yeraltı ile yerüstünü yurdumuzun onlar sattılar. Kıyıları da onlar parselledi̇ler. Kaçakçılığı onlar yaptı. Getirdikleri silahları da onlar verdi genç insanlara. Lirayı pula onlar çevirdi. Bankerlik olayının sorumlusu da onlardı. Kaçak yapıların tümü onların. Pahalılık da onların eseri.

Öğretmendi onlar; tümüne karşı çıktılar bunların da; bozguncuya çıktı yine de adları. Sonrasını biliyorsun; yargıladılar, tümünü cezaevlerinde yaşattılar. Yurttaşlıktan çıkarttılar. İnanır mısın, salt onlar yargılandılar imparatorluğun mahkemelerinde. Ülkücü öğretmenlere, Akıncı öğretmenlere ses çıkaran olmadı. Seni onlara teslim edecekler belki. Dünyadaki esir Türklerin nasıl kurtarılacağını anlatacaklar sana. Öteki dünya için namaz kılıp, örtünmeyi öğretecekler...

İyi öğreten, güzel anlatan öğretmenlerdi onlar.

Senin daha hiç bilmediğin, abecenin bulunuşundan 7 bin yıl sonra halkının yarısı okuryazar olmayan bir ülkenin insanları için çabaladılar yaşamları boyunca.

Binlerce kilometre uzaktan yüreğinde yaşattığı ülkesinde olup bitenlere kayıtsız kalamadılar.

İyi öğretenlerdi, güzel anlatanlardı:

«12 Eylül askeri darbesiyle, ülkemizde halkoyuyla seçilen parlamentoyu dağıttınız; halkoyuyla kabul edilen Anayasayı rafa kaldırdınız; tüm siyasi partilerin faaliyetini durdurduğunuz gibi, işveren örgütleri hariç tüm sendikaları, dernekleri, hatta kooperatifleri kapattınız. On binlerce insanı gözaltına alarak, tutuklayarak, işkence edilmelerine, hatta katledilmelerine göz yumarak ve zemin hazırlayarak, temel insan haklarını hiçe saydınız. Gazete, dergi, basın yayın araçlarına çok sıkı sansür uygulayarak, pek çoğunu kapatarak, sadece kurduğunuz zor yönetimine alkış tutanlara meydanı boş bıraktınız.

Emperyalizme bağımlılıktan kaynaklanan ve sömürü düzeninin kaçınılmaz bir sonucu olarak doğan büyük ekonomik bunalımın faturasını, salt emeğiyle geçinen kesimlere dayattınız. Tüm bu işleri ve eylemleri, emekçilerin ödediği vergilerle yurt savunması için edinilen silahlarla ve askerlik görevini yapan 500 bin insanımızı kullanarak gerçekleştirdiniz.

Daha ilk günden Türkiye'yi kanunla değil, emirle idare edeceğinizi dünyaya ilan ettiğiniz gibi, kendinizi de Devlet Başkanı, yani Cumhurbaşkanı olarak takdim ettiniz. Her biri devlet memuru olan dört kuvvet komutanı arkadaşınızla birlikte yasama, yürütme ve yargı yetkilerini şahsınızda topladınız. Yasalar ve halk, hatta dayandığınızı söylediğiniz iç hizmet talimatnamesinin dahi size böyle bir görev ve yetki vermediği gerçektir. Subjektif niyetleriniz ne olursa olsun, kendinizi 'kadir-i mutlak', tek otorite ilan etmeniz ve anılan eylemlere yönelmeniz çok açık ve çok vahim bir suç niteliğini taşır. Bu koşullarda oluşturduğunuz yönetim, elbette ki, hukuken ve fiilen gayri meşrudur.

12 Eylülden sonra yaptığınız bütün konuşmalarda ısrarla parlamentoyu, Anayasayı, anayasal kuruluşları, sendikaları, dernekleri suçladınız. Görünüşte ve sözde, bu işleri ve eylemleri; anarşi ve terörü durdurmak, demokrasiyi rayına oturtmak, tarafsız yönetim kurmak vs. gibi gerçekdışı bahanelerin arkasına sak-

lanarak yapıyorsunuz. Oysa bugün ülkemizin tamamında tam bir devlet terörü hüküm sürmektedir. İnsanlarımızın büyük çoğunluğu sürdürülen devlet terörü karşısında yılgınlığa kapılmış, suskunlaştırılmıştır. Öte yandan anarşi ve terörün azalmış görülmesi de zahiridir. Anarşi ve terörün asıl kaynağı faşist parti eylemlerine şimdilik ara vermiştir; sizlerle bütünleşmenin yollarını aramaya koyulmuştur. Türkiye'de 12 Eylülden yaklaşık iki yıl önce sıkıyönetim ilan edilmişti. Sıkıyönetim komutanlarının görev ve yetkileri de aşağı yukarı bugünkü kadardı. Eğer amaç anarşi ve terörü önlemek olsaydı, demokrasinin boğazlanmasına gerek kalmazdı. Oysa siz halkımızı canından bezdiren anarşi ve terörü kullanarak, parlamentonun ve hükümetin emrinde birer devlet memuru olduğunuz halde iç hizmet talimatnamesini yasaların ve Anayasanın üstüne, kendinizi ve dört arkadaşınızı da her şeyin üstüne çıkarıyorsunuz. Demokrasiyi kurtarmak, insan haklarını koruma adına, demokrasiyi boğazlıyor; insan haklarını ayaklar altına alıyorsunuz. Hiç kuşkusuz eylemleriniz TCK'nin 146. maddesini tam bir ihlaldir. Bir yandan Anayasayı ve anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs iddialarıyla gencecik insanları asarken, öte yandan ortada ne Anayasa, ne kanun, ne de en küçük demokratik hak bıraktınız.

Bilindiği gibi TCK'nin 146. maddesi 'Anayasayı tebdil, tağgir ve ilga' ve 'Türkiye Büyük Millet Meclisini görevini yapmaktan cebren men' suçuyla ilgilidir. Devletin maaşlı memuru olan siz ve arkadaşlarınız, 1920'de kurulmuş olan TBMM'yi cebren feshettiniz. 1961'de referandumla kabul edilen Anayasayı yürürlükten kaldırdınız. Buyruklarınızı yasa adı altında resmi gazetede yayımlattınız. Sadece TBMM'ye ait olan yasama yetkisini beş kişilik konseyinize aldınız. Size bağlı ve sadece size karşı sorumlu olan bir de hükümet kurdunuz. Ayrıca yargı organına da el atarak Anayasa Mahkemesi ve Danıştayın görev ve yetkilerini sıfıra indirdiniz. Tüm siyasi davaları, emir komuta zinciri içinde çalışan askeri mahkemelere topladınız. Özetle, demokratik hukuk kurallarının temel ilkesi olan kuvvetler ayrımını yok ettiniz. Bütün kuvvetleri

beş kişide topladınız. Yasa gereği emekli olması gereken arkadaşlarınızı, konseyde tutabilmek için görev sürelerini uzatan yasalar çıkardınız. Böylece sözde çok bağlı göründüğünüz ordunun geleneklerini ve hiyerarşisini de zaafa uğrattınız.

Hukukdışı Bir Yaklaşım...

12 Eylülden beri gündeminizden hiç düşürmediğiniz konulardan biri de Türkiye demokratik öğretmen hareketi ve bu hareketin somutlandığı TÖB - DER olmuştur. Darbenizden bir yıl önce, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığınca Genel Başkanı bulunduğum TÖB - DER'in faaliyeti durdurulmuş, merkez ve 670 şubesi kapatılmıştı. Biz yöneticiler, Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinde yargılanmakta idik. Daha önce de hakkımızda açılan sayısız soruşturma ve dava beraatle sonuçlanmıştı. Sayısız aramaya karşın, Genel Merkezimizde ve şubelerimizde suç unsuru herhangi bir araç, belge vs. bulunmamıştı. Çünkü yasadışı bir faaliyetimiz yoktu; anarşi ve terörle ilgimiz yoktu. Anarşi ve teröre karşı olduğumuzu, demokrasiyi savunduğumuzu en az bin kez açıklamıştık; eylemlerimizle ortaya koymuştuk. Kaldı ki anarşi ve terörün hedefi örgütlerden biri olduğumuzu, onlarca şubemizin ve Genel Merkez binamızın defalarca bombalandığını, yüzlerce üyemizin faşist katiller tarafından öldürüldüğünü bilmeyen kalmamıştı.

Türkiye'de eğitimin demokratikleştirilmesi, öğretmenlerin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için uğraş veren TÖB - DER'in tüm eylemlerinde demokratik çerçevede kaldığı, suç işlemediği 12 Eylül öncesi yargı organlarının kararları ile de sabittir. Ancak yine TÖB - DER'in sadece demokrasi düşmanlarının kin, nefret ve garazına da muhatap olduğu bilinir. Bu çevrelerin örgütümüz ve yöneticileri hakkında yıllarca sürdürdükleri kampanyanın öğretmenlerimiz ve halkımız nezdinde tutmaması, yankı bulmaması bir tesadüf değildir. Türkiye'de ilkokuldan üniversiteye kadar çeşitli öğretim kurumlarında görev yapan 400.000 eğitim emekçisinin en seçkin, en yurtsever

200.000'inin TÖB - DER'de toplanması, iktidar partilerinin olağanüstü imkânlarla destekledikleri sahte öğretmen örgütlerinin itibar görmemesi de asla bir tesadüf değildir.

TÖB - DER gibi onurlu ve büyük bir örgütün 5 yıl Genel Başkanlığını yaptığım için Türkiye kamuoyu beni de yakından tanır; düşünce ve davranışlarımı iyi bilir.

Darbe hareketinizden sonra örgütümüze ve biz yöneticilerine karşı yeni bir karalama, baskı ve sindirme hareketi başlatılmıştır. Önce Ankara Sıkıyönetim Komutanının iki satırlık bir yazısıyla 24 yıllık meslek hayatıma ve memuriyetime gerekçe göstermeksizin son verildi. Üstelik yasa adı altında yayımlanan emirnamelerle tüm hak arama yolları da kapatıldı. Çorlu konuşmanızdan sonra, TÖB - DER hakkında yeni deliller bulunduğu, yeni davalar açılacağı basın yayın araçlarından duyuruldu. Bir süre sonra TÖB - DER'in 1976 yılından beri görev yapan 64 üst düzeyde yöneticisi için tutuklama kararı çıkarıldı. Yurdun hemen her köşesinde 12 Eylülde gözaltına alınan pek çok üyemize, yöneticimize işkence ile suç yüklenmeye çalışıldığını biliyordum. Mardin şube başkanımızın işkence ile öldürülmesi bu konuda karşılaştığımız hasmane davranışın sadece bir işaretidir. Trabzon Emniyet Müdürlüğünde yapılan işkenceli sorgulamaların bizzat tanığı olmuştum.

TÖB - DER hakkında Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinde açılan son senaryo davada örgütümüzün Genel Kurul toplantılarında TCK'nin 141. ve 142. maddelerinin ihlal edildiği ileri sürülüyor. Bir derneğin herkesin gözü önünde yapılan yasal ve tüzüksel toplantılarından ötürü, üstelik o toplantılardan dolayı açılan davalar sonuçlanmışken, yeni davalar açmak ve bu davalarda 200.000 üyesi olan meslek örgütünü gizli örgüt olarak suçlamak, yöneticilerini ağır ceza tehditleriyle tutuklamak, hukuksal değil hukukdışı salt siyasi bir yaklaşımdır. Kendilerinden başka herkese siyaset yapmayı yasaklayanların siyasi hesaplarla suçladıkları örgüt yöneticilerinden ele geçiremedikleri için

yurttaşlıktan çıkarma tehdidi ile 'teslim ol' çağrısı çıkarmalarının elbette anlaşılır yanı vardır.

12 Eylülle kurduğunuz yönetim bugün beni; ya zulme, işkenceye, adaletsizliğe teslim olmaya; ya da yurttaşlıktan çıkarılmayı göze almaya kabule zorluyor. 25 Şubat 1981 gününe kadar Türkiye'ye dönmezsem yurttaşlıktan atılacağım ilan ediliyor Kanunen yasak olmasına rağmen baştan beri Tercüman gazetesinin müseccel faşist kalemlerine aleyhte yazı yazmalarına göz yumularak kamuoyu oluşturulmaya çalışılıyor. Daha sonra aynı işlem benim konumumda olan başkaları için de yineleniyor. Hatta bu arada terörle ilgisi olmayan, demokrat kişiliğiyle tanınan bir kısım örgüt yöneticisinin adı parmaklarından kan damlayan canilerin adlarıyla birlikte yayımlanıyor. Bu konuda o kadar ileri gidiliyor ki, yurtdışında bulunan demokrat sanatçılar dahi vatandaşlıktan atılmakla tehdit ediliyor. Güya biz yurtdışında Türkiye'nin aleyhinde çalışıyormuşuz. Yüklenmek istenen suç budur. Ancak isimleri ilan edilenlerin önemli bir kısmının Türkiye'de olduğu, teslim olanlarla ilgili gazete haberlerinden öğreniliyor. Hiç kuşkusuz bu durum yapılan suçlamanın dayanaksızlığını, karakuşiliğini ortaya koyuyor.

Tarih, Sizi de, Bizi de...

Alfabenin icadından 7000 yıl sonra insanlarının % 45'i okur-yazar olmayan ülkemizin öğretmenleri olarak; eğitimdeki bozukluk, gerilik, eşitsizliklerin giderilmesini istemekle; öğretmenlerin sendika hakkına kavuşturulmasını savunmakla ülkemize ve halkımıza karşı yurtseverlik görevimizi yerine getirdiğimiz muhakkaktır.

Bugüne kadar hakkımda açılan 'hiçbir davadan, sıkıyönetim dahil hiçbir mahkemeden kaçmadım. Özünde hak-hukuk arayan, bunun mücadelesini yapan bir örgütün genel başkanı olarak adaletten kaçmayı düşünmedim. Bugün ortada adalet, hukuk ve yargı bağımsızlığının zerresi olsa, yine adalet önünde hesap vermeye her zamanki gibi açık olurum. Ama

bugün ülkemde demokrasiyi boğazlayan, meclisleri zorla dağıtan, Anayasayı rafa kaldıran, temel insan haklarını hiçe sayan, yargı bağımsızlığını yok eden, kısaca 'kanun benim' diyen bir yönetim var. Böyle bir yönetime teslim olmak, ondan adalet aramak, inanç ve düşüncelerime, meslektaşlarıma karşı suç işlemek olur. Hiçbir yanıyla meşru olmayan bir yönetimin çağrısına uymak, o yönetimi meşru saymak olur. Çok güçlü olan yurtseverlik duygularımın gereği olarak bu karara vardım. Beni yurttaşlıktan çıkarma girişiminin kanuni, hukuki, insani hiçbir yanı yoktur. Türkiye dışında olmakla Türkiye aleyhinde çalışmanın bir tutulması hukukun tümüyle katledilmesidir. Bugüne kadar ülkemin ve halkımın mutluluğuna uğraşmaktan başka bir meşgalem olmamıştır.

Yurtdışında bulunuşum geçici ve yaratılan zorunlu nedenlerden dolayıdır. Ülkem ve halkım aleyhinde çalıştığım iddiası ise ancak, yurt ve halkı, kendilerinden ibaret sayanlarca mümkündür. Bugün kurduğunuz yönetimin kanuni ve hukuki hiçbir yanı olmadığı için, ona karşı demokrasi ve insan haklarını savunmak tam bir yurtseverlik görevidir. Halkımızın yönetiminizden memnun olduğunu beyan etmeniz ona en büyük bühtandır. Halkımız, hiçbir zaman, tüm haklarını ayaklar altına alan bir yönetimi hoşgörecek kadar onursuz değildir.

Yurttaşlıktan çıkarılmama ilişkin bir karar alınırsa, bu karar tamamen kâğıt üzerinde, biçimsel bir karar olmaya mahkûm kalacaktır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni Kanun, bu konudaki mevzuat, bir kişinin arzusu hilafına yurttaşlıktan çıkarılmasını mümkün kılmaz. Bir insan suçlu olsa, cezaya çarptırılmış olsa dahi yurttaşlıktan atılamaz. Kaldı ki, bugüne kadar hiçbir adli ve idari merci tarafından en ufak bir cezaya dahi çarptırılmış değilim. Siyasi bir kararla yurttaşlıktan kâğıt üzerinde çıkarılmış olmam, benim yüreğimden ve kafamdan yurt sevgisini söküp atamaz. Ülkemle ve halkımla olan canlı bağlarımı koparamaz.

Gerçek yargıç olan tarih, sizi de, bizi de yargılayacaktır.

Tarihin hükmü, her zamanki gibi yanılmaz ve şaşmaz olacaktır.»[71]

Vatandaşlıktan çıkarılmasına bir hafta kala Gültekin Öğretmen yine kara tahtasının başında ders veriyordu. İyi öğreten, güzel anlatan öğretmenlerdi onlar...

Böyle öğretmenler istemiyordu Eylül İmparatorluğu. Öğretmen her şeyi değil, «daima geride kalmasını» bilen kişiydi.

Nasıl öğretmen istedikleri, söylediklerinden belliydi.

«Öğretmen daima geride kalmasını bilen kişidir. Yetiştirdiği evlatlar bir zaman gelir çok üst makamlara çıkarlar. Mesela benim gibi Devlet Başkanlığına yükselir. Ama benim öğretmenim hâlâ daha öğretmendir. O, yetiştirdiği büyük adamlarla övünür.»[72]

Suskun toplumu eğitecek öğretmenlerin de suskun olmaları gerekiyordu...

Defterlere Yapıştırılsın...

Küçücük çocuklar hafızlar gibi ezberlemeye başladılar Atatürk'ün gençliğine söylediklerini, İstiklal Marşını. Cezaevlerinde 55, okullarında 2 metnin ezberlenmesi zorunlu olan bir ülke oluverdi Türkiye.

Emirler yayımlandı: Türk istiklalinin ve bütünlüğünün düşebileceği tehlikeleri üstün bir deha ve dille anlatan, milletimizin düşebileceği tehlikeler karşısında çareleri gösteren, Atatürk'ün Türk Gençliğine Hitabesinin ve İstiklal Marşının öğrencilerin hafızalarına en iyi şekilde yerleştirilmesi gerektiğini anımsatan milli eğitim müdürleri, «ilgili ders öğretmenleri, öğrencilere, bunları tam metin halinde ezberleteceklerdir» diye buyruklar verildi.

Başkentin kıyısında Şereflikoçhisar Lisesinde, Yüzbaşı İsmet ile Yüzbaşı Tahir'in dağıttığı metinler «Gençliğin yeni bir milli devletin emrinde olmasını isteyen» 1930'lu yılların bildirilerini anımsatıyordu:

---

71) TÖB - DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu'nun MGK Başkanı Kenan Evren'e yazdığı 18 Şubat 1981 tarihli mektup.

72) Kenan Evren'in 24 Kasım 1983 tarihinde yaptığı konuşma.

«1) Atatürk hayatı boyunca verdiği mücadeleleri ile uygulamalarıyla, demeçleriyle ve Türk gençliğine emanet ettiği Cumhuriyet ile 'Milli Mefkûre'nin ne olup ne olmayacağını, hayali manada değil, gerçek alanda göstermiştir. Bu mefkûre (ideoloji), Atatürk ilkeleridir. Atatürk'ün en belirgin özelliği, bütün dünya düşünürlerinin, yazarlarının da kabul ettiği gibi, 'milliyetçiliği'dir.

2) Biz, milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve ilgisizlik göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını da fazla faaliyetle telafiye çalışmalıyız. Bilirsiniz ki, milliyet nazariyesini, milliyet ülküsünü çözüp dağıtmaya çalışan nazariyelerin dünya üzerinde tatbik kaabiliyeti bulunamamıştır. Çünkü tarih, olaylar, hadiseler ve müşahadeler, insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir; ve milliyet prensibi aleyhinde büyük ölçüde milli tecrübelere rağmen, yine milliyet hissinin öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir (1923).

3) Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı Türk topluluğudur. Bu topluluğun fertleri ne kadar Türk kültürüyle dolu olursa, o topluluğa dayanan cumhuriyet, o kadar kuvvetli olur.

a) Moskova'da 1955 yılında komünist parti temsilcilerinin katıldığı toplantıda komünizmin gayesi ve ulaşmak istediği hedefler tespit edilmiş ve bunlar uygulanmak üzere, komünizmin ana ilkeleri olarak dünyadaki bütün komünist teşkilata yayımlanmıştır. Direktif mahiyetinde hazırlanan bu ana ilkeler şunlardır:

1. Komünist ve sosyalist partilerin kurulmasını teşvik edecek ve zorlayacaksınız. Eğer partiler kurulmuşsa işbirliği yapacaksınız.

2. Memleket halkını mümkün olduğu kadar sınıflara ve zümrelere böleceksiniz.

3. İşverenle işçi arasında devamlı anlaşmazlık konuları yaratacaksınız.

4. Komünist rejim kökleşinceye kadar memleketinizde komünist tehlikesinin olmadığına inandıracak-

sınız. Sizin niyet ve çalışmalarınızı sezenleri vehimli ve jurnalci olmakla suçlayacaksınız.

5. Gizli ve açık din düşmanlığı yapacaksınız. Mezhep ve tarikat münakaşalarını tahrik edeceksiniz.

6. Her milli dava ve davranışın karşısında tamamıyla hissiz ve önleyici yazılar neşredeceksiniz. Her milli varlığı yıkmak için gayret sarf edeceksiniz.

7. Politika, edebiyat ve bütün sanat kollarında fikirlerinize uymayan ve komünist temayüllü olmayanların bütün şöhret, itibar ve otoritelerini yıkmaya çalışacaksınız.

8. Halkın çok sevdiği ve millete kabul ettirilmiş olan kahramanları yıkmak zor olacağından, onları kendinize bayrak yapacak, onların fikirlerini kendi açınızdan yorumlayacaksınız.

9. Romanda, şiirde, yazıda, karikatürde sistemli ve maksatlı olarak işçinin ve köylünün sefaletini mübalağalı bir şekilde açıklayacaksınız.

10. Tercümelerinizde batının komünist veya komünist sempatizanı olan yazarlarının eserlerini tercih edeceksiniz.

11. Milletinize batı bloku düşmanlığı aşılayacaksınız.

12. Nizamlara, kanunlara karşı gelenleri destekleyeceksiniz. Kargaşalık çıkarmak için muhalefet duygularını isyan derecesine çıkaracaksınız.

13. Sendikaları, gençlik derneklerini, sanat birliklerini ve halk topluluklarını ele geçirmeye çalışacaksınız.

14. Komünizmi açıkça savunmaktan mahrum kaldığınız takdirde sosyalizmi, sosyalist yayın yapamadığınız takdirde işçi haklarını savunarak yine amaca uygun çalışacaksınız.

15. Barış, bağımsızlık, özgürlük, insan hakları, medeni haklar, fikir işçileri, işçi hakları, grev hakkı, hayat standardı, ucuzluk, açlık, emperyalizme paydos, yabancı kapitalistler defolun gibi sloganları maksatlı bir biçimde, her fırsatta tekrarlamak, hedef olacaktır.»

Bu iki yüzbaşının lise öğrencilerinin defterlerine yapıştırmalarını istedikleri, «Atatürk ve Görüşleri» başlıklı

bildirinin biz de yabancısı değildik. Alanların tek adamı; Milli Güvenlik Konseyi Başkanı, Devlet Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'de «Bakın şimdi size ne okuyacağım» diyerek cebinden çıkardığı bir kâğıttan «komünistlerin amaçlarını» okuyordu.

Yüzbaşılar, öğretmen; Orgeneral Evren, başöğretmen olmuştu.

Ülke gençliğinin bundan böyle nasıl yaşayacağı artık belliydi. Neyi okuyacaklar, nasıl düşünecekler, ne yapacaklar, ne zaman yapacaklar... tek tek düzenleniyordu.

YÖK diye bir kurum oluşturuldu önce; üç yıl içinde 1253 öğretim üyesi uzaklaştırıldı üniversitelerden.[73] «Hitler 5 yılda 2800 öğretim üyesini atarsa, Doğramacı 3 yılda kaç kişi atar?» diye yapılacak bir oran hesabında bile doğruyu bulamıyorlardı. 1680 öğretim üyesi atmalıydılar, 1253'ünü atmışlardı. Yoldaşların sığınağı kabul edilen üniversitenin, istendiği gibi temizlenemediğinden yakındılar sık sık.

Atmanın geçerli bir yol olmadığını anladıklarında, geri kalanların eğitilmelerini sağladılar. Yüksek Öğretim Öğrenci Eğitimini planladılar önce. Planlamanın amacı, Alman Bilim, Eğitim ve Halk Kültürü Bakanı B. Rust'u anımsatıyordu; okullar kafa cambazı kurumlar olmaktan kurtulacaktı. Yeni bir «milli devletin» gençliği yetiştirilmeliydi:

«Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları temeline dayanan milli birlik ve bütünlüğü geliştirmeye, korumaya, kollamaya ve sonsuza dek sürdürmeye yönelik;

Devletine, TC Anayasasına ve bu Anayasa ile kurulan Atatürk milliyetçiliğine inançlı, hür demokratik ve laik devlet ve hukuk düzenine, milli ülkü ve değerlerine bağlı, saygılı, cumhuriyet ve cumhuriyetin niteliklerine sadık, onu korumada ve kollamada kararlı vatan ve millet sevgisiyle dolu sağlıklı, faziletli;

Yeni nesiller yetiştirmek ve bu esaslar içerisinde güçlendirmek üzere eğitim gören gençleri doğru ve tam bilgilerle donatmak;

Cumhuriyete ve Türk toplumuna yönelik sistemli, planlı, çok merkezli, çok yönlü ve sürekli tehdidin ve

---

73) Üniversitelerden çeşitli neden ve yöntemlerle atılan, uzaklaştırılan öğretim üyelerinin sayısı, 1987 yılında 4970'e ulaşacaktı.

bu tehdide bağlı iç ve dış odakların uyguladığı psikolojik harekâtın etkisiyle eğitimdeki gençlere sempatizan kitle oluşmasını, gelişmesini önlemek, durdurmak ve etkisiz kılmak için her türlü üniversite ve yüksekokullardaki eğitimden yararlanmak suretiyle iç ve dış tehditle çok büyük bir mücadelenin fikri yığınağını sağlayarak inanç, düşünce ve fikir birliğine oturtulmuş gençlik yapısı oluşturmak amacıyla verilecek eğitimin içeriği ve alınacak tedbirlere ait temel esasları belirtmektir.»

Öğrenciler bu amaçlar doğrultusunda yetiştirileceklerdi; onlar da «korumaya, kollamaya» programlanıyorlardı.

Bütün bunlar bir «alışkanlığa» dönüştüğünde ülkenin sırtı yere gelmezdi.

«Gençlikte elde edilen alışkanlıklar hayatın sonuna kadar devam ederdi. Bugün bende ve arkadaşlarımda birçok alışkanlıklar peydah olmuştur. Bu gençliğimizde bize aşılandı.

Mesela ben hiçbir zaman mendilimi sol cebimden başka yere koymamışımdır. Bildim bileli oradadır. Para cüzdanım bir yerdedir, kalem bir yerdedir. Yer değiştirmemiştir. Neden? Bu bir alışkanlıktır.»[74]

Her on yılda bir iktidarı ele geçirmek alışkanlığına, uysallıkla, başkaldırısız evet diyecek gençler yetiştirilmek isteniyordu. Bugünün gençleri de, yarının «genç nesli» de böyle olmalıydı.

Tüm yatılı öğrenciler ülkenin bir başından bir başına «Tanrımıza hamdolsun, milletimiz varolsun!» duasıyla yemeğe başlamak zorundaydı artık. Milli Eğitim Bakanlığı İç Hizmet Yönetmeliği bu yönde değiştirilmişti.

Milli Değerler, Hedefler...

Öğrencileri yetiştirecek öğretim üyelerinin de; yetişmeye, «milli devletin gençliğini» yetiştirmeye değer insanlar olması gerekiyordu.

---

74) Kenan Evren'in 23 Aralık 1983 tarihinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yaptığı konuşmadan.

Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarını yetiştirme programının amaçları da çağdışıydı:

«Yükseköğretim kurumlarında mevcut öğretim elemanlarının Atatürkçü düşünce, Atatürk milliyetçiliği, Atatürk ilke ve inkılapları konularındaki bilgilerini tazelemek, bu alanda çeşitli araştırma merkezleri ve üniversiteler eliyle gerçekleştirilen gelişmeleri aktarmak, Atatürkçü düşünceyi ortadan kaldırmaya yönelik yıkıcı ve bölücü ideolojik akımlara karşı fikirle mücadele yöntemlerini belirleyerek kendilerine teslim edilen gençlerin aynı doğrultuda belirlenmesini sağlamak amacıyla alınacak tedbirlerin içeriği ve uygulamalara ait temel esasları belirlemek.»

Yükseköğretim gençliğinin «milli değerler, hedefler ve Atatürk ilkeleri yolundan sapmalarına sebep olabilecek ideolojik tehditleri» belirleyecek, karşı önlemleri gösterecek sürekli görev yapacak bir kurul belirlenerek güvenlik ve haberalma örgütleri bir daha çıkmamak üzere yükseköğretim kurumlarına yerleştiriliyordu.

Ders notlarında, okutulan kitaplarda ve dersliklerde işlenen konularda «bilerek veya bilmeyerek gösterilen hedeflere ters düşen ifadelere engel olmak maksadıyla Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından etkin bir kontrol sistemi tesis edilerek bu sistemin bütün yükseköğretim kurumlarında uygulanması sağlanacak»tı.

«Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ders Kitabı» konu başlıkları belirlendi önce. «Milli Bayramlar, milli ve önemli günlerde yapılacak faaliyetler» sıralandı tek tek. «Kurtuluş ve anma günlerinde» de «birlik ve beraberlik» sağlanmalıydı. «Sosyal ve Kültürel Faaliyet Planı» çıkarıldı. «Çeşitli yarışmalar» da bir ilkeye bağlanmalıydı. «Gezi ve Uygulamalı Eğitim Planı», «Yayın Planı» ve «Spor Faaliyeti» planları yapıldı.

«Milli devletin» gençliğinin bundan böyle nasıl yetişeceği belliydi.

Öğrenci gençliğin yetiştirilmesinde en büyük sorun, kuşkusuz öğretim elemanlarından kaynaklanacaktı. Üniversitelerden uzaklaştırmanın bir çözüm yolu olmadığı çabuk anlaşılmıştı. «Öğretim elemanı olacakların seçiminde titizlik gösterilecek, güvenlik soruşturmasından geçmeyen kimselerin öğretim elemanı olarak çalıştırılmasına imkân verilmeyecek»ti.

İdeolojik saldırının ilkeleri belli olmuştu.

«Her yıl Atatürk ilke ve inkılapları ile, ülkemizin stratejik kaderine bağlı tehdit konuları» işlenecek, bütün ülkede seminerler, sempozyumlar, konferanslar, kongreler ve paneller düzenlenecekti. Bu amaçla «ilgili kuruluşlarla işbirliği yapılacak»tı.

Milli İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı ve benzeri kuruluşların adı «İlgili Kuruluşlar» olmuştu artık.

«Türk Bilim Eğitim ve Halk Kültürü Bakanı» olmayı en çok hak eden Prof. Doğramacı; adı sanı bilinmeyen «ilgili makam»ın sözcülerinden, adı sanı bilinmeyen «konferansçılardan» duyduklarından hoşnuttu. Yetenekli insanlardı, «doğruyu» söylüyorlardı üstelik. Biri, «elimize verilen bu nadide varlıklara, yalnız salt bilimsel teori ve literatür bilgiler vermek yeterli değildir ve olamaz» diyordu. Bir başkası, «kuvvetlendikçe budanan zayıfladıkça yoksullaşan ülkemiz» diye ağlıyordu.

Biri, «özerk üniversitelerdeki samimi ve bilimsel çalışmalar, çok defa eğitimli profesyonel psikolojik harekât uygulayıcıları tarafından saptırılarak, düşünce ve kelimelerin savaşı haline dönüştürülüp, bilim adına ideoloji kavgaları yapılmaktadır» diye konuşuyordu. Bir başkası, «güçlü devlet baskısı kalkarsa, yıkıcıların terörü hortlar» diye haykırıyordu.

Yükseköğretim öğrenci eğitimi ve öğretim elemanları yetiştirme programı, Eylül İmparatorluğunca gerçekleştirilmişti.

Basına kapalı toplantılarda ülkenin «stratejik kaderinden» kaynaklanan «tehdit konusu» komünizm üzerine akıl almaz şeyler anlatılmaya başladı.

«Salt bilimsel teori ve literatür bilgiler» yeterli değilse, «ülke potansiyelinin en nadide unsuru olan gençliği, yabancı fikir, ideoloji ve ülkelerin hedefi olmadan; şuurlu, inançlı ve kişilik sahibi fertler haline getirmek, düşman propagandasına fikren ve ruhen karşı koyacak hazırlığa eriştirmek» yeterli olabilirdi.

Seferberlik ilan edilmiş gibiydi. «Düşman»dan, «hedef»ten, «görev»den söz ediliyordu durmadan.

Yıllardır gizliliğini koruyabilen konferansların ilki, 1984 baharında açıklığa kavuşturulabildi. Daha sonradan «Tür-

kiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri» adı ile «üniversitelerde müracaat dokümanı olarak kullanılması uygun mütala edilen» bir kitap olarak da yayımlandı.

1950'li yıllarda Türk vatandaşlığına kabul edilmediği söylenen Prof. Doğramacı, aradan yıllar geçtikten sonra birinci sınıf Türk vatandaşları arasına katılınca, elbette böyle bir kitabın önsözünü yazmaktan da çekinmezdi.

«Atatürk'ün en çok güvendiği unsur olan Türk gençliğinin» diye başladı yazmaya, «*büyük bir bölümünü bünyesinde bulunduran üniversitelere 12 Eylül 1980 öncesinde el atarak, olayların içerisine çeken ve böylece üniversitelerin derin yara almasına sebep olan yıkıcı ve bölücü akımların niyet ve maksatlarını, uygulama taktiklerini ve son Türk devletini parçalamayı amaçlayan hedeflerini gözler önüne sermek üzere ilgili makamların üniversite camiasına konferanslar vermesi Başbakanlık tarafından uygun görülmüştür.*» diye sürdürdü önsözünü. Anlaşıldığına göre, kendi kendine hiçbir şey yapmıyordu Prof. Doğramacı; bir hükümet programının gerekleriydi yapılanlar.

Dil kurallarında da çok titiz davrandı ünlü hoca.

Yıkıcı, bölücü, anarşi, terör sözcüklerinin özellikle büyük harfle başlamasını istedi. İlgili makamların kimler olduğu, adları, sanları, geldikleri yer, yaptıkları iş önemli değildi. Önemli olan son Türk devletinin kurtarılmasıydı.

5 bölüm, 17 kısım tekmili birden; ceman 186 sayfadan oluşan bu başyapıtı; dilerim sana okutmazlar sevgili kızım.

Ülkemizin düşmanları anlatılarak başlanıyor yapıta, «Stratejik kaderi»ne, Çar I. Petro'dan Katerina'ya, Stalin'den son SSCB yöneticisine dek herkes; bize düşmanlık için yaratılmıştı. Açık denizlere çıkma hummasına yakalanmışlardı. Boğazın mavi sularında söndürmek istiyorlardı ateşlerini. Ancak, «ülkemizi içten yıkmaya yönelik soğuk harp metotlarını» kullanmaktan da geri kalmıyorlardı.

Bulgarlar da pek dost değillerdi. Karadeniz'den Adriyatik'e, Tuna'dan Ege'ye uzanan Bulgar İmparatorluğu düşü ile huysuzlanıyorlardı.

Suriye'nin ne mal olduğu her hallerinden belliydi. Hatay'ı kendilerinin bildikleri yetmiyormuş gibi Doğu Toroslara dek uzanan topraklarımızda gözleri vardı.

Irak «tarihten kaynaklanan birtakım duygularla» güçlü bir Türkiye istemiyordu, öteden beri.

İran'a, İslam devrimi ihracı için Türkiye pazarı çok çekici geliyordu. Üstelik, «Irak'ta aleyhimize örgütlenen bazı etnik grupları destekleyerek» sinsi faaliyetlerini yürütüyorlardı.

Yunanistan'a gelince, gerçekçi olmak gerekiyordu. «İyi planlanmış geleneksel milli politikaları» ile başımız uzun süredir dertteydi.

Dört bir yanı düşmanla çevrilmiş bir ülkenin gençliği olmak, her şeyden önce uyanıklık istiyordu.

«Üniversite Gençliğine Yönelik Psikolojik Harekât Tehdidi» bölümünde bilimsel davranma çabalarının izlerine raslanıyordu. Bu terime ilk kez, «1951 yılında Webster sözlüğünde» raslanıldığı, benzetmek gibi olmasın «II. Cihan Harbinde yürütülen Alman faaliyetleri olarak» tanımlandığı belirtiliyordu.

Yapmaya çalıştıkları işin neye benzediğini, neleri anımsattığını hiç düşünmüyorlardı.

Jeopolitik ve jeostratejik olarak Türkiye, «bir Balkan, bir Ortadoğu, bir Akdeniz ülkesi» olmakla birlikte, bir Atlantik ülkesiydi de. Atlantik ülkesi Türkiye, nasıl olur diye düşünmene gerek yok. «NATO üyesi olması hasebiyle ve Atlantik Körfezi diye bilinen Akdeniz üzerinde bulunması sebebiyle» bir Atlantik üyesiydi, Türkiye.

İşte bu nedenlerle «psikolojik harekât da Sovyet tehdidinin değişmez bir hedefi»ydi.

Yoldaşların Sığınağı...

Bilmeyenler öğrensin, duymayanlar duysundu: Sovyetler Birliği Psikolojik Harekât Teşkilatının 500 bin personeli ve yıllık 3 milyar «dolar»lık harcaması vardı. Kitabı hazırlayanların yüreklerinde kuzey ve batı düşmanlıkları zaman zaman aynı ağırlıkta gibiydi. Psikolojik harekât uygulamaları, «Yalnızca Doğu Bloku ülkelerine has bir uygulama olarak ele alınamazdı.» Batıda da vardı «örneğin; Megalo - İdea ve benzeri hayallere sahip ülkelerin hepsi, bu müthiş silahtan istifade etmek» çabasındaydılar.

Psikolojik harekâtta en yumuşak karın, «Üniversite gençliği»ydi. «Profesyonel propagandistler tarafından hedef

alınan üniversite gençliği ve idarecileri idealist duygu ve özellikleri nedeniyle hasım ülke ve ideolojilerinin bir vasıtası haline dönüştürülüveriliyorlar»dı.

Fransa'da öğretmenlerin yüzde 25'inin Fransız Komünist Partisine, İtalya'da ise yüzde 40'ının İtalyan Komünist Partisine üye olmaları, dünyada da, «yoldaşların başlıca sığınağının» üniversiteler olduğu «gerçeğini» ortaya çıkarıyordu.

Sen daha küçücüktün ama; geleceğini çağın dışına taşıyorlardı.

Yeni doğan 1000 bebekten 100'ünü yaşatamayan bir ülkede, büyüyenler için hazırlanan tuzaklardan ürkenler çok haklıydı:

«Ülkemizin iç güvenliğinden sorumlu bütün kuruluşlar tarafından belgelere dayanılarak müşterek bir çalışma sonunda oluşturulan» bir kitap, üniversite gençliğine okutuluyordu.

«Her türlü fikri cereyanın serbestçe tartışıldığı demokratik ülkelerin sağladığı imkânlar, çok zaman planlı ve devamlı faaliyetler olarak tanımlanan düşman psikolojik harekât uygulamalarına en uygun ortamı oluşturur,» denilerek demokrasiyi «olmasa da olur» kavramlar arasına ustaca sokuyorlardı.

Demokratik rejimlerde, «Fikir hürriyeti adı altında, fikir savaşları sürdürülüyor ve geniş halk kitleleri psikolojik baskı altına alınarak hedefe varılmak isteniyor»du.

«Üniversite camiası açısından durum, çok karmaşık»tı.

«Hedef gruplar arasında ilk akla gelecek kitle mutlaka idareciler ve öğretim görevini yürüten kadrolar olacaktır. Gençlik üzerinde her yönü ile etkili olan öğretim kadroları, düşman psikolojik harekâtının en önde gelen hedefidir. Bu kadrolar da, orta yaş ve olgunluk dönemindeki fertlerden oluştuğu ve genellikle bu devre ekonomik ihtiyaçların ağır bastığı, geçim ve hayat şartlarından doğan endişelerin çoğaldığı bir devredir. Bu dönem insanına yaklaşma yolları genelde; ücret, fiyat, zam ve benzeri ekonomik faaliyetler üzerine bindirilmeye çalışılır. Planlanan fikirler, bu temalar ağırlıklı muhteva içinde takdim edilir.

Olgunluk ve yaşlılık dönemi ise şefkat, yardım, acıma ve benzeri duyguların ağır bastığı bir devredir.

Silahsızlanma, barış dernekleri, af örgütleri bu samimi şefkat ve acıma duygularının istismar edilmesinden doğmaktadır.»

«İlgili makamlar» bu konferanslarını koca koca öğretim üyelerinin gözlerinin içine baka baka veriyor, herkes kuzu kuzu dinliyordu. Bilim adına, özgürlük adına, bağımsızlık adına «Siz ne yapıyorsunuz?» diye karşı çıkan tek kişi yoktu.

«Düşman psikolojik harekâtının üçüncü ve yaygın grubu,» güvenlik ve haberalma uzmanlarına göre, «gençlik ve özellikle üniversite gençliği»ydi.

«Cesaretin çekingenliğe, macera isteğinin rahata, duyguların mantığa üstün geldiği; arama, öğrenme ve dinamizm çağındaki bu dönemde en etkin duygu otoriteden kurtulma duygusudur.

Bu analizlerden yararlanmak isteyen düşman psikolojik harekâtı, bütün planlarını genç neslin bu özellikleri üzerine bina etmektedir.

Çeşitli kitle iletişim araçları ile gençlik kesimine aktarılan bu temalar büyük etki göstererek her türlü otoriteye karşı davranışların doğmasına sebep olmuş ve olmaktadır.

Ekonomik ve sosyal hayattaki hızlı gelişmeler birçok müspet sonuçlar doğurmakla birlikte, hassas bir dönemde bulunan gençlik kesiminde uyumsuzluk ve dengesizliklere de yol açabilmektedir. Ülkemizdeki temel koruyucu müesseselerin eksikliği veya yetersizliği bu uyumsuzlukları arttırıcı rol oynamaktadır. Ülkede mevcut bilgi boşluğu ve bu boşluktan kaynaklanan kavram kargaşası, bilimsel fikirler yerine siyasi tartışmaların doğmasına sağ - sol, ilerici - gerici, komünist - faşist gibi ithamların sempati ile karşılanmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da milli fikir ve ülküler ile temel vatandaşlık bilgilerinden mahrum bırakılan dimağlar dış ve iç tehdit mihraklarının ideolojik kirlenmesine maruz bırakılmıştır.

Köklü ve samimi çözümler sunulmadığından milli hedef ve menfaatler istikametinde şuurlandırılması gereken gençlik, başıboş kalmış, sağlam bir psikolojik ve sosyal yapı oluşturulmadığından bu başıboşluk ve otorite tanımama önce sokağa, sonra üniversitelere,

neticede de ülke sathına yayılmıştır.»

Ülkenin geleceği dedikleri gençliği, yüzleri kızarmadan böyle değerlendiriyorlardı. Onlara göre gençlik «milli fikir ve ülküden» yoksun bırakılmıştı.

Şarlatanlar Döneminde Bile...

Aşı tutarsa, Eylül İmparatorluğunu koruyacak ve kollayacak zinde güçleri olacaktı.

«Bu bakımdan alınacak önlemlerin ağırlığı devleti ilgilendiriyor»du, «öğretim kurumlarında ideolojik amaçlı örgütlenmelere, gruplaşmalara olanak tanınmaması» ilk önlem olarak belirleniyordu.

Polis devletinin polis denetimindeki üniversitesine doğru güvenlik adımları atılıyordu. Başka önlemler de vardı:

Öğretim kurumlarında yönetim organlarının ideolojik çalışmalara karşı yapacakları mücadelede; izleme ve denetimlerin sürekli olması isteniyordu.

Öğrenci ve öğretmen kaynaşması önlenmeliydi.

Okulda, yurtta boş zamanlarda ortaya çıkan sorunlar süratle çözümlenmeliydi.

Genelde eğitim sisteminde görülen, öğrencilerin ve eğitimcilerin haklı tepkilerini çeken sorunların çözümünde çok dikkatli olunacak ve zaman yitirilmeyecekti.

Aşırı solcuların, bölücülerin, ırkçıların, irtica yanlılarının şimdiye dek yaptıkları tek tek sıralanıyordu. Bu bölümün başlıkları bir savaş planının yazımını anımsatıyordu. Halkının bir bölümüne savaş ilan etmiş Eylül İmparatorluğunun savaş planıydı bu gerçekten. «Yıkıcıların muhtemel hareket tarzları, imkân ve kaabiliyetleri, yığınakları» gibi başlıkların altları koyu bir kinle çizilmişti.

Güvenlik ve haberalma örgütlerinin belgelere dayanarak yapıldığı söylenen çalışmada, «aşırı sol ve illegal örgütler» yeni dönemde de «melanetlerini» sürdürüyorlardı. 12 Eylül harekâtı ile aşırı solda yer alan örgütlere her ne kadar «yüzde 35 - 30 güç kaybı verdirilmiş»se de, «98904 örgüt üyesi yakalanmış»sa da, «bunlardan 21764'üne hüküm giydirilmiş»se de sorun çözümlenememişti.

«Cezaevlerinde Marksist - Leninist teorik eğitimle-

rini güçlendiren militanların tahliyelerini müteakip; öğrencileri kendi aralarında diğer meslek mensupları ve işçileri de kendi çevrelerinde, saflarına kanalize edecek veya sempatizan kadro oluşturacak nitelikte faaliyet sürdürüyorlar»dı.

Gelecek için açılan bakla falında kabak yine, solcuların başına patlayacaktı. «Ülkeyi 12 Eylül öncesi ortama getirme hazırlığı ve beklentisi içinde hareket ediyorlar»dı.

Biricik müttefikimiz ABD'nin «Şarlatanlar Döneminde» bile böylesine bir karşı politika izlenmemişti.[75] «*İşçi, memur, öğretmen ve üniversite gençliği içerisinde hücre teşkilatı kuruluyor*»du. «Çeşitli sanat ve spor faaliyeti adı altında propaganda çalışmaları sürdürülüyor»du. «*Mevcut potansiyellerinin bir tek siyasi yapı altında toplanmasını gerçekleştirmeyi amaçlıyorlar*»dı. «*Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarına sızarak yeni kadrolar oluşturabileceklerini düşünüyorlar*»dı. Bütün bunlar bir yana, «*sıkıyönetim uygulamalarına son verilen bölgelerde mahdut hedefli deneme türü eylemler gerçekleştiriyorlar*»dı.

Üniversitelerde öğretim üyelerine konferanslar verme aşamasına gelen güvenlik ve haberalma örgütlerinin değerli elemanlarının uyarı görevleri de vardı. Uyarıyorlardı, tarihteki acımasızlıkların simgesi olan imparatorları anımsatan biçimde uyarıyorlardı. Onlara göre, «*güçlü devlet baskısı kalkarsa, yıkıcı unsurların terörü yeniden hortlar*»dı.

Yıkıcı unsurların sağ kanadında durum daha değişikti. «Irkçılık ve ülkücülük tehdit olma» niteliğini sürdürmüyorsa da «yakalanan grup mensuplarının itirafları ve büyük bölümü neticelenen hukuki kovuşturmalar ile 576'sı adam öldürme olmak üzere, 1790 faili meçhul silahlı eylemin bu unsurlarca gerçekleştirildiğinin açıklık kazanması bu kesi-

---

75) Şarlatanlar Dönemi, Lillian Hellman'ın bir yapıtı. Tomris Uyar'ın çevirisinde şöyle anlatılıyor o dönem: Amerika, İkinci Dünya Savaşından yeni çıkmıştı. Başka bir savaşa girdi... bir «soğuk savaş»a. Bu savaşta düşman, faşizm değildi artık, komünizmdi. Senator McCarthy, çok sayıda devlet memurunun ve sanatçının komünist olduğunu ileri sürdü, bu konuda elinde belgeler bulunduğunu açıkladı... Temsilciler Meclisinde bir «Amerika'ya Karşı Çalışmaları Araştırma Kurulu» oluşturulmasını sağladı. Bir «cadı avı» başlamıştı artık...

min terör ortasındaki yerini ve tehdit teşkil etme gücünü belirliyor»du.

«Ülkücü unsurların gençliğe dönük» bugünkü çalışmalarının amacı «mevcut potansiyellerini şiddet eylemlerine sokmaksızın korumak, kopmaları izale etmek, dağınık ve kararsız görünümdeki taraftarlarını orta vadede organize duruma getirmeye hazırlamak»tı. Irkçılar ve ülkücüler sonuç olarak «şiddet eylemlerinden uzakta, yeni bir örgütsel yapı arayışı içindeki masumlar»dı.

Zararlı dini unsurların da fazla bir zararları yoktu. «Siyasi platformda etkili olabilmek açısından parlamento içinde ve dışında yer alan siyasi organizasyonlarla, oy potansiyeli sağlama karşısında ilişkilerini geliştirebilecekler»di. Orta vadede, «öğrenci yurdu, pansiyon ve özel okul açma çalışmalarını arttıracaklar, uzun vadede ise İslam Devrimi yanlısı güçlere silah sağlayacaklar»dı.

Irkçıların, ülkücülerin, din yanlılarının; Türk ve İslam bir ülkede, bu kadarcık yaramazlıkları da olmayacak mıydı?

Güvenlik ve haberalma örgütlerinin ortak çalışmaları sonunda «tehdit»lerin amacı ve hedefinin ne olduğu ortaya çıkarılmıştı:

> *«Ülkemize yönelik bütün ideolojik tehdit merkezlerinin amacı Atatürk ilkelerini yıkmaktır. Uygulanan teknikler açısından Türk insanının ortak hassas ve duyarlı olduğu kutsal duygu ve düşüncelerin ustaca istismarı hedef alınmıştır. Mevcut veya suni şekilde oluşturulan bütün problemlerin tek ve tedavi götürmez müessesesi veya kaynağı olarak; Anayasa ve Anayasanın öngördüğü devlet düzeni gösterilmektedir.»*

Atatürk ilkelerini yıkmayı amaçlayan ideolojik tehdit odaklarının kullandıkları temalar, «aynı merkezden» üretiliyordu. Onlar durmadan «hak, adalet, eşitlik, özgürlük, tam bağımsızlık» diyorlar; «emperyalizm, sömürü, geri kalmışlık, dünya barışı, bölge barışı, uydu devlet» diyorlar; «rüşvet, vurgun, yolsuzluk, ahlaksızlık» diyorlardı.

Eylül İmparatorluğunun, tarihe böyle belgeler bırakmasına çoğu zaman seviniyorum sevgili Ekin. Bırakmasalardı nasıl anlatırdım olanları sana. Hitler'in Almanyası

ya da Mussolini'nin İtalyası ile karıştırdığımı söylerdin. «Babam çok yaşlandı her şeyi birbirine karıştırıyor» der, üzülürdün üstelik.

1940'lı yılların baskı rejimleri ile, 1980'li yıllarda yaşadıklarımızı hiç karıştırmadım, ama hep karşılaştırdım. Ne oldu biliyor musun, 1986'lı yıllarda ülkemizdeki ırkçıların, ülkücülerin, dincilerin büyük çoğunluğu aklandılar. Sen daha yokken, cezaevlerine giren sevgili arkadaşlarımız, can yoldaşlarımız özgürlüklerine kavuşacakları günleri bekliyorlar.

Bomba Gibi Gençler...

Çok kısa bir süre sonra amaçlarına ulaştılar. Üniversiteye serptikleri çağdışı tohumlar filiz veriyordu.

12 - 24 yaşındaki gençlerin yarıya yakını roman, öykü kitapları okumuyorlardı. Geriye kalanların büyük bir kısmı da polisiye, serüven ve aşk konularını yeğliyorlardı. Ne okursunuz sorusuna kısaca, «fotoroman» yanıtını verenler bile vardı.

Gençlerin yarısından fazlası televizyonun dizi filmleri, müzik ve eğlence programları ile ilgiliydiler. Genç erkekler Dallas dizisindeki Boby'ye benzemek istiyorlardı. Genç kızlar da en çok Pamela daha sonra Donna ve Bayan Ellie'ye benzemekten yanaydılar.[76]

İstenen olmuştu. Milli Eğitim Bakanlığının, gençlik yılı nedeniyle yaptırdığı araştırmada, gençlerin yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilerinin giderek azaldığı ortaya çıkınca imparatorluk yönetiminde bir rahatlama oldu. Kültürsüz, salt para ve ün kazanma amacına yöneltilmiş, bugünün gençlerine artık güvenle bakılabilirdi.

Olanları yaşamın katı gerçekleri olarak değerlendirenler suskunluklarını koruyorlardı. Ellerine verilen gençlerin, bir kobay gibi kullanılmasına göz yuman üniversite öğre-

76) «12-24 yaş Gençlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları» konulu araştırma. Prof. Ö. Ünver, Doç. B. Tolan, Dr. İ. Bulut, C. Dağdaş.

tim üyeleri çoğunluktaydı.[77] «Üniversitelerin bütün güçleriyle bilginin ve demokratik devletin ortadan kaldırılmasına hâlâ açıkça karşı koyacak zamanları olduğu halde bunu yapmıyorlardı.» Özgürlük ateşini sürdüremeyecek kadar korkuya boğulmuşlardı.

Olanları kabul etmeyip «istifa kararı» alan genç bir bilim adamıyla, kürsü başkanı ünlü bir profesörün arasında geçen konuşmaların Eylül İmparatorluğu belgeleri arasında yer alması gerekiyor.

Fadıl'ın (Kocagöz) günlüğünde, imparatorluğun niçin bu kadar güçlü olduğunun ipuçlarını bulacağını sanıyorum:

«Haluk (Gerger) ile birlikte istifa metnini hazırladık. Baştan beri kararlıydım. Kimi günlerde birtakım bahaneler içimi sarmış, göğüslemek zorunda olduğum birçok sorun kararımı yumuşatır gibi olmuştu. Dün gece uzun uzun düşündüm ve yeniden canlandım. Bugün saat, 17.00'de istifa dilekçemi dekan sekreterine verdim. Fakülteden ayrılmadan önce hocanın odasında olup olmadığını sordum. Veda etmeye karar verdim.

Bu davranışımın nedenleri başlıbaşına çözümlenmesi gereken bir konu: Biraz 'Kalmış saygı', biraz da 'İşte böyle yapılmalı' ama, daha çok tanımlanamaz bir 'gerekiyor düşüncesi.' Karşılıklı konuşmamızı elimden geldiğince aynen yazıyorum. Akşam saat 21.00'de askerlik için Erzincan'a hareket edeceğim.

— Ne o yoksa her şey çözümlendi mi?

---

77) 1933'ten sonra yüksek öğretimin Nazileştirilmesi sırasında üniversiteden kaç öğretim üyesinin atıldığını bilmek ilginç olur. Resmi sayılar, rejimin ilk beş yılında atılanları 2800 olarak gösteriyordu. Bu sayı bütün üniversite öğretim üyelerinin dörtte biri kadardı. Nasyonel Sosyalizme karşı oldukları için üniversitelerden atılanların sayısı «son derece azdı». Ama bunlar arasında Alman üniversitelerinde büyük ün yapmış profesörler vardı. Kürsülerinde kalanların 960 kadarı açıkça Hitler'i ve Nasyonel Sosyalist rejimi desteklediler. Profesör Roepke bu destek için, «Almanya'nın namuslu bilim tarihini lekeleyen bir fahişelik sahnesiydi bu,» diyecekti (William L. Shirer, Nazi İmparatorluğu. Hürriyet Yayınları Tarih dizisi sayfa 247).

— Evet hocam; az önce istifamı verip, her şeyi çözümledim.

— İstifanı verdikten sonra bana geliyorsun değil mi?

— Evet, kızıp vazgeçirmeye çalışacağınızı biliyordum.

— Kızmayı boş ver şimdi, dekan okudu mu?

— Okumuştur, sanırım.

— Gel durduralım.

— Yok hocam, çok önceden verilmiş bir karar bu.

— Hadi, hadi telefon edeyim geri alalım.

— Kararımı değiştirmem mümkün değil, gazeteler de duydu.

— Gazeteler kolay canım. En çoğu taşra baskısında kalır. Hadi arıyorum.

— Hayır, hayır hocam.

— Peki nedenini söyle. Ben sana burada çok güzel bilimsel araştırma yapılıyor gel demiyorum. Sadece iskeleye bir nefer çıkarttık. O da yerini korumalı diyorum. İstifa sol davranış biçimine de sığmıyor. O zaman niçin dava açtınız? Şimdi de biz şaka yaptık der gibi istifa ediyorsunuz. Dışarıdan bakınca böyle görünüyor.

— İki temel nedeni var hocam, benim için: Birincisi etik açıdan istifa gerekli diye düşünüyorum. 11'ler atılır atılmaz tek kişi bile olsa Ömer istifa etti (Ömer Madra).

— Canım Ömer zaten ayrılacaktı.

— Hayır hocam, istifa ettiği günü ben çok iyi anımsıyorum. 11'ler olayı üzerine istifa etti.

— Olabilir, ben hiçbir zaman istifayı düşünmediğim için...

— Kaldı ki birçok arkadaşımız 11'ler olayını örtbas etme eğilimi gösterdiler sonradan.

— İşte bu konuda sizlere kızıyorum.

— Hangi konuda?

— Geçim sıkıntısı çekseydiniz bu kadar rahat konuşamazdınız.

— Yok hocam kimse rahat değil, herkes sıkıntı çekti. Kaldı ki parasal olarak çok iyi durumda olanlar, benim ahlaken doğru bulduğum bu davranışı gös-

termediler. Sıkıntı derken, açlıkla karşı karşıya kalmadım ama, iyi ki beni istemediğim davranışlara mahküm etmekten alıkoyacak kadar parasal olanağım vardı. Ben bunu kişiliğim için bir şans olarak görüyorum. Aynı şansa sahip olanlar vardı, yapmadılar.

— Bu bir şans gerçekten. Romantik bir davranış senin yaptığın, gerçekçi değil.

— Evet, doğru, romantik ve soyut nedenlerle; etik bir sorun dedim zaten.

— Tamam canım, ben asıl şunu söylemek istiyorum: Şimdi, bizim hepimizi iskeleden denize döktüler. Uğraşıldı bir nefer iskeleye çıkarıldı, şimdi o da bırakıp gidiyor.

— Ben burada bir iskele bulunduğuna inanmıyorum hocam. Her şeyin bittiğini siz de söylüyorsunuz. 1402 silahı onlarda olduğuna göre...

— Evet ama tersini düşün; 1402'yi kullanana kadar yerini korumalıydın.

— Askerden döndükten sonra aynı belirsizliği yaşamak istemiyorum.

— Döndükten sonra bağımsız bilimsel çalışma yapacağım demiyorsun, sanırım.

— Bir avukatlık bürosu olasılığı var, basında iş arayabilirim.

— Bak, yine hukuk, yazı, siyaset. Yani burda yapacaklarından kopmayacaksın. Kaptanlık yapacağım deseydin kabul ederdim. Hadi dekana telefon edelim. 6 Kasımda birçok şey değişebilir.

— Hocam, işte buna beni inandıramazsınız.

— Her şey düzelir demiyorum.

— En az 5-7 yıl gerekli işlerin düzelmesi için hocam.

— Yok, yok o kadar değil. Peki er veya geç ortam düzelirse dönmeyi düşünür müsün?

— Neden olmasın.

— Yeniden sınava girmen gerekecek ama.

— Evet.

— Ben yine burada olursam objektif sınav yaparım, bomba gibi gençler yetişiyor, karışmam.

— Ben şimdiden bir hak olarak görmüyorum. Dönüşümüz diye bir şey olursa, bu sınav boyutlarını

uşan bir sorun olur sanıyorum. Sınava girmekten de çekinmem, ama yine de beni kayıracağınızı düşünüyorum.

— Kayırmam, artık kayırmam.

— Ne yapalım o zaman ben de iyi çalışırım.

— Hadi bırak bunları, telefon edelim.

— Yok hocam, acelem var, otobüse yetişeceğim.

— Peki hayatta başarılar. Arasıra gel.

— Olur, alasmarladık.

— Güle güle.»

Üniversitelerin yıkılışı böyle oldu. Birçok şey değişmedi, değişemedi. Bir zamanlar Hitler faşizminden kaçan demokrat öğretim üyelerine kapılarını açan üniversite, Eylül İmparatorluğu döneminde «Türkiye'nin namuslu bilim tarihini lekeleyen» olaylar yaşadı.

Özerk bir üniversitede okuyabilecek misin bilmiyorum Ekin. Ama sen doğduktan kısa bir süre sonra Türkiye'deki üniversiteler, kışlaya döndürülen ülkeyi tam anlamıyla yansıtıyorlardı.

Sivil yükseköğretim, askeri yükseköğretim ve polis yükseköğretimi aynı sistem içinde eritiliyordu. Demokrasi ve insan hakları konularındaki eleştirel tutumlara yanıt, üniversitelerden geliyordu. Oysa üniversiteler demokrasi ve insan hakları saldırılarının baş hedefi olmuştu.

Eylül İmparatorluğunun üniversitelerinden demokrasi düşmanlığının kanıtları üremeye başladı. Öyleki YÖK Başkanı, parlamentoda yaptığı bir konuşmada, rektörlerini överken «Çünkü» diyordu; «seçimle gelmemişlerdir, atanmışlardır, gece gündüz çalışırlar.»

İmparatorluk üniversiteleri, öğretim kadrosunu, memurlarını ve öğrencilerini hukukdışı yollardan «tasfiye» eden başlıca kamu kuruluşları arasında yer alıyordu. Asılsız ihbarlarla, ders kaldırmalarla, dersleri ilgili öğretim elemanının elinden almalarla, uzmanlık alanı dışında ders görevi vermelerle, dersi okutulmayan öğretim kurumlarına sürgün etmekle, gerekçesiz görev sürelerini uzatmamakla, soruşturma açmalarla, sıkıyönetim komutanlıklarına resmi ihbar mektupları göndermekle ülkenin geleceği ile oynanıyordu.

Yasa tanımazlığın örneklerini veriyordu YÖK üniversiteleri. Atanmış olmanın gücüne sığınanlar akıl almaz işler başarıyorlardı. Üniversitelerin içinde bulunduğu acı durumu, gönlünde duyan bir öğretim üyesi yapılanları daha güzel anlatabilir, sana:

«1971 yılından beri üniversitemizde görev yapmaktayım. Bu süre içinde 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül askeri darbelerinden sonra çıkarılan yasaların uygulandığı dönemleri yaşadım. Ancak YÖK Yasasının getirdiği uygulamaların, yükseköğretim kurumlarını hiçbir dönemde olmadığı biçimde çığrından çıkardığını saptadım. Atamayla gelen yöneticilerin hiçbir makama karşı, hiçbir sorumluluk duymadan İdi Amin gibi davrandıklarını gördüm. Örneğin; YÖK düzeninde bir müzik seti ile bir bilgisayarın ayrımını yapamayacak, emekliliğini bekleyen bir banka memuru, bilgiişlem daire başkanlığına getirilebilmiştir.

YÖK'ün, yükseköğretim kurumlarına eleman yetiştirmek için yurtdışına tüm üniversitelerden 2000 kadar araştırma görevlisini göndermeyi planladığını biliyorsunuz. Bizim üniversitemizden de bu amaçla bazı kişiler rektörlükçe seçilmiş, işlemlerine başlamışlardır. Ancak bu gençlerin hangi ölçülere göre seçildikleri üniversite çevresinde bilinmiyor. Aynı dönem mezunu iki kişiden bitirme derecesi daha iyi olanın yerine daha az başarılı olan aday olabilmiştir. On yılda güçlükle mezun olan, ancak beş vakit ibadetini kurum içinde sürdürenler listeye dahil edilmişlerdir. Dalgıç kadrosuyla çalışan, fakültesinden başarısızlık nedeniyle atılıp, af ile geri gelen bir elektrik mühendisi ile, 40 yaşlarında bir jimnastik öğretmeni adaylar arasındadır.»

Yurtdışında öğretim elemanı yetiştirme projesinin 300 milyar dolar olduğunu da söylersem, üniversite işgalinin, ya da tasfiyesinin ne anlama geldiğini daha kolay kavrarsın diye düşünüyorum.

Üniversitesi, sendikası, işçisi, köylüsü ve öğrencisi ile Eylül İmparatorluğunun kuruluş tarihi gün geçtikçe netleşiyordu.

Eylül İmparatorluğunun tarihi, aynı zamanda bizim yanlışlarımızın ve yanılgılarımızın da tarihi oldu.

Üretim ve değişim sorunlarını tankı ve topuyla çözemeyeceğini sandığımız imparatorluk günlerinin küçük bir bedelle geçiştirileceğini umuyorduk.

Çok sayıda insan yenilgiye doğru giden gelişmeleri görmezlikten geliyor, düşünmek bile istemiyordu.

İmparatorluk tarihinin acılarının öznesi olmaktan kaçınılamayacağına inanılmıştı.

ÖZGÜR TÜRKİYE'NİN SESİ

İmparatorluğun kuruluş günlerinin belgeleri yavaş yavaş ortaya çıktıkça, yeni ve inanılmaz şeyler öğreniyordum.

Uğrunda ölümü bile göze aldıkları «güçlü devlet»lerini kurmayı başarmışlardı. Güçlü devletin sürekli olmasının çözümleriyle uğraşıyorlardı. Çocuklara diktiler gözlerini. Kendi halkının çocuklarına nasıl baktıklarını düşündükçe, geleceğinin nasıl biçimleneceğini anlamak kolaylaşıyordu. Ya düşündükleri gibi olacaktın, ya da seni düşündükleri gibi oluşturacaklardı.

Kanlı terör ortamına, sihirli bir değnekle dokunulmuş, olaylar bitmişti. On binlerce insan köşeye sıkıştırılmış, terör artık devlet eliyle örgütlenmeye başlamıştı.

Terör bitmiş, teröristlerin rehabilitasyonu aşamasına gelinmişti.

Genelkurmay Başkanlığının, «Rehabilitasyon hizmetinin gerekliliğini ve uygulamaya ilişkin ana ilkeleri»ni içeren bir raporun Başbakanlığa sunulduğu günlerde imparatorluğun gözde bilim adamı Prof. Dr. Turan İtil Cumhurbaşkanlığı ve Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği bir mektupta, «*Rehabilitasyonunun muhtevası ve bunun yöntemlerinin tayini konusunda*» uluslararası bir seminer düzenlenmesini öneriyordu. Öneri, Milli Güvenlik Kurulunda da görüşülüp «uygun karşılandı.» Bu ünlü bilim adamının Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulunca sempati ile karşılanan önerisi, hükümet için ancak bir direktif olabilirdi. Zaman yitirilmeden Adalet Bakanlığının eşgüdümünde, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Genelkurmay Başkanlığı, Devlet, Dışişleri, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlıkları temsilcilerinden oluşan bir yürütme kurulu oluşturuldu. Teröristlerin rehabilitesi gerçekle-

şirse, ünlü insan terbiyecileri olarak tarihe bile geçebilirlerdi. Büyük bir heyecanla işe koyuldular. «Anarşi ve terör sanıkları ve suçlularının Türk toplumuna kazandırılmaları veya en azından zararsız duruma getirilmeleri» için akla gelmeyecek uygulamaları başlattılar. «Halen anarşi ve terör suçlusu olarak ceza ve tutukevlerinde bulunanlarla, daha sonra aynı statüde bu yerlere gireceklerin, özel eğitime tabi tutularak topluma kazandırılması» amaçlanıyordu.

«1980 Ekiminden bu yana, anarşi ve teröre karşı güvenlik kuvvetlerince ciddi ve kararlı bir mücadele sürdürülmekte olduğu bilinmekteydi. Ancak bu mücadelenin hedefi; yaygın anarşi ve terör olaylarına son vermek ve faillerini yakalayıp, bağımsız Türk mahkemelerine teslim etmekti. Bu aktif mücadelenin önemli bir boyutu da; bu olayların faillerine yanlış, zararlı fikirler peşinde, devlet düşmanlığı yaptıklarını anlatıp, bu hasmane tutumlarını terk etmeleri şuurunu aşılayabilmek için, geniş kapsamlı saha araştırmalarının yapılması yöntemleri» bulunmalıydı.

Eylül İmparatorluğu durmadan «şuur» üretiyor, «şuur» aşılıyordu. Özgürlüğünden yoksun insanlar üzerinde yapılan bu aşılamada her tür yönteme başvurmak olanaklıydı.

Bir öğretmen albay elindeki anket formlarıyla, İstanbul'daki askeri cezaevlerinde dolaşmaya başladı.

88'i sağ görüşlü 1651 tutuklu ve hükümlü vardı. Sol görüşlüler 8 ayrı fraksiyondan geliyorlardı.

Araştırmada «özel-çözücü anket formu» kullanılmıştı. *«Ancak formun niteliğinden anlaşılacağı gibi, bu sorular, yıllardır belirli bir ideolojik saplantı. içinde, farklı dünya görüşlerine kapanmış ve tabiatıyla kemikleşmiş beyinlerin önce konuşmalarını sağlamak, sonra da amaçlanan konularla ilgili fikirlerini alabilmek için bir nevi kamuflaj tekniğine göre hazırlanmış»*tı.

«Özel-çözücü anket formlarında» ilginç sorular vardı. İnandırılıp, şartlandırılarak uğrunda savaş verdikleri siyasal sistemin ana hatları merak ediliyordu önce. Onları bu ideolojiye bağlayan öğeler nelerdi? İdeolojik eğitim odakları kimlerdi? Eğitimleri sırasında uyguladıkları öğretim teknikleri nasıldı? Türk devletine karşı olumsuz tavır almalarına sebep olan ve lider kadroları tarafından istismar edilen olaylar nelerdi? Türk toplumuna zararsız ve zaman-

la faydalı hale gelebilme konusundaki düşünceleri neydi? Topluma kazandırılma programının içeriği, yöntemi, süresi, uygulayıcı ve eğitici personelin niteliği ilə ilgili görüşleri var mıydı?

Polis sorgusu, cezaevinde anket adı altında sürdürülüyordu.

«İstanbul askeri cezaevlerinde bulunanların yüzde 94'ü solculardı. Bunların tamamı, ihtilalci yöntemler ve silahlı propaganda stratejileri uygulayarak Türkiye'de komünist rejimi gerçekleştirmek amacında birleşiyorlardı.

Fraksiyon farklılıkları, kurulacak komünist rejimin modeli (Çin, Rusya, Arnavutluk, Küba vb.) üzerindeki görüş ayrılıkları ile, kurmayı tasarladıkları devlet ya da devletlerin bağlanacağı sosyalist güçlerin tercihlerinden doğmaktaydı.

Kendileri ile görüşülen elemanlar içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nden yana tavrı olabilen tek kişiye bile raslanmamıştı.

88 kişilik sağ grup ise ifadelerinde; 12 Eylül öncesinde, öğretmenlerin, polisin ve diğer birçok kamu görevlisinin TC devletinden yana tavır almayarak bölündüğünü, bu yüzden vatan sathında bir otorite boşluğu doğduğunu ve bu sebeplerle kendilerini sorumlu bir vatandaş olarak bu yıkıcı güçlere karşı tavır almaya mecbur hissettiklerini söylüyorlardı. Ve bu mecburiyetin gereği olarak ortaya çıktıklarında, devlet düşmanları tarafından vurulduklarını ve sonuçta kendilerinin de eylem yapmak ve suç işlemek zorunda kaldıklarını belirtiyorlardı.»

İlk bulgulara göre suçluların bir kısmı Türkiye Cumhuriyetinden yana tavır almıyor, bir kısmı ise sorumlu vatandaşlar olarak, «cinayet, soygun, gasp, bombalama, yazılama, pullama, pankart asma, boykot, ideolojik grev» yapmak zorunda kalıyorlardı.

Sağ görüşlülere uygulanan «özel - çözücü anket» sonucu solcuların temizlenme gerekçelerine ulaşılıyordu. İstanbul askeri cezaevlerindeki 88 sağ görüşlü sanığın söyledikleri, daha sonra imparatorluk yöneticilerinin söylevlerine, ya da yargı kararlarına yansıyacaktı. Devleti sanki onlar yönetiyordu. Söyledikleri ile iktidardaydılar, ama cezaevlerinde yaşıyorlardı.

*«Ülkücü grup ifadelerinde kendilerinin devletin bekasından ve demokratik rejimin Türk milletinin yaygın refah ve mutluluğunu arttıracak şekilde işlemesinden yana olduklarını, devlete karşı tavır almanın büyük bir ihanet olduğunu ve bu tavrı solcuların aldığı kanaatini taşıdıklarını beyan ediyorlar»*dı.

*«Devletin resmi savunma organlarının kendi devletini korumakta zaafa düştüğünü, bu boşluğu doldurmalarının bir vatandaşlık görevi olduğunu söyleyen bu kişilere, 'Peki siz de kanundışı yollara başvurarak, devlet için bir zaaf sebebi olmadınız mı?' sorusu yöneltiliyor»*du.

Eylül İmparatorluğu günleri ile bağlantı kurulduğunda, bu sorunun yanıtı düşündürücüydü. İnsana bunları daha önce «bir yerden duymuş» izlenimi veriyordu:

«Devlet, kimin kendisinden yana, kimin kendisine düşman olduğunu bilmeyecek kadar bir şaşkınlık içindeydi.

Devletin organize güvenlik güçleri (öğretmenler, polis, üniversite, memurlar) siyasi kamplara bölünmüştü. Devleti savunmuyorlardı.

İhtilalci sosyalizmin yaygın ve kaçınılmaz metedolojisi gereği; bu kargaşaya ordumuzun da karıştırılıp, milletin en büyük ve tek garantisi olan bu gücün de zaafa düşürülmesinden korkuyorduk. Bu sebeple Türk gençleri olarak bize görev düşüyordu. Biz devletten yana bir tepki gücü olarak sahneye çıktık. Böyle olduğumuz, Türkiye'yi 1971 buhranına getiren olaylarda bizim olmamamızla sabittir. Çünkü o zaman devlet komünistlerle mücadele ederken, 1978 - 79 - 80' lerdeki gibi bir zaaf içinde değildi.»

Ordunun psikolojik savaş elemanları cezaevlerine giriyor, veriler topluyordu. Biz de, radyolardan, televizyondan ve basından devlet adamlarının «halka hitaplarıymış» gibi dinliyor ve okuyorduk, bunları.

«Özel - çözücü anket» formları ile Eylül İmparatorluğunun önüne geniş ufuklar açılıyordu.

Füsun Erbulak Olayını Bile...

88'i sağ görüşlü 1651 tutuklu ve hükümlü için varılan

tek ortak sonuç, «Bu inançlara kendilerini şartlandıranların» izledikleri öğretim ve eğitim teknikleriydi.

«Genelde her grup; Türk milli eğitim sisteminin yeni yetişen nesilleri uzun zamandan beri yetersiz (muhtevası yabancı, metodu geçersiz, amacı değişik, değerlendirmesi subjektif, uygulama şansı olmayan) bir eğitim faaliyeti ile avuttuğu, kendilerini tatmin etmeyen bu okullarda, yeni arayışlar içine girdiklerini, bu arayışın farkına varan bazı kişi ve grupların, onların eline değişik görüşleri propaganda eden birtakım yayınları tutuşturarak, bunları okuyup, tartışarak, kişilik sahibi olacaklarını telkin ettikleri kanaatindedir.

Yaygın bir şartlandırma taarruzuna (beyin yıkama ameliyesine) muhatap olduklarını kabul eden görüşmeciler, milli eğitim sistemi ve ailelerin kendilerine yol göstermekte, fikri destek sağlamakta çok cılız kaldığını, devletin radyo ve televizyonun da bu olumsuz şartlandırmaya anlamlı bir destek sağladığını, yerli basının, belirli odakların beyinlere yaptığı ideolojik aşıyı kuvvetlendirdiğini söylemişlerdir.

Sürekli, etkili ve maalesef toplumsal zaaflarımız yüzünden inandırma gücü yüksek bu gayri resmi ve gayri milli eğitime tabi tutulduklarını, bu eğitim sırasında, harçlık, iskân, giyim, eğlence, kadın, seyahat imkânlarına kavuşturulduklarını, üniversite ve lise öğrenimleri için yandaş öğretim elemanlarınca çok kolaylıklar sağlandığını, her bir grup rahatça itiraf etmiştir.

Özetlemek gerekirse; beyin yıkama metotlarını, kişisel yetersizlikleri ve zorunlu ihtiyaçları karşılama desteğinde uygulayan yıkıcı, bölücü ideolojik propaganda odakları, olabildiğince serbest bir ortamda genç dimağları, en çağdaş yöntemler kullanarak kendi saflarına çekmiş ve toplu eyleme sokmuşlardır. Sanık ifadelerine göre; bu yıkıcı ve bölücülerin yalanlarına, basın ve yayın organlarının destek sağlamasına, devletin seyirci kalması ve özellikle karşı propaganda müessesesinin olmaması gibi sebeplerle, gençlerin inanma oranları artmıştır, artmaya devam etmektedir.»

Özel-çözücü anketin ortaya çıkardığı ilginç sonuçlar

da değerlendirilmişti raporda. Tüm melanetlerin kaynağı her ne kadar solcularsa da, en az onlar kadar suçlu bir başka kurum daha vardı Türkiye'de:

«İstismar edilmeyen konu yoktur denilebilir. Demokrasilerde doğal olarak dördüncü kuvvetinin eleştirisi ve bunların bazı basın yayın organlarında dozunun kaçırılması, çoğunluğu yeterli eğitim görmemiş halkı, bu rejim düşmanlarının yaygın yıkıcı propagandasına açık hale getirmiştir. Bir 'Füsun Erbulak Olayı' her grup tarafından ayrı amaçlar için, ortak yıkıcı malzeme olarak kullanılmaktadır.»[78]

Öğretmen albay, bu çalışmalarının karşılığında, Propaganda ve İstihbarat Bakanlığını çoktan hak ediyordu.

Ama böyle bir bakanlık «ne yazık ki» bir türlü kurulmuyordu.

Öğretmen albay, 1467 numaralı telefonunun başında aylarca bekledi, küçük bir övgüye bile razıydı.

Otobüs Durağında Bekliyorsunuz...

Anket uygulamalarına çok daha önce başlanılmıştı. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tutukevlerindeki 100 tutukluya 1980'in Eylül ayında denek olacakları bildirilmişti. Daha sonra Adana'da 190, Diyarbakır'da 134, Elazığ'da 165, İstanbul'da 192, İzmir'de 139 tutuklu, ilk deneyler için kullanılıyordu. 820 denekten 636'sı solcu 184'ü sağcıydı.[79]

Tutukluların «aile yapıları ve kişisel gelişmelerine»,

78) Genelkurmay Başkanlığından Başbakanlığa 29 Mart 1984 tarihinde gönderilen yazıda «Rehabilitasyon hizmetinin gerekliliği» anlatılıyordu. Konu Milli Güvenlik Kurulunda görüşülüp karara bağlandıktan sonra Başbakanlığa 12 Eylül 1984'te iletildi. Başbakanlığın uygun görmesi üzerine 20 Eylülde Adalet Bakanlığına bir yazı yazıldı. Bu çalışma çerçevesinde Genelkurmay Başkanlığı 27 Eylül 1984 gün ve Gn. P.P.: 1887-4-84/Svn. Arş. D. (Pln. Ş.) sayılı emirleri ile İstanbul'da bulunan askeri tutukevlerinde 1-6 Ekim 1984 tarihleri arasında araştırma başladı.

79) Anarşik Eylemlere Karışıp Tutuklananlar Üzerinde Yapılan Saha Araştırması Etüdü, Ankara 1981, Harp Tarihi Yayınları, 37 sayfa.

«karakter yapıları ve fikri yapılarını oluşturucu etkenlere», «ülke sorunlarını değerlendirişlerine», «temel kurumlara ilişkin görüşlerine» ve «anarşiye karışma şekilleri ve ilişkilerine» kadar her şey soruluyordu.

Seçmeli sorularla, oyun oynuyorlardı. Soruların düzenlenmesinde, «Türkiye'ye en büyük tehlikenin soldan geldiği» görüşü ağır basıyordu:

«Kötü hava şartlarında otobüs durağında bekliyorsunuz. Durumunuzu en doğru değerlendiren ifade aşağıdakilerden hangisidir?

a. Özel arabalarıyla umursamadan geçenler beni çılgına çevirir.

b. Toplumda belli bir düzeye gelmenin zamana ve gayrete bağlı olduğunu düşünür, umutlanırım.

c. Otobüsle gitmenin de bir imkân olduğu düşüncesi beni mutlu kılar.

d. Toplumun geniş bir kesiminin kendi sınıfının bilincine ulaştırılması halinde bu çilenin biteceğini düşünür ve etkin rol almayı kurarım.»

Bu soru tutukluların, «karakter yapılarını ve fikri yapılarını oluşturucu etkenleri» ortaya çıkarmak için sorulmuştu. Tutukluların ülke sorunlarını değerlendirişlerini de saptamak gerekliydi.

«Ülkemizde mevcut anarşinin sebebi size göre aşağıdakilerden hangisidir?

a. Mevcut bozuk düzene karşı vatandaşın tepkisidir.

b. Dışarıdan beslenen içimizdeki yıkıcı güçlerin hür demokratik rejimi yıkmak ve devleti emperyalist güçlere teslim etmek arzusudur.

c. Son Türk devletini yaşatmak isteyenlere karşı yıkıcı, bölücü güçlerin giriştiği sindirme hareketidir.

d. Faşist yönetimden yana olanların demokratik kuruluşlara yönelik baskı eylemleridir.

e. Halkın sınıf bilincine ulaşarak kendi iktidarını kurma savaşıdır.»

Anketçiler, cezaevlerinde devlet yönetiyorlardı sanki. Gençlik sorunlarıyla ilgili bir başka soru, kendilerine yönelikti; üzerinde uzun uzun düşünmek gerekiyordu.

«Günümüz Türk gençliğinin sorunlarıyla ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisine katılırsınız?

a. Sorunlar, günümüz dünyasında her toplumda raslanan doğal ve zamanla çözümlenebilecek cinstendir.

b. Sorunlar tamamen bizim toplumumuza özgü ve kültürel, ekonomik ve siyasal rejimimizin yarattığı sorunlardır.

c. Sorunlarımız, sorumluların bu konulara bilimsel yöntemlerle ciddiyetle eğilmemelerinden doğmuştur ve ilgisizlik sürdüğü için de her gün büyümektedir.

d. Sorunlar, bizlerin yeterince yetişmememizden yararlanan kötü niyetli kişi ya da grupların, bizi kendi emelleri için kullanmalarından kaynaklanmaktadır.»

Deneklere yöneltilen en ilginç sorular ülkenin, «rejimin temel kurumlarına ilişkin» görüşleri ortaya çıkarmak için sorulanlardı. Devletin işleyişi nasıl olmalıydı, öğretim sistemi hakkında yargıları neydi, yasal derneklerin faaliyetlerini nasıl görüyorlardı, ülkemizdeki dini kuruluşlar hakkında ne düşünüyorlardı, varlığından söz edilen işsizlik konusundaki görüşleri neydi, refahın yaygınlaştırılmasından ne anlıyorlardı, toplumsal örgütlenme hangi temellere oturtulmalıydı ve benzeri soruların yanıtları, Eylül İmparatorluğunu anlatıyordu.

«Ülkemizde her çeşit basın yayın organlarının faaliyetleri ile ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisine katılırsınız?

a. Basın yayın organları ülkemizin hür demokratik rejim içinde kalkınmasında, kendilerine düşen görevi olumlu bir yaklaşım içinde yapmaktadırlar.

b. Basın yayın organları kendilerine büyük menfaat sağlayıcı eylemlere ulusal çıkarları hiçe sayarak gerçekleştiren bir çalışma içindedirler.

c. Basın yayın organları ulusal çıkarlar yerine, her biri kendi benimsediği ideolojilerinin propaganda aracı olarak çalışmakta ve zararlı olmaktadırlar.

d. Ülkemizde, mevcut siyasal partilere bağlı basının dışında, bağımsız bir basın yayın faaliyetinden söz edilemez.»

Sendikal faaliyetlerle ilgili olarak bilinmesi gerekenler de vardı.

«a. Sendikal faaliyetler halkın sınıf bilincine göre örgütlenmesine imkân veren en etkin ve vazgeçilmez unsurdur.

b. Sendikalar bugünkü yapıları ile işçinin haklarını koruma şemsiyesi altında, sendika yöneticileri tarafından işçinin araç olarak kullanılıp sömürüldüğü kuruluşlardır.

c. Sendikaları; işçi haklarıyla memleket gerçeklerinin dengeli savunucusu olanlar, işçi sloganlarıyla düzeni yıkmaya çalışanlar olarak ayırmak mümkündür.»

Gençlere Siyasi Nitelik...

Eylül İmparatorluğunun genç tutsakları; kendileri için ne düşünüyorlardı, aralarındaki bölünme ve kavgaların son bulması için ne gibi önlemler alınmalıydı?

«a. Her kademedeki yetişmiş ve sorumlu kişilerin kendi aralarındaki sürtüşmelere son verip, gençleri tahrik etmekten vazgeçmeleriyle,

b. Bütün siyasi partilerin, gençlik kolları vs. gibi gençlere siyasi nitelik kazandıran her türlü teşebbüslerine son vermeleriyle,

c. Eğitim ve iş hayatının gençlere boş zaman bırakmayacak şekilde yeniden düzenlenmesiyle,

d. Yönetimin devrim yasalarını uygulayacak genç kuşağa devredilmesiyle,

e. Yönetimin geleneksel Türk örf ve âdetlerinden kaynaklanan ve başkanlık sistemini öngören bir yapıya kavuşturulmasıyla,

f. Ana ve babanın çocuğun yetişmesi ile ilgili görevlerini titizlikle yapmasıyla.»

Cezaevlerindeki genç insanlara sorulan en anlaşılmaz sorulardan biri ve yanıtları şöyle düzenleniyordu:

«Ülkemizdeki yükseköğretim kuruluşlarının ülkemiz sorunlarıyla ilişkilerinde aşağıdaki değerlendirmelerden hangisine katılırsınız?

a. Yükseköğretim kurumları ulusal çıkarlarımızın savunulmasında, kendilerine düşen görevleri en üst

düzeyde bir görev bilinci içinde yapmaktadırlar.

b. Bu kuruluşlar ülkemiz sorunlarına ilgisiz ve kendi alanlarında teorik araştırmalar yapan kuruluşlar durumundadır.

c. Yükseköğretim kurumları eğitim programları ve uygulama yönünden ihtiyacı olan beyin gücünü yetiştirmekten uzak ve bu itibarla yasal görevlerini bile yapamayan masraflı kuruluşlardır.

d. Bu kurumlar çoğunlukla ulusal kültürümüze yabancılaşmış öğretim üye ve yardımcılarının denetiminde olduğundan genellikle zararlı ideolojilerin doğup, geliştiği ortamlardır.»

Bu sorulara alacakları yanıtlarla «anarşinin önlenmesi için reçeteler» yazacaklardı.

636 sol görüşlü, 184 sağ görüşlü tutuklu üzerinde yaptıkları «saha çalışması»nda sonuca varmışlardı bile. «Her iki gruptakiler de yönetilen kişilerdi. Ancak sol gruptakiler daha bilinçli ve daha militan»dı. Ülkenin temel kurumlarının işleyişinden «her iki gruptakiler de memnun değillerdi. Ancak memnun olmayışın nedenleri ve bu sorunların çözümü için önerdikleri yol kendi ideolojilerine paralel oluyor»du.

Böylesine geniş ve kapsamlı bir araştırma Türkiye'de ilk kez yapılıyordu. Çok sayıda denekten elde edilen bulguların, «çeşitli dallarda uzman kişilerce derinlemesine incelenmesinde yarar var»dı.

Bu tür araştırmalar ilk kez yapılmıyordu. Başbakan Bülend Ulusu, ayağının tozu ile 1981'de başlatmıştı rehabilitasyon çalışmalarını.

Anarşiye karışan «militanların rehabilite edilmeleri»ni olumlamak güçtü. Zora dayalı bir yöntemle yapıldığı için insanlıkdışıydı. Anarşist diye nitelenen insanların kendi özgür istençleri ile yapılmadığı için insan hak ve özgürlüklerine aykırı bir uygulamaydı, bu.

«Anarşi ve terör sanıkları ve suçlularının Türk toplumuna kazandırılmaları veya en azından zararsız duruma getirilmeleri» için yapılan uygulamaya hak verdirecek şeyler yaptılar dersem bana inanır mısınız Sevgili Ekin ve arkadaşları?

Dahası var; anarşi, terör sanığı ve suçlusu olmayanlar için de bir eğitim programı düzenlediler. 1981 yılının son

aylarında Türkiye'nin yarısını gözaltına alıp, tutukladıktan sonra Eylül İmparatorluğu ideolojisinin eğitimini yaptıracak insanlar aradılar. «Anarşi ve terör olayları önlenmiş, bu konuda önemli ve başarılı sonuçlar alınmış»tı. Boş duracak değillerdi. «Militan olmayanların eğitimi» programını bir genelge ile yürürlüğe koydular.[80]

Türk solunun bütün bölünmüşlüğüne karşın, tabandaki yaygınlığı karşısında ürkmüşlerdi. Zora dayandırdıkları başarıları, nasıl olsa sürekli olmayacaktı.

Militan Olmayanları da...

Türkiye'nin her gün biraz daha sola açılmasını inandırıcı bir nedenle açıklamak gerekiyordu:

> «*Yurtdışı mihraklar memleketimiz üzerindeki amaçlarını gerçekleştirmek için, bir kısım vatandaşlarımızı fikren ve fiilen eğitimden geçirerek, anarşi ve terör olaylarına sokmuşlardı. Vatandaşlarımızın büyük bir kısmı bunların çalışmalarını desteklemek zorunda kalmışlar*»dı.

«Militan olmayanların eğitimi»ne ilişkin programa, bu yaklaşımla başlanıyordu.

> «*...Legal ve illegal örgütlerin çalışmalarına militan olarak katılmamış, ancak günün şartları nedeniyle fikren desteklemek zorunda bırakılmış bulunan vatandaşlarımızın; etkili ve bilgili bir biçimde karşı propaganda ve eğitim çalışmaları ile bu tesirden kurtarılması mümkün*»dü.

İmparatorluk yöneticileri, eli kırbaçlı at terbiyecilerine benziyorlardı. Anarşistleri «fikren desteklemek zorunda bırakılmış vatandaşlarımızın» yanında bir de yeni yetişen «neslin eğitim ve öğretim kurumlarında alınacak önlemlerle yetiştirilmesi» gerekiyordu. İki işi bir arada çıkarmak, bir taşla iki kuş vurmak hiç de güç değildi.[81]

---

80) Başbakan Bülend Ulusu'nun 17.12.1981 tarih ve 1981/90 sayı-genelgesi.

81) Adalet Bakanı Rifat Beyazıt 14 Mart 1983'te, yıl içinde 51 yeni cezaevinin yapımına başlanıldığını açıklıyordu. Milli Eğitim Bakanlığından alınan bilgilere göre, 1982'de 6, 1983'te ise 8 lise açılmıştı. Bir taşla iki kuş vurmak bundan daha iyi gerçekleştirilemezdi.

«Militan olmayanların eğitimi» ile başlatılan ideolojik program Atatürk'ün yanlış yorumlanması üzerine temellendiriliyordu. Yurtta ve dünyada barış isteyen Atatürk, kendi halkına savaş açanların ellerinde bir oyuncaktı artık.

«...Büyük önder Atatürk'ün de buyurdukları gibi; Milli mevcudiyetimize düşman olanlarla dost olmayalım. Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun milli geleneklerine düşman olan unsurlarla mücadele etmek lüzumunu öğretelim» diyorlardı.

Uygulamaya konulan siyasal soykırımın, Atatürk gibi bir de kalkanı vardı artık.

«Militan olmayanların eğitimi»nde el atılacak ilk kaynak, kamu kurum ve kuruluşları olacak «çalışan tüm personel için hizmet içi programlar hazırlanacak, her derecedeki eğitim ve öğretim kurumlarında yeni neslin bu ülkülerle yetişmesine özen gösterilecek»ti.

Militan olanları eğiten koca imparatorluk, militan olmayanları da eğitebilirdi.

Akılları gençlere takılmıştı, 12 Eylül öncesine gelinmesinden sorumlu tuttukları gençleri, imparatorluğun geleceği için «disiplin içinde» yetiştirmek istiyorlardı. Almanya ve İtalya'nın kara dönemini çağrıştıran ilginç düzenlemeler planlıyorlardı.[82] 1982 başında Ulusal Gençlik Hizmetleri Konseyi oluşturma çabaları ile dikkat çekiyorlardı. Konsey, gençlere gelecek güvencesi kazandıracak, onları bilinçlendirecek, isteklendirecek, psikolojik ve kültürel doyuma ulaştıracaktı.

Böylesine titiz ve ayrıntılı bir ön çalışmadan sonra başlayan «Türkiye'de Teröristlerin Rehabilitasyonu Konulu Sempozyum», bir anlamda Eylül İmparatorluğunun gerçek yüzünü yansıtıyordu.

«Terör; düzen yıkıcı şartları ve ortamı olgunlaştıran, milli toplumu çökertici, sınıfçı, çatışmacı, doğasında eylem ve şiddet bulunan fikir suçunun gayri meşru çocuğu» idi. Böyle bir çocuk, bir daha dünyaya gelmemeliydi. Sorum-

---

82) 1930'lar Almanyasındaki gibi bir uygulamaydı bu. 1937'de çıkartılan bir yasa ile Hitler Gençlik Örgütlerinde çalışmayanların öğretmenlik yapmaları yasaklanmıştı. Gençlik Örgütünde çalışmış olmak birçok kapıyı açan bir ayrıcalıktı.

luları ve suçluları ortadaydı. Gayri meşru çocuk, bir bakıma, solcu teröristlerdi. Bu çocuğun babasını bulup cezalandırmak çok güçtü. Çünkü kökü dışardaydı.

Solcu teröristler komünist düzen getirmeyi amaçlıyorlardı. Sağcı teröristler ise muhafazakâr ve tepkiciydiler. Ama daha uysaldılar. Kendilerini devlet güçlerinin yerine koyacak kadar çocuksuydular. Sağ kesimdeki «ülkücü grupların» aşırı sol gibi «Oligarşik devlet, yıkılacak elbet!» diye bir parolaları yoktu. Anayasal düzeni ortadan kaldırmak, devlete karşı savaş vermek yerine, devlet boşluğunun yarattığı ortamda, yetersiz ve etkisiz yöneticilere karşı tepkici bir protestoydu «sağ terör» denilen şey. Büyütülecek, abartılacak bir yanı yoktu. Devlete karşı yönelen asıl tehlike, komünizmdi.

Bir dönemin böyle değerlendirildiği sempozyumun amacını Adalet Bakanı çok kısa olarak «Devlet babalığını bilip teröristleri cezalandırmakla kalamazdı, onları kendi yöntemiyle topluma yeniden kazandırmak gerekiyordu» diye açıklıyordu.

Tarihin yargısından kurtulamamış «Baba Devlet»lerin insanlar üzerinde yaptıkları deneyleri düşününce «bizim devlet babanın» yaptığı deneylerin acıları biraz azalıyordu.

Bir «Soya Çekim Araştırma Enstitüsü» ya da «Askeri Bilim Araştırmaları Enstitüsü» kurulmamıştı.

«Yüksek irtifalardaki pilotların üzerinde basınç» ya da «insan varlıkları üzerinde yapılan donma» deneyleri veya «denizdeki tıbbi sorunlar ve kış yardımları» gibi deneyler de söz konusu değildi. «İnsan malzemesi» ile deneylerin yapıldığı dönemin üzerinden 40 yıl geçmişti; acıları dinmemiş, yaraları kapanmamıştı.

Psikoloji, sosyoloji gibi bilim dallarına bel bağlanıyordu 1980'li yıllarda Türkiye'de.

Sempozyuma katılan bilim adamları ve bildiri konuları çok ilginçti.

Doç. Dr Güner Omay, «Cezaevlerindeki Teröristlerin Demografik Profili»ni, Prof. Turan İtil «Cezaevlerindeki Teröristlerin Psikolojik Profili»ni anlattı. «Cezaevlerindeki Türk Teröristler İçin Mevcut Rehabilitasyon Programları»nı, Cahit Özdikiş; «Hükümlü Teröristlerin Rehabilitasyonu konusunda Uluslararası Görüşler»i, General R. L. Clutterbuck; «Ayrı Görüşte Olan Terörist Hükümlülerin Karıştır

- Barıştır Prensibi Gereğince Veya Ağır Suç İşleyen ve Terörist Olmayan Hükümlülerle Birlikte Rehabile Edilmelerinin Fayda, Mahzur ve Sonuçları»nı Ali Haydar Cengiz irdelediler.

İlgi ile dinlenenlerin en başında, Paul Henze geliyordu. Paul Henze «Toplu Tretman Çalışmalarına Karşı Koyan ve Grup İçinde Lider ve Dirijan Durumunda Olan ve Kendilerine Ferdi Tretman Uygulanması Zorunluluğu Bulunan Kişilere Tatbik Edilecek Tretmanın Esasları ve Yöntemleri Neler Olmalıdır?» konulu bildirisini açıkladı. Kendisini dünya barışına adayan bir misyoner görünümündeki CIA'lı Paul Henze, var gücüyle Eylül İmparatorluğunun yanındaydı.

İyi adamdı Paul Henze; iyiliği uğraştığı konularla da kanıtlanıyordu. «Tretman»la yani iyileştirme ile uğraşıyordu, yıllardır. Komünistlerin, sosyalistlerin iyileştirilmesine adamıştı kendisini.

Prof. Dr. F. Ferracuti «Değişik Tiplerdeki Anarşist ve Terörist Hükümlülerin Özelliklerine ve İdeolojik Durumlarına Göre Uygulanabilir Yöntemler» üzerinde konuştu.

Doç. Dr. Mustafa Erkal, «Türkiye'de Teröristlerin Yetiştiği ve Tahliyeden Sonra Tekrar İçine Döndüğü Ortamın Özellikleri»ni anlattı.

Hüseyin Ağca, «Cezaevlerinin ve Sosyal Hayatın, Suçluların Etkileşimine ve Yeni Terör Suçlusu Yaratılmasına Gayri Müsait Hale Getirilmesi Konusunda Genel Rehabilitasyon Programının Ana Hatları ve Şartla Tahliye Edilen Anarşist ve Terörist Hükümlünün Bihakkın Tahliye Tarihine Kadar Kontrol ve Takibi Hususunda Ne Gibi Önlemler Geliştirileceği» konusundaki bilimsel gözlemlerini aktardı.

Uluslararası sempozyumun en anlaşılmaz bildirisi «Cezaevlerine Girmemiş Teröristlerle, Suç Faaliyetine Karışmamış Ancak Karışması Muhtemel Kişilerin Rehabilitasyonu» ile ilgili olanıydı.

Bildiriyi sunan Simon Bourgin'in kim olduğu, nereden geldiği anlaşılamadı.[83]

Terörist olmak «devlet vergisi»ydi, anlatılanlara göre. «Terörist katiller, ideolojik olarak terörist olmalarından de-

---

83) Türkiye'de Teröristlerin Rehabilitasyonu Konulu Uluslararası Sempozyum İle İlgili Rapor, Adalet Bakanlığı Yayınları, s. 88.

ğil, katil oldukları için katildiler.» Terörist eylemlere katılmasalar bile, katil olabilecek kişilik özellikleri taşıyorlardı. İçinden geçtikleri dönemde yaşamasalardı bile, nasıl olsa adi suçlu olarak yargılanacaklardı.

Bu durumda ne yapmak gerekiyordu?

Zaman yitirilmeden rehabilitasyon çalışmaları başlatılmalıydı. Ve bu konuda ısrarlı, kararlı ve sürekli olunmalıydı. Uluslararası Af Örgütü gibi kuruluşlar ne derse desin, ülke çıkarlarına uygun her şey yapılmalıydı. Sempozyuma katılan bilim ve devlet adamlarına göre, «*teröristlerin kendilerini normal suçlu değil, siyasi suçlu olarak görmeleri, kendilerini adam yerine koymalarından*» kaynaklanıyordu. Oysa onlar, «hırsız, katil ve soyguncu»ydular. Aslında bunların, «adi cürüm işlemiş suçlulardan ayıran özelliklerinden arındırılmaları» gerekiyordu. Cezaevlerinde mutlaka tek tip elbise giymeleri sağlanmalı, toplumdaki özgürlüklerden hiçbir zaman yararlandırılmamalıydılar. Bunları sağlamak için düşünmelerine olanak veren her şey ellerinden alınmalıydı. Dayanışma, birlik ve beraberlikleri yok edilmeliydi. Aralarındaki iletişim koparılmalıydı.

Teröristlerin rehabilitasyonunda «din ve milliyetçiliğin» araç olarak kullanılması öneriliyordu. Bu yöntemle başarıya ulaşılabilirdi. Çünkü, Türk halkının büyük çoğunluğu yabancı ideolojilere karşıydı. Bu arayışla «yeni liderler kazanılabilir, yeni heyecanlar yaratılabilir»di.

En önemli sorun, teröristlerin kamuoyu desteğinden uzaklaştırılmasıydı. Bunun için televizyon kullanılmalıydı. Yapılacak programlarda ihbarcı teröristlerin ödüllendirildiği, kimliklerinin gizli tutulduğu anlatılmalıydı. Pişman olmuş liderlerin açıklamaları, hatalarını gördüklerine ilişkin söyledikleri, arkadaşlarını teslim olmaya, silahlarını bırakmaya ilişkin çağrıları kamuoyuna duyurulmalıydı.

Rehabilitasyon çalışmaları yürütülürken, «Hür Dünya»nın tepkisini çekmemek» çok önemliydi. Hür Dünyaya, komünizmin Türkiye'de yapmak istediği yıkımları, bunları önleme çalışmalarını «çok renkli bir biçimde» yansıtılmalıydı. «Çünkü, Hür Dünya kamuoyunu, Türkiye'nin yanına çekmek başka şekilde olanaksızdı.»

Salt teröristleri rehabilite etmenin çıkar bir yol olmadığı da konuşuldu sempozyumda. «Yetişen gençliğin» de

rehabilite edilmesi gerekiyordu. Çünkü, «Türkiye'de nesiller, önce Marksizmi, sonra da terörü öğreniyorlar»dı. Bunun için de; radyo, televizyon ve basını belli bir çizgide tutmalı, öğretmenler ve aydınlar terörün Rusya'dan desteklendiği imajı ile yetiştirilmeli, yeni yetişen nesle 12 Eylül öncesinin o acı dolu günleri çok etkili bir şekilde televizyon ve radyoda sık sık gösterilmeli, işlenmeli»ydi.

Rehabilitasyon çalışmalarında başarılı olmak için, «siyasi partilerle» de ilgilenmek gerekiyordu. «Herhangi bir siyasi görüşü savunan parti, devletin bekasını sağlayacak, anayasal rejimin temel prensiplerini benimseyecek felsefenin dışına çıkmayacak biçimde oluşturulup, kurumlaştırılmalı»ydı. En önemlisi «devletin üst kademe yöneticilerini seçerken de titiz davranılmalıydı. Ailesi, bedeni, zihni, ideolojik eğitim ve geçmişi mutlaka incelenmeli»ydi.[84]

Eylül İmparatorluğu, kapalı kapıların arkasına çekilmiş, 1933 - 1945'lerin gerçeklerine sarılarak, sizlerin geleceğini düzenliyordu.

Militan olsun olmasın, tüm Türkler imparatorluk felsefesine göre yeniden yaratılmak isteniyordu.

---

84) Sempozyuma tebliğ sunmak, tartışmalara ve panellere iştirak etmek suretiyle katılanlara ilişkin notlarda çok sayıda tanıdık isme raslamak olasıydı. Gün gelecek demokrasi için böyle bir işe katıldıklarını söyleyeceklerdi.

Abdullah Aldoğan, Ahmet Çağlı, Ali Haydar Cengiz, Ali Naci Tuncer, Prof. Dr. Altan Günalp, Altan Saysel, Prof. Dr. Andre Decoco, Atilla Yayla, Prof. Dr. Aydın Yalçın, Prof. Dr. Ayhan Songar, Bruce Hoffman, Bülent Akarcalı, Cahit Özdikiş, Ertem Türker, Prof. Dr. Fethi Çelikbaş, Prof. Dr. F. Ferracuti, Doç. Dr. Güner Omay, Dr. Heath Lowry, Hüseyin Ağca, Hüseyin Turgut, Prof. Dr. İhsan Doğramacı, Prof. Dr. Jacop Sundberg, Dr. Konrad Kellen, Prof. Dr. Martin Abend, Dr. Mehmet Ural, Prof. Dr. Michael Leeden, Muammer Yula, Doç. Dr Mustafa Erkal, Dr. Mustafa Tören Yücel, Muzaffer Akkaya, Neil C. Livingstone, Orhan Ergüder, Oktay Ögel, Paul Henze, Recep Ergun, Saffet Arıkan Bedük, Simon Boursgin, Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Prof. Dr. Şemsi Gök, Prof. Dr. Turan İtil, Prof. Dr. Vittor Franco S. Pisano, Yıldırım Türkmen, Prof. Dr. Yonah Alexander, sempozyumun belli başlı kişileriydi.

Sana bunları anlatırken üzülüyor ve utanıyorum kızım. Ancak doğduğun yıllarda ülkende, demokrasi adına yapılanları daha iyi anlayabilmen için de buna zorunlu görüyorum kendimi.

Eylül İmparatorluğu yönetiminin, herkesin gözü önünde ve hiç kimseden çekinmeden yaptıkları; geçmişi bütünü ile silme amaçlarının açık kanıtıydı.

Darbe öncesi «Meclise ve siyasi partilere anlatamadıklarını» söyledikleri gerçekleri, halka anlatarak işe başladılar. Bütün ülkede bir baştan bir başa, eski korkulardan kurtulmanın sevinci yaşanırken, halk kendilerini can kulağı ile dinlerdi nasıl olsa.

İl il dolaştırılacak genç kurmay subaylar seçildi. Kamu kurumlarında konferanslar verildi. Akıllarına gelen her şeyi söyleyebilirlerdi; yeter ki, 12 Eylül öncesini «iyi anlatabilsinler»di.

Ön Yüzbaşı Oğuz (K...) Erzurum'da kürsüye çıktı bir gün; mikrofonu eline aldı ve akıl almaz şeyler anlattı. «Üç aydan fazla Türkiye'nin her yerinde konferanslar vermiş»ti.

«Her milletin kendisine has bir karakteri vardı. Türkler bütün milletlerden farklı olarak vatanlarına çok düşkün insanlardı. Yapılan istatistiklere göre, Türkler kadar hayatlarını vatan topraklarına vakfetmiş insanlar yoktu. Birinci Dünya savaşında Fransa'da Sedan Yarımadasında kilometrekare başına 36 kişi ölmüştü, Çanakkale'de ölenler ise, 252 kişiydi. Birinci özelliğimiz buydu; ikinci özelliğimiz ise 'Kompleks de schue' denilen üstünlük duygusuna sahip olmamızdı. Yani başka milletlerden üstün olma, onlardan daha çok yükselme ateşi ile yanma duygusuydu, bu.»

Kültür çok önemliydi Yüzbaşı Oğuz için; dünya ulusları kültürleri ile ayakta durabiliyorlardı. *«Aslında Kıbrıslı Rumların, Rumlukla ilgisi yoktu, Fenikeli tacirlerin çocuklarıydı hepsi. Ama Yunan kültürü altında kalınca, kendilerini 'Grek ve Hellen' saymaya başlamışlardı, kafaları kesilse başka millettenim demezlerdi.»*

Bir ulusu birleştiren, yükselten faktör «mademki aldığı kültür»dü:

«O halde arkadaşlar, toplumumuzu, gençlerimizi Türk kültürüne sahip olarak yetiştirebilirsek sonuca gitmiş oluruz. Bundan sonra başka gerçekler aramaya gerek yoktur; Türktür değildir diye. Günümüzde 4,5 milyarlık dünya nüfusu bir kan alışverişine girmiştir; birçok melez ırk meydana gelmiştir. Ama bu ruhu taşıması, bu ruhu kendisine verebilmemiz bizim için yeter sayılır.»

Erzurum'a gelinceye dek 120 bin kişiye verilmişti bu konferanslar. Her şeyi biliyordu konferansçı Oğuz Yüzbaşı; komünizm, faşizm, nazizm, süleymancılık, nurculuk...

Nurculuk konusunda yeni saptamaları vardı:

«Arkadaşlar bu nurculuk konusunda burada açıklamak istediğim bir konu var. Üç aydan fazla Türkiye'nin her yerinde bu konferansları verdik. Bu konularda pek çok eser karıştırdık. İnsanların aynı ekole, aynı gruba mensup olmalarına rağmen; değişik bölgelerde, değişik düşünebildiklerini gördüm. Başka bölgelerde, bizim istihbarat belgelerine geçen menfi düşüncelere raslamışken bu bölgede hayretle müşahade ettiğim ve çok da takdir ettiğim şeyler gördüm. Bu konuyu konseye götüreceğim.

Nurcu olmuş, bu görüşü benimsemiş insanlar bana dediler ki; 'Biz bu görüşü benimsedik ama kesinlikle cumhuriyete bağlıyız, devlete bağlıyız, vatanseveriz' zaten bizim de üzerinde durduğumuz budur, bütün gayretlerimizin hedefi budur.»

Konferansın ilk bölümünü bitirip 10 dakika dinlenmeden sonra elinde iki kitapla kürsüye çıktı, Yüzbaşı Oğuz. Komünizm, Kürtçülük ve bölücülük konularını anlatacaktı:

«Bütün kamu teşekküllerinde, öğretim müesseselerinde istifadeye sunulacaktır bu, Varto Tarihi adlı kitap. Genelkurmayca çıkartılan Van Gölü ve Fırat Nehri Çevresinde Yaşayan Türkler adlı kitap da var. Bu kitapçıklar özet bilgi vermektedir. Bunun da miktarı tükenmiştir. 100 bin adet basılmıştı. Şimdi konsey emriyle basılacak ve sizlere kadar ulaştırılacaktır.»

Kürtçülüğü anlatmaya başladı Yüzbaşı Oğuz. Kuzey deki komşumuzun bölgeye hâkim olma çalışmasıydı; oyunun aslı. Tarihi yargılamaya başladı sonra:

«Büyük Padişah Yavuz Sultan Selim, Safevi Hü-

kümdarı Şah İsmail'i yendiği zaman arada bir tampon devlet bulunsun diye doğudaki özbeöz Türk olan vatandaşlarımıza, 'Siz benim cengâver evlatlarımsınız, baba kürdilersiniz' diyerek bunların arkalarını okşamış, bunlara ayrı bir güç vermek için, ayrı bir aşiretmiş gibi, toplulukmuş gibi mütalaa etmiştir. Büyük padişah konunun ileride istismar edileceğini düşünmemiştir, değerlendirmemiştir, tabii.

Bir hata da II. Abdülhamit devrinde yapılmış; hudutlarda 38 tane Hamidiye Alayı teşkil edilmiştir. Bu alaylara doğudaki aşiretlerden karayağız, güçlü, cengâver, cesur gençler alınmış. Kaymakam rütbesine, miralay rütbesine yükselmişler. Bu alaylar Ermeni ve Ruslara karşı bir güç olarak elde tutmak istenmiştir. Ancak saraya bağlı kalsınlar diye, isyan etmesinler diye bu aşiretlerin reislerinin çocuklarına Yıldız Sarayında özel terbiye ve eğitim gördürmüşler. Hem onları devlete bağlamak için yetiştirilmiş, hem de eğer isyan ederlerse 'oğulları elimde rehindir' diye bir statü güdülmüştür. O an için belki yararlı sonuçlar vermiştir ama, zaman geçince Hamidiye alayları imtiyazlı alaylar olmuştur. Hazineden özel ikramiyeler verilmiş, değişik statüler uygulanmıştır; Hamidiye Alayları, Kürt Alayları dene dene. Sonuçta bizim vatandaşlarımız bu alaylara giremedikleri için üzülmüşler nüfus kayıtlarını değiştirmişlerdir. Türk adını, Kürt diye tahrif etmişlerdir. Ben de o alaylara gireyim, bol maaş alayım, rütbem yükselsin diye özbeöz Türk çocukları kendisini Türklükten çıkarmış, Kürt olarak saymaya başlamıştır.»

Bir İğne Yapılıyor; Konuşuyor...

Anlattıkça coşuyor, coştukça anlatıyordu. Anlatılmaması gereken şeyleri de kaçırıyordu ağzından. Bölgedeki Kürtçü ve bölücü örgütler Marksist ve Leninist bir felsefeyle çalışıyorlardı. Bunlar yeraltı çalışması, hücre çalışması yaparlardı. Hücreye yeterli bilgiler verilirdi, eylemi yapacak kadar bilgi sahibi olmak yeterdi. Çünkü, yakalanabilirler

ve «örgütün teşkilatını» açıklayabilirlerdi. Bilmedikleri için açıklayamazlar, ama yine de işkence iddialarında bulunurlardı. Kürsüdeki yüzbaşıya göre «Bunlar yapılan incelemede Konsey tarafından boşa çıkarılmıştı.» Yeri gelmişken söylemek gerekiyordu:

«Bugün üst düzeyde yapılan bir sorgulamada, teknik uygulamalar yapılmaktadır. Şöyle ki, örgüt elemanına bir iğne yapılıyor, örgüt elemanı uykuya dalıyor, tıpkı uykusunda sayıklayan bir insan gibi, gizlilik dereceli bilgileri bize vermeye başlıyor. Uykusunda konuşuyor işte. Buna mani olmak için sırf örgütü deşifre etmesin, gizli bilgileri vermesin diye, örgüt elemanlarına fazla bilgi verilmemektedir.»

İşkencenin gerçekdışı olduğunu söylerken, ayrımında olmadan insan haklarına aykırılıkların önemli bir ipucunu veren Yüzbaşı Oğuz, bölücü örgütlerin komünistliğini anlatmak için klasik bir örneği yineliyordu Erzurum'da:

«Arkadaşlar, birkaç örnek vereyim; Apocular diyorlar ki; 'Eğer eve geldiğinde eğer evin kapısında bir başka devrimci arkadaşının ayakkabısı duruyorsa, artık, o gece eve girmeyeceksin. Yani, bağışlayın; eşin, kızın, ailen o gece, o devrimci kardeşinindir. Ona peşkeş çekilmiştir. Bunları öğreniniz arkadaşlar ve ne kadar vahim bir noktadan döndüğümüzü biliniz. Ve siz yeni Türk çocuklarını, biz, bu tehlikelerden uzak bir şekilde eğiterek bu kötü günleri geride bırakacağımızı biliniz.»

Yüzbaşı Oğuz bunları anlatırken, ses aygıtına göre, *«Salonda öğrenci olduğu tahmin edilen kişiler, kahrolsun komünistler,»* diye slogan atıyorlardı. Konferans amacına ulaşıyordu. Eylül İmparatorluğunun isteğini aktarmanın tam zamanıydı:

«Arkadaşlar hiçbir zaman oyuna gelmeyeceğiz, sözlerimize dikkat edeceğiz. Gördük ki; Kürt denilen boy, Türkün kardeşidir. Aynı koldandır. Ancak, mümkün olduğu kadar düşmanların eline koz vermemek için Kürt tabirini kullanmayacağız. Genelkurmayın bütün eserlerinde, harp tarihi belgelerinde, onlara Doğulu Türkmenler denmektedir. Türkmenlerimiz, her yerde var, biliyorsunuz. Batıda, İç Anadolu'da, Toroslar'da. Buradaki, bu yağız, mücadeleci insanları, bu

Kürtlerimizi, bu boyları Doğulu Türkmenler diye tanı tacağız ve Kürt terimini kullanmayacağız.»

Dağların yüksek kısımlarında, tepelerde, yaz kış erimeyen karları vardı. Güneş açınca üzerleri buzlaşan. Camsı parlak bir tabaka ile örtülürdü karın yüzü. Üstü sert, altı yumuşak olurdu.

Bu karın üstünde yürününce, ayağın bastığı yer içeriye çöker «Kırt-kürt» diye ses çıkarırdı. Doğulu Türkmenlere, Kürt denmesinin nedeni buydu. Bölücülerin Kürt dedikleri, yüksek yaylalarda, karlık bölgelerde yaşayan Türklerin karda yürürken ayaklarından çıkan sesin adıydı aslında.[85]

Bölücülerin askeri taktiklerini de anlattı, bir ara Yüzbaşı Oğuz:

«Arkadaşlar, gayri nizami harp taktiğine göre; hedef olarak seçilen bölgelerin dışındaki yerlerde, kurtarılmış bölgeler yapılır ve buradan düşman arkadan vurulur. Planları şuydu; harekâtın başında Silahlı Kuvvetler batıdan, doğuya kuvvet kaydırmaya başlayacaktı. Kurtarılmış bölgelerdeki militanlar Silahlı Kuvvetleri arkadan vuracaktı. En azından harekâtı geciktirecekti. Hatırlarsınız İstanbul'un kurtarılmış bölgesi 1 Mayıs Mahallesini; Üsküdar Ümraniye'de. Buraya Kürtçü bölücüler, aşırı solcular giriyordu. İzmir' de Kadifekale Kawacıların kurtarılmış bölgesiydi. Madem doğuda savaşıyorlar, buralarda ne arıyorlardı?

---

85) Fetihler, zaferler, şanlar ve şereflerle dolu tarihimizin gözlerden kaçırdığı gerçekleri Batı, 200 yıl önce öğrenmişti. 1835'ten 1839'a kadar Türkiye'de askeri öğretmen olarak çalışan Prusyalı General Moltke'nin günlüklerinden Türk devletinin kendi halkını kendi ordusuyla tutsak aldığını yıllar önce okumuştu. Moltke Osmanlı ordusuyla katıldığı bir doğu seferini şöyle anlatıyordu:

...Bu sırada ben, Hafız Paşanın yanına gittim. Oraya ganimetleri ve esirleri getiriyorlardı. Kanlı yaralar içinde erkekler ve kadınlar, memedekilerden itibaren her yaşta çocuklar, kesik başlar ve kulaklar. Bunların hepsi, getirene 50-100 kuruşluk bahşiş kazandırıyordu. Mühlbach esirlerin yaralarını yıkıyor ve elden geldiği kadar sarıyordu. Kürtlerin sessiz ıstırabı, kadınların ümitsiz feryatları yürekleri parçalayan bir manzara meydana getiriyordu.»

Feldmareşal H. Von MOLTKE; **Türkiye Mektupları**, Çeviren Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, 1969.

Görülüyor ki, Silahlı Kuvvetlere arkadan müdahale etmek istiyorlar. Harekâtın ikinci safhasında buralarda büyük patlamalar olacaktı. İstanbul, Ankara, İzmir'de üniversite gençliği aynı gün sokağa dökülecekti. İstanbul İzmit arasındaki sanayi kesimindeki fabrikaların kazanları patlayacaktı. Ankara Eskişehir arasındaki demiryolu köprülerine, tünellere sabotajlar yapılacaktı. Büyük barajlar patlatılacak, karayolları kavşakları havaya uçurulacaktı. Tam bir ana baba günü yaşanacaktı. Herkes şaşıracak; Silahlı Kuvvetlerin ihtiyatları bile, nereye müdahale edeceğini şaşıracaktı. İşte büyük isyanlar ve ihtilallerin arifesindeki tablo budur. Aynen böyle bir planları vardı. Bu arada dikkat çeken bir konu da güneyden ve kuzeyden müdahaleler planlanmıştı. Dışardan kuvvet bekliyorlardı.»

«Biz Lenin Rejimini Benimsedik»

Yalan üzerine kurulan Eylül İmparatorluğunda her şey olanaklıydı, Yüzbaşı Oğuz'a göre de, «Dışarıdan; kuzeyden ve güneyden müdahale» nasıl olacaktı?

Uluslararası hukuk bilgisiyle yanıtlıyordu bu soruyu, Yüzbaşı Oğuz. «Birleşmiş Milletler Yasasının 52. maddesinden kimsenin haberi yoktu» ona göre:

«52. maddeye göre 'bir devlet kendisine kuvvet kullanana, bütünlüğüne tecavüz edene karşı kuvvet kullanabilir veya sıcak bir savaşı başlatabilir.' Bir örnek vereyim Yunanistan Trakya hududumuzdan bir metre kadar içeri girse, biz Yunanistan'ın kara, hava ve deniz hudutlarının istediğimiz yerinden bir taarruz başlatabiliriz. Bu bizim meşru müdafaa hakkımızdır Bizimle savaş halinde olan Yunanistan'a Bulgaristan yardım etse, ona da savaş açabiliriz, bu da meşru müdafaa hakkıdır.

Ancak bir üçüncü hal var ki; bu üzerinde en çok oyun oynanan maddedir. Bir devlet içindeki sosyal topluluklar, kendi devlet düzenini istemeyerek, aralarında anlaşarak, teşkilatlanarak bir ayaklanma hare-

keti başlatırlar ve devletin polisi, jandarması, Silahlı Kuvvetlerinin bu ayaklanmayı bastırmaya gücü yetmezse, ayaklanan taraf bir radyo istasyonunu ele geçirip, bir çağrı yaparak, dışarıdaki (A) devletine 'Biz Lenin rejimini benimsedik, bize yardıma gel' derse, ayaklananlara dışarıdan silahlı yardım yapılması meşrudur.

Üniversitede verdiğim bir konferanstan sonra, maalesef bir Anayasa profesörü ve bir diplomat bana itirafta bulundular ve 'Yüzbaşım biz bu konuyu icra ediyoruz ama, bu anlamda bu kadar kötü kullanıldığını hiç düşünmemiştik,' dediler.»

Afganistan olayını anlatıyordu, üniversite hocalarına ders veren değerli yüzbaşı daha sonra; Davuthan'ın sarayının ortasındaki kan gölünü. Karısı Zemira ve 12 çocuğunu kurşuna dizerek, yaşamına son veren Davuthan'ın öyküsünü; antikomünistliğini, kahramanlığını ve kararlılığını...

«Arkadaşlar, Genelkurmay Başkanımızın son gezilerinde Konya'da, Adana'da söylediklerini hatırlayınız. 'Biraz daha geç kalsaydık, bizim yerimize bu kürsülerden size başkaları hitap edecekti' sözlerinin ardında yatan gerçek bunlardır. 12 Eylülden önce aynen böyle bir plan hazırlanmıştı. Bunlar da yeri gelmişken açıklanacak ve televizyondan kamuoyuna parça parça verilecektir.»

Ülke, Nazi rejiminin 1930'lu yıllarda Atlantikte sefere koyduğu propaganda gemisine dönmüştü. Radyosu, televizyonu ve konferansları ile hep birlikte güçlerini anlatıyorlardı.

Yüzbaşı Oğuz, «Aşırı sol ve komünizmi» anlatmak için soluklanmak amacıyla 10 dakika daha dinlenme verdi; konferansı zorunlu olarak dinleyen memuru, işçisi ve öğrencisiyle tüm kamu görevlilerine.

... 300 Bin Yazar Kadrosu

Türkiye'de de, dünyada da komünizme ilişkin birçok şey yazılıp çizildiğini ve komünizmin ne olduğunun artık

bilindiğini gizlemeye gerek yoktu, Oğuz Yüzbaşıya göre. «Günümüzde komünizmin, fikir yapısı, ideolojik yapısı biliniyor ama, rejime yönelik tehdidi bilinemiyor»du.

Müthiş beyin yıkama güçleri vardı komünistlerin;

«Bugün elde ettiğimiz istihbaratlara göre, beyin yıkama taktiklerini şöyle icra etmektedirler. Amerikalı büyük bir gazetecinin öğrenci olan kızının başından geçenler güzel bir örnektir buna. Komünist Çin'e gidiyor kız, orada bir müddet kaldıktan sonra buna bazı taktikler uygulayarak 'Beni buraya casusluk yapmam için CIA gönderdi' diye bir açıklama yaptırıyorlar kıza. Komünist düzeni övüyor, emperyalist bir ülkenin insanı olarak yaptıklarına pişman olduğunu söylüyor. Ve dünya karışıyor. Komünistler bunu gazetelerinde, dergilerinde güzel bir malzeme olarak kullanıyorlar.

Daha sonra kız Amerika'ya döndüğünde üzerinde çalışmalar yapılıyor. Kızın ifadeleri çok şaşırtıcı. 'Beni aldılar sorguladılar, ellerimi kelepçelediler, bir odada yalnız başıma kaldım, açlık çektim. Fakat hayatımdan çok memnundum, Çinliler çok sempatik insanlardı, komünist dünyaya şükranım,' diyor. Şaşırıyorlar. Ama bir de bakıyorlar ki, beyni yıkanmıştır. Tamamen yıkanmıştır; idrak, şuur, düşünce vasıflarını kaybetmiştir zavallı kızcağız. Bu, insanı bir madde gibi ele almalarının sonucudur. İnsan üzerinde böyle korkunç deneyler, tatbikatlar yapabilmişlerdir.»

Müthiş bir propaganda güçleri vardı komünistlerin; Yüzbaşı Oğuz'un anlattıklarına bakılırsa;

«Arkadaşlar Sovyet propaganda makinesi bazı küçük devletlerin nüfusu kadardır. 350 bin kişi görev başındadır. 2 milyon işçi zamanının bir kısmını bu işe ayırır. 6000 ayrı özel eğitim merkezinde 185 bin kişi propaganda metotları ve ajitasyon tekniği hakkında özel eğitim görmektedirler. 300 bin yazar kadrosu vardır. Asya'da, Orta Asya'da, Avrupa'da ve Türkiye'de kalem oynatırlar, bir merkezden aldıkları talimata göre bu rejimin propagandasını yaparlar. Bakıyoruz, Avrupa'da aynı konu işlenirken, Türkiye'de solcu yazarlar da aynı konuyu işliyorlar. Ortadoğu'ya bakıyoruz, Asya'ya bakıyoruz orada da aynı konu işleniyor.

Anlaşılıyor ki, bir merkezden talimat alıyorlar.»

Bireysel ve toplumsal yaşamda, yalan, belirgin öğelerden biriydi. Dünyanın her yanında devlet ve siyaset adamları, anneler ve babalar, gençler ve yaşlılar yalana başvuruyorlardı.

Ama Eylül İmparatorluğu yalanları; bilinçli, sistemli ve bütüncü olması ile faşist nitelik kazanıyor ve genel yalan söyleme eğiliminden ayrılıyordu.

...Ve biz, senin yalanlarla büyümeni istemiyorduk.

Korkunç Olaylar Dizisinin «Tesadüfen» Olduğu...

Konferans salgını ülkenin dört bir yanını sarmıştı. Türkiye'yi çağa kapatan bu konferansları herkes biliyor, herkes duyuyor, ama bir tek sözcük yazılmıyor, konuşulmuyordu.

Daha sonra kitaplaştırılan konferanslar için yazılan önsöz, 12 Eylül rejiminin gerçek niteliğini ortaya çıkarıyordu.

«Ülkemizi iç harbin eşiğine getiren ve 12 Eylül müdahalesini kaçınılmaz yapan her türlü 'yıkıcı ve bölücü akımlar' bunların dayandığı esaslar, uygulama taktikleri ve son bağımsız Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni parçalamayı amaçlayan hedeflerini gözler önüne sermek üzere bir seri konferanslar hazırlanmış asker ve sivil olarak toplam 500.000 kişiye takdim edilmiştir.

Konferansların beklenen amaca ulaşarak asker, sivil kamuoyunun her kesiminden büyük bir talep görmesi üzerine; hem daha geniş kitlelerin istifadesine sunmak, hem de elde bir müracaat dokümanı olarak kullanılmak üzere konferansların kitap halinde basılma ve yayımlanması mecburiyeti doğmuştur.

Unutulmamalıdır ki, dünyanın hiçbir ülkesi, Türkiye'deki kadar tehlikelere maruz kalmamış ve hiçbir devlet; bizzat devleti meydana getiren kişi ve kuruluşlar tarafından Türk devleti kadar tahrip edilmemiştir. Öğretmenlerin; devletin nasıl yıkılacağını öğrettiği, güvenlik kuvvetlerinin banka soyduğu ve duvarlara yazı yazdığı, hâkim ve savcıların; kanunları kendi ide-

olojileri doğrultusunda kullandığı, işçilerin; ekmek yedikleri fabrikayı yakıp - yıktıkları ve insanların; hava kararınca kendi ülkelerinde sokağa çıkamadıkları günler yaşanmıştır.

12 Eylülden önceki son iki yılda 20 binin üzerinde yurttaşımızın ölümüne ve sakat kalmasına yol açan bu korkunç olaylar dizisinin, tesadüfen olduğu ve kendi kendine geliştiği düşünülemez.»

Yaşanılan olaylar, yaşatılan acılar elbette bir raslantı değildi, sevgili kızım, sana başından beri benim de anlatmak istediğim şeydi, bu.

«Hiçbir devlet bizzat devleti meydana getiren kişi ve kuruluşlar tarafından bizim devletimiz kadar tahrip edilmemişti.» Doğru bir saptamaydı bu. Eksikti ama; devleti oluşturan kurumlar arasında önemli bir eksik vardı. Ordu unutulmuştu.

Önsöz tarihe iz bırakarak sürüyordu; yüzlerce sorunun yanıtı yoktu ama. Nasıl olsa sorulmazdı, sorulamazdı o günlerde:

«Türkiye; uluslararası terörizmin bir hedefi seçilerek toplumun çökertilmesini ve iç savaşı başlatarak son Türk devletinin parçalanmasını amaçlayan planlı programlı ve dışardan destek gören faaliyetlerin yoğunlaştırıldığı cazip bir hedef ülke olarak ele alınmıştır.»

Kim seçmişti Türkiye'yi hedef olarak? Kimdi parçalanmasını isteyen ülkenin? Planı - programı yapanlar kimlerdi? Desteği veren kimlerdi?

Bu soruların yanıtları yoktu elbette. Bu sorular sorulmazdı, sorulamazdı o günlerde:

«Türkiye'nin konum olarak Asya ve Avrupa'yı bağlayan bir köprü oluşu, ılık denizlere inecek güçleri durduracak tek engel olan Boğazlara sahip olması ve dünyanın petrol hazineleri kabul edilen Ortadoğu'ya inen istikametlerin üstünde bulunması, Türkiye'ye ayrı bir değer vermektedir.

Günümüzde ülkeler sıcak savaşa maruz kalmadan; ihtilaller, ayaklanmalar ve iç olaylarla sarsılmakta ve bağımsızlıklarını kaybetmektedirler Demokrasi ile idare edilen hürriyetçi rejimler, bizzat o ülkenin insanları kullanılarak içeriden çökertilmiş, toprak bü-

tünlükleri ile istiklallerini kaybetmişlerdir.»

Türkiye'den başka köprü ülke yoktu yeryüzünde sanki. Avrupa Afrika'ya ya da Amerika Asya'ya bağlanmıyordu sanki.

Her 10 yılda bir askeri darbelerin gerçekleştirildiği bir ülkenin rejimine «hürriyetçi» demenin tek anlamı olabilirdi, insanlarla dalga geçmek bağlamında.

Önsöz gerçeklere yüz çevirerek sürüyordu; gerçekleri de, tarihi de yapanlar onlardı nasıl olsa:

«Dışardan gelen tehlikeler ne kadar büyük olursa olsun, Türk milletinin, milli birlik ve beraberliği sayesinde her seferinde bütün tehlikeleri bertaraf ettiğini tarih göstermektedir.

Tarih; analiz edici ve ders alıcı tarzda incelendiğinde görülür ki, bugüne kadar kurulan 16 Türk devletinden hiçbirisi dışarıdan gelen bir istila ve dış düşman etkisi ile yıkılmamıştır. Her seferinde ikiye bölünme ve birbirlerine düşme şeklinde parçalanarak yok olmak, bütün Türk devletlerinin talihsiz ve acı sonları olmuştur.

Bu; Türk milletinin bütün üstün vasıfları yanında ne yazık ki, milli bir zaafıdır. Günümüzde de düşmanlar bu milli zaafı çok iyi istismar etmesini bilmişler, beynelmilel soğuk savaş taktik ve teknikleriyle, ülkemizi kanlı bir kardeş kavgasına itmişlerdir.»[86]

---

86) Kitabın hazırlanmasında yararlanılan kaynakları bilmen, 12 Eylül rejiminin genel eğilimini anlaman için sana yardımcı olur kanısındayım.

Van Gölü ve Fırat Nehri Çevresinde Yaşayan Türkler (Gnkur. Basımevi), **Doğu İlleri ve Varto Tarihi** (M. Şerif Fırat), **Doğuda Kürt Meselesi** (Em. Alb. Nazmi Sevgen, Harp. Akademi Yayınları), **Her Bakımdan Türk Olan Kürtler** (Doç. Dr. Fahrettin Kırzıoğlu), **Komünistlerin Söylediklerine İnanılabilir mi? Komünistler Nasıl Yalan Söyler** (Dr. Fred Schwarz), **Das Kapital** (Karl Marks), **Macar İhtilali** (Arthur Koestler), **Sovyet Propaganda Taktikleri** (Suzan Label), **İnanmıştım** (Yusuf Yıldırım), **Soljenitsin ve Batı** (Alekssander Soljenitsin), **Memleketim ve Dünya** (A. Sakharov), **Türkiye'de Komünizm Tehlikesi Var** (Aclan Sayılgan), **Komünistler İşçilerimizi Nasıl Aldatıyorlar** (Gnkur Başkanlığı Şubat 1973), Genelkurmay ve Kara Kuvvetleri İstihbarat Başkanlıkları ile MİT yayın ve dokümanları.

Soğuk savaş günlerini aratacak, buz gibi bir savaş başlatılıyordu, Türkiye'de...

Psikolojik Harekâtta Radyo ve TV

O günleri düşünmek bile üzüntü veriyor insana; o günlerde yaşamanın ne anlama geldiğini sen anla artık.

Eylül İmparatorluğunun en güçlü silahı, kuşkusuz televizyondu. Dr. Goebbels'ten beri modern toplumun en önemli propaganda araçları olduğu kanıtlanan televizyon ve radyo, akıllı kullanılmalıydı.

Kesin ve kısa yasaklar getirildi 14 Eylül sabahı. Albay Osman Akyol, emir ve komuta zinciri içinde kenarına iliştiği TRT Genel Müdürlüğü koltuğunda, 3 maddelik isteklerini sıralıyordu:

«—Haber Dairesi Başkanı—

Haberlerde uyulması gerekli hususlar:

1 — Dış haberler:

a. Aleyhimize olmayan dış haberler verilebilir

2 — İç haberler:

a. Anarşiye ait hiçbir haber verilmeyecektir

b. Milli Güvenlik Konseyinin sevk ve idare tarzına, yönetime ve konsey bildirileriyle, sıkıyönetim tebliğlerine karşı tutum ve olaylar verilmeyecektir.

c. Herkesi ilgilendirmeyen, küçük yangın, trafik kazası vs. gibi konular verilmeyecektir.

d. Milli Güvenlik Konseyi ve sıkıyönetim bildirileri TRT'deki Askeri İrtibat Bürosu kanalıyla ilgili yere ulaştırılacak ve yayımlanacaktır (Bildiriler Askeri İrtibat Bürosu yetkilisinin parafesini taşıyacaktır).

e. Yukarıdaki kısıtlamaların dışındaki haberler yayımlanabilir.

3 — Diğer Hususlar:

a. Aksi belirtilmedikçe MGK bildirileri üç defa, sıkıyönetim bildirileri iki (çok önemli ise üç defa) yayımlanacaktır.

b. 14 veya 15 Eylülde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyması ile ilgili olarak halk arasında röportaj yapılacaktır. Röportaj yapılırken değişik semt-

lerde ve daha ziyade orta yaşlılarla konuşulacak, yapılan röportaj için yayına girmeden tasvip alınacaktır.

c. 16 Eylül 1980 günü Başbakanlıkta yapılacak basın toplantısı için gerekli hazırlıklar önceden yapılmış olacaktır.

d. Atatürk ile ilgili dialar yayınlarda yer alacak, ancak kalma süresi uzun olmayacaktır.»

Bu emir yayımlandıktan sonra, «Psikolojik Harekât Vasıtası Olarak Radyo ve Televizyondan Yararlanma» konusundaki yetersizlikleri ortaya çıktı. Kendi halkına karşı, psikolojik savaş açan güçler, radyo ve televizyonu daha iyi kullanmak zorundaydılar. Günümüzde ve de tarihte en iyi kullananları araştırdılar. «Haberleşme ve hedef alınan psikolojik etkinin sağlanması yönünden radyo ve televizyonun kullanılmasındaki ilkeleri» belirlediler.

«Radyo ve televizyon zaman ve mesafe sorunlarını ortadan kaldırarak 'muhatap topluma' mesajları en uygun şartlarla iletiyor»du. «Renk, müzik, hareket ve resim gibi çeşitli propaganda vasıtaları ile psikolojik etkisi var»dı. Sonra «belge niteliğindeki görüntülerle mesajların inanırlığını sağlıyor»du.

Televizyoncular sayfaları çevirdikçe beyaz camın «nelere kadir» olduğunu daha iyi anlıyorlardı. «İlan edilmemiş iç savaş» kandırmacaları ile çıkılan yolun sonundan, psikolojik bir savaş çıkıyordu:

«Anarşi, terör, yıkıcı ve bölücü faaliyetlerle fikir alanında mücadelenin temelini milli birlik ve beraberlik şuurunun yerleştirilmesi ve milli ideolojinin oluşturulması teşkil etmekle beraber, fiziki ve yasal mücadelede, psikolojik harekât desteğinin en etkili vasıtası radyo ve televizyondu. Propaganda teknik ve yöntemlerine uygun olarak kullanılmaması halinde, ters etkileri ile geniş kitleleri menfi etki altında bırakabilirdi.»

İdeolojik amaçlarla yapılan propagandaların amaçları ve yöntemleri televizyon ve radyodan yayımlanmalıydı:

«Bu kabil mihrakların fikri ve eylemli propagandaları ile gerçek niyet ve hedefleri arasındaki çelişkileri ortaya koyarak, kamuoyunu aydınlatmak ve pro-

pagandanın etkisi altında kalan kesimde tepki doğmasını sağlamak» gerekiyordu.

«Propaganda ve ajitasyonun etkisinde kalarak bu örgüt ve fikirlere ilgi duyan, sempatizan kesimlerde; ilk etapta kuşku uyandırmak ve bilahare fikri desteklerinin tamamen kesilmesini sağlamak» gerekiyordu.

«Sahte aldatıcı ideolojilere kapılmış kandırılmış taraftarlarda, Türk devletinin sağlam temellere oturduğu ve güçlülüğünü belirterek, yıkıcı ideolojilerin kuklası olmuş, satılmış eylemcilerin devlet ile başa çıkamayacakları gerçeğini güçlendirmek yılgınlık yaratmak, pasifize etmek ve çökertilmelerini çabuklaştırmak» gerekiyordu.

«Ele geçirilen anarşist ve teröristlerle» ilgili yayınlarda izlenecek yöntemler anlatılıyordu:

«Anarşist ve terörist vatan haini, yabancı ideolojilerin maşasıdır. Masum sempatik görüntülerle değil, aksine, halka ve devlete karşı hasmane tutumu ile yansıtılmalıdır.

Canileri, soyguncuları kahramanlaştıracak, deyim, eylem türü ve fikirlere yer verilmemelidir.

Nedamet duymuş kandırılmış ve kandırıldığının farkına vardığı halde kurtulmasına imkân verilmemiş olanların samimi açıklamalarına daha geniş yer verilmelidir. Bu gibiler 'mahcup', 'nadim', 'milletine ihanetten utanmış' tavırları ile görüntülenmelidir.

Örgütlerin çalışma yöntemleri, onların 'teşkilatçılığını', 'becerilerini' davalarına karşı inanmışlıklarını yansıtacak tarzda ortaya konulmamalıdır. Bu gibi durumlarda dahi devletin gücü vurgulanmalıdır. Hedef grupların 'çok güçlü' oldukları imajının verilmesinden kaçınılmalıdır. Hasmı çok güçlü göstermek insanda varolan 'kendini koruma içgüdüsü' ile güçlüden yana olmak, hiç değilse ona karşı görünmemek eğilimini yaratabildiği gibi, hasmı çok zayıf göstermek de bu kabil mihrakların hafife alınmasını ve mücadele azim ve gereğini zayıflatabilir. Propaganda tekniğinde 'kaçınılmaz zafer yöntemi' denilen bu husus çok hassas bir dengeyi gerektirmektedir. Bu nedenlerle; örgütlerin çalışma yöntemleri açıklanırken açık propagandaları ile gerçek niyetleri ve fiilleri arasındaki çelişkilere önem verilmelidir.

Örgütlerin şehir içi barınaklarında, halkın yaşama düzeyinin üstünde bulunan, konfor, elektronik cihazlar, içki (bilhassa varsa yabancı menşeli içki - sigara vb.) lüks yaşamları görüntülemek suretiyle, cinayetler ve soygunlarla halkı bezdirenlerin kozmopolit hayatları sergilenmelidir.

Gizli yuvalar gösterilirken, bu kabil eylemlere meyilli bulunanlara teknik bilgiler verilmemelidir. Bununla beraber 'tehditlerin' boyutlarını göstermek için 'dehlizler' sığınaklar vb. tesisler ayrıntılarına girilmeden yansıtılmalıdır.

Yakalananların meslek ve yaş gruplarının verilmesi olumlu neticeler verecektir. Bu suretle anarşi ve terörün asıl sebebinin 'ideolojik' olduğu belgelenmekte, Marksist teoriye göre ileri sürülen ekonomik faktörler çürütülmüş olmaktadır.

Örgütlerin ideolojik tutumlarının açıklanması ile kamuoyu, tehdit mihraklarını doğru olarak değerlendirme imkânını bulacaktır.

Örgüt isimlerinin olduğu gibi verilmesi bu isimlerin, propagandasına sebep olacaksa, 'aldatıcı parolalar' yöntemleri ile isimler açıklanmalıdır. Örneğin; 'Komünist' örgütler; millet bütünlüğünü parçalamayı amaçlayan, dış komünist partilerin uzantısı olan gibi açıklamalarla, teokratik düşünce yanlısı örgütler; yüce dinimizi siyasi emellerine alet eden, dini inançları sömürücü gibi açıklamalarla, totaliter düzen yanlısı örgütler; Türklüğün milli duygularını sömüren, Atatürk milliyetçiliğini yozlaştıran gibi açıklamalarla verilebilir.

Yakalanan anarşist ve terörristlerle yapılan kısa röportajlarda suçluların savunmalarına ve taraftarlarına gizli mesaj vermelerine imkân verilmemeli, açık ve kısa sorularla kısa ve net cevaplar alınacak tarzda planlanmalıdır. Sorular, örgütlerin gerçek niyetlerini, eylemlerini, lüks yaşantılarını, dışa bağımlılıklarını, halka karşı gerçek niyetlerini (ekonomik, ideolojik, sosyal) açıklayacak şekilde tertiplenmelidir.»

Sen doğmadan çok yıllar önce, ben de TRT'de çalışıyordum. Çeşitli hükümetler gelip geçmiş ama, kimse böylesi-

ne ayrıntılı «emirler» vermemişti bize. Eylül Imparatorluğu gemi azıya almıştı; kameramanın zumuna, ışıkçının spotuna, sesçinin frekansına kadar el atıyordu. Yapımcı, prodüktör, stüdyo yönetmeni her şey onlardı, her şeyi onlar biliyorlardı. Öylesine çok biliyorlardı ki «TRT'de yayımlanacak konulu, görüntülü ve senaryolu filmler Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı, Genelkurmay Genel Sekreterliği ve Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanlığı temsilcilerinden oluşacak bir heyet tarafından görüldükten sonra yayına konulacak»tı. Heyet, konulu filmleri «Psikolojik Harekât Teknik ve Yöntemleri ve Karşı Propagandanın hedef alınan psikolojik etkisi yönünden incelemekten sorumlu»ydu.[87]

Bütün bunlar olup biterken, sen yeni yeni tanıyordun bu ışıklı kutuyu; gülücükler dağıtıyor, el sallıyordun ona. Gözlerini her gün biraz daha çok açıyordun, her gün daha çok seviyordun.

Seninle uğraşmıyordu televizyon henüz; psikolojik savaşın dışındaydın sen şimdilik...

Psikolojik harekât, propaganda, karşı propaganda, radyo ve televizyon karmaşasının ne anlama geldiğini daha iyi anlaman için, İkinci Dünya Savaşını Almanya'da izleyen bir Amerikalı gazetecinin anılarından söz etmeliyim sana.

> «*...Bir yandan birçok Almandan farklı olarak Londra, Paris ve Zürich'ten gelen gazeteleri her gün okuyor, BBC ile yabancı radyoları sürekli dinliyordum. Öte yandan işimin gereği her gün saatlerce Alman gazetelerini taramak, Alman radyosunu dinlemek, Nazi memurları ile konuşmak ve parti toplantılarına gitmek zorundaydım. Garip değil mi, bütün gerçekleri öğrenmek elimde olduğu ve Nazi kaynaklarına inanmamam gerektiğini bilmeme karşın, sürekli olarak yalan dinlemenin, uydurma yazılar okumanın düşüncede belirli bir izlenim bıraktığını ve çoğu zaman insanı yanılttığını yaşayarak gördüm.*»[88]

---

87) Psikolojik Harekât Vasıtası Olarak Radyo ve Televizyondan yararlanılmasına ilişkin emir, 22 Nisan 1981 tarihinde yayımlandı.

88) William L. Shirer, **Nazi İmparatorluğu**, Doğuşu - Yükselişi - Çöküşü, Ağaoğlu Yayınevi, s. 393.

Radyo ve televizyonun üzerinde niçin titrediklerini daha iyi anlamış olmalısın artık.

Kendileri bu işin bir «inandırma eylemi» olduğunu söylüyorlardı. Açık açık, hiç kimseden korkmadan çekinmeden söylüyorlardı hem de...

«Kafalarımız şekil olarak aynıdır. Yuvarlaktır. İçinde beyin vardır. Beyin aynıdır. Ancak beynin içindeki fikirler ayrıdır. Bunu böyle kabul etmeye mecburuz. İnsanların beyin yapılarını değiştiremeyeceğimize göre, onun içindeki fikirleri ve inançları da değiştiremeyiz. Bunun yolu kavga etmek değildir. Bunun tek yolu ikna etmektir, inandırmak tır.»[89]

Eylül İmparatorluğunun radyo ve televizyonu gözleri kan bürümüş bir anlayışla sürdürdükleri tek yanlı yayınları sonucu; politika içinde yer almış genç insanları ve sol siyasal düşünceyi mahkûm etme yolunu seçmişti. Toplumun onları haksız görmelerine yol açacak her şey yapılıyordu. Sen, o dönemde ekilen kin tohumları ile birlikte büyüyordun.

Burası Özgür Türkiye'nin Sesi!...

Bunca önleme, bunca titizliğe karşın bir gün, «Burası özgür Türkiye'nin sesi» anonsu duyuldu televizyondan. Herkes oturduğu yerde donakaldı. Anonsa göre, «devrimciler, emekçi halka» sesleniyorlardı. Herkes yerinden şöyle bir kımıldadı; boyunlarını televizyona doğru uzattı. «Burası özgür Türkiye'nin sesi» anonsunu ikinci kez duyduklarında, gerçek olduğuna inandılar. Düş görmüyorlardı.

O saatte uyumuş olman gerekiyordu ama, bizimle birlikte televizyon izliyordun. Beyaz camın çekiciliği sana da bulaşmıştı. Anonsu duyunca, hep birlikte, «Susun!» diye bağırmış, seni de bir güzel korkutmuştuk.

«...12 Eylül 1980'de iktidara el koyan generaller; ülkemize, sadece baskı, zulüm ve yoksulluk getirdiler. Yüz bine yakın devrimci ve yurtsever tutuklu.

89) Kenan Evren, Denizli - Uşak konuşması.

41 yurttaşımız idam edildi. 132 devrimci işkence ile 168'i operasyonlarda katledildi.

Sendikalar, dernekler, partiler kapatıldı. Üniversiteler Türkeş'in adamlarına teslim edildi. İlerici profesörler, öğretmenler, mühendisler, memurlar işlerinden atıldı. Okullar ve fabrikalar askeri kışlaya çevrildi. Basın sansür, yazarlar baskı altında.

Yoksul Kürt köylülerine her gün zulüm uygulanıyor.

Patronlara her şey serbest, emekçilere ise her şey yasak. Küçük esnaf yıkıntı içinde. Peşpeşe gelen zamlar emekçilerin hayatını zindan ediyor. Sömürücülerin kârları artsın diye maaşlar, ücretler, taban fiyatlar düşük tutuluyor. İşsizlik, rüşvet, soygun, karaborsa, ahlaksızlık ve hırsızlık cunta döneminde daha da yaygınlaştı. Bütün bunlar, emperyalistlerin ve yerli işbirlikçilerinin saltanatı sürsün diye yapılıyor.

Demokrasi oyununun, şimdi de partiler perdesi açıldı. Herkes bilmelidir ki, cunta, sadece kendi adamlarının partisine izin verecek. Bundan sonra ülkemizi generaller partisi yönetecek. Halka kendi partisini kurma hakkı yasaklandı. CHP ve AP'nin devamıyız diye ortaya çıkanlara bile siyaset yaptırmayacaklar. Demirel ve Ecevit boşuna heveslenmesinler. Cunta, kendisinden başka kimseye siyaset yapma fırsatı tanımayacak.»

Büyük nine sessizliği bozdu, «Doğru söylüyorlar» diye. Hep birlikte sus dedik ona. Sen de bizim gibi yaptın. İşaretparmağını dudağının tam ortasına koyup, kaşlarını çattın ve «Sus!» dedin, büyük nineye.

«12 Mart 1971 sonrasına benzer bir dönemin tekrar yaşanacağını zannedenler, yumuşama havası bekleyenler aldanıyorlar. Faşist baskı ve terör devam edecek.

Ülkemizi generaller yönetecekse partiler niye, parlamento niye? Her şeye paşalar karar verecekse, seçim niye?

Demokratları, siyasi parti yöneticilerini, yazarları, sendikacıları, aydınları, gençleri, belediye başkanlarını, muhtarları ve gerçek bir demokrasi için mücade-

le edenleri hapis, işkence ve idamla susturmaya çalışanlar, demokrasiyi kuramazlar.

Demokrasiyi değil, faşizmi kuruyor ve kurumlaştırıyorlar.

Cunta yediden yetmişe, bütün halkımızı terörist ilan etti. Yıllarca ülkemize hizmet vermiş profesörler, yazarlar, avukatlar, sendikacılar bile onlara göre teröristlik yapmışlardı. Onlar, halkını seven herkese terörist derler. Devrimcilere de bu nedenle terörist diyorlar. Oysa herkes biliyor ki, asıl terörist, en büyük terörist...»[90]

Parazitlenen ses, tam burada kaybolup gitti. Ama, televizyonlarının karşısında oturan herkes, en büyük teröristin kim olduğunu anladı.

Sıkıyönetim komutanlığınca basında yer alması yasaklanan bu korsan yayın, daha sonra tam metin olarak posta kutularından çıktı. Bir gün okumak istersin diye sakladım. Büyük ninen yaşasaydı, ona da okurdun. Ama o yine susmaz, her satırdan sonra «Doğru» derdi. Söylenemeyen, yazılamayan doğrular öylesine çoktu ki...

Korsan yayınlar yönetimdekileri telaşlandırmıştı. Radyoya, televizyona ürkerek uzanıyordu elleri. Doğru ve yansız haberleri yabancı radyolardan dinlemekten bıkan insanlar da, korsan yayın dinleme umudu ile açıyorlardı radyo ve televizyonlarını.

İstanbul'daki korsan yayından sonra sağa sola emirler yağdırılıp yayıncıların kimliğine ilişkin bilgiler verilmeye başlanıyordu:

«...Televizyonda yayınlanan Olayların İçinden programının başlamasından hemen sonra Sayın Devlet Başkanı Kenan Evren tarafından Anayasa konusu ile ilgili yapılan konuşma sırasında ses kesilerek 20 dakika süre ile mevcut yönetim ve yeni Anayasa aleyhtarı konuşmaya yer veren korsan yayının verici istasyonunun İstanbul'da kapalı bir kamyona monte edildiği öğrenilmiştir. Gıda maddeleri satar görünümünde ve dıştan frigofirik olarak görülen 3,5 tonluk bir

90) Bu yayın, 8 Nisan 1983 tarihinde Ankara'da dinlendi.

kamyonun yayından hemen sonra yer değiştirdiği başka bir bölgede deneme yayınına geçtiği, korsan yayınların halk tarafından benimsenmesinden sonra yeniden ortaya çıkacağı yolunda duyum alınmıştır.»

Kamyonlar durduruluyor, limanda demirlemiş tekneler tek tek aranıyordu. Korsan radyo bulunamıyordu. Korsan yayınları halkın benimsemesinden çok korkuluyordu...

BİR SÜRAHİ, DÖRT BARDAK

Aramıza katılmandaki zamanlama, seni büyük bir kavganın içine itiyordu. Olayları anlayacak yaşa geldiğinde, kavganın bütününü yaşamış olmanı bir şans olarak görüyordum.

Bu şansı kullanabilmenin tek koşulu, çok verili bir çalışmanın elinin altında bulunmasıydı. Bu verilerin bir gün kendilerini yargıç karşısında hesap vermeye zorlayabileceğini çok iyi bildiklerinden her şeyi büyük bir gizlilik içinde yapıyorlardı. İmparatorluk yönetiminde gizlilik, temel ilkelerden biriydi. Ama herkes bir şeyler saklıyor, bir gün sergilemek için bir şeyler biriktiriyordu. Radyo ve televizyonun «psikolojik harp aracı olarak kullanılması»nı isteyen genelgenin sayfaları, TRT'den birbirine yapıştırılıp paket kâğıdı olarak dışarı çıkarılmıştı. Bu inanç bana umut verdi. İnsanlar arasındaki iletişimi büyük ölçüde engelliyorlardı, ama tümüyle koparamıyorlardı. İnsanlar arasında iletişim sağlayan her şeye el attılar. Radyo ve televizyondan sonra, gazete, dergi ve kitaplara da el koydular. İşçisinden yazarına, çizerinden dağıtıcısına dek tüm alanı denetlemekti görevleri. Haber kaynaklarına özgürce ulaşabilmek, haberi özgürce toplayabilmek gibi «muzır şeyler» de bilgileri içinde gerçekleşmeliydi.

Güçlerini bir gecede üç gazeteyi süresiz kapatarak göstermişlerdi. Bir gecede üç gazeteyi kapatan yönetimin gücünün tartışılmayacağını biliyorlardı. Kapatma işleminden 6 gün sonra İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığına yapılan başvuru, anlamlı bir gülümseme ile karşılanıyordu. Aydınlık Gazetesi Genel Yayın Müdürü; bugüne kadarki yayın dönemlerinde Milli Güvenlik Konseyinin ilan ettiği amaçların gerçekleşmesine çalışıldığını savunuyor ve «Gazetemiz; görüş, öneri ve yapıcı eleştirilerini her zaman olduğu gibi açıkyüreklilik ve dürüstlükle ortaya koyarak yeni yöneti-

min ilan ettiği amaçların başarılmasına katkıda bulunmaya hazırdır» diyordu.[91] İnanan çıkmadı, gülüp geçtiler. Asıl amaçlarının Cumhuriyet gazetesini de kapatmak olduğu konuşuldu daha sonra. İstanbul Sıkıyönetim Komutanının «böyle bir riskli işi yapamayacağını» söylemesinden sonra karardan vazgeçildiği de.

İşe yasaklamakla başladılar; akla gelebilecek her şeyin yayımını yasaklıyorlardı. Yasak baskısı ile bunalan gazeteler, bir süre sonra yasak beklemeye başladılar; daha sonra da kendileri yasak üretmeye koyuldular.

Türk vatandaşlığından çıkartılan kişilerin «her türlü resim, yazılı eser, film ve video bantlarının» yayımlanması yasaktı.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in, «direktifi ile Fatsa'ya girmeleri yasaklanan yabancı gazetecilerin» Fatsa'ya girmelerinin yasaklandığı haberini yazmak da yasaktı.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davasının 1 numaralı sanığı Alpaslan Türkeş'in kaçırılması girişimi ile ilgili haberin yayımlanması da yasaktı.

Danışma Meclisinde görüşülen MİT Yasası ile ilgili haber de yasaktı.

Valesa'nın Nobel Barış Ödülünü kutlayan Ecevit'in açıklamasını yayımlamak da yasaktı.

ICFTU üyelerinin DİSK üyeleriyle görüşme ve duruşmayı izlemeleri ile ilgili haberin basında yer alması da yasaktı.

Rüşvet almaktan sanık askeri yargıçlar Eyüp Menteş ve Çağlar Aksoy'un duruşma haberinin yayımlanması da yasaktı.

Yüzlerce... binlerce... yasaklama emri yayımlanıyordu. Yasaklamanın yararını çok kısa sürede görmüşlerdi Eylül İmparatorluğu yöneticileri.

Gazete yöneticileri her gün olmasa da, sık sık sıkıyönetim komutanlıklarına çağrılıyor, uyarılıyorlardı. Çocuklarının yaramazlıklarını biriktirip, sonradan hesap soran otoriter babalar gibiydiler. Bizden söylemesi... tavırlarına dayanılmıyordu. «Bu kaçıncı oldu, biliyorsunuz,» tümcesini duyduktan birkaç gün sonra «süresiz kapatma» buyrukları tebliğ ediliyordu.

---

91) Oral Çalışlar'ın İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığına verdiği, 18 Eylül 1980 tarihli dilekçe.

Bir zamanlar Berlin'de çıkan günlük gazetelerin yazı işleri müdürlerinin her sabah Propaganda Bakanlığında toplanmaları gibi bir sıkıntı söz konusu değildi. Türkiye'de kimse açık açık haberlerin nasıl yayımlanacağını, hangilerinin yayımlanmayacağını, nasıl başlık atılacağı, ne gibi kampanyalar yapılacağını ve başyazıların nasıl çıkacağını anlatmıyordu.

Gazete yöneticileri, yazarlar, muhabirler arasıra dolaylı ve dolaysız yollardan uyarılıyorlardı.

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğinde her sabah en küçük ayrıntısına kadar okunan gazetelerden raporlar hazırlanıyordu. Haber ve yorum özetlerinin yanına açılan «düşünceler» bölümüne düşülen notlar, o dönemin gerçek yüzünü gösteriyordu.

Yalan üzerine kurulmak istenen imparatorluk iletişiminde; yazarlara gönderilen imzasız yorumların, halka duyurulması bile isteniyordu.

F. Alman Hükümeti, Türkiye'de insan haklarına saygı gösterilmediğini belirterek, verdiği parasal desteği sürdürmek istemiyordu. Haber batı basınının inanılır gazetelerinde yer almıştı. Şansölye Schmidt'le görüşen ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcısı Özal, yurda döndükten sonra işlerin iyi gittiğini söylemişti, ama batı basınında yer alan haberlerin Türkiye'ye ulaşmasında küçük saat farkları dışında büyük engeller yoktu. TRT yayınlarına güvenmeyen halk; geceleri BBC, Almanya'nın Sesi, Paris Radyosu gibi kaynaklardan doğruyu öğreniyorlardı. Karşı kamuoyu yaratmak için zaman yitirmeden önlem almak gerekiyordu.

Bu durumlarda yapılan iş, bir metin yazıp, «not» altında gazetelerin köşe yazarlarına göndermek oluyordu.

21 Ocak 1981 tarihli özel «not»ta şöyle deniliyordu:

«...Bugün müreffeh yaşantıları içerisinde çevreye vurdumduymazlık ve rehavetin bulanık gözlüklerinden bakan dünya, gerçekleri ne zaman görecek, terörün boyutlarını ne zaman idrak edecek.

Türkiye'yi belirli kalıplar içerisinde değerlendiren batı dünyası ancak terör ve onu kaynaklayan unsurlar kontrolden çıkıp da bugünkü yaşantılarını kundaklayınca mı uyanacaklar?

Belki ama, o zaman iş işten geçmiş olmayacak mı? İnsan haklarının havarileri olduklarını savunanlar, temel hakkın 'yaşama hakkı' olduğunu niçin unutuyorlar.

Bugün bütün dünyanın Türkiye'ye bakıp öğreneceği ve örnek alacağı çok şey var. Yeter ki dogmatik kalıpları bırakıp, değerlendirmeleri gerçeklere dayandırsınlar.»

Dizgicilerin, Baskıcıların Okuduğu Kitap

Dünyanın gerçekten örnek aldığı ve şaşkınlıkla izlediği yüzlerce, binlerce olay yaşanıyordu. Dünyanın alması istenen örnekler; birçok ülkelerde demokrasi müzelerine kaldırılmış, unutulmuş ve bir daha yaşanmak istenmeyen örneklerdi.

10 Kasımda Atatürk'ü anma törenini izlemeyen gazeteciler hakkında soruşturma açılmıştı.

Cüneyt Arkın'ın başrolünü üstlendiği Yıkılmayan Adam filmi, adı nedeniyle; Kıbrıs'ta yayımlanan Bağımsızlık ve Özgürlük kitabı ise Ecevit'i övdüğü için yasaklanmıştı.

Server Tanilli'nin Uygarlık Tarihi ve Çağdaş Dünyaya Giriş kitabı da yasaktı. Yılmaz Güney'i anlatan Erkekçe dergisi de.

Akıl almaz nedenlerle gazete ve dergi toplattırılıyordu.

Bir büyük gazetenin magazin ekinde «Kürt Kilimi» sözcükleri yer alması da, toplatma kararı alınmasına neden olmuştu.[92]

İlk günlerde hızlarını alamayıp her şeyi yasaklıyorlardı. Erol Toy'un, «Aydınımız, İnsanımız, Devletimiz» adlı yapıtı yasaktı... Mete Tunçay'ın «Eski Sol Üzerine Yeni Belgeler»i yasaktı... Pınar Kür'ün «Yarın Yarın»ı, Hasan Kıyafet'in «Bizim Fabrika»sı da yasaktı... Adalet Ağaoğlu'nun «Fikrimin İnce Gülü» için verilen toplatma kararının gerekçesi edebiyat severlerce hemen anlaşılıyordu. Yurtdışında çalışan «Alamancı Bayram»ın öyküsünü anlatırken «kamu düzenini bozuculuk» yapılabilir miydi? Bal gibi yapılırdı. Bayram, askerlik anılarını anlatırken «çavuşuyla

92) Hürriyet Gazetesi Kelebek Eki.

arasında geçen bir olaya» değiniyor ve «ordunun manevi şahsiyeti» böylece hiçe sayılıyordu.

Her yasaklamanın, her toplatmanın gerekçeleri, biraz düşününce bulunuyordu.

Bir tanesi bulunamadı. Türkiye'deki okuryazar insanlar hep birlikte düşünseydiler yine de bulunamazdı.

1. Ordu Komutanlığı Adli Müşavirliğinin, Zara, Korku ve Tarzan resimli kitapçıklarının toplatılmasına nasıl karar verdiği bir giz olarak kalacaktı.[93]

Olsa olsa; Zara ve Tarzan tiryakisi çocuklarına söz geçirememiş, onları bu yararsız kitaplardan ancak bu yöntemle uzaklaştırabilmişti, adli müşavir.

Kitaplar yasaklanıyor, yazarları yargılanıyordu...

Çok ilginç ve olabildiğince demokratik bir yasaklama daha getirmişlerdi; 29 çocuk kitabının 18 yaşından küçüklere satılması yasaklanmıştı.

Brecht'i bile yasaklamışlardı. Eylül İmparatorluğunun iletişim ve kültür politikasına bütünüyle uyan bir yasaklamaydı bu. Bir temmuz günü B. Brecht'in «Halkın Ekmeği» adlı şiir kitabı İstanbul'da toplatılıyordu. Kitabın toplatılmasıyla yetinilmiyor, çeviriyi yapan A. Kadir ile A. Bezirci askeri yargıç karşısına çıkarılıyordu.

Brecht'in «Faşizm Üzerine Yazıları»nı televizyonda yasak yayın olarak gösterdiler. Faşist olmadıklarını söylüyorlardı ama, faşizme karşı çıkan herkesi suçlayıp, yargılıyorlardı. «Faşizm Üzerine Yazılar» yasak yayın; daktilo makineleri suç aleti olmuştu artık.

Brecht'i bulsalar, onu da yargılarlardı.

Arif Damar'ın Wietnam şiirini yayımlayan Sakarya gazetesi yöneticileri TCK'nin 141/1 maddesinden yargılanacaklardı.

Ozan Yaşar Miraç «Taliplerin Ağıdı» adlı yapıtı nedeniyle gözaltına alınacak ve TCK'nin 312. maddesinden tutuklu olarak yargılanacaktı. Ozanın «Trabzonlu Delikanlı» ve «Gül ve Ekmek» kitaplarının basımı ve yayımı durdurulacaktı. Yaşar Miraç'a ödül veren Türk Dil Kurumu jürisi hakkında da soruşturma açılması gerekiyordu. Salah Birsel, Konur Ertop, Bedia Akarsu, Doğan Hızlan, Oktay Ak-

---

93) İnanmama olasılığına karşı belge açıklıyorum: 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığının 24 Ağustos 1983 tarih AD. MÜŞ: 1983/2515 sayılı emri.

bal ve Cemal Süreya haklarında da soruşturma açıldı.

Gözaltına alınıp, hırpalanıp, yargılanan ve hapis yatan Ozan Ahmet Telli; en güzel dizelerini cezaevinde yazacaktı. Su çürüyecek, Ozan Telli çürümeyecekti...

Ozan Fatih Yıldız, «Bir Sevda ki» adlı yapıtta toplamıştı dizelerini. Bir basımevine vermiş, dizdirmiş, bastırmıştı. Dağıtıma verilmeden yargı önüne gelen yapıt ve ozan çok ilginç bir gerekçeyle cezalandırılıyorlardı. Satışa çıkmamıştı ama, dizgiciler ve baskıcılar okumuşlardı kitabı. 4 yıl 2 aylık bir hapis cezası için yeterliydi, o günlerde, böyle gerekçeler.

Parkları süsleyen yontular kaldırıldı. Sinemalarda filmler yasaklandı. İnanman güç ama, kitap yakmanın kabarttığı iştahla, televizyon filmleri bile yakıldı.

Bugünlerde büyük bir beğeni ile izlenen Hakkâri'de Bir Mevsim'in izlenmesi uygun görülmemişti. Bir emirle gösterimi yasaklandı.[94]

8 Oskar, 5 Altın Küre ve İngiliz Film Eleştirmenlerinin ödülünü alan ünlü yönetmen Richard Attenborough'ın Gandi filminin gösterimi ise, Pakistan Devlet Başkanı birader Ziya-Ül Hak'kın Türkiye'de bulunması nedeniyle yasaktı.

Hindistan'ın özgürlük mücadelesini yürüten Mahatma Gandi'nin filminde dost ve müttefik Pakistan Devlet Başkanı Ziya biraderi üzen eleştiriler olabilirdi.

Kemal Tahir'in romanından senaryolaştırılıp çekilen Yorgun Savaşçı'nın alev alev yakılması bence, o günlerden sana ulaşacak büyük bir utanç belgesiydi.

Türk halkının tarihsel gerçeklerine ve öz çıkarlarına darbe vuracağı savıyla alevlerin ortasına atıldı Yorgun Savaşçı.

Yakılmanın 8 gerekçesinden biri çok ilginçti.

«Ege bölgesi halkının Ulusal Kurtuluş Savaşına katılmak istemediği, İttihat ve Terakkici subayların zoru ile savaşa katılmaları» anlatılıyordu filmde.

Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren de Egeliydi. Kökü dışarıda bir vatan haini çıkar; 12 Eylül yönetimine karşı propaganda olarak bunu kullanabilirdi. En akıllı yol filmin yok edilmesiydi.

20. yüzyılın sonlarına doğru bizim gibi ülkelerin yargı

---

94) Genelkurmay Başkanlığının 20 Mart 1984 gün ve İst. 3597 - 03 - 04 sayılı emri.

belgelerinde ölüm cezasına raslamak; ömür boyu tutsaklık cezalarına raslamak olasıydı. Ama bir filmin yakılması kararının tutanağı gözle görülecek değerde bir belgeydi:

«1 — TRT Gn. Md.lüğünün 31.5.1983 gün ve TV D. Bşk. lığının 3601 - 709 - 1767 sayılı yazıları ile seyredilerek, yayını konusunda karar alınmasını istediği 8 bölümlük Yorgun Savaşçı filmi 10-13 Haziran 1983 tarihinde tarafımızdan seyredilmiştir.

2 — Seyredilen 8 bölümlük filmde:

a — Şubat 1919 ve Mayıs 1920 yılları arasında olayları yansıttığı, Mustafa Kemal Atatürk'e gerekli ölçüde yer verilmediği,

b — Akhisar ilçesi örnek alınarak, Ege bölgesi halkının Yunanlılarla savaşmak istemediği, Kurtuluş Savaşına bölge halkının İttihat Terakkici subaylar ve taraftarlarının zoru ile iştirak ettiği konusu işlenerek bölgecilik yapıldığı,

c — Çerkez Etem'in Milli Mücadelenin başlangıç dönemindeki hizmet ve faaliyetlerinden övgü ile bahsedildiği, milli kahraman görüntüsü verildiği ve filmin bu havada sona erdiği,

d — Osmanlı İmparatorluğu ve halifeliğin mutlak elzem olduğu imajı yaratılarak, Kurtuluş Savaşına lüzum olmadığı konularının işlendiği,

e — Çerkez - Arnavut, Arap, Kürt - Laz - Rumeli Çingenesi gibi tabirlerin çok kullanıldığı, Türklerin sarı ırktan geldiği, mavi gözlü sarı saçlıların Türk olmadığı görüşünün kasıtlı olarak işlendiği ve bölücülük yapıldığı,

f — Ermeni meselesinin aleyhimize propaganda malzemesi olabilecek şekilde işlendiği,

g — Toplumumuzun ahlaki değerlerini, örf ve âdetlerini yıpratmaya yönelik, halk ile ordu arasında bölünmelere sebep olacak görüntü ve diyalogların işlendiği,

h — Ordu mensuplarına uygun olmayan lakaplar takıldığı, dizi boyunca çok fazla argo kelimelere yer verildiği, tespit edilmiştir,

3 — Yorgun Savaşçı dizi filminin bu hali ile TRT Gn. Md. lüğü televizyonunda halka gösterilmesinin sakıncalı olduğuna karar verilmiştir.»

Karar verenlerin kimler olduğunu da öğrenmek isteyeceğini sanıyorum. Tarihçi, sinema adamı, sosyolog ya da toplum bilimci değil hiçbiri...

Yorgun Savaşçı'yı üç gün boyu izleyenlerin böyle uğraşları yok.

İlki; Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği Temsilcisi Tank Albay İhsan Beriş. İkincisi; Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı temsilcisi Hava Albay Seyfettin Alemdaroğlu. Üçüncüsü de; Piyade Albay Selçuk Doğu. O da Genelkurmay İstihbarat Başkanlığından.

Üç uzmanın tutanağı ile gösterimi yasaklanan filmin yakılması işi kalıyordu geriye.

Bülend Ulusu da dört maddelik bir emir ile film yaktıran bir başbakan olarak tarihe geçiyordu:

*«...TRT tarafından çekimi tamamlanan Yorgun Savaşçı adlı TV dizi filmi, Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğinden oluşturulan bir heyet tarafından 10, 13 Haziran 1983 günlerinde seyredilmiş olup, heyetin tanzim ettiği ve filmin kamuoyuna gösterilmesinin sakıncalı olduğuna dair tutanak ekte gönderilmiş»*ti.

*«...İstikbalde bu filmin televizyondan yayımlanma ihtimalini önlemek maksadıyla filmin aslı ve kopyaları; Başbakanlıktan, Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıklarından, Tanıtma Müsteşarlığından birer yetkili temsilcinin iştiraki ile oluşacak heyet önünde yakılacak»*tı.

Yorgun Savaşçı'nın nerede, nasıl yakıldığını bilmiyorum. Kibriti kim çaktı, külleri ne oldu? Bunu da bilmiyorum...

Öğrenmek de istemiyorum.

Tarihi; yakarak, yıkarak değiştireceklerini sananlarca yönetildiğimizi söylemek istiyorum yalnızca...

Biraz Tuhaf Bir Erkek...

En büyük yargılama, Türkiye Yazarlar Sendikası üyeleri yargıç karşısına çıkarılarak başladı.

«İddia makamı» tam anlamıyla, ölçüyü kaçırmıştı:

«Türkiye Yazarlar Sendikası'nın 1976 başlarına dek yasadışı bir görünümü yok»tu.

«Ama İkinci Kongreden sonra, sendika yönetimine seçilenler birlik ve beraberlik içinde olarak kuruluş tüzüğünde belirtilen ekonomik ve kültürel amaçların dışına taşarak» sıkıyönetimin ilanına neden olan suçları birbiri ardına işlemişlerdi.

«Ezcümle; DİSK'in 1 Mayıs günü düzenlediği yasal yürüyüşe katılmaya, DİSK'in DGM'lerle ilgili direniş kararlarının kaldırılması hususunda İstanbul Barosunun yaptığı girişimin desteklenmesine, TCK'nin 141 ve 142. maddelerinin kaldırılması için faaliyet gösterilmesine, işçi sınıfının ozanı olarak tanımladıkları komünizm suçundan mahküm olan Nazım Hikmet'in doğum ve ölüm yıldönümleri için müteaddit defalar toplantılar tertip edilmesine, başka kuruluşlarca tertip olunan bu mevzudaki panellere katılınmasına, 'Nazım Hikmet Kurulu ve Nazım Hikmet Enstitüsü'nün sendikalarınca kurulmasına, bu kurul adına para toplanmasına; ideolojisi itibariyle kanunun yasak ettiği amaç ve faaliyetleri benimseyen Nazım Hikmet'i övmek maksadıyla toplantı ve yayın yapıp, onun adına yardım toplamak vesair amaç dışı faaliyetlerde» bulunmuşlardı.

Askeri savcı da, ağa babası gibi Nazım'a aklını takmıştı. Nazım Hikmet diyor, başka bir şey demiyordu:

«Sanıkların sorumlulukları sadece Dernekler Kanununun yasak fiilleri safhasında kalmamış; yukarıdan beri izah edildiği veçhile yöneticileri hakkında TCK'nin 141/1 ve 146. maddelerine muhalefetten tahkikatlar olan ve haklarında amme davası açılan ve böylece illegal örgüt haline dönüşen DİSK, BARIŞ DERDEĞİ, İGD, İKD ve TÖB - DER gibi kuruluşlarla irtibat kurdukları, beraberce neticesi tümünü ifade eden DİSK tarafından ortaya atılan demokratik platform çağrısına müştereken katıldıkları ve 21 Ocak 1977 günü Nazım Hikmet'in Yazarlar Sendikasınca tertiplenen gecesine çekilen kutlama mesajlarından anlaşılmaktadır.

Ozan Nazım Hikmet'in 1977 Ocak ayında, 2 Haziran 1978 tarihinde ve 22 Ocak 1980 tarihinde yapılan anma toplantılarında; Ozanı sanatsal yönlerinden ziyade, ideolojik taraflarının yapılan konuşmalarla,

okunan şiirlerle ve çekilen mesajlarla propaganda düzeyine çıkarılacak derecede övüldüğü, Ozan Nazım Hikmet'in yeni düzende kurulacak işçi sınıfının tahakkümünü tesis eden bir simge haline getirildiği, netice olarak Türkiye Yazarlar Sendikasının bu dönemdeki yöneticileri, kuruluş tüzüğünde belirtilen gayenin dışına taşarak TCK'nin 141/1 maddesinde ifadesini bulan illegal örgüt haline dönüştürdükleri anlaşılmaktadır.»

Aziz Nesin bir numaralı sanık olmanın onurunu taşıyordu yine. Bekir Yıldız, Adnan Özyalçıner, Şükran Kurdakul, Demirtaş Ceyhun, Alpay Kabacalı, Osman Saffet Arolat, Atilla Özkırımlı, Ataol Behramoğlu, Haşmet Zeybek, Orhan Apaydın, Asım Bezirci, Tekin Sönmez, Aziz Çalışlar, Emil Galip Sandalcı, Kemal Sülker ve Vedat Türkali'nin TCK'nin 141/1'den cezalandırılmaları isteniyordu.

Mehmet Ali Sebük için 142/4. madde uygun bulunmuştu. Can Yücel bulunup ifadesi alınamamıştı. Askeri savcı karşısına çıkarılıp haklarında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilen çok sayıda sendika üyesi yazar çizer vardı:

Yaşar Kemal, Leyla Erbil, Tomris Uyar, Turgut Uyar, Adalet Ağaoğlu, Orhan Arıburnu, Nihat Behramoğlu, Hasan İzzettin Dinamo da günlerce savcılığa taşınmışlardı.

Türkiye Yazarlar Sendikası davasının, basına yansımayan soruşturma öyküleri, Eylül İmparatorluğuna karşı direnen insanların morallerini yükseltiyordu.

Davanın önemli sanıklarından birine askeri savcı «Nazım Hikmet için anma toplantısı düzenliyorsunuz da, Mevlana için niçin düzenlemiyorsunuz?» diye soruyordu.

«Aziz Nesin'e anlat, kitap yazsın» türünden bir yanıt alıyordu askeri savcı, susup oturuyordu.

«Mevlana» diye başlıyordu yanıt, «biliyorsunuz o şey efendim, biraz tuhaf bir erkek...»

Yazan, çizen, düşünen herkese karşı amansız bir savaş açmışlardı.

Nice insan yargıç karşısına çıkarılmış, niceleri cezaevine gönderilmişlerdi.

Yalçın Küçük, Rıfat Ilgaz, Uğur Kökten, Talip Apaydın, Sadi Ozansü, Cavit Tuncer, Orhan Şenyüz, Adil Avşaroğlu, Sırrı Öztürk, Murtaza Vural, Rıza Zelyut, Mehmet Kemal, Oktay Akbal, Nazlı Ilıcak, Hikmet Çetinkaya, Şiar Yalçın, Lütfü Oflaz, Süleyman Coşkun, Aydın Engin, Tamer

Kayaş, Okay Gönensin, Ahmet Kardam, Metin Toker, Metin Çulhaoğlu, Hayati Asılyazıcı, İdris Çelik, Özcan Özgür ve daha nicelerinin sesi kısılmak, işi bitirilmek istenmişti.

Eylül İmparatorluğu dönemi içinde, 1984 yılına dek; gazeteci, yazar, çevirmen ve sanatçılara verilen hapis cezalarının toplamı 316 yıl 4 ay 20 güne ulaşıyordu. İstanbul'da yayın yapan gazetelerin yayın yapamadıkları gün sayısı, 300'e yaklaşmıştı. Bakanlar Kurulu ya da mahkeme kararıyla 927 yayın yasaklanmıştı. Bu sayı, Cumhuriyet tarihinin son 35 yılında yasaklanan toplam 3472 yayının dörtte biri kadardı.[95]

Yazar, çizer ve düşünenlere yapılan baskıların, en ilginci ise, 22 yıl önce yazdığı bir başyazıyı, yeniden yayımladığı için yargıç önüne çıkarılan 75 yaşındaki Nadir Nadi'nin yargılanmasıydı.

Eylül İmparatoru istese, tarih bile yargılanırdı. Tarihi yargılıyorlardı. Sanık Mustafa Nadir Nadi, Atatürk'ün devrim kurumlarından olan Türk Dil Kurumunun, Türk Tarih Kurumu'nun kapatılmasına başkaldırmıştı. Her askeri darbeden sonra ilk el atılan bu kurumlar için 1961'de yazdığı bir yazıyı, tek sözcük değiştirmeden yeniden yayımlaması, Eylül İmparatorluğunu sarsmıştı.

Askeri Yargıç 2 ay 20 günlük hapis cezası kararının gerekçesini açıklarken Eylül İmparatorluğunun güçsüzlüğünü de anlatıyordu.

> «*Sanık Mustafa Nadir Nadi'nin 13.8.1961 günlü Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan Tuhaf Bir Tasarı isimli yazısının, 23.1.1983 günlü Cumhuriyet gazetesinde, yazının bugüne aynen uyduğuna dikkatleri çeken bir giriş notundan sonra yayımlanması... nedeniyle bu son yazının daha önceki yayımlarının sade bir tekrarı olmadığı, son yayımlamanın yeni bir yazı kaleme almadan, eski bir yazıdan yararlanmak yoluyla ancak tamamen değişik bir kasıt altında yapılan bir makale yayını olduğu*»nu anlamışlardı.

Cin gibiydiler, hemen anlarlardı. Anladıkları anda da, suçun yasalardaki karşılığını bulur cezayı yapıştırırlardı.

Yılların başyazarı, halkı «kanunlara karşı gelmeye teşvik ediyor ve memleketin emniyetine tehlike iras edecek

95) Basın 80-84, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, s. 373.

surette makale neşrediyor»du. Yargıcın bulgularına göre, *«halkı askerlik hizmetinden soğutmak yoluyla neşriyatta ve telkinatta»* bulunuyordu.

Eylül İmparatorluğu, kurumlarına karşı gelenlerin tümüne karşı acımasızdı.

Tarih nice acımasızlıkların, nice anlamsızlıkların tanığıydı.

Mendelssohn'un çalınması yasaklanmıştı 1930'lu yıllarda, Almanya'da.

27 Haziran 1937'de «propaganda» sözcüğü yasal olarak korunmaya alınmıştı, kötü anlamda kullanılamazdı. Nazizme «hizmet ettiği» zaman propaganda, Nazizmin düşmanlarına hizmet ettiği zaman «kışkırtma» anlamında kullanılacaktı.

1939 Eylülünde «kahraman» sözcüğünün salt Alman askerleri için kullanılması kararlaştırıldı. Kasım ayında ise «barış» sözcüğünün Alman basınınca kullanılmaması isteniyordu.

1941'de verilen buyrukta «Bundan böyle Sovyet veya Sovyet Rusya askerlerinin sözü edilemez»di. Onlar için söylenebilecek sözler «Sovyet ordusunun üyeleri veya sadece Bolşevikler, canavarlar ve hayvanlar»dı.

Nazizmin sonu yaklaştığında Alman dilinde bazı sözcükler yeniden yasaklanıyordu.[96] 1942 ilkbaharında, olumlu anlamda olsa bile «yurtsever» sözcüğü yasaktı. 1944 baharına ulaşıldığında «felaket» sözcüğü yasaklanacaktı.

Tarih nice acımasızlıklara, nice anlamsızlıklara tanıktı.

Alman dilinde bir tek yasak sözcük yoktu artık.

Türk diline gönül verenler ise, yıllar sonra yeniden örgütleneceklerdi.[97]

---

96) Türk Dil Kurumu, dil devrimine karşı olanların ellerine teslim edildikten sonra, 205 sözcüğün TRT'de kullanılması yasaklandı. **«Atatürk'ün Türk Dil Kurumu ve Sonrası»** Sevgi Özel - Haldun Özen - Ali Püsküllüoğlu, Bilgi Yayınevi, 1986.

97) Türk Dil Kurumu'nun kapatılmasından sonra Türk dilinin özdeşleşmesi ve çağdaşlaşmasına gönül veren insanlar Dil Derneği'ni kurdular. «Dil Devrimi doğrultusunda çalışacak bir derneğin kurulmasının yasak olduğu» İçişleri Bakanlığı ve Ankara Valiliğince savlandıysa da, mahkeme bu görüşleri benimsemedi.

İlk günlerin çılgınlığı, batıda beklenmedik tepkilerle karşılanıyordu.

Gazete bürolarına «Çok ivedi, acele» başlığı ile geçilen bir Basın Yayın Genel Müdürlüğü teleksinde Başbakan Ulusu'nun F. Alman WDR televizyonu ile yaptığı söyleşinin değişiklikleri belirtiliyordu. Başbakan, bir soruya verdiği yanıtını değiştirmişti.

Oramiral Ulusu Paşa, «Olağanüstü şartların zorunlu kıldığı 12 Eylül müdahalesinin özellikle batı ülkelerinde yarattığı ilgiyi müdrik»ti.

«Başlangıçtan beri yöneltilen eleştirileri anlayışla karşılıyorlar»dı.

«Ancak» bazı ülkelerde ortaya atılan eleştiriler «makul ölçü sınırlarının dışına çıkmıştı ve hoşgörü ile karşılanamaz»dı.

«Soğukkanlılığımızı ve sabrımızı kaybetmemeye çalışıyorduk» ama, artık yeterdi:

«Biz yönetimi devraldığımız gün, tüm icraatımızı, ulusumuzun gözü önünde gerçekleştireceğimize, insan haklarına ve hukukun üstünlüğü ilkesine saygı göstereceğimize söz verdik. Bugüne kadar titizlikle sadık kaldığımız bu tutumu, bundan böyle de aynen sürdürmeye kararlıyız. Yönetimin temel amacı terörü ortadan kaldırmaktı. Tam bir inanç ve kararlılıkla amacımızı büyük ölçüde gerçekleştirdiğimizi söyleyebilirim. Bunu yaparken, her kim olursa olsun, aşırı sağ ya da sol uçtan teröre karışanlara, masum insanların öldürülmesine yardımcı olanlara müsamaha göstermedik. Kanunların herkese eşit olarak uygulanmasını sağlamaya çalıştık. Çünkü Türk hukuku, sendikacı, gazeteci, politikacı ya da sanatçı olsun hiç kimseye özel bir statü tanımamaktadır.»

Kendi geçmişini unutan batı açıkça, Eylül İmparatorluğuna haksızlık ediyordu. Bülend Paşa rica ediyordu:

«Kuracağımız rejim, Batı Avrupa demokrasilerinden farklı olmayacaktı. Bu durumu görebilmek için biraz daha sabır göstermek gerekli»ydi.

«Asılsız ve mesnetsiz iddialar ileri sürerek, Türkiye'ye karşı ekonomik tedbirler uygulamaya yönelerek,

baskı denemelerine kalkışarak, demokrasiye geçiş sürecinin çabuklaşacağını, yönetimin icraatının etkileneceğini sanmak hayalperestlikten başka bir şey değil»di.

Eylül İmparatorluğunun kurmayı düşlediği yeni rejim gerçekten batılı bir rejim oldu.

Küçük bir ayrıntısı dışında... Batı Avrupa demokrasilerinin kurulmakta olduğunu görmek olasıydı; yapılanlara bakınca... Batı Avrupa'nın, örneğin Almanya'nın 40 yıl önce yaşadıklarını biz yeni yaşıyorduk.

Sözlük değiştirip, ansiklopedi yasaklıyorduk.

Çağdaş Sınıf Ansiklopedisinin basımı, yayımı, dağıtımı ve bulundurulması, Batı Avrupa demokrasilerinden ayrımı olmayan demokratik bir rejim kurma savını ortaya atanlarca durduruluyordu.[98]

Atatürk Ansiklopedisinin Nazım Hikmet'le ilgili bölümünün yayımlanması yasaklanıyordu.

Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in imzasını taşıyan bu yasaklama belgesini birkaç kez okumanı istiyorum. Bu tür yasaklamaların yapıldığı tarihin başka karanlık örneklerini de anlatacağım çünkü sana.

«*1) MAY Yayınları A.Ş. tarafından Tarihçi - Yazar K. Zeki Gençosman'a hazırlattırılan 10 ciltlik 'Atatürk Ansiklopedisi - TC Siyasi Tarihi' adlı eserin Genelkurmay Başkanlığınca yapılan incelemesinde 4 ve 8. ciltlerin 114. sayfalarında; Büyük Taarruz Nazım Hikmet'in şiiri ile anlatılmakta ve Nazım Hikmet'ten 'değerli Türk şairi' diye söz edilmektedir.*

2) 1. maddede belirtilen nedenle, kitabın bu sayfaları sakıncalı görüldüğünden 4 ve 8. ciltlerin 114. sayfalarına 'Nazım Hikmet sonradan yasadışı komünizmi benimsemiş, mahküm olmuş ve bilahare Türkiye'den kaçarak Rusya'ya sığınmış ve orada ölmüştür' ibaresinin konması şartıyla kullanılmasında sakınca görülmemiştir.»[99]

Nazi döneminde, Alman sözlük ve ansiklopedileri de ta-

---

98) Genelkurmay Başkanlığının 18 Haziran 1982 gün ve SYNT. KOOR: 7130 - 1537 - 82/SVL İŞL. Ş. Ks. 2.

99) Genelkurmay Başkanlığının 29 Aralık 1981 gün ve Per: 2020 - 180/81 sayılı emri.

ranmış, bazı sözcükler çıkarılmış, bazıları değiştirilmişti. Meyer Lexicon Ansiklopedisinin 1936 basımında yeni veya yeniden tanımlanmış sözcüklerden bazıları şöyleydi:

Aufartung, ırk sağlığının amacı; aufnodung, kuzey ırkının alanının genişletilmesi; blutbewusstsein, kanının bilincinde olmak; rassenschhande, Aryan olmayan biri ile evlenmek veya yakın ilişki kurmak.

Nazizm yeni sözcükler ürettiği gibi istediğinde sözcüklerin anlamını da değiştiriyordu:

Aynı ansiklopedinin 1924 ve 1936 basımlarının karşılaştırılmasında, yalanı kitlesel yapabilmek için imparatorlukların nelere başvurabilecekleri açıkça ortaya çıkıyordu. Sığır yetiştirme anlamına gelen «Abstammungsnachweis» sözcüğü, Aryan soyundan gelen birinin soy sertifikası anlamı kazanıyordu.

1924'te İngiltere'de Boerler için kurulan kadın ve çocukların kitle halinde öldürüldüğü kamplar anlamına gelen «Konzertrantionslager» sözcüğü 1936 yılında; «alıkoyma ve eğitim kampları» olarak değiştiriliyor Nasyonal Sosyalist devletin düşmanlarını eğitmek, onları zararsız duruma getirmek, topluluğa yararlı üyeler olarak yetiştirmek için kurulduğu belirtiliyordu.

Meyer Lexicon'un 1924 yılındaki baskısında «nefret» anlamına gelen «hass» sözcüğüne 1936'da yeni boyut kazandırılıyor «doğru tarafa yöneldiğinde nefretin olumlu bir anlamı vardır, kuzey ırkının kahramanca nefreti, Yahudilerin korkakça nefreti ile büyük bir çelişki içindedir» eklentisi yapılıyordu.

1924'te anne veya kardeşle cinsel ilişki anlamında kullanılan «bultschande», 1936'dan sonra «Aryan olmayan biri ile yakın ilişki» anlamında kullanılıyordu.[100]

Niçin birkaç kez okumanı istediğimi kavradığını umuyorum.

Kitap yasaklamaktan, sözcük yasaklamaya uzanan baskı dönemi, Eylül İmparatorluğunun temel kurumlarından biri oldu. Demokrasinin evrensel kural ve kurumlarından vazgeçip, kendimize özgü demokrasiyi kanıksadığımız yıllarda da sürdü yasaklama alışkanlıkları.

---

100) Doç. Dr. Türker Alkan; Faşizm ve Yalan, **Toplumcu Düşün**, sayı: 3, Eylül 1978.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunda kullanılması yasaklanan sözcük sayısı her geçen gün artıyordu.

Sen, okuyup yazacak yaşa geldiğinde Nazım Hikmet, Eylül İmparatorluğunun getirdiği demokratik ortam içinde bir kez daha yasaklandı.

Soğuk savaşın acımasızca sürdürüldüğü 1950'li yıllardan kalma bir kararla Nazım'ın bir kitabı için soruşturma açılacaktı. Bakanlar Kurulu yıllar önce, «SSCB, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan, Çin Halk Cumhuriyeti, Doğu Almanya, Kuzey Kore ülkelerinde çıkan ve bu devletlerin hariçteki resmi veya resmi olmayan organı veya ajansları tarafından neşredilen bilumum matbuatın Türkiye'ye sokulması veya dağıtılması»nı yasaklamıştı.[101]

Sen büyüdükçe, onlar küçülüyorlardı...

Yönetim Aleyhine Yazı...

Önce korku ve yılgınlık yaratarak denetim kurmayı deniyorlardı. Sıkıyönetim komutanlıklarının basın yayın organları için olumlu olmayan önyargıları, yayımladıkları emirlere yansıyordu.

«İzmir ilinde basım yayın ve yorumuna sıkıyönetim komutanlığınca izin verilmeyecek hususlar» belirlenip gazete bürolarına gönderilmişti.

Yönetim aleyhinde yazı, yorum ve yorumlu resimler; yasaktı.

Türk Silahlı Kuvvetlerine yönelik olumsuz yazı, bilgi ve karikatürler; yasaktı.

Atatürk ilkelerine ters düşen yazı, makale ve karikatürler; yasaktı.

Kurulacak hükümetle ilgili yabancı kaynaklı da olsa yazı ve yorumlar; yasaktı.

Milli Güvenlik Konseyi ve Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı bildirilerine uygun olmayan yazı ve makaleler; yasaktı.

---

101) Nazım Hikmet'in Kaynak Yayınevi'nce basılan **«İvan İvanoviç Var mıydı, Yok muydu»** kitabı, Bakanlar Kurulunun 33 yıl önce aldığı 29 Haziran 1953 tarih ve 4-1044 sayılı kararı ile 29 Ocak 1986'da yasaklanıyordu.

Belli bir siyasi partiyi tutucu ideolojik ve bölücü nitelikteki haber, yorum ve makaleler; yasaktı.

Sıkıyönetim komutanlığı personeli adını açıklayarak yazılan yazı ve manşetler; yasaktı.

İzinsiz çekilen «kritik bölge resimleri»nin gazete ve dergilerde yayımlanması; yasaktı.

«Yayımlanmasına izin verilmeyecek hususların» son maddesi ise, tarihte hiçbir siyasal ölçüye sığdırılamayacak kadar anlamlıydı. Yasakların tümü anlaşılıyordu, ama «Tarafsız olarak yazılmayan haber, yorum ve makaleler»le ne demek istenilmişti?

Neyin amaçlandığı kısa bir süre sonra anlaşılacaktı. Daktilosunun başına oturan herkesin yüreğine korku salınmak isteniyordu.

Türk Haberler Ajansının İzmir bürosundan bir muhabir, «Evren'in Ege gezisi 6 Nisanda başlıyor» haberini yazdığı için gözaltına alınıyordu. Buğday verimi konusunda haber yazan bir başka gazeteci, ya da «gözaltına alındığı gün ölen gencin babası sıkıyönetim komutanlığına başvurdu» haberini yazan bir başka gazeteci, askeri savcıların karşısında saatlerce dikiliyordu.

Korkudan teslim olanlar, çok kısa sürede kendilerini gösterecek ve Eylül İmparatorluğu yönetimini haklı çıkaracaklardı:

«...Açık konuşalım. Doğruyu teslim konusunda ürkeklik, çekingenlik göstermeyelim. 12 Eylülden bu yana putlar yıkılmakta, dokunulmaz sanılan tabuların üzerine üzerine gidilmektedir.

...

Gerçeği teslim etmek, yiğidin hakkını yiğide vermektir. Demokrasi dönemini hırpalamak ya da dolaylı olarak hırpalanışına arka çıkmak hiç değildir. Tersine... Çirkin politikanın çirkefinde küstahça boy vermiş putların devrilişi, tabuların üstüne gidilişi, bunların 'suçüstü fotoğraflarının' kamuoyuna sergilenişi, demokrasinin nasıl yozlaştırılmış olduğunu ortaya koyacaktır.

...

Putların, tabuların kök saldığı çirkefin tahlili bütün ayrıntılarıyla anlaşılmadan, yeni pis su sızıntılarına karşı korunulamaz.

...

Devlet Başkanı Orgeneral Sayın Kenan Evren dün Adana'da bazı sendikaların kirlerini sergilemiştir.

Sayın Evren'in sözünü ettiği komünist yayınları basan matbaa hangi sendikaya aittir? Hangi sendikanın 100'ün üzerinde lüks otomobili vardır?

O sendikanın, o matbaası, o yayınları yaparken o sendikanın başında bulunan zat hangi partinin sorumlu ve de yetkili yöneticisiydi?

O sendikanın lüks arabalarından biri 1971'de hangi partinin genel başkanı ile ters düşerek istifa eden sabık genel sekreterinin emrine, ücretsiz olarak, verilmişti? Ve o sabah genel sekretere, o sendika tarafından başka hangi imkânlar tanınmıştı?

Lüks dinlenme tesislerinde, gecesi 1 TL. ücretle, sendika ağaları ağırlayan işçi kuruluşunun, 1 Mayıs kutlama törenlerine hangi partinin 25 milletvekili, onur konuğu olarak katılmıştı?

...

Açık konuşalım, 12 Eylülden sonra putlar yıkılmakta, tabuların üstüne üstüne gidilmektedir. Putların, tabuların kök saldığı, çirkefi yüzüne vurmuş birtakım çirkin politikacı akislerini şimdi herkes görüyor.»[102]

Putları yıkmak için önce korku gerekiyordu. Korkanlar hiç zaman yitirmeden putların yıkıldığını köşelerinden açıklıyorlardı. Tabuların üstüne üstüne gitmek için önce yılgınlık gerekiyordu. Yasal düzenlemeler nasıl olsa yapılırdı, bunca zaman ve bunca akıl hocası vardı nasıl olsa...

Sanki 50 Yıl Geçmemişti...

1933'lerde Almanya'da bir gazetenin yazı işleri müdürü olmak için «her şeyden önce siyaset ve ırk bakımından temiz olmak» gerekiyordu. Alman basın yasası, «bütün yazı işleri müdürlerinin Alman uyruklu olmasını, Âri bir aileden gelmesini ve bir Yahudi ile evlenmemiş bulunmasını»

102) Tercüman, 17 Ocak 1981, Güneri Cıvaoğlu.

vazgeçilmez koşul olarak ortaya koyuyordu. Yasa, yazı işleri müdürlerine «halkı herhangi bir biçimde yanlış yola götürecek olan, özel amaçları toplum amaçları ile karıştıran, içerden ve dışardan Almanya'nın gücünü, Alman halkının ortak iradesini, Alman savunmasını, Alman kültürünü ve ekonomisini zayıflatacağı anlaşılan ya da Almanya'nın namus ve şerefini bozan herhangi bir haberi» yayımlamamalarını buyuruyordu.[103]

1983'te Türkiye'de de bir gazeteye yazı işleri müdürü olmak için akıl almaz koşullar ileri sürülüyordu. Danışma Meclisine gönderilen Basın Yasası para cezalarını 30 kat arttırıyor, hapis cezalarını 2 yıl olarak belirliyordu. Yayına çıkmadan önce gazete, dergi ve benzeri yayınlara el konulabilecek, matbaa makineleri müsadere edilebilecekti.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren suçlardan hüküm giyenler, ya da devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar «affa uğramış olsalar bile» yazı işleri müdürü olamayacaklardı.

Yasa, basın yaşamını bitirecek nitelikteydi. Yayıncılık ise tarihe gömülüyordu.

Basın yasa tasarısını ele geçiren gazetecinin «Basın Cezaları Artıyor» başlıklı haberi, Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Prof. İlhan Öztrak tarafından yalanlanıyordu.[104]

Mart sonunda gelen yalanlama ise, haziran ortalarında açıklanan yasa tasarısı ile yalanlanacaktı ama, yalan iç ve dış politikanın vazgeçilmez öğesi olmuştu.

Tasarı, haberin aslını unutturacak geri hükümlerle doluydu. «Devlete ait gizli belge» deniliyordu örneğin. O günden sonra tüm kamu kurum ve kuruluşlarına gizli damgaları yaptırıldı. Her belge kaçınılmaz olarak gizli damgasını yiyecekti. «Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, cumhuriyetin temel ilkelerine, milli güvenliğe ve genel ahlaka aykırı» yaklaşımından gazeteci ve yayıncı olarak kurtulabilmenin olanağı yoktu. «Tekzip»leri yayımla-

---

103) **Nazi İmparatorluğu:** Doğuşu - Yükselişi - Çöküşü William Shirer, Ağaoğlu Yayınevi, s. 389.

104) Cumhuriyet, 27 Mart 1983, Rafet Genç.

mayan yazı işleri müdürleri, 6 aya kadar cezaevine konulacaktı.

Türk - İslam sentezini benimsemiş bir yönetim için çok önemli bir konuda da yaptırımlar getirilmiş, toplumsal ahlak korunmuştu. «Kanunen evlenmeleri yasaklanmış kimseler arasındaki cinsi münasebetlere dair haber ve yazı yazanlar» da unutulmamıştı.

1933'ten, 1983'e dek sanki 50 yıl geçmemişti.

Tasarı, bazı küçük değişikliklerle yasalaşacaktı, ama Eylül İmparatorluğunun sonraki günlerinde işbaşına gelen yeni hükümet tasarının bir tek satırını bile boşa çıkarmayacağını anlatmak üzere, yasa kapsamı dışında bırakılan maddeleri, bölüm bölüm yasalaştıracaktı.[105]

Eylül İmparatorluğu sürüyordu. Acımasızdı ve tarihten ders almıyordu. Örneğin; Napolyon Bonaparte bir diktatördü. Öyle bir diktatördü ki, tacını Papanın elinden alıp kendi eliyle başına geçirmişti. En büyük oydu, en çok o biliyordu. Ama o bile, 19. yüzyılın başında, basın özgürlüğünün korunmasından yana olduğunu söyleyebiliyordu.

Yazarlara, yayımcılara çok zor günler yaşattılar. Kitaplar toplatıldı, yakıldı, hamur edildi. Yazarlara, ozanlara, düşün adamlarına zincir vuruldu.

İmparatorlukların tümü, kitapları «Raftaki düşman»lar olarak görmüşlerdi. Eylül İmparatorluğu da özgün örnekler verdi, tarihi doğruladı.

Tarih boyunca lanetlemişlerdi kitapları, yasaklamışlardı. Yazarları; suçlamışlar diri diri toprağa gömmüşlerdi. Kütüphaneler yakılıp kül edilmişti. Yazdıklarını yıkatmışlardı, yedirmişlerdi yazarlara.

Mamak Askeri Cezaevinde İlhan'ı (Erdost) döverek öldürenlerin gerekçeleri de tarihten geliyordu. İlhan'ı, Muzaffer Ağabeyi, cezaevi koridorlarında «Parmak kadar çocukları zehirlediniz» diye dövüyorlardı.

Sen, resmi tarihin dışındaki tarihle karşılaşıncaya dek, tarihin okunacak yanını bırakmayacaklarını sanıyorum. Kitap düşmanlığı tarihinden ülkemize düşenleri de kapsayan örnekler vermek istiyorum, sana.

Ünlü Çin Seddini yaptıran İmparator Havaniş - No, sed-

---

105) Muzır Yasası ve Türk Ceza Yasası ön tasarısı gibi metinler Basın Yasasına giremeyen kısıtlamaları yineliyeceklerdi.

din tamamlanmasından sonra, M.Ö. 215 yılında, ülkesinde bilim ve uygarlık tarihinin kendisiyle başlamış olduğunu göstermek için daha önce yazılan tüm kitapları yaktırıyordu.

İskenderiye Kütüphanesi de M.S. 391'de yakıldı. Putperestliğe karşı mücadele veren Theopilos, putların tarihini yok ettiğini sanıyordu.

İslam bilgini Ahmet İbni Ebul Havari'ye kitaplarını, Fırat ırmağı kıyısında yıkattılar.

Yüzyılımızın yüzkarası olaylar, 1930'lu yılların Almanyasında, İtalyasında yaşandı.

1933 yılının 10 Mayıs akşamı, Hitler'in başbakan olmasından dört ay sonra, Berlin'de ortaçağlardan beri karşılaşılmayan bir olay görülüyordu. Gece yarısına doğru binlerce öğrenci ellerinde meşalelerle üniversite alanına geldiler. Alanın ortasına yığılan kitapların üstüne meşalelerini attılar. Alevlerin ortasına binlerce kitabı atıyor, yangının büyümesinden zevk alıyorlardı. O günden sonra Alman kültürüne bir deli gömleği giydirecek olan Propaganda Bakanı Dr. Goebbels, kitap küllerinin başında yaptığı konuşmada öğrencilere, «*Artık Alman halkının ruhu kendi ifadesini yeniden bulabilir. Bu alevler yalnız eski bir çağın sonunu aydınlatmakla kalmıyor, aynı zamanda yeni bir çağa da ışık tutuyor*» diyordu. Yeni Nazi kültür çağını salt, kitaplardan yükselen alevler değil; yüzlerce kitabın satışını ya da kitaplıklarda bulundurulmasını yasaklayan, kültürün disiplin altına alınmasını öngören ve hiçbir modern batı ülkesinde görülmeyen önlemler de aydınlatıyordu.

Anadolu torpraklarında da yaşandı benzer olaylar. Abdülhamit dönemi, yoğun baskıları ile unutulmazlık kazandı.

Bir önceki darbe yıllarında, 12 Mart döneminde, kitap düşmanlığının inanılmayacak boyutlara eriştiği sanılıyordu. Öncü Kitabevinin alevleri o yıllarda uzandı gökyüzüne doğru. Daha dünmüş gibi bir olayı anımsıyorum. Milli Eğitim Bakanlığı 1975 yılının Ekim ayında yayımladığı bir genelge ile «Türk Kültürüne ters düşen» kitapların yok edilmesini istiyordu.

Eylül İmparatorluğunun bu düşmanlığa kattığı yeni boyut kitapların, silah, dinamit gibi «suç aleti» olarak televizyonlardan gösterilmesiydi.

133.607 Kitap...

Çin seddinin yapılmasından 2197, İskenderiye Kütüphanesinin yakılmasından 1591 yıl sonra Ankara Emniyet Müdürlüğü önünden hareket eden bir kamyon 28 Ağustos sabahı Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının önünde duruyordu.

Kamyonun önü sıra gelen araçtan bir polis ekibi indi. Ellerinde Ankara Sıkıyönetim Komutanının emri vardı. Emir, Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının bütün kitaplarını yasaklıyordu. Verilen görev, bu kitapların Mamağa, sıkıyönetim karargâhına taşınması, yayınevinin boşaltılmasıydı.

Sıkıyönetim Komutanının yasaklama emri üzerine yayınevinin kapısı bir süredir emniyetçe mühürlenmiş durumdaydı.

Mamağa taşınması emredilen bu kitaplar, sıkıyönetim ilanından yıllarca önce yayımlanmıştı. Üstelik her biri için «ya beraat ya da takipsizlik» kararı vardı. Bir tanesi de son sıkıyönetim döneminde yayımlanmış, 12 Eylülden sonra Sıkıyönetim 2 nolu Askeri Mahkemesinde görülen davası beraat kararıyla sonuçlanmış ve kesinleşmişti. Yayınevi sahibi Süleyman Ege, komutanlığa yaptığı başvuruda durumu belgeleriyle açıklıyor, kitapları üzerindeki yasaklamanın kaldırılmasını istiyordu.

Ege, emniyet yetkililerine de durumu iletmişti:

«Kapımı mühürlemişsiniz; kitaplarım denetiminiz altındadır. Ben komutanlığa bir başvuruda bulundum; yasakladığı kitapların hepsinin adli organlarca aklanmış olduklarını belgeleriyle sundum. Giderilmesi güç bir hata yapılmasın. Dilekçemin incelenmesini, verilecek yanıta göre hareket edilmesini bekleyemez misiniz?»

Emniyet yetkilileri, «Peki» demişler, Ege'nin isteğini komutanlığa iletmişlerdi. Yanıt kısa ve netti:

«Kitaplar gelsin, dilekçesini sonra inceleriz.»

Görevli Siyasi Şube ekibi, yayınevine giriyor ve boşaltma işlemi başlıyordu.

Operasyon günlerce sürdü. Süleyman Ege on sekiz yıllık yayınevinin ürünü olan kitapları tek tek sayarak tutanağa geçirtiyordu. Bir kamyonun kucak kucak taşınan kitaplarla, doldurulması görevli ekibin tüm gününü alıyordu. Yorucu bir işti. Günaşırı geldiler. 28 Ağustostan 9 Eylüle kadar... 13. günün sonunda yükleme tamamlanmış; Bilim

ve Sosyalizm Yayınları boşaltılmış, bütün kitapları Mamağa taşınmıştı. 7 kamyon dolusu, 133 bin 607 kitap.

133 bin 607 kitabın gözaltına alındığına inanmayanlara önerilecek tek yol kalmıştı. İnanmayan; oturur tek tek sayardı.

İlk kamyon, değişik yerlerden toplanan kitapların bulunduğu depoya boşaltılıyordu. Ama sonra bunda bir «yanlışlık» yapıldığı anlaşılıyor, ikinci kamyonu Mamak Sıkıyönetim Karargâhında bir grup subay karşılıyordu. Başlarındaki albay, «Bu kitapların sorumluluğu var» diyordu; «bunları ayrı bir yere koyacağız.»

«Yanlışlıkla» başka bir yere boşaltılan ilk kamyondan sonraki 6 kamyon kitap «ayrı bir yere» konulup, kapısı mühürleniyordu. Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının kitapları bu «ayrı yer»de üç yıla yakın bir süre kapısı mühürlenmiş olarak kaldı.

Değişik yerlerden toplatılıp getirilen başka kitapların oluşturduğu yığın, sıkıyönetim komutanının emriyle 13 Ocak 1984'te Seka'ya teslim edilmiş, çoktan hamur olmuştu.

Peki, Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının kitapları ne olacaktı?

Gerçi, Aralık 1982'de, Bilim ve Sosyalizm Yayınlarına yapılan operasyondan dört ay sonra, Sıkıyönetim Yasasının 3/c maddesinde yapılan bir değişiklik sıkıyönetim komutanına yasakladığı ve toplattığı kitapları imha yetkisi getiriyordu. Bu değişiklikle, sıkıyönetim komutanı «müsaderesine karar verilmemekle birlikte sahiplerine iadesinde sakınca gördüğü» kitapları imha ettirebilirdi. Ama bu değişiklik Bilim ve Sosyalizm Yayınlarına ait kitapların imha edilmesine uygun düşmüyordu. Sıkıyönetim yetkisine giren tarihten yıllarca önce yayımlanmış ve yargı kararlarıyla aklanmış kitapların yasaklanması ve toplatılması zaten yasaya aykırı bir işti. Kaldı ki, 3/c maddesinde yapılan değişiklik de, sıkıyönetim komutanına yargı organlarının kararlarını yok sayma yetkisi veren bir hüküm içermiyordu. İmha yetkisinin kullanılabilmesi için maddede, her ne kadar «müsaderesine karar verilmemekle birlikte» deniyor sa da, bu «beraatına karar verilmiş de olsa» anlamına gelmezdi. Zaten yasada böyle bir değişiklik yapmak da olanaksızdı. Yasa, yargı kararlarını geçersiz kılamazdı. Üstelik bu

kitaplar tutanakla teslim alınmıştı. Aklanmış yayınların suç öğesi, ya da «sakınca» taşıdıkları ileri sürülemezdi. Verilecek yanıt, «Bir yanlışlık yapılmıştır, alın kitaplarınızı» demekten başka bir şey olamazdı. Üç yıla yakın bir süre susulmuştu. Ama sıkıyönetim bitince ne olacaktı? En gecinden o zaman bu kitapların sayısıyla geri verilmesi gerekecekti.

26 Mayıs 1985'te radyo ve televizyonun akşam yayınlarında önemli bir haber yer alıyordu. Milli Güvenlik Kurulu Ankara ile birlikte 6 ilde sıkıyönetimin 19 Temmuzda kaldırılmasına karar vermişti. 27 Mayıs günlü gazeteler haberi geniş bir şekilde duyuruyorlardı. Ankara Sıkıyönetim Komutanı hemen bir gün sonra, 28 Mayıs 1985'te, o güne kadar üç yıla yakın bir süre boyunca bekletilmiş olan Bilim ve Sosyalizm Yayınlarına ait kitapların imha edilmesini emretti. Ve durumu gereği için İçişleri Bakanlığına havale etti. Ankara Emniyet Müdürlüğü, sıkıyönetim komutanının bu emrini 133 bin kitabı yakarak gerçekleştirdi.

İmha gizli tutuldu. Yayınevi sahibine de hiçbir bildirim yapılmadı.

Süleyman Ege, Ankara'da sıkıyönetimin kaldırılacağı tarihin belirlenmesi üzerine, Emniyet Müdürlüğüne gidiyor, kitaplarının ne zaman geri verileceği konusunda yetkililerden bilgi istiyordu. Ona, kitaplarının Sıkıyönetim Komutanının emriyle imha edildiği bildiriliyordu.

Ege, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına bir dilekçeyle başvurdu. İmhaya ilişkin komutanlık emri ve tutanak örneklerinin kendisine verilmesini istedi. Oysa, bunlar ona hiçbir zaman verilmeyecekti. Yanıtta, «Dava açma hakkınız bulunmadığından komutanlık emri ve imha tutanağının gönderilmesine gerek görülmemiştir» deniliyordu.

Dava aşamasında da aynı tutum sürdürülecek, 133 bin kitabın yakılarak imha edildiği mahkemeden gizlenecekti.

Olay her şeyden önce bir devlet sorununu gündeme getiriyordu. Devletin yargı organlarınca aklanmış olan kitaplar imha edilmişti. Bu, aynı zamanda yargı gücünün yok sayılması, yargı kararlarının çiğnenmesiydi. Ege, «*Yıllarca ceza yasasının 142. maddesi karşısında düşünce özgürlüğünü ve kitapları savundum, ama şimdi devletin verdiği kararları devlete karşı savunmak durumundayım, dramatik olan budur*» diyordu.

Süleyman Ege, 10 Temmuz 1985'te Cumhurbaşkanlığına başvurdu. Olayı ayrıntılarıyla açıklayan Ege'nin başvurusu şu satırlarla sona eriyordu:

«Şimdi, yasal olarak sahip olduğu 133 bin kitabı imha edilen bir vatandaş olarak benim karşı karşıya kaldığım soru şudur:

Devleti oluşturan güçler arasında yargı gücü var mıdır, yok mudur? Mahkemeler gerçekten var mıdır, yok mudur? Mahkemeler varsa, bunların kararları geçerli midir, değil midir? Yüksek yargı organlarının, Yargıtay'ın, Askeri Yargıtay'ın kesinleştirici beraat kararları gerçekten kesin midir, değil midir?

Açıktır ki, kamuoyu ortada yalnızca beni ilgilendiren özel bir sorunla değil, her şeyden önce devleti ilgilendiren vahim bir sorunla karşı karşıyadır.

Sorumluların hesap vermesi ve maddi ve manevi kayıpların tazmini için durumu ilgilerinize saygıyla arz ederim.»

Süleyman Ege'ye Cumhurbaşkanlığından bir yanıt gelmedi.

Ege, 8 Ağustos 1985'te, sıkıyönetimin eylemlerinden sorumlu idare olarak başbakanlığa başvurdu. Başbakanlıktan yakılan kitaplarının bedelini ödemesini istedi.

Başbakanlık da sustu.

Böylece ona mahkemenin yolu gösterilmiş oluyordu.

Süleyman Ege, 29 Kasım 1985'te, Başbakanlığa karşı 140 milyon liralık tazminat davası açtı.

Tarafların idare mahkemesine yansıyan tartışmasında, Başbakanlığın 28 Mayıs 1985'te Ankara Sıkıyönetim Komutanlığınca imhası emredilmiş olan kitapların yakılarak imha edildiğini gizlemeye çalışarak mahkemeyi yanıltma yolunu seçmesi, davanın ilginç bir yönünü oluşturuyordu.

Ege, dava dilekçesinde imhaya ilişkin komutanlık emri ve tutanağın mahkemeye getirtilmesini istemişti.

Başbakan adına mahkemeye gönderilen savunmada, bu konuda şöyle deniliyordu:

«Bilim ve Sosyalizm Yayınlarına ait kitapların Sıkıyönetim Komutanlığınca 9 Aralık 1983 ve 28 Mayıs 1985 tarihli emirleriyle imha edilmesine karar verildi-

ği ve bu emrin yerine getirilerek Ankara Emniyet Müdürlüğünün 13 Ocak 1984 Güvenlik/Basın 8474 sayılı yazısı ekindeki tutanaklardan anlaşılacağı üzere Seka'ya teslim edildiği sıkıyönetim komutanlığına bildirilmiştir.»

Ege verdiği yanıtta, Başbakanlığın bu tutumunu eleştirerek, 28 Mayıs 1985'te imhası emredilmiş olan kitapların 13 Ocak 1984'te, yani imha emrinden bir buçuk yıl önce imha edilmiş gibi gösterilmeye çalışılmasını «hayretle karşılanması gereken bir açıklama» olarak niteliyordu. Ege yanıtında, «Başbakanlığın bu açıklamasından 28 Mayıs 1985 tarihli emirle gerçekleştirilmiş olan imhanın tutanağının gizlendiğini mi anlamak gerekecektir?» diye soruyor ve Ankara Sıkıyönetim Komutanının 28 Mayıs 1985 tarihli imha emrine ilişkin yakma tutanağının mahkemeye getirtilmesi isteğini yineliyordu.

Başbakanlık, davacının, «keyfi ve haksız bir eylem» olarak nitelediği imha olayını savunurken de benzer bir tutum izliyordu.

Komutana Bağışlanan Kusur mu?..

Dava dilekçesinde konuyu ayrıntılarıyla ortaya koyan Ege, şu görüşü savunmuştu:

«Sıkıyönetim komutanı kendisine verilen yanlış bilgilerle, gerekli incelemeleri yaptırmadan kitap yasaklamış olabilir. Buna yasanın sıkıyönetim komutanına bağışladığı bir 'kusur' denebilir. Ama sıkıyönetim komutanı, yasakladığı kitapların sıkıyönetim ilanından yıllarca önce yayımlandıkları ve aklanmış oldukları kendisine belgelerle sunulduktan sonra, yasaklamayı kaldıracağı yerde tam tersini yapar, yasaklamayı sürdürdüğü gibi yayınevinin öteki kitaplarını da yasaklar, bunların da yasal belgeleri kendisine sunulmasına karşın, bütün kitaplarını kamyonlara yükletip götürerek yayınevinin varlığına son verirse ve üç yıla yakın bir süre boyunca dilekçelerimizi yanıtsız bırakır, bununla da kalmayıp tam sıkıyönetimin bitmesine yakın bir sırada, 28 Mayıs 1985 tarihinde, yar-

gı organlarının kararlarını ve buna ilişkin Anayasa hükümlerini hiçe sayarak imha emri verir, 133 bin 607 kitabı yaktırırsa, bunu da kitapların sahibine haber verme gereğini yerine getirmeden yaparsa, durumu yasanın sıkıyönetim komutanına bağlışladığı bir 'kusur' olarak değerlendirmek olanaksızdır.»

Başbakanlık, Ege'nin bu savına karşılık, «imha işleminin tam sıkıyönetimin bitmesine yakın bir zamanda yapıldığı iddiasının tutarlı olmadığını» ileri sürüyor, «Ankara'dan sıkıyönetimin 19.7.1985 tarihinde kaldırılacağı 8.6.1985 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır ve imha emrinin verildiği 28.5.1985 tarihinde Ankara'dan sıkıyönetimin kaldırılacağı belli değildir» diyordu.

Ege Başbakanlığın bu tutumuna, Milli Güvenlik Kurulunun Ankara'dan sıkıyönetimin kaldırılacağı tarihi belirleyen 26 Mayıs 1985 tarihli kararını gazetelerin birinci sayfa haberleriyle belgeleyerek karşılık veriyordu. Gerçekten de, Ankara'dan sıkıyönetimin kaldırılacağı tarih 26 Mayıs 1985'te kararlaştırılmış ve hemen iki gün sonra, 28 Mayıs 1985'te, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Bilim ve Sosyalizm Yayınlarına ait kitapların imha edilmesini emretmişti.

Terörün önlenmesiyle sınırlı değildi Eylül İmparatorluğunun ömrü, sürüyordu.

O günler; senin yaşamını alt üst edecek neler taşıyacaktı yıllar sonrasına, kestiremiyordum.

Kilit Altında Olsunlar Ama...

130 bin kitap kül olup gitmişti; kül olmayan ama, yok olan kitaplar da vardı. Kültür Bakanlığının, 1978 yılında bastırılan, 118 bin kitabı yıllardır kilit altındaydı.

CHP'nin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı tarafından hazırlatıldıkları için, 12 Eylülden hemen sonra bir kurul önüne çıkarılmış, yargılanıp, sorgulanmışlardı.

Yazı makinelerinin, dizgi makinelerinin, entertiplerin, rotatiflerin suç kanıtı olduğu bir ülkede; kitapların suçlu olmasının garipsenecek bir yanı yoktu. 65 kitap ve derginin 18'i sakıncalı değildi. Tümünün sakıncalı olması gerekir diye düşündüklerinden, ikinci bir kurul oluşturulup, kitap ve

dergilerin hepsine sakıncalı damgasını vurmaktan çekinmediler. Sakıncalı olan her şey gibi kitaplar da Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına gönderildi. Askeri paşalar; zaman zaman, sivil paşalardan daha akılcı oluyorlardı. Kullanılmaktan da bıkmışlardı. Kitaplar sakıncalı olsalar da, sıkıyönetim kapsamına girmiyorlardı, komutanlığın yapacağı bir işlem yoktu. Kültür Bakanlığının koridorlarından, «Ben bu kitapları dağıttırmam da, okutmam da» diye sesler yükseliyordu. Ankara Cumhuriyet Savcılığından bir karar alınabilirdi. Savcılık «Kitaplar hakkında kovuşturma yapılmasına» gerek görmüyordu.

Yargı kararından umudunu kesenler, Kültür Bakanının ağzından çıkacak bir çift söze umutlarını bağlamışlardı. «Demokrasiden geçiş» hükümetinin bakanı saçmalıyor, «Ben kitap celladı olmayacağım» diyordu.

Ben kitap celladı olmayacağım diye sesini yükselten Kültür Bakanı, karşısında oturan gazeteciye doğru eğilerek, gözaltına alınan bir akrabasının gördüğü işkenceden yakınıyordu, alçak sesle.[106]

Hiç kimse bir şey yapamıyor, ama 118 bin kitabın gözaltı durumu bitmiyordu. Yakılmamışlardı en azından, ya da hamur edilmemişlerdi yeni baştan kâğıt olmak için. Kilit altında olsunlardı, ama yaşasınlardı.[107]

Günün birinde, sararmış yapraklarında senin gözlerin gezinirdi belki.

Kitaplar Yakılmamıştı...

Eylül İmparatorluğu günlerinden önce yasalarda «kitap yakma» yetkisi yoktu, «kitap imha etme» hakkı yoktu dev-

---

106) Mükerrem Taşçıoğlu.

107) Adliye depolarında suç kanıtı olarak bekletilen 39 ton kitap, dergi ve gazete SEKA'da imha edildi. «Raftaki düşman; kitap,» anlayışı sürekli kılındı. 1985'ten bu yana 240 yayın hakkında toplatma kararı verildi. Uluslararası PEN Kulübü 1987 Haziranında Türkiye'de 55 yazarın tutuklu olduğunu açıkladı. İmparatorluğun güçlü olduğunun daha başka çarpıcı kanıtları da vardı. Örneğin ortaokul öğrencisi Refit Baytar, Darwin'i savunduğu için hem okuldan atıldı, hem de emniyette 12 gün süre ile dövüldü. 34 yıllık öğretmen Rüksan Günaysu öğrencilerine Ruhi Su'yu dinlettiği için Milli Eğitim Bakanlığınca görevinden alındı.

letin.[108] Bu yetki ile donananlar kitap için insan öldürmeye kadar vardırdılar işi.

Kitaplardan oluşmuş bir tepenin üstüne doğru attığı her adımda, «Neden?» diyordu.

Gözleri dolu dolu oldu ve bu uğurda yitirdiği kardeşinin yüzü geldi oturdu yanık kitapların üstüne.

22 yıldır yayın yaşamını sürdüren Sol Yayınlarının yöneticisi Muzaffer Erdost'un ödediği bedelle daha iyi anlatılabilirdi, raflardaki kitap düşmanlığı. Yıllar önce ilk kez Teori ve Pratik adlı kitap nedeniyle yargıç karşısına çıkmış, aklanmıştı. Bir çorap söküğü gibi birbirini izlemişti davalar. 12 Mart döneminde yayımladığı kitaplardan 10 kadar dava açılmıştı. Yayınevi yönetimi ile örgüt yönetimini bir tutan anlayış, «örgüt kurma» nedeniyle gözaltına alıyordu Muzaffer Ağabeyi. Bu arada kitapları için açılan 5 dava sonuçlanıyor ve 37 yıl hapis cezasına çarptırılıyordu. 1974 yılında özgürlüğüne kavuşunca, kaldığı yerden yeniden başlıyordu yayın yaşamına.

7 Kasım 1980 günü, rejimin en hızlı günlerinde İlhan Erdost'un, İlkyaz Basımevinde çok sayıda yasaklanmış yayın bulunduğu gerekçesiyle iki kardeş gözaltına alınıyorlardı. İlhan'ın yaşamasına izin vermiyorlardı. Bir süre sonra İlkyaz Basımevinde «yasaklanmış kitap olmadığına» karar veriliyordu. İhbarı kim yapmıştı, asılsız ihbarı yapana ne yapılmıştı... Hiç belli değildi. Belli olan tek şey İlhan'ın artık yaşamadığıydı, gülmediğiydi. İlhan'ın acısının üzerinden iki ay geçmişti ki, Sol Yayınlar dağıtım bürosunun kapısına mühür vuruluyordu. İtiraz edilince açılıyordu. İlhan'ın acısının üzerinden bir yıl geçmişti ki, yayınevinin Demetevlerdeki deposuna giriliyor, askeri araçlara doldurulan kitaplar bilinmeyen bir yere götürülüyordu. Çok değil birkaç saat sonra, geri getiriliyordu. Ellerinde oksijen kaynağı ile devlet görevlileri, deponun demir kapısını mühürlüyorlardı. Depoda yasak yayın bulunmadığı yolundaki itiraz sonuç veriyor, depo yeniden açılıyordu.

22 yıldır ayaktaydı, 22 yıl daha ayakta kalabilirdi Muzaffer Ağabey. 1982 yılında Onur Yayınları ile kaldığı yerden yeniden başlıyordu.

---

108) 28.12.1982 gün ve 2766 sayılı yasa ile 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasasının 3/c maddesini değiştirerek bu hakkı elde ettiler.

Okutmamaya, düşündürmemeye karar almış yemin etmişlerdi bir kere; 1972 yılında İzmir 4. Sulh Ceza Mahkemesinin yasakladığı 22 kitap için, on yıl sonra, bu karara dayanarak yeni bir toplatma kararı çıkarıyordu İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı. Yine itiraz, yine kararın kaldırılması olayı yaşanıyordu Onur Yayınevinde. Ancak toplatılan kitaplar sahiplerine geri verilmiyordu.

1983 yılında bir gün, siyasi polis gelip Demetevler'deki depodan kitap hırsızlığı yapan çocuğun çaldığı kitabın yasak yayın olduğunu söylüyor ve Muzaffer Erdost'u 1. Şubeye götürüyordu. Depo yine açılıp kapanıyor, Muzaffer Ağabey yine alınıp, serbest bırakılıyordu.

Deposunu başka bir yere taşımaya karar vermişti Muzaffer Erdost. Ama «ihbarların» ardı arkası kesilmiyor, polis durmadan depoyu ziyaret ediyor, taşınmayı engelliyordu.

Bir akşamüzeri depoda yangın çıktığını öğreniyordu Muzaffer Ağabey. Yangın söndürülmüş, kitaplar hamur olmuştu.

Kitaplar; yakılmamış, toplatılmamış, gözaltına alınmamıştı ama, yangın çıkmıştı, yanıp gitmişlerdi.

Kitaplardan oluşan bir tepenin üstüne doğru ağır ağır ilerliyordu Muzaffer Ağabey, aklında bir tek soru, yüreğinde binlerce acı ile.

Düzey Düşüyor, Saldırganlık Artıyor...

Kendi kültürünü oluşturmak için akla gelmeyecek çarelere başvuran Eylül İmparatorluğunun tüm kurumları, birbirleri ile yarışıyorlardı.

Milli Eğitim Bakanlığı Başkent Ankara'daki bir okul müdürüne «Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Dursun Akçam, Bekir Yıldız ve Talip Apaydın'ın zararlı eserlerini okul kitaplığında bulundurmaktan» soruşturma açıyordu.

Dışişleri Bakanlığı bile kültür düşmanlığına soyunmuştu. 12 Eylülden yana olmayan her türlü kültürel etkinlik iç ve dış düşmanlıkla niteleniyordu.

Uluslararası alanda övgü ile söz edilen Yılmaz Güney'in filmlerinin yurtdışındaki başarıları çılgına çeviriyordu diplomasinin köşe başlarını tutanları.

Dışişleri Bakanı İlter Türkmen, Güney'in «Duvar» filminin yapımına Fransız Kültür Bakanlığının katkılarının olmasını içine sindiremiyordu. Fransız Televizyonununun 1. Kanalında filmle ilgili görüşlerini belirten Araştırma Bakanı L. Fabius «Türkiye'deki durumun filmde görülenlerden daha da kötü olduğunu» söyleyince ortalık karışıyor, Dışişleri Bakanı Türkmen de yanıt veriyordu:

«Fransız hükümetinin adam öldürme suçu kanıtlanmış ve hüküm giymiş Yılmaz Güney'i uzun zamandan beri himaye ettiği ve desteklediği, onu Türkiye'ye iade etmeye yanaşmadığı bilinmektedir. Yılmaz Güney Fransa'da Türkiye aleyhine yöneltilen propaganda da ve siyasi faaliyetlerin başlıca vasıtalarından biri haline gelmiştir.

Fransız Kültür Bakanlığı 'Duvar' filmi için maddi yardımda bulunmuş, Araştırma Bakanı bu filmi yorumlarken Türkiye'ye karşı saldırgan ifadeler kullanmıştır.

Oysa Güney, bu filmin çekiminde rol alan Türk çocuklarını dövmüş, onları ağlatabilmek için annelerinin öldüğünü söylemek gibi insanlıkdışı yöntemlere başvurmuştur. Fransız televizyonu filmin çekilişinde çocuklara yapılan bu işkenceleri göstermiş ve belgelemiştir. Özellikle son zamanlarda insan hakları alanında öncü bir rol oynamak iddiasında bulunan Fransız Hükümeti için, Yılmaz Güney gibi bir katil ve sadisti korumak, desteklemek ve övmek hazin bir çelişkidir.

Fransız Hükümeti insan hakları konusunda kimseye ders verecek halde değildir.»

Düzey düştükçe düşüyor, saldırganlık artıyordu.

İnsan hakları konusuna gelince, evrene ders verecek duruma gelmişti Eylül İmparatorluğu. Hiç kimseden korkmadan, çekinmeden ve hatta utanmadan işkence ile öldürülen genç insanların sayısını bile açıklayabiliyordu.

Dışişleri Bakanı Türkmen'in Güney için söyledikleri, Güney için genel yargıyı değiştirmiyordu. Onun güzel günlere olan inancını paylaşan milyonlarca insan vardı Türkiye'de. İlter Türkmen bir askeri hükümetin dışişleri bakanıydı yalnızca. İlter Türkmen, kendi geleceğim diyordu; Yılmaz Güney, ülkemin geleceği diyordu.

«Türkiye için ne mi istiyorum? İnsanların düşündüklerini söylemelerini, ne düşünmek isterlerse onu düşünmelerini istiyorum. İstediklerini yazmalarını, haklarını yüksek sesle isteyebilmelerini istiyorum.»

Yılmaz herkese ders veriyordu.

Gözü Yılmaz Güney'den başka hiçbir şey görmeyen Dışişleri Bakanlığının bu geri politikası her alanda ortaya çıkıyordu.

Fransa'ya insan hakları dersi vermeye kalkan Dışişleri Bakanlığının usta diplomatı, Birleşmiş Milletlerdeki Türkiye Temsilcisi Büyükelçi Coşkun Kırca, genel kurulda Şili, Guatemala ve El Salvador'da insan haklarına aykırılıklar konusunda ret oyu kullanıyordu.

Ret oyu kullanan bir başka ülke daha vardı, Amerika' ydı.

Umudun Katilleri...

Eylül İmparatorluğu, yüzyılın son çeyreğinde kurulmuştu. Yüzyıl bitiyordu neredeyse; Türkiye'de insanlar anayollarda yeniden tank seslerini duyduklarında, zil sesleri ile uyandırıldıklarında.

Yaşadıkları ile yalnızca acı çekmiyordu insanlar; utanıyorlardı. 20. yüzyılın insanı olmaktan utanıyor, küçülüyor ve kimsenin yüzüne bakamaz duruma geliyorlardı.

Bir Fransız gazetesinin başlığı, belki benim söylemek istediklerimi anlatıyordu. Yürekten katılıyordum söylediklerine. Beni anlatıyor diye seviniyordum. «Umudun Katilleri»ydi L'Humanite'nin o günkü Türkiye ile ilgili başlığı:

«Akdenizin mavi sularıyla çevrelenmiş, üstelik, Avrupa ülkelerinden birinde, yüzyılımızın en büyük ozanlarından birini övmek, 15 yıl hapis cezasını gerektirebilecek bir suç olarak görülüyor.»

Türkiye Yazarlar Sendikası yöneticilerinden 18'inin Nazım Hikmet'i anma toplantısı düzenledikleri için suçlandığı, haklarında 8-15 yıl hapis cezası istendiği günlerdi.

Umudun katilleri diye isyan ediyordu Fransız gazeteci. Kendi ülkelerinde, Paris'te, düzenlenen Nazım Hikmet gecesinde şiir okuduğu için hakkında ağır hapis cezası is-

tenen tiyatro sanatçısı Işık Yenersu'dan haberi yoktu.

*«...Olay tarihinde Fransız Kültür Bakanlığının verdiği bir bursla Fransa'da bulunan, eski Devlet Tiyatrosu sanatçısı maznuneye, tarih boyunca hiçbir zaman Türk ulusunun dostu olmayan Fransızlar Nazım Hikmet'in şiirlerini okuması için plan ve programlı olarak fırsat vermişler»*di.

Türkiye'nin Paris Büyükelçiliğinin bir biriminin Ankara'ya gönderdiği rapor ölüleri bile izleyen bir anlayışın simgesiydi.

«9 Aralık Çarşamba akşamı saat 20'den sabaha karşı 01.30'a kadar devam eden Nazım Hikmet'i anma toplantısını müşavirliğimize bağlı Mahalli Kâtip Tahsin Bey izlemiştir.

Toplantıda Ali Dede ney çalmış, bazı tanınmış Fransız sanatçıları Nazım Hikmet'in şiirleri üzerine yapılmış besteleri çalmışlar, Tülay German şarkılar söylemiştir. Ayrıca aralarında Işık Yenersu'nun da bulunduğu sanatçılar Nazım Hikmet'in kişiliği hakkında konuşmuşlar ve şiirlerini okumuşlardır.

Büyükçe bir dinleyici kitlesi önünde cereyan eden bu toplantıya, salonu doldurmak için getirilmiş kanısı uyandıran kişilerin de katıldıkları dikkati çekmiştir.

Mustafa Kemal Derneği Başkanı V Raedecker'in de dinleyiciler arasında olduğu görülmüştür.

Barış Derneği Genel Sekreteri Enis Coşkun'un Nazım Hikmet'i öven konuşmasıyla toplantıya siyasal hava verilmeye başlanmıştır. Coşkun, Türkiye'deki Barış Derneği davasında Fransızların desteğini övmüş ve Türkiye'deki faşist rejimin yaptığı bütün baskılara rağmen başarıya ulaşamayacağını, ilericilerin yıldızlarının bir gün yeniden parlayacağını belirtmiştir.

Charles Dobzynski adındaki konuşmacı çok sert bir üslup kullanmış, faşist rejimin yaptığı tüm baskılara rağmen sanatçıların, halkın umudu olmayı sürdürdüklerini vurgulamıştır. Yılmaz Güney'den ve son filmi Yol'dan uzun uzun söz etmiş, Nazım Hikmet'in şiirlerinin Türkiye'de elaltından dağıtıldığını ve özellikle gençler tarafından çok okunduğunu söylemiştir.»

Ne bu rapor, ne de savcının suçlamaları yetmedi; umu-

du katletmeye. Baskı herkesi birden tutsak alamıyordu çünkü. Bilirkişi raporu baskıyı ve kini üretenlere bir uyarı niteliğindeydi.

Nazım Hikmet'in «Beyazıt Meydanındaki Ölü» ve «Vatan Haini» şiirlerini okumak, Türk Ceza Yasasının 159. maddesindeki, «Türkiye Cumhuriyeti devletini, hükümeti, TBMM'yi, emniyet ve muhafaza kuvvetlerini tahkir ve tezyif» suçunu oluşturmuyordu.

Bilirkişi raporu, günlerce elden ele dolaştı.

«...Sanık tarafından okunduğu belirtilen şiirlerin TC devletini tahkir ve tezyif suçunu oluşturacak nitelikte olmadığı sonucuna varmak gerekmektedir.

Nitekim 'Beyazıt Meydanındaki Ölü' adlı şiir 28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul Beyazıt Meydanında cereyan eden ve bir gencin öldürülmesiyle sonuçlanan olaylar üzerine yazılmıştır. Şiirde bu olaylar sırasında bir gencin öldürülüşü anlatılmakta ve 'Bir ölü yatacak/Toprağa şıp şıp damlayacak kanı/Milletin hürriyet türküleriyle gelip zaptedinceye kadar büyük meydanı' denilmekte, böylece o günün iktidarının icraat ve özellikle hürriyetlere getirdiği kısıtlamalar ve bu kısıtlamalara karşı mücadele verenlerin öldürülmesi kınanmakta ve bir gün milletin hürriyet türküleriyle bu meydanı zaptedecekleri, yani hürriyetlerin yeniden elde edileceği ifade edilmektedir. Meşruluğunu kaybettiği 1961 Anayasasının dibaçesinde açıkça ifade edilen bir iktidarın icraatını kınamanın ve hürriyetlerin yeniden kazanılacağını söylemenin TC devletini tahkir ve tezyif olarak değerlendirilemeyeceği herhangi bir tartışmayı gerektirmeyecek kadar açıktır.

İnceleme konusu şiirlerden ikincisi yine 1962 yılında bir Ankara gazetesinin Nazım Hikmet'in 'Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz' dediğini ve böylece vatan hainliğine devam etmesi Nazım Hikmet tarafından yazılmıştır. Yazar bu şiirde kendisini vatan hainliği ile suçlayanlara karşı çıkmakta ve 'Evet vatan hainiyim, siz vatanperverseniz, siz yurtseverseniz /Ben yurt hainiyim, ben vatan hainiyim/Vatan çifliklerinizse/Kasalarınızın ve çek defterlerinizin içindekilerse vatan/Vatan şose boylarında gebermekse açlık-

tan/Vatan soğukta it gibi titremek ve sıtmadan kıvranmaksa yazın/Fabrikalarınızda al kanımızı içmekse vatan/Vatan tırnaklarıysa ağalarınızın/Vatan, mızraklı ilmühalse, vatan polis copuysa/Ödeneklerinizse, maaşlarınızsa vatan/Vatan Amerikan üsleri, Amerikan bombası, Amerikan donanması topuysa/Vatan kurtulmamaksa kokmuş karanlığınızdan/ben vatan hainiyim' diyor. Görülüyor ki, burada da sadece 1962 yılında yazara yöneltilen bir suçlamayı cevaplandırmak için yazılan bir şiir söz konusu olduğu bir yana, bu şiirde Türkiye Cumhuriyeti devletini değil, Amerikan sömürgeciliğine karşı çıktığı için yazara vatan hainliği suçlamasında bulunan ve vatanı kendi çiftlikleri, kasalarındaki veya çeklerindeki para, kendi fabrikaları, maaşları, polis copu, Amerikan üsleri, bombası ve donanması olarak anlayan kişiler ve düşünce hedef alınmaktadır. Bütün bunlara karşı çıkmanın TC devletini tahkir ve tezyif etmek anlamına gelmeyeceği açıktır.»[109]

Askeri yargıda da, sivil yargıda da suçlamaya yeterli kanıt bulunamamıştı. Bir satır sonra sanığın aklanmasına katılacak olan savcı, tarihi kinini kusuyor, «belki de büyük bir şair olan ve fakat o şiirleri ile kızıl cehennemde boğulan Nazım Hikmet» diye dile getiriyordu.

Eylül İmparatorluğu yüzyılın sonunda; dünyanın gözüne baka baka, kendi gibi düşünmeyenler için kin üretimini sürdürüyordu.

Umudun katilleri diye isyan ediyordu Fransız gazeteci; bizse susuyorduk.[110]

Aydın Sorumluluğu, Sanatçı Namusu...

Yakılacaklar yakılmış, yasaklanacaklar yasaklanmıştı. Baskı makineleri boş kalacak değildi ya; eli kalem tutanların birçoğu imparatorluğun yeni efendilerine övgüler yazıyordu artık.

---

109) Doç. Dr. Nevzat Toroslu, Doç. Dr. Eralp Özgen, Doç. Dr. Zeki Hafızoğulları'nın Ankara 3. Ağır Ceza Mahkemesine verdikleri bilirkişi raporundan.

110) Fransız Gazeteci Francoise Germain - Robin.

Sen, o dönemin bu tür belgelerini kolayca bulabileceksin. Birçok aydının pırıltılarını, yüreğini; yönetimin kabadayılarına nasıl sattıklarını okuyabileceksin. Sayıları çok az olsa da, belirleyici oldukları için, onların yazıp çizdikleriyle belirleniyordu ortam.

Kendini savunamayacak olanların, kendini savunamayacak duruma getirilenlerin seslerinin hiç çıkmadığını sanma. Onlara ilişkin suçlamaların sürekli yazılmasına karşın; demokrasilerin vazgeçilmez koşulu olan yanıt hakkı, hiçbir zaman kullandırılmadı onlara. Eylül İmparatorluğunun bu yüzüne ilişkin, hiçbir şey bulamayabilirsin diye yazıyorum. Sessiz kalınmadı. Sesleri duyurulmadı.

Bir roman yazılmıştı; kapışılmıştı üstelik. Kendi yargımı söylememin bir gereği olduğunu sanmıyorum. Ama bu konuda yayımlanmamış bir açıklamayı ulaştırmak istiyorum, sana.

Ahmet Altan'ın «Sudaki İz'ine Bir Açıklama» diye başlıyordu.

«Dünya görüşünüz ve sanat anlayışınızın nasıl olduğu ya da olması gerektiği bizi hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Ancak romanınızda irdelediğiniz konu ve konunun kahramanları bizi doğrudan doğruya ilgilendiriyor.

Bir döneme ve o dönemin devrimci unsurlarına karşı yaklaşım tarzınızın nesnel olmayışı, 'aydın sorumluluğu' ile bağdaşmayan çarpıtma ve karalamalarda bulunmuş olmanız, bizi, size karşı bu açıklamayı yapmaya zorunlu kıldı.

Romanınızda devrimcileri, devrimci örgütleri ve onların ilişkilerini konu edinmiş ve bir dönemi devrimci örgütler cephesinde yargılamaya kalkışmışsınız.

Geçmişte devrimcilerle ve devrimci örgütlerle ilişkileriniz oldu mu? Devrimcileri ve onların örgütlerini ne ölçüde tanıyorsunuz, bilemiyoruz. Ama romanınızda, devrimcilere karşı ileri boyutlarda subjektif tutum ve önyargı içindesiniz.

Amacınız nedir? Hangi etkilenmeler altında devrimcilere karşı böyle bir yaklaşım biçimine sahip oldunuz.

Diyeceksiniz ki: Devrimcilere karşı hiçbir önyar-

gım, hasmane tutumum yok. Ben sadece 'en başta bir roman gerçeği vardır' onu dile getirdim.

Buna kimseyi inandıramazsınız. Çünkü 'Ya gerçek' sorusunun yanıtı, bu derece 'masumane' bir açıklama ile geçiştirilemez. Gelin siz bize 'roman gerçeği' altında okuyucuya sunmak istediğiniz asıl mesajı açıklayın. 'En başta roman gerçeği vardır, bu beni hayatın varolan gerçeğinden daha çok ilgilendiriyor' gibi açıklamalarla boşuna kafaları bulandırmayın.

Devrimcilerin arasındaki ilişkileri, güçsüz insanların birbirine dayanma ihtiyacından doğmuş bağımlılık ilişkileri olarak göstermeye, devrimci örgütleri 'devrim yapmak için halka ihtiyacımız yok' diyecek kadar saçma görüşleri savunan ve kendi dışındaki sol örgütlerle kavga etmekten başka uğraşı olmayan, maceraperest ve sorumsuz yapılar olarak tanıtmaya çalışıyorsunuz. Ekonomik ve siyasal boyutlarıyla ele alındığında çok geniş bir değerlendirmenin söz konusu olan toplumsal bir olguyu, bu derece karikatürize ederek sunmanız, bilgisizliğinizden kaynaklanmadığına göre, olsa olsa, art niyetli ve önyargılı oluşunuzdan kaynaklanıyor olabilir.

...

Sizin de çok iyi bildiğiniz gibi, geniş kitlelerin deviniminden oluşan bir olayın başat bireysel, ruhsal etkenlerle açıklanması olası değildir. Devrimcilerin yöneldikleri hedeflerin ve mücadelelerinin ekonomik, sosyal ve siyasal nedenleri açıktır. Ülkemizde öğrencilerin işçilerin, emekçilerin, yazar-çizerlerin ve aydınların tek tek ya da kitlesel olarak katledildikleri; işkence tezgâhlarından, idam sehpalarından geçirildikleri, binlerce demokrat, yurtsever, ilerici ve devrimcinin doldurduğu toplama kamplarının kurulduğu dönemler yaşandı. Namuslu olan, halktan yana olan şu ya da bu ölçüde bu dönemde gadre uğradı. Kimileri zindanları boylarken, kimileri de zindana çevrilmiş bir ülkede yaşadılar. Yazamadılar, çizemediler, düşündüklerini söyleyemediler. Sustular, susturuldular. Oysa egemen güçlerin sözcüleri her zamankinden daha çok ko-

nuştular. Siz, konuşanlardan mı, yoksa düşüncelerinden dolayı susturulanlardan yana mısınız?

Biz, devrimciler eleştirilmemeli, yanlışları ortaya konulmamalı demiyoruz. Elbette, eleştiriler ve değerlendirmeler yapılmalıdır. Ancak bu konuda dürüst olunmalı, objektif verilerden hareket edilmelidir. Objektif gerçeklerden hareket eden, sorumluca yapılmış her türlü eleştirileri yürekten bekliyor ve destekliyoruz.

Gerici - faşist çevrelerin saldırılarını bile gölgede bırakır cinsten karşıdevrimci bir saldırıdır sizinkisi. Devrimciler kimlerdir? Kimlere karşı mücadele ederler? Ne yapıda insanlardır? İlişkileri ne türden ilişkilerdir? Bunları herkes bilmektedir. Siz de biliyorsunuz, devrimciler romanınızda belirttiğiniz gibi ruhsal bunalımların, kişisel saplantıların ürünü insanlar değiller. Emekçi halktan yana, onların çıkarları uğruna yaşamları pahasına mücadele eden, özverili insanlardır.

Bu insanların idama giderken söyledikleri sözler ve gösterdikleri tavır, cellatları, yargıçları ve savcıları tarafından bilinmektedir. Olayların yaşayan tanıklarıdır bunlar. Eğer sizde birazcık aydın sorumluluğu olsaydı, tüm dünyanın karşı çıktığı idamlarda devrimcilerin 'dillerinin tutulduğu', 'korkmaktan korktukları' gibi seçme savlarınızı değil, onların katledilmenin eşiğindeki duygu ve düşüncelerini yansıtan, tutanaklara kadar geçen 'son sözlerine' romanınızda yer verirdiniz.

...

Sizden kahramanlık destanları yazmanızı istemiyoruz. Ancak bir dönemi sorgulamaya soyunmuş bir sanatçı olma iddiasındaysanız, gerçekleri saptırmaya hakkınızın olmadığını bilmelisiniz. Yapıtlarınızdaki olaylar ve kahramanlar size aittir, onları istediğiniz gibi canlandırabilirsiniz, ama gerçek yaşamla uyuşarak. Çünkü olayları kendi keyfinizce biçimlendirmeniz ne aydın sorumluluğu ile ne de sanatçı namusuyla

bağdaşan bir tutumdur. Belki devrimci anlattığınız türden kimseler de yer almış ve sonradan pişman olmuş olabilirler. Bu kolay bir savaş değildir. Mücadelenin gerektirdiği özveriye sahip olmayanlar geri dönüşler yapıp, düzenden yana olabilirler. Ama siz, bunu bütün devrimcilere mal ediyorsunuz. Oysa bunca baskıya karşın boyun eğmeyen on binlerce devrimci bunun aksini kanıtlıyor.

Sosyoloji araştırması yapan bir bilim adamı olmayabilirsiniz. Ama toplumsal gerçekleri yansıtmakta gerçek verilerden hareket etmek düşüncesi sosyolog olmayı gerektirmiyor. Yazdıklarınız size eğlendirici gelebilir. Roman yazmayı 'bir oyun' gibi görebilirsiniz. Bunlar sizin fantezilerinizi tatmin edebilir, bütün 'gerçeklerden' daha fazla ilgilendirebilir sizi. 'Gerçeklere tahammül edemeyebilirsiniz' de. Gerçekleri kendi oyun kurallarınız içinde de ele alabilirsiniz.

Ancak yazdıklarınız bir kesimi ilgilendiriyorsa, o kesimin yaşadıklarını ele alıp sorgulama savında bulunuyorsa 'Bu kitap benim kendi maceramdır, kimse bana karışamaz' denilemez.»

Bu açıklamalar birkaç kişiye ulaşabiliyor, okunmadan çöp sepetlerini boyluyordu.

Yakılacak yakılmış, yasaklanacak yasaklanmıştı...

Gerçekleri çarpıtarak, yadsıyarak yazım; olanca hızıyla sürüyordu. İşin garip yanı bunları yapanlara, hiç kimsenin sesi çıkmıyordu.

Hiç kimse onların «keyfine» karışamıyordu.

48 Yıl Önceki İlk Valsle...

Terörün önlenmesi ile sınırlı değildi Eylül İmparatorluğunun ömrü. Yaşamın her alanına el atılmalıydı ki, o kötü günler bir daha geri gelmemeliydi.

Kendi kültürüne döndürülen bir toplumda, gerçekleştirilecek bilinç patlaması ile imparatorluğun bütün kurumları güvenceye alınabilirdi. Kültür yaşamının her alanına yol gösterecek bir temel öğe de, yıllardır, hazır bekliyordu.

Atatürk anlatılamaz bir yoğunlukla kültür patlamasının yanında yer aldığında, Eylül İmparatorluğu «rüştünü ispat» etmemişti daha.

«Ordu'da eski bir cezaevi binası, Atatürk'ün 100. doğum yılı nedeniyle müze haline getiriliyor»du.

«Yapımı devam eden Giresun - Şebinkarahisar karayoluna Atatürk yolu adı verilmesi kararlaştırılıyor»du.

«1932'den, 1933 yılına girildiği gece Ankara Palastaki yılbaşı balosunda Atatürk'ün dansa kaldırdığı genç kız televizyonda o geceki duygularını anlatıyor»du:

«Ankara Palas'taki yılbaşı balosuna ailece gitmiştik. Bir sütuna yaslanmış dans edenleri izliyordum. Birden Atatürk geldi ve 'Neden dans etmiyorsun?' diye sordu ve beni piste çekti, vals yaptık. Herkes bize bakıyordu, çok heyecanlanmıştım. Dans bitti, beni ailemin yanına götürüp, babama teşekkür etti. Ablamla, bana iltifat etti 'küçüksünüz içki içmeyin' dedi. Sonra da emrindekilere dönüp 'Balo bitince bu küçük hanımları, çiftliğe götürün, süt içsinler' dedi. Gerçekten balo bitince yaverler gelip bizi, o zaman muhteşem diye tanımlanabilecek, bir otomobille çiftliğe götürdüler ve süt içtik.

Ünü dünyaya yayılmış sevgili Atatürk'ü böyle tanıdım ve dillere destan nezaketiyle, güzelliğine böyle tanık oldum.»

Ankara Palasta; 48 yıl önceki ilk valsle anlatılıyordu Atatürkçülük.

Müzik, tiyatro, edebiyat ve güzel sanatların tüm dalları Atatürk'ün anlayışına göre yeniden biçimlendirilmek isteniyordu.

Komite başkanı «Tüccar Terzi Hüseyin Özkan»ın çağrısı, Türk kültürünün siyasal yöneliminin artık bir tek yolu olduğunu gösteriyordu:

«Ölümsüz Atatürkümüzün yüzüncü yılı dolayısıyla, büyük önderimizin dünyanın en şık giyinen yüce şahsiyeti olması sebebiyle, bu konuda görüşlerini, kıyafet seçmedeki ulaşılmaz zevklerini, renkler üzerindeki titizlik ve derin bilgilerini dile getirmek üzere Etap Marmara Oteli salonlarında yapacağımız basın toplantısına şeref vermenizi bekler, saygılarımızın kabulünü rica ederiz.»

Turizm, dış satım ve ekonomik saygınlık patlamalarından sonra gerçekleştirilen kültür patlaması, bu temel üzerinde yükselecekti. Türkiye toplumuna küçük bir uyarı yapılmış «hiçbir zaman kaybetmemek zorunda olduğu halde bugüne değin ihmal ettiği bir değerin geçerliliği anımsatılmış»tı.

Ankara'da Opera binasından Harbiye Marşı yükselmeye başladı. Türk Ocağının açılışında 10. Yıl Marşını söyleyenlerin gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Devlet Tiyatrolarında Türklerin tarihi ve Atatürk'ün yaşamından kesitler sergileniyordu. Televizyon durup dinlenmeden; Harp Okullarının spor yarışmalarını, yemin törenlerini, gezilerini, mezuniyetlerini, açılışlarını yayımlıyordu.

Ulusal Kurtuluş Savaşında düşmandan «temizlenen» bütün kentlerin kurtuluş günleri için coşkulu haber programları yapılıyordu. Kömürlü bir lokomotifin buharları arasına dalan insanlar; trenden Atatürk'ün yağlıboya büyük bir resmini indiriyor, kent merkezine doğru delice koşuşturuyorlardı. Eski muhariplerden birkaçı ya da genç bir subay atlarından, arabalarından yere atlayıp, tutsaklığı simgeleyen direğe bağlı genç kızı zincirlerinden kurtarıyor, üzerindeki bayrağı üç kez öpüp başlarına koyuyorlardı.

Eylül İmparatorluğunun bu beklenmeyen saldırısı karşısında halk; toplumsal bir suskunluğa gömüldü, korku ile yaşamayı öğrendi. Çevresinde olup bitenleri onaylamasalar da, yaşam onları, boyun eğmeye, susmaya, konuşmamaya, duymamaya zorluyordu.

Evlerine ya da çok dar çevrelerine kapanan insanlar, mizahın gücü ile avunuyorlardı.

Ünlü bir portre ressamı köşke çağrılmıştı. Eylül İmparatorluğunun siyasi şeflerinin kalıcı bir resmi isteniyordu. Ağır bir koşulu vardı isteğin. Tablonun egemen görüntüsü Atatürk olacaktı.

Ünlü portre ressamı günlerce düşündü. İkircikli günler, uykusuz geceler geçirdi.

Uzun bir masa çizdi kâğıdın ortasına. Masanın arkasındaki duvarda mareşal üniformasıyla Atatürk'ün bir tablosu asılıydı. Masanın üstünde ise bir sürahi ve dört bardak vardı. Ressam olduğuna şükretti, yontucu olsaydı canlandıramazdı böyle bir tasarımı.

Yontucuların da başının derde girdiği oluyordu. «Sinop İl Makamı»na Kaymakam Ertan Yüksel'in yaptığı başvuruda anlatılanlar Türkiye'nin her yerinde alışılagelen olaylardan olmuştu.

Kaymakam Ertan Yüksel, Üsteğmen Cengiz Yanıkoğlu'ndan yakınıyordu:

«19 Mayıs 1982 günü ilçe merkezindeki Atatürk Parkına İnci Mermer ve Heykel Atölyelerinden ücretsiz sağladığımız katalogda işaretli 85 cm'lik Atatürk büstü törenle açılmış»tı.

Gelin görün ki, Üsteğmen Cengiz huysuzluk ediyordu. Hiçbir şeyi beğendirmek mümkün değildi.

«İlçemiz Garnizon Komutanı Üsteğmen Cengiz Yanıkoğlu, 19 Mayıs törenleri esnasında şeref locasında otururken, Atatürk büstünün Atatürk'e benzemediğini, herkesin içinde zamansız ve yersiz bir şekilde bana karşı iddia etmiş, kendisine bunun 100. Yıl Kutlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığının onayı ile satıldığı belirtilmiştir.

Henüz Atatürk'ü tanımayan Cengiz Yanıkoğlu hakkında gerekli soruşturmanın açılmasına delaletlerinizi arz ederim.»

Kaymakam Ertan Bey başvurusunun arkasına «İnci Mermer ve Heykel Atölyeleri 100. Yıl Katoloğu'nu da eklemişti. Cinsi ve fiyatı belirlenmiş, 100. Yıl Kutlama Koordinasyon Kurulu satışına izin vermişti. En pahalısı 2,5 milyon, en ucuzu 25 bin liraya satılıyordu yontuların.

Atatürk'ü tanımayan Cengiz Üsteğmen Harp Okulunda dinlediklerini çabuk unutmuş olmalıydı:

«...1899 senesinde Atatürk sizler gibi 18 yaşında bir gençken Harp Okulunda doğdu. O Atatürk 1919 senesinin 19 Mayısında da bir güneş gibi yurdun ufkunda doğdu. Atatürk'ün hayatında 9 rakamının büyük önemi vardır. 1899 yılında Harp Okuluna girmiştir, iki tane 9 ve 18 de iki 9'un toplamıdır. Sonra 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya ayak basmıştır. Ve ne garip bir tecelli ki, 3 tane 19'un toplamı olan 57 yaşında da hayata gözlerini yummuştur.

Sizler ve Türk ulusu, Atatürk sevgisini, Atatürk ideallerini kalbinde yaşattıkça, gönlünde taşıdıkça bu cumhuriyeti hiç kimse yıkamayacaktır.

Biz zaten sizlerin Atatürk sevgisine ve milletin çoğunluğunun Atatürk ideallerine bağlılığına güvenerek 12 Eylülü yaptık.

Biz Harp Okulundan mezun olan bütün arkadaşlarımıza birer Nutuk hediye ediyoruz. Sizlere de okulu bitirmeden önce bu Nutuk verilecektir. O Nutku iyi okuyun.»[111]

Böylesine ayrıntıları ile anlatılan Atatürk'ü tanımamak bir suçtu elbette. Kaymakam Ertan Bey gereğini yapıyordu. Üsteğmen Cengiz ise, «benzemiyor» diye huysuzluk çıkarıyordu.

100. Yıl Değil, 101. Yıl

Huysuzluk çıkaracak ne vardı?

Atatürk yılında başka huysuzlukları da oluyordu, bürokrasinin. Bir kısım huysuzlar; 100. değil 101. yıl kutlamaları olduğunu savlamaya başlamışlardı.

Başbakan Bülend Ulusu bir genelge yayımlayarak huysuzluğu önlüyordu.

«Bazı resmi ve özel kuruluşların kâğıt, afiş ve amblemlerinde Atatürk'ün doğum yılını belirlemek üzere, '101'inci yıl' tabirinin kullanıldığı tespit edilmiş»ti.

*«Büyük önder Atatürk'ün 100'üncü doğum yılı; Onun siyasi, askeri ve büyük devlet adamlığı vasfına yakışır bir şekilde belli plan ve programlar çerçevesinde kutlanmış, üstün kişiliği ile devrim ve ilkelerinin yurtiçinde ve yurtdışında tanıtılmasına büyük özen gösterilmiştir. Bu nedenle, kâğıt, afiş ve amblemlerde 101'inci yılı tabirinin kullanılması, 100'üncü yılın meydana getirdiği büyük his, fikir ve dinamizm atmosferini zedeleyebilecek»*ti.[112]

---

111) Kenan Evren, 13 Mart 1981.

112) Başbakan Bülend Ulusu'nun 4.10.1982 tarih ve 19-383-12559 sayılı genelgesi.

Toplama ve çıkartma işlemleri ne sonuç verirse versin kutlanan 101. yıl değil, 100. yıldı...

Ülkenin her yanından buram buram Atatürk kokuları gelmeye başladı. Ağzını her açan Atatürk demeden kapatamıyordu. Atatürk'ün Sıvas Kongresinde ağzına aldığı «kıvılcım» sözü yangın söndürme ekiplerinin duvarlarına yazıldı, «En küçük kıvılcımlardan büyük yangınlar çıkar!» diye.

Milli Eğitim Bakanı, «Atatürk milliyetçiliği, milli eğitimin temel taşıdır» diyecek, sonra da Milli Eğitim Temel Kanununu, kendi elleriyle değiştirecekti.

«Tüm milli eğitim kurum ve kuruluşları Sıkıyönetim Kanunu gereği olarak, sıkıyönetim komutanlarının önlem ve dirketiflerine göre her türlü idari ve güvenlik sorunlarını düzenlemekten, görev ve yetkilerini kullanmaktan sorumludurlar» diyecek, eğitim ve öğretimin geleceği Eylül İmparatorluğuna teslim edilecekti.

Kültür Bakanının yayımladığı bir genelgeden, Milli Eğitim Bakanından geride kalmak istemediği anlaşılıyordu.

«12 Eylülde gerçekleştirilen Cumhuriyeti koruma ve kollama harekâtının çeşitli kültürel faaliyetlerle desteklenmesi amacıyla bütün il halk kitaplıklarında 'Tarih Boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri' konulu kitap sergisi» açılması isteniyordu.

Genelgede «Atatürk ilke ve devrimlerinin yılmaz bekçisi ve savunucusu olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, onun kahramanlıklarının eğitim ve kültür hayatımıza yaptığı katkıların halkımıza daha yakından tanıtılması» gereği üzerinde duruluyordu.

Atatürk'ün Tahnidinde Kullanılan Aletler...

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanının; Milli Eğitim Bakanından da, Kültür Bakanından da geri kalması düşünülemezdi. Necmi Ayanoğlu Paşa 26. Ulusal Tıp Kongresini açarken yaptığı konuşmayla, imparatorluk tarihine geçiyordu.

«Ulu Atamızın 55 yıl önce yüce Türk milletine sunduğu sayısız hizmetlerden biri de Ulusal Tıp Kongrelerinin başlatılması emri idi,» diye sözlerine başladı:

«Bu kongre için tasarlanan program son yılların, yurdun üzerine kâbus gibi çöken ağır, acı, gözyaşı ve hicran dolu günleri içinde hazırlanırken, bu ıstırapları durduracak tek kudret sahibi Türk Silahlı Kuvvetleri; atalarının kudreti ve canlılığı, onun ruhunu şadedecek heybetiyle, delalet içinde olanlara 'Dur' emrini verdi.

Şimdi hepimiz mutluyuz.

Çünkü, dünyanın örnek aldığı bir 'Deha'nın' bir insanlık örneğinin adını bile anmamakta direnen, yüzyılların kahramanlık yadigârı bayrağını bir kenara iten zavallıların türediği bir ortamda yükselen bu kudretli ses, o nankör, o korkak bir avuç soysuzu, bir tutam yabancı ideoloji sapığını durdurmaya yetti.

Çünkü bu kudretli ses, ulu Atamızın içinde doğduğu Türk milletinin, Türk Silahlı Kuvvetlerinin, bugünkü en kuvvetli sesi idi. Ve bir avuç biçareden tiksinen 45 milyon Türk çocuğu, bu sesin kumanda ettiği Türk ordusu ile beraberdi.»

Ölümünden yıllarca sonra «kendisini Türk doktorlarına emanet eden» Atatürk, yaşasaydı Sağlık Bakanının doktorlukla bu yakın ilgisine şaşırırdı.

Daha da ileri gidilecekti. Atatürk'ün doğumunun 100. yılı nedeniyle 6 kongre ve bir sempozyumdan oluşan uluslararası bir kurultay düzenlendi.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin düzenlediği kurultayda «Atatürk'ün tedavisinde ve ölümünden sonra tahnit edilmesinde kullanılan tıbbi aletler» sergilenecekti.[113]

Bir baştan bir başa Türkiye, Atatürk'ün yolundaydı.

Sonbahar tatbikatındaki askerlerden, öğretmenlere, sanatçılara ve doktorlara kadar herkes Atatürk'ü konuşuyor, Atatürk'ü yaşıyordu.

Kültür Politikasının Tespiti

Türkiye her geçen gün biraz daha karanlığa gömülüyordu. Senin de geleceğini karartan uygulamalar, «milli

113) İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Aslan Terzioğlu'nun açıklaması, 23 Kasım 1980.

devletin eğitim politikasının yenileştirilmesi» ile ilgili arayışların gündeme getirilmesiyle başlatılıyordu.

«Yapısal açıdan birer kurumlaşmamış kültür unsuru» olan din, ahlak, hukuk, ekonomi, politika, basın yayın ve kitap gibi konuların yeniden araştırılması gerekiyordu. «Bugüne kadar bu işlevi kurduğu komisyonlarla Devlet Planlama Müsteşarlığı yapıyordu. Bundan sonra Atatürk Yüksek Kurumu yapacak»tı.

Akıl almaz çalışmalar yapacaktı Atatürk Yüksek Kurumu:

«Endüstrileşme ve sanayileşme olgusu maddi kültür unsurlarına hız ve ağırlık kazandırdıkça, insanların maddi olmayan kültürü ihmal etmesine neden oldu.

20. yüzyılda, yeni bir insan tipi, alışılmışın dışında değişik bir şahsiyet tipi doğdu dersek, doğrudur. Pragmatist, hayatı umursamaz, mütecaviz, otoritesiz, devleti umursamaz, milleti düşünmez, yanlışı âdeta inanç edinmiş bir insan tipi doğdu. Bu tür insanlar millî kültür bütünlüğünden kopmuş gibidirler.

Bunlarla ne yapılmak isteniyor? Anlamak zor olmasa gerek:

Bu tip insan örnekleri ile milli bütünlük, milli kültür değerleri dağıtılmak, bir insan yığını yapılmak isteniyor. O halde basın yayınımız, müelliflerimiz, sözü edilen kötü örnek tiplerin karşısına gerçek milli şahsiyetlerimizi, yazılı abidelerini dikmelidirler.

Gerçek şahsiyetin teşekkülü ve tekâmülü tezini eserleri ile savunmalı, yaşatmalıdırlar. Bu müellifler taltif ve teşvik görmelidirler. Okumayı ve derin düşünmeyi sevmeyen, benimsemeyen insan tipi mühim meselelerde ve müesseselerde söz sahibi yapılmamalıdır. Esasen, okumayı sevmeyen tip, basın yayının mahiyeti ile ters düşer. Çünkü bu tip insanlar ağırbaşlı ve ciddi yayınları hiç sevmezler. Bunların sayıları çoğaldıkça, sonuç olarak milli kültür seviyesiz hale gelir ve boşluklarla dolar. Milli kültürün en mühim unsurlarından biri olan basın-yayın ve kitap unsuru boşluğu doğar.»

«Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikalarının Tespitinde Uygulanacak Yöntem ve Sorumluluklar Hakkında» yoğun bir çalışma başlatıldı.

«Kalkınmada Öncelikli İllerde Halka Kitap Sevgisini Aşılamak, Bölücü Propagandaları Önlemek ve Türkçeyi Sevdirmek Maksadıyla Yapılacak Olan Kitap Dağıtım Faaliyetiyle İlgili» bir yazı yazıldı üyelere. Üyelerin yanıtları geldi.

Kurul üyelerinin imzasız önerileri ile, Türkiye bir kez daha çağa kapanıyordu. Kimin tarafından önerildiği belli olmayan çözümler, Eylül İmparatorluğunun gerçek yüzünü gösteriyordu.

Küçük Risalelerden Olursa...

Her şey, bir tank generalinin başkanlığında yürütülüyordu. Bu nedenle koyu bir gizlilik egemendi konuşulanlara, yazılanlara. Altına imza atmaktan çekindikleri önerilerinin üstüne, kocaman birer «Gizli» damgası vuruyorlardı.

Her sayfanın üzerine vurulan damga, tarihin damgasını önleyemeyecekti.

İlk öneri, Fransa'da Aix Üniversitesinde bir kongrede bulunan üyeden geldi:

«...Hazırlanan eserler çok sayıda küçük risalelerden olur ise, her çevreye kendini ilgilendiren risaleler okumak fırsatı verilebilir. Risalelerde o çevrenin Türk devrinde tarihi, o tarihi yaşayan kahramanları, onların yaptırdığı abideler, sade fakat ciddi vesikalara dayanan resimlerle anlatılabilir.»

İkinci öneri, kısa ve kesindi:

«Bahis konusu halk kitabı için Prof. Dr. Merhum İbrahim Kafesoğlu'nun 'Türk - İslam Sentezi' adı ile basılan eserinin seçilmesi uygun olacağını düşünüyorum.»

Üçüncü önerinin sahibi, hemşehrilik ilişkilerine önem veriyordu:

«Türk kültür ve edebiyatına hizmet eden şair ve yazarların bir kısmı bu yörelerden yetişmiştir. Nâbi Urfalıdır. Nef'i Erzurum'un Hasankalesinde doğmuştur. Erzurumlu İsmail Hakkı ve Van Kulu doğdukları illerde anılırlar. Ali Emiri Efendi, Abdullah Cevdet, Süleyman Nazif, Faik Ali, Ziya Gökalp ve Cahit Sıtkı

Tarancı Diyarbakırlıdır. Bu edebiyatçıların eser, şahsiyet ve hatıraları da ortak şuur teşekkülünde istifade edilmesi gereken kaynaklardır.»

Örgütçülüğün geçerliliğine inanan bir başka üye TRT ve Diyanet İşleri Başkanlığından yararlanılmasını öneriyordu:

«Yeri gelmişken yazmadan edemeyeceğim. Tek başına iktisadi imkânlar sağlamakla bölücülük önlenemez. İktisadi faaliyeti kültürle beslemek lazımdır. Bu konuda da belli illerde görevlendirilecek insan unsuru birinci plana gelir. Vali, kaymakam, nahiye müdürü, müftü, imam - hatip, vaiz, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerini mutlaka özel bir şekilde seçmek gerekir. Bu konuda, kanunun Yüksek Kuruma verdiği yetkiye dayanarak ilgili bakanlarla işbirliği yapmak ve yukarıda saydığım görevlileri seçmek gerekir.

Tarih, Türkçe, edebiyat, din dersi kitapları buna göre özel bir şekilde hazırlatılmalıdır veya bu konuya dair parçalar bu kitaplara yerleştirilmelidir.»

Bir başka üye tarihin kurtarıcılığına inanıyordu:

«Bölücü propagandaları önlemek maksadıyla birlik ve beraberlik fikrini işleyen bir kitabın muhteviyatını çok dikkatli seçmek gerekir. Tarihimizde birlik olduğumuz zaman neler elde ettiğimizin, parçalanıp bölündüğümüz zaman neler kaybettiğimizin pek çok örnekleri vardır. Mesela bir Türk ülkesi olan Kırım'ı ele alalım. Ruslar Devlet Giray'ın yerine Şahin Giray'ın gelmesini sağlamışlardır. Rus nişanlarına aldanan ve sefih bir insan olan karşı da iç isyanı körüklemiş; neticede ayaklanan halk Şahin Giray'ı tahttan indirerek Bahadır Giray'ı tahta çıkarmıştır. Perde arkasındaki Rusya ise General Potemkine'i Şahin Giray'a yardıma göndermiş ve bir gecede 30.000 Türkü kılıçtan geçirtmiş, ihtilal bastırılmış, Bahadır Giray kaçmış, ama artık Şahin Giray da iktidarı görememiş, Kırım tamamen Rusların olmuştur. Şunu demek istiyorum; Rus kışkırtmalarına alet olan Kırım Türkünün kaderini yaşamak isteyen vatandaşlarımız bugün maalesef var. İşte tarihimizdeki bu ve benzeri olaylar çok veciz ve manalı bir şekilde böyle bir kitapta yer almalıdır.»

Bu üyeye göre, tarihten hareket etmek kurtuluşun tek yoluydu:

«Biz ne kadar bazı vatandaşlarımızı Türk kabul etsek de onlar kendilerini bizden saymıyorlar. O zaman Müslümanlık fikrinden hareket edebiliriz. Bunun laikliğe aykırı bir tarafı yoktur. Zümre ve gruplara göre hitap etmek gerekecektir. Bazen de onların Türk olduğunu anlatacak tarihi gerçekler aramalıyız. Bunu anlatmanın en güzel vasıtalarından biri de Oğuz Kağan Destanıdır.»

Hazırlanacak iki ciltlik kitaplarla sorunun şıp diye çözüleceğine inananlar da vardı:

«Türklerin Abbasi halifesi el-Mehdi zamanında Bizansa karşı gaza amacıyla Anadolu'ya gelmelerinden başlayarak. Anadolu'ya tevcih edilen Türk giriş, istila ve fetihlerini.

Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kurulan irili ufaklı Türk devletlerinin siyasi tarihleri ile kültür ve medeniyetlerini içeren bir veya iki ciltlik halk tipi eserler yazılabilir.»

Atatürk de çözümleyici bir unsurdu, üyelerden bir kısmına göre:

«Özellikle Malazgirt Savaşı, İstiklal Savaşı gibi milletimizin kahramanlığını sergileyen olaylar anlatılmalıdır.

Atatürk'ün insan sevgisine, yurtta barışın önemine, vatanın kutsallığına nasıl eğildiği anlatılmalıdır. Yurttaşlarımızın arasında sınıf farkının olmadığı, cumhuriyetin halka dayandığı ve fazilet yönetimi olduğu malumdur. Bu hususların üzerinde durularak 'Ben Türküm diyen herkesin Türk olduğu' açıklanmalıdır.»

Kitap sevgisini aşılamak için masaya getirilen bir öneri de, «dinin buyruklarından bazı örnekler verilerek eserlerin çekici kılınabileceği» belirtiliyordu. Bir başka öneri ise «Eski Anadolu gazilerinin memleket bütünlüğünü sağlamadaki rollerinin anlatıldığı olaylardan başlanarak, son büyük Gazi Atatürk'le biten milli bütünleşmeyi biraz da tarihi hikâye havası içinde verebilecek bir eser» hazırlanması biçiminde düzenleniyordu.

Kitaplar ancak okul çağında olanlar ve okuma yazma bilenler için yararlı olabilirdi; okuma yazma bilmeyenler ne olacaktı? Bu sorunun çözümlendiği öneri şöyleydi:

«Sözü geçen yörelerde kitaptan daha etkili ve ar-

zu edilen hedefe varmada zaman kazandırıcı faktör TV'dir. Bu araçtan her nedense yeterince yararlanılmamaktadır. İkinci bir kanal açılması veya hususi paket programlara dayalı sabah ve akşam saatlerini içine alan yayınların yapılması gerekir. Türkiye'nin bütünlüğü meselesinde, ikinci kanalın maliyeti üzerinde durmayı sağduyu ile bağdaştıramıyorum. Bunu ilgililere ısrarla tekrarlamaktan yanayım. Bizim kanunumuzun 6/b maddesi gereğince bunu 'hayati nitelikli' çerçeve içinde değerlendirip, tatbikini şiddetle talep etme hakkımız vardır.»

Bir üyeden cin gibi bir uyarı geliyordu:

«Bu kitapların ilmi ölçüler içinde ve milli hedeflere uygun olarak hazırlanması gerektiğinde hiç kimsenin şüphesi yoktur. Ancak, dikkat edilmesi gereken en önemli hususun, bunların belli bölgeler için hazırlandığı intibaının verilmemesi olduğunu sanıyorum.»

Hazırlanacak kitaplardaki ağırlığı Orta Asya'ya kaydıran bir üye; bir kurulca «Göktürk yazıtlarından, Dede Korkut Masallarından, Oğuz Kağan, Manas gibi destanlardan, halk şiirinden, divan şiirinin sade dilli örneklerinden» seçme yapılmasını öneriyordu.

Sosyolojiye meraklı bir üye «Yaylakçı - Kışlakçı Göçebelerde Hayat» konulu sosyoloji metoduna göre: Türkmen - Karapapak - Kürt - Zaza kollarındaki ortak âdet ve gelenekler ile etnografik eşya ve halı, kilim, giyim - kuşam, çift - çubuk, yapı ve mesken gibi maddi nesnelerin resim ve çizgilerle tespitini gösteren bir kitap hazırlanması» önerisini ortaya attı.

Önerisine burun kıvıranların çoğunlukta olduğunu görünce 1928'lere dönüp bir başka öneriyi gündeme getirdi. Öneriler öylesine boldu ki:

«Türkçeyi benimsetmek amacıyla, vaktiyle 1928 Türk Harf İnkılabını müteakip, Maarif Vekâletimizin yaptığı gibi; sade Türkçe ile ve resimle, yer yer manzum Köroğlu, Âşık Garip, Şah İsmail, Aslı ile Kerem, Ferhat ile Şirin, Emrah ile Selvi, Mem ile Zin, Battal Gazi, Danişment Gazi gibi milli halk masalları ile her şehir ve kasabamızda dağbaşları ve su kaynaklarında yatan 'Evliyalar, Yatırlar ve Ziyaretler' üzerine olan yaygın menkıbeleri kaynaklarından derleyip yaymak

ve bunlar için köy imamlarına varıncaya kadar resmi görevli din hizmetlerinden yararlanmak gerekmektedir.»

Bir zamanlar Milli Eğitim Bakanı olan doğulu bir eski milletvekili ise, kendine göre en gerçekçi kurul üyesiydi:

«Bu kitaplarda din birliği, tarih birliği, mukadderat birliği fikirleri ağırlık taşımalıdır. Doğu bölgelerimizde ırk ve mezhep bahislerine girmek faydasız, hatta mahzurlu olmaktadır. Çünkü burada ayrı bir milliyet şuuru yerleşmemiş olmakla beraber kavmiyet duygusu kuvvetlidir. Orda bütünleşmeyi, ancak dil birliğini sağlamak yolu ile gerçekleştirebileceğimize inanıyorum.

Özür dilerim, Milli Eğitim Bakanlığım var ve 7 sene doğudan, Bingöl'den milletvekili oldum. Bölgeyi ve halkı iyi tanıdım. Tecrübem o oldu ki, ırk birliği iddiaları burada tepki ile karşılanıyor. Devletin dili olan Türkçeyi öğrenmek ve kullanmak ise bir zarurettir. Zaten Türkçe bu halkın medeniyet dili olmaktadır. Yazılacak kitaplar hakkında en yetkili ve hazırlıklı arkadaşımız Yüksek Kurul üyesi Prof. Şükrü Elçin'dir.»[114]

1967 yılından beri Erzurum Atatürk Üniversitesinde görev yapan bir başka kurul üyesi hazırlanacak kitaplarda, bu bölgelerde çok sevilen halk hikâyeleri, masallar ve efsanelerin sade bir dille, «fazla olmamak kaydıyla küçük müdahalelerle» toplanabileceğini söylüyordu.

Üç yılını Elazığ, Tunceli, Bingöl, Malatya, Adıyaman ve Diyarbakır yörelerinde yaptığı araştırmaya hasreden bir kurul üyesinin önerileri ile sona eren toplantıda, Türkiye'nin nereye götürülmek istendiği artık açıkça anlaşılıyordu:

«Bu tür yayınlar hazırlanırken, yöre derlemelerine öncelik tanınmalı, derlenen masal, efsane, destan gibi folklor malzemeleri işlenirken Türklük, milli bütünlük, bayrak ve vatan sevgisi, Atatürk milliyetçiliği

---

114) Yazılacak kitaplar bu tartışmalarla programlanırken, tartışılmasına gerek duyulmadan devlet eliyle piyasaya sürülen kitaplar da vardı. Başbakanlık genelgeleri ile satışa sunulan «Atatürkçü Düşünce Yaklaşım Tarzı, Atatürk'ün Ekonomik Görüşleri» gibi kitaplar kapış kapış sattırılınca, en sonunda Atatürk'ün görüşleri bir el kitabında toplattırıldı. Genelge ve emirlerle okutulması zorunlu kılınarak satışa sunuldu.

gibi unsurlar bu malzemeler içine, fakat polemiğe meydan vermeyecek şekilde ustalıkla yerleştirilmelidir.

Yörede genellikle Kürmanç ve Zaza ağızlarının konuşulduğu ve 0-6 yaş çocukları ile yaşı 35'in üzerinde olan pek çok kadının Türkçe bilmediği unutulmamalıdır.

Yukarıda belirttiğim gibi, yöreden yapılan derlemeler işlenirken inandırıcı olması bakımından, mahalli terim ve deyimler, yer ve şahıs adları, mahalli kelimeler ustalıkla kullanılmalıdır. Örnek olarak Hatice Gülensoy'un Tunceli yöresinden derlediği ve yazdığı Tunceli'nde Munzur Efsanesi adlı hikâyeyi gösterebilirim. Bu hikâye suluboya tekniği ile yapılmış renkli 32 resimle genişletilerek Milli Güvenlik Kuruluna takdim edilmiştir. Kendisi halen Tunceli'nin Nazimiye ilçesi Gökova köyünden bizzat derlediği Gelin Pınarı efsanesi üzerinde çalışmaktadır. Sırasıyla 'Buyur Baba', 'Tujik Baba', 'Gelin Kayası', 'Cin Kayaları' ve 'Hasan Baba' gibi yöreden derlediği efsaneleri yazıp resimleyerek Türk gençliğine kazandıracaktır.»

Cuma Vaazı, Konferanstır...

Kendileri gibi düşünmeyenlerin «temizlenmesi»ni çok kısa bir sürede gerçekleştirdiler.

İmparatorluk, gücüne güç katacak ideolojik bir destekten yoksundu. Siyasal yelpazenin soluna vurulan tırpanı dengelemek için başvurulan yolda, sağın desteğini de yitirmişlerdi. Darbenin ilk günlerinde faşist parti ve dinci partinin de hesabı görülmüştü. İmparatorluğun siyasi şefleri, gönülleri istese de, siyasal yelpazenin sağını açıktan koruyup, kollayamıyorlardı.

Büyük umutlarla bel bağlanan Atatürkçülük, yanlış uygulamalarla, her geçen gün geçerliğini yitiriyordu. Milliyetçi ve dinci kadroların liderleri cezaevindeydiler.

Toplumu bir arada tutacak yeni bir harç gerekiyordu. Uzun bir süredir kuramsal çalışmaları yapılan Türk - İslam sentezi ilk kez uygulama ortamına kavuşuyordu.

Eylül İmparatorluğu dört elle «dine» sarıldı.

Din kültürü dersleri aldatmacasıyla ilk ve ortaöğretime zorunlu din dersleri konularak, gerekli taban arayışlarına başlanıldı.

Eylül İmparatorluğu toplum içinde dini güçlendirerek toplumculuğun, çoğulculuğun karşısına ideolojik bir «barikat» kuruyordu. Halk üzerindeki egemenliğini İslamla pekiştirmek yolunu seçmişti.

Milli Güvenlik Konseyi 1981 mali yılı bütçe görüşmelerini yapıyordu. Konferans ücretlerinin saptanması sırasında Kenan Paşanın aklı karışmıştı:

«O kadar değişik türde ek görev var ki; konferans ücreti profesöre bu kadar, doçente şu kadar, uzmana şu kadar. Bunun içinden çıkmak gerçekten bir mesele. Çok değişik türde yanödemeler yapılıyor. Onun için önümüzdeki bütçe tasarısını hazırlarken ben hükümetten rica edeceğim; bunu daha basit usullere çevirelim. Şu anda haklısınız, böyle gelmiş böyle gidiyor ama bunu ileride mutlaka düzeltelim.

Şimdi vaizler de konferans diyeceklerdir. Cuma namazlarında verilen vaazlar da konferanstır. Vaiz bir nevi konferans veriyor. Konferans denildiğine göre, onlara da ödenir.»

Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer tek cümle ile soruna çözüm buluyordu. *«Camilerde verilen vaaz konferans sayılmaz diye bir madde ilave edilir böylece mesele kalmaz sayın başkanım»* dedi.

Ezan'ın Türkçe okutulması, Kuran'ın Türkçeleştirilmesi gibi birtakım girişimler «üzüntü» ile karşılanıyordu.

«Son günlerde bir kısım basınımızda Ezan'ın Türkçe okutulması, Kuran'ın Türkçeleştirilmesi konusunda tartışmaların yer aldığı üzüntü ile görülmektedir.

Milli Güvenlik Konseyinde bu hususta hiçbir çalışma yapılmadığı halde, halkımızın çok hassas olduğu bu konunun ortaya atılışının asıl sebebinin Türk milletini tekrar bölme ve Milli Güvenlik Konseyine karşı beslenen büyük itimadı sarsma çabaları olduğu anlaşılmaktadır.

Bu gibi asılsız haberlere dayatılan ve bilimsellikle hiçbir ilişkisi olmayan lüzumsuz münakaşaların za-

rarlı sonuçlar vereceği, vatandaşlarımızın arasında yanlış anlamalara sebep olabileceği değerlendirilmektedir.

Bölücülere ve yurtiçinde kargaşalık yaratmaktan fayda bekleyenlere yeni bir istismar konusu olarak uydurulmuş bir habere dayandırılan bu münakaşalara son verilecek ve sıkıyönetim komutanlıkları da bu konuda gerekli tedbirleri alacaklardır.

Sıkıyönetim bölgelerinde anılan bildiri doğrultusunda gerekli önlemler alınacaktır.»[115]

Din ve kuralları da imparatorluğun güvencesi altındaydı. Bundan kimsenin kuşkusu olmamalıydı.

Kuran Kursları, Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Dernekleri, İlim Yayma Cemiyeti gibi örgütlerin, başlangıçta yasaklanan çalışmaları, zaman içinde serbest bırakılacaktı.[116]

Şeriat örgütlenmesine göz yumuluyor, zaman zaman da destekleniyordu.

İmparatorluğun gücünün tartışılamadığı bir dönemde ise «İslam Tarihi, Sanatı ve Kültürü Araştırma Merkezi»nin İstanbul'da kurulmasına ilişkin antlaşması imzalanıyordu.

Rabıta, Hizbullah ve İslama Davet örgütlerinin oluştur-

---

115) Ezan'ın Türkçe okutulmayacağı, Kuran'ın Türkçeleştirilmeyeceği emri 19 Şubat 1981 tarihinde SKYN KOOR: 7130 - 82.81 ile ilgililere duyuruldu.

Başlangıçta din ögesinin kullanılmasında kararsızdılar. Milli Eğitim Bakanı emekli General Hasan Sağlam 18 Ağustos 1981'de «Zorunlu din eğitiminin söz konusu olmadığını» söylüyordu. 20 Ekim 1982'de din derslerinin zorunlu olduğunu söyleyecekti.

Din ve devlet işlerinin birlikteliği konusunda küçük deneylere de girişmişlerdi. 19 Ocak 1981'de hazırlanan bir tasarı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Dairesine, «cezaevlerinde vaaz, nasihat, konferans verilmesi, tutuklu ve hükümlülerin manevi kalkınmalarının sağlanması» görevi veriliyordu. Cezaevindekilerin «Din Fişleri» tutulacaktı.

116) Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanı Korgeneral Nevzat Bölügiray'ın imzasını taşıyan bir belgede «Kurs ve Okul Öğrencilerini Koruma Dernekleri hakkında kesin hüküm verilinceye kadar dernek binalarının kapatılmaması, yasal olarak kapatılmasını gerektirecek suç unsurlarının gönderilmesi» isteniyordu. 21 Ocak 1982 tarih ve SYNT. KOOR: 7130-32-82/İSTH. HRK. 32 sayılı yazı.

duğu İslam Konferansı Örgütü ile imzalanan antlaşmanın boyutları, örgütün kuruluş amacına bakınca ortaya çıkıyordu.

Türkiye'nin kapılarını bir İslam yayılmacılığına açan antlaşmanın imzalandığı örgüt, «Müslüman halklar arasındaki tarihi ve kültürel bağları güçlendirmek, sınırsız İslam kültürü ve medeniyeti üstünde yükselen samimi, kardeşçe bir ilişki yaratmak, ortak İslam medeniyetini ve kültür mirasını tanıtmak ve İslamın dünya medeniyetine katkılarını belirlemek» amacıyla kurulmuştu.

Evren'den Özal'a Kadar

Cumhuriyet döneminin en çok resmi hacısı, 12 Eylül 1980'den sonra çıkacaktı. Haccı kılıçlarıyla İstanbul'a getiren Osmanlı padişahlarından daha geri bir tutum sergileniyordu. *«Hicaza giden ilk padişah, Cumhuriyetin kılıcından kaçan son padişah Vahdettin'di. Ama, o bile hacı olmamıştı.»*

Devlet Başkanı, MGK ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren başta olmak üzere, Başbakan Bülend Ulusu, Turgut Özal, Kaya Erdem ve daha başka birçok devlet adamı «Hac farizalarını» yerine getiriyorlardı.

Devletin resmi hacılarının fotoğraflarının yayımlanmasının yasaklanarak korunan laiklik ilkesi, anlatılan hac öyküleri ile süsleniyordu.

Çıplak ten üzerine giyilen, özel hac giysileri ile boğuşan yüksek bürokrat hacı adaylarının birbirlerine söyledikleri anlatılıyordu.

Namaz kılmayı bilmeyen bir bakanın, devlet başkanının yaptıklarını taklit ederken, durmadan başını kaşımasına ve bunun namazın bir kuralı olduğunu sanmasına gülünüyordu.

Bir de, peştemalının düğümü çözülüp kutsal emanetlerin karşısından anadan doğma kalan devlet adamının öfkesi konuşuluyordu.

«Canınızı yakarım!» demişti Kenan Evren. «Bu fotoğrafları bir yerde yayımlarsanız.»

Başbakan Bülend Ulusu'nun imzasını taşıyan bir yazıda bir Nakşibendi şeyhinin yarattığı sorunların çözüm yöntemi öneriliyordu.

Bir sayfalık yazının arkasına, «Bu bilgiler istihbari mahiyette olup, dokümanter değildir. Bu haliyle hukuki delil olarak kullanılamaz» notu eklenmişti.

Bir tümcelik «emniyet ifadeleri» ile ölüm cezalarına çarptırılan yüzlerce insanın bulunduğu bir ülkede, böyle bir raporun insanı bir değil, iki kez ipe götürmesi işten bile değildi.

Türk - İslam sentezi arasında Nakşibendiler de, Nurcular da, Süleymancılar da vardı. Ve bunlar korunup, gözetilecekti.

«Türkiye'ye Suriye'den gelen ve Doğubeyazıt, Bitlis, Siirt yörelerinde ikamet ettikten sonra Adıyaman /Kâhta/Menzil köyüne yerleşen ve 1972 yılında vefat eden Kürt orjinli Nakşibendi Şeyhi Abdülhakim Erol' un oğlu olduğu,

Babasının ölümü üzerine söz konusu tarikat şeyhliğini üstlendiği,

20 Mart 1973 tarihinde, Urfa'dan bir kamyona yeşil bayrak çekerek kendisini ziyarete gelen müritleri ile birlikte takibata uğratıldığı,

Müritlerince 'Türkiye'nin Humeynisi' olarak nitelenen mezkûr şahsın çeşitli il ve ilçelerde vekillerinin bulunduğu,

Mürit ve sempatizan sayısı giderek artan şeyhi ziyaret maksadıyla çok sayıda tarikat yanlısının Menzil köyüne gittiği,

Anılan köydeki dükkânlarda Abdülhakim Erol'un yazdığı 'Sohbetler' adlı kitap ile 'Hatme' kitabı kaset, bantlar ve Reşit Erol'un resimlerinin elaltından satılarak sözü edilen şeyh adına maddi çıkar sağlandığı,

MSP ve MHP'ye mensup şahıslar ile temasının olduğu ve söz konusu partilerin üst düzey yöneticileri ile görüşmeler yaptığı,

MSP'nin eylem gücü olarak tanımlanan Akıncı unsurlar arasında önemli sayıda taraftarlarının olduğu,

Çoğunluğu Erzurum, Erzincan, Antalya, Ankara,

Balıkesir illerinde olmak üzere, bazı illerdeki ülkücü şahısların da söz konusu şeyhin müritleri arasında bulunduğu istihbar edilmiş»ti.

Böylesine küçük «vukuatları» olan bir Nakşibendi Şeyhinin yarattığı sorunların çözümü için Başbakanlığın önerdiği yöntem akıl almaz biçimde demokratikti:

«*...Adı geçen şahsın, tarikatın faaliyetlerinin gizli bir şekilde dikkatlice izlenip yapılacak bir operasyonda suç delilleri ile beraber yakalanıp adli makamlara sevk edilmesi sorunun çözümü için, tek alternatiftir.*»

On binlerce genç insanı gözaltına alan Eylül İmparatorluğu, Nakşibendi Şeyhi Reşit Erol'un Çanakkale'de «İkamete raptedilmesini faydalı mütalaa ediyor»du.

Şeyhin Çanakkale'de bulunduğu günlerde, demokratik parlamenter yaşamın silah zoru ile alaşağı edilen 16 seçkin politikacısı da aynı yörede, tel örgülerle çevrili bir yerde «ikamete raptedilmişler»di.

Şeyh için uzun uzun düşünülüp karar verilmişti; 16 politikacının Zincir bozan tutsaklığı kararı ise bir gecede alınıvermişti.

Nakşibendi Şeyhinin yargı karşısına çıkmasını uygun bulanlar, 16 politikacıyı yargıç kararı olmadan tutuklayabiliyorlardı.

Şeyh Raşit Erol'un affı için aracı olanların arasında ünlü politikacıların bulunduğu söyleniyordu kulislerde.

Nakşibendi Şeyhinin affı için aracılar kabul edenler, ülkenin seçkin politikacıları için akıl almaz şeyler söyleyebiliyorlardı:

«Ümit ederiz ki, Çanakkale'den karşıda 1. Cihan Harbinde Atatürk'ün komutasında gerçekleştirilmiş Çanakkale muharebelerinin o sahalarını seyreder ve Atatürk'ün ruhu onların kalplerini biraz olsun belki aydınlatabilir.»[117]

Dini Kisve Altında...

Eylül İmparatorluğunda «solun dışındaki her şeye» hoşgörü gösterilebiliyordu.

---

117) Kenan Evren; Çorum.

Yehova Şahitleri Cemaatinin toplantı isteklerine yanıt vermek durumundaydılar. Resmen başvuru yapılmıştı. Yanıt verildi:

«Anayasanın 24. maddesi 'Herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğunu' belirtmekte; dolayısıyla ilgilinin Eskişehir Yehova Şahitleri Cemaatinin toplantı isteği hakkında başvurusunun olumlu karşılanması gerekmektedir.

Ancak yapılacak toplantı ve ayinlerin Anayasanın 14. ve 24. maddelerine aykırı olması halinde gerekli işlemi yapabilmek için toplantı ve ayinler olanaklar nispetinde izlenecektir.

Başvuru sahibine cevap verilirken, cemaatin muhatap alınmamasına, kişilere cevap verilmesine özen gösterilecektir.»

Ünlü bir imza ile toplantı yapılmasına izin verilen yazının bir de eki vardı. «Yehova Şahitleri Cemaati Hakkında Özet Bilgi» veriliyordu.

«Cemaat; dini kisve altında siyasi bir gaye gütmekte; kökü dışarda olan bu milletlerarası teşkilat, devletin, siyasi, ekonomik ve yasal düzenini bozmayı, sosyal milli düzeni dini esaslara göre değiştirmeyi istemektedir.

Fırat Nehrinden Nil Nehrine kadar olan bölgenin Yehova ((Tanrı) tarafından İsraillilere ve İbrahim'in nesillerine verildiğini işleyerek Türkiye üzerinde bölücü emeller taşımaktadır.

Ayrıca askerlik görevine, vatan savunması için silah tutmaya, bayrağa ve milli liderlere karşı menfi propaganda yaparak bir Yehova İmparatorluğuna ulaşmayı amaç edinmektedirler.

Musevilik etkisi altında bir Hıristiyan mezhebi olduğu belirtilen bu teşkilatın kesin ve yasal deliller elde edilememesinden dolayı toplantı ve faaliyetlerine izin veren mahkeme kararları ve sıkıyönetim komutanlıkları yazıları bulunmaktadır.»

Sendikaları, dernekleri, kooperatifleri bir kalemde «ihtilalci» örgüt sayabilen İmparatorluk gücü, zaman zaman zorlanıyordu.

Devletin, siyasi, ekonomik ve yasal düzenini bozmayı, sosyal milli düzeni din esaslarına göre değiştirmeyi amaç-

layan derneğe toplantı ve ayin yapma izni veriliyordu.

Ama Mimar Sinan'ı anma toplantısına izin verilmeyebiliyordu. Tuğgeneral Ali Fikret Atun «4. Kolordu ve Ankara - Çankırı - Kastamonu illeri Sıkıyönetim Komutanlığınca yayımlanmış bulunan bildirilerdeki esaslar göz önüne alınarak» Sinan Haftası programının uygun bulunmadığı yazının altına imza atıyordu.

Uygun bulunmayan programda «Sinan Döneminde Osmanlı Kent Yapısı», «Sinan Devrinde Osmanlı İmparatorluğu», «16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Yapılarındaki Mimari Süsleme Programlarına Sinan'ın Katkısı» gibi teknik konular tartışılıp, 10 Nisan günü düzenlenecek Mimarlar Gecesinde meslekte 30 yılını dolduranlara birer anı verilecekti.

Yehova Şahitleri toplantısına izin veren Eylül İmparatorluğu, Türkiye Mimar Mühendis Odaları Birliği'nin olağan genel kurul toplantısında solcu avlamayı düşleyerek akla gelmeyecek isteklerde bulunuyordu. 22 Mayısta toplanacak genel kurul için 21 Mayısta yazdığı bir yazı ile tüm delegelerin isimleri, işyerleri, oturma adresleri isteniyordu. 1190 delege için istenenlerin gönderilmesi durumunda «genel kurulunuzun yapılıp yapılmayacağı ayrıca bildirilecektir,» uyarısı ile biten yazının altında ise Ankara Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdürünün imzası bulunuyordu.

Büyüdüğünde sen de görüp anlayacaktın ki; Mimar Sinan solcu değildi. Ama, Eylül İmparatorluğu, bir Türk büyüğünün, solcular tarafından anılmasına bile karşıydı.

Dernekler konusunda en kalıcı çözüm Ege'den geldi. İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 6 sayfalık bir emirle 589 derneğin kapısına kilit vurarak, bu alanda rekor kırıyordu.

Eşrefpaşayı Sevenler Derneğinden, Torbalı Kasaplar Kulübü, Kınık Traktörcüler Derneği, Ödemiş Televizyon Sevenler Derneğine kadar bölgede ne kadar dernek varsa tümü kapatılıyordu. Ödemiş Patates Ekicileri, Fidancılar ve Pamukçular Derneği de, Oto Tamircilerini Yaşatma ve Koruma Derneği de, Ege Briç ve Satranç Derneği de, Sağırları Koruma Derneği de, Fakir Hastalara Yardım Derneği de, ülke ve milletin bölünmez bütünlüğüne her an zarar getirebilirlerdi.

İmparatorluk halkına; Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, İlim Yayma Cemiyeti ve Türk - İş yeter de artardı bile...

Eylül İmparatorluğunun eli bir süre sonra meslek odalarına kadar uzanacaktı.

Sendikalar, dernekler, birlikler derken, sıra meslek odalarına geldi. Başbakan Bülend Ulusu'nun «muzır faaliyetlerini» sürdürdüğünü açıkladığı Türkiye Barolar Birliği, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Tabipler Birliği, gibi meslek kuruluşlarından kurtulmanın bir tek çaresi vardı.[118] Çalışma alanları ile ilgili bakanlıklara bağlanan meslek kuruluşları artık «özerkliklerinin arkasına sığınarak» ülke sorunlarına burunlarını sokamayacaklardı.

Türkiye Barolar Birliği Adalet Bakanlığına, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Bayındırlık Bakanlığına, Türk Tabipler Birliği Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlanıyordu.

Devlet gözetimi ile imparatorluk gözetimi birbirine karıştırılmıştı.

Politika yapması yasaklanan kuruluşların, politika üreten bakanlıklara bağlanması, ancak Eylül İmparatorluğunun devlet anlayışı ile açıklanabiliyordu.

Toplum, önüne çıkarılan engellerle, aydınlık geleceği ile arasına örülen duvarlarla bir yere götürülmek isteniyordu.

Toplumsal dayanışmanın yasal organları susturulmuştu.

Sendikalar, dernekler, demokratik kitle ve meslek örgütleri Türkiye'de artık sivil toplum örgütleri değildiler.

Kendileri konuşacaklar, kendileri gibi düşünenler konuşacak, toplumsa, uzun bir süre susacaktı.

Her şeyi biliyorlardı ama, insanları suskunluğa itmenin kimseye yarar sağlamadığını bilmiyorlardı.

Bir gün senin konuşabileceğini bilselerdi, bu yanlışı yapmazlardı.

---

118) Genelkurmay Başkanlığı 5 Şubat 1982'de «Yurtiçinde faaliyette bulunan ve henüz faaliyetleri devam eden dernek, mesleki kuruluş ve vakıfları gösterir liste» başlığı ile bir liste yayımladı. Başlık beğenilmedi. Altı ay sonra başlığın değiştirilmesini isteyen ikinci bir emir geldi. Başlığın «Üyeleri arasında sınırlı da olsa sakıncalı faaliyetleri bulunan dernek, mesleki kuruluş ve vakıfları gösterir liste» olarak değiştirilmesi isteniyordu.

ŞAŞIRDIK, BUNALDIK, TEK TEK DELİRECEĞİZ

Koca bir ulusu, yollarını gözler duruma getirdikten sonra, her şey umduklarından daha kolay çözümlendi. Hiçbir zorlukla karşılaşmadan, korkuta korkuta, bildikleri gibi yönetiyorlardı ülkeyi.

Bir tek sen umursamıyordun onları. Bir tek sen önemsemiyordun.

Yüzlerce, karar, bildiri, yasa ve yönetmelik çıkardılar. Tümü baskıyı anlatıyordu. Tümü çağdışıydı...

Ama bir tanesi vardı ki, gerçek yüzlerini yansıtıyordu. İktidar hırsının insanlara neler yaptırabileceğini anlatmak için, imparatorluk buyruklarından en çarpıcısını seçtim senin için. Bu bir karardı; donuk ve korku yüklüydü:

Milli Güvenlik Konseyinin 52 Numaralı Kararı,

«Türkiye Cumhuriyeti devletinin varlığına, bağımsızlığına ve rejimine yönelik fikri ve fiziki hain saldırıların olağanca geliştiği ve şiddetiyle süregeldiği bir ortamda milletimiz için başka çıkış yolu kalmadığı anda, Türk Silahlı Kuvvetleri emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yönetime el koymuş, 12 Eylül harekâtını zorunlu kılan sebeplerle harekâtın amaçları MGK'nin 1 Numaralı Bildirisi Devlet Başkanının konuşmaları ile kamuoyuna açıklanmıştır,» diye başlıyordu.

Tüm sıkıntıları, eski parlamenterlerin, özellikle AP ve CHP'lilerin, oyunlarını bozabileceklerinden duydukları kuşkudan kaynaklanıyordu. Türkiye'nin geçmişte ve gelecekteki, siyasi ve hukuki yapısıyla ilgili düşünmeleri yasaklanmıştı. Ama onlar; imparatorluğu hiçe sayarak düşünmeyi sürdürüyorlardı. Açıklamada bulunmalarını, yorum yapmalarını, yayın yapmalarını yasaklamışlardı. Dinleyen yoktu. Siyasi gösteri izlenimi veren özel toplantılar bile düzenliyorlardı. Son kez açıklıyorlardı: «Her kademedeki her türlü si-

yasi faaliyet yasağı ile birlikte aşağıda açıklanan hususlar da yasaklanmıştı.

«Faaliyeti yasaklanmış siyasi partiler ve parti mensupları arasındaki siyasi çekişmenin sürdürülmesi» yasaktı.

Bu birinci maddesiydi, yasakların.

«11 Eylül 1980 tarihinde parlamentoda üyesi bulunan siyasi parti mensupları ile her kademede siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının Türkiye'nin geçmiş ve gelecek siyasi ve hukuki yapısıyla ilgili olarak kendi anlayışları doğrultusunda sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçlarla toplantı yapmaları» yasaktı. Bu da ikinci maddesi...

Bülent Ecevit yazıyor, Süleyman Demirel konuşuyordu. Yazmaz ve konuşmazlardı imparator istedikten sonra. Düşünmekten de alıkonulamazdılar ya... Onu da denediler.

«Sıkıyönetim uygulamalarına ilişkin olarak sıkıyönetim komutanlıklarının koyduğu yasakların ve aldığı kararların herhangi bir şekilde tartışılması» da yasaktı.

Bu da düşünme yasağı olmalıydı. Sıkıyönetim komutanlıklarının uygulamalarını «herhangi bir şekilde» tartışmak yasaktı; herhangi bir şeklin kapsadığı alan belirsizdi. İnsanlar kendi kendilerine tartışabilirlerdi, düşünebilirlerdi yani.

Karar alıp sorguluyorlar, karar alıp öldürüyorlardı.

Yakaladıkları sanıkları, sorguda kurşuna dizen güvenlik kuvvetlerini, «devletten yana oldukları için» hoşgören savcıları vardı artık Eylül İmparatorluğunun.

Eski yasakları bir kez daha vurgulayan 52 Numaralı Bildiri yalnız halkı değil, uygulayıcılarını da şaşkına çevirmişti. «Ne oluyor?» diye sesler çıkmaya başlıyordu.

Emir Niteliğinde Yasaklar...

Aşağıdaki inanılmaz belgeyi yayımladıklarında, sen daha bir aylık bile değildin.

«Ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü durum gereği bazı önlemlerin alınması gerekli görülmüş ve bu cümleden olarak MGK'ce 52 Numaralı Karar alınmıştır.

Uygulamada birlik ve beraberliğin sağlanması ve tereddütlerin giderilmesi amacıyla, 52 Numaralı Kararın içeriği ve uygulama alanı bakımından bu açıklamanın yapılmasına gerek görülmüştür.

Bütün tedbirlerin ve yasakların sıkıyönetim komutanlıklarınca koordineli ve benzer biçimde uygulanması, kararlılığı gösterir ve etkiyi arttırır. Bu maksatla;

a. Yetkiyi arttırmak için sıkıyönetim komutanlıkları kontrol edemedikleri ve lüzumuna kani olmadıkları tedbirleri ve yasakları kaldırabileceklerdir.

b. Sıkıyönetim komutanlıklarının koyduğu yasaklar, emir niteliğini taşıyacak ve kim, ne zaman, nerede, ne yapacak veya yapmayacak sorularına mümkün olduğu kadar cevap verecektir.

c. Sıkıyönetim komutanları bölgelerindeki durum itibariyle hemen uygulama zorunluluğu olmayan tedbir ve yasakları, Genelkurmay Başkanlığı ile koordine ederek koyacaklardır.

d. Sıkıyönetim komutanlıkları konulmuş yasakların ve alınmış kararların yazılı veya sözlü tartışılması ve bu tartışmaların yer ve zaman olarak sınırlı veya yalnız kendi bölgelerine inhisar etmesi halinde, Genelkurmay Başkanlığına bilgi vererek suçlular hakkında takibat yapacaklardır.

52 Sayılı Kararın, 1. ve 2. maddelerinin uygulanması için Genelkurmay Başkanlığı, Sıkıyönetim Komutanlıkları ve Basın Yayın kurumları yakın bir işbirliği ve koordinasyon içinde çalışacaklardır. Kuvvetli bir istihbarat ve basının takibi ile aşağıdaki fiiller süratle tespit edilerek, suçlular gözetim altına alınacak ve gerekli kanuni kovuşturma yapılacaktır.

Bu amaçla sıkıyönetim komutanlıkları ve MİT Müsteşarlığı, bilhassa AP ve CHP mensuplarının 12 Eylülden evvel olduğu gibi birbirlerini suçlayıp suçlamadıklarını, gazete, mecmua ve diğer yayınlardan araştıracaklardır. Bu tür açıklamalara ve yorumlara raslanırsa, Genelkurmay Başkanlığına bildirilecektir.

Sıkıyönetim komutanlıkları, yasakladıkları ve Genelkurmay Başkanlığına bildirdikleri açıklama, haber

ve yorumun 'neden siyasi çekişme' niteliğinde olduğuna ilişkin görüşlerini de bildireceklerdir.

Bu tür suçların saptanmasında, doğrudan konu ile ilgisine bakılacak, suçu işleyenin partili veya partisiz olması dikkate alınmayacaktır.

Bu konuda siyasi parti ileri gelenlerinin seçimlerde ve meclislerde yaptıkları konuşmalar ve beyanatlara ait birçok örnekler vardır. Bu tür yazıların nitelikleri aşağıdadır:

a. Birbirlerini demokrasiye ihanetle suçlamak,

b. Bir tarafın öbür tarafı komünizmi ve solcu terörist unsurları himaye ettiğini, diğer tarafın sağcı unsurları koruduğunu belirtmek,

c. Bir tarafın bugünkü uygulamaları kendi uygulamalarına benzeterek övmek, diğer tarafın da kendi uygulamalarına uymadığını belirterek tenkit etmek.

d. Bugünkü gerçeklerin, ortaya çıkarılan delillerin kendilerini haklı gösterdiğini söylemek.

Yukarıdaki nitelikler de dikkate alınarak titiz bir incelemeye tabi tutulacak ve bu hususun partiler arasındaki siyasi çekişmenin sürdürüldüğü şeklinde olup olmadığı kıymetlendirilecektir.

Genel olarak partili veya partisiz herhangi bir kimsenin, bir partinin gelecek seçimlerde oy toplamak üzere yapacağı vaatleri ve karşı partiyi anarşi, ekonomik, politik konularda 12 Eylüle kadar olan icraatından dolayı tenkit etmeyi veya övmeyi amaçlayan yazıları 'parti çekişmesi' olarak kıymetlendirilebilir.

Kastedilen partiler öncelikle AP ve CHP'dir. MHP, MSP ve aşırı sol partiler hakkında bağımsız mahkemelerde davalar sürdüğü için bu partiler ve bu partilere karşı yazılan yazılar 5. maddenin kapsamına girmektedir.»[119]

---

119) «52 Numaralı Kararın uygulama esasları»nı açıklayan emir 17 Haziran 1981 tarihinde Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Necdet Öztorun imzasıyla yayımlandı. Emir, sıkıyönetim komutanlarının 2 Mart 1981 tarihinde yaptıkları koordinasyon toplantısında aldıkları ilke kararlarını da içeriyordu.

Alaşağı ettiği hükümetlere, kapattığı parlamentolara karşı böylesine acımasız davranan bir başka yönetim işbaşına gelmemişti Anadolu Yarımadasında, o günlere dek.

Yenilmemek için her şeyi göze almışlardı. Türk halkının yaşamını kuru bir ağaca çevirmek için, her şeyi yapabilirlerdi. Yapıyorlardı.

*«52 Sayılı Kararın 2. maddesi bazı kişilerin Türkiye'nin geçmiş ve gelecek siyasi ve hukuki yapısına ilişkin yazı yazamayacaklarına ve beyanat veremeyeceklerine ve toplantı yapamayacaklarına dair»*di.

«Bu konuda aşağıdaki hususlar dikkate alınacak»tı:

«Bu kişiler bütün partilerin, başkan, başkanvekili ve yardımcıları, genel sekreterleri, yönetim kurulu üyeleri ve il ve ilçe idarecileri, eski milletvekilleri ve senatörleri kapsar.

Bunlar aşağıdaki hususlarda yazı yazamazlar, bildiri yayımlayamazlar ve toplantı düzenleyemezler:

«1. Mevcut ve düzenlenecek yeni anayasa tasarısı ile ilgili olarak her türlü fikir beyanı,

2. Türkiye'de devletin ve gelecek yönetim yapısı ile ilgili uygulamalar ve gelişmeler ile geleceğe ilişkin yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkiler,

3. Kurulacak olan kurucu meclise ilişkin her türlü öneri ve görüşler ile meclise katılacakların nitelikleri,

4. Yargı sistemine ilişkin görüşler, öneriler ve tenkitler,

5. Siyasi parti ve partilere ilişkin görüşler.»

Yapamayacakları işler bu kadarla kalmıyordu eski siyasilerin. Yazı yazamayacakları konularla, açıklama yapamayacakları konuların dışında yapmaması gerekenler vardı Eylül İmparatorluğunun geleceği için.

«Anılan kişiler herhangi bir yerde veya evlerinde geniş topluluklar halinde toplantılar yaparak yukarıdaki hususlarda görüşmeleri yasaklanmıştır.

Sıkıyönetim komutanlıkları bu kişileri ve basını izleyerek şüpheli gördükleri hususları Genelkurmay Başkanlığına bildirecek ve verilecek talimata göre hareket edeceklerdir.»

Yazamayacakları, açıklama yapamayacakları konularda, evlerindeki toplantılarda da konuşamayacaklardı.

MHP ve DİSK İle İlgilileri...

52 Sayılı Kararın uygulanıp uygulanmamasında basın ve yayın organlarının etkisi büyüktü. Bu ilişkilerin nasıl düzenleneceğine ilişkin ayrıntılı bilgi vermek gerekiyordu, uygulayıcılara:

«Haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılan parti, dernek, sendika ve siyasi kişiler ile ilgili yayın ve yorum yapılması yasaklanmıştır.

Yurtiçinde ve dışında yayımlanan bu tür yayınların amacı güvenlik kuvvetlerini, savcı ve hâkimleri etki altına almak, halkta şüphe uyandırmak, sağ-sol çatışmasını, mezhep sürtüşmesini sürdürmek ve irticaın güçlü olduğunu göstermektir.

MHP ve DİSK ile ilgilileri için geniş çapta yapılmakta olan bu tür yayınlar yasak yayın kabul edilecek buna göre işlem yapılacaktır.

Bu yayınlar, aşırı uçların kendi aralarında ve mevcut yönetime karşı sürdürdükleri yeni bir mücadele biçimidir.. Genç kuşaklar üzerinde etkisi olma ihtimali fazladır. Hapishanelerde bulunanlara güç katabilir. Silahlı Kuvvetler mensupları arasında taraftar bulabilir ve az da olsa huzursuzluk yaratabilir.»

Koca bir ulusun yaşadığı bu eşi görülmemiş baskı ve zulüm günleri, bu ve benzeri buyruklarla yaşamı her geçen gün katlanılmaz kılıyordu.

Suçların Tespit Edilen Sorumluları

Açıklamalar başka, uygulamalar çok başkaydı. Dosyalar arasından çıkmayacağını sandıkları emirlerinde, «Öncelikle AP ve CHP'yi» hedef alıyorlar ama, radyo ve televizyonda halka başka şeyler açıklıyorlardı.

Eylül İmparatorluğu, bir baştan bir başa yalanla doldurulyordu.

«Sürdürülen idari ve adli soruşturmalar hakkında kamuoyunu yanıltıcı bazı yanlış değerlendirmelerin yapıldığına dair duyumlar alınmış»tı.

«Yargılama safhasına intikal etmiş olaylar hakkında ayrıntılı açıklama yapılması, bu safhada soruşturulan olayların nitelik ve özellikleri yönünden sakıncalı olduğu gibi hazırlık soruşturmasının gizliliği dolayısıyla, hukuki durum da, buna engel»di.

«Soruşturma ve kovuşturmalar, elde mevcut suç delillerinin incelenmesinden sonra, sağ ve sol parti ayrımı yapılmaksızın tam bir tarafsızlıkla kanun hâkimiyeti altında yürütülmekte»ydi.

Kendi adamlarına «öncelikle AP ve CHP» diyorlardı, halka «tarafsızlık» açıklamaları yapıyorlardı.

Açıklamalar başka, uygulamalar çok başkaydı.

«Yasama dokunulmazlıkları kaldırılan parlamenterlerin, dokunulmazlıkları nedeniyle bekletilen soruşturmalar yetkili ve görevli adli organlarca sürdürülmekte»ydi. «Bazı parti mensuplarının eylemlerinin anayasal düzeni değiştirip din esasına dayalı bir devlet düzeni getirmeye yönelik olması, bazılarının da Türkiye halkını birbiri aleyhinde silahlandırarak, toplu kıyıma yönlendirecek niteliğe varması sebebiyle yasalarımıza göre ağır cezayı gerektiren bu suçların tespit edilen sorumluları hakkında, yasal önlem olarak yetkili ve görevli bağımsız mahkemeler tutuklama kararı vermiştir.»

Bu, yüce adalet, gün geçtikçe bozulacak «ağır cezayı gerektiren suçları işleyenler» bir bir aklanacak, serbest bırakılacaklardı.[120]

Düz beyaz kâğıtlara yazılan açıklamalar istendiğinde nasıl da inandırıcı olabiliyorlardı.

---

120) 12 Eylülün gerekçeleri arasında gösterilen MSP eylemlerinin sanıkları 13 Şubat 1985 tarihinde yargılandıkları askeri mahkemece aklanacaklardı.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası ile ilgili karar 7 Nisan 1987 tarihinde verildi. Alpaslan Türkeş 5 yıl 11 ay 8 gün hapis cezasına çarptırıldı. 392 sanıklı davanın öteki sanıklarından 5'ine ölüm, 9'una ömür boyu hapis, 219'una ise çeşitli hapis cezası verildi. Aklanan 150 kişi arasında MHP Genel İdare Kurulu üyelerinin tümü yer aldı.

«Bütün idari işlemler ve yargı işlemleri yasalara uygun olarak sürdürülmektedir.

Vatanımızı bölmeye çalışanlar, milletimizi kardeş kavgasına sürüklemek isteyenler, vatandaşlarımızın en büyük hakkı olan yasama hakkını elinden alanlar, serbest dolaşma, serbest iş edinme, serbest düşünme hakkı tanımayanlar ve diğer bütün sanıklar hakkında sürdürülen adli işlemlerde suçlu kim olursa olsun, suç esas alınmakta»ydı. «Kamuoyuna duyuruluyor»du.

Suçlular darbeye karar verildiği yıllardan, 1978'lerden beri belliydi. Darbe sabahına kadar nedenler üretilmişti, bundan sonra ise Eylül İmparatorluğunun tabanı üretilecekti.

Görüldükleri Yerde...

Vali muavini, Ankara'dan gelen şifreli mesajın çözülmüş biçimine bakınca, yüreğinde bir sızı duydu.

Bir kısım yurttaşın «görüldükleri yerde yakalanmaları» isteniyordu.

Çok partili parlamenter demokrasinin vazgeçilmez unsuru siyasi partilerin yöneticilerinin adlarını okudu tek tek. Yaptıklarını yapamadıklarını düşündü. Hiçbiri eline silah alıp hükümeti devirme girişiminde bulunmamışlardı. Hiçbiri yalana dayanan bir yetki kullanmamışlardı, hiçbiri bağımsızlığımıza gölge düşürmemişlerdi.

Şifre mesajda çok kaba bir dil kullanılıyordu oysa;

«Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının HRK. 730922 - 83. Ks. 12099 sayı ve 18 Eylül 1980 tarihli yazılarıyla Genelkurmay Başkanlığının 17 Eylül 1980 gün HRK. 3050 - 37 - 80 Müş. Pl. Mesaj emri ile yakalanmaları istenen siyasi parti yöneticilerinin isimleri aşağıya çıkarılmıştır.

Adı geçenlerin görüldükleri yerde yakalanmaları ve yakalandıklarında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına teslim edilmeleri Emniyet Genel Müdürlüğünün kapalı şifre yazılarıyla bildirilmiştir.»

Vali Muavini; Nedim Tarhan, Altan Tuna, Ahmet Türk, Neccar Türkcan, Metin Tüzün, Veli Yıldız, Hasan Zengin,

Yılmaz Alpaslan, İbrahim Akdoğan, Halil Akgül, Kemal Anadol, Ferhat Aslantaş, Temel Ateş, Kaya Bengisu, Yılmaz Cemal Bor, Eşref Cengiz, Yüksel Çakmur, Nizamettin Çoban, Süleyman Genç, Şerafettin Elçi, Semih Eryılmaz, Süleyman Sırrı Ergun, Ertuğrul Günay, Nurettin Karsu, Nebil Oktay, Gündüz Onat, Süleyman Sabri Öznal, Celal Paydaş, Rıza Polat, Akın Simav, Burhan Garip Şavlı, Hayri Öner, Adem Sarıoğlu, Ali Rıza Septioğlu, Ali Yılmaz, İhsan Ataöv, Ahmet Çakmak, M. Kemal Alkut, Müfit Bayraktar, Ahmet Buldanlı, Ünat Demir, Güngör Hun, Ali Naili Erdem, Kasım Önadım'ın adlarını duymuş, bir kötülüklerini duymamıştı.

MHP ve MSP'lileri de pek tanımıyordu vali muavini.

Hiçbirinin gözle görülür, elle tutulur bir zararı olmamıştı ülkeye, devlete.

Tümü «çok yaşa 12 Eylül» demeyecek kadar sindirmişlerdi, demokrasiyi yüreklerine ama. Temel sorun da bu olmalıydı.

Mesaj emrinin altına iki satır da o ekledi: «*Adı geçen parti yöneticilerinin görüldükleri yerde yakalanarak aldırılmak üzere valiliğimize bilgi verilmesini rica ederim.*» diye.

Ülkenin tüm valiliklerinde aynı mesaj emri üzerinde çalışıldığını düşündü. Böylesine kaba bir yaklaşımla ele alınan konunun uygulamada çıkaracağı sorunları görür gibi oldu.

«Kastedilen partiler öncelikle AP ve CHP» olunca, uygulayıcılar akla gelmeyecek önlemler geliştiriyorlardı.

Yozgat'ta CHP İl Başkanı Harun Kurt ve arkadaşlarının gözaltına alınmalarından sonra birbirine bağlanarak götürüldükleri Çayıralan, Akdağmadeni ve Sorgun ilçelerinde «halka teşhir edilmeleri»nin amacı, eski politikacıların artık işlerinin bittiğini anlatmaktı.

Eylül İmparatorluğu, zora belbağladıkça, yıkılıyordu. Kimsenin umurunda değildi olup bitenler; Devlet Başkanı, MGK ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren her gittiği yerde alkışlanıyordu.

Siyaset adamlarının «görüldükleri yerde yakalanmaları» yeterli bir önlem değildi Eylül İmparatorluğu yöneticilerine göre. Tüm ülkede örgütlüydüler. Yandaşları olduğu gibi, taşınır taşınmaz malları da vardı.[121]

---

121) AP'nin 1 milyar lira, CHP'nin ise 3 milyar lira değerinde mal varlığı Hazineye devredildi.

Mallarına el koymakla sorun çözülmüyordu. Partilere yardım edenler vardı. Binalarını yapanlar, kiralayanlar vardı. Bunlar da tek tek bulunup çıkarılmalıydı ki, kökleri kazınsındı. Görüldükleri yerde yakalanmaları yetmiyordu parti yöneticilerinin.

Bir «Mesaj emri» tıkırdamaya başladı sıkıyönetim komutanlıklarının telekslerinde:[122]

«...Bilindiği gibi 12 Eylül 1980 tarihine kadar kurulmuş olan siyasi partiler 2533 Sayılı Kanunla feshedilmiş ve bunlara ait taşınır ve taşınmaz malların hazineye geçeceği hükme bağlanmış»tı.

«Ancak bazı münfesih siyasi partilere ait taşınmaz malların parti adına değil de, partiye mensup gerçek kişiler adına tapuda kayıtlı olduğu görülmüş»tü.

«Bu malların hazineye intikalinin mümkün olmadığına dair duyumlar alınması üzerine durumun araştırılması istenmiş»ti.

«Yapılan incelemede, parti binası olarak kullanılan, fakat partiye mensup kişilere ait birçok daire olduğu görülmüş»tü. Bu binaların bazılarından kira alınmıyordu. Bazılarında ise elde edilen kiradan gelir vergisi verilmiyordu. Bu konuda derinleştirilecek araştırmalarda partilerin gerçek mal varlıkları ortaya çıkarılabilirdi.

«Nitekim İzmir Muhakemat Müdürlüğü münfesih MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş adına kayıtlı İzmir merkez MHP binasının partiye ait olduğu iddiasıyla İzmir 6. Asliye Mahkemesinde dava açmış»tı.

Bu yol, tüm ülkede denenebilirdi.

Siyasi partilere daire kiralayanlar, mal bağışlayanlar, siyasi partilerden kira almayanlar tek tek araştırılmaya başlanıyordu, 1983 yazında.

Tutuklananlar, gözaltına alınanlar yetmemişti.

Politika ve Politikacı Olmayınca...

Politikayı sevecek misin, bilmiyorum kızım. Ama televizyon haberlerini izlerken takındığın ağırbaşlı tavır beni

122) Genelkurmay Başkanlığının 27 Temmuz 1983 gün ve 7130-119-83 sayılı mesaj emri.

sevindiriyordu. Herkesin çoksesli bir koro gibi; politika ve politikacıyı kötülediği, aşağıladığı günlerde, gözlerini kocaman kocaman açarak haberleri izlemeni Eylül İmparatorluğuna bir eleştiri olarak algılayıp, seviniyordum.

Olanak olsa, politika sözcüğünü çıkartacaklardı, dilimizden. Politikacı denilince anımsanan eski başbakanları, bakanları ve parlamenterlerin adlarını kazıyacaklardı, yazıldıkları ve görüldükleri her yerden.

Bir imparatorluğun gücünü kullanıyor olsalar da bazı şeylere güçleri yetmedi.

12 Eylül sabahından başlayarak tam 16 ay, tüm yetkileri ellerinde bulundurarak yepyeni bir ülke kurma düşü ile yaşadılar. Her şey eskisinden çok iyiydi; iki meclisli 600 üyeli parlamentonun yıllardır yapamadıklarını 5 kişi yapabiliyordu. 16 ayda tam 229 yasanın altına imzalarını attılar.

Politika ve politikacı olmayınca «dünya batmıyor»du. Salt onlar değil, «onlar» da yönetebiliyorlardı ülkeyi, gül gibi. Halkın politikayla bütün ilgisi kesilmişti, ama hiçbir eksikleri yoktu.

«Bize gitmeyin, başımızda kalın diye mektuplar geliyor» diye konuşmalar yapmaya başladılar Eylül İmparatorluğunun güçlü adamları.

16 ay göz açıp kapayıncaya kadar geçmişti. Yüzyıllık parlamentolu politik yaşam, üç beş kişinin elinde oyuncak oluyordu. Daha fazla ayıp etmemek için bir meclis kurulması için çalışmalar başlatıldı.

Danışma Meclisi böyle bir gereksinimden doğdu. Kilosu, boyu, ayakkabı ve gömlek numaraları daha önceden belirlenmiş 160 üyeden oluşan bu topluluk, sözde yasama görevlerini yapacaktı. Milli Güvenlik Konseyince seçilen üyelerin yasama yetkisi son derece sınırlı tutulmuştu. Eylül İmparatorluğunu yönetenler attıkları her adımda, «Bu halka güvenilmez» dürtüsü ile hareket ettiklerinden, yasama erkini ellerinden kaçırmamak istiyorlardı. Sözde yasama görevi yapan Danışma Meclisinden geçen yasalar Milli Güvenlik Konseyince reddedilebiliyor, değiştirilebiliyor ya da yayımlanabiliyordu. Güçlerinden kaynaklanan yetkileri öylesine çoktu ki, örneğin Danışma Meclisi ile ilgili yasada öngörülmemesine karşın, Milli Güvenlik Konseyi bazı yasaları Da-

nışma Meclisinden geçirmeden çıkartabiliyordu.[123]

Danışma Meclisi de, 12 Eylül sabahı al aşağı edilen Türkiye Büyük Millet Meclisinden daha iyi çalışıyordu. 160 danışman, 23 ayda 397 yasa çıkararak, 5 kişinin 16 ayda 229 yasa çıkarma başarılarını zorluyordu. Yeni olan her şey iyi, eskilerin tümü kötüydü.

160 Üyelik İçin 11125 Başvuru...

Danışma Meclisinin oluşturulmasında izlenen yöntem, Türkiye halkının ne tür bir politikaya yatkın olduğunun anlaşılmasını sağladı.

O günlerde şunu anladım; demokrasiyi birkaç kişinin istemesi, onun için birkaç kişinin kavga etmesi ve bedel ödemesi yeterli değildi. Halkın istemesi gerekliydi. Özgürce seçme ve seçilme haklarının kullanılabildiği dönemlerde, çok partili parlamenter demokratik yaşamı küçümseyenler, imparatorluk meclisine aday olmak için acımasız bir yarışa kalkıştılar. Ara dönem politikasına soyunanların büyük bir çoğunluğunun, birkaç yıl önce serbest seçimlere girme hakları olduğunu düşününce düş kırıklığına uğruyordu insanlar.

Notlarım arasında kimin tarafından yapıldığını bilmediğim bir çalışma var. Söylemek istediklerimi sayılara dayandırarak çok güzel anlatıyor.

Sağda ve solda katılımcı demokrasiyi reddeden birçok kişinin, imparatorluk danışmanı olmak için kıyasıya bir savaşa girdiklerini unutmaman gerek.

Kaynağını gösteremeyeceğim, o güzel çalışmanın bir bölümünü virgülüne dokunmadan ulaştırıyorum:

> *«Bir ülkede politikayı yalnız aydınlar ya da belirli bir öğrenim belgesi alanlar yapmaz; işçiler, köylüler, kamu görevlileri ve özgür çalışanlar da yapar. Ancak, işçiler ve köylüler politikaya, 'Bu bizim işimiz değil, akıllı ve paralı insanların işidir' diye sırtlarını dönerler. Aydınlar ya da özellikle belirli bir kamu görevi*

123) Yasama Faaliyetleri Açısından 12 Eylül; Doç. Dr. Nurkut İnan, Cüneyt Ozansoy; **Yapıt**, 14 Ocak - Şubat 1986, Dost Kitabevi Yayınları.

üstlenen öğrenim belgeliler de politikayı hafife alır ve seçim yarışına girenleri küçümserler. Kendilerine 'Siz de seçime girin' denildiğinde, parlamentoya varan yolları ve parlamento üyeliğini 'ayıplı' gibi görmeye kalkarlar. Bu kendilerine güvensizliğin bir yadsımasıdır.

Öyle olmasaydı 12 Eylül Yönetiminin oluşturduğu Danışma Meclisinin 160 üyeliği için 11125 kişi başvurmazdı. Oysa 1961 Anayasası uygulamasında yapılan 5 genel seçime katılan 11741 kişi milletvekili adayı olarak başvurmuştu. Aynı dönemde CHP ve AP'ye milletvekili önseçimi için başvuranların sayısı 7467 idi.»

1981 yılında, 160 üyeli Danışma Meclisine, bir üyelik için ortalama 70 kişi başvuruyordu. Oysa, daha önce yapılan beş seçimde, Türkiye'nin iki büyük partisine 2250 adaylık için ortalama 3 kişi başvurmuştu.[124]

Türkiye'de halktan kopuk aydın ve elitist zümrenin gerçek çelişkilerini gösteriyordu bu sayılar. Danışma Meclisi üyeliğine göre daha onurlu bir üyelik olan TBMM üyeliğine sırt çevirenler imparatorluk meclisine koşuyorlardı.

Politikaya ilginin niteliğini ve böylesini sana başka türlü anlatamazdım sanıyorum.

Komünistlerin İftirası...

Özel bir yasa ile seçildi Danışma Meclisinin 160 üyesi. Özgürlüğe susamışlıklarından, demokrasiye güç kazandırma isteklerinden değil, politikacılığın kolayından tat aldıkları için koltuklarında oturacaklardı.

Seçmece «Danişş» ve «Danişmend»lerden oluşan Danışma Meclisinin Türklerin yönetim geleneğinden ilham alarak oluşturulduğu söyleniyordu. Orta Asya'daki Türk boylarının «Kurultay»ları vardı. Osmanlının «Meşveret Meclisleri» ya da «büyük ve küçük Tanzimat Meclisleri» veya «Saltanat Şûraları.»

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası sürüyordu. Sanıklar-

124) 1961 Anayasası döneminde Millet Meclisi 450 milletvekilinden oluşuyordu. Ve bu dönemde 5 genel seçim yapılmıştı. 2250 sayısı 5x450'den elde edilmiştir.

dan Mehmet Pınar'a ilişkin mahkemeye gönderilen bir belgede hiç beklenmeyen bir ada da raslanacaktı.

MHP Çanakkale Merkez İlçe «Aza Kayıt Defteri»nde Danışma Meclisi üyesi Mehmet Pamak'ın da adı çıkmıştı.

Bin bir titizlikle seçilen Danışma Meclisi üyelerinden biri, yeni rejimin yargıladığı partilerden birinin üyesiydi. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi iken, 22 Ekim 1969'da partiye üye olmuştu. Daha önce TMGT ve SBF Ülkü Ocaklarında çalışmış, MHP'nin Çanakkale'de kurucu üyesi olmuştu.

Danışma Meclisindeki üyeliğinin sona erdirileceği düşünülürken, bu kez de bir diploma sahteciliği sorunu ile karşılaşıyordu Mehmet Pamak.

Sorun imparatorluğun 5 büyüğü arasında görüşüldü. Çankaya'dan sızan haberlere göre; Danışma Meclisinin pırıl pırıl üyesi Mehmet Pamak, «Komünistlerin iftirasına» uğramıştı. Üyeliği sona erdirilirse, onların oyununa gelinmiş olurdu.

Aslı astarı olmayan bilgilerle ocak söndüren, can alan imparatorluk, böyle bir belgeye göz yumuyordu.

Çünkü Nurettin Paşa, Pamak'ı oğlu gibi seviyordu.

Bizim Demokrasimiz

Danışma Meclisinin Atatürkçü ve 12 Eylüle inanan bir başkanı olmalıydı.

Bütün merakını o yıl yapılacak Mevlana Celalettin Rumi'yi anma törenlerinde, kendisine söz verilip verilmeyeceğine yoğunlaştıran Prof. Dr. Sadi Irmak, Danışma Meclisi başkanlığına seçiliyordu. Mevlana konusunda, «her an bir iki saat konuşabilecek» durumdaydı, ama artık «vazifesi dolayısıyla» konuşamazdı, bu yıl dinleyecekti. «Israr» etmezlerse konuşmamaya kararlıydı.

Mevlana törenlerinde konuşmadı, ama «keşke konuşsaydı da Anayasa ve demokrasi gibi konulara karışmasaydı» diyenler çok oldu.

Irmak'a göre, «Türk milleti fiili bir demokrasiye gitmeye kararlıydı. Bu demokrasi, bizim demokrasimiz olacaktı.» Demokrasinin yeryüzünde bir tek modeli yoktu ya; «kendimize mahsus demokrasiyi» kuracaktık.

O, her ne kadar «bir Anayasa alimi» değildiyse de, «ya-

rı başkanlık sistemi milli bünyemize uygun düşüyor»du.

Yeni Anayasanın ne kadar bir sürede tamamlanacağını ise hiç bilemiyordu Prof. Sadi Irmak. Süre konusundaki sorulara kaçamak yanıt veriyordu.

Bunca yıl «devlet umuru görmüş» bir bilim ve siyaset adamı, «Bu işi 6 ayda bitirin dese, bu Anayasa Komisyonuna bir baskı olurdu. Bunu kendisi de Milli Güvenlik Konseyi de istemiyordu. Bunu kimse isteyemezdi de. Gerek komisyon, gerek Danışma Meclisi genel kurulu her türlü baskıdan azade olarak çalışıyor»du.

Kendisini, «bizim gazetenin» yazarlarından sayıyordu, pırıl pırıl belleğiyle. «5 binin üzerinde makalesi çıkmış»tı.

En çok merak ettiği bir konuyu konuşma olanağı yakaladığı için çok mutluydu; ne zamandan beri aklındaydı da, denk düşürüp kimseye soramamıştı. «Burhan Felek'i niye kaptırmıştık». On yılı aşkın bir süredir Milliyet'te yazan Burhan Felek'in niçin gittiğini bilmiyordum. «Yeni moda efendim, gazeteciler durmadan gazete değiştiriyorlar, futbolcular gibi transfer oluyorlar» dedim.

Burhan Felek'in yazılarını okuyarak yetişmişti, «O da, kendisi gibi çok erken yaşta yazmaya başlamış»tı. İyi yazıyordu, kaptırmamamız gerekiyordu. Neyse ki, «yabancıya gitmemiş»ti.

Danışma Meclisi, başkanından üyelerine kadar tıkır tıkır çalışıyordu. Tıpkı meclis gibiydi, hiçbir baskı yoktu. Arasıra olanlar ise, her yerde olurdu.

Meclisin içişlerinden, tertip ve düzeninden sorumlu Şamil Paşa üyelerin, memurların ve gazetecilerin saçlarına bıyıklarına karışıyordu. Bazı üyeleri bir kenara çekip, «Sana konseyin emrini tebliğ ediyorum; çok sert politika yaptığını söylüyorlar ve bundan vazgeçmeni istiyorlar,» diyordu.

Adalet Bakanlığı Kanunlar Planlama ve Araştırma Genel Müdürlüğünden bir görevlinin, berberde başına gelenler konuşuldu günlerce. Şamil Paşa emretmişti «herkesin favorileri üç numara ile tıraş edilecek»ti.

Anayasa taslağına hayır oyu veren Tunceli Üyesi Kamer Genç'in başına gelenler, rejimin Danışma Meclisine nasıl yansıdığını anlatıyordu.

Devletin iç güvenlik işlerine öteden beri ilgi duyan Danışma Meclisi üyesi Hidayet Uğur, Kamer Genç'i bir kenara çekip, «Kendini düşünmüyorsan iki çocuğunu düşün»

diyordu. Ve ülkede çok sık raslanan trafik kazalarından söz ediyordu.

Eşref Akıncı Paşa soruna bir baba ağırlığı ile yaklaşıp kulağını çekiyor, «Sen bu meclise niye hep zıt gidiyorsun?» diyordu.

Danışma Meclisinin çalışmalarını izlerken boğulacak gibi oluyordum. Gazetecilerin «tek sıra dizilip öğle yemekleri için bodrumda bir yere gideceklerini» açıklayan albayı dinlerken gözlerimden yaş süzülüyordu.

Bir sabah Parlamento Muhabirleri Derneği odasının sorgusuz sualsiz boşaltıldığını gördüğümde de çok kızmıştım.

Her olanaktan yararlanıp güçlerini gösteriyorlardı.

Bizi bulaşıcı bir hastalığın iki ayaklı mikropları gibi görüyorlardı. Kulislere gitmek, Meclisin içinde dolaşmak, komisyonlara çıkmak yasaktı. Berbere, ayakkabı boyacısına bile izinle gitmemizi istiyorlardı.

Gecenin Ortasında Deniz Gezmiş...

Eylül İmparatorluğunun gücü, her geçen gün daha iyi anlaşılıyordu.

Yasama, yürütme ve yargı yetkisini elinde bulunduran üç beş kişi, her zorluğu aşmış, ülkeyi düzlüğe çıkarmışlardı.

Yeni bir devlet örgütü oluşmuştu. Geri dönüş olamazdı. Darbenin; anarşiyi önleme ve birtakım düzeltme, iyileştirmeler yapma amacı çoktan unutulmuştu. Nasıl unutulmasındı ki; devlet gemisinin dümeni, tarihinde çok ender raslanacak biçimde yetkin kişilerin eline geçmişti.

Yeni devlet örgütünü ve devlet birey ilişkilerini düzenleyecek bir yazılı metne gereksinimleri vardı. İmparatorluk ideolojisinin ağır basacağı bir Anayasa metni gerekiyordu. Aslında, Kırcaların, Kafaoğluların, Paksütlerin, Öztrakların darbe öncesi hazırladıkları metindeydi gönülleri. Ama, «İşte bizim Anayasamız» diyemiyorlardı. Darbeye hazırlandıkları ortaya çıkar, dünyaya rezil olurlardı.

Günlerce düşünüldü, düşledikleri bir Anayasayı hazırlamayı üstlenecek bir kahraman arandı. Nabız yoklamaları yapıldı, aracılar gitti geldi, telefon konuşmaları oldu... ve Prof. Orhan Aldıkaçtı bulundu. Adının yanına not düşüldü; Anayasayı hazırlayacak.

Danışma Meclisinin kapısından adımını attığı andan başlayarak, yeni anayasanın babası olacağını biliyordu Aldıkaçtı Hoca. Yaşamında hiç olmadığı kadar güler yüzlü ve hoşsohbet oluvermişti.

Armatörlük ve fabrikatörlük üstüne profesörlükle biçimlenen yaşamı, anayasa ihalesinden kolayca sıyrılmasını sağladı. Yaşamının belki de tek amacı vardı: Yüzen gemiler, bacaları tütün fabrikalar hep geçiciydi. Kalıcı bir iş yapmak istiyordu. Yüzyıllarca Orhan Aldıkaçtı yaptı denilecek bir iş.

Bilimsel saflığı ona yeni anayasanın, «1961 Anayasasından fazla değişikliği olmayacağını, bazı açıklıklar getirileceğini» söyletiyordu. Yaşamının tek amacı olan anayasa hazırlama işine soyunduğunda başına gelecekleri bilmiyordu.

Onunla yüzlerce kez konuştum. Başlangıçta açık bir politika izliyordu. Çankayadan uyarılınca köşesine çekildi. Çok uğraştıktan sonra söyleşi yapma olanağını verdi. «Bir gece oturur uzun uzun konuşuruz» dedi. Haftalarca bekledim. Bir gün, «Gel» dedi.

Günlük gerilimlerini biraz önce döndüğü bir kokteylde bırakmış gibiydi. Sabahki Aldıkaçtı değildi kesinlikle. Hafif içkiliydi. Herkesin her şeyi bilmesinden yakınıyordu. Herkes tanımına kimlerin girdiği belliydi. Herkes derken başını Çankayaya doğru çeviriyordu. «Anayasa yapmak benim işim» diyor, gülüyordu.

«Mukim dostu» TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu'nun «emrine tahsis ettiği» evinde bir başına yaşıyordu.

Bir kadeh bir şey sunabileceğini söyledi. «Gece kabul ettiğiniz gazeteciler şanslı oluyor hocam» deyince yüzü kızardı. Amerikalı bir bayan gazeteciyle evinde yediği akşam yemeği üzerine çıkartılan söylentilere, canı çok sıkılıyordu. «Ailemle aramı bozmak istiyorlar» dedi.

Kahve hazırlamak için ayrıldı. Elinde kocaman iki fincanla gelip tam karşıma oturdu. Saatine baktı. Esnedi. Gecenin ilerlemiş saatlerinde yorulacağını söyledim. «Asıl komisyonda yoruluyorum, ipe sapa gelmez şeyler söylüyorlar» dedi.

Kendisine soracağım soruları sıraladım tek tek. Bir soruyu yanıtlamayacağını söylerken, nedenini sormamamı istedi. «Düzenin suçluluğunu, kendi suçlarımış gibi omuzla-

yıp cezaevlerine giren on binlerce insanla gelecekte yine birlikte yaşayacağımızı» söyleyip, «Toplumdaki çatışmanın hangi strateji ile yatıştırılabileceğini» sormak istemiştim. Bu sorunun bir ayağı da «siyasi affın demokrasilerdeki işlevi» ile ilgiliydi.

Konuşmaya başlamadan önce önemli bulduğu bir konuyu anımsattı:

«Bütün söylediklerimi yayımlayabilecek misiniz?»

«Hiç kuşkunuz olmasın!»

Hoca haklı çıktı, söylediklerinin tümü yayımlanamadı. Dekanlık döneminde tanıdığı gençlik liderlerinden Deniz Gezmiş'i de anlatmış, «Onunla daha çok ilgilenmiş olmayı isterdim» demişti.

28 Nisan olaylarını hiç unutamıyordu. 300 kadar öğrenci üniversitenin bahçesinde toplanmış «Menderes İstifa!» diye bağırıyordu. O zamanki iktidar istifa sözüne dayanamamıştı.

Bir sabah 27 Mayıs olmuştu. 27 Mayısa inanmış bir insandı. 27 Mayıs belki çok şeyler getirmişti ama, onu İsmet İnönü'den koparmıştı. 27 Mayıstan sonra başka bir politika izleyeceğini sanıyordu. Oysa İnönü koalisyonlar kurup, demokrasiyi, ne olursa olsun yürütmek çabasına girmişti.

Ne olursa olsun demokrasiyi yürütme çabasının ters bir yanı yoktu ama, laik İnönü Kuran kurslarının açılmasını, Atatürk devrimlerinde rötuş olarak değerlendirdi. Bu olay onun için İnönü'ye karşı bir yıkımın başlangıcı olacaktı.

İsviçre'deki öğrencilik yıllarında, II. Dünya Savaşından sonra «Rus işgalindeki» ülkelerden kaçan Macarları, Çekleri ve Polonyalıları görmüş, bir ideolojinin insanları nereye götürebileceğini anlamıştı. İsviçre'de komünist parti toplantılarını hiç kaçırmamıştı. Bu birikimlerle Türkiye'de hukuk fakültesinde bir Marksistin öğretim üyesi olmaması gerektiğine inanmıştı.

Doçentlik tezi inanılır gibi değildi Prof. Aldıkaçtı'nın. «Türkiye'de demokrasinin silahlı kuvvetlerin denetimi altında olduğunu» savunuyordu. «Atatürk bütün devrimlerini ordunun desteği ile gerçekleştirmişti,» hocaya göre. «Şimdi 27 Mayıs olmuştur, ama ileride gerektiği zaman ordu yine müdahale edecektir» demişti. Ordunun yönetime el koymaması için tek yolun ise, «1961 Anayasasına uygun devlet faaliyetlerinin yürütülmesi» olacağını söylemişti.

Dekan oluşunu, olaylı dekanlık yıllarını anlatmaya başladı:

«Bir dekanlık seçimi olmuştu. Çok sevdiğim Prof. Tarık Zafer Tunaya dekan seçilmişti. Tunaya'yı hâlâ severim, ama o, dönemin öğrenci hareketlerini destekliyor tutumdaydı. 1968 öğrenci hareketlerinin uluslararası nitelikte olduğundan kuşkum yoktu. Berkley Üniversitesinden doğup gelişen Marksist hareketlerdi. Berkley'de söylenen bir slogan bir gün sonra İstanbul Hukuk öğrencileri için de geçerliydi.

Öğrenciler ne yaptıklarını biliyorlardı. Marksist düzeni kuracaklarını söylemekten çekinmiyorlardı. Ticaret hukukunu kaldıracaklarını söylüyorlardı, inanmışlardı. Bizim dekanlığımız, öğretim üyelerimiz bu gelişmeleri örtbas etmeye çalışıyorlardı.

Bu arada, bitip tükenmeyen üniversite reform tasarılarından biri daha konuşuluyordu. İktidar tasarıyı sabote etti ve sonuçta öğretim üyelerinin maaşlarına zam getiren bir metne dönüştürüldü. Üniversite senatosundan bizim dekan da dahil olmak üzere birçok kişi istifa etti. Tunaya istifa edince dekanlık boşaldı.

Haziran ayıydı ve üniversite işgal edilmişti. Merhum Prof. Kubalı, istifa eden Tunaya'nın yanında yer alan öğretim üyelerine, 'siz Maocusunuz' demişti. Mücadele artık bu biçime dönüşmüştü. Birden bire, 'Bu işi benim yapmam gerek' dedim. Ve solun yaptığı bir taktik hata ile dekan seçildim.

Çok güç koşullar altında görev yaptım. Ümit ederim ki söylediklerimi yayımlayabilirsiniz.

Zorluklar nereden kaynaklanıyor diye sormuştunuz. Önce 1968 yılından sonraki hareketli yıllarda görev yaptığımı söylemeliyim. Sonra fakülte kurulunda birtakım öğretim üyeleri vardı. Üniversiteye polisin giremeyeceğini savunuyorlardı. Aynı insanlar 1976 yılında üniversiteye polis gelsin dediler. Dekan olduğum yıllarda biz üniversiteye polis çağırıyorduk, profesörler kurulunda üniversitenin özerkliğinin zedelendiği tartışılıyordu. Amaçları üniversitenin özerkliği değildi. İçerideki Marksist öğrencilerin korunmasını bu yolla sağlayabiliyorlardı. Polis girmeyince, eli silahlı öğrenciler içeride rahat rahat dolaşabiliyorlardı.

Silah dediysem, bugünkü anlamda söylemediğimi belirtmem gerekiyor. O zaman en geçerli silah, kısa kesilmiş sopalardı. Tabanca da var diye rivayet edilirdi, ama ben fakültede hiç tabanca görmedim. Yani Deniz Gezmiş dekanlığı basana kadar hiç görmedim. Mahmut Dikler almıştı tabancayı Deniz'in elinden. Bakın yeri gelmişken söyleyeyim; Deniz odama girdiği zaman bir tek kötü söz söylemedi bana. Bunu o zaman da mahkemeye gidip söylemiştim, bugün de söylüyorum.

Sonraları kendi kendime hep şu soruyu sordum; acaba Deniz Gezmiş'le ilişki kurabilmiş olsaydım, olayların seyri değişir, onu kurtarabilir miydim?

Ama ben dekan olduğum zaman Deniz'in fakülteyle ilişkisi kesilmişti. Bu hep yanlış bilinir. Deniz'i benim ihbar ettiğim söylenir.

Aradan yıllar geçti, ama şunu rahatlıkla söyleyebiliyorum. Ne olursa olsun öğretim üyesine saygı vardı o zaman.

Hatırladıkça duygulandığım bir olay. Bugün gibi gözümün önünde; Deniz, dekanlık makamını bastığı zaman, masama bir yumruk vurdu, cam kırıldı. 'Sen ne biçim dekansın, ne biçim hocasın' diye bağıran Deniz, masanın camı kırılınca durakladı. 'Hocam cam kırıldı' dedi. Ben de, 'Hem fakir devlet dersin, hem de devletin camını kırarsın' diye çıkıştım. Karşılıklı bakıştık sonra. Bu konuşmamızı belki tıp hocaları çözümleyebilirler. Öğretim üyelerine saygı deyince bu örneği hatırlamam da çok ilginç tabii.

Zaman ilerledikçe, öğrencilerin içinde bulundukları ortam daha da hareketlendi. Bir süre boykot diye derslere girmediler. Sonra da nutuk atmak için anfilere girmeye başladılar. Deniz Gezmiş'in tahliye edildiği gün, İktisat Fakültesinde ders veriyordum. Bir baktım ki, marş söyleye söyleye geliyorlar. Derse devam ettim. Kapı açıldı. 'Deniz geliyor, Deniz geliyor' diye bağırmaya başladılar. En öndeki öğrenciyi çağırdım 'Şimdi ne söyleyeceksen söyle' dedim. Beni göstererek konuşmaya başladı, 'Bu dekanın Hukuk Fakültesinden ihraç ettiği Deniz Gezmiş cezaevinden salıverilmiştir,' diye konuşmaya başladı. Konuşmasını sonuna kadar

dinledim. Yanlışını düzeltmedim. Konuşması bitince, dersime devam ettim.»

Gecenin ortasında bir tek Aldıkaçtı hocanın sesi vardı. Konuştukça anıları canlanıyordu. Dönüp dolaşıp Deniz'i anlatıyordu. Onların yüreklerinin insan sevgisiyle dolu olduğunu ve suçlulukları kanıtlanmadan devlet eliyle öldürüldüklerini söyledim. Konuşmasına uzun bir süre ara verdi. Evet der gibi bakıyordu. Evet diyemiyordu.

Başka bir anısını anlatmak için yeniden konuşmaya başladı. Hukukta ders verdiği bir gün kürsünün çevresinin sarıldığını anlamıştı. Dev-Genç'liler «MHP'li bir çocuğu» istiyorlardı. «Hocam siz karışmayın bakın arabanız aşağıda binin gidin» diyorlardı. O, gitmiyorum diyor, diretiyordu. Diretmesinin nedeni «siyasi» değildi. Ders verdiği sınıfta öğrencilerine bir şey yapılmasına izin veremezdi.

«Arananla arayanlar yer değiştirseydi aynı şeyi yapar mıydınız?» diye üstüne gitmiştim de, «Beni dinlemiyorsunuz» diye çıkışmıştı, gecenin orta yerinde.

Yeni Anayasanın tartışılmasını istiyordu. «Ben Milli Güvenlik Konseyinden 52 Numaralı Kararın kaldırılmasını istedim ama...» diye konuşuyor, gecenin sonunda dili çözülüyordu. «Demokratik olmayan bir ortamda demokratik bir anayasa yapılamıyor»du.[125]

1982 Anayasasını ne Danışma Meclisi, ne de Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu hazırlamıştı, aslında.

Mili Güvenlik Konseyinin kendi uzmanları vardı. Prof. Orhan Aldıkaçtı'dan daha yetkin Muzaffer Başkaynak Paşa vardı, örneğin. Konseyin üç kişilik Anayasa Komisyonunda kimlerin çalıştığı ise hiç bilinmeyecekti. Muzaffer Başkaynak Paşanın yanında, Askeri Yargıtay Üyesi İsmet Onur, Askeri İdare Mahkemesi üyesi Zeki Güngör, askeri yargının vazgeçilmez insanlarıydılar. Milli Savunma Bakanlığı Hukuk Müşaviri Edip Gültekin'in de çok emeği geçmişti.

Coşkun Kırca, Emin Paksüt, Adnan Başer Kafaoğlu, Şeref Gözübüyük, İlhan Öztrak, Rıfat Beyazıt, Ali Bozer, Ali Arcak ve Fikret Ekinci «çalışmaya talep edilen oranda» katkıda bulunuyorlardı.

---

125) Prof. Orhan Aldıkaçtı'nın söyleşisi, «Benim asıl zorluğum, demokratik olmayan bir ortamda, demokratik bir anayasa yapmaktır» başlığı ile yayımlanınca, o sabah Çankaya Köşküne çağrılmış, kulağı çekilmişti.

Temel yasa, üç beş kişinin üstün vatan sevgileriyle biçimleniyordu.

Kabul Ettireceksiniz Bu Anayasayı...

Özgürlük ve demokrasiye sırt çeviren, devlet ve otoriteye kucak açan bir anayasa hazırlanmıştı.

Ulusal güvenlik gerekçesiyle devletin el atmadığı hiçbir alan kalmamıştı. Kamusal, siyasal, özel, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın düzenlenmesinde ilk ölçü «ulusal güvenlik»ti. «Ulusal güvenlik; artık salt iç ve dış savunma ve güvenlik konularıyla ilgili bir askeri kavram olmaktan öteye, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması konusuyla ilgili bütün alanları kucaklayan politik ve ideolojik bir kavram haline geliyor»du.[126]

Bu bağlamda «Anayasa, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve özgürlük gibi kavram ve ilkeler de jeostratejik bir içerik kazanıyorlar»dı.

Devlet Başkanı, MGK ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Anayasa tanıtma gezilerinde söylediği, «Biz kendi özelliklerimize, şartlarımıza uygun ve stratejik konumumuzu düşünerek bir anayasa yapmak durumundayız, Batılı anayasalara uymak zorunda değiliz» yaklaşımı toz duman arasında anlaşılamıyordu.

Oysa, «Türkiye'de her askeri müdahalede olduğu gibi 12 Eylül 1980 sonrası»nda da, özellikle yeni Anayasa ile ordunun genel olarak kamusal hayat, özel olarak da devlet cihazı ve bürokrasi içindeki yeri ve gücü genişletilmişti. 1960'tan başlayarak Genelkurmay Başkanının Milli Savunma Bakanlığına bağlı olmaktan çıkarılıp Başbakanlığa bağlanması, yeni Milli Güvenlik Kurulunun asker ağırlıklı ve daha etkili hale gelmesi, Cumhuriyet döneminde ilk defa olarak, Cumhurbaşkanının 'Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek' yetkisiyle donatılarak TBMM'nin bu alandaki yetki tekelinin kırılması ve asker kökenli Cumhurbaşkanları geleneğinin böylece daha da güçlendirilmesi, askeri yargı alanının sivil yargı aleyhinde sürekli gelişme-

126) 1980 Sonrasının Anayasal Bilançosu, Bülent Tanör, **Yapıt**, 14 Ocak - Şubat 1986.

si» yeni Anayasanın, pentagon kaynaklı Ulusal Güvenlik Doktrini açısından da düşünülmesini gerekli kılıyordu.

Ulusal güvenlik üstüne örgütlenen yeni devletin Anayasasının, «güvenlik içinde» sandıktan çıkarılması gerekiyordu.

Anayasanın; demokratik ve özgür olmayan bir ortamda «halkoylamasına sunuldu»ğunu söylemek, o günlerin siyasal ortamını anlatmaya yetmiyor.

Çünkü bu yönteme tarihte çok başvurulmuştu. Haksızlıkları örtmek, baskıları gizlemek için en geçerli yoldu. Örneğin İtalyan faşizminde de bu yol açıktı ve birçok kez kullanılmıştı. Ama hiçbir zaman çoğulcu bir düşünce dile getirilmiyordu. Halk bir konuya oy vermeye çağrılıyor, önüne konulan olaya ya evet, ya da hayır diyordu.

Vezirköprü'de yaşanan bir olayla baskıya bir örnek vermek daha anlamlı geliyor, bana.

«Bu halkın parası ile okuyanlar, bu halkın içinden çıkanlar neden bizlere eziyet ediyorlar Kendi fikirlerini zorla kabul ettiriyorlar.

Size Vezirköprü Kaymakamının, muhtarları toplayıp söylediklerini yazacağım.

Kaymakam bey, bütün muhtarları toplayıp 'Bu anayasayı kabul ettireceksiniz, kim ret oyu verirse onu bileceksiniz ve bana ihbar edeceksiniz' diyor.

Bu Anayasanın çok iyi bir Anayasa olduğunu ve 'bizi düzlüğe çıkaracağını' da söylüyor.

Ne yapacağımızı şaşırdık. Devletin kaymakamı böyle mi olmalı. Yasa demek kaymakam demek mi, bir türlü anlayamıyoruz. Bugünler böyle giderse, bizler o eski anarşi dönemini aramaya başlarız.

Olmaz diyoruz, hayır diyoruz. Şaşırdık, bunaldık. Yetti artık. Tek tek delireceğiz.

Size içimizi döktük. Korktuğumuzdan ismimizi yazamıyoruz. İsterseniz korkak deyin ama, çok acı gördük tekrar dayanma gücümüz kalmadı.»

Korku ile bekliyorlardı... Korkudan küçülmüşlerdi. Korkudan gerilmişlerdi. Her tür önlemi, en ince ayrıntısına

dek düşünüyorlardı. Halkoylamasının bir an önce yapılıp, sonuçlarının bir an önce duyurulmasını istiyorlardı.

Ekim başlarında, sonuçların bir an önce nasıl duyurulacağı tartışılmış, televizyonun en güvenli yöntem olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştı. Küçük pürüzler vardı:

«Yurt sathına dağılmış TRT muhabirlerinin, Anayasa oylaması sonuçlarını merkez üniteye süratle ulaştırmaları için Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı 17.10.1983 gün ve 1980-26 sayılı yazı ile il ve ilçe seçim kurulu başkanlıklarına talimat vermiş»ti.

Buna karşın, «bazı il ve ilçe seçim kurulu başkanlıklarının gerekli kolaylığı göstermeme eğiliminde olduklarına ilişkin bir duyum alınmış»tı.

Halkoylamasına birkaç gün kala yeni bir anımsatma yapılıyordu.

Son anımsatmalar son geceye bırakılmıştı. Evler dolaşılacak, gözler korkutulacaktı.

Orgeneral Kenan Evren'in Anayasayı tanıtma gezilerinden, halkoylaması sonuçlarının Ankara'ya bildirilmesine kadar her şey, «nizam ve intizam» içinde geçmeliydi.

Diyarbakır konuşmasında kent elektriğinin on saniye kesilmesi belediye elektrik işlerinden sorumlu Mühendis Selahattin Parıltı'nın görevden alınmasına, sorgulanmasına ve acı çekmesine neden olacaktı. Diyarbakır halkını devlet başkanının sesinden on saniye olsa da «mahrum etmek» suçtu ve cezasız kalamazdı.

Beklenmeyen korku, olağandı. Boş bulunup da korkmamak elinde olmuyordu insanların. Kapı zilinin çalması, benim hapşırmam, annenin öksürmesi, havalara fırlatırdı seni korkudan. Beklemediğin şeylerdi. Havalara sıçrar, sonra da gülerdin.

Süt şişen beklediğin bir korkuydu ama. Nasıl uzun uzun ağlar ve nasıl korku ile bakardın.

Anayasa oylamasında kullanılan zarflardan, senin süt şişenden korktuğun gibi korkuyordu herkes. İçindeki oyun renginin belirlenebileceği şeffaf bir kâğıttan yaptırılmıştı zarflar çünkü. Gazeteci merakıyla, halkoylamasında şeffaf zarf kullanılmasının kimin aklına geldiğini araştırıyorduk. SEKA'da kâğıt bittiği söylendi önce; elde kalan bunlardı. 1981 genel seçimleri için hazırlanan zarflar dendi sonra; boşa gitmesin diye kullanılıyordu.

William L. Shirer geldi aklımıza birden. Ona göre, Gestapo ile birlikte çalışan Alman polisi SD'nin ilginç görevlerinden biri de Hitler'in sık sık yaptığı plebisitlerde kimlerin «Hayır» dediğini saptamaktı. Bir plebisit sonunda SD'nin verdiği gizli bir raporu ele geçirmişti Shirer:

«...Kappel'de 'hayır' oyu kullanan ya da geçersiz oy verenlerin listesi ekli olarak sunulmuştur.

Kontrol şu şekilde yapılmıştır. Seçim komitesinin bazı üyeleri oy pusulalarına numara koydular. Oy verme sırasında bir seçmenler listesi hazırlandı. Oy pusulaları da, konulan numaraya göre sırayla verildi. Böylece sonradan... kimlerin hayır dediği ya da geçersiz oy verdiğini saptamak mümkün olabildi. Numaralar oy pusulalarının arkasına gizli mürekkeple yazılmıştı.»[127]

Avrupa'yı bir uçtan bir uca fethetmeye kalkan Alman zekâsının geriliğine güldük sonra.

Onlar mı geriydi, biz mi ilerlemiştik? Gizli mürekkep mi, şeffaf zarf mı daha çağdaştı? Yeni bir tartışma başladı.

Halkoylaması bitip, zafer elde edilince, her şey unutulacaktı nasıl olsa.

Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, halkoylaması ile sıfatlarının başına eklediği cumhurbaşkanı olarak yaptığı ilk konuşmada soruna değindi:

«Efendim bazı yerlerde muhtarlar ve kaymakamlar oylama öncesinde, halka baskı yapıyorlarmış 'illa beyaz oy kullanacaksınız' diyorlarmış diye söylentiler ortaya çıkarıyorlar şimdi de. Seçim milletin gözü önünde hatta ecnebi temsilcilerin önünde yapıldı. Bu temsilciler sandık başlarında dolaştılar; raporlarında değil asker, polis bile görmediklerini belirttiler. Bu kadar serbest bir oylamaydı.»

Çıplaklara sahneye çıkmak yasaktı ama, içini gösteren giysilerle şarkı söyleyenler as solist oluveriyordu o günlerde Türkiye'de...

«Evet» demeye zorlanan halkın, «hayır» diyenlerin sonlarını görmesi de gerekiyordu.

Başbakan Bülend Ulusu imzası ile Yükseköğretim Ku-

---

127) **Nazi İmparatorluğu**; Doğuş, William Shirer, Hürriyet Yayınları s. 267.

rumu başkanlığına gönderilen bir yazıda da, «hayır» demenin bedelinin ne olduğu anlaşılıyordu:

«...Dicle Üniversitesindeki bir kısım görevlilerin Anayasa oylamasında kamuoyu üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu,

Bir kısım öğretim üyelerinin geçmişte suç delili bırakmadan çeşitli olaylara karıştıkları,

Bu şahıslarla ilgili bir suç unsuru bulunamadığından haklarında adli takibat yapılamadığı,

Ancak menfi tutum ve davranışlarına rağmen bu personele kurum içinde üst yöneticilik veya unvanlar verildiği anlaşılmıştır.

Bu nedenle, geçmişte suç işleyenlerin ilmi ve idari kademelere yükselmelerini önlemek amacıyla üniversitelere asistan alınırken, doçent veya profesör olmadan her kademede ayrı ayrı olmak üzere haklarında Başbakanlık kanalı ile güvenlik tahkikatı yaptırılması uygun görülmüştür.»

Anayasaya «hayır» diyenlerin geçmişlerinin karıştırılıp, başlarına çorap örülmesini isteyen hükümetin işbaşında olduğu bir ülkede yaşamak, gerçekten zordu. Ama sen hiçbir şeyin ayrımında değildin. Halk ise, belirli bir plan ve program çerçevesinde aklı ile yadsıdığı şeyleri, içgüdüleri ile onaylar bir duruma düşürülmüştü.

«Sayın Devlet Başkanımızın gezi programları» konusunda yayımlanan emirlerde «Gezi programlarında göze hitap eden bölüme ağırlık verilmelidir» diyecek ölçüde gözlerini hırs bürümüştü.[128]

Padişah çadırlarına benzeyen konuşma kürsüleri aslında, birer görsel öğeydi.

Okullardan, devlet dairelerine kadar, bütün kenti bir alana sokarak yaratılan büyük kalabalıklar aslında, birer görsel öğeydi.

Televizyon izleyen, gazete okuyan insanlar Devlet Başkanlarını taparcasına seven bir halk görüyorlardı.

«Karşılama ve uğurlama törenleriyle şehir içi gezilerinde kendilerine çeşitli kuruluşlar tarafından ayrı ayrı yüzlerce buket verilmesi veya şehir içindeki yol güzergâhlarında korteje çiçek atılması, şehrin hemşehrilik beratı ile bir-

128) Başbakan Bülend Ulusu'nun, 28.4.1982 tarih ve 1982/35 sayılı genelgesi.

likte altın anahtarının takdim edilmesi, fazla miktarda kurban kesilmesi gibi gösterilerde bulunulmasından mütehassis»ti Devlet Başkanı. Ama dedikodular başlamıştı. Bir emir yayımlanacak sorun çözümlenecekti.

«...Karşılamalarda verilmesi gerekiyorsa bir büyük veya birden fazla buket çiçek yerine bir tek sap çiçek takdim edilmeli»ydi.

«...Şehir ve kasabalarda hemşehrilik beratı ile birlikte, şehrin anahtarı, her türlü plaket ve amblem vs. takdim edilmesi gerekiyorsa, bunlar altından değil, maliyeti düşük ve fakat manevi değeri yüksek olan metalden, krom nikel veya bronzdan yapılmış olmasına dikkat edilmeli»ydi.[129]

Düşünmeyi yasaklayan Eylül İmparatorluğu, anahtar vermeyi her nedense yasaklamıyordu.

Altın olsa da olur, olmasa da olur diyebiliyordu. Hiç önemli değildi. Önemli olan Anayasanın kabul edilmesiydi.

Anayasanın nasıl kabul edildiğini daha sonra kendi anlatacaktı. Anayasanın «kabul ettirildiğini» söylemekten çekinmeyecekti:

«...12 Eylülden sonra yönetimi devralan MGK hükümeti, çıkardığı bir yasa ile ve halka kabul ettirdiği Anayasa ile Türkiye'yi 12 Eylüle getiren partilerin, artık bir daha seçime giremeyeceklerini ve bu partilerin devamı niteliğinde olan partilerin de kurulamayacağını kabul etmiştir.»

Batılı bir gazeteci, izin verilen partilerin katılacağı bir seçimin demokratik olup olmadığını sormuş; 1982 Anayasasının nasıl «kabul ettirildiğini» öğrenmişti.

Anayasanın nasıl hazırlandığını, halkoyuna nasıl sunulduğunu ve nasıl bir yöntemle kabul ettirildiğini herkes biliyordu. Bu çarkın bilinmeyen dişlisi, geçici maddelerle ilgiliydi. Kim hazırlamıştı, nasıl tartışılmıştı?

Yıllar sonra ortaya çıktı. İmparatorluğun üzerinde en çok konuşulan bir yöneticisinin anlatımı ile hem de...

Eylül İmparatorluğunun eleştirilmeye, tartışılmaya başlandığı yıllardı. Milli Güvenlik Konseyi üyesi Tahsin Paşanın yolsuzlukları anlatılıyordu. Sorun TBMM'de çözümlenme aşamasına gelmişti.

Alı al, moru mor bir yüzle emekli Orgeneral Tahsin Şahinkaya, bir DYP milletvekilinin yanına yaklaştı. DYP gru-

129) Başbakan Ulusu'nun, 26.2.1982 tarih ve 1982/45 sayılı genelgesi.

bunun kendisine karşı takındığı tavırdan yakındı. Tahsin Paşaya göre, DYP kendisini savunmalıydı.

Biliyordu, Anayasanın geçici maddeleri ile konulan siyaset yasakları nedeniyle kendisine kırgındılar. Ama, geçici 4. maddeden bir tek kişi sorumluydu. Kimsenin haberi yoktu böyle bir yasaktan. Geçici 4. madde oylanmış, Milli Güvenlik Konseyi üyeleri evet diye ellerini kaldırmışlardı ama, neyi kabul ettiklerini bile bilmiyorlardı.

Kendisinin yanında yer almayan DYP milletvekili, Tahsin Paşayı dinliyordu.

Tahsin Paşa toplantıyı anlatıyordu.

1, 2 ve 3. maddeler görüşülüp, oylanmıştı. 1. madde ile Anayasanın kabulünden sonra Evren de Cumhurbaşkanı seçilmiş sayılacaktı. 2. madde kendileri ile ilgiliydi; Cumhurbaşkanlığı Konseyi oluşturuluyordu. 3. maddede, Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyinin yasal varlıkları sonlandırılıyordu.

Sıra 4. maddeye gelmişti. 4. madde, ilk genel seçimlerden sonra TBMM'nin en yaşlı üyesinin başkanlığında toplanmasını düzenliyordu.

Ne olduysa, 3. maddenin oylanmasından sonra olmuştu.

Evren, tam bilinen 4. maddeye geçileceği sırada, «Bir dakika beyler» demişti. Eli sol üst cebine gitmiş, bir kâğıt çıkarmıştı. «Eski siyasilerle ilgili bir madde var önümde, oylarınıza sunuyorum» diye konuşmuştu.

Tahsin Şahinkaya'ya göre, Evren okutup, tartıştırmadan oylamıştı eski siyasilere yasak getiren bu maddeyi.

Duyduklarına inanamayan DYP milletvekili, «Ya öyle mi paşam?» diyebilmişti.

Yasa yazma tekniği açısından haklıydı Tahsin Paşa; yürürlükten ilk önce kalkacak geçici maddeler, en son sıralarda yer alırlardı.

Tahsin Paşa konuşmasını sürdürüyordu. DYP miletvekili «haklısınız paşam» diyordu. Tahsin Paşaya göre de, iyi olmamıştı bu yasaklar. Ama, bunda kimsenin suçu günahı yoktu.

Bu, hep böyle olmuştu, imparatorlukların yazgısıydı belki.

Anayasa oylamasından herkes başka bir sonuç çıkarıyordu. Eylül İmparatorluğunun çıkardığı sonuç; Anayasaya «hayır» diyenlerin temizlenmesi gerektiği yolundaydı.

«Halkoyuna sunulan TC Anayasasının; çok partili döneme geçildikten sonra yapılan bütün seçimlerde elde edilen en yüksek katılma oranına ulaşması ve oy patlaması sayılabilecek bir çoğunlukla kabul edilmiş olması, genelde yıkıcı unsurların Anayasa aleyhine yürüttükleri propaganda faaliyetlerinde ne derecede etkili olduklarının da bir göstergesi olarak dikkati çeker mahiyettedir.

Anayasa ile devlet yapısı yeniden düzenlenirken; politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve devlet organlarının üst yapılarında öngörülen ve tüm toplumu kapsayan şekillenmelerin ve getirilen bir kısım yeni oluşumların ideolojik yaklaşımlar dışında da bazı muhalefet unsurları yaratması doğal olan sosyal bir vakıadır

Ancak hayır oylarının oran olarak düşüklüğüne rağmen, yönetime karşı bir tavır almayı da göstermesi bakımından;

a. Farklı eğilimlere yol açan faktörlerin,

b. İdeolojik amaçlı yıkıcı unsurların bu sonuç içindeki payının ve etkisinin,

c. İdeolojik yaklaşımların ve etnik durumun, sosyal, politik, kültürel ve ekonomik yapı ile birlikte değerlendirilmesi suretiyle ulaşılan bazı sonuçların ortaya konulmasının, alınabilecek önlemler bakımından yol gösterici bir nitelik de taşıdığı mütalaa edilmektedir.

Toplanması mümkün olabilen verilerden hareketle, bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan değerlendirme çalışması, illere ve ilçelere göre bazı sonuçlar ortaya koymakta ve ekindeki haritalar üzerinde yapılan renklendirmelerde de müşahade edildiği gibi hayır oyu ve katılma oranları itibariyle bölgesel yoğunlaşmaların olduğunu da göstermektedir.

...

İl ve ilçe düzeyinde hayır ve katılma oyları ile kabul oyları bakımından ortaya çıkan önemli bulgular;

a. Yapılacak araştırma ve çalışmalarda olumsuz vasatlar ile alınabilecek önlemlerin saptanmasına imkân hazırlaması,

b. 12 Eylülden sonra olumsuz gelişmelerin yarattığı değişikliklerin de etkisiyle farklılıklar gösteren duyarlı il ve ilçelerin yeniden tespiti çalışmalarına ışık tutması bakımından üzerinde durulacak bazı neticeleri ihtiva etmektedir.»

«Hayır» oyları düşük de olsa, Eylül İmparatorluğuna karşı bir tavrı anlatıyorlardı.

Önlem alınmalıydı. Konu Yüksek Askeri Şûra toplantısına götürüldü. Önlem alındı.

Siyasi merkezleri güdümüne alan haberalma örgütlerinin raporları ile yönetiliyordu ülke.

Konu enine boyuna tartışılıp karara bağlandı. Evren'in «dikkat çektiği hususlar» bir emir olarak yayımlandı:

«Yüksek Askeri Şûranın Kasım 1982 toplantısında Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı Sayın Kenan Evren aşağıdaki hususlarda dikkat çekmiş»ti.

«...Üniversite bulunan illerde, bu çevrelerin Anayasa halkoylamasında olumsuz yönden etkin oldukları değerlendirilmekte»ydi.

Gerekli önlemler alınmalıydı.

«Anayasa halkoylamasından, bölücü ve irticai unsurların bazı illerde yaygınlaştığı anlaşılmakta»ydı.

«Bu amaçla, diğer yerlerden buralara gelip yerleşmeleri hususunda çok dikkatli olunmalı, gerekli önlemler alınmalı»ydı.

«Bazı kamu ve YÖK görevlilerinin gönüllü olarak diğer illere atanmalarını istedikleri duyulmuştu. Sakıncalı kişilerin de kendi amaçları doğrultusunda çalışmalar yapmak için duyarlı illere atanmalarını isteyebilecekleri dikkate alınarak, bu konuda dikkatli bulunulmalı»ydı.[130]

Tarihte, bir Anayasa oylamasından belki ilk kez böylesi sonuçlar çıkarılıyordu.

Devletin güvenlik örgütleri, «Hayır oylarının düşük ol-

130) Emir 30 Kasım 1982 gün ve SKYN KOOR: 7130/490 sayı ile yayımlandı.

masına yöneticilerin inanmamalarını» istiyor, «düşük oyların yönetime karşı olanların bir tavrı olarak» değerlendirilmesini öneriyordu.[131]

Bu yaklaşımları benimseyen Cumhurbaşkanı Orgeneral Kenan Evren de bazı hususlarda dikkatli davranılması için emir veriyordu.

Yeni Önlemler Demeti...

Eylül İmparatorluğu, denetimi elden bırakmamak koşuluyla, politik yaşamı başlatıyordu. Üç yıldır «politika ve politikacının zararları» konusunda eğitilen halka, yeni yönetimin belirlediği insanları «vekilleri olarak onaylamak görevi» veriliyordu.

Politik yaşam buydu; güçlü devletin güçsüz partileri ile yaşatılacak sınırlı bir özgürlük ortamına yakıştırılan bir sıfattı.

Parlamenter demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurları olan siyasi partilerden oluşacak yeni meclisin hiçbir işlevi olmayacaktı neredeyse. Yeni meclis cumhurbaşkanını seçmekten bile yoksun bırakılmıştı.

Siyasi partilerin, kurulmasını, örgütlenmesini ve seçimlere katılmasını kolaylaştırıcı değil, zorlaştırıcı bir önlemler demeti düşünülüyordu. Kadın ve gençlik kollarından yoksun, sendikalar, demokratik kitle ve meslek örgütleri ile organik bağları koparılmış siyasi partilerle başlatılıyordu politik yaşam.

Siyasi partilerle ilgili düzenlemenin görünmeyen özelliği Türkiye'nin görünen geleceğini belirliyordu. Büyük sermaye çevreleri ile yakın ilişki kuramayan siyasi partilere yaşam hakkı tanınmıyordu.

Eylül İmparatorluğu, yeni dönemde politika yapacakların seçilmesinde olağanüstü bir duyarlık gösteriyordu. Siyasi parti kurucularının gelmişleri, geçmişleri tüm ülkede araştırılmaya başlandı. Vetolarla yaratılmaya çalışılan siyasi çöplükte, akla gelebilecek her türlü çirkinlik vardı.

---

131) 7 Kasım 1982'de yapılan halkoylamasından 16.945.545 «Evet», 1.594.661 «Hayır» oyu çıktı.

Başkent Ankara'da bir politika borsası kurulmuştu; herkes herkesle pazarlık içindeydi.

Bahar dallarının çiçeğe durduğu bir nisan gününde, AP'li bir senatörün telefonu çaldı. Başbakan Bülend Ulusu'nun görüşme dileği iletildi.

Buluşmanın günü, saati ve yeri kararlaştırıldı.

Telefon 10 dakika sonra, saat 13.40'da yeniden çaldığında Başbakan Bülend Ulusu karşıdaydı. Cuma gününe kadar beklemekle «geç kalınmış olabileceğini» söylüyordu.

12 Nisan 1983 Salı günü, saat 18.00'de kendisinin beklenildiği söylendi Ankara Senatörü Yiğit Köker'e.

Onlarca insan aracı olmuştu Demirel, Ulusu görüşmesi için ama, parti kurmakla görevlendirilen Ulusu, Demirel'e gönderdiği mesajların sağlıklı bir biçimde ulaştırılmadığı yargısındaydı.

Başbakanlık konutunun önünde, müsteşarı Necdet Calp'la konuşan Ulusu, kapıya doğru yürüdü. «Hoş geldiniz» dedi. Calp arabasına binerek uzaklaştı. Solda bir parti kurmanın duygusallığı içinde eski bir AP'li senatöre merhaba demek aklına gelmedi.

Saat 17.55'te kapıdan girince sağdaki kırmızı odada karşılıklı oturuldu. Ulusu'nun son pazarlığı başlıyordu. Demirel bunun son pazarlık olduğunu bilmiyordu ama...

Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile Süleyman Demirel arasındaki diyaloğun parça parça olduğunu söyleyerek söze başladı Ulusu. İlişkilerin düzeltilmesi ve diyaloğun kurulabilmesi için kendisinden başka hiç kimsenin yararlı olamayacağına inanıyordu Ulusu. Bunun için başlangıçtan beri çaba harcıyordu. Demirel'e iki kez haber göndermişti. Ancak, gelen yanıtlardan anladığı biçimiyle aracılar başarılı olamamışlardı. Bu görevi son kez Yiğit Köker aracılığı yapmak istiyordu. Yiğit Köker'in bunu başaracağına güveniyordu.

Küçük bir bloknot uzattı. Yiğit Köker'in önüne, «İsterseniz not tutun» dedi. Yoğurttan ağzı yanmıştı, sütü soğuk içmek istiyordu.

Politikada yaşam, insanı bir yerden bir yere savuruyordu. Milli Güvenlik Konseyi üyesi olacakken, ertelemeler nedeniyle, Başbakan olmuştu; örneğin Ulusu.

Amiral tam 60 yaşındaydı ve devlet görevi tam 5 yıl sonra bitecekti.

«Beni Sayın Demirel Hükümeti, Vatikan büyükelçiliğine gönderdi» dedi. Ve içten bir özlemini dile getirdi. «Bana kalsa... elimde olsa...» diyerek konuşmaya başladı:

«Başbakanlık görevim bitince, bana kalsa, Vatikan'a dönmek isterim, ya da başka bir boş merkeze; örneğin Tokyo'ya.»

Başbakan Bülend Ulusu devlete 5 yıl daha büyükelçi olarak «hizmet etmek» istiyordu. Elinde olsa böyle düzenlerdi yaşamını, ama elinde değildi. «Mutlaka bir siyasi parti kurması için kendisine ısrar ediliyor»du. Bu öneri yalnızca, 12 Eylül yönetiminden gelmiyordu. «AP çevrelerinden ve AP içinden çıkan bazı arkadaşlarımız» da benzer görüşteydiler. İşi, çok ileri götürenler bile vardı. Yeni politik yaşamda «Demirel ve grubunun saf dışı bırakılması isteniyor»du. Ama «onların söylediklerine itibar edilmiyor»du.

Süleyman Demirel'le görüşme arzusunu sürdürdüğünü, kendisini «başbakanlık konutunda» görüşmeye «ikna etmesini» istedi. «Bu nasıl olacak?» diye sordu Köker. «10 yılı aşkın bir süre buraya başbakan olarak gelmiş bir kimse konuta görüşmeci olarak nasıl gelebilir»di? Örneğin, «Siz Başbakan kimliğinizle Demirel'in Güniz Sokaktaki evine gidebilir miydiniz?» Kendi sorusunu kendi yanıtladı Yiğit Köker: «Bu mümkün değil.» «Gece gelir kimse görmez» diye üsteledi Ulusu; konutu askerler koruyordu, polisler de bir gecelik uzaklaştırılırdı, kimse görmezdi. Yiğit Köker kaldığı yerden yeniden anlatmaya başladı. «Görüşme Demirel tarafından kabul edilirse, tarafsız bir sahada gerçekleştirilebilir»di.

«Örneğin; sizin evinizde ya da İhsan Sabri Beyin evinde görüşebilirim» dedi Bülend Ulusu. «Aynen ileteceğini» söyledi Yiğit Köker.

Al aşağı edilen hükümetin dayandığı bir siyasi partinin yöneticisi ile konuşuyordu Ulusu. Hazır olanak varken, nabız yoklamaya kalktı. Sözü uzatmadan, açık ve net bir biçimde sordu:

«Benim kuracağım bir partiye destek olur musun, olur musunuz Sayın Köker?

— Bugünkü koşullarda zatıâlinizin kuracağı bir partiye destek olmamız mümkün değildir Ama bu benim kişisel düşüncemdir. Sayın Demirel'e iletirim.

— Biliyorum, bize kırgın ve belki de darginsınız.

— Biz böyle bir kırgınlık ve darginlik içinde değiliz.

— Hayır, hayır. Siyasi yasaklar dolayısıyla bize kırgınsınız. Ama Sayın Demirel'le bir mutabakat gerçekleştirilebilirse; siyasi yasakların kaldırılacağı hususunu bir vesile ile dile getirebilirim.

— Şahıslarımızla ilgili hiçbir pazarlığı kabul etmediğimizi arz etmek durumundayım.»

Politika borsasının en sıkı pazarlığı gerçekleşiyordu. En önemli mesaj, en güvenilir aracıya anlatılmıştı.

Politik tabandan yoksun Eylül İmparatorluğu, dün koyduğu yasağı bugün kaldıracak kadar geriletilmişti.

24 Ocak kararlarından, Fatsa'nın vali yapılan eski kaymakamlarına kadar daha birçok konuda görüş alışverişinde bulunuldu.

Saat, tam 19.55'te Başbakanlık konutunu Cumhurbaşkanlığına bağlayan telefon çalıyordu. Telefonun bu ucundan, «Sayın Cumhurbaşkanım konuşmamız henüz bitmedi. Biter bitmez arzı malumat etmek üzere köşke geleceğim» dedi Ulusu.

Köşkte görüşmenin değerlendirilmesinin yapıldığı saatlerde, Zonguldak, Kozlu'da kömür ocakları gazaba geliyor, 102 maden işçisini yutuyordu.

Kozlu'daki kükreme, politik ortamı da etkiledi.

«Bizi kızdırmasınlar» diye Evren de kükredi. «Üçüncü yumruğu da vururuz» dedi.

Bahardan yaza geçiliyordu ki, üçüncü yumruk geldi: Büyük Türkiye Partisi kapatılıp yöneticileri Zincirbozan askeri kampına gönderildiler.

Son görüşme, ilk yumuşama ve sonrası olaylar böyle gelişti; pazarlıkla, isteme ile, verme ile...

İnce hesaplar yapılıyordu. AP Başkanlık Divanı üyeleri Çanakkale'de «ikamete mecbur» tutuluyorlardı.

Politikanın inceliklerini her geçen gün daha iyi öğrenen Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık'ın «Olmaz» dediği, «bunların yanına bazı CHP'lilerin de eklenmesi gerektiği» konusu konuşuluyordu.

9 AP'den, 7 CHP'den toplam 16 kişi üzerinde karar kılınıyordu.

193 kişilik bir liste üzerinde çalışıp, sayı 16'ya indirilmişti.

Politik yelpazenin sağı, tarihinde belki ilk kez böylesine sahipsiz ve böylesine çözümsüzdü.

İktidar görevi Milliyetçi Demokrasi Partisine verilmiş, işler arapsaçına dönmüştü.

Başbakan Ulusu'ya kök söktüren Demirel, kapatıldığı askeri kampta da boş durmayacak ve yeni parti kurma girişimini başlatacaktı. Yeni parti DYP'nin de, işletilen vetolarla, seçime girmesi engellenecekti.

Yelpazenin sağı hüzün içindeydi. «Demirel bu kadar inat etmese olmaz mı?» sesleri yükselmeye başlıyordu. Sağdaki mirastan, demokrasiyi öldürenler elbette pay alacaktı. Ölüm hak, miras helaldi. En büyük paya Eylül İmparatorluğunun göz dikmesiydi tartışmanın temel nedeni.

Süleyman Demirel, Bülend Ulusu, Turgut Sunalp, Turgut Özal arasında dolaşan ulaklar sağdaki dağınıklık temasını işliyorlardı. Onlar böyle giderse, sol iktidar olabilirdi. Herkes aklını başına toplamalıydı. 12 Eylül niye yapılmıştı?

Sağ kanattaki boşluğun doldurulması görevine gönüllü katılanların sayısı her geçen gün artıyordu.

Suları sessizce yara yara bir amiral daha çıktı ortaya. Danışma Meclisi üyeliğini burun farkıyla kaçıran Deniz Kuvvetleri eski komutanı, Cumhurbaşkanlığı kontenjan Senatörü Oramiral Hilmi Fırat, politika kıyısına yapılacak çıkartmada, bir köprü başı tutarak ön almak istiyordu. Amiral Fırat'a göre, «sağı birleştirmek başka, sağda parti kurmak isteyenleri bir araya getirmek başka bir iş»ti. Canla başla uğraşıyor, Çankayaya her çıkışında, «Cumhurbaşkanı onu kucaklayarak» karşılıyordu. Pruvasını Çankaya fenerine döndüren kurt denizci, Ankara'daki grupları bir araya getirmeyi başarıyor ama, İstanbul ve İzmir'e gücü yetmiyordu. Faruk Ilgaz, Naim Talu, Ali Doğan Ünlü, Nazlı Ilıcak, Orhan Aldıkaçtı, Ünal Yaltırık, Suat Erez, Orhan Morgil, bu usta kaptanın değerini anlamıyorlardı.

Gemi batıyordu, kaptan aranıyordu. Dümene geçmesine çok az kalan kaptanın da eli ayağı birbirine dolaşmıştı. «Hamulenin sahibi» ile anlaşamıyordu.

Oramiral Ulusu batan geminin dümenine geçemeyişini şöyle anlatacaktı, daha sonra:

«...Eğer seçimi kazanırsak ben başbakanlığı üzerime alayım diyordum. İktidara gelen bir partinin işleri de, tıpkı askerlikte olduğu gibi kurmay başkanlığı ile

yürütülür. Bu nitelikte bir insanın görev üstlenmesine önem veriyordum. Ne yazık ki, benim olmadığım ya da meşgul olamadığım zaman partinin işlerini çekip çevirecek bir insan bulma olanağı bulamadım.»

Yıllar sonra, «Ya bulsaydı!» diye düşünüp tüyleri diken diken oluyor insanın.

1981 baharında ücretleri dondurmak için tasarı hazırlatan bir Başbakan, yönetimde kalsaydı sizlere rejime bağlılık yemini bile ettirebilirdi.

Herkesin Geleceği...

Eylül İmparatorluğunun siyasi şefleri, politik yelpazenin solunda yaşanan yenilgiden büyük haz duyuyorlardı.

Solda tek parti kurmaktan yana 6 grup birlikte hareket ediyordu. Bir de, «Bu aşamada partileşme görüşüne karşı çıkan» eski lider Bülent Ecevit vardı. Solda bir parti kurma görevi ise Başbakanlık Müsteşarı ve İsmet İnönü'nün özel kalem müdürü Necdet Calp'a verilmişti. İnönü'nün özel kalem müdüründen önce, oğullarının olduğunu düşünenler Prof. Erdal İnönü'yü, politikaya razı edebilmek için üstün çaba harcıyorlardı. «Demokrasiye geçiş için görev almaktan» kaçınmayacağını söyleyen Prof. İnönü ve arkadaşları, SODEP'i kuracaklardı ama, veto tırpanından kurtulup seçim sandığına ulaşamayacaklardı.

Tarihinin en büyük yenilgisini yaşayan Türkiye solu için legal olan tek kapı, kurulan ve kurulmakta olan iki sosyal demokrat partiden birisiydi.

Soldaki politika, ilginç olaylar dizisiyle daha başladığı günlerde erimeye başlamıştı bile.

CHP'nin eski il ve belediye başkanlarının ayrı ayrı ve büyük bir özveri ile sürdürdükleri, «Tabandan tavana doğru örgütlenme» görüşü, büyük bir sevecenlikle karşılanıyordu. «Sosyal Demokrat Güç» adı altında birleşilmiş, solda ilk birlik sağlanmıştı.

«Sosyal demokrasi ilkelerini yaşam biçimi kabul etmiş ama, bu ilkeleri yaşatmak için demokrasinin temel kuralı olan demokratik uzlaşmaya inanmış arkadaşlarla birlikte çalışıyoruz» diye başlayan ilk açıklama, yürekleri serinletiyordu.

Soldaki tekseslilik çok kısa sürecekti. Anayasanın siyaset yasağı kapsamına girmeyen «deneyimli ağabeyler», son seçimleri yitirdiklerinden bu yana, sanki parti kursak diye bekliyor gibiydiler. Eski genel sekreterler ve grup başkanlarından oluşan 9'lar grubu, «Sosyal Demokrat Hareket Ankara Eşgüdüm Komitesi» olarak durmadan açıklama yapmaya başladılar

«Bu taban geçmişte kendisini yönetmiş ve her türlü erdem sınavından yüzünün akıyla çıkmış deneyimli ağabeyleri olarak gördüğü bizlere, 'Bizi tek ve güçlü örgüt olarak toplayın, geçmişte getirildiğiniz yüksek mevkiler nedeniyle bize olan minnet borcunuzu bu yoldan ödeyin' diye seslendiği için bu hizmete soyunuyorlar»dı.

«İlkeler çevresinde bütünleşme hareketinin» öncüsü TRT eski Genel Müdürü İsmail Cem'di. CHP eski Gençlik Kolları Başkanı Dr. Çağlar Kırçak, partileşme sürecinin çekiciliğine kapılmış, sürükleniyordu. Türk - İş eski Genel Başkanı Halil Tunç'un sesi, «Sosyal demokrat partilerin tapusu dünyanın her yerinde işçilere aittir» diye yükseldikten sonra, siyasal literatüre «çile çiçekleri» diye bir kavram kazandırılacak, partileşmeyi seçim sonuna bırakmayı savunanların başını eski lider Bülent Ecevit çekecekti. Soldaki ilk çatışma İnönü'nün vetosundan sonra genel başkanlığı üstlenen Cezmi Kartay'ın eleştirisi ile başlatılıyordu. Yeni bir parti kurulmasını yadırgamadığını söyleyen Kartay, «Herkesin geleceği biraz da geçmişinde yazılıdır» diye bitmeyecek bir kavgayı başlatıyordu.

Herkesin yanıt aradığı bir soru vardı 1983 sonbaharında Türkiye'de: Kısa ve orta vadede sosyal demokrat hareketin öncü partisi kim olacaktı? Solda tek başına koşturulduğu yarışta, beklenmedik bir başarı kazanan HP mi, yoksa parlamento dışında örgütlü SODEP mi?

Bu sorunun yanıtlanması hiç de önemli değildi, üstelik gereği de yoktu. Eylül İmparatorluğu Türkiye solunu «ehil ellere» teslim etmişti, gözü arkada kalmazdı. Türkiye solunu parlamentoda temsil eden devlet memuru olan Necdet Çalp'ın söyledikleri «ehliyetinin» kanıtlarıydı.

Eylül İmparatorluğunun güçlü elleri ile oluşturulan bu geri düzeni, «Yeni Demokrasi» olarak yeğleyenlerin başında HP Genel Başkanı geliyordu. Çankayadan kendisine muhalefet görevi verildiğini seçime girmeden önce söyleyen

sosyal demokrat liderin görevi, daha ilk günden beri imparatorluğun «sürpriz» partisi ANAP iktidarını desteklemek olacaktı.

«— Özal'a tanıdığınız hoşgörü daha ne kadar sürecek?

— Uygar ölçüler içinde muhalefet yapıyoruz.

— Uygar bir siyasal ortam var mı ki?

— 1980 öncesi meclislerde muhalefet dediğiniz şey, kavga, dövüş ve küfürdü.

— O mecliste, oyları ile hükümet düşüren bir muhalefet vardı, haksızlık etmeyin.

— Şimdi, iki muhalefet partisini üst üste koysanız, mümkün değil bu.

— Muhalefeti niçin parlamento ile sınırlıyorsunuz, iktidarı etkilemenin başka yolları yok mu?

— Var ama, bunları gerçekleştirmek için ülkenin şartlarının normal olması gerek. Bir miting için sıkıyönetim izni gerekiyor.

— Sizi dinleyen, Türkiye'de politikanın yasak olduğunu söyleyebilir rahatlıkla?

— Normal şartlarda yapılabilecekleri istiyorsunuz bizden. Türkiye'de yeni demokrasiye geçiş döneminde yiz.

— Demokrasiye geçiş sürecinin sizce en önemli sorunu ne?

— Geçişin başka bir müdahale ile engellenmemesidir.

— Geçiş süreci yaşanırken, demokrasinin temel kurallarından vazgeçme gibi bir sorun var?

— Demokratik haklarımızdan zaten vazgeçmişiz, almışlar elimizden.

— Geçiş süreci uzun olacak mı diyorsunuz?

— Söylediğiniz anlamda bugünden yarına bir geçişi sağlamak mümkün değil. Bu, böyle müdahalelerin tabiatına aykırıdır.

— Özveri mi gerekli yani?

— Bu geçiş süreci normaldir, prestijlerini düşünmek zorundayız. Ülkeyi demokrasiye dönemez hale getirip getirmemek sorunudur bu.

— Ekonomik sorunlar geçiş sürecini etkiler mi?

— Bize göre en önemli sorun bu.

— Ekonomik sorunlar sürerse, yeni demokrasiniz de tehlikeye girer mi?

— Demokrasiye bir engelleme geldiği zaman, ekonomik koşullar şöyle olmuş, böyle olmuş ne yazar.

— Muhalefet politikanızın, başka yerlerden programlandığı izlenimini veriyorsunuz?

— Hem haklı, hem de haksız olabilirsiniz. Bu eleştirileri yaparken içinde bulunduğumuz şartları gözden uzak tutmamak gerek. Bizim ne kadar ileri gidebileceğimiz ve nerede duracağımız belli.

— Gözettiğiniz dengeler mi var?

— Evet, arkadaşlarımız zaman zaman sizin gibi düşünerek ileri gidiyorlar, ama bir denge gözetmenin zorunlu olduğunu daha sonra anlıyorlar.

— Demokrasilerde, parlamento içi ve dışı muhalefet ve iktidarlar dışında bir denge olduğunu sanmıyorum. Sizin denge dediğiniz şeyde başka güçler mi var?

— Siz politik bir muhabir olarak başka güçleri bilmiyorsanız, benim burada söylememin bir anlamı kalmaz. Ama biliyor da bana söyletmek istiyorsanız, bu da iyi bir gazetecilik olmaz.

— Bir propaganda konuşmanız nedeniyle sıkıyönetim komutanlığında ifadeniz alındı mı?

— Bir miletvekili olarak ifade vermedim.

— İfade verdiniz mi peki?

— Bir milletvekili olarak hayır, doğru değil.»

Yeni politik ortamın en solundaki siyasal partinin lideri, Eylül İmparatorluğunun seçimini doğruluyordu. Seçimlerde umulanın üstünde varlık gösteren bir lider, tabanından daha çok Eylül İmparatorluğuna bağlıydı.

Müktedir Komutan...

En büyük parti, çoğunluk iktidarı diye diye insanları kendine aylarca güldüren Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanı emekli Orgeneral Turgut Sunalp, Eylül İmparatorluğunun istediği enerjiyi gösteremeyecekti.

İktidara mahkûmluktan kurtulup, muhalefete hüküm

giyen Turgut Paşa, sergilediği politik söylemle; imparatorluk katında ciddi sorunlar yaratmış, bir liderdi.

Türkiye sağının teslim edilmek istendiği Turgut Paşa, kendi deyişi ile «otoriter» bir insan değildi ama, «Silahlı Kuvvetlerde muktedir bir komutan»dı.

«— *Askeri darbeden sonra seçim yapılıyor ama, adayları generaller seçiyorlar. Ordunun adayı da sizsiniz. Bu seçim gerçek bir seçim oluyor mu, şimdi?*

— *Gayet tabii gerçek bir seçim bu ve ben artık general değil, bir sivilim.*

— *Ordunun adayısınız ama?*

— *Ben öyle görmüyorum.*

— *MDP'yi kurma fikrini size kim verdi?*

— *Benim fikrim değildi, ama kimse de emir vermiş değil. Beni sıradan bir asker olarak görmeyin lütfen.*

— *Görmüyoruz ama, ordunun adayısınız. General arkadaşlarınız yüzlerce adayı veto ediyorlar?*

— *Veto, bütün demokrasilerde vardır, BM'de bile var.*

— *Seçilip başbakan olursanız hangi sorunlara öncelik vereceksiniz?*

— *İlk önemli sorun, huzur ve düzenin sürdürülmesidir.*

— *Ordudaki arkadaşlarınız bu sorunu çözmediler mi?*

— *Evet ama sürmeli, eski kaos günlerine bir daha dönmemeliyiz.*

— *Huzur ve güveni binlerce insanı cezaevlerine doldurarak sağlamanız eleştiriliyor, cezaevleriniz siyasi mahkûm dolu?*

— *Türkiye'de siyasi suçlu yok.*

— *Ne dediniz?*

— *Teröristlerle, siyasi suçluları karıştırmayın.*

— *Ekonomiyi nasıl düzene sokacaksınız?*

— *Karma ekonomiyi hedef alıyoruz.*

— *Türkiye'ye kimse yatırım yapmıyor; yaşam standardını düşürürseniz yeni huzursuzluklar olur mu?*

— *Meydan okumalara karşı, devlet ve hükümet yeterli güce sahip olacaktır. 12 Eylül felsefesine daya-*

nan yeni bir Türkiye yaratacağız. 12 Eylül, şerefli ve alnı açık insanlar tarafından yapıldı.

— Darbe yaptılar ama?

— Ülkesini sevenler yaptı. Cumhurbaşkanımıza bakın, daha iyisini bulamazsınız.

— 12 Eylül felsefesi dediniz: askerin felsefesi çok basit ve yerine getirilmesi gereken emirlerden oluşur. Ülkeyi de böyle mi yöneteceksiniz?

— Türkiye'nin Atasının, Atatürk'ün unutulan değerlerine dönüyoruz.

— Muhalefetiniz çok yumuşak, Özal'ı destekliyor gibisiniz?

— Sesimiz duyulmuyor. Muhalefet yapmaktan ne anlıyorsunuz, anlamıyorum. Meclisi topa, tüfeğe mi tutalım istiyorsunuz.

— Halkın feryat ettiğini söylüyorsunuz ama, çözümü yok mu?

— Düzeni değiştirmekte değil çözüm, geliştirmek gerek.

— Parlamento dışındaki partiler yerel seçimlerde başarılı olurlarsa, bir seçim gerekmez mi?

— Onlar başarılı olurlarsa, parlamento içindeki partiler olmayacak mı yani?

— Oy oranları artarsa, sizin durumunuz ne olacak?

— Sık sık seçime gidilecek olursa, bu millet mütemadiyen siyasetle uğraşacak, işi ile uğraşamayacak.

— Muhalefet göreviniz her durumda sürecek yani?

— Muhalefet mecliste yapılır. Dışarıdaki partiler, aydınlar, gazetecilerin yaptıkları eleştiridir.

— Sendikalarıyla, dernekleriyle parlamento dışı muhalefeti kabul etmiyor musunuz?

— Hayır, onlar ancak eleştiri yapabilirler.

— Partiniz çok büyüktü, küçüldü?

— 4 milyon oy az değil. Halk Turgut Özal'ı seçtiği için pişmandır. Gidin sorun, keşke Sunalp Paşaya oy verseydim diyorlar.

— Partinizin bu duruma gelmesi, otoriter yapınızdan kaynaklanıyor olmasın?

— Ben otoriter değilim. Silahlı Kuvvetlerin muktedir bir komutanıyım.»

«Hoş Geldiniz Paşam»

Her askeri darbeden sonra bir askerin arkasına sığınarak politika yapmak, neredeyse gelenek olmuştu.

Büyükelçilik görevini bitirerek özel bir uçakla önce New York'a oradan da Zürich'e getirilen Türkiye'nin Kanada'daki temsilcisi Turgut Sunalp Paşanın ülkesine ayak bastığı ilk gündü. İstanbul'da ilk kez telefonu çalıyordu.

Partileşme sürecinin kuramsal olarak başlatıldığı bir dönemdi, ama nasıl olsa başlayacağını bilenler, kapıyı ilk tıktıklayan olmak istiyorlardı.

«— Hoş geldiniz paşam.

— Hoş bulduk, nasılsınız, Süleyman Bey nasıl?

— İyi olmaya çalışıyoruz, beyfendi İstanbul'da Tuzla'da.

— Selamlarımı iletiniz, ilk fırsatta kendisini ziyaret edeceğim.

— İletirim paşam.»

Bu konuşma, iktidara mahkûmluktan, muhalefete hükümlü olan MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp ile AP'li bir senatör arasında geçiyordu.

Kapıyı ilk çalan onlar olmuştu ama, yazgısı Turgut Paşayı başka yerlere sürükleyecekti. Turgut Paşa olacaklardan habersiz Tuzla'ya doğru yola çıktı.

Turgut Sunalp ve eşi, hiç zaman yitirmeden, Süleyman Demirel ve eşini ziyaret ediyorlardı.

Marmara'nın mavisi bir başka görünüyordu Tuzla'dan.

Kendisi ile ilgili hesaplardan habersiz, yurt özlemini gideriyordu Turgut Paşa. Bir süre sonra telefonunun bir kez daha çalacağından ve Eylül İmparatorluğu tarafından, iktidar olmak üzere, bir parti kurmakla görevlendirileceğinden habersizdi. Siyaseti dinliyor, denizi izliyordu.

Yurdunu çok özlediğinden mi, yoksa konuların ağırlığından mı, bilinmiyordu ama, Turgut Paşa konuşmuyor, sürekli dinliyordu.

Turgut Sunalp ve eşi Tuzla'dan İstanbul'a dönerlerken Gümüşpalalı yılları düşünüyorlardı.

Silahlı Kuvvetlerin muktedir komutanı, kapanın elinde kalacağını sanki biliyor gibiydi.

Yasama Yetkisi de MGK'ye

O güzelim Anayasanın mimarı Prof. Orhan Aldıkaçtı, bir sabah, herkesin «uyku sersemliği» dediği bir nedenle, Danışma Meclisi üyeliğinden istifa ediyordu.

Anayasa Komisyonu ile Güniz Sokak arasında gidip gelmekten yorgun düşen emekli Orgeneral Tevfik Fikret Alpaslan, Aldıkaçtı'nın istifasını haklı bulanlardandı. Tevfik Paşa, «Tahammül edemedi» diyordu.

Büyük Türkiye Partisinin, orman yasalarını aratır bir anlayışla kapatılmasından sonra «sağa sivil lider» arayışında bulunanlara Aldıkaçtı'dan daha iyi bir seçenek bulunamazdı. Aldıkaçtı, seçim meydanlarına halkın karşısına referandumun gücüyle çıkıp «parsayı» toplayabilirdi. Türkiye Odalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar, Prof. Aldıkaçtı'nın başkanlığında kurulacak bir partinin «kâr oranı yüksek» bir alışveriş olacağını söylüyordu.

Mehmet Yazar, Avni Şahin, Prof. Şener Akyol, Aldıkaçtı'nın liderliğini içlerine sindirmişlerdi.

Anayasa, Siyasi Partiler Yasası, Seçim Yasası gibi temel yasalara damgasını vuran ünlü anayasa hocası, koltuğunun altına yerleştirdiği dosyaları ile Marmaris'e partisinin tüzüğünü hazırlamaya gidiyordu.

Siyasal tarihimizin ünlü isimleri arasına bileğinin gücü ile giren Prof. Aldıkaçtı yumuşak başlı bir insandı; gel denince gelir, git denince giderdi. Yaşamı gelgitler arasında kavga vermekle geçmişti.

Anayasa Komisyonu Başkanı Marmaris'te günlerce boşuna bekleyecekti.

Böyle bir beyinden ancak çok büyük bir yanlışı nedeniyle vazgeçilebilirdi.

Prof. Aldıkaçtı, Danışma Meclisi Üyesi, eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Eşref Akıncı'nın «Yasama yetkisinin tümü ile Milli Güvenlik Konseyine devredilip Danışma Meclisinin tatil edilmesine ilişkin önerisine» fetva vermişti.

Bugün Danışma Meclisini satan; yarın partiyi de, daha da kötümser bir yorumla, Eylül İmparatorluğunu da satardı.

Haziran ayının ilk günlerinde bir araya gelen Danışma

Meclisi üyeleri Başkan Vefik Kitapçıgil'in deyişi ile «Özel ve gizli bir toplantı» yapıyorlardı. Danışma Meclisinin kapatılıp, tüm yetkilerin Milli Güvenlik Konseyine devredilmesi gibi «masum bir girişimin» basına sızdırılmasını «ihanet» olarak niteleyecekti.

«İhanet» ayağa düşürülmüştü, ülke bir baştan bir başa ihanet kokmaya başladı.

Son çırpınışlar fayda vermeyecekti. Danışma Meclisi de su almıştı. Bir üyenin, can simidi gibi önerisine bile gülünüp geçiliyordu artık. «Yapılacak ilk milletvekilliği genel seçimlerinde siyasi partilerin, Danışma Meclisi üyelerinin istemeleri durumunda, temsil etmekte oldukları illerin aday listelerinin ilk sıralarında kontenjan adayı gösterilmeleri» için verilen önerge kahkahalarla karşılandı.[132]

Boşluk Dolduranlar

Sağdaki boşluk tartışması sürüyordu. Yeni Doğuştan, Doğru Yola, Bayraktan, Yeni Düzene, Milli Ekonomiden, Liberal Ekonomi Partisine, Fazilet Partisine kadar bir düzineye yakın parti oluşumundan söz ediliyordu da, sağın boşluğu bir türlü doldurulamıyordu.

Doğru Yol Partisinin kuruluş haberi, radyonun 13.00 bülteninde verilirken gazete bürolarının telefonları birbiri peşi sıra çalıyordu.

«Partiyi biz kuracaktık ama Yeni Doğuş Partisinden ayrılanlar kurmuş, biz de Milli Ekonomi Partisini kuruyoruz.»

Mustafa Ateş'in yüreğinde parti lideri olma ateşi, yanıyordu. Partiyi kuracak ve sağdaki boşluğu ortadan kaldıracaktı.

Boşluğun doldurulması heyecanı bulaşıcı bir hastalık gibiydi. Herkes tarihi sorumluluğun getireceği, parlak bir gelecek için uğraş veriyordu. Kimler yoktu ki; Prof. Bedri Gürsoy, Ünal Yaltırık, Doç. Dr. Orhan Morgil, Mesut Erez, Prof. Orhan Oğuz, Orhan Erçelik, Prof. Fahir Armaoğlu, Ergun

---

132) DM üyesi Nuri Özgöker'in önerisinde MGK'ce doğrudan seçilen kontenjan üyelerinin Ankara, İstanbul, İzmir, Konya ve Adana illerinin ilk sıralarında yer almaları da isteniyordu.

Göze, Mehmet Atagün, Arif Atalay, İsmail Beyoğlu, Mustafa Akan, Ali İhsan Çelikkan, Güner Sarısözen, Halit Zarbun, Nushet Bakır, İlhan Sözgen, Ahmet Yılmaz, Haşim Bingöl, Aydın Sönmez, Mustafa Cesur, Zeyyad Kocamemi, İlhan Önal, Ayhan Karaoğlu, Birten Gökyay, Naci Çerezci, Ahmet Yılmaz, Ahmet Hamdi Tan, Nevzat Yalçıntaş, Alaaddin Çerçel, Emin Paksüt.

Demirel bir elinde kâğıt, bir elinde kalem davaya ihanet edenlerin adlarını çizdiriyordu, Güniz Sokakta.

Gönlü boşluk doldurmaktan yana olanların tümü, Başbakan Bülend Ulusu'dan vazgeçemiyorlardı. MDP'nin kuruluşunu gerçekleştiremediği için Turgut Sunalp'ı siyasi yaşama hediye eden Ulusu'nun da tam vazgeçmişliği yoktu.

1977 genel seçimlerinde oyların yüzde 36,9'unu alan AP potansiyeline Anayasa referandumunun yüzde 91'lik gücünü eklemek için ince hesaplar yapanların başında yer alıyordu Ulusu ve siyasetin «S»sini ağza almanın yürek istediği günlerde, yasaklı yasaksız herkesle görüşüp konuşuyordu.

Parti kurmayı başaramayan Ulusu'nun, siyasete atılacağı haberi, en çok devlet partisinin başına atanan Turgut Sunalp'ı üzmüştü. «Başbakanın avukatı değilim, asla da olmayacağım» gibi huysuzluklar yapıyor, ama Eylül İmparatorluğuna gücü yetmiyordu.

Ulusu ile uzun ikili görüşmeden sonra yaptığı açıklamada, kırmızı görse saldıracak boğa gibi burnundan soluyordu Turgut Sunalp:

«— *Başbakanla ikinci görüşmenizin içeriği ne olacak?*

— *İçerik nedir?*

— *Kapsamı efendim, görüşmenin kapsamı?*

— *Kapsam nedir?*»

Eylül İmparatorluğunun zirvelerinde Ulusu MDP'nin yapacağı iktidar taarruzunun güçlü ihtiyatı olmaya ikna edilmişti. «Turgut'un ne zaman, ne yapacağı belli olmaz»dı.

Ulusu için çok şey söyleniyordu «MDP'li mi, MDP ile mi?» «MDP'li de değil, MDP'siz de» sıralamalarının ardı arkası kesilmiyordu.

MDP kurmaylarının yüzünden düşen bin parçaydı.

Genel Sekreter Kasaroğlu'na soruyorlardı, «Sen kimin TRT genel müdürüsün?» diye. Anadolu Ajansı eski Genel Müdürüne soruyorlardı, «Kolundaki saati kimden aldın?»

diye. Ahmet İhsan Kırımlı'ya soruyorlardı, «Sunalp Paşayı madem Gürler olayından beri tanıyordun da bizi niye getirdin buraya?»

Demirel'in eli MDP'ye uzanmış, parti fokurdamaya başlamıştı. Partinin temelini oluşturan eski AP'liler ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı Turgut Paşanın daha çok konuşmasını istiyor, bir kısmı seçime kadar konuşmaması için formül arıyorlardı.

Demirel erken öten horozun başını koparıyordu ki, Evren seçimlere iki gün kala yaptığı konuşmayla, kendi partisinin üstüne tüyü dikti.

Müdahale Ettiğimiz Anlaşılmasın...

Halka yüzyıldır alışkın olmadığı partisiz bir politik yaşamı öngören Eylül İmparatorluğu, demokrasiye geçiş döneminin başlangıcında yola çıkan 15 siyasi partiden 3'ünün çıkış noktasına gelmesini uygun buluyordu. Partili politikaya atılmak için başvuran 750 kurucu üyeden 435'i, imparatorluğun veto çarklarında eritilmişti.

Kurucu üyelikten veto edilenler, milletvekili adayı olma yollarını arıyorlardı. İmparatorluğun vetolu seçim sistemi milletvekili adaylarında da işletildi. Akla gelmeyecek nedenlerle ve milletvekili olamaz yargısıyla damgalanıyordu insanlar. 1682 milletvekili adayının 672'si imparatorluğun damgasından kaçamayacaktı.

Vetoların nedenini soranların, yanıt aradıkları tek soru «partilerin bugüne dek belirlenen kimliklerinin vetolarla korunup korunamadığı» oluyordu. İmparatorluğun siyasi şefleri, parti disiplini ile devlet gücünü yer değiştirmişlerdi. Onlara göre sorunun büyütülecek yanı yoktu.

Vetolar için gerekli «malzemenin» toplanması buyruğunda, yeni siyaset adamlarının çok ayrıntılı bir öndenetimden geçirilmesi isteniyordu. Ordu merkezlerine giden teleks mesajında, bilgi toplama işlemlerinin «mahalli karakollara» kadar herkesçe yapılması isteniyordu. Mesaj emrinin son satırında, soruşturmanın gizliliğine dikkat çekilerek, «seçimlere müdahale edildiğinin anlaşılmaması» isteniyordu.

Kars ilinden İktisatçı İlhan Aküzüm ile emekli Sağlık Memuru Kerem Güneş için toplanan bilgilerin vetoların siyasal amacını anlaman için yeterli olduğunu sanıyorum.

«İlhan Aküzüm; Kars, 1947 doğumlu. İktisatçı. Azeri asıllı olup Kars'ta bulunduğu süre zarfında Azerilik propagandası yapmış, Ankara'daki öğrencilik yıllarında münfesih MHP il teşkilatına kayıt yaptırmıştır.»

«Kerem Güneş; Kars 1930 doğumlu. Emekli sağlık memuru. Kars'ta çalıştığı dönemde şahsi menfaat yanlısı bir tutum izlemiştir. Ailece aşırı sol görüşlü militanların yetiştirilmesinde rolleri vardır. Adaylığı halk arasında tepkiyle karşılanmıştır.»

Gerek siyasi parti kurucu üyeliğinde, gerekse milletvekili aday seçiminde işletilen veto mekanizması, Eylül İmparatorluğunun seçimini ortaya koyuyordu.

Solcuların yetiştirilmesinde etkin bir aileden gelen Kerem Güneş veto ediliyor, MHP'ye kayıtlı İlhan Aküzüm, 17. dönem milletvekili olarak parlamentoya geliyordu.

Söyleyen ne güzel söylemişti; Eylül İmparatorluğu için. «Düşüncesi iktidarda, kendisi zindanda bir siyasi parti görülmemiştir» diye.[133]

Siyasal yelpazenin soluna «müdahale» ediliyor, sağına büyük bir hoşgörü ile bakılıyordu.

Eylül İmparatorluğu Türkeş ve arkadaşlarının faaliyetlerini de yakından izliyordu. Raporlar dosyalarda biriktiriliyordu.

Siyasal yelpazenin solundakilere acı verecek bilgiler, sağda yer alanlar için kanıt oluşturmuyordu.

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğine gelen bir yazı, «Güvenilir bir kaynaktan...» sözleri ile başlıyordu.

«...MHP ve ülkücü kesimin siyasi parti kurma çalışmaları ile ilgili olarak, A.T'nin S.S'ye koordinatörlük görevi verdiği, bazı ülkücülerce desteklenen Avukat M.Ö.'nün koordinatörlük görevinden S.S'nin çekilmesini istediği, S.S'nin M.Ö'ye MHP yerine kurulacak partinin genel başkanlığını teklif ettiği, M.Ö'nün kurucu heyetine kendi seçeceği kişilerin yer alacağını ve kurulacak partinin MHP'nin devamı olması isteniyorsa

133) MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası sanıklarından Agâh Oktay Güner.

MHP'ye ait 500 milyon liranın ortaya çıkarılmasını istediği, tutuklu bulunan 4000 ülkücünün geleceğini güvence altına alabilecek politikanın saptanmasını beyan ettiği öğrenilmiş» ti.

«...M.Ö'nün kuracağı partinin Adana'da MHP avukatı H.B, Avukat S.T ve M.H tarafından desteklendiği, Ankara'da yürütülen parti kurma çalışmalarının A.G tarafından organize edildiği, 1983 yılı Nisan ayı içerisinde Erzincan'da Y.O'nun da katıldığı toplantıda parti kurma çalışmaları için 100 milyon lira toplanmasının kararlaştırıldığı» da öğrenilmişti.[134]

1983 yılında sayılanların çok daha azını yapanlar «örgütlerini yeniden toparlama çalışması yapmakla» suçlanarak görülmemiş, duyulmamış acılara uğratılıyorlardı.

Eylül İmparatorluğu siyasal yelpazenin solunda yer alanların tümünü potansiyel suçlu olarak görmeye güdümlenmişti.

134) Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanlığının 6 Haziran 1983 tarihli yazısı.

SENDİKALARDAN MAHKEMELERE DEK, HER YER...

«İşveren kuruluşları yetkilileri ile sanayicilerin kabul ve taahhüt ettikleri ana kurallar»la ilgili metni okurken, sevinçten uçuyordu.

İşçilerin sık sık kullandıkları «sınıf bilinci» sözünü duydukça tüylerinin diken diken olmasına engel olamıyordu. İşverenler de topluca hareket etme eğilimini anlatan metni onun için sevmişti.

Özel sektörün her alanına girip çıkmıştı. Her şeyleri vardı, ama birlikte hareket edemiyorlardı. 1976'da imzalanan ortak metni bunun için önemsiyordu. Bir başlangıç olması dileğindeydi.

Grevlerde geçen sürelere ilişkin işveren herhangi bir ödeme yapmayacaktı. İşçilerin yönetime katılma hakları tanınmayacaktı. Disiplin kurullarında çoğunluk işverenlerden oluşacaktı. İşverenin hizmet akdini fesih hakkı vardı. Akit yapma serbestliği vardı. Haftalık çalışma süresi sözleşmelerle kısaltılamayacaktı. Seyyanen ücret zammı uygulamasına son verilecekti. Kıdem tazminatının yasal şartları aşmaması sağlanacaktı. Ücretli tatil günlerinin sınırı belirlenecekti. Fazla çalışma ücretlerinde bir limit belirlenecekti. Ücret zamlarının dışında işçilerin kıdem zamları kabul edilmeyecekti. Sözleşme süreleri 2 yıldan daha az olmayacaktı.

«Bizimkiler adam oluyor» diye geçirdi içinden; bu kurallarda birleşebilirlerse, işçilerin grev silahının geri tepmesi işten bile değildi.

Türkiye İşverenler Konfederasyonunun bünyesinde bir merkezi fonun kurulup geliştirilmesi ise alınabilecek en akıllı önlemdi, ona göre. Konfederasyona bağlı işveren sendikalarının oluşturacağı bir başka fon olan grev ve lokavt

fonunun geliştirilmesi ise, yıllardır düşünüp kurduğu bir şeydi.[135]

Madeni Eşya İşveren Sendikasında (MEES) görev alarak yönetim kurulu başkanlığına dek yükselen bu insanın, Eylül İmparatorluğunda ekonomiyi yönetecek bir devlet adamı olacağını kimse bilmiyordu.

Özal, 12 Eylül öncesinin «Ana zorluğu sendika yöneticileriydi» diyecek kadar işi, ileri götürecekti.

Özlediği evrene kavuşmuştu:

«— İşçiler yasalardan, serbest toplu pazarlık yapamamaktan yakınıyorlar?

— Grev yapmalarına mani bir engel yok.

— Hak grevi yapılamayan bir çalışma düzeni var?

— Eskiden de çok kısıtlıydı, eski rejimde de öyle kolay değildi, hak grevi yapmak.

— Birçok konuda yasal düzenlemeler yapıyorsunuz; çalışma yaşamını düzenleyen yasaları değiştirmeyi düşünüyor musunuz?

— Türkiye'nin geçirdiği deneyimlerden esinlenerek geçtiğimiz dönemde bazı ana konularda yasal düzenlemeler yapılmıştır. YÖK, Sendikalar Yasası, Toplu İş Sözleşmesi Grev Lokavt Yasası, Siyasi Partiler Yasası gibi yasalar çıkartılmıştır. Bu konulardaki yanlışlıklar Türkiye'yi 12 Eylül öncesine getirmiştir. Bu yasaları bir süre denemek gerek, öyle zırt pırt değiştirmemek lazım.

— Bu yasaların bedelinin 12 Eylül öncesi ödendiğini söylüyorsunuz, şimdi ödenen bedel için söyleyeceğiniz yok mu?

— Ben bu yasalarda işçi hakları bakımından esasa yönelik bir nokta görmüyorum. Bu meseleyi işçilerin arasında yaşadım. Çok önemli bir dönemde, o zamanın en zorlu sendikası Maden-İş'le karşı karşıya geldik. Silahtarağa gibi bir işyerinde grev oylamasına gitmiştik, Maden İş'i yendik. İşçi greve hayır dedi. Ben bu yasaları gayet iyi biliyorum. Geçtiğimiz dönemde ana zorluk şuydu: Sendikaların başında olanlarla ilgi-

135) İşveren Kuruluşları Yetkilileri ile Sanayicilerin 28.7.1976'da toplanarak «Ana kurallar» adı altında birleştirdikleri bir dizi önlemle ilgili protokol.

li zorluklar vardı. İşçileri bunlardan ayırmak lazım. İşçilerin elbette sorunları vardır, bunu kabul ediyorum. Sendikaların başında olanlar fevkalade rahat yaşıyorlardı ve hiç kimse onları kontrol edemiyordu. Biliyorsunuz 'sendika ağaları' tabiri bile kullanılmıştır. Bugünkü düzenlemelerle yıkılan budur. Bugün eskisi gibi rahat değiller, eskiden rekabet vardı. 'Ben şu sendikanın başına geçersem, altıma çekerim arabayı, işçilere de atarım martavalı' dönemi kapanmıştır. Değişen yasaların çoğunda sendikaların başındakilerin kötü yönetimlerine engel olmak için, onların faaliyetlerini sınırlamak için önlemler getirilmiştir. İşçileri ve sendikacıları birbirinden ayırmak gerekir. Yukarıda sendikaların patronları var, ağaları var; aşağıda ise işçiler. Türkiye'de bozulan takım yukardakilerdi. Kötü insanlar sendika yönetimlerine gelmesinler diye yapıldı bu değişiklikler. Her şey onların yüzünden oldu, yönetimlere kötü insanlar geldiği için oldu.»

Sandıksız seçimsiz iktidara gelen bir politikacı gibi, rahattı Özal bunları söylerken.

Eylül İmparatorluğunun sendika yöneticilerini suçlama korosuna, o da katılmıştı.

Sendikaların kapatıldığı, etkisizleştirildiği bir dönemde Türkiye ekonomisini yönetmek için yaratılmıştı. 24 Ocak kararlarının mimarı olarak anılacak ve uzun bir süre ülkenin yönetiminde kalacaktı.

12 Eylül öncesinde örgütlenen işçi ve sendika düşmanlığının meyveleri, imparatorluk günlerinde toplanmaya başlanmıştı. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Halit Narin, «20 yıldır biz ağladık, onlar güldüler» diyordu. «Eskiler sizin yasalarınızdı, bunlar da bizim, biraz da siz ağlayın» diyor ve kahkahayı basıyordu.

Eylül İmparatorluğu sırtını dayayacak evrensel bir güç bulmuştu. Onlar gibi düşünüyor, onların yararına yasal düzenlemeler yapıyordu.

1983 Şubatında cumhuriyet tarihinin en büyük «mali affı» gerçekleştiriliyordu. 1981'de 100 milyar liralık «takipli alacaktan» vazgeçilmişti. Bir süre sonra bir başka yasa çıkarılıp 33 milyarlık kara servet belgeleniyordu ama, karşılığında 1,5 milyon «ihtilaflı dosyanın» izlenmesinden vazgeçiliyordu. 1983'te en büyük af gerçekleştirildi. Eylül İmpa-

ratorluğunun «özel uzlaşma» yöntemi ile bir bankaya bloke edilen para ve döviz 273 milyara ulaşıyordu. «Servet beyanı» yöntemi ile 1,5 trilyon lira tutarında taşınır ve taşınmaz mal bildirilerek aklanıyordu.

Sermayeyle böylesine içlidışlı olan Eylül İmparatorluğu işçilerin kıdem tazminatı ve ikramiye gibi yasal alacaklarından kaynaklanan 20 milyar lirayı ödememek için ayak diriyordu.[136]

Trilyonlar affediliyor, milyarlarlık alacaklar siliniyor, vergi borçları görmezlikten geliniyordu.

İşçi alacakları ödenmiyordu.

Sendikal haklarından yoksun bırakılan işçiler «Ortaçağ köylüsünün derebeyine bağlanışı gibi, efendisi patrona bağlı sanayi kölesi» olacaktı.

DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler'in öldürülmesiyle başlayan pazarlık bu noktaya varmıştı. Kemal Türkler'in cenaze törenine katılacak işçilerin sayısını bile bir pazarlık konusu yapan Eylül İmparatorluğunun kurucuları, daha o günden, sendikal hareketin ayaklarına dolanacak bir engel olabileceğini sezmişlerdi.

1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ, «10 bin işçiden fazla katılım olursa, kimsenin gözünün yaşına bakmayacaklarını» söylüyordu DİSK liderlerine.

Kemal Türkler'in cenazesi 500 bin kişinin elleri üzerinde yükselince, 12 Eylül Harekât Planı değiştiriliyor «bir DİSK militanına karşı, 8 er hesaplaması» yapılıyordu.

İşçilerden, işçi örgütlerinden gözleri korkmuştu bir kez. Bıraksalar birkaç yıla kalmaz, iktidara ortak bile olurlardı. Ordu bile sözünü dinletemiyordu. 10 bin kişi katılacak deniyordu, 500 bin kişi katılıyordu bir işçi liderinin cenazesine.

İmparatorluğun hazırlanması sırasında da, kurulup gelişmesinde de en çok işçilerle ilgili konular üzerinde düşünüldü.

Eylül İmparatorluğunun ilk günlerinde oluşturulan Yüksek Hakem Kurulu, kuramsal olarak sendikaların yerini almıştı, ama işçilerin çıkarlarını korumayı amaçlamıyordu.

---

136) İşçi alacakları bu dönemde mal olarak ödenmeye başladı. Kıdem tazminatına karşı çimento, demir, ağaç verilmeye başlandı.

Yüksek Hakem Kurulunu oluşturanların aklı, Kemal Türkler'in ölüsünü elleri üzerinde yaşatan işçi sınıfındaydı. Önce namluların ucunda yok olmalıydılar, sonra Yüksek Hakem Kurulu gibi kurumların kararlarında...

İşçilerin ekonomik ve sosyal haklarının korunması bir yana, devleti onlardan koruyan bir örgüt görünümündeydi; Yüksek Hakem Kurulu. Benim hiç anlamadığım, sizlerin de anlayabileceğinizi sanmadığım genel bir gerekçe vardı, bu ve benzeri örgütlerin oluşturulmasında. Her yasanın başlangıç bölümüne, her kurumun kuruluş amacına bulaştırılan, bir gerekçeydi bu. «Devletin ülke ve milletiyle bölünmez bütünlüğü» ilkesi Yüksek Hakem Kurulunun kuruluş amaçlarına ve görevleri arasına da sızmıştı.

Emekleriyle, alın terleriyle çalışan işçilerin, ekonomik ve sosyal isteklerini dile getirerek, onlara göre, ülkeyi 12 Eylül öncesine getirmişlerdi. Yüksek Hakem Kurulu da bu kötü alışkanlıkları, yersiz istekleri göze almadan toplu iş sözleşmeleri yapmalıydı. Kurulun, yürürlüğe koyacağı toplu iş sözleşmelerinde «Devletin ülke ve milleti ile bütünlüğünü, milli güvenliği, kamu düzenini ve genel asayişe aykırı hükümler yer almayacak»tı.

Doğu Anadolu'daki yeraltı maden işçilerinin «bölge zammı» istemeleri ülkeyi milleti ile bölme olarak algılanabilecekti. Ya da, ücretlerine enflasyon oranında artış istemek kamu düzenini bozucu bir istem olabilecekti.

Ayrıca, «kanunların suç saydığı fiilleri teşvik ve himaye eden hükümler yeni sözleşmelerde bulunmayacak»tı.

1 Mayısı, işçi bayramı olarak toplu sözleşme metinlerine geçirmek isteyenlerin, boyunları koparılmalıydı.

Yüksek Hakem Kurulunun ücret artışları ile ilgili ilke kararına bakıldığında; Eylül İmparatorluğunun kimin için kurulduğu çok kolay anlaşılıyordu. Ücret artışları «ülkenin ve işletmenin içinde bulunduğu ekonomik duruma göre ayarlanacak»tı.

1976'larda işveren kuruluşlarının temsilcileri ve sanayicilerin başlattıkları çalışma, Eylül İmparatorluğunun askeri gücü ile gerçekleştiriliyordu.

O yıllarda MEES'in başında olan Turgut Özal, Eylül İmparatorluğunun ekonomisini de yönetiyordu.

İdeolojik öç alma fırsatını ellerine geçirenler, bir imparatorluk kurumu olan Yüksek Hakem Kurulunu istedikleri gibi kullanıyorlardı.

Toplu iş sözleşmelerini yeniden yürürlüğe koyan Yüksek Hakem Kurulunun Türk - İş'li üyeleri, DİSK'e bağlı sendikaların toplu iş sözleşmelerinin altındaki, «faaliyeti yasaklanmış sendikaların» adlarını siliyor, Türk - İş'e bağlı sendikaların adlarını yazıyorlardı. DİSK'li işçilerin sendika ödentileri böylece Türk - İş'e bağlı sendikaların kasalarına gidiyordu.

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi Başkanı iken, bordrolardan Zonguldak Spora para kesilmesine karşı çıkan Naci Varlık; Yüksek Hakem Kurulu Başkanlığını da üstlendikten sonra Tek - Gıda İş sendikası adına Çay - Kur işyerinde yeniden yürürlüğe koyduğu sözleşmede, işçilerin «rızası aranmadan» Rize Spora para vermelerini zorunlu tutuyordu.

Yüksek Hakem Kurulunun yeniden yürürlüğe koyduğu sözleşmelerde «işverenlerin aile efradına küfreden işçilerin. işten atılmaları» ya da «umumi nizam ve ahengi bozan sözler söyleyen işçilerin işten atılmaları» veya «işyerindeki işçi ve memurlara hakaret edenlerin işten atılmalarını» hoşgören hükümler yer alıyordu.

Şarkı mırıldanmak bile yasaktı işbaşında. Yüksek sesle konuşmak, işten atılmak için yeterli bir nedendi.

Türkiye Sağlık İşçileri Sendikasının Yüksek Hakem Kurulunca bağıtlanan toplu iş sözleşmesi, işçilerin bağırarak konuşmalarını ve şarkı söylemelerini yasaklıyordu.

«Ayda toplam olarak 45 dakika işe geç gelmek, arkadaşını gereksiz yere meşgul etmek, arkadaşlarına ve iş sahiplerine kaba davranmak» cezalandırılacak eylemler olarak sıralanıyordu.

Doğrudan doğruya, ya da dolaylı olarak hediye almak da yasaklanmıştı.

Bizim bu yasaklara şaşırıp kaldığımız o günlerde, Yüksek Hakem Kurulunun bir raportörünün evine «hediye olarak» yollanan çamaşır makinesinin rengi beğenilmiyor, geri yollanıyordu. Çünkü banyo duvarlarının fayansına kremrengi bir çamaşır makinesi daha uygun düşüyordu. Beyaz değil, kremrengi bir makine rica ediliyor, gösterilen ilgiye teşekkür ediliyordu.

Ne sendikalar, ne de sendikal haklar kalmıştı. Örneğin, işverence seçilen disiplin kurulunda, oyların eşit çıkması durumunda başkanın oyunun çift sayılacağına karar veriyordu, sendikaların işlevini üstlenen Yüksek Hakem Kurulu.

Tarihsel kinlerini kusmaya başlamışlardı, önü alınamıyordu.

Kişisel ilişkileri nedeniyle eli kolu bağlı duruma getirilen Türk - İş yöneticilerine yapacak bir iş kalmamıştı.

Türk - İş Yöneticileri, boş zamanlarını değerlendirmek için bir dernek kuruyor, çay, kahve içerek zaman geçiriyorlardı.

Sıkıyönetim ve Bakanlık Görüşleri...

Ölçü öyle kaçırılacaktı ki, sıkıyönetim komutanlığının sendikal yasaklar tanımı, Çalışma Bakanlığının tanımından daha olumlu olacaktı. «Sendikal faaliyetleri» yasaklanmış, DİSK ve MİSK'e bağlı sendikaların yönetimlerine yargı kararı ile atamalar yapılmıştı ama, neyin sendikal çalışma olduğu, neyin sendikal çalışma olmadığı tanımlanmamıştı.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına göre «Sendikaya üye olmayan işçilerin, sendikal haklardan yararlanmak amacıyla faaliyeti yasaklanmış sendikalardan birine üye olmaları» sendikal faaliyet sayılmıyordu.

Çalışma Bakanlığına göreyse, sayılıyordu.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına göre, «*İşverenlerin kayyımla yönetilen sendikaların yetkili olduğu işyerlerinde işçilere uyguladığı iddia olunan sendika üyeliğinden ayrılmaya zorlama, toplu sözleşme hükümlerine aykırı olarak yer değiştirme gibi işlemlere karşı yasal yollara kayyımlarca başvurulması*» sendikal faaliyet sayılmıyordu.

Çalışma Bakanlığına göreyse, sayılıyordu.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı «Sendika menfaatlerinin korunması amacına yönelik faaliyetlerin geniş yorumlanması gerektiğini ve sayılan bu faaliyetlerin kayyımlar tarafından yerine getirilebileceği» görüşündeydi.

Çalışma Bakanlığı, aynı görüşte değildi.

«Faaliyetleri yasaklanmış» sendikaların, yargı kararı ile yönetimine getirilen kayyımların; sendika mallarının korunması, bloke edilmiş paralardan ödeme yapılması gibi görevleri vardı.[137]

---

137) Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının 15.12.1980 gün ve 1980/ Sendika Müt. 1 sayılı yazısı,

Çalışma Bakanlığının 9.2.1981 gün ve 1066-1-3/000843 sayılı yazısı.

İşçiler, çalışma hukuku alanında ün yapmış bilim adamları aracılığı ile, Eylül İmparatorluğunun köleleri durumuna getirilmek isteniyordu.

«İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı sorumluluk bölgesindeki sendikal faaliyetlere ilişkin açıklama» Çalışma Bakanlığı, İstanbul Bölge Çalışma Müdürlüğünce yapılıyordu.

İşçi ve sendika haberleri derleyen bir ajans, Çalışma Bakanlığının bu açıklamasını, sıkıyönetim bildirileri başlığı altında duyuruyordu. Haklıydı:

İstanbul Bölge Çalışma Müdürlüğünün, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Çalışma Müdürlüğüymüş gibi bir söylemi vardı. Bölge Çalışma Müdürlüğü, sanki sıkıyönetim komutanlığına bağlanmıştı.

«...1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığının sorumluluk bölgesini kapsayan İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Çanakkale ve Edirne illerinde; işçi - işveren ve sendikal faaliyetlerin, komutanlığın emirleri gereği aşağıda belirtilen esaslar içerisinde yürütülmesi gerekmektedir,» diye başlıyordu.

Kapatılan sendikalara «yasak faaliyetler» sıralamasındaki 1. maddeye kimsenin aklı ermemişti. Komutanlık öyle emir vermişti; öyle olacaktı:

«Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 1. ve 2. maddeleri ile 3. maddenin 1. fıkrası ve 4. maddesi, 19. maddesinin 5. fıkrası ve 57. maddesinin 1. fıkrasında açıklanan faaliyetlerde» bulunulmayacaktı.

1 yıl 5 ay 2 gün önce rafa kaldırılan 1961 Anayasasını yüreği burkularak eline alıp, yasaklanan faaliyetlerin neler olduğuna bakanlar, büyük şaşkınlığa uğruyorlardı.

Anayasanın 1. maddesi «Türkiye Devleti bir cumhuriyettir» diyordu. Sendikalar monarşi ya da oligarşi yolunda bir çalışma içindeydiler sanki.

2. maddede «Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir» ilkesi vardı.

Bunların tersi için çalışan sendikalar vardı sanki.

3. maddenin 1. fıkrasında «Türk devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür,» deniliyordu.

Anlaşılan Türk milletini bölenler işçilerdi, bölmeleri yasaklanıyordu.

1961 Anayasasının yasak faaliyet kapsamına sokulan 4 maddesi çok ilginçti.

«Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinindir. Millet, egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması hiçbir surette belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz.»

DİSK'in kitle ve sınıf sendikacılığı yaklaşımından öylesine ürkmüşlerdi ki, bunu yasaklama uğruna, kendi varlıklarını yadsıyorlardı.

1961 Anayasasının sanki, «on yılda bir askerler yönetime gelir» diye bir maddesi vardı. Ya da Milli Güvenlik Konseyi, Anayasanın «koyduğu bir organ»dı, millet egemenliğini kullanıyordu. 1961 Anayasası egemenliğin kullanılmasını, bir kişiye değil beş kişiye vermişti sanki. Milli Güvenlik Konseyi, kaynağını Anayasadan alan yetkiler kullanıyordu sanki...

Rafa kaldırılan Anayasadaki ilkelerden hareketle getirilen yasaklar böyle sürüp gidiyordu. İstanbul Bölge Çalışma Müdürlüğü, sıkıyönetim yasaklarını açıklıyordu.

«Toplu pazarlık faaliyeti» yasaktı. «Bu nedenle iş uyuşmazlığı çıkarmak» yasaktı. «Sendikal propagandaya yönelik kapalı ve açık toplantı düzenlemek» yasaktı. «İşyerlerinde sendikal propaganda» yasaktı. «Sendika sorumlularının, sendikal faaliyetlere yönelik veya sıkıyönetim emir ve bildirilerini eleştiren demeç vermeleri» yasaktı. «Ulusal bayram ve tatil günlerinin dışında bayram ve tatil adı altında gün belirlemek ve üyelerine bu yolda çağrıda bulunmak» yasaktı. «Toplu gezi ve eğlence programları uygulamak» yasaktı.[138]

İşçilere Çalışma Bakanlığı aracılığı ile akıl almaz baskılar uygulanıyordu. Bakanlık çoğu zaman darbecilerden daha acımasız görünüyordu.

Genelkurmay; grev fonu kesintisi uygulamasında bir değişiklik olmadığını açıklarken, «MGK'ce grev ve lokavt faaliyetlerinin ertelenmiş olmasının, grev hakkının ortadan kaldırılması ve sendikal faaliyetlerin durdurulması anlamında kabul edilemeyeceğini» vurguluyordu.

---

138) Çalışma Bakanlığı İstanbul Bölge Çalışma Müdürlüğünün 12.1. 1982 gün ve 647 sayılı yazısı.

Çalışma Bakanlığının yorumuysa, başkaydı.

Sıkıyönetim komutanlıklarının onayı ile işten çıkarılan işçilerin, işlemler sonuçlanıncaya dek geçen sürede ücretli izinli sayılması gerektiği açıklanıyordu.

Çalışma Bakanlığının yorumuysa, başkaydı.

Çalışma yaşamı öyle karışmıştı ki, Yüksek Hakem Kurulunun öngördüğü zamları az bulan bazı işverenler, gizli zamlar uyguluyorlardı.

İşçiler ve sendikaları konusunda dikkatler iki noktada toplanmıştı. Çalışma Bakanlığı, işçi sınıfının kazanımlarını geri götürmek için çabalıyordu. Sıkıyönetim komutanlıkları ise faaliyetlerine son verilen sendikaların mal varlıkları ve kasalarında biriken paralarını gözlüyordu.

1981 yılının mayıs ayında yapılan bir açıklamada DİSK ve MİSK'e bağlı Ankara'daki 25 sendikanın, üye ödentilerinin toplamının 35 milyon liradan 263 milyona çıkarıldığı belirtiliyordu. Küçük ve anlamlı bir çamur atılıyordu:

«Kısa bir süre içinde 227 milyon lira artış sağlanmıştı. Yıllardır grev fonundan harcamada bulunmadıkları bilinen bu sendikaların üye ödentilerindeki dünkü ve bugünkü fark calibi dikkat»ti.

Sendikal yaşama darbe vurmak için elinden geleni ardına koymayan Eylül İmparatorluğunda; sendikaların mal ve para varlıkları ile ilgili gelişmeler giderek yanıtsız kalan sorulara boğulacak, 1986 yılındaysa, hesaplarda anlaşılması güç gariplikler ortaya çıkacaktı.

Uluslararası Çalışma Örgütü, Örgütlenme Özgürlüğü Komitesinin hazırladığı raporlarda, kapatılan sendikaların mal ve para varlıklarının azalmakta olduğu görülüyordu.

İstanbul'da faaliyeti yasaklanan sendikaların paraları ile sıkıyönetim güvenlik güçlerine araç gereç alınıyordu. Sıkıyönetim, kayyımların sendikaların paralarını istedikleri bankaya yatırmalarına göz yumuyordu.

Türk-İş'e bağlı demokrat nitelikli sendikalar aralıksız denetleniyor, kayyımlar hiç denetlenmiyordu.

Komutanın Kabul Töreninde...

Yüksek Hakem Kurulu çalışma yaşamının her alanında borusunu öttürmeye başlamıştı.

NATO ile bile toplu iş sözleşmesi yaptığını duyanlar, inanmıyordu. Güneydoğu Avrupa Kara Kuvvetleri Komutanlığı işyerinde, yürürlüğe konulan toplu iş sözleşmesinde taraflardan birini, NATO oluşturuyordu. Toplu sözleşme yürürlüğe girmişti, ama uygulanmıyordu. Taraflardan biri olan sendikanın öğrendiğine göre, NATO işvereni Yüksek Hakem Kuruluna itirazda bulunmuştu.

NATO huysuzluk ediyor, işçiler bekliyordu.

Türk Harp - İş Sendikası «Üç ay önce incelenerek yeniden yürürlüğe konulan bir toplu iş sözleşmesinin Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığının işveren olarak değiştirme isteminin haklı olmadığı» görüşündeydi.

Bunca işimizi altüst eden, tankı, topu, tüfeğiyle bağımsızlığımızı ortadan kaldıran NATO, artık fazla oluyordu. Sendikacıların, Yüksek Hakem Kuruluna yaptıkları başvuru şöyle bitiyordu:

«Kuvvetsiz adalet aciz, adaletsiz kuvvet zalimdir. Sayın kurulunuz zalim olmayacaktır. Aksine kamuoyu önünde ve vicdanlarında adaletli olacaktır.»

«Yaşam standardı ve Yaşam pahalılığı» zamlarını vermekten yana değildi NATO işvereni. «Tutukluluk, gözetim altına alınma ve mahkûmiyet halinde fesih ve tekrar işe alınma» maddelerine itiraz ediyordu NATO işvereni.

NATO işvereninin bir itirazı vardı ki, akıl almıyordu. Günlük 8 saat veya haftalık 40 saat normal çalışma sürelerinin üzerinde yapılan her türlü çalışma fazla çalışma olarak nitelendiriliyordu. Ama, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanı veya 6. Taktik Hava Kuvvetleri Komutanının bir kabul töreni ya da bir kokteyli olursa, «orada görevli işçilerin» fazla mesaileri nasıl ödenecekti? Yüzde yüz zamlı mı ödenecekti, haftalık tatil ücretine bir yevmiye mi eklenecekti, günlük ücrete 2 kat mı eklenecekti? Bilinmiyordu...

Yüksek Hakem Kurulu, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanı ile 6. Taktik Hava Kuvvetleri komutanının kabul ya da kokteyl vermemelerini göze alamayıp soruna hakça(!) bir çözüm getiriyordu. «İşçilerin fazla mesailerinin hesaplanmasında bu madde yerine yasa hükümleri uygulanır» diyerek hem işçileri koruyor, hem de komutanların toplantılarını tehlikeye düşürmüyordu.

Yüksek Hakem Kurulu bu bağlamda çok işe yarıyordu. Eylül İmparatorluğunun anarşi ve terörle mücadelesine bile katkılar sağlıyordu. «Tutukluluk, gözetim altına alınma ve mahkûmiyet tarihinde fesih ve tekrar işe alınma» maddeleri bir tek kez konuşulmuş, yeniden yürürlüğe giren sözleşmelerin tümüne konulmuştu.

Gözetim altına alınan işçiler, işlerini yitirmemek için yasal gözaltı süresinin uzatılmasına hiç ses çıkarmıyorlardı. 15, 30, 45 gün derken 90 güne kadar çıkartılan gözetim altına alma süresinde en kârlı çıkanlar, gözetim yerlerinde sorgusuz sualsiz 90 gün bekletilenler oluyordu. Yılların yorgunluklarını gideriyorlardı, uygulanan sorgulama yöntemleri ile elektrik tedavisi görüyorlar, romatizma ve siyatik gibi dertlerden kurtuluyorlardı. İşlerinden olma korkuları da yoktu. Yüksek Hakem Kurulu «Yasal gözaltı süresini, ücretsiz izinli» sayıyordu. Kan ve gözyaşı dolu günleri dinlence sayan anlayışın tarihte bir tek tanımı vardı.

Yeniden yürürlüğe konulan toplu iş sözleşmelerinde otomatik olarak yer alan bir başka madde ise, insanları yaşamları boyunca açlığa mahkûm edecek boyutta, acımasızca kaleme alınmıştı.

> «*Yüzkızartıcı suçlar ile, sabotaj, devletin ülke ve milleti ile bütünlüğüne, milli güvenliğe, kamu düzenine, Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı işlenen suçlardan hüküm giyenler; cezalarının ertelenmesi, paraya çevrilmesi veya affa uğraması hallerinde bile hiçbir surette tekrar işe alınamazlar*»dı.

Yaşam boyunca açlığa mahkûm etmenin de, tarihte bir tek tanımı vardı...

Komünizm Eğitimi Yaptıracaklardır...

Çalışma yaşamını düzenleyen yasalar değiştirilinceye kadar, Yüksek Hakem Kurulu ile işçi yerli yerine oturtuluyordu. İşverenler de, her şeyin üstünde bulunan 12 Eylül felsefesine bağlılıklarını kanıtlamak koşuluyla, mutlak efendilik durumuna yükseltiliyorlardı.

İşçiler, köleler gibi işyerlerine bağlıydılar artık. Ancak, onları işyerlerine bağlayan sosyal haklarını veren, alın ter-

lerini, emeklerini gözeten işverenler değil, Eylül İmparatorluğuydu.

Çok düşük ücretlerle birer köle durumuna düşürülen işçiler, üzerlerindeki baskıdan acı duymaz duruma gelmişlerdi. Türk işçisi disipline sokulmuştu, arada sırada korkutuluyordu, ama herkes aynı durumdaydı. Baskı ve korku günlerinde kendisine söyleneni yapmaya alışmıştı.

DİSK duruşmalarına gidilmeyecek deniliyordu; gitmiyorlardı. Rıza Kuas'ın cenaze törenine gidilmeyecek deniliyordu; gitmiyorlardı.

Sendikal hak ve özgürlüklerini ellerinden alan 1982 Anayasasına evet denilecek deniliyordu; evet diyorlardı.

Örgütsüz ve lidersiz duruma getirilen Türkiye işçi sınıfının baskıya ne kadar dayanabileceği sınanıyordu sanki.[139]

Adana'da sağnak altında bekleyen binlerce kişi, Devlet Başkanının konuşmasını bekliyordu. «Evren Paşa!», «Evren Paşa!» diye bağırmaktan nefesleri tükenmişti. İlkokul çocukları üşümeye başlamışlardı. Ortaokul çocukları yaramazlığa...

---

139) Toplu iş sözleşmelerinin demokratik hükümlerinin ayıklanmasından sonra, işçilere enflasyonun altında ücret artışları verilmeye başlandı. Aziz Çelik'in yaptığı bir çalışmada, «İşgücünün değerinin uluslararası planda bu kadar kısa sürede bu kadar hızla ucuzlatılabildiği başka bir ülke olmadığı» vurgulanıyordu. İşçi sınıfı 1963'ten 1977'ye değin kazandıklarının çok daha fazlasını 8 yılda, 1977 - 1985 yılları arasında yitirdi. Sendikal mücadelenin yasalaştığı 1963 yılında 66,6 olan gerçek ücret endeksi, 1977'de 100'e çıktı. 1985 yılında yeniden bir düşüş göstererek 66,6'ya düştü. Sömürü oranı 1977'yi % 100 varsaydığımızda, 1985'te % 260 oldu. Bu yoksullaşmanın temel nedeni, ücret düzeyinin arttırılmasının en önemli yolu olan sendikal mücadelenin ortadan kaldırılmasıdır. 1980'de 5.721.074'e ulaşan sendikalı işçi sayısı, 1985'te 1.711. 524'e düştü.

Para politikalarının temel ölçüsü olan dolar karşısında işçilerin durumu inanılmayacak ölçülerde geriledi. 1979'da 8,4 dolara kadar çıkan günlük ücret, 1985'te 2,8 dolara düştü. Türkiye'de ortalama saat ücretleri 0,4 dolar, yani 40 senttir. Oysa Amsterdam'da bir işçi saatte 6, Atina'da 3,1, Şikago'da 11,2, Hongkong'ta 3.1 dolar karşılığında çalışıyor. (Dipçikli tahkim altında yoksullaşan işçiler, Aziz Çelik, **Görüş**, sayı: 7, s. 24).

İnanılmayacak kadar çok pankart vardı; aynı ölçüde, aynı elden çıkmış. «Tek Yol Kemalizm», «Size Güveniyoruz», «En Büyük Önder Atatürk» yazılı yüzlerce pankartın boyalarını etkileyemiyordu yağmur. Meydan Mahallesinden, Devrim Mahallesinden Denizli ve Yurt Mahallelerinden gelmişlerdi; pankartları tutanlar.

Evren Paşa konuşmaya başladı. «Nerede vatanperver ve çalışkan işçilerimiz varsa, anarşistlerin oraları seçtiklerini» söyledi. Toplu sözleşme farklarıyla ilgili alacakların verilmediğini, çünkü devletin ödeme gücü olmadığını söyledi. Binlerce insan; «Yaşa, varol!» diye bağırıyordu bıkmadan, usanmadan. Paraya pula gereksinimleri yoktu onların, kurtarıcının bir çift sözü yeterdi onlara.

«12 Eylül konuşmamda sendika ağalarından bahsetmiştim. Şimdi sizin paralarınızla neler yaptıklarını anlatacağım size.

İsimlerini veremem, çünkü adalete intikal ediyor bu yaptıkları.

Bir sendikanın 8 milyar liraya varan malvarlığı var. Bu sendika kendisine bağlı işçiler greve gittiği zaman ayda lütfen bin lira, bin beş yüz lira veriyor. Fazlasını vermez. Ama Ankara'da sendika merkezi olarak 16 katlı 160 odalı bir gökdelen yaptırır. Bu gökdelen 200 milyon liraya ihale edilmiş, bir kişinin oluru ile, olur demesiyle; —o kişinin ismini vermeyeceğim— bugüne kadar 250 milyon lira sarf edilmiş. Bundan sonra sarf edileceklerin de hesabını soracağız. Bu gökdelenin yanında 800 kişilik bir eğitim salonu var. Ne eğitimi yaptıracaklar bilemiyoruz. Komünizm eğitimi yaptıracaklardır.

Yine bu sendikanın Ege kıyılarında dinlenme ya da eğitim yeri diye yaptırdıkları tesisleri var. 300 kişi kapasiteli bu kampta, 7 adet lüks villa, 112 adet iki kişilik çok lüks dinlenme odaları, yüzme havuzları, spor tesisleri var. Feda olsun ama buraya işçiler gitmiyor. Sendikaların başındakiler gidiyor buraya.

10 sendika Ankara'da bir matbaa yaptırmış. 200 milyon liraya. Avrupa'da mevcut matbaaların altıncısı. Ofset baskı yapıyor. 3 tane kompüterle ne yapıyor bu matbaa biliyor musunuz? Dev-Yol'un bildirilerini, gazetelerini, mecmualarını basıyor. Yakalandı.

Bu sendikanın yine Ankara'da 100'den fazla otomobili var. Mersedesler dahil. Fakat 4-5 tane şoförleri var. Gerisi sendikacılar tarafından kullanılıyor. Sizin paranızla.»

Binlerce işçi gözaltına alınmak için sıra beklerken Kenan Evren, onların örgütleri ve liderleri için konuşuyordu ve suçluyordu.[140]

Liderlerine, DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk ile görüşmek için randevu verdiğini unutarak, durmadan suçluyordu. Hesabına göre, bunları nasıl olsa kimse anımsamaz anımsatmazdı.

Silahlı Kuvvetlerle Türk - İş...

Gücü elinde bulunduranların dışındaki insanlar da suçluyorlardı. Kimi, mektuplar yazıp «Onlar teröre karıştılar» diye aklamaya çalışıyordu Eylül İmparatorluğunu. Kimi, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılayla birlikte askeri yönetimin kapısına kilit vurmadığı üç kuruluştan biri olmakla böbürleniyordu.

Açık açık suçlamayı göze alamayanlar ise, susuyorlardı.

Üçü de yaşamlarına işçi olarak başlamışlardı. Yaşamlarını sendikacı olarak bitirmek istiyorlardı. Üçü de, kendi deyişleriyle, «sendikal mücadelede saçlarını ağartmışlar»dı. Mustafa Alpdündar, Feridun Şakir Öğünç, Vahap Güvenç. Danışma Meclisi üyesi olarak sendikacılıklarını sürdürüyorlardı. Çalışma yaşamının temel yasalarının 17 yıllık bir uygulama döneminden sonra değiştirilmesi konusunda bildiklerini anlatıyorlardı. Bildikleri, unuttuklarından fazlaydı. Partiler üstü politika alışkanlıklarını, sınıflar üstü sendikacılık anlayışı ile değiştirip, imparatorluk indinde durumlarını kurtarmışlardı.

---

140) Dönemin yöneticileri ağızlarını her açtıklarında dayanaksız suçlama yöntemine başvuruyorlardı. Uygulama, yaşamın tümünü kapsıyordu. Devlet başkanından, duruşma yargıcına kadar herkes suçluyordu. Bence en ilginç Barış Derneği Davasında Askeri Savcı Mustafa Gül'ün suçlamasıydı. Gül, sanıkların «Barışın beyazı ile komünizmin kızılını örttüklerini» savlayarak tarihe geçti.

Tutuklu sendikacıların suçlarının ne olduğunu söylemektense, tırnaklarını yemeyi yeğliyorlardı. Sendikal mücadelede saçları ağarmış koca koca insanlar, deneyimli işçi liderleri, yöneticileri cezaevlerinde çile dolduran büyük sendikal örgütlerin adlarını bile anmadan, yanıtlıyorlardı soruları:

«— *Başbakanımızın dediğine göre..*

— *Adana konuşmasında Sayın Devlet başkanımız..*

— *Sonucu mahkemeler ortaya koyacaktır...*»

17 yıllık bir kavgadan sonra kazanılan sendikal hakları, bu yanıtları veren yeni işçi liderleri koruyacaklardı.

Bu sorulardan rahatsız olanlar da vardı. Kaya Özdemir Türk - İş genel eğitim sekreteri değildi sanki:

«*Polonya'da kızıl emperyalizm hâkimdir. Ama Polonya'da bağımsız işçi hareketini gerçekleştirmek isteyen Valessa, asıl kışkırtıcı Sovyetlere karşı duruyor. Biz, kime karşı duracağız? Türk - İş susuyor diyenler, şanlı Türk Silahlı Kuvvetleri ile Türk - İş'i karşı karşıya getirmek istiyorlar. Düne kadar Valessa'ya karşı Sovyetleri tutanlar, şimdi Valessa'yı örnek gösterip, bizi Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı çıkarmaya çalışıyorlar, biz oyuna gelmeyiz.*»[141]

Susanlar böyle susuyor, konuşanlar ise böyle konuşuyordu.

Eylül İmparatorluğu ile Türk - İş'i karşı karşıya getirmek söz konusu olamazdı. İç içe, yan yanaydılar.

Genel Sekreter Sadık Şide, Türk - İş'in askeri darbeyi desteklediğini açık açık anlatıyor ve tüm yönetimin bundan onur duyduğunu vurguluyordu.

Sendikal hak ve özgürlüklerin yitirileceği bir uygulamayı başlatacak askeri darbeden, iki gün önce bilgileri olduğunu açıklamakta hiçbir sakınca görmüyordu Sadık Şide:

«*...Büyük tehlikenin eşiğinden kurtaran şerefli Türk ordusu bu defa ülkeyi yine yangın içinden çekip kenara alabilmiştir.*

Ama demiştir ki, 'ıslahat adına çok işimiz var ve bir hükümet kurmaya mecburuz. Yangını söndürecek bir hükümet olacak, ıslahat yapacak bir hükümet ola-

---

141) Türk - Metal Sendikasının Aralık 1980'de düzenlediği «Kalkınma ve Kooperatifçilik Semineri»nde.

cak.' Bu hükümete 10 Eylül günü teklif alırız. Bu teklifi icra kurulu bilir; ama kuliste bizim haberimiz yok diyenler olduğunu duyuyorum. Bütün icra kurulu üyeleri böyle bir teklife 'şeref, onur kabul ederiz,' demişlerdir. Bu görevin alınmasının çok doğru olacağını ittifakla karara bağlamışlardır.»[142]

Darbecilerin iki gün önce yönetime el koyacaklarını haber vermekte sakınca görmedikleri Türk - İş yönetimi, askeri hükümete elbette bakan verecekti.

Sosyal Güvenlik Bakanı Türk - İş Genel Sekreteri Sadık Şide, 22 Eylülde göreve başladığında «Üstü bağlanmış, mumlanmış, mühürlenmiş bir paket» alacaktı bir albaydan.

Bağlanmış, mumlanmış ve mühürlenmiş dosyalardan bir takım da Çalışma Bakanının masasına bırakılacaktı.

İpler çözülüp, mumlar eritilince o dosyalardan da DİSK'e bağlı sendikalara ilişkin raporlar çıkacaktı.

Gözler böyle korkutulacak, başkaldırı böyle önlenecekti.

Korkudan daha çarpıcı bir olgu ile tarihe geçiyordu Türk - İş: Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymadan 2 gün önce, kararını Türk - İş'in yetkili organlarına bildiriyordu. Türk - İş yöneticileri ise kurulacak askeri hükümete bir bakan vermeyi darbeden iki gün önce «Onur kabul edeceklerini» söylüyorlardı.

Bu kadarı da fazlaydı...

Tarihinin hiçbir döneminde görülmeyen bir sendikacı kırımı yaşanıyordu Türkiye'de.

DİSK'in tüm örgütünü gözaltına almayı planlamışlardı. MİSK'in ise şubeleri İstanbul'da bulunan sendikalarının başkanlarına çağrı yapılmıştı.

DİSK «*teşkilatını oluşturan; konfederasyon yönetim, yürütme, denetim ve onur kurulları başkan ve üyeleri ile bunların genel başkanlık dahil genel sekreter, sekreter ve yardımcıları, genel saymanları ile konfederasyona bağlı merkezi veya şubesi İstanbul'da bulunan sendikaların başkan, şube başkanı, başkan yardımcıları, genel sekreterleri, genel saymanları ve merkez yürütme ve yönetim kurullarının başkan ve üyeleri ile işyerleri temsilcilerinin*» İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığına başvurmaları gerekiyordu.

---

142) Türk - İş 13. Genel Kurul Tutanağı; 21-25 Aralık 1983.

O kadar çok insanı teslim almayı planlamışlardı ki, sanıkları ne otobüsler aldı, ne de dolmuşlar. Teslim olunacak askeri kışlalara ulaşmak bir dert olmuştu. Yapılan bir açıklama ile her şeyin bir çözümü olduğunu gösteriyorlardı: İstanbul otobüs işletmesinin 48 numaralı belediye otobüsü seferlerini, bundan böyle Hasdal Kışlasına uğrayacak biçimde düzenleyecekti. Teslim olmak isteyen DİSK sanıkları, yararlanabilirlerdi.

Belediye otobüsüne razı olmayanlar, askeri araçlarla götürüleceklerdi. Gelen gelmiş, gelmeyenlerse, gidilip alınmışlardı.

Bileğine, kesesine ya da dayısına güvenenler uzun bir süre direndiler, teslim olmadılar. Teslim olmayanlar için üst üste çağrılar çıkarılıyordu. Sorgulanmadan sanık yapılan DİSK'liler için emirler yayımlanıyordu. «Sosyal - İş sanıklarının yakalanması hakkında» ya da «Maden - İş sanıklarının yakalanması hakkında» diyerek listeler hazırlanıp tüm yurda dağıtılıyordu.

Sorgulanmadan sanık yapılanlara ilişkin 49 ad bulunan bir listenin 26. sırasında herkesin bildiği, yakından tanıdık bir sendikacı yer alıyordu. Sendikacı deniliyorsa da; sendikanın denetim kurulu üyesiydi, o kadar. Müzisyenliği sendikacılığının önündeydi. Türkiye işçi sınıfı için besteler yapar, türküler söylerdi.

Herkes gibi o da aranıyordu. Herkes kendi nefesinden korkarken o, ortalıkta dolaşıyordu, hiç kimseden çekinmeden.

Müzisyenliğinden, sazından, sendikacılığından ve sanıklığından başka şeyler konuşuluyordu ama...

Sendikal hak ve özgürlükleri, insan haklarını, hukuk devletini, bağımsızlığı ve demokrasiyi çok seviyordu, ama başka sevgileri de vardı evrenin. Gönül gönüle kurulan, insan insana gelişen...

Kırk gün kırk gece düğün gerekiyordu, böyle bir sevgiye. Şölen düzenlenecek günler değildi oysa, bir baştan bir başa kana bulanmış bir ülkede evlenen kim olursa olsun dillere destan bir düğün töreni olmazdı.

Olmadı da; Türkiye işçi sınıfına besteler yapan, türküler söyleyen, genel merkez denetleme kurulu üyesi sendikacı yalın bir törenle dünya evine girdi.

Eylül İmparatorluğuna damat olmanın birçok yararı olabilirdi. Bir tek yararı oldu o günlerde; 1. Ordu ve Sıkı-

yönetim Komutanlığının 2 Aralık 1982 gün ve 1980/3971 sayılı yakalama emri, ekli listenin 26. sırasındaki damat bey için hiçbir zaman yerine getirilmedi.

Yakalama emrindeki öteki insanlardan birçoğu cezaevlerinde ömür tüketeceklerdi, işkence görecek, vatandaşlıklarından edileceklerdi.

Listenin 26. sırasında yer alan İbrahim oğlu 1948 Malatya doğumlu Ankara Erzurum Mahallesi, Geçim Sokak 31/8' de oturan sanık Maksut Göksu, artık işinden evine, evinden işine gidip gelen rejime bağlı sade bir insan olmuştu.

Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'i, Aydın'da dinleyen bir işçi, hem arandığına, hem de bunca sıfatı olan bir insandan duyduklarına yanıyordu.

Böylesine kötü yazgısı olur muydu, bir ülkenin, bir halkın:

«Diğer bir husus, vatandaşları siyasi kanaatlerinden dolayı, din, dil, ırk, mezhep ayrılığına tabi tutmaktır.

Bu ayrım sureti katiyede yapılmamalıdır. Bu büyük bir haksızlık ve suçtur. Unutmayalım ki ülkedeki bütün vatandaşlar eşittir, yine unutmayalım ki devletimiz içinde ve ülkemizde imtiyazlı kimse yoktur; ben de imtiyazlı değilim.»

Onun «imtiyazlı» olmadığı doğruydu. «İmtiyazın» tümünü ele geçirmişti. Gönlünce kullanıyordu...

Türk İşçisi Olgun ve Akıllıdır...

Radyodan, televizyondan, basından ve alanlardan yükselen karşı propagandada ölçü kaçırılmıştı.

«İşçilerin huzur içinde çalışmalarında büyük rolü olan sıkıyönetim, onlara sesleniyor» başlıklı bildiriler yazılıp, dağıtılmaya başladı.

Gözetim yerlerinde, cezaevlerinde bildiri dağıtmaktan, afiş yapıştırmaktan dolayı özgürlüğünden yoksun binlerce insan vardı. Onların özgürlüklerini alanlar, şimdi kendi bildirilerini özgürce dağıtıyor, yayımlıyorlardı

«İşçilerimizin korunmasında, günlük gelirlerinin arttırılmasında, kafa ve ruhunun huzur içinde çalışmasında rolü olan, sıkıyönetim, işçilere sesleniyor.

Size huzur mu getirdik, huzursuzluk mu? 12 Eylülden beri elini kolunu sallayarak gezmiyor musun? Yurdumuzda ruhlarımızı baskıya alan korkudan sonra 'Oh' demedin mi? Memleketi çıkmaza sürükleyen, kafa ve ruhlarımızı çeşitli zehirlerle bozmaya çalışanların karşısında seni koruyan, tek dayanağın Türk ordusu değil mi?

Demokrasinin korunması için eksiklikleri düzeltmek, bozulanları onarmak, Türk ordusunun görevidir... Bu görev Türkiye'nin bağrından çıkardığı kalbi, gözü, kısacası canı olan Türk ordusunun yasal hakkıdır.

...

Ordu hayallerle hareket etmez, o gerçekçidir. O bütün vatanını seven, onu koruyan, ilerlemesini gönülden arzulayan evlatlarımızın vatan aşkı ile dolu çalışmalarının yardımcısı ve koruyucusudur.

...

Türk ordusu işçisinin karşısında değil, yanındadır. Ona baskı değil, huzur sağlamak çabasındadır... İlk günden itibaren hayat seviyesini yükseltmenin şart olduğunu, durmuş olan fabrikalardaki işçiye % 70 fark vererek 'durmayın çalışın, üretin ki, hepimiz mutlu olalım' demiştir. Başarılı olan işçilerimize prim vaat etmiştir. Bu bir hayal midir? Gerçeğin ta kendisidir.

...

Türk işçisi olgun ve akıllıdır. Kanunun kendisine verdiği sınırlar içerisinde menfaatlerini alnının teri ile kazanır. Arada kuklalık yapanların kendini korur görünerek, başka devletlere hizmet edenlerin niyetini kursağında bırakır. Türk ordusu tek bir amaca hizmet eder; o da vatandır.

...

Değerli işçilerimiz, ordumuz her zaman yasal hareketlerinizin yanındadır. Sizlerin başarısı onun başarısını kuvvetlendirecektir. Et tırnaktan nasıl ayrılmazsa, sen de güvendiğin ordundan ayrılamazsın. Çünkü

Türk ordusu senin için vardır. Vaktiyle sen de onlarla birlikte kader birliği yapmadın mı, yapmayacak mısın?

Bütün komünist ve faşist ülkelerde işçilere 'emekçi işçi kardeşim' diyerek hitap ederler. Fakat hiçbir zaman hak ve hürriyet vermezler. Süngünün gölgesinde işçinin alın terini huzurunu düşünmeden çalıştırırlar. İşçilerden fazla verim alabilmek için onları belli saatlerde uyumak zorunda bırakırlar.

Türk ordusu yeni teşebbüsü ile başarıya ulaşmıştır. Gönülleri birleştirmiştir. Üzgün ve umutsuz yüzleri güldürmüştür. Kısacası son çırpıntısını vererek karışıklık çıkaranlar, gayelerine eremeyeceklerdir. Bütün çabalarına rağmen Türk halkının huzurunu bozamayacaklardır. Bu vatan hainleri, kölesi olduğu devletin gayesine yönelik çabalarında mutlak başarısız kalacaklardır.

'Ey Türk gençliği, birinci vazifen Türk istiklalini ve cumhuriyetini muhafaza ve müdafa etmektir' diyen Atamız, bu sözleri ile sizlere hangi görevi vermiştir? Türkiyemizi bölmek parçalamak isteyenlere hizmet mi? Yoksa onun korunmasını, yüceltilmesini mi?

...

Ey vefakâr Türk anası, Türk hanımları; beşiğini sallarken söylediğin ninninin, büyüttüğün gence seslenirken söylediğin türkünün onun kalbinde ve kafasında büyük yeri olacaktır.

Tüm vatandaşlarımız; gizlice dağıttıkları bildirilere, hayasızca, bu vatanda gözü olan yabancıların bayrağını işaretleyerek, onların savunucusu olanlara sen hiçbir zaman inanmazsın. Değer vermezsin, çünkü sen Türksün. Vatanını ve birliğini koruyanlardan başkasının sözlerinin adiliğine ve saçmalığına aldanmazsın. Geçmişte de bu tür vatan hainlerinin varlığının sonucunun ne olduğunu bilirsin.

Yaşasın vatan, yaşasın demokrasi, yaşasın Kemalizm.»

Her askeri darbede hep aynı şarkıyı dinlettiler bize, dilerim siz dinlemezsiniz sevgili Ekin ve onun arkadaşları...

Türk işçisinin olgun ve akıllı olduğu kadar, Türk sendikacıları da olgun ve akıllıydılar.

Uluslararası Kamu Hizmetleri Federasyonunun Singapur'da toplanan genel kurulunda, Türk sendikacılarının Eylül İmparatorluğuna bağlılıklarını gösterme olanağı doğmuştu:

«...Uluslararası Kamu Hizmetleri Federasyonu (PSI) yönetim kurulu Türk Hükümeti tabiri yerine, askeri cunta deyiminin kullanılması yolundaki baskılara karşı Türk Silahlı Kuvvetlerini Genelkurmay Başkanından erine kadar bir bütünlük içinde Anayasanın verdiği; ülkeyi, ulusu ve demokrasiyi koruma görevini yerine getirmesinden dolayı askeri cunta olarak adlandıramayacaklarını, böyle bir tabirin hem çok yanlış, hem de çok haksız olduğunu, kabul edildiği takdirde PSI'dan çekilebileceğimizi belirtmemizden sonra» askeri cunta deyimi, Türkiye askeri yönetimi olarak düzeltilmişti.

«...Abdullah Baştürk'ün yeniden yönetim kurulu üyesi yapılması önerisine öncülük eden İsveç ve çok sayıdaki destekçisinin tutumları, ciddi bir sorundu. Delegasyonumuz bu konuda da her düzeyde ciddi tepkiler göstererek varılmak istenen sonuca engel olmuş» tu.

Abdullah Baştürk'ün Yönetim Kurulu Onur Üyesi yapılması, daha yumuşak bir çözüm olarak görülmüştü.

PSI Genel Kuruluna ilişkin Türk Harp - İş Sendikasınca Eylül İmparatorluğuna verilen rapor ile sıkıyönetim komutanının yayımladığı gizli bildiri arasında büyük ayrımlar olmadığı, sonuç bölümünden daha iyi anlaşılıyordu:

«Delegasyonumuz; Türk Harp - İş'in PSI camiasında bugüne dek sağladığı itibarlı yerinden de yararlanılarak, ülkemizin içinde bulunduğu durumu kongre boyunca çeşitli ülkelerden gelen delegelere objektif ölçüler içinde anlatmış, ülkemizin 12 Eylülden öncesi içine sürüklendiği kaostan mevcut şartlarla kurtarıla-

bilmesinin olanaksızlığı; o dönemde her çabanın ülkeyi biraz daha çıkmaza sürüklediği; ulusal bütünlüğün dış etkenlerle de desteklenerek büyük ölçüde bozulduğu; giderek bir iç savaş tehlikesinin belirdiği; kendi kendine kurtuluş umudunun yittiği bir sırada ise Türk Silahlı Kuvvetleri en büyük komutanından en küçük rütbesiz erine kadar bütünlük içinde ulusunun gücü olarak Anayasanın kendisine verdiği yetki ve sorumluluğun gereğini yerine getirmek, rayından çıkmış, işlemez hale getirilmiş demokrasiyi yeniden işler hale getirmek ve parlamenter sisteme dönmek üzere yönetim sorumluluğunu üstlendiği anlatılmaya çalışılmış»tı.

«...Büyük ölçüde durumu kavrayanların ülkemize bakış açıları değişmiş ve demokrasiye koşulların elverdiği ölçüde ve bir an önce geçilebileceği inancı yaygınlaştırılmış»tı.[143]

Senin bile inanmayacağın yalanlara 71 ülkeden 210 Kamu Hizmetleri Sendikası yöneticisini inandırmaya çalışıyorlardı.

Olgun ve akıllı Türk sendikacılarına göre, askeri darbe Silahlı Kuvvetlere tanınan bir Anayasal haktı.

Güçlü Devlete, Güçlü Sendikacılık

Yüksek Hakem Kurulu şoku, 1982 sonbaharına dek sürdü. Büyük saldırı Sendikalar Yasası ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasalarının hazırlanması ile başlıyordu.

Ülkenin iş hukuku alanında önemli bilim adamlarına bir sabah Orgeneral Haydar Saltık imzası ile bir haber ulaştırıldı.

Genel Sekreter Haydar Paşa, bilim adamlarının Kalamış'taki Orduevinde toplanmalarını istiyordu.

Bilim adamları bir hafta süre ile Orduevine kapatıldılar. Çalışma yaşamının temel yasaları üzerindeki birikimlerini tartıştılar, taslaklar hazırladılar.

---

143) PSI, 22. Dünya Genel Kuruluna ilişkin 30 Kasım - 4 Aralık 1981 Singapore özet raporu.

Taslaklar üzerindeki not, içine düştükleri durumu anlamak için yeterliydi. Notta, «Öğretim üyelerinin görüş birliğine varamadıkları tartışma konuları bakanlık istemlerine göre hazırlanmıştır,» yazılıydı. «Suç bizim değil...» demek istiyorlardı.

Çalışma Bakanlığı temsilcisi Albay Talat Sargın'dı. Prof. Münir Ekonomi, Prof. Kemal Oğuzman, Prof. Nuri Çelik, Prof. Metin Kutal ve Prof. Seza Reisoğlu bu notla, tarihe karşı kendilerini savunuyorlardı.

Çalışma Bakanı da alanında uzman bir bilim adamı olan Prof. Turan Esener'di.

Esener ikili görüşmelerinde, «kendileri olmasa nasıl bir yasa çıkaracaklarını» anlatıyordu.

İstanbul ve Ankara'da yapılan, sözde bilimsel toplantılardan elde edilen sonuçlar, MEES'in İsmet Sipahi, Erol Turgut ve Nuri Yurdakul gibi uzmanlarının önünde toplanıyordu.

Çalışma yaşamının düzenlenmesinde işverenlerin üstün çabaları Eylül İmparatorluğu yöneticilerinin gözlerini yaşartıyordu. Ne çok biliyorlar, ne çok çalışıyorlardı. Böylesine iyi yetişmiş, ülkesine böyle bağlı insanlar tanımanın tadına doyum olmuyordu.

Bilim adamlarının, sendikaların ve işverenlerin görüşlerinin son uğrağı ise, iki albayın masası olacaktı.

Deniz Albay Erberk İnam ile Hava Albay Fazıl Kaynakdemir çalışma yaşamının iki temel yasasının gerekçesinin altına imzalarını koymakta hiçbir sakınca görmüyorlardı.

Sendikalar Yasası ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasasının hazırlanmasında «1980 öncesi cereyan eden olayların deneylerinden yararlandıklarını» gerekçelerine açık açık yazacaklardı.

Sendikal mücadelenin, «devletin iktisadi, sosyal ve siyasal düzenini sarsmamasına» özen göstermişlerdi.

Güçlü devlete, güçlü sendikacılık yakışırdı.

Beterin beteri vardı... «İşçilerin huzur içinde çalışmalarında büyük rolü olan sıkıyönetim, onlara sesleniyor» diye bildiri hazırlayan sıkıyönetim komutanı da, çalışma yasalarını hazırlayabilirdi.[144]

---

144) Onlar hazırlamadılar, ama onlar sorguladılar, onlar yargıladılar. DİSK yöneticilerinin ve DİSK'li işçilerin çağdışı yöntemlerle sorgula-

«Türk ordusu işçisinin karşısında değil, yanındaydı» ama, işler çok kısa sürede alt üst oluverdi. Türk işçisine bu sözlerle seslenenler, ücretten, üretime; sendikal çalışmadan toplu iş sözleşmesine dek her sorunu çözmeye kalktılar. «Kamu düzeni ile ilgili» diyerek her sorunu çözmek olanaksızlaşınca, yeni bir emir yayımlandı, ister istemez.

*«...İşçi - işveren ilişkilerinin mevcut yasa hükümlerine göre yürütülmesi ve birinin, diğerinin hak ve hukukuna tecavüz etmemesi hususu, kamu düzeni ile ilgili olduğu cihetle, bunun sağlanmasında sıkıyönetim komutanının görevli ve sorumlu olacağı açık»*tı.

*«...İşçi - işveren ilişkilerinde doğabilecek anlaşmazlıkların yasa, tüzük, yönetmelik ve genelgeler çerçevesinde çözümlenmesinden, Çalışma Bakanlığı görevli olduğundan, bu tür anlaşmazlıkların giderilmesinde anılan bakanlığın sorumlu olduğunu vurgulamak ve bu alanda esasen işleri çok yoğun olan sıkıyönetim komutanlıklarını meşgul etmemek gerekli»*ydi.

Sıkıyönetim komutanlıkları mevzuatın öngördüğü önlemleri almaya «şüphesiz yetkiliydiler» ama, biraz ileri gidiyorlardı.

Bu Belgenin Anlamı

Zora dayalı politika, kaçınılmaz olarak işkenceyi gündeme getiriyordu. İnsanın özgür iradesini yok eden, kişiliğini ortadan kaldıran bu uygulama, Eylül İmparatorluğu yö-

---

rını yapan İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şube Müdür Muavini Ramiz Taşdemir'in hazırladığı fezleke 66. Mekanize Tümen Komutanı Tümgeneral İbrahim Türkgenci'nin imzası ile sıkıyönetim komutanlığına gönderildi.

DİSK soruşturmasından sorumlu timin Tümgeneral Nihat Bener'in emir ve komutasında olduğu belirtiliyordu.

Yargılama aşamasında DİSK'lilerin uğradıkları işkencelere ilişkin suç duyuruları üzerine 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığınca bir soruşturma başlatıldı. Ancak kovuşturmaya yer olmadığına karar verildi. Ve sonuç taraflara duyurulmadı. Bu belgeler gün ışığına çıktıktan sonra DİSK'lilere işkence yapanların kimlikleri öğrenilebilecek.

neticilerine doğal geliyordu. Hiç çekinmeden, «Bizden önce de vardı, şimdi de var» diyebilecek kadar güven içindeydiler.

İmparatorluk gözetiminde bir alışkanlığa dönüşen işkence için yapılan soruşturmalar, uygulamanın bir politika gereği olduğunun kanıtıydı. İşkence savlarına karşı raporlar hazırlanıyor, bir gün hesap sorulması kuşkusu ile dosyalarına konuyordu.

15 Haziran 1985 tarihli 32 numaralı raporu, sana olduğu gibi aktarmak istiyorum. Sen aramıza katılalı tam dört yıl geçmişti ve değişen hiçbir şey yoktu. Bu satırları yazarken yedi yaşındasın, yine değişen hiçbir şey yok. Uluslararası Af Örgütü Eylül İmparatorluğunun sözde ortadan kalktığı 6 Kasım 1983'ten bu yana; işkence ile öldürülenlerin sayısının 100'e ulaştığını açıkladı, daha birkaç gün önce...

Yazdıklarımı okuyup anlayacağın günlere geldiğinde, işkencenin doğal karşılanmadığı bir ülkede yaşamanı diliyorum.

Tek sözcüğünü değiştirmediğim 32 numaralı rapordaki anlatımın doğallığına dikkatini çekmek istiyorum.

«İLGİ (a) 1'nci Ordu ve Synt. K. lığının 16 NİSAN 1985 gün ve AD-MÜŞ: 1985/316 sayılı mesajı.

(b) 1'nci Ordu ve Synt. K. lığının 3.6.1985 gün ve AD. MÜŞ: 1985/27 sayılı yazısı.

(c) 3'ncü Ordu ve Synt. K. lığının 6 MAYIS 1985 gün ve AD. MÜŞ: 1985/610-39 sayılı mesajı.

(d) 4'ncü Kolordu ve Synt. K. lığının 22 MART 1985 gün ve AD-MÜŞ: 1984/35-99-2767 sayılı raporu.

(e) 4'ncü Kolordu ve Synt. K. lığının 27 MART 1985 gün ve HRK: 7130-207-85/2941 sayılı raporu.

(f) 7'nci Kolordu ve Synt. K. lığının 18 MART 1985 gün ve AD. MÜŞ: 1985/47 sayılı yazısı.

(g) 7'nci Kolordu ve Synt. K. lığının 18 MART 1985 gün ve AD-MÜŞ: 1985/51 sayılı yazısı.

(h) 7'nci Kolordu ve Synt. K. lığının 18 MART 1985 gün ve AD-MÜŞ: 1985/134 sayılı yazısı.

(ı) 7'nci Kolordu ve Synt. K. lığının 16 NİSAN 1985 gün ve AD. MÜŞ: 1985/743 sayılı yazısı.

(j) 9'ncu Kolordu ve Synt. K. lığının 5 MART 1985 gün ve AD. MÜŞ: 1985/221 sayılı yazısı.

1. Bugüne kadar yayınlanan 31 adet işkence ve kötü muamele iddialarına ilişkin raporlarda, haklarında bilgi verilmemiş, yeni oluşmuş olaylar ve Sıkıyönetim Komutanlıklarınca yapılan yasal işlemlerden;

a. 1'nci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Bölgesinde;

(1) Adil CAN'ın ölümü olayı:

Devrimci Halkın Yolu Yasadışı örgüt üyesi olmaktan 17.5.1985 tarihinde tutuklanan ve 1'nci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Nolu Askeri Mahkemesinde, TCK nun 168/2 maddesine muhalefet suçundan yargılanan Süleyman oğlu 1958 doğumlu Adil CAN, 9 NİSAN 1985 tarihinde tutuklu bulunduğu METRİS Askeri Ceza ve Tutukevinde Menenjit ve Tüberküloz teşhisi ile kaldırıldığı Haydarpaşa Askeri Hastanesinde 15 Nisan 1985 tarihinde ölmüştür. Olaya Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığınca el konulmuş olup soruşturma halen devam etmektedir.

(2) Hamdi EROĞLU'na işkence ve kötü muamele yapıldığı iddiası üzerine Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca AD-MÜŞ: 1985/330, AS-SAV: 1985/181 Esasına kayıtlı olarak soruşturma açılmıştır.

b. 3'ncü Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Bölgesinde;

(1) Fikri SÖNMEZ'in ölümü olayı:

Amasya Özel Askeri Ceza ve Tutukevinde tutuklu bulunan Fatsa Dev - Yol davası sanıklarından Fatsa ilçesi Eski Belediye Başkanı Fikri SÖNMEZ (Terzi Fikri), rahatsızlığı nedeniyle kaldırıldığı Amasya Devlet Hastanesinde yapılan tıbbi müdahaleye rağmen 4 MAYIS 1985 tarihinde kalp krizi sonucu ölmüştür.

c. 4'ncü Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Bölgesinde;

(1) Yalçın SOLAKLAR'ın ölümü olayı:

Eroin kaçakçılığı suçundan tutuklu bulunan Şıh Mehmet oğlu 1950 Gaziantep doğumlu Yalçın SOLAKLAR, tutuklu bulunduğu MAMAK Askeri Ceza ve Tutukevinde 26 MART 1985 tarihinde kalp krizi geçirmiş,

cezaevi tabibinin müdahalesi ile Gülhane Askeri Hastanesine sevk edilirken yolda saat 16.30 da ölmüştür

Ölüm olayı üzerine Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan soruşturması devam etmektedir.

(2) Haluk AYDIN'ın ölümü olayı:

Gümrük kaçakçılığı suçundan tutuklu bulunan Hıfzı Cezmi oğlu 1926 doğumlu Haluk AYDIN tutuklu bulunduğu MAMAK Askeri Ceza ve Tutukevinde geçirdiği ani rahatsızlık sonucu kaldırıldığı Gülhane Askeri Hastanesinde 15 MART 1985 saat 00.30'da kalp krizi sonucu ölmüştür.

d. 7'nci Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Bölgesinde;

(1) Cafer ALIŞ'ın ölümü olayı:

26.3.1981 tarihinde Diyarbakır ili Çüngüş ilçesi Koçören köyünde bir ihbarın değerlendirilmesi için yapılan operasyon esnasında görevli ekibe ateş açılması sonucu çıkan müsademede kaçmaya çalışan 4 kişiden biri açılan ateş sonucu ölmüştür. Ölen şahsın aynı köyden Cafer ALIŞ olduğunun anlaşılması üzerine Bnb. Zeki Tayyar GENCER ve emrindeki 36 kişi hakkında Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı (1) Nolu Askeri Mahkemesinde açılan KAMU DAVASI sonucunda 21.3. 1985 gün ve 1983/494, 1985/105 Esas ve karar sayısı ile CEZAİ TERTİBİNE MAHAL OLMADIĞI KARARI verilmiştir.

(2) İbrahim KURT'un ölümü olayı:

Şırnak A Tali Bölge Komutanlığında gözetim altında iken 7.11.1984 tarihinde rahatsızlanarak ölen İbrahim KURT hakkında Şırnak Cumhuriyet Savcılığınca yaptırılan otopsi sonucunda anılan kişinin ölümünün «Midral Sitenoru ve Aktif PERİKART» sonucu meydana geldiği anlaşılması üzerine sıkıyönetim askeri savcılığınca 11 MART 1985 gün ve 1985/1002-52 Esas ve karar sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı kararı verilmiştir.

(3) Mustafa ERDAL'ın ölümü olayı:

9 EKİM 1984 tarihinde Hakkâri ili Çukurca ilçesinde 8 Erimizin şehit edilmesi olayına katıldığı tesbit edilerek gözaltına alınan Mustafa ERDAL, 29.12.1984 tarihinde ancak tek bir kişinin ilerleyebileceği 60 met-

relik uçurumun kenarından geçen yolda sakladığı silahın yerini göstermek üzere kendisine müsade edildiğinde, aşağıya atlayarak intihar etmiştir.

Ölüm olayı üzerine 7'nci Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığınca açılan soruşturma sonucunda 28 OCAK 1985 tarihinde 1985/1006-15 Esas ve karar sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı kararı verilmiştir.

(4) Mehmet Emin ÇOKLU'nun intihara teşebbüs olayı:

İdeolojik amaç ile adam öldürmek suçundan sanık Mehmet Emin ÇOKLU, tutuklu bulunduğu Diyarbakır Askeri Cezaevinde 20 ŞUBAT 1985 tarihinde yalnız kaldığı 36'ncı koğuşun 10 numaralı odasında yatak çarşafları kâğıt v.b. malzemelerin yardımı ile kendisini yakma teşebbüsünde bulunmuştur. Koğuş arkadaşlarının son zamanlarda ruhi dengesizlik içerisinde bulunduğunu belirttikleri tutuklu hakkında Askeri Savcılığınca açılan soruşturma neticesinde 5 MART 1985 gün ve 1985/1067-50 Esas ve karar sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

2. Daha önce haklarında bilgi verilmiş, işkence ve kötü muamele iddiaları ile ölüm olaylarından haklarında yasal değişiklik olanlardan;

a. 1'nci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Bölgesinde;

(1) Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan soruşturma neticesinde iddianame tanzim edilenlerden;

(a) Yavuz SELÇUK hakkındaki kötü muamele iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan soruşturma neticesinde Sıkıyönetim (1) Nolu Askeri Mahkemede KAMU DAVASI açıldığı 31 Numaralı Rapor ile bildirilmişti.

Sıkıyönetim (1) Nolu Askeri Mahkemesince yapılan yargılama sonucunda sanıklar halen Bitlis siyasi şube müdürlüğünde görevli Emniyet Amiri Mustafa BAL ve halen İstanbul siyasi şubede görevli polis memuru Nusret DENİZ hakkında 16.4.1985 gün ve 1985/155 sayılı BERAAT kararı verilmiştir.

(b) Hüseyin ALBAYRAK hakkındaki kötü muamele iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açı-

lan soruşturma neticesinde Sıkıyönetim (1) Nolu Askeri Mahkemesinde KAMU DAVASI açıldığı 31 Numaralı Rapor ile bildirilmişti.

Sıkıyönetim (1) Nolu Askeri Mahkemesince yapılan yargılama sonucunda sanıklar Eminönü Merkez Karakolunda görevli Başkomser Necdet GÖKSEL, İstanbul Emniyet Müdürlüğünde görevli Komiser Muavini Fikret IŞIKKARALAR, Polis Memuru Kemal SARIOĞLU, Polis Memuru Yaşar UZUN ve Polis Memuru Yılmaz HEMEN haklarında 27.3.1985 gün ve 1985/114 sayılı BERAAT kararı verilmiştir

(c) Ahmet KARLANGIÇLI'nın ölümü olayı:

Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan soruşturma neticesinde sıkıyönetim (3)-(1) Nolu Askeri Mahkemesince KAMU DAVASI açıldığı 28 Numaralı Rapor ile bildirilmişti.

(3)-(1) Nolu Askeri Mahkemesince yapılan yargılama sonucunda sanıklar, halen Urfa Emniyet Müdürlüğü Asayiş Şubede Komser Sabahattin TÜR, Bulandık ilçesi Emniyet Amirliğinde görevli Emniyet Amiri vekili Ahmet GÖK, Sirkeci Gar Amirliğinde görevli polis memuru Satılmış KÖROĞLU, İstanbul Emniyet Müdürlüğünde görevli polis memuru Halis YELMEN ve Ankara Polis Enstitüsünde öğrenci Aydın YILDIRIM haklarında 16.5.1985 gün ve 1985/143 sayılı MAHKUMİYET kararı verilmiştir.

(d) Bilal ÇÖLGEÇEN ve arkadaşları hakkında Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 28 Numaralı Raporda bildirilen soruşturma neticesinde KAMU davası açılmış ve Askeri Mahkemece yargılanması sonucu sanıklar hakkında BERAAT kararı verilmiştir.

(2) Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan soruşturma neticesinde Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilenler;

(a) S. Bülent AKIN hakkındaki işkence iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 23 Numaralı rapor ile bildirilen soruşturma neticesinde 6.5.1985 gün ve 1985/60 sayılı karar ile Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

(b) Tarık TAZEÇİÇEK hakkında kötü muamele iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 30

Numaralı rapor ile bildirilen soruşturma neticesinde 24.4.1985 gün ve 1985/44 sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

(c) Cemal ÇARMIKLI hakkında işkence iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 30 Numaralı Rapor ile bildirilen soruşturma neticesinde 12.4.1985 gün ve 1985/34 sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

(d) Bülent AYDIN hakkında kötü muamele iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 31 Numaralı Rapor ile bildirilen soruşturma neticesinde 29.4.1985 gün ve 1985/46 sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

(e) Filiz TARAKÇI hakkında işkence iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 31 Numaralı Rapor ile bildirilen soruşturma neticesinde 28.5.1985 gün ve 1985/64 sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

(f) Seyfi ÖNGİDER hakkında kötü muamele iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 31 Numaralı Rapor ile bildirilen soruşturma neticesinde 24.4.1985 gün ve 1985/43 sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

(g) Halit TEKİN ve Metin TORUN haklarında işkence iddiası nedeniyle Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 31 Numaralı Rapor ile bildirilen Soruşturma neticesinde 6.3.1985 gün ve 1985/22 sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

(h) Halit TARAKÇI hakkında kötü muamele yapıldığı iddiası ile Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca açılan ve 31 Numaralı Rapor ile bildirilen soruşturma neticesinde 22.5.1985 gün ve 1985/60 sayılı Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilmiştir.

b. 9'ncu Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Bölgesinde işkence iddiaları ile ölüm olaylarından,

(1) Cengiz AKSAKAL'ın ölümü olayı:

Dev - Yol adlı yasadışı örgüt'e girmek suçundan dolayı ARTVİN'de gözetim altında iken rahatsızlanarak kaldırıldığı TRABZON Numune Hastanesinde ölen Cengiz AKSAKAL hakkında Sıkıyönetim Askeri Mahkemesince açılan kamu davası sonucunda 29 Numaralı Rapor ile bildirilen mahkümiyet kararı verilmişti.

Sanıklar Komser Muavini Hilmi ÖZMEN, Polis Memuru Seyhan AÇIKEL ve Polis Memuru İbrahim ÜÇOK haklarında isnat edilen suçtan dolayı mahkemece verilen karar Askeri Yargıtayca NOKSAN SORUŞTURMA yapıldığı gerekçesi ile bozulmuş ve tekrar açılan dava devam etmektedir.

(2) Ensar KARAHAN'ın ölümü olayı:

Dev-Yol adlı yasadışı örgüte girmek suçundan dolayı ARTVİN'de gözetim altında iken gözaltında tutulduğu odada 31.5.1981 tarihinde ölü olarak bulunması üzerine 10 emniyet görevlisi hakkında Sıkıyönetim Askeri Mahkemesince kamu davası açıldığı 27 Numaralı Rapor ile bildirilmişti. Sanıklar hakkında ölüm olayı ile ilgili olarak yapılan yargılama sonucunda; sanıklardan Ahmet SEÇEK ve Mustafa EKEN'in beraatlerine diğer 8 sanığın ise netice ve toplam olarak 5 yıl 4 ay müddetle ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına ve ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklanmasına karar verilmiş olup tebliğ aşamasında olan bu karar henüz kesinleşmemiştir.

3. Yukarıda açıklanan işkence ve kötü muamele iddiaları ve ölüm olayları ile ilgili olarak hazırlanmış olan işkence ve kötü muamele iddiaları çizelgesi ve ölüm olayları çizelgesi Lahika I ve II olarak sunulmuştur.»

Bu belgenin bir başka anlamı daha olmalı senin için. Eylül İmparatorluğunu sürekli kılan etkenlerin varlığının, 6 Kasım 1983'ten bu yana bilinçli olarak gündemde tutulduğunu anlamalısın. Korku ile kurulan imparatorluğun, korku ile sürdürülmek istendiğini öğrenmelisin.

İşkence savlarının soruşturulduğunu söyleyerek kendilerini savunanların büyük bir yalanın arkasına sığındıklarını rahatlıkla gösteriyor «32 numaralı rapor.» Tarihlerin tuzağına düşmüşler raporu hazırlayanlar. Yıllar önce öldürülen insanlar için, yıllar sonra yargı yolunun açılması, «işkenceyi resmileştiren» bir kanıt.

Ahmet Karlangıçlı, Cengiz Aksakal, Ensar Karahan'ın ölüm tarihlerine bakmak yeterli durumu anlamak için.

Aynı acıları yaşayan bir Almanın, Alman Cumhurbaşkanı Thedor Heuss'un, söyledikleri ile bu belgenin düşündürdüklerini bir arada yorumlamanı istiyorum.

Thedor Heuss, «O dönemden geriye ortak bir utanç kaldı» diyor:

«Hitler bize çok kötülük yapmıştır. Fakat bunların en büyüğü kendisinin ve yandaşlarının bizi Alman ismi taşımak utancına uğratmalarıdır.

İnsanlar kolaylarına geldiği için bazı olayları unutmak isterler. Oysa bizim unutmamamız gerekir. Nerunberg yasalarını, Sinagog yangınlarını, Yahudilerin yabancı diyarlara, ölüme ve felakete sürüklendiklerini unutmamalıyız. Bunlar unutamayacağımız, unutmaya hakkımız olmayan gerçeklerdir.

Unutmak işin kolayına kaçmaktır.»

Bizim unutmamak zorunda olduğumuz, ancak, daha şimdilerde unutmaya başladığımız öyle çok acı ve haksızlık var ki... Bizim unuttuklarımızı, sizin anımsamanızı istememiz de işin kolayına kaçmak gibi geliyor bana.

Bir Türkle Bir Ermeni...

Yargı kararlarının da, tarihin yargısına bırakıldığı günlerden geçiliyordu.

Sıkıyönetim mahkemesinin askeri yargıcı bir toplu davanın ilk duruşmasını açarken, «Bu tarihi kürsüden her şeyi yasalar içinde ve vicdanımızın sesine uyarak yürüteceğimizi belirtmek isterim» diyordu.

Başından beri her şey yasalar içinde yürüyordu aslında. Yasaları kendileri yapıyorlar, sonra da yaptıkları işin yasal olduğunu ileri sürüyorlardı.

Türkiye yasalarla yönetilen bir toplum görünümündeydi, ama 12 Eylül sabahından beri hukuk devleti olmaktan çıkmıştı. Her şey yasaldı, ama hiçbir şey hukuksal değildi.

Yasal olmanın başka, hukuksal olmanın başka şeyler olduğunu anlamak için yüzlerce, binlerce insan bedel ödüyordu.

Gelişigüzel yapılan tutuklamalara ve tutuklananların cezaevlerine gönderilmelerine yasal işlem süsü veriliyordu.

Yargının saplandığı bataklığı anlatacak örneklere her gün bir yenisi ekleniyordu.

Duruşmada, cezaevinin koşullarından yakınan sanıklara, bir askeri yargıç «Dua edin durumunuza» diyordu; «İran'a bakın, orada her gün 100 kişiyi asıyorlar. Siz de burada işkenceden söz ediyorsunuz. Bu ülkede ihtilal olmuştur, ihtilal.»[145]

Türk olmak, Türk kalmak, Türk ölmek, Türkü sevmek, Türke inanmak, Türklüğü ile övünmek, Türklüğü yüceltmek anlayışı yargı kararlarına kadar uzatmıştı ellerini.

«Ne acınacak haldir ki» diye başlıyordu askeri mahkemenin kararı:

«...Türküm diyen ve vatandaş olduklarını söyleyen sanıklardan Nezir Toraman, İlhan Yakut, Mustafa Şimşek, Süleyman Sarı, Arif Demiray. Veysel Demiral, Muhittin Demiray, Sami Paksoy, Ümit Fırat ve Ahmet Haşim Doğançayır'ın, ülkemizde gözü olan, insanlarını acımasızca ve rahatlıkla öldüren ve üzerinde hak iddia eden, kalpleri kin ve nefret duyguları ile dopdolu hali firardaki Ermeni asıllı ve İstanbul'da 'Köz' yayınevi sahibi Masis Kürkçügil adındaki sözümona TC uyruklu birisiyle, çekinmeden anlaşarak ve mahiyetine girerek amacı doğrultusunda Troçkist adlı gizli örgütü, İstanbul, Ankara, İzmir ve İnegöl'de kurarak ve üyeliğini de benimseyerek Kürtçülük hareketleriyle birlikte yürüterek 12.9.1980 harekâtına kadar aralıksız yıkıcı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.»[146]

Türk olup; bir Ermeni ile Troçkist bir örgüt kurup; Kürtçülük yapmak gibi akıl almaz sonuçlar çıkıyordu yargılamalardan.

Bir Türk, bir Ermeni ile Troçkist bir örgüt kurup, Kürtçülük yapamazdı. Böyle bir yargı, tarihe ve bilime yanıt hakkı doğuruyordu.

Özel mahkemeler kurulmadığı söylenerek, yargıdaki yapısal değişiklikler gizlenmeye çalışılıyordu. Gerçekten özel mahkemeler kurulmadı ama, Eylül İmparatorluğunun artık yeni ve çağdışı bir hukuk anlayışı vardı.

---

145) 1981/408 sayılı TDKP davasının Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesindeki duruşmasında Hak. Yb. Atalay Tokat'ın tutanaklara geçmeyen sözleri.

146) Gölcük Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinin 1982/356 esas, 1983/170 karar sayılı gerekçeli hükmü, s. 73-74.

Sanıkların yargıç önüne gelinceye dek geçirdikleri serüven, özel mahkemeler kurulmasına gerek duyurmayacak biçimde örgütlenmişti.

İlk kez 1933'lerde Almanya'da kullanılan «Schuzhaft», yani «güvence altına almak» sözcüğü, 1980'li yılların korkulu düşü olmuştu. Güvence altına almak yasal bir eylemdi. Ama, Eylül İmparatorluğunda bir insanın gözetim altına alınarak güvenceye kavuşturulması, insanın başına gelecek tehlikelerden korunması anlamına gelmiyordu.

Devlet adamlarından, parlamenterlere, örgüt militanlarından, yalın vatandaşlara kadar herkes güvence altına alınmanın ne demek olduğunu çok kısa sürede öğrenmişti.

Dikenli tel, taş duvar demekti. Dayak, sövgü, aşağılanma ve işkence demekti. Cezalandırılmak demekti; gözaltına alınmak, güvence altına alınmak...

İlk günlerde uygulamaların ne anlama geldiğini anlatan insanlar vardı; insanüstü çabalar göstererek dilekçeler yazıyor, başvurular yapıyorlardı. Anlayan yoktu; anlamak isteyen de yoktu:

Gözetim altına alınanlar hazırlık soruşturmalarında karşılaştıkları kimi uygulamalardan yakınıyorlardı.

«...Bir noktayı dikkatinize hemen sunmak isteriz; elbette yasallıkla hukuka uygunluk aynı şey değildir. Öyle yasalar vardır ki hukuka aykırıdırlar. Örneğin sorgulama için sanığın emniyete götürülmesi yetkisinin bulunduğu söylenen yasa kuşkusuz tartışma götürmez bir açıklıkla hukuka aykırıdır.

Görünüşte yasaya uygun ama gerçekte hukuka aykırı bir uygulama ile sanıkların tutuklandıktan sonra emniyete götürülmelerindeki çarpıklığı burda vurgulamazsak gerçekleri saklamış oluruz.

Şu halde bu davanın hazırlanışında yetkisiz bir organın, emniyetin yaptığı sorgulama ve soruşturmaların, askeri savcılığın kimi uygulamalarının hukuk ve yasadışılığının verilecek kararı gölgeleyeceğini de vurgulamak gerekir. Her ne kadar burada bunları tartışsak ve bu belgelerin geçersiz sayılması gerektiğini belirtsek de, yasadışı yollardan elde edilmiş belgeler, soruşturma ve sorgulama evrakı dosyada kalacak ve vicdani delil sistemine göre, son değerlendirmede etkili olacaktı.»

Gözetim altındaki uygulamalar, yargılanma süresinde de sürüyordu. Cezaevi koşullarından yakınanlar, ya da polis ifadesinin zora dayandığını söyleyenler, ya da yargıç huzurundaki ifadesi ile hoşa gitmeyen şeyler söyleyenler «Sorgulanmak üzere yeniden emniyete götürülebiliyorlar» dı. Hakkında dava açılan kişi, mahkemelerin güvencesi altında değildi. Siyasi şubeler; yasa, hukuk ve her şey demekti.

«İşte Babanız»...

Askeri cezaevi müdürleri bile emniyete gönderip de bir daha haber alamadıkları tutukluları aramaya başlamışlardı.

12 Eylülden kısa bir süre sonra yakalanarak Mamak Askeri Cezaevinde üç yıldır yatan Mehmet Çeralan savunma avukatının ve ailesinin tüm aramalarına karşın Mamak Askeri Cezaevinde bulunamıyordu.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği Müracaat ve Şikâyetleri İnceleme Müdürlüğüne, Milli Savunma Bakanlığına, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına yapılan başvuruların hiçbirisi yanıtsız bırakılmıyordu. Sorunun ciddiyetle araştırıldığı belliydi:

«Dilekçeniz alınmış ve gerekli incelemenin yaptırılarak işlem sonucunda size ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine bilgi verilmek üzere aynı tarih ve sayılı yazı ekinde Genelkurmay İstihbarat Başkanlığına gönderilmiştir,» yazısı bir yanıttı. Ya da «Avukat İsmail Sami Çakmak'ın Mamak Özel Askeri Cezaevinde tutuklu bulunduğunu bildirdiği müvekkillerinden Mehmet Çeralan, Hamdullah Erbil ve Şerafettin Yılmaz'ın durumu konusundaki şikâyetlerini içeren ilgi dilekçesi aidiyeti cihetiyle ilişikte sunulmuştur,» yazısı da bir yanıttı. Ama müvekkiller ortada yoktu. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığından gelen yanıtta ise, 28 Ekim 1980'den beri Mamak'ta yaşayan Mehmet Çeralan adlı bir kişiye «cezaevi kayıtlarında raslanmadığı» belirtiliyordu.

14 yıllık öğretmen Çeralan, yeniden sorgulanmak üzere götürüldüğü Ankara Emniyetinden, yeniden sorgulanmak üzere Çorum emniyetine götürülüyordu.

Mahkemelerin güvencesinde olan sanıklar, «Yeniden sorgulanmak» için oradan oraya savrulup duruyorlardı.

Eşinin izini Çorum'da bulan İnci Çeralan'a, Çorum emniyetinde kocasıyla görüşmesine izin veriliyordu.

«Çocukları da getirebilir miyim?» diye sorduğunda İnci Çeralan yutkuna yutkuna, «Getir» diyorlardı.

Çorum'dan uçarak gidiyordu, İnci Çeralan Sungurlu'ya. Sungurlu'dan uçarak geliyorlardı Çorum,a; Sibel, Deniz ve anneleri.

Çorum Emniyet Müdürlüğünün bir merdiveninden iniyor, bir merdiveninden çıkıyorlardı, coşkuyla. Babalarını bulmuşlardı.

Bir kapı açılıyor, bir kapı kapanıyordu. En alt katta bir kapı açıldı, gıcırdayarak. Karanlık, küçük bir odanın kapısı. Baba diye bir çığlık koptu yüreklerinden ama, ağızlarından çıkmadı baba sözcüğü. Karanlıkta görmüyorlardı. Aydınlık olsa da göremezlerdi. İki kolundan duvara asılmış bir baba düşlememişlerdi. Askıya alınmış bir babayı görüp sevinmemişlerdi.

«İşte babanız!» diye kükredi görevli. Gözlerinin içi gülüyordu. Babalarını böyle görmeliydiler ki, babaları gibi olmasınlardı.

Sibel ile Deniz günlerce, aylarca o sesi duydular. «İşte babanız» kükremesi ile fırlıyorlardı gecenin ortasında yataklarından. Baba özlemine, baba korkusu da katılmıştı artık.

Sonraki kucaklaşmalarında, daha sıkı sarıldılar babalarının boynuna. «İşte babanız» korkusu küçük yüreklerindeki sevgiyi azaltmadı. Duvarda asılı da olsa, karşılarında da dursa babaları, kucaklayıp öpebilseler, ya da aylarca görmeseler de onu seviyorlardı.

«İşte babanız...» kükremesinden sonra babalarını daha çok sevdiler, onu daha çok özlediler.

Böyle bir ortamda özel mahkemeler kurulmasına gereksinim olmazdı. Özel mahkemeler yerine, sanıkların özel işlemlerden geçirilmesini kurumlaştırdılar. Yargılama aşamasında, istenildiğinde yeniden götürülüp sorgulanmak üzere yepyeni bir kurumlaşmaya gidildi.

Sorguda bulunmayan sanığın durumu, tutanaklara «Vekili, müvekkilinin sorgu için emniyete götürüldüğünü söyledi,» diye geçiriliyordu.

Gözaltına alınmayla başlayan serüven, hüküm verilinceye kadar akıl almaz haksızlıklarla doluydu.

Mamak Cezaevinden 52 gün süreyle kaybolan Sedat Göçmen; Ankara, Samsun, Elazığ ve Trabzon'da sorgulanırken yakınları, onun yaşayıp yaşamadığını düşünerek yepyeni bir işkenceye uğratılıyorlardı.

Binlerce örnek vardı, binlerce utanç belgesi...

Seks İhtiyaçlarının Karşılanması

Gün ışığına çıkmamış bir belge ile, ülke geleceğinin, «polis soruşturmalarına» kurban edildiğini anlatmak istiyorum.

Gözaltına alınmayla başlayan serüvenin, yargıç karşısına çıkıncaya dek nasıl acımasızlıklarla dolu olduğu hep söylendi. Ama elimden geçen binlerce belge arasında acımasızlığı böylesine anlatanını görmedim.

Kadın olmanın ayrı bir sorun olduğu ülkemizde, polisin eline düşen kadınları Eylül İmparatorluğunun önüne atılırken; nasıl hırpalandıklarını, nasıl aşağılandıklarını anlaman için bir tek örnek yeterli.

Karadenizin şirin ilçelerinden birinde, eğitim enstitüsü öğrencileri «Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını tağyir, tebdil veya ilgaya, TBMM'yi iskata veya vazifesini yapmaktan mene cebren teşebbüs» etmişlerdi.

Ruhsatsız silah taşımış, ilçenin duvarlarına izinsiz yazı yazıp, afiş yapıştırmışlardı. Suç işleyenleri saklamışlardı.

Bu savlarla 120 genç insan gözaltına alınmıştı.

Polis sorgusu başlamış, askeri savcıya gönderilecek dosyalar «sanıkların kendi anlatımları» ile doldurulmuştu.

Komiser muavinleri İbrahim Açıkgöz ve Satılmış Çeçen'in altına imzalarını atarak dosyaya koydukları bir «ifade zabıt varakası»ndan 18 yaşında bir genç kızın içine düşürüldüğü tuzağın korkunçluğu anlaşılıyordu.

Sorgucular soruyor, tutsaklar yanıtlıyor, dosyalar doluyordu.

«.....okulunda okuyan kızlı ve erkekli öğrencilerin öğretmen... ile öğretmen... gözetim ve nezaretinde bir evde toplantı yaptığınız ve bu toplantıda devrimci erkek öğrencilerin seks ihtiyaçlarının karşılanması için

size ve sizin gibi kız öğrencilere belirli görevler verildiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Bu konu doğru mudur? Doğru ise nasıl ve ne şekilde oldu?»

Haklarında ölüm cezası istenen yüzlerce, binlerce insan bu ve benzeri sorulara verdikleri yanıtlarla, imparatorluğun idam hükümlüleri arasına katılıyorlardı.

«Devrimci erkek öğrencilerin seks gereksinimlerini» karşılamak diye bir suç olmadığını biliyorlardı. Ama, Eylül İmparatorluğu; karakoldan, televizyona kadar her alanda solcuların aşağılanmasından yanaydı. Toplumun tümü tiksinmeliydi onlardan.

Askeri savcıya gönderilen dosyada, 18'inde bir genç kız olan sanık «hür iradesiyle» verdiği yanıtta, olup bitenleri «hiçbir zorlama görmediğini» de söylemeyi unutmadan «rahatlıkla» anlatıyordu.

«...Bana sorduğunuz devrimci öğrencilerin seks ihtiyaçlarının karşılanması konusu doğrudur. Bana ilk teklif öğretmen...'dan geldi. Bir gün onun evindeydim, mademki biz devrimciyiz yerine getirilmesi gerekli bazı görevlerimiz vardır diyerek seks konusunu açtı. Haftanın belirli günlerinde, devrimci erkeklerle kızların bir araya gelerek, seks ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiğini anlattı. Ve ismini unuttuğum bir şahsın fındık fabrikasının üst kısmındaki evinde toplanarak, cinsel ilişkide bulunmak üzere eşleştirme toplantısı yapılacağını söyledi.

...

Bu işin tertipçisi olan... şöyle bir konuşma yaptı: Biz burada, devrimci arkadaşların seks ihtiyaçlarını karşılamak için toplanmış bulunuyoruz. Biraz sonra herkes beğendiğini seçip haftanın belirli günlerinde okulun kapalı spor salonunun soyunma odalarında seks yapacaklar, dedi.

...

Bu sırrın dışarı çıkması durumunda 'kendinizi yok bilin' diyerek bizi ölümle tehdit etti.

...

Bu konuşma sırasında militan erkek öğrenciler öğretmen...'u destekliyorlardı.

...

İlk olarak... ile... eşleşerek dışarı çıktılar. Beni... seçti. Birleşme günü olarak çarşamba ve cuma günle-

rini düşündüğünü söyledi. Dışarı çıktık; ben isteklerini yerine getiremeyeceğimi söyledim. 'Sözlü bir kızım, sözlümü ne kadar çok sevdiğimi biliyorsun' dedim. Gideceğim insana tertemiz el değmemiş olarak gitmek istediğimi söyledim. O da bana, 'Mademki biz devrimciyiz yerine getirmemiz gereken bazı kurallar vardır. Beni bu şekilde reddettiğine göre sen devrimci değilsin' dedi. Ertesi gün bu işin baştertipçisi olan öğretmen hanım beni çağırdı 'İyi düşün son pişmanlık fayda vermez' dedi.»

Komiser Mustafa Türkmen ile polis memuru Yunus Kemaloğlu da bir başka genç kızın sorgusunu yapmışlardı. O da, «kendi hür iradesiyle» ifade vermişti ve anlattıklarının doğruluğunu «imzası ile tasdik» etmişti.

Bunları sana utanarak anlatıyorum. Bilinmesini istediğim için anlatıyorum. Dosyalarında kaldıkları sürece Eylül İmparatorluğunun anlaşılamayacağını bildiğim için anlatıyorum...

Sorgucular soruyor, tutsaklar yanıtlıyordu:

«...Devrimci öğrencilerin seks ihtiyaçlarının karşılanması» konusunda yukarıdakileri anlatan kız öğrenci, AD ile sıkı arkadaşlık kurmuştu.

«Beraber gezip dolaşmaya başladık; samimiyetimiz ilerlediği günlerden bir gün, bana kendisinin devrimci erkek arkadaşlarının seks ihtiyaçlarını karşılamak görevini aldığını; kendisine sıra geldiğinde; spor salonundaki banyolarda; pazartesi ve perşembe günleri, birer saat olmak üzere, okul müdürünün karısının organize ettiği biçimde devrimci erkeklerle buluşarak, onların seks ihtiyaçlarını karşıladığını anlattı.

...

Bana, devrimci olduğumu söyleyip, 'Böyle bir görev verseler kabul eder misin?' diye sordu. Ben de, daha önce iğfal edildiğimi, bir dul olduğumu bildiğim için, teklifi kabul ettim.

...

Öğretmen hanımın evine gittim. Kilotumu kendisi çıkardı ve sağ elinin orta parmağını tenasül uzvuma sokarak dul olup olmadığımı kontrol etti. 'Sen dulsun devrimci erkek arkadaşlarının seks ihtiyaçlarını karşılayacaksın,' dedi.

...

Güney Mahallesinde.....'nın evinde toplandık. Öğretmen hanım bizlere kapalı spor salonunda yapacağımız görev için bilgi verdi.

Yapılan eşleşmede bana çarşamba günleri için... çıktı. İkinci hafta için çatışmada ölen ile eşleştirildim. Hanım öğretmene de kendi köylüsü ve öğrencisi çıktı. Benimle birlikte eşleşen tanıdığım kızların isimleri şunlardır:

...

Yapılan eşleşmede, haftanın çarşamba ve cuma günleri görevi Emine'ye de çıkmıştı. Çarşamba günü Van ilinden ismini bilmediğim bir gençle kapalı spor salonuna birlikte gitti. Ben ile beraberdim. Banyoda cinsi münasebette bulunduk. Önce normal bir cinsi münasebet oldu. Sonra 'ın zorlamasıyla makattan oldu.

...

Bizleri eşleştiren öğretmen hanım, en az iki kez cinsi münasebette bulunacaksınız diye tembih ettiği, için, bizler de iki sefer yapıyorduk.

Eşleşmelerde bulunan bir hanım öğretmen daha vardı. Kendisine kimin düştüğünü bilmiyorum. Onun, bizlerin seks görevi ifa ettiğimiz spor salonundaki banyolara girip girmediğini yani öğrencileri ile cinsi münasebette bulunup bulunmadığını bilmiyorum.

....'ın evinde yapılan toplantılarda kız ve erkek devrimcilere hitaben yaptığı konuşmalarda 'bacı kardeş bilinmeyecek, ana baba bilinmeyecek, Allah olduğuna inanılmayacak, herkes eşit olacak, Kürtlük yayılacak, oruç tutulmayacak, dinden bahsedilmeyecek diyor ve böyle yapıldığı takdirde devrim gerçekleşecek diyordu.»

Kızların Bakire Raporu

Bir insanın kendisini böylesine bağlayan ifade vermesinin tek koşulu vardı. Dünyayı değiştirmeyi amaçlayan, ül-

ke sorunlarını bilen, okuyan ve düşünen insanlar ancak baskı altında böyle konuşabilirlerdi. Ya da hiç konuşmazlar sorguçuların «ifade» diye hazırladıkları metinleri, işkence ile dayakla imzalarlardı.

Yargıç önüne bu «hazırlık ifadeleri» ile gönderilen genç insanlar için verilen kararda yazılanlar, «ifade zabıt varakaları»nın nasıl hazırlandığını ortaya koymak için yeterliydi.

3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin kararında, ülke geleceğinin, polis soruşturmalarına kurban edildiği bir kez daha anlaşılıyordu.

Dönemin en geçerli kanıtı olan «sanıkların kendi anlatımları»nın içyüzü, bazı mahkeme kararlarında ortaya çıkarılıyordu.

1984 yılında karar yazılıncaya dek, ağır suçlamalarla karşı karşıya bırakılan genç insanların bu söylediklerinin «kendi anlatımları» olmadıkları kanıtlanıyordu, ama Eylül İmparatorluğunun yalanları kamuoyuna yansımıyordu.

Böylesine büyük bir savı görmezlikten gelemeyen yargıçlar, sorguçuların yalanını şöyle ortaya çıkarıyorlardı:

> «...*Dinlenen tanıklar, sanıkların bir kısmının hazırlık soruşturmasında vermiş oldukları ifade ve ikrarlar çerçevesinde Eğitim Enstitüsünde seminerler verildiği, bu seminerlere bir kısım öğretmen ve öğrencilerin katıldığı, duvarlara yazılar yazıldığı, okulda nöbet tutulduğu, sol içerikli marşlar söylendiği, okulda öğrenci olmayan kişilerin barındığı, sabit olmuştur. Ancak bu dosya münderecatına göre, örgüt üyelerinin seks ihtiyacını giderir mahiyette partiler düzenlendiği yolundaki iddialar ispatlanamamış, bu iddialar dikkate alınarak muayeneye sevkedilen tüm kızlar bakire olarak doktor raporuyla belirlenmiş, üstelik bu iddiaları doğrulayan şahadette de bulunulmamıştır.*»[147]

İnsanların her türlü değerlerine acımasızca saldıran Eylül İmparatorluğunun, geriye bıraktığı binlerce utanç belgesindeki asıl sorumlular ise, hiçbir zaman ortaya çıkarılmayacaktı.

---

147) 3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 29.2.1984 tarih ve 1981/283 esas, 1984/33 sayılı gerekçeli hükmü, s. 56.

«Kendi anlatımları» ile seks partileri yaptıklarını söyleyen insanların «ifadelerini alan» sorguculara hiçbir soru yöneltilmeyecek, kendilerini suçlayan belgelerin altına hangi yöntemle imza attırıldığı hiçbir zaman sorulmayacaktı.

İbrahim Açıkgöz, Satılmış Çeçen, Mustafa Türkmen ve Yunus Kemaloğlu insanlık dışı uygulamalarla; acı, kan ve gözyaşı ile «ifade zabıt varakaları tanzim etmeyi» başka kurbanları üzerinde sürdüreceklerdi.

Yalanı ortaya çıkaran yargıçlar, bir siyasi görüşü aşağılamak için girişilen bu saldırının suçlularını görmezlikten geliyorlardı.

Sana bunları anlatmaktan utanıyorum. Ama, Eylül İmparatorluğunun acımasızlığını bilmeni istiyorum. Böyle, yüzlerce, binlerce örneğin yaşandığını bilmeni istiyorum.

Savunurken, Savunmaya Muhtaç...

Kutsal Türk devletini, her şeyin üstünde tek değer ve başlıca amaç olarak gören Eylül İmparatorluğu için; yargı, yargı güvencesi, yargının bağımsızlığı gibi konular bir kenara itilmişti. Yeryüzü Tanrısı kesilen İmparatorluk adaletini, uzun uzadıya tartışmak gereksizdi artık.

Tarafsız ve bağımsız bir yargıca ne kadar gereksinim olduğu her geçen gün daha iyi anlaşılıyordu.

Savunma; savunma avukatlarının suçlanmasıyla etkisizleştiriliyordu. Savunma avukatı bir anlamda «örgüt adamı» olarak nitelendiriliyordu.

«...Yakalarlar ve hapsederler Hayır daha önce işkenceden geçirirler, Ortaçağ egemenlerinin egemenliklerini işkence ile sürdürdüklerini okuruz. Çağdaş egemenler de çağdaş işkence yöntemleri geliştirmişlerdir. Her eylemimiz suçtur artık. Böylesi günler çelişkinin keskinleştiği, ekonomik bunalımın siyasi bunalıma dönüştüğü süreçlerdir. Bu süreçte bu tür davaların bağımsız mahkemelerde görüldüklerinde, suçlamalarında haksız çıkacakları anlaşılacağı için yeni baskı yasaları çıkarırlar, yeni mahkemeler kurarlar. İşte bu noktada yargıç ve mahkemelerin bağımsızlığı biter.

Mahkemeniz sanık müvekkilim hakkında sevk maddesinden ceza verecektir. Verilecek olan bu karar

mahkemenizin değil, Genelkurmayın, Sıkıyönetim Komutanlığının müvekkilim hakkında verdiği karar olacaktır.»

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde 17 Mart 1980 tarihinde yapılan bu savunma, müvekkilini savunan avukatı «adaletin pençesi»ne düşürüyordu.[148]

Türkiye'de müvekkillerini savunurken kendileri savunmaya muhtaç hale gelmek, avukatlar için artık «olağan bir durum» olmuştu. Avukat Mehdi Bektaş savunması nedeniyle hem 20 gün hapis yatıyor, hem de af kapsamı dışında tutuluyordu. Tüm - Der üyesi tutuklu Alaattin Taşlık'ın soruşturması sırasında tahliyesini isteyen Bektaş, Sıkıyönetim Askeri Savcılığına bir dilekçe veriyordu. Müvekkilinin savcılıkta ve sorgu yargıçlığında verdiği ifadelerde kendisine yapılan suçlamaları kabul etmediğini belirtiyor ve *«Görüşlerin kısıtlandığı, savcılıkta iş takibinin süreye bağlandığı, görüşmelerin dinlenip sanıklar ve vekiller üzerinde baskı kurulduğu, gözaltı süresinin üç aya çıkarıldığı, işkencenin sistematik hale getirildiği ve böylelikle hukukun katledildiği, hepimizin ve vicdan sahibi hukukçuların bundan böyle yargıya başvurmaktan başka çareleri kalmadığı ortadadır,»* diyordu.

Dilekçede yer alan bu sözleri dolayısıyla Avukat Bektaş'ın, «TBMM'yi alenen tahkir ve tezyif ettiği» kabul ediliyordu. Üstelik bu cezalar da yeterli görülmeyerek Bektaş'ın bundan böyle «bir teşkilata üye olamayacağı ve bir parti kuramayacağı» karara bağlanıyordu. Ama tüm bu cezalar Mehdi Bektaş'ın aynı yıl müvekkilleri Halil Bulut ve Cemalettin Karagülle ile ilgili olarak Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesince verilen hükmü temyiz etmesine ve temyiz dilekçesinde mahkemenin «önyargılı olduğu»nu belirtmesine engel olamıyordu. Tabii bu sözler de mahkeme kuruluna hakaret kabul edilerek hakkında soruşturma açılıyordu. Ancak bu defa yapılan incelemeler sonucunda hakkında kovuşturmaya yer olmadığı hükmü veriliyordu.

İsmail Sami Çakmak ise, 1982 yılında yaptığı savunma nedeniyle 1984 yılında yargıç karşısına çıkmak zorunda ka-

148) Erdal Eren'in savunma avukatı bu savunması nedeniyle TCK'nin 268/1-3 maddeleri uyarınca 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.

lıyordu. Çünkü Çakmak, 1982 yılında TDKP Davasında yargılanan müvekkillerinin savunmasını yaparken yargıcın tutum ve davranışlarının taraflı olduğunu belirtiyordu. Çakmak bu kadarla da kalmıyor, Mamak Askeri Cezaevindeki işkencenin «nazi kamplarını aratacak» boyutlara vardığını savlıyordu. Bu sözleri üzerine; askeri savcılık avukatın iki kez tutuklanmasını istiyor, fakat mahkeme savcının bu istemini reddediyordu. İki yıl sonra ise Çakmak'ın duruşma sırasında «yargıçlara, askeri savcıya, görevli astsubaya, Mamak Özel Askeri Ceza ve Tutukevinde görevli subay ve astsubaylara hakaret ettiği» savıyla ifadesi alınıyor ve cezalandırılması istemiyle dava açılıyordu. Ne yazık ki savcılık, bu kez de başarılı olamıyor ve yapılan yargılama sonucu İsmail Sami Çakmak aklanıyordu.

Avukatlar İsmail Sami Çakmak, Mehdi Bektaş, Nihat Toktay, Zeki Oruç Erel ve İhsan Doğan, Konya Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde görülen Ulukışla Dev-Yol Davasında ortak olarak hazırladıkları bir dilekçeyi mahkeme heyetine sunuyorlardı. Dilekçelerinde «Hukuk ve insanlık dışı yöntemlerle alınmış ve birer utanç belgesi olan, poliste imzalatılmış kâğıtların dosyadan çıkarılması kaçınılmazdır» demeleri, «devletin emniyet ve muhafaza güçlerini alenen tahkir ve tezyif etmek» olarak kabul ediliyor ve yargılanıyorlardı. 1981 yılında askeri mahkemede görülen dava görevsizlik kararı ile Konya Ağır Ceza Mahkemesine gönderiliyor ve sanıklar bu davada aklanıyorlardı. Fakat Yargıtay 9. Ceza Dairesi Konya Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verilen aklama kararını bozuyordu. Daha sonra Adalet Bakanlığı, «yargılanmaya gerek yoktur» diyerek davayı sonuçlandırıyordu.

DİSK avukatlarından Ercüment Tahiroğlu ise savunman olarak girdiği duruşmada; önce sanık oluyor, sonra da hüküm giyiyordu.

1983 yılında Tahiroğlu hakkında, «Duruşma nizamını bozuyor» gerekçesiyle dava açılıyordu. Tahiroğlu, hakkında dava açılmasını isteyen duruşma yargıcı Hâkim Binbaşı Çetin Güvener'in karşısına, savunma sandalyesinden sanık sandalyesine oturarak çıkıyordu. Tahiroğlu'nun avukatı Halit Çelenk bu durumun yasalara aykırı olduğunu belirtiyor ve davaya başka bir hâkimin bakmasını istiyordu. Çelenk'in bu istemi reddediliyor ve Tahiroğlu bir gün hapis cezasına çarptırılıyordu.

MLSPB Davası sanıklarından itirafçı Şemsi Özkan'ın duruşmasının kapalı kapılar ardında yapılmasına karşı çıkan Avukat Ali Rıza Dizdar, bu durumun savunma hakkını kısıtladığını ileri sürüyordu. Bu sözler mahkemeye hakaret sayılarak hakkında dava açılıyor ve Dizdar bu davada aklanıyordu.

TKP İşçinin Sesi Davasında iddianamenin okunmasından sonra Avukat Zeki Tavşancıl, mahkemeye bir dilekçe vererek «İddianamenin Emniyet'teki işkence ifadelerine dayalı hazırlandığını ve bunun hukuka aykırı» olduğunu belirtiyordu. Davanın Avukatlarından Emin Değer de dilekçedeki savlara katıldığını söylüyor ve ayrıca «Hukukun genel ilkeleri bir yana itilerek, işkenceyi meşrulaştırırcasına bir tutum içinde bulunan savcıları» eleştiriyordu. Değer, «Bunları söylemek savunma makamı olarak bizim için görev, bu görevi yerine getirmediğimiz takdirde yarın bugünleri yargılayacak tarihin karşısında kendimizi sorumluluktan kurtaramayacağız» diyordu. 1982 yılında yapılan bu savunma da mahkemeye hakaret kabul ediliyor ve suç duyurusunda bulunuluyordu. Avukat Emin Değer Ankara 1 Numaralı Askeri Mahkemesinde yargılanıyor ve aklanıyordu.

Barış Derneği avukatlarından Çetin Özek de savunması dolayısıyla başı derde girenler arasındaydı. Özek 1984 Ekim ayındaki duruşmada «duruşma yargıcının kanunu çiğnemeyi göze alarak delil toplamaya çalıştığını» söylüyor ve bu sözleri, hakkında dava açılmasına neden oluyordu. Açılan davada, «yargıcın şeref ve haysiyetine tecavüz» iddiasıyla yargılanan Özek sonuçta aklanıyordu.

Savunmanın bir parçası olan müvekkille görüşme de kimi zaman suç kabul edilerek avukatlar sanık sandalyesine oturtulabiliyordu. TKP üyesi olduğu savlanan müvekkili Fethiye Çetin ile görüşmek üzere Mamak Cezaevine giden Avukat Halit Çelenk, bu görüşme dolayısıyla da bir davaya muhatap oluyordu. Çelenk hakkında müvekkiliyle görüşmesi nedeniyle tutanak tutularak, tutukluları isyana teşvik ettiği gerekçesiyle dava açılıyordu. 1983 yılında açılan davada Çelenk, hakkında yapılan suçlamalara ilişkin olarak Ankara Sıkıyönetim 2 Numaralı Askeri Mahkemesine şunları söylüyordu:

«Hukuk çevrelerince bilinen polis yöntemleri ile gerçekdışı tutanaklar düzenlenerek, maksatlı bir tu-

tumla, davacı iken sanık durumuna getirildim. Ama adalet ve hukuk ilkeleri karşısında sanık sıfatımı kabul etmedim. Savunma yapmıyorum. Çünkü bu olayda savunma, adalete ve hukuk kavramına saygısızlık olur. Böyle bir saygısızlıktan uzak durmayı yeğliyorum.»

Yapılan sorgulama sonucu Halit Çelenk de aklanıyordu. Aklanmalar yeryüzü Tanrısı imparatorluğun adaletine hiçbir katkı getirmiyordu oysa...

Savunmanın bağımsızlığını tehlike gibi görenler; düşünen ve üretenleri iyice savunmasız bırakmak için yeni önlemler getireceklerdi.

Hakkında kamu davası açılan avukatların, işten yasaklanması için yasal düzenlemeler yapılacaktı. «Rüşvet, sahtecilik, hırsızlık, dolandırıcılık» gibi nedenlerle hakkında kamu davası açılması, bir işten yasaklama nedeni olabilirdi. Ama, imparatorluğun akıl hocaları işten yasaklama nedenleri arasına «devletin şahsiyetine karşı işlenen cürümleri» de sokacaktı. Politik uğraşları nedeniyle haklarında kamu davası açılan avukatların kökü kurutulmak isteniyordu.

1. Barış davası savunma avukatları, 2. Barış davasında sanık durumuna getirilerek, imparatorluk yargılamasının en çarpıcı örneklerinden biri daha veriliyordu.

DİSK davasını savunmasız bırakmak için İstanbul Barosu yönetiminin yargı karşısına çıkarılması girişimi de bu çağdışı yaklaşımlarının bir parçasıydı.

MHP ve ÜGD'yi Karıştırmayın...

Yargılamalarda, bir gün kaçınılmaz olarak çıkarılacak affa dönük bir yöntem izleniyordu. Eylül İmparatorluğu, aynı suçu işlemiş olsalar da, bir kısım insanların af dışı kalmasını buyurmuş, Anayasa bu buyruğa göre düzenlenmişti. Anayasanın 14. maddesine giren suçlardan hüküm giyenler hiçbir zaman aftan yararlanamayacaklardı.

Yargı organları yüzyıllardır sürdürmeye çalıştıkları eşitlik ilkesinden kolayca vazgeçiyorlar ve değişik yorumlarda bulunuyorlardı.

«Bu kadarı da fazla» dedirtecek uygulamalar, demokratik hukuk devleti adına yapılıyordu üstelik.

Askeri Yargıtayın sol ve sağ örgütlenmeler ve eylemler konusundaki kararları çok ilginçti.

Soldaki örgütlenmeler ve eylemlerle ilgili bir değerlendirmede sol bir örgüt adına düzenlemiş makbuzlarla para toplayan bir kişiye bu eylemi nedeniyle verilen kararda Askeri Yargıtay Daireler kurulu, ister inan ister inanma ama şu yorumu yapıyordu:

«Sanığın yasadışı bir örgütün üyesi olduğu kabul edildikten sonra, eylemlerinin teşkil ettiği suç vasfı bakımından TCK'deki yasadışı örgütlerin mahiyetleri üzerinde durulması gerekli görülmüştür.

Türkiye'de örgütler değişik mahiyet ve özellikler arz etmekte olduğundan bu özellikleri göz önüne alınarak faillerin eylemlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Herhangi bir örgüt silahlanmış olup da, bir kısım silahlı hücreler eylemlere geçmiş, diğer bir kısım hücreler ise bilinçlendirme, şartlandırma ortamı oluşturmak, tahrik, teşvik, propaganda safhasındaki çalışmalar içerisinde olabilir.

Eğer genelde örgütün amacı Anayasal düzeni değiştirmekse, silahlı eyleme geçenler için TCK'nin 146/1 maddesinin, aynı amaç için silahlı vaziyette bekleyenlere 168/1 maddesinin, diğerlerine 168/2 ve 169. maddelerinin uygulanması gerekecektir.

Şayet failin mensup olduğu örgütün amacı Anayasal düzeni değiştirmek olmakla birlikte, hiçbir silahlı eylemi yoksa ve örgüt silahlı yöntemler dışında çalışmakta ise, bu halde örgüt mensupları hakkında, örgütün niteliğinin amacına göre TCK'nin 141. maddesi uygulanacaktır.»[149]

Birçok insan gibi, sen de, bu yorumdan olumlu sonuçlar çıkarabilirsin. Dahası, «Ne kötümsersin baba» bile diyebilirsin kızım. «Böyle bir yorum, sol siyasi mücadelede, yöntem ayrımlarını ortaya koymak için yapılmış olamaz mı?» diye sorabilirsin. «Bu yorumdan, yargılamalarda sağ ve sol örgütlere ve eylemlere ayrı bakıldığı sonucunu çıkarmak,

149) Askeri Yargıtay Daireler Kurulunun 25.2.1982 gün ve 1982/34-35 sayılı kararı.

ancak kötümser bir yapı ile olasıdır» desen de kızmam, kırılmam.

Çünkü ben kötümser olduğumu biliyorum. Sen daha küçücükken, azıcık ateşin yükselse, aklıma bin bir türlü ölümcül hastalık gelirdi. Menenjit, kuşpalazı, tifo, tifüs...

Bir soğukalgınlığı, grip ya da anjin olabileceğini hiç düşünmezdim. Suçiçeği, kızamık, aklımın kenarından bile geçmezdi. Emeklemeye başladığında seni ne zaman balkonda görsem, o gece düşümde, mutlaka uçup gidiyordun beş kat aşağıya.

Bunlar sevgiden kaynaklanan kötümserliklerdi.

Askeri Yargıtayın anlatacağım şu kararları olmasaydı, kötümser yorumlarım hiç geçerli olmayabilirdi.

Askeri Yargıtayın bir kararında inanılması güç ama «Milliyetçi Hareket Partisi ve Ülkücü Gençlik Derneğinin legal kuruluşlar olduğu, bunlara üyeliğin, cürüm işlemek için oluşturulan teşekküllerle karıştırılmaması gerektiği» belirtiliyordu.[150]

Ayrıca, hukuksal niteliği TCK'nin 313. maddesi içerisinde değerlendirilerek, adam öldürme olayı nedeniyle «Adiyen adam öldürmeye ilişkin ceza maddelerinin uygulanması gerekeceği» görüşüne yer veriliyordu.

Mahkeme kararlarının ortaya çıkardığı somut sonuçlara göre, bir kısım cinayetler ve soygunlar, silah bulundurmalar, pankart ve afiş asmalar, bildiri dağıtmalar, para toplamalar «Halkı korkutup devleti güçsüz gösterme ve otorite boşluğu yaratarak iktidarı ele geçirme, TC Devletinin yapısını ve Anayasal düzeni değiştirmek» sayılıyordu. Aynı nitelikteki bir kısım eylemlerin ise, her nedense, devlet aleyhine işlendiği kabul edilmiyordu.

Bir askeri mahkemenin gerekçeli kararında ÜGD için somutlaştırdığı yargı, kimsenin dikkatini çekmiyordu. Kararda «sağda yer alan silahlı örgütlerin en acımasızı, legal görünümü altında illegal faaliyette bulunan ÜGD isimli silahlı teşekküldür» deniliyordu, oysa.[151]

---

150) Askeri Yargıtay Daireler Kurulunun 23.12.1982 gün ve 82/241 - 261 sayılı kararı.

151) Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin Bahçelievlerde 7 TİP'linin katledilmeleri ile ilgili davada verdiği karar.

Eylül İmparatorluğunun büyük temizliğine hukukun verdiği destek, aslında ülkenin geleceğini karartıyordu.

Hazırlıklıydılar da; kimleri darağacında sallandıracakları, kimleri cezaevlerinde büyütecekleri bile düşünülmüştü. İlk uygulamalar 12 Eylülden çok kısa bir süre önce yapılmıştı.

Ferhat Tüysüz'ün parmakları, devrimcilere çevrilen her namlunun tetiğindeydi. Faşist hareketle ilişkisini bilmeyen yoktu. Ferhat Tüysüz, yasa diliyle «Şahıs aleyhine cürüm işlemek için silahlı cemiyet kurmak, adam öldürmek, adam öldürmeye teşebbüs etmek»le suçlanıyordu.

Ama Ferhat Tüysüz'ün, TCK'nin 313/2, 450/4, 450/2, 450/5, «8, 264/5,»1, 33, 36 ve 353 Sayılı Yasanın 251. maddeleri ile cezalandırılması isteniyordu.[152]

Askeri savcıya göre Ferhat Tüysüz «devlet aleyhine cürüm» işlememişti. Ortada ne değiştirilen bir Anayasa vardı, ne de yeni Anayasanın af ile ilgili maddesi...

Yönetime el koyma hazırlıkları çoktan başlamıştı ama.

Cengiz Ayhan da bir ölüm makinesiydi. Canı sıkıldıkça devrimci öldürmeyi iş edinmişti. Onun da faşist hareketle ilişkisini bilmeyen, duymayan kalmamıştı.

Cengiz Ayhan'ın suçlarından biri, «ideolojik amaçla adam öldürmeye tam teşebbüs, görevli polis memurunu öldürmeye tam teşebbüs» olarak tanımlanıyordu.

Askeri Savcı Cengiz Ayhan'ın TCK'nin 450/4, 62, 450/9, 62 maddeleri ile cezalandırılmasını istiyordu.[153]

1961 Anayasası değiştirilmiş, yeni Anayasanın 14. maddesine giren suçların aftan yararlandırılmayacağı hükme bağlanmıştı.

Cengiz Ayhan belki de bir aftan yararlandırılacaktı.

Askeri savcılığın hazırladığı bir başka iddianamede, yine «ideolojik nedenle adam öldürmekle» suçlanıyordu Cengiz Ayhan.

Nasıl suçlandığını anladıktan sonra, Eylül İmparatorluğunun kimleri af kapsamına sokmak için çaba harcadığını görmek daha anlamlı oluyor.

---

152) 6. K. Or. ve Adana Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 22.4.1981 ve 1980/248 karar sayılı iddianamesi.

153) İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 29.11.1982 tarih ve 1982/2753 esas, 1982/2112 karar sayılı iddianamesi.

«Cengiz Ayhan'ın ülkücü görüşe sahip olduğu, suç tarihinden önce silahlı birçok eyleme karışmış olduğu, bu konuda hakkında Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde davaların bulunduğu, sanığın aynı semtte oturan Cuma Oruç'un ideolojik görüş ayrılığı sebebiyle öldürülmesi gerektiğine karar verdiği, bu sebeple maktül ile ilişki kurmaya başladığı, Tekirdağ öğrenci yurdu istikametine doğru gittikleri bir sırada, sağ kesime mensup bir grup tarafından Cuma'ya hakaret edildiği, Cengiz Ayhan'ın olayı yatıştırmak istediği, Cuma'nın, Cengiz Ayhan'a 'Sen de faşistsin' dediği, bunun üzerine, daha önce hazırlıklı olan Cengiz Ayhan üzerinde taşıdığı ruhsatsız tabancasını çekerek 8 el ateş ettiği anlaşılmış olmakla...» deniliyordu, iddianamede.

Cengiz Ayhan'ın, TCK'nin 450/4 ve /136 Sayılı Yasanın 13/1. maddelerinden cezalandırılması isteniyordu.[154]

Askeri yargı, «MHP ve Ülkücü Gençlik Derneğinin legal kuruluşlar olduğuna, bunlara üyeliğin cürüm işlemek için oluşturulan teşekküllerle karıştırılmaması gerektiğine» karar verdikten sonra, askeri savcılara yapacak bir şey kalmıyordu.

Ömer Ay da tanınmış bir isimdi. «ideolojik amaçla taammüden adam öldürmek suçuna azmettirmek, ideolojik amaçla taammüden adam öldürmek suçuna iştirak etmek ve bu suçun icrası sırasında kendisini cezaevinden kurtarmak maksadıyla adam öldürmek, silahlı gasp, 6136 Sayılı Yasaya muhalefet, sahte hüviyet kullanmak»la suçlanıyordu.

Bir gün çıkarılması kaçınılmaz olan affa göre cezalandırılması isteniyordu. TCK'nin 62/2, 450/4-9, '97/2, 522, 525, 350/2 ve 71. maddeleri ile cezalandırılmasını isteyecekti, askeri savcı.

Eylül İmparatorluğunun büyük temizliğine tem destek veriyordu, imparatorluk hukuku. Yüzlerce, binlerce örnek sıralayabilirim sana.

Hasan Alkaç ve 30 arkadaşı «anayasal nizamı silahlı eylem yoluyla yıkmak için silahlı çete teşkil etmek, sağ görüşlü olan bu çete adına adam öldürmek, gasp, silahlı tehdit, meskun mahalde silah ve patlayıcı madde taşımak»la suçlanıyorlardı.

---

154) İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 26.11.1982 tarih 1982/2731 esas, 1982/2084 sayılı iddianamesi.

Haklarında hazırlanan iddianamede yine 450. madde egemendi.[155]

Askeri savcıya göre, onlar yine Anayasanın 14. madde kapsamında değillerdi. «Anayasal nizamı silahlı eylem yoluyla yıkmak için silahlı çete oluşturuyorlar»dı, sağ görüşlü bu çete adına, «adam öldürüp, gasp yapıyorlar»dı. Ama, 14. maddede belirtilen «...Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmuyorlardı; Türk devletinin ve cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmüyorlardı; temel hak ve hürriyetleri yok etmiyorlardı; Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamaktan yana değillerdi; dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yapmıyorlardı.

Bunları yapanlar sol görüşlü kişilerdi, Eylül İmparatorluğuna göre.

Türk İntikam Tugayı sanıklarından Ergün Ceylan ve 20 arkadaşı her ne kadar, «ideolojik nedenle adam öldürmek, adam öldürmeye teşebbüs etmek, bomba atmak, silahla taramak, suç işlemek için cemiyet kurmak, 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununa muhalefet etmek, ideolojik nedenle yazı yazmak, 6136 Sayılı Kanuna muhalefet etmekle» suçlanıyorlarsa da, eylemlerinin devlete karşı işlenen cürümlerle bir ilişkileri kurulamazdı.[156] Çünkü, Eylül İmparatorluğunun görüşü buydu.

Tahir Aydın, Cemal Uyar, Murat Sevinç, Ramazan Doğan ve Yılmaz Hasgül'ün, «İdeolojik görüş ayrılığı nedeniyle taammüden ve kasten iki kişiyi öldürmeleri»nin ya da «ideolojik amaçla taammüden adam öldürmeye teşebbüs etmelerinin» de hiçbir önemi yoktu. Onlar her ne kadar «güvenlik kuvvetlerine silahlı mukavemette bulunmuşlarsa da» bunca zaman onlara destek de olmuşlardı.

TCK'nin 450/4-5, 450/4, 62, 493/1-son, 191/2 gibi maddeleriyle cezalandırılmaları yeterdi.[157]

Eylül İmparatorluğunun bu hoşgörülü yaklaşımı, aynı suçları işleyen sol görüşlü sanıklar için hiçbir zaman kullanılmadı.

155) İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 3 Aralık 1982 tarih ve 1982/2785 esas, 1982/2133 karar sayılı iddianamesi.

156) İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 17.2.1983 tarih ve 1980/3985 esas, 1983/144 sayılı iddianamesi.

157) İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 18.3.1983 tarih ve 1982/2837 esas, 1983/256 karar sayılı iddianamesi.

Aynı suçları işleyen sol görüşlü insanlar için, ucunda mutlak bir ölüm olan TCK'nin 146/1. maddesi uygulandı.

Oysa, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1. Numaralı Askeri Mahkemesinin 1979 - 1980 yıllarında «adam öldürme ve adam öldürmeye teşebbüs suçlarından» verdiği cezaların dökümü bize, «silahlı eylemle anayasal düzeni kimlerin değiştirmek istediklerini» çok güzel anlatıyordu.

Askeri Mahkeme 24 ölüm olayında sol görüşlü 28 kişinin yaşamlarına son verildiğini, 16 öldürmeye teşebbüs olayında ise sol görüşlü 16 kişinin ağır yaralandığını belirtiyordu.

Bu sayıların sana; saldıranların kimler, savunanların kimler olduğunu anlatacağını umut ediyorum.

Saldıranlarla, savunanlar yer değiştirmişti. Eylül İmparatorluğu öyle istemişti, öyle olmuştu.

Ferhat Tüysüzler, Cengiz Ayhanlar, Ömer Aylar, Hasan Alkaçlar, Ergün Ceylanlar, Tahir Aydınlar, Mustafa Baki Gülcanlar ne de olsa milliyetçi gençlerdi, her ne pahasına olursa olsun korunmalıydılar görüşü ile biçimlendiriliyordu Türkiye.

Cezalarını yatıp çıkarlar, Türk - İslam sentezine dört elle sarılırlardı.

Türkiye solu bir baştan bir başa temizlendikten sonra, yeni yapısıyla ülkenin, imparatorluk ideolojilerini savunacak insanlara da gereksinimi vardı.

Onlarca insan darağaçlarına gönderilirken, yüzlerce insan darağaçlarından titizlikle korunarak yargıdaki ikili uygulamanın ilginç örnekleri yaşanıyordu.

«Solcuysa as, sağcıysa besle» politikasının, böylesine açık açık izlendiği bir başka dönem yaşanmadı Anadolu topraklarında.

Hukukun katli, güneşin katli kadar önemliydi. Hukuka yetiyordu güçleri; yargıçların katı hukuk kuralları arasında sıkışıp kalmamaları önerildi bir gün:

> «*Her şeyden önce toplumun yararı, toplumun huzuru, milletin var olması göz önünde bulundurulmalı*» ydı. «*Bugün yakalanan anarşist ve teröristlerden birçoklarının 12 Eylülden önce ve sonra salıverilmiş veya kısa süreli hapis cezalarını tamamlamış olanlar arasından çıktıklarını belirtmekte yarar görülüyor*»du.[158]

158) Kenan Evren, 4 Kasım 1983.

Üst üste toplanabilseydi verilen cezalarla yeniden bir ilkçağ yaratılabildiği görülebilirdi.

Bir zamanların «Türkiye'de faşizm ve emperyalizme karşı çıkma her Türk vatandaşının görevidir, namus borcudur, insan olma onurunun gereğidir,» diye karar veren yargıçları yoktu artık. «Faşizme ve emperyalizme karşı çıkmayan bir toplumun varolan koşullar içinde insanca yaşamaya, insan olmaya, onurlu bir yaşam sürmeye hakkı yoktur,» diyen yargıçlar birer masal kahramanıydılar.[159]

Başvuru Olursa...

Sıkılan, bunalan ve yaptığı işi içine sindiremeyen yargıçlar da vardı. Çıkartılan yasalara bakıyorlar, istenen uygulamaları değerlendiriyorlar, işin sonunu görüyorlardı.

Askeri yargıçların bile 1402'ye kurban edilebileceği gösterilebilirse, kimsenin sesi çıkmazdı.

Askeri Yargıç Albay Hamdi Sevinç, 1402 Sayılı Yasa ile emekliye sevk edildi.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinin yargıçlarından Binbaşı Üstün Günsan'ın başvurusu yargının içine düşürüldüğü çıkmazı çok iyi anlatıyordu.

> «*Sistem ve yönetimi ne olursa olsun; her rejimde yargıcın, toplumu düzenleyen hukuk kurallarını doğrudan doğruya uygulayan bir robot olmadığını vurgulayarak, aynı zamanda yargıcın toplumdaki oluşumları, toplumun etki ve tepkisini de gözeterek yasaların olması gerektiği şekil ve kapsamı belirtmekle de ödevli olduğunu*» belirtiyordu.

Yapılan yasalaştırma ve uygulamalar nedeni ile düşmüş olduğu endişe ve sıkıntıyı yansıtmak zorunluluğunu duyuyordu. Yargı görevinin kutsallığını düşünerek bunları belirtmeyi vazgeçilmez bir görev sayıyordu.

> «*Öncelikle belirtmek ve kabul etmek gerekir ki: ülkemizi bu duruma yasalar getirmemiştir. Bütün kusurun yasalarda aranıyor olması tarihi bir yanılgıyı ifade eder.*

---

159) Ankara 8. Asliye Ceza Mahkemesinin 25.6.1975 tarih ve 1975/106 esas, 1975/297 sayılı kararı.

Sadece yasalarda belirtilen suçlara verilen cezaların artırılması; yargılama yapan mahkemelere kısıtlayıcı önlemler getirilmesi; suçların belirli bir süre azalmasına neden olabilir. Ama, köklü ve kalıcı önlemler değildir. Yapılması gereken suçun işlendiği ortamı ortadan kaldırmanın ivedi önlemlerini almaktır.»

Askeri yargıç, 1402 Sayılı Yasa ile askeri yargıçların görevlerinden alındıkları, emekli edildikleri bir dönemde yargılamasına katıldığı davalarda düştüğü sıkıntıyı anlatıyordu. Sıkılıyor, bunalıyor, yaptığı işi içine sindiremiyordu:

«Bu duygu ve dileğin etkisi ile, belirtmek zorundayım ki; 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasasına 2301 Sayılı Yasa ile yapılan değişikliklerden önce; uygulamacı olan yargıçlardan tasarı ve öneriler istenmiş, uzun ve emekli çalışmalar sonucunda tasarı ve teklifler yetkili kurullara sunulmuş, ancak uygulamacı olan yargıçların zorunlu gördükleri teklifler dikkate alınmamış, sadece idari önlem yetkileri ve cezalar arttırılmış, yasal haklar ve başvurular kısıtlanmış veya toptan kaldırılmıştır.

Hatta bazı idari tedbir ve işlemler hakkında yasal başvurular tamamen kaldırılmış, bu işlemleri yapan yöneticilerin hukuksal sorumlulukları dahi yasa düzenlemesi ile engellenmiştir. Bu uygulama yargıya güvensizliğin belirtisidir.

Gözetim süresinin 30 günden 3 aya çıkarılmış olması, örgütlerin ortaya çıkarılmasından çok kişilerin, emniyette daha uzun baskı altında bırakılması sonucunu doğurmuştur. Sadece emniyette ikrarın alınmış olması suçun oluşması için yeterli sayılmamaktadır.

Sıkıyönetim mahkemelerince 3 yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza verilmesi halinde, bu cezaların değil sanıklar, askeri savcı tarafından bile temyiz edilemeyeceğine dair yasa maddesi, hukuk dışıdır.

Yasanın yargılama yapan yargıca verdiği bir yetki olan TCY 59'uncu maddesi dahi, kısıtlanmış, yargıç bu maddeyi kullanmada zorlanır hale getirilmiştir.

Olağanüstü zamanlarda görev yapan sıkıyönetim mahkemeleri; görev ve işlevleri gereği devletin varlık ve kişiliğine yönelik davalara bakmak ve süratle sonuçlandırmak görevi ile yükümlü oldukları unutula-

rak; adliye mahkemelerinin yerine kaim edilen ve bu mahkemelerin görevlerini de üstlenen mahkemeler haline getirilmiştir. Bundan ötürü çok yoğun iş karşısında kalınmış; büyük özveri ile görev yapmasına karşın işe yetişemez duruma düşürülmüştür.

Davaların gecikmesinin tek nedeni bu olduğu halde, kamuoyunda çalışmıyor şeklinde çok haksız bir izlenim uyandırılmış, bunun sonucu olarak davaları 1 aydan fazla erteleyememe durumu ile karşı karşıya bırakılmıştır.

Askeri mahkemelerde ve sıkıyönetim mahkemelerinde görev yapan askeri yargıçlar; bu zamana kadar 357 ve 1402 Sayılı Yasalar uyarınca teminatlı yargıç olarak hizmet sürdürmekte iken;

2301 Sayılı Yasanın Sıkıyönetim Komutanlıklarına verdiği görevden alma yetkisinin kullanılması ile, Askeri Yargıçların resen emekliye sevk edildiği uygulamalara gelinmiştir.

Yukarıda değindiğim yasalaştırma ve şimdi değindiğim uygulama nedeni ile;

Kişi olarak hiçbir teminatımın söz konusu olmayacağı bir ortamda dahi, hak ve hukuk bildiği yoldan asla dönmeyecek, hiçbir tehdit ve baskının etkisi altında kalmayacak bir yargıç olmama rağmen;

Çıkmakta olduğum duruşmalarda sanıklar veya sanıklar vekilleri tarafından, benim teminatlı bir yargıç olmamamdan ötürü, yargılamasına katıldığım davalarda bağımsız ve tarafsız davranamayacağım konusunda yapılması çok muhtemel başvurular hakkında anlatılması imkânsız sıkıntı ve tereddüt içindeyim.

Yargılama yapan bir yargıcın bu sıkıntı ve tereddüdünün ortadan kaldırılması konusunun idareye düşen çok önemli bir görev olduğunu belirterek, gerekli önlemlerin ve düzenlemelerin çok acele alınması için dilekçemin yetkili makamlara ulaştırılmasını arz ederim.»[160]

Dilekçe yetkili makamlara ulaşıyordu. Ama Eylül İmparatorluğunun her köşesinde, herkes, herkesten yetkiliydi.

160) Dilekçe 28.11.1980 gün ve 980/274 sayı ile Ankara Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Recep Ergun'a yollandı.

COŞKUYLA KARŞILANAN
KORKUYLA YAŞANAN DARBELER

İşler sarpa sarınca, sivil - asker ilişkilerinin düzenlenmesi için bir çıkış yolu aranmaya başlandı. Boğazına dek politikaya bulaşan orduya, böylece yeni boyutlar kazandırılacağı umuluyordu.

Her darbe sonrasının en önemli sorunu, üçüncü darbeden sonra yine çözüm bekliyordu.

*«Normal siyasi hayat ve parlamenter düzen» başlamıştı, «devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü hedef alan ve tehdit eden anarşi ve terörizm 12 Eylül 1980 tarihinden bu yana büyük ölçüde yok edilmiş, yurtta huzur ortamı sağlanmış»*tı.

Politika bitmiş, kuramsal olarak ordu kışlasına dönmüştü. Son anımsatmalar yapılıyordu:

*«Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları; Türk milleti adına yasama yetkisini kullanan TBMM'nin manevi varlığına gölge düşürecek beyan, tutum ve davranışlardan kesinlikle kaçınacaklar»*dı.

*«Siyasi görüşme ve tartışmalara hiçbir şekilde karışmayacak ve taraf olmayacaklar»*dı.

*«Tüm subay ve astsubaylar; TBMM binasına görevli veya davetli olarak bulunmadıkça gitmeyecekler, TBMM'ye üniforma ile girmeyecekler ve özel temaslarında ölçülü davranacaklar»*dı.

«Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı Konseyi ve Genel Sekreterliği ile ilgili ilişkiler ve işbirliği Türk Silahlı Kuvvetleri adına Genelkurmay Başkanlığı tarafından sağlanacak ve yürütülecekti. Bu nedenle anılan makamlarla doğrudan temas ve yazışmalarda bulunulmayacaktı. Tüm subay ve astsubaylar davetli veya görevli bulunmadıkça bu makamlara özel istek ve

*amaçla yazışma yapmayacak, başvuru ve ziyarette bulunmayacaklar*dı.

*Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları Karargâhları tarafından Milli Güvenlik Konseyi yönetimi zamanında mevcut durum ve şartlar gereği olarak bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarına tavsiye, yardım ve yol gösterme, bilgi isteme, nezaret etme vb. şekillerde yapılan sözlü ve yazılı her türlü müzaharat ve müdahalelere kesinlikle son verilecek*ti.

*«Türk Silahlı Kuvvetleri kuruluşlarının görev ve yetkileri ile ilgili kanunlar ve mevzuatla tayin ve tespit edilmişti. Bu nedenle Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarını politika içinde gösterecek her türlü tutum ve davranışlardan, hükümetin merkez ve taşra teşkilatlarında yürüttüğü faaliyetlerine doğrudan veya dolaylı müzaharat ve müdahaleden kesinlikle kaçınılacak*tı.

Ordu politika ilişkisinin birdenbire kesilmesi kolay iş değildi. Politikayla iç içe yaşanıyordu. Kolay kolay da kesilemezdi. Kesilemezdi çünkü; Ankara Belediye Başkanlığına aday gösterilen bir albayın, ordu ile ilişkisini kesmediği son anda akla gelmiş, gülünüp geçilmişti.

Orduyu politikadan kurtarma çabaları yetmiyordu. Buyruk buyruk üstüne yayımlanıyor; üniforma ile TBMM'ye gidilmemesi isteniyor, yine buyruklar yayımlanıyor, «üniforma ile meclise girmenin bir sakıncası olmadığı» belirtiliyordu.

Cumhurbaşkanlığı ve Cumhurbaşkanı Konseyi üyeleri ile direkt ilişki yasaklanıyor, sonra emir değiştirilerek, ilişkiler izne bağlanıyordu.

Bir politik tabana dayanmadan, devletin başına geçenler; silahlı kuvvetlerle ilişkilerini kolay kolay kesemiyorlardı.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevi, yeniden gelebilirdi. Yeniden cumhurbaşkanı seçilmek vardı...

Kolay vazgeçilemeyecek bir güçtü Silahlı Kuvvetler.

Niçin, Neyi Kurtarıyorlardı...

Silahlı Kuvvetler; salt, onun sırtına basarak, iktidara gelenler için vazgeçilmeyecek bir güç değildi.

1950'lerde; ben, daha senin yaşındayken, ABD Dışişleri Bakanı Acheson, ülkesinin Batı Avrupa politikasını anlatırken «Batı Avrupa'da büyük bir kara kuvveti bulundurmak zorunluğu» olduğunu ve «Avrupa ülkelerinde içerden yapılacak bir devrim hareketi tehlikesinin ancak bu yolla önlenebileceğini» söylüyordu.

«Önleme - Tutma» stratejilerinin benimsenmesinde bu bulgunun önemli bir yeri vardı. Bize bir utku olarak anlatılan, aslında ABD ve müttefikleri için büyük bir yenilgi olan Kore Savaşları sonunda «Önleme - Tutma» doktrininin bir işe yaramadığı anlaşılacak, Pentagon 1952'lerde önleme ve tutmadan vazgeçip «kurtarma» stratejisini benimseyecekti.

Sosyalistlere, savaş sonrasında kendisini toparlama fırsatı tanınmıştı; böyle giderse, sosyalizmin yayılması önlenemezdi. Dünya ülkelerini «kurtarmak» gerekiyordu.

Kurtarma stratejisinin ana ilkeleri belirlendi:

Batı Avrupa'da sosyalizmin yayılmasını önlemek kaçınılmazdı.

Sosyalizm Doğu Avrupa'da tutulmalı, Asya'ya doğru itilmeliydi.

Çin'de ise, sosyalizmin kurulup, gelişmesi önlenmeliydi.

ABD'de herkes bunları düşünüyordu artık. Korkunç bir antisosyalizm salgınının başgösterdiği, utanç verici, McCarty'cilik yılları yaşanıyordu.

Bugün, insanlar o yılları cinayet yılları olarak da anımsıyorlar. Hani şu, suçsuz Rosenberg'lerin asılsız savlarla ölüme gönderildiği yılları. Küçücük çocuklarını evlerinde bırakıp, ölüme giden anne ve babayı anımsamana olanak yok. Filmini izlemiştik, ne de çok şey sormuştun.

Her sorunun, yanıtlanması gereken bir yaştaydın. Vatan, vatan haini, suç, ceza, ölüm, ölüm cezası ve aklına gelen her şeyi bıkıp usanmadan soruyor ve yanıt istiyordun.

Rosenberglerin elektrikli sandalyede ölüme gönderilmelerine gelmişti sıra. Senin de küçücük yüreğin isyan etmişti, sandalyenin elektrikli oluşuna. İnsanları öldürmek için kullanılışına. Öylesine haklıydın ki, seni susturmaktan başka çıkar yolumuz kalmamıştı.

Rosenberglerin oğlu Daniel'in sesinden, elektriğin ne olduğunu dinletip «Anladın mı?» diye sormuştum. Yüzün allak bullaktı, yatmaya giderken annene, «Babam niçin kız-

dı?» diye sorduğunu duymuştum üstelik. Anlatılmaz bir hüzün çökmüştü içime.

Her sorunun yanıtlanması gerekiyordu ama, sen elektrikli sandalyenin ne olduğunu soruyordun.

İnsanlığın yararlandığı elektriğin ne olduğunu elbette öğrenecektin bir gün. Ama hiç kimse Daniel gibi anlatamayacaktı elektriği sana:

«*Elektrik bir enerji türüdür,*» diye başlıyordu Daniel: «*Su buharı ya da atom füzyonlarından elde edilir. Dünyanın elektrik üretiminde iki lider ülkesi ABD ve SSCB'dir. Elektrik kuramı; atomların elektron yitirmesine ya da kazanmasına ve böylece pozitif ya da negatif olarak yüklenmesine dayanır. Elektrik bu yöntemle üretilir ve bu akım devre oluşumunda kullanılır*» diye sürdürüyordu. Günü, zamanı geldiğinde bunları sen de öğrenecektin. Ama elektrikli sandalyeyi hiç kimse sana, Daniel gibi anlatamayacaktı. Anlatamazdı çünkü... «*Daniel'in anne ve babası salt düşünceleri nedeniyle elektrikli sandalyede can vermişlerdi. İnsanlığı aydınlatan elektrik; ilk kez bir sandalyeye bağlanarak bir insanı öldürmek için 1889 yılında New York'ta kullanılmıştı.*»

Rosenbergler kaçıncı kurbanıydı elektriğin, ben de bilmiyordum.

Senin elektriğin nasıl bir şey olduğunu sorduğun yıllarda ise, Eylül İmparatorluğunun sorgu odalarında; insanların çeşitli organlarına kablolar bağlanarak, elektrikle işkence yapılıyordu ülkemizde.

Salgın bir politik hastalığın baskısıyla 1953'lerde uygulamaya koyulan dünyayı «sosyalizmden kurtarma stratejisi» ile ABD dünya jandarması rolünü üstleniyordu.

Bu yıllar saldırgan ABD stratejisinin Türkiye'ye de yansımaya başladığı yıllardı. Sorunun temel nedenine inmek istiyorsan; ABD'nin 1950'li yıllardan başlayarak izlediği politikaları bilmek, araştırmak ve sorgulamak zorundasın.

Bir ipucu olması bakımından; bir şeyler anlatmalıyım sana.

Amerikalı generallerden George C. Reinhart, o yıllarda şunları yazıyordu:

«*Vurucu güçlerin yoğun biçimde yığınak yapılması gereken en elverişli bölge Yakındoğudur. Bu bölge*

Sovyetler Birliği için en hassas ve allerjik bölgedir... Yakın ve Ortadoğunun böyle bir savaş operasyonu için anlamlı olan elverişli stratejik durumundan yararlanmak amacıyla, Amerikan hükümeti, bu bölgedeki devletlerden, özellikle Türkiye ve İran hükümetlerinden, ülkelerinde askeri üsler kurulması yollarını aramalıdır.»

«Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik önemi» diye, dilden düşürülmeyen kavramın nerelerden kaynaklandığını anlamış olman gerekiyor. Daha iyi kavraman için başka kaynaklardan da yararlanmak olası:

«Amerikan hükümetinin yargısına göre, aynı anda iki politika güdülmesi zorunludur Birisi açık ve resmi olan politika. İkincisi de resmi olmayan, gizli politikadır.»

Bu görüş, Amerikan Merkezi Haberalma Örgütü (CIA) uzmanlarından Burnham'indi. ABD Senatörü Kersten, 1951 yılında Burnham'in söylediklerinin nasıl uygulanacağını açıklıyordu:

«Benim yasa önerim, bu ülkelerde faaliyet göstermek amacıyla kurulmuş ve kurulacak olan yeraltı örgütlerine yardım edilmesini öngörmektedir. Yapılacak yardımların amacı, bu ülkelerdeki hükümetlerin devrilmesidir.»

Eisenhower 1953 yılında ABD Başkanı olunca, yeni stratejilerini açıklıyordu. Yeni programa göre; komünist ülkelere yakın ve komşu kapitalist ülkelerin kendi silahlı kuvvetlerini başlıca iki görevin yerine getirilmesine dönük bir güce ve eğitime sahip kılınmaları gerekiyordu. Birinci görev; ülkelerin içeriden gelebilecek saldırıya karşı korunması, yani bu ülkelerde bağımsızlık yanlısı hareketlerin, ilerici hareketlerin ezilmesiydi. İkincisi ise, dışardan gelebilecek saldırılara karşı konulmasıydı.

İran'ın bağımsızlık yanlısı Başbakanı Musaddık, o yıl devrildi. 1954'te Guatemala'da gerici bir askeri darbe yapıldı. Bağımsızlığına kavuşan Kongo'nun ilk Devlet Başkanı Lumumba 1961'de öldürüldü. 1961'de Küba'ya silahlı müdahale girişimi yapıldı. 1963'te Güney Vietnam Devlet Başkanı Ngo Dihn Diem öldürüldü. 1967'de Yunanistan, albaylar cuntasına teslim edildi.

Kurtarma stratejisinin başarılarından, 1970'li yıllarda ülkemiz de payına düşeni alıyordu.

Olup bitenlerin tümünü temel bir nedene bağlayarak, aklını karıştırmak istemiyorum. Dünya görüşün oluştukça, bu tür soruların yanıtlarını kendin bulacaksın. Ama, özgürlük ve barış adına yapılanların neler olduğunu anlaman için, okyanusun ortasına elinde meşalesi ile özgürlük anıtı diken bir ülkenin, ABD'nin bize ve bizim gibi ülkelere ilişkin düşündüklerini bilmen gerektiğini sanıyorum.

Yunanistan'dan Şili'ye, Endonezya'dan Angola'ya, Güney Kore'den Pakistan'a, İran'dan Türkiye'ye kadar uzanan uygulamanın ne olduğunu anlamak için «kurtarma stratejisi»nin ne olduğunu bilmek ve iyi algılamak gerekiyor.

Ne için kurtarıyorlardı, neyi kurtarıyorlardı, neden kurtarıyorlardı?

Kendi ağızları ile söyledikleri her sözcükte, her satırda suçüstü yakalanıyorlardı aslında:

«Birleşik Amerika hoşuna gitmeyen solcu veya solcu olmayan hükümetleri devirmek için gerilla taktiğini kullanabilir, kullanmalıdır da. Bu tip hükümetlerin en belirgin örnekleri, özellikle sosyalist ülkelere komşu veya yakın olan bölgelerde bulunmaktadır. Bunların çoğu uydu durumundadırlar... Bu sorunları çözümlerken bizim amacımız hoşa gitmeyen ve bizimle dost olmayan hükümetlerin yerine dost hükümetleri geçirmek olmalıdır.»[161]

Hoşa gitmeyen hükümet oldu mu, solcu ya da sağcı olduğuna bakılmadan devrilebiliyordu.

«Birleşik Amerika, solcu rejim ve hükümetleri devirmek için, yerli kuvvetleri komandocu-partizan metotlarına göre eğitmeli ve gerekli silah, malzemeyle donatmalıdır.»[162]

Solcu hükümetleri devirmek için silah kullanılabiliyordu.

«Bizim güvenliğimizi, salt açık saldırılar tehdit etmiyor. Bu açık saldırıların yanında, ondan daha teh-

---

161) Amerikan Harp Doktrinleri; M. Fahri, Terörün Kaynağı, Politika gazetesi, 28 Kasım 1979.

162) Amerikan Kara Kuvvetleri Bilimsel Araştırma Dairesinin görüşü; Terörün Kaynağı; Politika gazetesi, 29 Kasım 1979.

likeli, fakat saldırı görünüşünde olmayan başka tür tehditler de vardır. Bu tehditler içerde yapılmak istenen değişim ve dönüşümlerdir. Bu maskeli saldırılar bazen iç savaş biçiminde, bazen ihtilalci hareket biçiminde, bazen de demokratik akımlar ve reformlar biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Bizim amacımız bu ve benzeri akımları önlemek olmalıdır. Bu akımlar dikkat çekecek aşamaya ulaştıklarında, izlememiz gereken iki yol vardır. Gerek bizim, gerekse komünist olmayan öteki dünya devletlerinin güvenliğini sağlamak için yerel kuvvetler ve akımlar tarafından sıkışık durumda bırakılmış bulunan dost hükümet ve rejimlere silah yardımı yapmak zorunluluğunu duymalıyız. Bu zorunlulukla yapılacak askeri müdahale ne klasik askeri stratejiye uymakta, ne de geleneksel diplomatik müdahaleye benzemektedir. Bu askeri müdahalenin kendine özgü bir biçimi ve niteliği vardır.»[163]

Söylenenlere bakılırsa, «askeri darbe» yapanlar kadar, yaptıranlar için de bir zorunluluktu. Silahlı kuvvetler, salt, onu kullanarak yönetime gelenler için vazgeçilmeyecek bir güç değildi. 1950'lerde yazılmaya başlanan senaryo, 1980'lere uzanıyordu.[164]

Değişen güç dengeleri, gelişen toplumsal muhalefet ve tırmanan istekler söz konusu olduğunda ordu; anayasal kurumları «lağvetme» ve onları dilediği gibi «biçimlendirme» hakkını kullanabilmeliydi.

---

163) Amerikan Harp Doktrinleri, M. Fahri, Rockefeller Grubu raporu.

164) Senaryonun gizli kapaklı bir yanı kalmamıştı. Başbakan Bülend Ulusu ABD Merkezi Haberalma Örgütü (CIA) Başkanı William Casey'le resmi görüşmeler yaptığını doğrulayacak kadar ileri giden ilk Türk başbakanı olacaktı. 1982 Ekiminde gerçekleşen görüşme, Ulusu'ya göre öylesine doğaldı ki... Ama CIA Başkanı ile neler görüştüklerini açıklayamazdı. Ulusu, «Her dost ve müttefik ülkeyle çeşitli konularda işbirliği söz konusudur. Haberalma ve istihbarat konusunda da işbirliği yapılması tabiidir. Görüşülen konular arasında nelerin olduğunu söylemem mümkün değildir. Konuların devlet istihbaratı ile ilgili olduğu açıktır,» derken başbakan olduğunu unutmuş görünüyordu.

Türkiye'de son 30 yıldır, coşku ile karşılanan, korku ile yaşanıp kuşkuyla uğurlanan askeri darbelerin temelinde yatan tek neden buydu.

Böyle bir temel üzerine kurulan Eylül İmparatorluğunda, insana yer yoktu.

Sense, küçük bir insandın...

Başlarını Eğmediler...

Eylül İmparatorluğuna gerekçelerin hazırlanmaya başlandığı 1970'li yılların sonlarında, siyaset bilimciler, askeri yönetim sorununun çözümlenmesiyle uğraşıyorlardı.

Ne olmuştu da, azgelişmiş ülkeler batılı yöntemlerle çağdaşlaşma umutlarını yitirmişlerdi? Nasıl olmuştu da, gelişmiş ülkeler izledikleri demokratikleşme aşamasından giderek uzaklaşıyorlardı?

Kapitalist dünya sistemiyle bağımlılık ilişkilerini geliştiren çevre ülkelerde teokratik - askeri ve seçkinci yönetimlerden, sivil - çoğulcu ve demokratik yönetimlere geçiş umutları askeri darbelerle nasıl yok olup gidiyordu?

Bu sorulara yanıt aranmaya başlandığında Türkiye'de son darbenin kararı çoktan verilmişti bile.

Askeri darbelerin sayılarla anlatımı demokratik özlemleri ortadan kaldıracak ölçüde korkunçtu. Tartışılabilseydi, darbe niyetleri ortaya çıkarılabilir, son darbe önlenebilir miydi?

1958 - 1978 yılları arasında 56 ülkede 143 askeri darbe gerçekleştirilmişti. Anılan dönemin ilk on yılında 37 ülkede 76, ikinci on yılında ise, 41 ülkede 67 askeri darbe yapılmıştı.

Sayılar askeri darbelerin kurumsallaştığını gösteriyordu.

Askeri darbelerin coğrafi dağılımlarında da, ekonomik göstergelerle ilişkilerinde de çarpıcı özellikler vardı.

Kapitalist dönüşümlerini tamamlayan ülkelerle, sosyalist ülkelerin yer aldığı bölgeler, askeri darbelerden arınmıştı. Örneğin; Kuzey Amerika ve Okyanusya'da askeri dar-

be yoktu. Ya da 28 Avrupa ülkesinden yalnız çevre ülke konumundan kurtulamamış Yunanistan ve Portekiz'de askeri darbeler olmuştu.

Buna karşılık Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin çoğunda, Ortadoğu ve Asya'daki ülkelerin ise yarıya yakınında askeri darbeler neredeyse bir yazgı niteliğine büründürülmüştü. Araştırma dönemi 1958'den önceye götürüldüğündeyse, Latin Amerika'da askeri darbe yaşamamış bir tek ülke bile kalmıyordu.

Ekonomik göstergelerle askeri darbelerin ilişkilerinde ilginç veriler ortaya çıkarılıyordu.

Kişi başına ulusal geliri 100 doların altında kalan ülkelerden yüzde 68'i askeri darbe ile karşılaşmıştı. Ulusal gelir düzeyi 1000 doları aşan ülkelerde bu oran yüzde 3'e düşüyordu. Araştırma, 100-200 dolar grubunda yüzde 58'e. 200-500 dolar grubunda yüzde 39'a düşen darbe oranının, 500 - 1000 grubunda yeniden yüzde 47'ye fırladığını gösteriyordu.

Türkiye geçirdiği üç büyük ve çok sayıda küçük darbelerle bu son gruba giriyordu.

Bilim çevreleri; askeri güçlerin siyasal örgütleniş biçimleri ile yakın ilişkileri üzerinde çalışırlarken, askeri çevreler son darbenin alt yapısını oluşturmakla uğraşıyorlardı.

Sağlam ve kapsayıcı bir parti örgütünün bulunduğu ülkelerde darbe oranı yüzde 20'lerde kalıyordu.

Etkili siyasal parti örgütlerini geliştirememiş, kapitalist dönüşümün belli aşamasına erişmiş ülkelerde ise darbe oranı yüksekti. Bu ülkelerin çok partili sisteme yönelmiş olmaları, onları çevre ülke durumundan ve sonuçta da askeri darbelerden kurtaramıyordu.

Bunlar askeri darbelerin dolaylı nedenleriydi. Bir de asker - sivil ilişkileri çerçevesinde dolaysız nedenler de vardı.

Askeri gücün niteliklerini, toplumun sivil güçleri karşısındaki konumunu da araştırmışlardı batılı siyaset bilimciler.

> «...*Finer'e göre askerlerin toplumdaki sivil güçler karşısında bazı zayıflıkları ve üstünlükleri vardı. En belirgin zayıflıkları; ülkeyi yönetmek için gerekli teknik bilgilerinin yetersizliği ve olağan koşullarda ül-*

keyi yönetmek hakkına sahip olmayışları yani, meşruiyet tabanlarının zayıflığıydı.

Buna karşılık örgütlenme düzeylerinin yüksekliği, kendi içlerindeki dayanışma ve birlik ruhu ve sahip oldukları öldürücü silah üstünlüğü, askeri güçlere sivil güçler karşısında bazı üstünlükler sağlıyordu. Askeri güçlerin yönetime 'müdahale yeteneği'nin temelinde de bu üstünlük yatıyordu.

Bir askeri darbenin gerçekleştirilmesi için 'müdahale yeteneği' tek başına yeterli değildi. Askeri güçlerin bu yeteneğe ek olarak 'darbe eğilimi'ne de sahip olması gerekliydi. Bu koşulların bir darbe ile noktalanması için ise 'yönetime el koyma fırsatı'nın ele geçirilmesi gerekliydi.

Profesyonel bilinç düzeyi yüksek; toplumdaki işlevsel işbölümüne saygılı; silahlı kuvvetlerin dış düşmana karşı savaşma gücünün titizlikle korunması ve iç siyasal saflaşmada yansız kalması konularında kararlı bir tutum ortaya koyan ordularda 'darbe eğilimi' görülmüyordu.

Buna karşılık kendi yazgısını ulusun yazgısıyla özdeş sayan; yerine göre ulusal çıkarı, belli bir sınıfın ya da etnik grubun çıkarını, askeri güçlerin toplu çıkarını ya da kimi komutanların kişisel çıkarlarını korumayı görev alanları içinde gören ordular ise sürekli darbe eğilimi içinde oluyorlardı.

Yönetime el koyma fırsatı genellikle olağanüstü koşullardan ve sivil güçlerin zayıflıklarından kaynaklanıyordu. Olağanüstü durumlarda belirleyici olan toplumun 'siyasal kültürü' oluyordu. Köklü bir siyasal kültüre sahip toplumlarda;

İktidarın el değiştirme koşulları toplumun geniş kesimlerince benimsenmiş ve yerleşmiş kurallarla belirleniyordu. Toplumda, egemenliğin hangi güçlerce kullanılabileceği konusunda yaygın bir görüş birliği vardı. Sivil halk, sendikalar, üretici ve tüketici birlikleri, dernek ve siyasi partiler gibi örgütler siyasal iktidarın oluşmasında ve denetlenmesinde büyük ağırlık taşıyorlardı. Bu tür toplumlarda askeri güçlerin, olağanüstü koşullarda bile, sivil yönetime el koyma olasılığı çok zayıftı.

Sayılan koşullardan birinin, ikisinin ya da hiçbirinin geçerli olmadığı toplumlarda ise, siyasal kültür düzeyi derece derece alçalırken askeri darbe olasılığı da derece derece yükseliyordu.

Siyasal kültür düzeyi askeri güçlerin sivil yönetime müdahalelerinin biçim ve kapsamını belirliyordu. Olgun siyasal kültüre sahip toplumlarda askeri güçlerin sivil yönetime müdahalesi öneri sınırlarını aşmazken, geri siyasal kültüre sahip toplumlarda şantaja, sivil iktidarı değiştirme denemelerine hatta bilfiil iktidara sahip çıkmaya kadar varabiliyordu.»[165]

Bunları okuyup anlayacak yaşa geldiğinde; imparatorlukların tümünden korkmak gerektiğini, tümü ile savaşmanın kaçınılmaz olduğunu dilerim anlamış olursun. Aralarında hiçbir ayrım olmadığı; birinin daha önce, birinin daha sonra aynı acıları ürettiklerini saptamış olursun.

Kibrit çöpü gibi parmaklarınla elime uzandığında, doğduğun yılları sana anlatabilmenin bir sorumluluk olduğunu biliyordum.

Seçtiğim örneklerle biçimlenen yaşam, hiç kimseye yarar getirmedi. Hesaplar sonuçlandırıldığında büyük zararın faturasını ülkede yaşayan tüm halkın ödediğini göreceksin.

Çekilen acıların ve dökülen gözyaşlarının bedelinin, özgür ve bağımsız bir ülke olmasını diliyorum.

Son sözlerin söylenmesine sıra geldi, sanıyorum:

Eylül İmparatorluğunu bir tek sıfatla tanı, sevgili kızım. Faşizmi öğren ve bir daha yaşanmaması için onunla kavgaya hazır ol.

Eylül İmparatorluğunun tarihini, dünya tarihi ile ve özellikle benzerleri ile birlikte araştır ve sorgula.

Ve şunu hiç göz ardı etme; doğduğun günlerde ülkende ağır bir yenilgi ile sonuçlanmış olsa da, Eylül İmparatorlu-

---

165) Dünyamızda Askeri Yönetim Sorunu, Osman Ulagay 5 Aralık 1978. Ulagay bu araştırmasında S. E. Finer, The Man on Horseback, Harmondworth 1976; The Word Almanac 1976, 1977, 1978, Puplishedby Daily News; BM Yıllığı 1972; Political Order in Changing Societies New Howen 1972 gibi kaynaklardan yararlandığını belirtiyor.

ğuna karşı güçlü bir savaşım verildi. Yüzlerce, binlerce onurlu insan başlarını eğmedi.

Doğuşunun ve yükselişinin acılarını yüreklerimizde duyduğumuz imparatorluğun çöküşünün kutlanacağı günleri elbette yaşayacağız. O sevinci yaşarken; demokrasiyi canlarını hiçe sayarak savunan insanları ve onların inançlarını paylaşanları varlık nedenin say. Onların çocukları ile gurur duy, onlara sarıl. Evinin eşiğinde yakınlarının kanını görenleri unutma.

En önemlisi, sevgili kızım, o yılların yenilgilerinden ve gözyaşlarından utanç duyma...

Ülkemizde, 1980 Eylülüyle birlikte,
olağanüstü bir dönem başladı.
Hemen arkasından da askeri darbenin gerekçelerini
aratmayan uygulamalar yapıldı.
Yeryüzünün kuzeyinde yaşayan bizler,
sanki dünya daha hızlı dönüyormuş gibi
bir duyguya kapıldık.
Pek çok şey göz açıp kapayana dek
yaşandı, tarihe mal oldu.
Türkiye'de demokrasiye
bambaşka boyutlar kazandıran
bu dönemin "doğuşu ve yükselişi"ni,
Gazeteci Erbil Tuşalp,
EYLÜL İMPARATORLUĞU başlığıyla öyküleştirdi.
Belgelere dayalı,
uzun ve akıl almaz bir öykü çıktı ortaya.
EYLÜL İMPARATORLUĞU'nun "doğuşu ve yükselişi" sürecine,
toplumsal ve kültürel açıdan bakıldığında,
Tuşalp'ın saptamaları gerçekten ilginç.
Kitap, hâlâ
bilinmeyen, ancak bilinmesi gereken
pek çok şey olduğunu kanıtlıyor.
Tuşalp geleceğe söz değil,
belge bırakıyor.
Çünkü aynı yanlışların yinelenmemesi,
aynı acıların yaşanmaması,
bunların iyice bilinip tartışılmasına bağlı.
Üstelik yüzyılımızın dünya görüşüyle,
bilim anlayışının gereği de bu.
İşte Tuşalp, bu nedenle bu uzun öyküyü
EYLÜL İMPARATORLUĞU'nun "doğuşu ve yükselişi" günlerinde
dünyaya merhaba diyen çocuklara adadı.
Belki de bu öykünün sonunu
onlardan biri yazacak...

ISBN 975-494-003-7
88.06. Y.0105.0043

KDV dahil

pan matbaacılık ankara 230 78 90